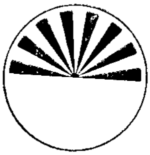

КИРИЛЛО-МЕФОДИЕВСКИЕ СТУДИИ. 6

Издательство Болгарской академии наук. София. 1989

CYRILLO-METHODIAN STUDIES. 6

Publisching House of the Bulgarian Academy of Sciences, Sofia. 1989

Шеста книга от поредицата „Кирило-Методиевски студии“ съдържа три обширни изследвания върху първите старобългарски преводи на славянските първоучители Кирил и Методий: преводите на Евангелието, Псалтира и Апостола. Показани са някои от най-характерните особености на тези преводи и тясната им връзка с редакцията на богослужебните книги, възникнала в Преслав в края на IX в. Специално внимание е обърнато на възприемането в средновековна Русия на преславската редакция на Кирило-Методиевите преводи на Евангелието, Псалтира и Апостола. Книгата е съществен принос в проучването на средновековната българска култура и ще представлява интерес както за широк кръг научни работници (езиковеди, текстолози, литературоведи и др.), така и за студенти.

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

КИРИЛО-МЕТОДИЕВСКИ НАУЧЕН ЦЕНТЪР

КИРИЛО-МЕТОДИЕВСКИ СТУДИИ

КНИГА 6

СОФИЯ . 1989

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Петър Динеков (отг. редактор), **Боряна Велчева, Иван Добрев, Екатерина Дограмаджиева, Светлина Николова** (отг. секретар)

© Кирило-Методиевски научен център
1989
c/o Jusautor, Sofia
8 (05)

УВОД

Съществен дял в изследванията по кирилометодиевистика заемат въпросите, свързани с библейските преводи на славянските просветители Кирил и Методий. Първоначалният старобългарски превод на Псалтира, Евангелието и Апостола е направен от византийски оригинали, когато се е подготвяла Моравската мисия на двамата братя. В запазилите се до днес стари славянски ръкописи са налице исторически вести за тяхната преводаческа дейност. Най-пълно указание за преведените богослужебни книги има в Пространното житие на Методий (гл. XV), според което Методий заедно с Кирил е превел най-напред Псалтира и Евангелие с Апостол и избрани служби: пьсалтырь бо бѣ тъкъмо и єванглиє съ апл҃ъмь и избьранъıими слоужьбами цр҃квьныими съ философъмь прѣложилъ пьрьвѣє. След пристигането си във Велика Моравия славянските първоучители превеждат целия църковен чин, необходим за извършване на славянското богослужение. За това свидетелствува следното място от Пространното житие на Кирил (гл. XV): вь скорѣ же вьсь црьковьныи чинъ прѣложь. Срв. и сведението на Йоан Екзарх за Константин Философ в предговора към „Небеса“: понеже оубо свѧтыи человѣкъ бж҃ии кѫстѧтинъ философь река мьногы троуды приꙗ, строꙗ писмена словѣньскыхъ кънигъ и отъ евангелиꙗ и апла прѣлагаѩ изборъ. Указание за най-ранните старобългарски библейски преводи дава *и руският летописец Нестор:* начаста съставливати писмена азбоуковьнаꙗ словѣньски и прѣложиста апостолъ и еуангелье.

Още със зараждането на палеославистиката като научна дисциплина въпросът за Кирило-Методиевите библейски преводи става неин основен проблем. До средата на XIX в. обаче има само най-общ интерес към делото на двамата просветители. В старите славянски текстове учените търсят сведения за най-ранната славянска църковна терминология. Поставяйки въпроса за мястото на Кирило-Методиевия библейски превод, те не се интересуват пряко от самия библейски текст, а гледат на него по-скоро като на ключ за разрешаването на някои странични проблеми. Й. Добровски, а след това и П. Шафарик се занимават с евангелския текст от гледна точка на етническата основа на Кирило-Методиевия език. Относно тази основа в славянската филология по това време липсва единно становище. В граматиката си на църковнославянския език от 1821 г. Добровски все още не разглежда обстойно народностната принадлежност на езика на най-старите славянски паметници, но категорично се противопоставя на популярната тогава панонска теория за произхода на старобългарския език. Привържениците на тази хипотеза (Б. Копитар, Ф. Миклошич) твърдят, че в основата на първите преводи лежи езикът на панонските славяни, и търсят лингвистични и исторически доводи в подкрепа на своята теза. Добровски, а след него и други учени търсят родината на най-стария славянски език в България, в околностите на Солун.

Същинският научен интерес към текстологическите проблеми на Кирило-Методиевите библейски преводи започва с издаването на староруското Остромирово евангелие от А. Востоков през 1843 г. Това издание, снабдено и с речник-индекс, поставя началото на трайни и истински научни проучвания не само върху Кирило-Методиевия евангелски текст, но активизира научните дирения и върху други библейски книги. Следващите десетилетия са период на съществена издателска дейност. Ф. Миклошич издава Люблянската част (118 л.) на Супрасълския сборник (1851) и два листа от Клоцовия сборник (1860), И. Срезневски — друга част от Супрасълския сборник (л. 174—186) и Охридските глаголически листове (1866), а В. Григорович — Хилендарските листове (1852). Пак по това време се явяват и изданията на Николското евангелие от Д. Даничич (1864) и на Асеманиевото евангелие с глаголически букви от Ф. Рачки (1865). Така учените вече имат в ръцете си едни от най-важните старобългарски паметници или части от тях. Успоредно с това се пишат и първите граматики на старобългарския език, чиито автори са Ф. Миклошич (1850), А. Шлайхер (1852) и А. Востоков.

Знаменитите издания на двете старобългарски евангелия — Зографското (1879) и Мариинското (1883), подготвени от В. Ягич, бележат началото на нов етап в славистиката, свързан главно с проучването на езикови и текстологически проблеми на отделни стари славянски писмени паметници. Изданието на Мариинското евангелие съдържа и речник-индекс, и научнокритично изследване със съпоставки от Зографското, Асеманиевото, Николското евангелие и Савината книга. Извлечените от Ягич лексикални разночетения дават възможност да се проследят измененията в старобългарския евангелски текст, да се направят изводи за развоя на Кирило-Методиевия евангелски превод. В същото време продължава и се разширява издателската дейност: научната общественост разполага с изданията на такива важни старобългарски и среднобългарски ръкописи като Синайския молитвеник и Синайския псалтир (Л. Гайтлер, 1882, 1883), Савината книга (В. Шчепкин, 1903), Супрасълския сборник (С. Северянов, 1904), Охридския апостол (С. Кулбакин, 1907), Болонския псалтир (В. Ягич, 1904), Слепчанския апостол (Г. Илински, 1912). Съществува стремеж изследванията да обхванат всички библейски текстове. Излизат от печат множество разработки върху отделни библейски книги: с проблемите на Евангелието и Апостола се занимават предимно архим. Амфилохий, Г. Воскресенски, М. Сперански и В. Ягич; с псалтирния текст — В. Срезневски, архим. Амфилохий, В. Погорелов и отново Ягич, а най-крупните изследвания върху старозаветните книги са дело на руските учени И. Евсеев, А. Михайлов и Н. Туницки. Ражда се идеята за създаването на библейска славянска комисия в Русия.

През този период (80-те години на XIX в. докъм 1913 г., когато излиза монографията на Ягич за старобългарския език) старобългаристиката се домогва до две важни завоевания. Първото от тях е свързано с езика на Кирило-Методиевите библейски преводи, а второто — с еволюцията на текста и отделянето на редакции. Едва през тези две последни десетилетия на миналия век и началото на нашия век научно е опровергана неправилната теория за словенската основа на Кирило-Методиевия език. Заслуга за това имат диалектоложките проучвания на В. Облак върху западнобългарските македонски говори около Солун, където той открива следи от назализъм, меки щ и жд, широка ятова гласна, рефлекси о и є за големия и малкия ер. В тази насока особена роля изиграват трудовете на А. Лескин и най-вече на Ягич, който въз основа на вече натрупаните преди него факти убедително доказва, че езикът на първите библейски преводи е старобългарското наречие от околностите на Солун. Неговото схващане се налага безусловно сред славистите и е валидно и днес, а всички останали ненаучни теории относно родината на Кирило-Методиевия език са завинаги оборени.

Въз основа на лексикални изследвания започват да се търсят и етапите в развоя на библейския текст, отделят се по-късните редакции от първоначалния превод. Нито един от запазените псалтирни, евангелски и апостолски преписи не представя оригинала на Кирило-Методиевия превод, но несъмнено този първи превод лежи в основата на най-ранните псалтирни, евангелски и апостолски книги. При това първоначалният превод не се е запазил в чист вид, а е претърпял редица промени в текстово и езиково отношение. Някои от по-късните преписи на Псалтира, Евангелието и Апостола съдържат много нови черти и това дава основание на изследвачите да сметнат тези ръкописи за нови редакции на псалтирния, евангелския и апостолския текст.

Началото на научния интерес към историята на старобългарския превод на псалтира е поставено в 1877 г. с изследването на В. Срезневски, който прави опис на известните ръкописни псалтири от XI—XIV в. Въз основа на езиков анализ и сравнения на преписите той отделя две основни редакции — *южнославянска* (западна) с тълкувания и *руска* (източна) без тълкувания. Отделно от тях В. Срезневски поставя редакцията на Чудовския псалтир с тълкуванията на Теодорит Кирски. Подчертава, че преводът в посочените редакции в общи черти е един и същ, в голяма степен верен и точен по отношение на гръцкия оригинал. Всеки от описаните в труда псалтири Срезневски причислява към една от редакциите, но не посочва характерните признаци за различаването им. По-късните изменения в текста той обяснява със сравняване с гръцки ръкописи с цел доближаване до дословен превод.

В 1884 г. В. Ягич също отделя две редакции на Псалтира, на които не дава названия. Като представител на първата той определя Синайския псалтир, а на втората — Симоновския. Може да се говори за аналогия между южнославянската редакция на Срезневски и първата у Ягич, но само по езикови признаци, тъй като Синайският псалтир е без тълкувания, а наличието или отсъствието им е главният формален признак, по който В. Срезневски различава двете редакции.

Шест години по-късно хърватският учен М. Валявец изхожда от твърдението, че е съществувал само един превод на Псалтира, написан на глаголица. От него и неговите преписи произхождат късните псалтири — и глаголически, и кирилски. Разликите между отделните преписи се дължат на допълнителни поправки и изменения на отделни думи, правени от различни лица, и то доста рано. Систематична преводаческа и редакторска работа върху текстовете в сравнение с гръцки се е извършвала само в Студийския манастир в Цариград през XIV в., откъдето води началото си т. нар. псалтир на митрополит Киприан, известен по много преписи на Балканите и в Русия.

В самото начало на XX в. в уводна статия към описанието на ръкописните псалтири в Московската синодална библиотека В. Погорелов отделя 4 основни редакции на псалтирния текст: 1) южнославянска или първоначална, 2) тълковна (с тълкуванията на Теодорит Кирски), 3) руска, 4) нова или преправена. При разглеждането на всяка от тях се отбелязват ръкописите, в които е засвидетелствувана, характерните ѝ особености, както и предположения за времето и мястото на нейното възникване. Като типичен представител на първата (южнославянската) редакция Погорелов посочва Синайския, Болонския и Погодиновия псалтир и защищава съществуващото мнение че първоначалният псалтирен превод е направен от Кирил и Методий заедно с другите книги на Светото писание, необходими за богослужението. Подробно е разгледан и псалтирният текст с тълкуванията на Теодорит Кирски — един от най-дискутираните проблеми във връзка с историята на старобългарския псалтирен превод. От една страна, този текст най-общо не се отличава от обикновения тип и може да се причисли към южнославянската редакция на В. Срезневски или към групата с представител Синайския псалтир у Ягич. От друга страна обаче се забелязват такива лексикални и граматични особености, които го правят носител на друга, различна редакция, появила се в Симеонова България през X в. Погорелов нарича третата редакция *руска* не за да подчертае руския ѝ произход, а защото е представена предимно от руски преписи. Според него тя се характеризира с малки единични поправки и изменения в лексикално и граматично отношение, направени по различно време и на различни места с цел текстът да стане по-достъпен и разбираем. Освен със стремеж към архаизация четвъртата (поправена) редакция се отличава и с желание за приближаване до гръцкия оригинал. Тези принципи на редактиране и превод са типични за книжовната дейност на Патриарх Евтимий и неговата школа. За връзки с тази школа говори и фактът, че преписът, приеман за дело на митрополит Киприан, представя този тип текст. Въз основа на това, както и на значителното количество българизми Погорелов прави извод, че редакцията е възникнала в България. Според руския учен и четирите посочени редакции се основават на един и същ превод, изменян и поправян според потребностите на времето и мястото.

Успоредно с изследването на псалтирния текст в края на миналия век вниманието на много слависти е привлечено и от историята на Кирило-Методиевия превод на Евангелието и Апостола. Изучавайки голям брой старобългарски, староруски, старосръбски и среднобългарски евангелски ръкописи, Г. Воскресенски, който има съществен принос за установяване развоя на славянския евангелски текст, посочва, че този текст може да се обособи в следните четири редакции: 1) най-древна южнославянска, повече или по-малко първоначална, съхранена най-добре в Зографското, Мариинското, Асеманиевото и Савиното евангелие и в староруските Остромирово и Архангелско евангелие; 2) древна руска редакция от края на XI и началото на XII в., проучена по 56 ръкописа, между които Юриевското, Мстиславовото, Добриловото, Търновското евангелие и др.; 3) руска редакция от XIV в., запазена в 3 ръкописа: Чудовски Нов завет на митрополит Алексей от 1355 г., Никоновско евангелие № 1 от XIV в. и Толстовско евангелие от XIV в.; 4) руско-българска редакция с главен представител Константинополското евангелие от 1383 г.

Много усилия полага Воскресенски и за разпределянето на запазените славянски апостолски книги по редакции. В своето съчинение за апостолския превод от 1879 г., както и в по-късните си работи, авторът се придържа към един и същи метод на изследване — привличане на богат фактически материал. Изследователският му метод, валиден и при работата върху евангелските преписи, се базира на две изходни положения: колкото е по-стар ръкописът, толкова по-стар е съдържащият се в него текст и колкото е по-пълен текстът, толкова е по-удобен за основа при критическите сравнителни изследвания. Въз основа на текстово и езиково сравнение руският учен стига до извода, че привлечените 32 апостолски ръкописа от XI XV в. представят 4 отделни редакции на апостолския текст: 1) първа южнославянска редакция, типични представители на която са Охридският, Слепчанският, Тълковният апостол от 1220 г. и др.; 2) руска редакция от XIV в., която най-добре е запазена в Толстовския апостол; 3) втора руска редакция от XIV в., която се съдържа в Чудовския препис на Новия завет на митрополит Алексей; 4) руско-българска редакция от XV в., която е представена от апостолския текст в Генадиевската библия от 1499 г.

В рецензията си върху трудовете на Воскресенски от 1899 г. М. Сперански предлага друго решение на въпроса за редакциите на евангелските и апостолските текстове. Според него преписите от т. нар. първа редакция на евангелието следва да се разделят на групи: а) древна югозападнославянска редакция, б) първа източнобългарска, в) втора източнобългарска. Що се отнася до втората редакция (Воскресенски я определя като първа руска редакция), то тя по мнението на Сперански се явява в действителност трета източнобългарска редакция, която е преминала в Русия и продължила там своето развитие. Идеята на автора за групиране на преписите въз основа на сходство в езиково и текстово отношение не е лишена от смисъл и основание, но друг е въпросът, дали е най-уместно тези три групи ръкописи да бъдат определяни като отделни редакции. Особено внимание заслужава мисълта за развитието на преславската редакция на руска почва. Без съмнение, редакцията, определяна от Воскресенски като първа руска, е в пряка връзка с преславската или Царсимеоновата редакция.

Именно идеята за съществуването на такава редакция е едно от найважните постижения на текстологическите проучвания на библейските текстове през разглеждания период. Пръв В. Погорелов в 1901 г. отделя преславската редакция на Псалтира от най-ранния Кирило-Методиев превод, имайки предвид тълкуванията на псалмите на Теодорит Кирски по ръкопис от XI в. Като ги разглежда в контекста на тълковния превод на Стария завет, Погорелов оспорва възгледа на В. Ягич, че преводът на Теодоритовите тълкувания не е възникнал в някой от литературните центрове по онова време и категорично го отнася към старобългарската книжнина на Преславския литературен кръг. Наличие на Царсимеонов библейски превод, различен от първоначалния Кирило-Методиев, се установява и за други старозаветни книги — Петокнижието на Мойсей, книгите Съдии и Рут, пророческия текст с тълкувания на Исая, Даниил и дванадесетте малки пророци. Заслугата за това принадлежи преди всичко на руските учени И. Евсеев, А. Михайлов и Н. Туницки.

Съществена крачка напред в разработването на текстологическата проблематика е изследването на Ягич от 1913 г., което в хронологичен план тълкува появата на множество речникови варианти в библейския текст. Ягич сравнява лексикалните разночетения в старите славянски преводи, които имат едно и също гръцко съответствие, за да установи първоначално използваната лексема, и дава списък на първичните и вторичните думи в различните ръкописи на Псалтира, Евангелието, Апостола и Апокалипсиса. След като проучва богат лексикален материал от богослужебни текстове, Ягич посочва постепенната замяна на първоначалната Кирило-Методиева лексика с нови, по-късни по време изразни средства.

Научните дирения на палеославистите в годините между двете световни войни са насочени предимно към текстологическите проблеми на библейските текстове, и най-вече на Евангелието и Апостола. Особен интерес предизвиква въпросът, дали при съставянето на пълните текстове на Евангелието и Апостола допълнителните (компилаторните) части са прибавени към непроменен първоначален превод, или този първи превод е бил подложен на редактиране. Не е изключено във Велика Моравия да е бил направен и нов превод на първоначалните избрани части (перикопи) от Евангелието и Апостола. Във връзка с това в славистичната наука се поставя въпросът за отношението между старобългарските евангелски апракоси и тетри. Основният проблем, който занимава учените, е доколко са запазени особеностите на първоначалния превод в различните типове евангелски книги. Един от първите изследвачи, които се интересуват от взаимоотношението старобългарски апракоси — старобългарски тетри, е руският учен К. Невоструев. Още в 1865 г. той обръща особено внимание на езиковите различия в достигналите до нас старобългарски евангелски книги, смятайки, че тетраевангелията представят вече преправен превод, чийто език е значително обновен. Обратно на това, Ягич смята, че в първите преводи на отделните типове евангелски книги е имало почти пълно езиково и текстово сходство, а такава противоположност, каквато изтъква Невоструев, отначало не е съществувала. Вероятно различията между апракосите и тетраевангелието са се появили по-късно, когато първите преводи са били подложени на допълнителна обработка.

С изясняване на взаимоотношението между старобългарските апракоси и тетри неведнъж се занимава и чешкият изследовател В. Вондрак. В студията си от 1925 г. той приема, че във Велика Моравия първоначалният апракос е бил допълнен до тетраевангелие, без да бъде подложен на каквито и да било изменения, а в превода на комплеторните части не е участвувал само Кирил, а още няколко лица. Според него на това се дължат съществуващите различия между отделните видове старобългарски евангелски книги.

В основни линии твърдението на Вондрак е възприето и от Й. Вайс и изложено в статия от 1933 г. Именно с неговото име се свързват опитите през това време да се реши един от важните проблеми при езиковото и текстовото проучване на старобългарските библейски преводи — проблемът за тяхната гръцка основа. Въпросът за гръцките оригинали на първите славянски преводи е поставян най-често във връзка с историята на старобългарския евангелски текст. Съществуващият в славистиката възглед за гръцката основа на старобългарския новозаветен превод е наложен от Вайс, чиито трудове от 30-те години на нашия век остават и до днес едно от най-важните постижения в тази област. По традиция, която води началото си още от Й. Добровски, обикновено се приема, че първите старобългарски преводи са направени от гръцки текстове по константинополската (лукиановската) редакция, но тъй като запазените старобългарски евангелски ръкописи показват доста езикови различия, това дава основание и за други хипотези. Вайс се стреми да докаже, че старобългарският евангелски превод е направен от гръцки оригинали със смесена редакция, в основата на които стои византийската (лукиановската) редакция, примесена с четения от западната (йерусалимската) редакция. На Вайс принадлежи и опитът за реконструкция на гръцкия текст, послужил за оригинал на Кирило-Методиевия старобългарски евангелски превод. При избора на отделните гръцки езикови и текстови варианти Вайс изхожда от сведенията на запазените старобългарски и по-късни писмени паметници и възстановява един изкуствен текст, чието съществуване в точно такъв вид основателно се смята за съмнително. След като не знаем как са изглеждали в детайли първоначалните текстове на старобългарските преводи, въпросът за гръцката основа на тези преводи се оказва почти неразрешим. Затова Вайсовата реконструкция на Кирило-Методиевия старобългарски евангелски превод и на текста на неговия гръцки оригинал предизвиква основателни възражения. По-късно този опит е критикуван от редица изследователи, които посочват като съществен пропуск в работата на чешкия учен факта, че първоначалният Кирило-Методиев превод на Евангелието по всяка вероятност е направен от гръцки оригинал по тип апракос, а не от тетраевангелие. Във Вайсовата реконструкция текстът на стигналите до нас гръцки апракоси е изцяло игнориран.

В проучванията върху Кирило-Методиевия старобългарски апостолски превод въпросът за гръцките оригинали е засегнат и от Ягич в монографията му от 1919 г. По характер и научна методология това последно значимо изследване на изтъкнатия славист е близко до неговия обобщаващ труд върху историята на старобългарските преводи на библейските книги. Особено ценни са втората и третата част на Ягичевия труд, където на широка сравнителна основа се разглежда речниковият състав на Апостола. Лексикалният материал е разпределен в терминологически групи и отнесен към гръцките оригинали. На базата на Тишендорфовото критическо издание на новозаветния текст Ягич обстойно сравнява гръцкия апостолски текст и славянския превод. Според него първият старобългарски превод на Апостола не се схожда с основния текст в изданието на Тишендорф, а почесто върви по вариантите на Стефановото и Елзевировото издание, но наред с това в старобългарския превод има варианти, които се опират на другите версии, най-вече на александрийската (исихиевската) рецензия.

След Втората световна война палеославистите отново се занимават с въпроса за съотношението между старобългарските апракоси и тетри. В изследването си от 1954 г., посветено на старобългарския евангелски превод, чешкият учен К. Хоралек се съобразява с обстоятелството, че в най-стария текст на четириевангелието са съществували някои отклонения от древния текст на апракоса. Но лично той смята, че в достигналите до нас старобългарски преписи на тетраевангелието в по-голяма степен са запазени особеностите на първоначалния Кирило-Методиев превод, докато в преписите на апракосите този първи превод е значително променен. Хоралек предполага, че между запазените цялостни текстове най-близо до първоначалните преводи стои глаголическият тетраевангелски текст на Зографското и Мариинското евангелие. Според него в Асеманиевото и Остромировото евангелие има множество по-късни поправки, а Савината книга, макар че съдържа доста изменен текст, е препис от старинен протограф и затова в сравнение с Асеманиевото евангелие е по-надежден източник за възстановяване на стария превод. Проучванията на Хоралек подкрепят становището, че през втората половина на X в. и през XI в. не е съществувала единна апракосевангелска традиция поради вторичните поправки в някои апракоси (например Асеманиевото евангелие), както и поради проникването на тетраевангелски особености в апракосите.

През последните десетилетия учените отделят специално място и на проблема за обема и вида на първоначално преведените евангелски и апостолски текстове, както и на въпроса за участието на двамата братя в превода на свещените книги. Редица изследователи свързват с името на Константин-Кирил само превода на краткото апракос евангелие и краткия апракос апостол, а превода на пълното апракос евангелие и пълния апракос апостол смятат за Методиево дело. В историческите извори за живота и дейността на двамата просветители липсват конкретни сведения за обема и реда, по който са се появили отделните типове старобългарски евангелски и апостолски книги, достигнали до нас в по-късни преписи. Няма данни и за личния принос на всеки от тях в превеждането на отделните видове евангелски и апостолски текстове. Една от календарните бележки на Охридския апостол сочи Методий като преводач на краткия апракос (евангелски и апостолски), а участието на Кирил в превода изобщо не се споменава. Основавайки се на споменатата бележка, още в 1912 г. М. Решетар допуска, че отначало във Византия славянските първоучители са превели не краткия евангелски апракос, а само единадесет неделни евангелски четения, които влизат в неделните утринни служби. Ако това предположение се приеме за основателно, непременно трябва да се приеме, че и обемът на първоначално преведения апостолски текст е бил значително по-малък от текста на краткия апракос апостол.

В последните си проучвания от 70-те години на нашия век Л. Жуковска също загатва идеята, че първоначалният превод на Константин-Кирил е бил доста по-кратък и по-опростен по състав на четенията от достигналите до нас най-ранни кратки евангелски и апостолски апракоси. Подобно предположение не е съвсем лишено от основания, като се има предвид сведението от Житието на Методий за превода на **євангєлиѥ съ апостолъмь**, направен от Кирил и Методий, както и съобщението на Йоан Екзарх за първоначалния превод на избрани четива от Евангелието и Апостола вероятно под формата на една обща книга.

В науката няма преки сведения къде са преведени и съставени останалите типове евангелски и апостолски книги. Вероятно на моравска почва, след като е бил разширен кръгът на първоначалните преводи, двамата братя допълват краткия апракос апостол до пълен апостол заедно с превода на компленторния текст от тетраевангелието, целия Псалтир и другите богослужебни книги. Въпросът за реда, по който са се появили отделните типове евангелски книги, не може да се смята за окончателно решен, но засега често се възприема предполагаемата от Жуковска последователност: кратък апракос, тетраевангелие, пълен апракос. О. Неделкович възприема тази последователност, като я конкретизира в следния ред: 1) първоначален кратък апракос, преведен от Кирил, 2) първоначално тетраевангелие, преведено от Кирил и Методий, 3) разновидност на първоначалния апракос, появила се в Моравия под влияние на тетрата, 4) адаптация на моравската редакция на тетраевангелието в Преславската и Охридската школа, 5) пълен апракос, чието начало е в Русия от XI в., 6) балканска редакция на тетраевангелието от XIII в. Полският учен Л. Мошински допуска, че Кирил е превел краткия апракос още във Византия, а Методий го е допълнил до тетраевангелие вече в Моравия. Тезата за превода на допълнителните (компленторни) части на Евангелието от Методий се споделя и от Хоралек, макар че проблемът за обема и вида на преведените от Методий книги е твърде спорен.

Хронологическата поредност, характерна за появата на евангелските книги, се приема и при формирането на трите типа апостолски книги. Въз основа на пълния апостол е бил съставен пълният апракос апостол, като краткият апракос е бил разширен до пълен апракос. Тази схема: кратък апракос апостол, пълен апостол и пълен апракос апостол, е до голяма степен хипотетична, тъй като тя се опира на добре изучената история на евангелския текст. В една статия от 1971 г. на чешката изследователка З. Хауптова се изказва предположение, че съставянето на отделните типове апостолски книги на славянска почва е преминало през следните етапи: първоначалният текст на краткия апракос е бил разширен до пълен апракос, а по-късно последният е бил допълнен до пълен Апостол.

В последно време славистите отново се обръщат към кръга от проблеми, характерни за т. нар. Ягичев период (от 80-те години на XIX в.

докъм 1913 г., когато излиза бележитата монография на В. Ягич) и по-конкретно към причините относно речниковата вариативност в старобългарските богослужебни текстове. Някои учени обясняват лексикалните варианти с влиянието на териториалната среда. Така например А. Селищев и Р. Цейтлин разглеждат речниковата синонимия като резултат от по-късни редакционни поправки, свързани с двете старобългарски книжовни школи Охридската и Преславската. По-различна интерпретация на възникването на лексикалните разночетения в историята на евангелския текст предлага Е. Верещагин, който изхожда от позицията, че източник на лексикалната вариативност е първоначалният евангелски превод и я обяснява с преводаческата техника на Кирил и Методий. Несъмнено вариативността на езиковите изразни средства присъствува в Кирило-Методиевите преводи, но този факт не трябва да омаловажава редицата други причини за възникването на лексикалните разночетения при преписването на текстовете. Тези причини А. Львов вижда във влиянието на различните редакции на гръцките оригинали, на местната говорна реч и на паралелните места в текста на четиримата евангелисти. К. Мирчев тълкува разликите в речниковия състав на среднобългарските евангелия като особеност на съответния местен говор на преписвача. Трябва обаче да се има предвид, че същите лексикилни разночетения, които той свежда до по-късна преписваческа намеса от български диалектен характер, се срещат в по-ранни преписи от старобългарски оригинали. Въз основа на този факт И. Добрев заключава, че редакционните поправки на първоначалния евангелски текст не са изолирани от цялостната история на старобългарските богослужебни книги, че лексикалната близост между някои среднобългарски, староруски и старосръбски евангелия се дължи на общата им преславска основа. Заедно със създадените бележити произведения от преславските книжовници и направените преводи на пророческите книги с тълкувания и на някои от най-известните творби на византийската литература втората (преславска) редакция на старобългарските богослужебни книги е едно от най-забележителните постижения, които определят облика на Преславското книжовно средище. Възстановяването й е една от актуалните задачи на старобългаристиката днес. Неоценима помощ в това отношение представляват изследванията на редица палеослависти от края на XIX и началото от XX в. (В. Ягич, В. Погорелов, Г. Воскресенски и други), чиито научни резултати се използуват като база за окончателното проучване на преславската редакция на старобългарските богослужебни текстове в наше време.

През последните две десетилетия се активизират и усилията на учените, занимаващи се по-специално с развоя на псалтирния текст. В предговор от 1967 г. към изданието на хърватския глаголически Виенски псалтир Й. Хам говори за съществуването на два пласта в него. По-старият от тях е възникнал през втората половина на IX в. заедно с първите богослужебни преводи на Константин-Кирил и е югоизточнославянски по произход. Според чешкия учен основни фигури в създаването на втория пласт са били Климент, Константин и другите книжовници, работили в Царсимеоновия двор. В същия предговор, като сравнява известните ранни тълковни псалтири, Хам потвърждава съществуващото мнение, че тълкуванията са по-късни от псалмите както по отношение на времето, така и в езиково отношение. От една страна, авторът намира много общи места между Виенския псалтир и най-ранните руски тълковни псалтири от XI в. (Евгениевски, Толстовски), които в повечето случаи нямат паралели в най-старите кирилски псалтири, а от друга страна, установява, че често Виенският псалтир следва текста на Синайския псалтир. Изказаната в заключение мисъл, че може да се предполага общ път, свързващ хърватския югозапад с руския североизток, Хам развива по-късно и в статия от 1976 г. Според него твърде вероятно е през X или в началото на XI в. глаголическият текст на Псалтира да е бил пренесен на югоизток и оттам — на север, например в Новгород.

С особеностите и разпространението на славянския псалтирен текст от XIV в. нататък се занимава Е. Чешко. В доклада си на Конгреса на българистите през 1981 г. тя отделя три редакции на Псалтира за периода XIV—XVI в.: 1) атонска с представител Шоповия псалтир (и продължението му Псалтир № 1138 от НБКМ, София); 2) Киприянова; 3) молдавска. Чешко конкретизира, че първата от тези редакции е възникнала на Атон в средата на XIV в. По-късно този тип текст е бил канонизиран от Патриарх Евтимий Търновски и получил широко разпространение в южнославянските области, Влахия и Молдава. В Русия известно време тази атонска редакция е съществувала наред с Киприяновата, като постепенно е била измествана от нея. Така Атон се оформя като главен център на работата по изправянето на богослужебните книги през XIV в., предхождаща Евтимиевата реформа.

Досега в науката липсва единна концепция за историята на Кирило-Методиевия старобългарски библейски текст. Нашето схващане отрича метода на случайните поправки в текста. Лексикалните варианти, свойствени на сравнително по-късния езиков тип, за който говори Ягич, не могат да бъдат обяснени само с постепенната и стихийна преработка на първоначалните Кирило-Методиеви преводи. Защото успоредно с речниковите замени, станали под перото на отделните преписвачи, в старобългарските писмени паметници са налице и такива замени, чиято поява е последица от съзнателна, целенасочена и системна редакторска дейност. В най-общи линии старобългарският библейски текст може да се сведе до няколко основни типа. Предварителната, работната концепция в това отношение позволява да се установят следните основни редакции на старобългарските богослужебни книги: 1) ранна Кирило-Методиева, свързана със значението на хърватската традиция, 2) преславска, 3) атонска. В тези рамки са налице и отделни локални разновидности и подредакции, например Първата преправена евангелска редакция от Добромирово-Николски тип. Възстановяването им в пълен вид и с техните основни граматически и лексикални признаци е една от големите задачи на старобългаристиката днес.

Татяна Славова, Ивона Карачорова, Пеньо Пенев

ПРЕСЛАВСКА РЕДАКЦИЯ НА КИРИЛО-МЕТОДИЕВИЯ СТАРОБЪЛГАРСКИ ЕВАНГЕЛСКИ ПРЕВОД

Татяна Славова

Старобългарските евангелски текстове имат сложен и нееднороден речников състав, който се характеризира с многобройни лексикални разночетения. Те са обект на изследване вече повече от век, но все още в славянската филология няма единно тълкуване на речниковата синонимия в старобългарските евангелски ръкописи и в техните по-късни преписи. Една възможност за обяснение на относително голям брой лексикални варианти в редица среднобългарски, староруски и сторобългарски евангелски ръкописи предлага проучването на преславската лексикална редакция на старобългарския евангелски превод. Учените-слависти невинаги са имали предвид редакторската дейност на преславските книжовници. Затова и лексикалните разночетения, които се повтарят в множество различни по време и място ръкописи, са се смятали за особеност на всеки отделен препис. А всъщност много от онова, което се тълкува като индивидуална речникова намеса на преписвача, е присъщо и на редица други ръкописи и може да бъде обяснено като следа от преславската лексикална обработка или редакция на старобългарските богослужебни книги. Тя не е осъществена в случайни разночетения, а в относително последователно прокарани през целия евангелски текст лексикални замени.

Още през XIX в. научните усилия на немалко слависти са насочени към историята на Кирило-Методиевия евангелски превод, към по-късните редакционни промени, които са съпътствували отделните преписи. Съществен принос в това отношение имат трудовете на Г. Воскресенски, В. Ягич, М. Сперански, Й. Вайс, а по-късно и публикациите на К. Хоралек, Й. Врана, К. Мирчев, Л. Жуковска, О. Неделкович, И. Добрев и др. Някои от тези учени тълкуват разликите в речниковия състав на среднобългарските евангелия като особеност на съответния местен говор на преписвача. Но постепенно става ясно, че част от лексикалните разночетения, които обикновено се обясняват с късна преписваческа намеса от локално, често небългарско естество, се срещат и в по-ранни преписи от старобългарски оригинали. Въз основа на този факт И. Добрев заключава, че лексикалната близост между някои среднобългарски и староруски евангелия се дължи на обща преславска основа (Добрев, 1978, 1979). При това редакционните поправки на първоначалния евангелски превод не са откъснати от цялостната история на старобългарските богослужебни книги, а са нейна неразделна част.

В края на XIX и началото на XX в. славистичната наука установява наличие на Царсимеонов (преславски) превод на редица старозаветни книги, най-често придружени с тълкуване от византийските автори (Евсеев, 1897, 1902:13, 356—366, 1905, 1921:272; Михайлов, 1904:133, 1908, 1900—1912; Туницкий, 1918; Погорелов, 1901, 1910). Изводите от извършените наблюдения служат като база за проучването на преславската лексикална редакция на старобългарския евангелски превод. Важен факт е, че съществуват преславски по тип образци от Петокнижието на Мойсей, книгите на Иисус Навин, Съдии и Рут, от пророческия текст на Исая и Даниил с тълкуване, от дванадесетте малки пророци, както и от текста на Псалтира с тълкуване от Теодорит Кирски. Вероятно в Преслав са били преведени и други старозаветни книги или части от тях, но преписите или не са оцелели, или все още не са изследвани. Преславските старозаветни книги вероятно не са били предназначени за нуждите на славянското богослужение, а са били библиофилско притежание. В полза на това предположение говори фактът, че тези книги са били преведени изцяло (за разлика от Паримейника, който съдържа само откъси) и че почти винаги са последвани от тълкуване.

Налице са доказателства, че на лексикална преработка в Преслав е бил подложен и текстът на Апостола. Следи от нея са запазени в група по-късни преписи с главен представител Толстовския апостол от XIV в. (Воскресенский, 1879, 1892—1908; Попруженко, 1911; Трифонов, 1923:68; Vaillant, 1945:43).

Когато се съпостави лексикалният състав на старозаветните книги, преведени на старобългарски в Преслав, с речниковия фонд на новозаветните (евангелски и апостолски) ръкописи със следи от преславската преработка на текста, се вижда, че преславските книжовници предпочитат определен кръг лексикални синоними. Този предпочитан лексикален пласт се открива и в преписите от оригиналните и преводните съчинения на старобългарските писатели от Преславската книжовна школа. Защото и преводачите на библейските книги с тълкуване, и редакторите на старобългарския богослужебен текст, и създателите на различни сборници с поучения и слова на църковните отци, и преводачите на исторически трудове, както и творците на оригинални произведения, с една дума, всички книжовници в Преслав, са се ръководели от едни и същи лексикални норми.

До нас не е достигнал нито един евангелски ръкопис от X в., който изцяло да отразява резултатите от преславската лексикална редакция. Въпреки тази липса в оцелелите по-късни евангелски преписи могат да се открият следи от редакторската дейност на преславските книжовници. За тази дейност свидетелстват палимпсестовите части на Зографското евангелие, редица среднобългарски евангелия (Добромирово от XII в., Боянско от XIII в., Търновско от 1273 г., Тертерово от 1322 г. и др.), староруското Архангелско евангелие от 1092 г., отделни разночетения от староруското Галичко евангелие от 1143 г., четирите пълни староруски апракоси от XII в. (Юриевско, Мстиславово, Добрилово и №6 от ЦГАДА, Москва), някои старобългарски евангелия от XIII в. (Вълканово, Рашко, Мокрополско), а също и евангелските цитати в редица преписи от съчинения на старобългарски писатели. До този извод се стига с помощта на съпоставителен метод, чрез който преславската лексикална обработка на старобългарските богослужебни книги (в т. ч. и Евангелието) може да бъде възстановена.

За целите на изследването е привлечена лексиката на 35 евангелия, 7 апостола, множество старозаветни книги и 15 небиблейски съчинения в преписи от XI—XVI в. (Вж. приложения списък на източниците.) В процеса на работата бяха взети предвид всички лексикални разночетения с изключение на онези, които са свойствени само на един ръкопис. Най-голямо внимание бе отделено на максималното сходство между староруските, старосръбските и среднобългарските евангелия. Систематиката на общностите позволява да се допусне, че те са наследени от общ източник. За да се докаже, че този първоизточник е преславски, се търсят лексикални успоредици в библейските, преславски по произход книги, в чийто текст личат същите синоними (в същия контекст, със същото лексикално значение и със същите гръцки съответствия, както в текста на Евангелието). На първо място, бяха установени лексикални аналогии с текста на другите две (освен Евангелието) най-употребявани в славянското богослужение — Апостола и Псалтира. Измежду познатите ни ръкописи следите от преславската обработка на Апостола и Псалтира са запазени най-добре в текста на Толстовския апостол с тълкувания (препис от XIV в.), в отделни части на Слепчанския апостол от XIII в. и в Чудовския псалтир с тълкуванията на Теодорит Кирски (препис от XI в.). В посочените ръкописи много често се откриват преславски лексеми вместо техните по-архаични синоними от текста на Енинския, Охридския, части от Слепчанския, Карпинския, Християнополския, Шишатовацкия апостол и Синайския псалтир — представители на първата редакция. Изброените текстове, както и представителите на първата евангелска редакция — Зографско, Мариинско и Асеманиево евангелие, не са тъждествени на Кирило-Методиевите преводи на старобългарските богослужебни книги, но несъмнено първоначалните Кирило-Методиеви преводи лежат в основата на тези най-ранни преписи. На второ място, бяха установени лексикални успоредици с небогослужебния текст, най-често придружен с тълкуване, на редица старозаветни книги, преведени на старобългарски език в Преслав.

Но най-важен довод за преславския характер на разглежданата редакция е лексикалното ѝ единство с езика на по-късни преписи от оригинални и преводни съчинения на старобългарски писатели от Преславския книжовен център. В тях се откриват същите норми и принципи, възприети по отношение на предпочитаните лексикални синоними, които са характерни и за редактирания евангелски превод. Затова при проучването на преславската лексикална обработка на Евангелието е потърсена обосновка **в** речниковия фонд на небиблейски текстове, чиито оригинали възхождат към Преслав. Трябва да се подчертае обстоятелството, че всички използувани от нас съчинения, чиито първоизточници са отнесени към дейността на Преславската книжовна школа, в лексикално отношение са напълно единен кръг паметници. Някои от тези паметници несъмнено принадлежат към преславската книжнина, а останалите са лексикално еднородни с тях, т. е. отнасят се към същата епоха и същия книжовен център. Тези твърдения се базират на изследванията на редица учени, които независимо един от друг отнасят разглежданите съчинения именно към Преславското средище (Востоков, 1842:255, 472; Оболенски, 1851:VI—VII; Палаузов, 1852:114—115; Малинин, 1878:409; Срезневский, 1879:118, 1899:16—17; Погорелов, 1901:XXI, 1910:235, 1914:13; Соболевский, 1910:121—123, 127; Троицкий, 1960:44—47; Добрев, 1978, 1981). Голяма част от тези произведения са оцелели в по-късни преписи, но практиката показва, че в много случаи преписите от по-ново време пазят съществени древни езикови особености. Това важи с най-голяма сила за данните от областта на лексиката и синтаксиса, които могат да бъдат използувани за изучаване на по-ранен езиков период.

Като източник на лексикален материал са използувани и евангелските цитати в Супрасълския сборник, Йоан-Екзарховите „Шестоднев“ и „Богословие“, Симеоновия сборник в препис от 1073 г., Словата на Григорий

Богослов в ръкопис от XI в., първото слово на Атанасий Александрийски срещу арианите в превод на Константин Преславски, както и апостолските фрагменти във Волоколамския препис на Беседата на Козма срещу богомилите. Цитирането на евангелския текст е често срещано явление в старобългарската литература, тъй като Евангелието е най-употребяваната новозаветна книга в славянското богослужение. Поразителното лексикално сходство между евангелските цитати в изброените паметници, от една страна, и преработения в Преслав старобългарски евангелски текст, от друга, още веднъж потвърждава тезата за преславския характер на редактирането.

За сравнение са привлечени и фрагментите от Охридските листове, Листовете на Ундолски и Македонския кирилски лист. Използуван е и незначителният лексикален материал, който предоставят преславските епиграфски паметници.

В резултат на приложения съпоставителен метод се обособяват около 250 евангелски разночетения като признак на преславска редакция (Пълен списък на преславските лексеми вж. у Славова, 1985).

По-нататък най-характерните от тях са подредени по азбучен ред в речникови статии. Всяка речникова статия съдържа: а) първоначалната Кирило-Методиева лексема, придружена с гръцкото съответствие, срещу съответното преславско разночетене; б) лексикална обосновка за възможния преславски характер на съответното лексикално разночетене с примери от преславските старозаветни преводи, от текста на Апостола и от преписи на небиблейски оригинални и преводни съчинения с преславско потекло.

И така, въпреки липсата на каквито и да е преки свидетелства, предполагаемата преславска лексикална редакция на старобългарския евангелски превод може да се възстанови по косвен път — тя ни е дадена в онези лексикални отлики на среднобългарските евангелия от старобългарските писмени паметници, които са налице и в староруските, съответно старосръбските евангелски ръкописи, и които могат да се открият в по-късни преписи от неевангелски оригинални и преводни съчинения с преславски произход. Още повече, че по отношение на всички ония места в евангелския текст, където преславските книжовници са прокарали лексикални замени, по-късните южно- и източнославянски преписвачи не са внесли съзнателно нови многобройни, системни и последователни поправки. По-скоро те са отдавали предпочитание или на преславските варианти, или на техните дублети от първоначалния евангелски текст. Това, разбира се, не изключва възможността за единични целенасочени лексикални замени от страна на отделните преписвачи в зависимост от тяхната диалектна среда, от литературното средище, с което са били свързани, от степента на книжовната им подготовка и т. н. Тези локални поправки обаче в процентно отношение са незначителни и не пречат да се отдели преславският лексикален пласт. Въпреки впечатлението за голямото разнообразие на евангелските текстове поради тяхното ръкописно разпространение, в резултат на по-задълбочено текстологическо проучване се установява, че почти всички лексикални разночетения в евангелските ръкописи от X—XVII в. могат да се сведат до четири основни типа: апракосевангелски тип първа редакция, тетраевангелски тип първа редакция, преславски и атонски тип (Добрев, 1985: 643).

Ако върху съвременната българска езикова територия се беше запазило старобългарското диалектно членение, този съпоставителен метод на работа би могъл да бъде обогатен с използуване на методите на лингвистичната география. Но тъй като това членение не се е запазило, към данните на лингвистичната география, събирани през XX в., трябва да се подхожда много внимателно. Историческата съдба на народностите, населявали българските земи, е сложна и променлива. Това затруднява изключително много използването на лингвистичната география, чиито данни, проектирани десет века назад, само в единични случаи могат да имат необходимата доказателствена сила, например наличието на лексемата кладенец кладѧзь само в североизточните български краища. При това не трябва да се забравя, че евангелският текст обикновено следва самостоятелен път при изграждането на лексикалния си фонд и невинаги е в пряка връзка със заобикалящата говорна среда.

Изследваните от нас ръкописи дават възможност да се изгради хипотезата, че преславските книжовници съзнателно са променили част от първоначалната евангелска лексика. Можем да твърдим, че съществува една група евангелски ръкописи (среднобългарски, староруски и старосръбски), в чийто текст преславските лексикални замени са прокарани с относително голяма последователност (между 65—75%, а в някои по-малки текстови откъси и със 100%). Този факт ни дава увереността да говорим за напълно съзнателна редакторска дейност от страна на преславските книжовници. Нека имаме предвид и обстоятелството, че в онова далечно време преписването на богослужебните книги е било свято дело и всяко отклонение от свещения текст се е смятало за тежък грях. За това свидетелствуват многобройните приписки към богослужебните текстове, в които преписвачите много често искат прошка от читателите за сторените от тях грешки. Следователно трудно допустимо е, че многобройните, системни и относително последователно прокарани преславски замени в първоначалния евангелски текст, появили се в сравнително неголям исторически период (век, век и половина), са само неволни грешки на всеки отделен преписвач. Не трябва да се забравя и фактът, че става въпрос за каноничен богослужебен текст, чиито норми невинаги са тясно свързани с говорната практика на околната езикова среда. Разглежданите замени не могат изцяло да се обяснят с възприетите в науката традиционни схващания за бавно и постепенно натрупване на промени от диалектен характер или за частични спорадични поправки. Защото успоредно със стихийните речникови замени, станали под перото на отделни преписвачи, в старобългарските писмени паметници (съответно евангелия) са налице и такива замени, чиято поява е последица от съзнателна и целенасочена редакторска дейност.

Преславската лексикална редакция на старобългарския евангелски превод, макар и непряко засвидетелствувана, е оставила отражение в древната славянска писменост. Останките от предполагаемата редакторска дейност на преславските книжовници се откриват в текста на редица среднобългарски, староруски и старосръбски евангелия, които в различна степен пазят лексикалните редакционни поправки. Понякога преславските разночетения са концентрирани в определени части (част) на ръкописите (Архангелското евангелие, евангелие № 6 от ЦГАДА, Боянското, Вълкановото, Рашкото и Мокрополското евангелие), а в други случаи са разпръснати из целия евангелски текст (Търновското и Тертеровото евангелие) и съжителствуват успоредно с по-архаичните лексикални варианти като техни дублети. Така преславската лексика се явява синонимна на старата лексика.

Най-древните следи от редактирането на евангелския текст в Преслав се наблюдават в палимпсестовите части на Зографското евангелие (Добрев, 1971). Въпреки малкия си обем (откъси от XVIII, XX, XXI и XXIV глава на Матей), палимпсестът може да се разглежда като „най-ранен откъслек от втората редакция на евангелския текст“ (Цейтлин, 1977:290). В него се намират такива типични преславски лексикални разночетения като стар'ѣишина жьрьчьскъ (Мт. 21:15, 23), повѣсѧтъ (Мт. 18:6), жизнь (Мт. 18:6), погроуздтъ (Мт. 18:6) вместо първоначалните архиереи, обѣсѧтъ, животъ, потопѧтъ. По този повод Е. Блахова изразява мнението: „Нельзя не считаться с тем, что существовал какой-то не дошедший до нас преславский перевод Евангелия, остатки, или хотя бы следы которого мы можем наблюдать в преславских небиблейских текстах“ (Блахова, 1982:69).

Въпросът за лексиката на староруското Архангелско евангелие от 1092 г. е тясно свързан с въпросите за състава на четивата и за редакциите на превода на някои от тези четива. Особено интересна в това отношение е втората част на ръкописа, съдържаща четива за Великия пост, които се различават от най-старите кратки апракоси (Асеманиево, Савино, Остромирово) както по състава си, така и по редакциите на превода си (Жуковская, 1964:84—118). Въз основа на приведените данни Жуковска прави извода, че протографът на втората част на Архангелското евангелие (л. 77—177) не е кратък, а пълен апракос от мстиславов тип. Тихомиров не отрича напълно тази възможност, но добавя, че евангелски четива от понеделник до четвъртък на утренната има не само в отбелязаните от Жуковска кратки апракоси, но още в десетина други кратки изборни евангелия от XI—XIV в. (Тихомиров, 1968:105). Този сравнително голям брой (повече от десет) досега известни на науката кратки апракоси от споменатия тип изисква внимателно проучване, за да се установи дали втората част на Архангелското евангелие е част от пълен апракос, или е част от кратък апракос, който впоследствие е бил частично допълнен. Тихомиров предполага, че такива кратки апракоси с допълнения вероятно са се появили преди възникването на пълните апракоси. С увеличаване броя на службите за Страстната седмица в отделни църкви и манастири се е появила необходимостта от евангелски четива за нови служби (в т. ч. и четива за делничните дни от Страстната седмица). „Такие чтения были выбраны из тетров новой редакции перевода евангельского текста, возникшей вероятно в Болгарии в эпоху царя Симеона“ (Тихомиров, 1968:107). По този начин Тихомиров обяснява сходството на четивата от Страстната седмица в кратките апракоси със съответните четива в пълните апракоси (да се има предвид, че при създаването на пълния апракос недостигащите четива за службите са се вземали от същите тези тетраевангелия). Идеята на Тихомиров за наличието на кратки апракоси с допълнения, изградена върху факта, че не във всички такива кратки апракоси с допълнения четивата за утренната са еднакви по редакцията на превода, намира потвърждение от нашите лексикални наблюдения върху четивата за Страстната седмица в Архангелското евангелие (л. 85—122б). Тези четива съдържат лексикални особености, които свидетелстват за връзката на съответния им протограф с втората, преславска редакция на старобългарския евангелски превод. Макар в тях наред с преславските варианти да се срещат и по-архаични лексеми, може да се твърди, че в речниковия състав на разглежданите четива преобладават преславските лексикални синоними (прокарани са 65% от всички възможни замени). Особено място заема четивото за четвъртък на утренната от Страстната седмица (л. 89б—92, Лк. 22:1—39), което вероятно не е преписано от същия извод с преславска лексика. Може би то е било включено по-късно в състава на четивата от Страстната седмица, тъй като в него липсват преславски разночетения, а се срещат само варианти от първата редакция. Този факт потвърждава предположението на Тихомиров, че допълването на кратките апракоси в различните църкви и манастири е ставало самостоятелно и че при това допълване са се използували тетраевангелия, различаващи се по редакцията на превода. Някои от тези тетраевангелия били близки до най-архаичната редакция, а други — до преславската.

Можем да предполагаме, че подобно на Архангелското евангелие и още един староруски текст — евангелие № 6 (ЦГАДА, Москва) от първата половина на XII в. — е бил съставен най-малко от два различни протографа. От първия протограф, чиято лексика е в най-голяма близост с лексиката на първоначалния евангелски превод, е преписано началото на интересуващия ни ръкопис (л. 1а—31а). Тук по отношение на лексиката текстът следва последователно първата по-архаична евангелска редакция. От л. 31б нататък е бил използван друг текст с лексикален състав, съобразен с нормите на Преславската школа. В тази втора част преславските замени преобладават — строгостта на редакторската намеса в нея е 72 %. Специално внимание заслужава текстът между л. 31б—33а, където следите от преславската обработка са прокарани стопроцентово.

Известно е, че основният преписвач на староруското Мстиславово евангелие от началото на XII в. Алекси Лазаревич също е използвал различни изводи за съставянето на този пълен апракос. Може да се допусне, че от л. 29а (след липсите на л. 28в, г) до края книжовникът е разполагал с протограф (протографи), силно повлиян в лексикално отношение от редакционните поправки на преславските книжовници. Това предположение с най-голяма сила се отнася до л. 29а—67а, където преславските лексикални замени преобладават с над 70 % последователност. Трябва да се има предвид и фактът, че от л. 67б до л. 70а се открива почеркът на втори, анонимен писач, който за разлика от Алекси Лазаревич строго се придържа към първоначалния Кирило-Методиев старобългарски евангелски превод.

Измежду среднобългарските евангелски ръкописи със следи от ревизията в Преславското книжовно средище е Боянското евангелие от началото на XIII в. От запазените 109 л. пергамент само четивата от Страстната седмица (л. 43—97) са съобразени с нормите в Преслав, възприети по отношение на предпочитаните лексикални синоними. В тях редакторската намеса на преславските книжовници е относително последователна — реализирани са 68 % от всички възможни лексикални замени (Славова, 1985:343—348). Трябва да се подчертае, че най-ярко свидетелство за предполагаемия преславски текст, от който тези замени са наследени, са десетте страници между л. 74—79, в които преславската лексикална редакция е стопроцентово прокарана.

От края на XIII в. (1273) датира среднобългарското Търновско евангелие, чиято лексика също дава възможност да се направят изводи за редактирането на първоначалния Кирило-Методиев старобългарски евангелски превод. Преславската лексика в него, макар че изпъстря текста и на четиримата евангелисти, е най-системно (60 % последователност) застъпена в текста на Матей. Внимание заслужават четирите страници текст от Мт. 17:14 до Мт. 18:17, които стопроцентово са издържани по преславската обработка

Установено е, че старосръбското Вълканово евангелие от самото начало на XIII в. не възхожда към един протограф, а е преписано от два различни кодекса (Врана, 1967:6—8). Първият му дял (л. 2а—28г), дело на четирима преписвачи, е имал старобългарски протограф, който не се е отличавал от общия прототип на класическите старобългарски евангелия (Зографско, Мариинско). Вторият дял обхваща четивата от вторник след Петдесетница до края на църковната година (л. 29а—189в) и е писан само от един книжовник — старец Симеон. Именно в него са открити по-нови лексикални варианти, синоними на Кирило-Методиевите, и се наблюдават успоредици с лексиката на староруските пълни апракоси от XII в. (Неделкович, 1969:

18—19; Цейтлин, 1972:240). Въз основа на внимателно текстологическо проучване може да се заключи, че тази втора част съдържа текст, съобразен с лексикалните норми на Преславския книжовен център.

Аналогично на Вълкановото евангелие дялове с преславска лексика се откриват и в други старосръбски евангелия: Рашко от втората четвърт на XIII в. (Хилендарска сбирка, № 22) (Мт. 27:35—Йо. 21:25 без Лк. 12:1—59 и Йо. 10:1—19:24) и Мокрополско от средата на XIII в. (Мт. 27:35—Йо. 21:25). Пешикан и Йованович свързват лексикалните иновации в текста на тези евангелия с текста на староруските пълни апракоси от мстиславово-юриевски тип, със старосръбското Вълканово евангелие и със среднобългарското Търновско читириевангелие (Пешикан, Йованович, 1974—1975). Всъщност става въпрос за лексикални иновации, които са последица от редакторската дейност на преславските книжовници.

Четивата от Страстната седмица в Архангелското и Боянското евангелие, както и разгледаните по-горе части на староруското евангелие № 6, Мстиславовото, Вълкановото, Рашкото и Мокрополското евангелие, ни дават основание да смятаме, че те съдържат в различна степен следи от преславската евангелска преработка. В посочените откъси преславските лексикални замени решително преобладават (между 65 и 72% от всички възможни замени), макар че почти винаги съжителствуват успоредно с по-архаичните речникови варианти като техни дублети. Смесеният характер на разночетенията е несъмнен и причините за това смесване преди всичко трябва да се търсят в диалектната среда и в различната степен на книжовна подготовка на преписвачите. От друга страна, не трябва да се пренебрегва обстоятелството, че изследваните от нас евангелски ръкописи или части от тях едва ли са могли да бъдат преписани непосредствено от преславски оригинали и че от тези оригинали най-вероятно ги делят редица междинни преписи в продължение на няколко века (от век и половина до повече от три века). Преди да станат жертва на различни опустошения, преславските ръкописи са използувани като основа на други преписи. Никой не може да каже кой по ред ръкопис оцелява, но благодарение на тази приемственост в голяма степен можем да съдим за редактирането на старобългарския евангелски текст в Преслав. Освен това трябва да се има предвид и предположението за слабото разпространение на самите преславски оригинали, чийто текст по всяка вероятност е бил придружен с тълкуване и затова неупотребяван за нуждите на славянското богослужение (за това предположение вж. по-нататък). В тази връзка относно причините за смесения характер на лексиката в достигналите до нас евангелски ръкописи трябва да се добави и фактът, че изборните евангелия (кратки и пълни) често са били съставяни от различни изводи, като всяка част е имала своя характерна лексика. Подчертано внимание трябва да отделим на ония страници евангелски текст, в които преславската редакция е изцяло прокарана със 100% последователност. Именно тези откъси стоят най-близо до вероятния първообраз на тази обработка. За съжаление за нас останаха недостъпни, въпреки многократните ни усилия, редица староруски текстове от XII в. (предимно пълни апракоси), в които най-цялостно и последователно е запазено редактирането. Убедени сме, че при работа с тях ще се открият много по-големи евангелски откъси, изцяло преправени по лексикалните норми на Преславското книжовно средище.

ИЗТОЧНИЦИ

Евангелски ръкописи

Зографско четириевангелие. ГПБ, Глаг. 1. По изданието на Ягич, 1879.

Мариинско четириевангелие. ГБЛ, Григ. 6. (М. 1689). По изданието на Ягич, 1883.

Асеманиево кратко изборно евангелие. Рим, Ватиканска библиотека, Cod. Slav. 3. По изданието на Вайс, Курц, 1955.

Савино кратко изборно евангелие (Савина книга). ЦГАДА, ф. 381, № 14. По изданието на Щепкин, 1903.

Остромирово кратко изборно евангелие от 1056—1057 г. ГПБ, F. п. I. 5. По изданието на Востоков, 1843.

Арахангелско изборно евангелие от 1092 г. ГБЛ, ф. 178, № 1666. По изданието на Румянцевия музей, 1912.

Галичко четириевангелие от 1143 г. ГИМ, Син. 40. 4. По изданието на архим. Амфилохий, 1882, 1883.

Юриевско пълно изборно евангелие от началото на XII в. ГИМ, Син. 1003. По изданието на архим. Амфилохий, 1877.

Мстиславово пълно изборно евангелие от 1115—1117 г. ГИМ, Син. 1203. По изданието под редакцията на Жуковская, 1983.

Добрилово пълно изборно евангелие от 1164 г. ГБЛ, ф. 256 № 103. По архим. Амфилохий, 1877.

Пълно изборно евангелие № 6 от първата половина на XII в. ЦГАДА, ф. 381, № 6. По микрофилм и архим. Амфилохий, 1877.

Добромирово четириевангелие от началото на XII в. ГПБ, Q. п. I. 55; Синай, манастир „Св. Екатерина“. По изданието на Велчева, 1975.

Боянско кратко изборно евангелие от началото на XIII в. ГБЛ, ф. 87, № 8 (М. 1690). По микрофилм.

Търновско четириевангелие от 1273 г. ЈАЗУ, III а 30. По микрофилм.

Банишко четириевангелие от XIII в. НБКМ, № 847. По изданието на Думанджиева, Райков, 1981.

Врачанско кратко изборно евангелие от XIII в. НБКМ, № 19. По изданието на Цонев, 1914.

Добрейшово четириевангелие от XIII в. НБКМ, № 17. По изданието на Цонев, 1906.

Атинско (Макариево) четириевангелие от XIII в. Атинска библиотека, № 1796. По микрофилм на НБКМ.

Путненско пълно изборно евангелие от XIII в. По изданието на Калужняцки, 1888.

Вълканово пълно изборно евангелие от началото на XIII в. ГПБ, F. п. I. 82. По изданието на Врана, 1967.

Рашко четириевангелие от втората четвърт на XIII в. Хилендар, № 22. По Пешикан, Йованович, 1974—1975.

Мокрополско четириевангелие от средата на XIII в. Крк. Югославия. По Пешикан, Йованович, 1974—1975.

Краковско четириевангелие от XIII—XIV в. Ягелонска библиотека, Краков, № 6237. По Мирчев, 1963: 155—164; Вронковская, 1985.

Сречковичево четириевангелие от XIII в. Белград, сбирка на П. Сречкович. По Поливка, 1898: 95—254.

Шафариково четириевангелие от XIV в. Библиотека на Народния музей в Прага. По Поливка, 1887.

Тертерово четириевангелие от 1322 г. ГПБ, F. п. I. 84. По микрофилм.

Чудовски Нов завет на митрополит Алексей от 1355 г. Днешното му местонахождение е неизвестно. По микрофилм.

Лондонско четириевангелие от 1356 г. Лондон, Британски музей, Add. ms 39 627. По микрофилм.

Николско четириевангелие от XIV в. НББ, № 112. По изданието на Даничич, 1864.

Константинополско евангелие от 1383 г. М., Синодална библиотека, № 26—742. По изданието на Воскресенский, 1894.

Старосръбско четириевангелие от 1342 г. НБКМ, № 455.

Старосръбско четириевангелие от 1354 г. Лондон, Британски музей, Add. ms 39 626. По микрофилм.

Рилско четириевангелие от 1361 г. НБКМ, № 82.

Хвалов ръкопис от 1404 г. Днес в Болоня. По Даничич, 1871:1—146.

Търговищко печатно четириевангелие. НБКМ, № 260.

За сравнение са привлечени и евангелските фрагменти от Охридските листове и Листовете на Ундолски (Минчева, 1978).

Използувани са и отделни разночетения от следните 3 старосръбски евангелия: *Богданово от края на XIII и началото на XIV в.*, *Войводичко от третата четвърт на XIII в.* и *Шитовацко от края на XIII в.* (Йованович, 1980:89—101).

Библейски книги

Книга Битие (Михайлов, 1900—1912, 1912).

Книга Рут (Михайлов, 1908).

Книга на пророка Исая (Евсеев, 1897).

Книга на пророка Даниил (Евсеев, 1902:1—44, 1905; Ильинский, 1929:93—99).

Книга на дванадесетте малки пророци (Туницкий, 1918).

Книга Иисус Навин (Лебедев, 1890).

Псалтир (Погорелов, 1910а, в; Северянов, 1922).

Апостол (Воскресенский, 1879, 1892—1908; Кульбакин, 1907; Ильинский, 1912; Амфилохий, 1885—1888).

Преписи на преславски текстове

„Шестоднев" на Йоан Екзарх в препис от 1263 г. (Aitzetmüller, 1958—1971).

„Богословие" на Йоан Екзарх в препис от XIII в. (Sadnik, 1967, 1981, 1983). *Македонски кирилски лист от X в.*, съдържащ част от пролога на Йоан Екзарх към превода на Богословието на Йоан Дамаскин (Минчева, 1978).

Слово за Преображение и Похвала за Йоан Богослов от Йоан Екзарх (Мирчева 1971).

Слова на Атанасий Александрийски срещу арианите в превод на Константин Преславски в препис от 1489 г. (Vaillant, 1954).

Беседа на Презвитер Козма срещу богомилите в препис от XV в. (Давидов, 1976).

Симеонов сборник в препис от 1073 г. (Сборник Святослава, 1880).

Симеонов Златоструй в преписи от XI и XII в. (Малинин, 1878; Ильинский, 1929; Архангельский, 1890).

Супрасълски сборник от XI в. (Заимов, Капалдо, 1982—1983; Meyer, 1935).

Поучения на Кирил Йерусалимски в препис от XII в. (Срезневский, 1868; Горский, Невоструев, 1857:44—62; Кульбакин, 1900).

Слова на Григорий Богослов в ръкопис от XI в. (Будилович, 1871, 1875).

Въпроси и отговори на Силвестър и Антоний в препис от 1512 г. (Срезневский, 1893—1903; Горский, Невоструев, 1857: 143).

Лествица на Йоан Климакс в препис от XIV в. (Срезневский, 1893—1903; Горский, Невоструев, 1857:605).

Ефремовска кормчая в препис от XII в. (Бенешевич, 1906).

Хроника на Георги Амартол в препис от XII в. (Истрин, 1920—1930).

Хроника на Йоан Малала (Записки академии наук, сер. VIII, т. 1, вып. 3, 1897; Летопись историко-филологического общества при Новороссийском университете, т. 10, отд. 7, 1902; т. XIII, отд. 8, 1905; т. 17, 1913; СбОРЯС, т. 89, вып. 3, 1911, вып. 7, 1912, т. 90, вып. 2, 1913, т. 91, вып. 2, 1914).

Като източник на лексикален материал са използувани и речниците на старата славянска писменост (Срезневский, 1893—1903; Slovnik, 1958—), както и лексикалните изследвания на Ягич (Jagic, 1913, 1919).

Преславски епиграфски паметници

Фрагмент от надпис върху керамична плочка в Кръглата църква в Преслав (Гълъбов, 1980:56).

Надпис на Мостич от X в. (Гълъбов, 1980:57)

ЛЕКСИКАЛНИ ЗАМЕНИ, ХАРАКТЕРНИ ЗА ПРЕСЛАВСКАТА РЕДАКЦИЯ НА ЕВАНГЕЛИЕТО

1. алавастръ ἀλάβαστρον, το — стькл҄ѣница

Мт. 26:7	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Бан., Дбрш., Вълк., Терт. 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Крак., Ник., Хвал., Търг. — Гал., Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Боян., Вр., Путн., Шаф.
Мк. 14:3	Зогр., Мар., Остр., Дбрш., Вълк., Терт., 1354, Чуд., 1383, Търг. — Гал., Дбром., Юриев., Мст., № 6, Търн., Ат., Раш., Мокр., Шаф.
Лк. 7:37	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Бан., Боян., Вр., Ат., Пунт., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Търн., Раш., Мокр., Шаф.

В среднобългарските, староруските и старосръбските евангелски ръкописи със следи от преславската лексикална обработка за гръцкото име обикновено се предпочита лексемата **стькл҄ѣница** пред **алавастръ**. Вж. по-късните преписи на преславски небиблейски текстове: Симеоновия сборник в староруски препис от 1073 г. (л. 105 **стьклꙗница падєниє испиваѥма**), преславската част на Супрасълския сборник (л. 243 **бєзъ възмѫштєниꙗ стькл҄ѣница**, л. 391 **принєсъши стькл҄ѣницѫ благᵒвоньнꙑ масти**, л. 408 **придє блѫдница стькл҄ѣницѫ мѵра дръжашти**), „Шестоднев“ на Йоан Екзарх (л. 68 **стькл҄ѣници масло коньчаваѥтъ жєгꙑ**). В първата редакция на старобългарския евангелски текст срещу **стькл҄ѣница** се открива само гръцкото съответствие (Мт. 23:25, 26; Мк. 7:4, 8; Лк. 11:39).

2. аминъ ἀμήν — право

Мт. 5:18	Зогр., Ас., Остр., Гал., Бан., Боян., Вр., Ат., Путн., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Хвал., Търг. — Мст., Дбрил.
Мт. 5:26	Зогр., Мар., Гал., Бан., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Хвал., Търг. — Мст., № 6.
Мт. 6:2	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Боян., Вр., Путн., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Ат., Вълк.
Мт. 6:16	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., № 6.
Мт. 8:10	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр., Путн. Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил.
Мт. 8:15	Зогр., Мар., Гал., Търн., Бан., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., № 6.
Мт. 10:23	Зогр., Мар., Гал., Търн., Бан., Ат., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6, 1342
Мт. 10:42	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Търн., Бан., Боян., Вр., Дбрш., Пунт., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил.
Мт. 11:11	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Вълк.
Мт. 13:17	Зогр., Мар., Гал., Търн., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Мст., Дбрил., Вълк.
Мт. 16:28	Зогр., Мар., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Мст., Дбрил.
Мт. 18:3	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Дбрил., Вълк.
Мт. 18:19	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Вълк.
Мт. 19:28	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Търн., Бан., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — № 6.
Мт. 21:21	Зогр., Мар., Гал., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст.
Мт. 23:36	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Мст., Търн., Бан., Боян., Вр., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Вълк.
Мт. 26:13	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Мст., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Путн., Вълк., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Боян.
Мт. 26:21	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Мст., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг. — Боян., Вр.
Мт. 26:34	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Мст., Търн., Бан., Боян., Вр., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Вълк.
Мк. 3:28	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Мст., Вълк., Раш., Мокр., 1342

Мк. 6:11	Зогр., Мар., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат., 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Путн., Вълк., Раш., Мокр.
Мк. 8:12	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Мст., Вълк., Раш., Мокр.
Мк. 9:1	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Дбром., Мст., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Мст., Вълк., Раш.
Мк. 9:41	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Мст., Раш., Мокр.
Мк. 10:15	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Ат., Терт., 1354, Чуд., Лонд. 1361, 1383, Ник., Търг. — Мст., Вълк., Раш., Мокр.
Мк. 11:23	Зогр., Мар., Остр., Гал., Дбром., Търн., Бан., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1383, Ник., Търг. — Мст., Вълк.
Мк. 12:43	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1383, Ник., Търг. — Мст., Ат., Вълк., Раш., Мокр.
Мк. 13:30	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1383, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Ат., Вълк., Раш., Мокр.
Мк. 14:18	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Ат., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Мст., Бан., Раш., Мокр.
Мк. 14:25	Зогр., Мар., Гал., Дбров, Търн., Бан., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1383, Ник., Търг. — Мст., Ат., Раш., Мокр.
Мк. 14:30	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Ат., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Мст., Вълк., Раш., Мокр.
Лк. 4:24	Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Мст., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Ат., Вълк.
Лк. 7:9	Зогр., Ас., Гал., Търн., Бан., Путн., Вълк., 1354, Лонд., Ник. — Мст., Боян.
Лк. 12:37	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Мст., Търн., Бан., Боян., Вр., Дбрш., Путн., Терт., Чуд., 1361, Ник., Търг. — Ат., Вълк., Раш., 1342
Лк. 18:17	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Терт., Чуд., 1361, Ник. — Мст., Ат., Вълк., Раш., Мокр.
Лк. 18:29	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Ат., Вълк., 1342
Лк. 21:32	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Вр., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Вълк.
Лк. 23:43	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Мст., Търн., Бан., Боян., Вр., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Ат., Вълк., Раш., Мокр., 1342
Йо. 1:52	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Мст., № 6, Търн., Бан., Боян., Вр., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Ат., Вълк., Раш., Мокр., 1342
Йо. 3:3, 11	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., Мст., № 6, Търн., Бан., Вр., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Ат., Раш., Мокр., 1342.

Йо 5:9	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., Мст., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Ат., Раш., Мокр.
Йо. 6:26	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., Мст., № 6, Търн., Бан., Вр., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Ат., Раш., Мокр., 1342
Йо. 6:47, 53	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Мст. Бан., Дбрш., Търн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Ат., 1342
Йо. 8:34, 51	Зогр., Мар., Ас., Гал., Дбром., Мст., № 6, Дбрил., Търн., Бан., Дбрш., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Ат., Раш., Мокр., 1342
Йо. 8:58	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Мст., № 6, Вр., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Бан., Ат., 1342.
Йо. 1:7	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Мст., № 6, Търн., Бан., Вр., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Ат., Раш., Мокр., 1342
Йо. 12:24	Зогр., Мар., Ас., Остр,, Арх., Гал., Дбром., Мст., № 6, Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Ат., Мокр., 1342
Йо. 13:16, 20	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Мст., Търн., Бан., Дбрш., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Ат., Вълк., Мокр., 1342
Йо. 13:38	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Мст., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Боян., Ат., Вълк., Мокр., 1342
Йо. 14:2	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Дбром., Мст., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Боян., Ат., Вълк., Мокр., 1342
Йо. 16:20, 23	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Мст., Търн., Вр., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Хвал., Търг. — Бан., Боян., Ат., Вълк., Мокр.

Докато най-старите евангелски текстове пазят еврейската заемка в гръцки ἀμήν непреведена, ръкописите със следи от втората, преславската редакция обикновено предпочитат лексикалния вариант право. Подобен превод на ἀμήν се забелязва и в някои преславски небиблейски писмени паметници. Вж. Златоструй в препис от XII в. (правь гл҃ю вамъ), Хрониката на Георги Амартол (л. 137 право гл҃ю вамъ, не вѣдѣ ва) и в един евангелски цитат (Мт. 18:18) в преславската част (Добрев, 1978) на Супрасълския сборник (л. 358 правь глаголѭ вамъ).

3. ароматъ ἄρωμα, τό — вонꙗ

Мк. 16:1	Зогр., Мар., Ас., Остр., Мст., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Дбром., Юриев., Търн., Вр., Раш., Мокр.
Лк. 23:56	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Чуд., 1361, Шаф., Ник. — Мст., Вълк., Терт.
Йо. 19:40	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., Мст., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., 1354, Чуд., 1361, Ник., Търг. — Арх., Боян., Вълк., Терт., Лонд.

В първата редакция на старобългарските богослужебни книги (в. т. ч. и Евангелието) гръцкото име ἄρωμα, τό обикновено не се превежда. По-късно при тяхното редактиране преславските книжовници заместват гръцката заемка със старобългарското й съответствие вонꙗ, което се среща 4 пъти в преславската част (л. 143, 349, 425, 532) и един път в непреславската част (л. 549) на Супрасълския сборник, както и в редица други небиблейски ръкописи с преславско потекло. Вж. Йоан-Екзарховите „Богословие“ (л. 95, 164, 190, 301) и „Шестоднев“ (л. 203 вонѣми мѵрьнꙑими), първото слово срещу арианите на Анастасий Александрийски в превод на Константин Преславски (л. 7 вона мѵра), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 101 въ вонѫ благоуханиꙗ), словата на Григорий Богослов (л. 136 блага вонꙗ), Хрониката на Амартол (л. 298об. многа же множьства иароматъ рекше добрыхъ вонь), Ефремовската кормчая (л. 77об. и вонами мажющаꙗ сѧ), в която общо 5 пъти е засвидетелствуван лексикалният синоним вонꙗ.

4. архиереи ἀρχιερεύς, ὁ — старѣишина жьрьчьскъ

Мт. 2:4	Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Ат., Путн., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст.
Мт. 8:4	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Юриев., Мст., № 6
Мт. 20:18	Зогр., Мар., Гал., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6
Мт. 21:15	Зогр., Мар., Сав. Остр., Гал., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил.
Мт. 21:13	Зогр., Мар., Гал., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. —Юриев., Мст., Дбрил., Путн.
Мт. 26:3	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Боян., Путн.
Мт. 26:14	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Путн., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Боян.
Мт. 26:47, 59, 62, 63, 65	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Мст., Бан., Вр., Ат., Путн., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Хвал., Търг. — Боян.
Мт. 27:1	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Мст., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Боян., Вр.
Мт. 27:12, 20	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Мст., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг. — Боян.
Мт. 27:41	Зогр., Мар., Сав., Остр., Арх., Гал., Мст., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Боян., Раш., Мокр., 1342
Мт. 27:62	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Боян., Раш., Мокр., 1342

Мк. 2:26	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Хвал., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Раш., Мокр.
Мк. 14:43	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Ат. Вълк., 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Мст., Раш., Мокр.
Мк. 14:47	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Ат., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил.
Мк. 14:53	Зогр., Мар., Остр., Гал., Дбром., Търн., Бан., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Мст., Ат., Раш., Мокр.
Мк. 14:54, 60, 61, 63, 66	Зогр., Мар., Остр., Гал., Дбром., Търн., Бан., Ат., Вълк., 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Мст., Раш., Мокр.
Мк. 15:10	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Ат., Вълк., 1354, Чуд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Мст., Боян.
Лк. 3:2	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Путн., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Ат., Раш., Мокр.
Лк. 19:47, 20. 1	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Дбрш., Терт., Ат., Раш., Мокр., Терт., Чуд., 1361, Ник. — Мст., Вълк.
Лк. 20:19	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Ат., Раш., Мокр., Терт., Чуд., 1361, Ник. — Мст., Вълк., Терт.
Лк. 22:2, 4	Зогр., Мар., Арх., Гал., Дбром., Мст., Търн., Дбрш., Ат., Путн., Раш., Мокр., Терт., Чуд., 1361, Ник. — Мст., Вълк.
Лк. 22:50, 5, 66	Зогр., Мар., Остр., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Терт., Чуд., 1361, Ник., Хвал. — Мст., Путн., Вълк.
Лк. 22:54	Зогр., Мар., Остр., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Вълк., Терт., Чуд., 1361, Ник. — Мст., Ат., Раш., Мокр.
Лк. 23:4, 10	Зогр. Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Раш., Мокр., Терт., Чуд., 1361, Ник. — Мст., Боян., Путн., Вълк.
Лк. 23:13	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Путн., Вълк.
Лк. 23:23	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Боян., Дбрш., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Ат. Вълк., Раш., Мокр., 1342
Йо. 7:32	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Търн., Ат., Раш., Мокр., 1342
Йо. 7:45	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Мст., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Ник., Лонд., Хвал., Търг. — Ат., Раш., Мокр., 1342
Йо. 11:49, 51	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., № 6, Вр., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Юриев., Търн., Ат., Мокр., 1342
Йо. 11:57	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Путн., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Дбрш., Ат., Мокр., 1342
Йо. 12:10	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Дбром., Боян., Путн., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Юриев., Мст., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Мокр., 1342
Йо. 18:3, 10	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Мст., Вр., Путн., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Търн. (Йо. 18.3), Бан., Боян., Дбрш., Ат., Вълк., Мокр.

Йо. 18:13, 15, 16, 19, 22, 24 Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Мст., Търн. Вр., Путн., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Хвал. Търг. — Бан., Боян., Дбрш., Ат. Вълк., Мокр.

Йо. 18:26 Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Вр., Ат., Путн., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Бан., Боян., Дбрш., Вълк.

Йо. 18:35, 19.6 Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Мст., Търн., Вр., Путн., Терт., 1354, Лонд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Бан., Боян., Дбрш., Ат., Вълк.

Йо. 19:15 Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Мст., Търн., Боян., Вр. Путн., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Боян., Дбрш., Ат., Вълк., Мокр.

Йо. 19:21 Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Боян., Дбрш., Ат., Мокр.

В евангелските преписи със следи от преславската редакция гръцката заемка ἀρχιερεύς обикновено се предава със старѣишина жьрьчьскъ срещу архиєрєи в класическите старобългарски евангелия. Тази лексикална замяна е налице в Зографския палимпсест от XI в. (Мт. 21:15, 23), в който се откриват най-древните засега останки от втората редакция на старобългарския евангелски текст. Вж. и преславския превод на старозаветния корпус (Левит 4:3 аще ли старѣишина жрєчьскы съгрѣши), както и тълковната редакция на Псалтира с тълкуванията на Теодорит Кирски по Чудовския препис от XI в. (Пс. 117:26 старѣишина жрєчєскъ) Срв. примерите от Апостола: Деян. 9:21 старѣишина жьрьчьскы (Толст.) срещу архиєрєи (Охрид., Христ., Шишат., Карп.), Деян. 4:6 и аньнѣ старѣишинѣ и каиѣфѣ (Карп.) срещу и ананиѣ архиєрѣи и каиꙗфа (Христ., Шишат.), Евр. 7:27 ꙗкожє и старѣишины жрєчьскыѫ прѣждє о своѫ грѣхы (Карп.) срещу ꙗко архиєрєи прѣждє о своихъ грѣсѣхъ (Охр., Слепч., Шишат.). Лексикалният вариант старѣишина жьрьчьскъ е бил предпочитан от книжовниците в Преславското средище. Вж. старобългарския превод на Словата на Григорий Богослов (л. 219 старѣишина жьрьска, л. 93 и приложисѧ къ ститєлѥмъ старѣишина ститєльска) и Ефремовската кормчая — руска редакция на преславски текст (л. 72 єфєсьскыимъ старѣшинамъ жьрьчєскыимъ). С едно единствено изключение (л. 439) в Супрасълския сборник четем архиєрєи само в неговия непреславски дял (л. 476, 477, 553), докато в преславската част на този паметник срещу ἀρχιερεύς стои винаги старѣишина жьрьчьскъ (общо 6 примера: л. 230 видѣвъ жє старѣишина жьрьчьскъ, л. 340 то бо старѣишины жьрьцємъ, л. 340 сє старѣишины жърьцємъ, л. 407 къ старѣишинамъ жърєчьскамъ, л. 408 рєчє старѣишинами жьрьчьсками, л. 410 къ старѣишинамъ жьрьчьскамъ рєчє имъ).

5. архисинагогъ ἀρχισυνάγωγος, ὁ — старѣишина съборьскъ

Мк. 5:22 Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Ат., 1342, 1354., Чуд, Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Търн. (архиєрєи съньмишѹ), Вълк.

Мк. 5:35, 36, 38 Зогр., Мар., Гал., Дбром., Ат., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Тырг. — Юриев., Мст., Дбрил., Търн. (старѣишина сънмищоу), Раш., Мокр. (ѿ старѣишины сънмищю)

Лк. 8:49 Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Търн., Вълк., Раш., Мокр.

Лк. 13:14 Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Бан., Вр., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., Чуд., Ник. — Мст., Търн., Ат., Раш., Мокр., 1342, 1361, Шаф., Търг.

На превода старѣишина съборьскъ за ἀρχισυνάγωγος се натъкваме не само във втората редакция на евангелието, но и във втората редакция на апостолския текст (за разлика от първата редакция, където ἀρχισυνάγωγος е непреведено). Срв. Деян. 13:15 старѣишина съборoу (Толст., Слепч.), старѣишина събора (Шишат.) старшина збора (Христ.) срещу архисоунагогъ (Охр.).

6. брань πόλεμος, ὁ — рать

Мт. 24:6 Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Мст., Бан., Вр., Ат., Путн., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Търн., Терт.

Мк. 13:7 Зогр., Мар., Гал., Бан., Ат., Вълк., Терт., 1354, Лонд., 1383, Ник., Хвал., Търг. — Дбром., Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Раш., Мокр., Чуд.

Лк. 21:9 Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Боян., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1361, Ник. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Чуд.

В първоначалния библейски текст, възобновен от Кирило-Методиевите ученици в България и наричан още първа редакция на старобългарските богослужебни книги, преводът на гръцкото име πόλεμος гласи брань. Вж. нетълковните пророчески книги на Даниил (9:26 до конєць брани) и Осия (2:5 ополчающє сє на брань). При превеждането на старобългарски език на пророчествата с тълкувания, създателите на книжовната продукция в Преслав заменят брань с рать Вж. Даниил 9:26 и до коньца рати, Исая 22:5 рать срещу брань в непаримейния превод (7:1), Варух 3:26 . . . зѣло велици, оумѣжщє рать, Осия 2:5 въсплъчающєнсѧ на рати, 8:3 и бышѧ слаби на рати, Авдий 1:11 да въстанемъ на нѧ ратїю, Амос 2:11 и на ратѣ помогꙋ имъ. И небогослужебният (преславски) превод на Мойсеевото осмокнижие дава същото четене: Битие 14:2 сътвориша рать великоу с валакомъ цр҃ьмь, Изход 13:17 видѣвше рать и възвратѧтсѧ. Числа 21:40 сего ради гл҃етсѧ в книгахъ рать гн҃ѧ зува пали, Иисус Навин 14:13 минуша прѣдъ б҃мъ на рать къ градꙋ. Срв. тълковната редакция на Псалтира с тълкуванията на Теодорит Кирски по Чудовския ръкопис от XI в., в чийто текст има над 40 употреби на рать, ратьнъ за πόλεμος, πολεμικός за разлика от Синайския псалтир (представител на първата псалтирна редакция), където има само брань (8 примера). За това, че новозаветният текст е бил редактиран в Преслав, свидетелствува речниковата замяна на брань с рать не само в евангелския, но и в апостолския текст. Срв. I Кор. 14:8

ікто поѹстить на рать (Толст.) срещу кто оубо готоваѥть сѧ на брань (Слепч., Шишат., Христ., Карп.). Преводът на πόλεμος с рать се покрива изцяло с лексикалните предпочитания на книжовниците от Преславския център. Например в „Богословие“ на Йоан Екзарх се употребява 3 пъти рать (л. 142а, 222в, 235в) и само веднъж брань (л. 224а), в превода на първото слово срещу арианите на Анастасий Александрийски се употребява 2 пъти рать (л. 22б отидѫть ѡт рати аже на истинѫ) и нито веднъж брань, както и в Беседата срещу богомилите на Презвитер Козма — нито един пример за брань и 3 примера за рать (л. 8, 46, 67). Лексикалния вариант рать πόλεμος споделят и други преписи от преславски небиблейски оригинали. Вж. старобългарския превод на Словата на Григорий Богослов (общо 6 пъти, л. 31 крѣпоу къ рати бъıти, л. 142 моѩ да бѫдеть рать, а твоѩ побъıть), Симеоновия Златоструй в ръкопис от XII в. (Слово 46 и разбоѩ и татьбы и раті), Ефремовската кормчая, в която рать се употребява едновременно с брань (л. 214а и великыхъ на рати доблѥвавъше). В Хрониката на Йоан Малала никъде няма превод брань, а само рать (напр. II кн., III гл. и ѕѣло соуть храбри на рать). Преславската част на Супрасълския сборник съдържа 23 примера за превод на πόλεμος с рать срещу 3 примера за брань в Житието и Похвалата на Св. 40-те мъченици и в Златоустовото слово за Благовещение (л. 72, 83 и 251).

7. боуи μωρός — ѭродъ, ѭродивъ

Мт. 5:22	Зогр., Мар., Гал., Бан., Ат., 1342, 1361, Хвал. — Юриев., Дбрил., № 6, Вълк., Чуд., Лонд., Търг., Крак., Шаф.
Мт. 7:26	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Дбрил., № 6
Мт. 23:17	Зогр., Мар., Мст., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Вълк, Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Търг., Ник. — Гал., Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Търн., Вълк., Чуд.
Мт. 23:19	Зогр., Мар., Мст., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Гал., Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Вълк., Чуд.
Мт. 25:2, 3	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Юриев., Мст., Бан., Боян., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Гал., Търн.
Мт. 25:8	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Мст., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., 1361, Ник., Търг. — Гал., Търн., Боян., Лонд.

В старобългарските евангелски ръкописи, близки до Кирило-Методиевия превод, гръцкото прилагателно μωρός се превежда с боуи за разлика от ръкописите със следи от ревизията в Преславския книжовен център, които предпочитат ѭродъ, ѭродивъ. Лексикалната замяна на боуи с ѭродъ, ѭродивъ е свойствена и на небогослужебния старозаветен превод (Исая 19:11 оуродивъ, Даниил 13:48 сице ли ѭродиви сн҃ове). Срв. примерите от Апостола: I Кор. 3:18 въ семъ оуродъ боуди (Толст.) срещу въ вѣцѣ семъ боуи да бѫдетъ (Слепч., Шишат., Христ.), Ї Кор. 4:10 мы оуроды Х҃а ради (Толст.) срещу мы боуи Х҃а ради (Охр., Слепч., Шишат., Христ., Карп.). Вж. и апостолския цитат I Кор. 1:18 слово крьстьноѥ погыбающиимъ оубо оуродьство ѥсть в Успенския сборник (л. 206в) и I Кор. 1:18 изгыбаѧщиимъ ѫродьство естъ (Слепч., Шишат.) срещу боуиство (Охр., Христ.). ѫродъ характеризира и езика на старобългарския превод на Словата на Григорий Богослов (л. 277), на Симеоновия Златоструй в препис от XI в. (л. 136 не могоу ѥдиноꙗ жены имѣти, льстить себе и оуродъ творитьсѧ) и на Супрасълския сборник (в неговата преславска част се откриват 10 примера за ѫродивъ μωρός). От същото семантично гнездо е и формата ѫродьство, която е налице в „Богословие“ на Йоан Екзарх (2 примера на л. 249а) и в Ефр. кормчая — преславска редакция на Номоканона с 14 титула (л. 74в вьсе оуродьство и оутварь).

8. варъ καύσων, ὁ — знои

Мт. 20:12	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гол., Мст., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Дбрил.
Лк. 12:55	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Терт., Чуд., Ник. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Търн., Ат., Вълк., 1342, 1361, Търг.

Срещу гръцкото име καύσων, ὁ в най-древните евангелски ръкописи се пази първоначалният лексикален превод варъ за разлика от преписите, редактирани според нормите на Преславската книжовна школа, в които се чете знои. Вж. преславските библейски преводи с тълкуване: Битие 8:22 и жѧтва зима, и знои лѣто, тълковните пророчества (Даниил 12:15 ꙗко знои бѣаше, Исая 49:10 ни оуслꙋчить и знои, ни слн҃це, Йоил 2:6 прѣ зноѥмъ лакътыи) и тълковната псалтирна редакция с тълкуванията на Теодорит Кирски по Чудовския ръкопис от XI в. (Пс. 77:14 вь дьне слъньчьнъи знои разгонгѧаше). Срв. примера от Апостола: Яков 1:11 зноѥмъ (Толст., Слепч., Карп.) срещу варъмь (Христ.). Подобен превод на καύσων със знои се вижда и в преписи от преславски небиблейски текстове: Йоан-Екзарховите „Богословие“ (един пример за знои, л. 146в приѥмлѧ знои же и стꙋдень и нито един за варъ) и „Шестоднев“ (л. 82с не моⷢѫще трьпѣти отъ зноꙗ жегомо), избора от беседи на Григорий Богослов в ръкопис от XI в., л. 24 бес покрова же въ зимы и въ зноѧ, Симеоновия Златоструй в препис от XII в. (слово 38: гладъ и знои тьрпѧще), Хрониката на Амартол (л. 276 и ꙗко вѣтръ и знои расѣю). В Супрасълския сборник нито веднъж не се натъкваме на първоначалното четене варъ, а могат да се посочат примери за предпочитания преславски синоним знои καύσων (л. 353 знои грѣховънъıи нашъ, л. 384 нъ да любьве и знои прѣставимъ).

9. вратьникъ θυρωρός, ὁ — вратарь

Мк. 13:34	Зогр., Мар., Остр., Гал., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., 1354, Чуд., 1383, Ник., Търг. — Дбром., Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Търн.

дверьникъ, дверьница θυρωρός, ὁ, ἡ — вратарь, вратарьць, вратарьница

Йо. 10:3	Зогр., Мар., Ас., Арх., Гал., Дбром., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Остр., Юриев., Мст., Дбрил., Вр.
Йо. 16:18	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Мст., Търн., Вр., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Сав., Бан., Боян., Дбрш.
Йо. 18:17	Зогр., Мар., Остр., Сав., Арх., Гал., Дбром., Мст., Търн., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Бан., Боян., Дбрш.

Преводът на гръцкото име θυρωρός с вратарь е обичаен за ръкописите със следи от втората редакция на старобългарски евангелски текст за разлика от вратьникъ, засвидетелствувано в ръкописите, близки до Кирило-Методиевия превод. В преславската част на Супрасълския сборник има два примера за вратарь θυρωρός в Житието на Артемий (л. 224 скоупъ глагола къ вратароу, л. 224 повелѣ вратароу призъвати дıꙗкона фılеа) и един за вратарıца в Златоустовото „За Матеевото евангелие, за сутринта след петък“ (л. 442 вратарıца женꙑ словесе не сътрьпѣ). В непреславския дял на този паметник е налице формата вратьникъ като съответствие на πολωρός. Вж. и Остр. (Йо. 10:3) — староруски препис на преславски протограф.

10. врьтъ, врътъ κῆπος, ὁ — градъ, оградъ

Йо. 18:26	Зогр., Мар., Ас., Дбром., 1354, 1361, Ник. — Сав., Арх., Гал., Мст., Търн., Бан., Боян., Дбрш., Вълк.
Йо. 19:41	Ас., Дбром., Вр., Ат., 1354, 1361, Ник., Търг. — Арх., Мст., Търн., Бан., Боян., Дбрш., Вълк.

врьтьпъ κῆπος, ὁ — градъ, оградъ

Йо. 19:41	Зогр., Мар., Остр., Гал. — Арх., Мст., Търн., Бан., Боян. Дбрш., Вълк.

врьтоградъ κῆπος, ὁ — градъ, оградъ

Лк. 13:19	Зогр., Мар., Ас., Сав., Арх., Гал., Дбром., Търн., Бан., Боян., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Остр., Мст.
Йо. 18:1	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., Бан., Вр., Ат., Путн., Вълк., Мокр., Терт., 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Сав., Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Бан., Дбрш., Путн., Чуд.

Йо. 18:26 Остр., Ат., Путн., Терт., Чуд., Лонд., Хвал., Търг. — Арх., Гал., Мст., Търн., Бан., Боян., Дбрш., Вълк.

Йо. 19:41 Терт., Лонд. — Арх., Мст., Търн., Бан., Боян., Дбрш., Вълк.

Вместо първоначалния превод врьтъ, врьтьпъ, врьтоградъ κῆπος преславските книжовници предпочитат да използуват градъ, оградъ не само в евангелския текст, но и в текста на старозаветния корпус. Срв. Числа 24:6 ꙗко гради подолгъ рѣки, Исая 61:11 ѣко оградъ сѣмена своа, 65:3 оградехъ, 66:17 въ градѣхъ срещу паримейния лексикален вариант врьтоградъ. Лексемата градъ, оградъ не е чужда на езика на Йоан Екзарх („Шестоднев“ в препис от 1263 г. цвьтове же въ градѣхъ различни цвьтоутъ) и на преводачите на Супрасълския сборник (л. 243 заключенъ градъ, л. 301 ꙗкоже въ градѣ ни смокъı бѫдетъ, л. 349 провѣи градъ ми).

11. врьтъпъ σπήλαιον, τό — пештера

Мт. 21:13 Зогр., Мар., Бан., Дбрш., Ат., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361. Ник., Търг. — Гал., Мст., Търн., Путн., Вълк., Терт.

Мк. 11:17 Зогр., Мар., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1354, Лонд., Чуд., 1383, Ник., Търг. — Гал., Юриев., Мст., Дбрил., Вълк.

Лк. 19:46 Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Терт., Чуд., Ник. — Мст., Ат., 1361

Срещу гръцкото име σπήλαιον, τό в първата евангелска редакция стои врьтъпъ за разлика от пещера в евангелските преписи със следи от преславската обработка. Същата речникова особеност проявяват и небогослужебните старозаветни преводи. Вж. Битие 19:30, 23:11, 17, 19, 20, 25:29, 50:13 пещера, Иисус Навин 10:16 скръıшасѧ въ печерѣ, 10:18 оустнѥ печерѣ, Исая 2:19 пещера. Срв. тълковния псалтир на Теодорит Кирски по Чудовския ръкопис от XI в. Пс. 56:1 пещера срещу отъ лица саоулова въ врътопъ в Синайския псалтир. Преславското разночетене пещера е оцеляло в по-късни преписи на Симеоновия Златоструй (слово 24: въı створисте пещеру разбоиникомъ), Хрониката на Амартол (л. 368 пещероу же имѧше оутрь въ домоу), „Богословие“ на Йоан Екзарх (нито веднъж врьтъпъ и два пъти пещера — л. 254а ѧсли, пещера, голгофа, крьсть, л. 299а и въ пещерахъ и пропастьхъ земьнъıихъ). Преписът на Беседата на Презвитер Козма срещу богомилите съдържа един пример за пещера (л. 57 скъıтающе сѧ ..в горах и в пещерах земных). В преславската част на Супрасълския сборник могат да се посочат около 20 употреби на пещера σπήλαιον срещу една за врьтъпъ (л. 244).

12. врѣтиште σάκκος, ὁ — власѣница

Мт. 11:21 Зогр., Мар., Бан., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд. 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Вълк.

Лк. 10:13 Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Вълк.

В най-старите старобългарски евангелия гръцкото име σάκκος се превежда със славянското съответствие **врѣтище**, което по-късно редакторите от Преславската книжовна школа често заменят с **власѣница**. Вж. Царсимеоновия (небогослужебен) превод на Стария завет (Левит 11:32 **кожа или власаницю**), както и староруския препис от старобългарския превод на Амартоловата Хроника (л. 430 **на власаницѣ и на попелѣ лежащоу**).

13. врѣтиште σάκκος, ὁ — ꙗригъ

Мт. 11:21	Зогр., Мар., Бан., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд. 1361, Ник., Търг. — Гал., Боян.
Лк. 10:13	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Търн.

За означаване на „груба дреха у древните евреи“ преславските книжовници обикновено употребяват и втори лексикален синоним **ꙗригъ**. В преводите на старозаветните книги с тълкувания **ꙗригъ** е засвидетелствувано многократно. Срв. Даниил 9:3 **и въ ѧ̓ризѣ** (тълковен превод) срещу **и въ врєтище** (Методиев превод), Исая 3:23 **и въ ризы мѣсто багрѧничныѧ прѧпоѧшенсѧ въ ꙗригъ**, Йеремия 2:10 **ꙗригъ**, Йезекиил 27:31 **ꙗригъ**, Йоил 1:8 **въ ꙗригъ**, Амос 8:10 **възложѫ на всѧ хрьбьтъи ꙗригъ и на всю главѫ плѣшь**, Иона 3:6 **съврьже ризы своа съ себе и облечесѧ въ ꙗригъ**, Йов 16:15 **ꙗригъ**. Срв. Пс. 28:12, 29:13, 34:13 **ꙗригъ**, 68:12 **и положихъ о дѣание моѥ ꙗригъ** (Чудовски псалтир с тълкуванията на Теодорит Кирски) срещу Пс. 29:12 **растръга врѣште мое** Пс. 34:13 **облачаахѫ сѧ въ врѣтище**, Пс. 68:12 **ї положихъ одѣнье мое въ врѣште** (Синайски псалтир). Лексикалната замяна на **врѣтище** с **ꙗригъ** се вижда и в някои преписи от преславски образци: Симеоновия Златоструй (слово 23: **препоѧсавъсѧ въ ꙗригъ и въздохноу**), старобългарския превод на Словата на Григорий Назианин от XI в. (л. 200 **въ пепелѣ и въ ꙗризѣхъ**), Лествица на Йоан Климакс в ръкопис от XVII в. (**на ꙗризѣ сѣдѧщѧ**).

14. въздати ἀποδίδωμι — отъдати

Мт. 16:27	Зогр., Мар., Мст., Бан., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, Лонд. 1361, Ник., Търг. — Търн. Чуд.
Мт. 21:41	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Вълк., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст.,, Дбрил. Търн., Терт., Чуд.
Мт. 22:21	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр., Ат., Вълк., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Вълк., Терт., Чуд.

Гръцкият глагол ἀποδίδωμι се предава с **въздати** в старобългарския евангелски текст, който стои най-близо до Кирило-Методиезия превод срещу **отъдати** в евангелските ръкописи със следи от ревизията в Преслав. Вж. „Богословие“ на Йоан Екзарх (липсва **въздати** и 2 примера за **отъдати** — л. 238а, л. 326в), Хрониката на Амартол (л. 59 **симъ излєвомъ ѡдасть ю**), Ефремовската кормчая (Анк. 11 **въсхыщенамъ соущамъ ключисѧ отъда-**

вати) срещу въсхъщены достоить въдаꙗти имъ же в Устюжската кормчая. В преславския дял на Супрасълския сборник има 10 примера за въздати със същото гръцко съответствие. Преводачите на небогослужебните (тълковни) старозаветни текстове също често използуват словоформата отъдати вместо въздати в паримейния (нетълковния) старозаветен превод. Вж. Битие 50:15, Исая 19:21, 35:4, 65:15 отъдати, Осия 2:25, Йоил 2:25 и ѿдамъ вамъ въ лѣтъ мѣсто. Срв. Пс. 60:6 въноукомъ йхъ о̆тъдалъ ѥси, Пс. 61:13 ты о̆тъдаси комоужьдо по дѣломъ ѥ̂го (Чудовски псалтир с тълкуванията на Теодорит Кирски от XI в.) срещу Пс. 61:13 ѣко ты въздасі комоужьдо (Синайски псалтир). Редакторска поправка е довела до вмъкване на отъдати и във втората редакция на старобългарския апостолски текст. Срв. I Кор. 7:3 любовъ да даеть (Толст.) срещу любовь да въздаетъ (Слепч., Шишат., Христ., Карп.). В Беседата си срещу богомилите Презвитер Козма цитира същия апостолски фрагмент от I Кор. 7:3 по следния начин: женѣ моуж должнꙋю любовъ да ѡтдаеть, таже и жена мꙋжеви (л. 61).

15. възможьно естъ (нѣстъ) δυνατόν ἐστιν — моштьно есть (нѣстъ)

невъзможьно естъ ἀδύνατον ἐστιν — немоштьно естъ

Мт. 19:26	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр., Ат., Путн. Вълк., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Терт.
Мт. 24:24	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Бан., Дбрш., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Гал., Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Ат., Вълк., Терт.
Мт. 26:39	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Мст., Бан., Вр., Путн., Вълк., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Боян., Ат., Терт., Чуд.
Мк. 10:27	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Вр., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, 1383, Ник., Хвал., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Мокр., Чуд.
Мк. 13:22	Мар., Дбром., Бан., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1383, Ник., Хвал., Търг. — Юриев., Мст., Ат., Чуд.
Мк. 14:35	Зогр., Мар., Гал., Бан., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Дбром., Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Ат., Вълк., Чуд.

Вж. Мт. 17:20 немощно есть (Крак.). На замяната на възможьно естъ (нѣстъ) (α)δύνατον ἐστιν с моштьно есть (нѣстъ) се натъкваме в почти всички по-късни преписи от преславски небиблейски писмени паметници, дошли до нас. Вж. Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (над 10 пъти мощьно естъ и нито веднъж възможьно естъ), Симеоновия Златоструй в ръкопис от XII в. (л. 185 моштьно бо ны есть любо и тьмами грѣхъ имꙋште покаати сѧ), Йоан-Екзарховите „Богословие“ (общо 25 употреби на немощьно, мощьно естъ и нито една за възможьно естъ), „Шестоднев“ (л. 2с а богоу творьцю вьсе мощьно) и Похвалата му за Йоан Богослов (нѫ ѩкоже немощно еⷭ слово ѿдѣлити ѿ дш҃ѧ), Беседите на Григорий Богослов, Поученията на Кирил Йерусалимски в ръкопис от XII—XIII в. (л. 75 об. плътьнꙑима оубо очима видѣти б҃а не можьно есть, л. 12 и на тебѣ моштьно ѥсть томоуже быти), първото слово срещу арианите на Анастасий Александрийски в превод на Константин Преславски (л. 21б моштьно бо есть), Ефремовската кормчая (общо 23 пъти моштьно, немоштьно есть срещу 12 пъти възможьно есть). Преславската част на Супрасълския сборник съдържа само една форма възможьно естъ в Житието на Йоан Мълчаливи (л. 298) срещу 5 за (не) моштьно естъ δυνατόν ἐστιν (л. 167, 286, 295, 383, 421). В преписа от Беседата на Презвитер Козма четем 2 пъти немощьно есть (л. 58, 79), 6 пъти мощно естъ (нѣстъ) (л. 3, 30, 30, 43, 45, 56) и нито веднъж възможьно естъ. Вж. и текста на Апостола: Деян. 20:16 би мощьно бꙑло (Толст., Карп., Слепч.) срещу възможно би бꙑло (Охр., Шишат.). Срв. Битие 18:14 еда немощно есть ѿ б҃а все слово, Иисус Навин 7:12, 13,9:19, 15:63, 17:12, 24:10, Исая 28:22, Амос 5:9 семꙋ мощно есть.

16. възъвати καλέω — въскричати

Мк. 6:49	Зогр., Мар., Гал., Търн., Бан., 1342, Лонд., Ник. — Юриев., Мст., Дбрил., Чуд.

възъпити κράζω, κραυγάζω, καλέω — въскричати

Мт. 14:26	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Мст., Бан., Вр., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Търн.
Мк. 5:5	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Юриев., Мст., Дбрил., Търг., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., 1342, 1354, Лонд., 1361, 1383, Ник. Търг. — Чуд.
Мк. 6:49	Ат., Вълк., Терт., 1354, 1361, 1383, Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Чуд.

Синонимен превод на гръцките глаголи καλέω, κραυγάζω, κράζω се открива още в старобългарските евангелия, които стоят най-близо до Кирило Методиевия превод. По-късно преславските книжовници обикновено заменят първоначалните старобългарски съответствия възъвати, възъпити с въскричати.

Вж. непаримейния старозаветен превод: Битие 21:16 въскричавъ же отрочѧ въсплака сѧ; Пс. 50:11 за на кричащаго (тълковна псалтирна редакция с тълкуванията на Теодорит Кирски по Чудовския ръкопис от XI в.) срещу текста на Синайския псалтир, в който има само форма възъвати. Вж. и Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (въскричавъше възъпиѭть къ мнѣ), старобългарския превод на Словата на Григорий Богослов (въскричати звоукоу), Хрониката на Амартол (л. 261 архиерѣи и фарисѣи въскричаша) и на Малала (XIII кн. I гл. въскричѧ ꙋжасноувсѧ). За преславската част на Супрасълския сборник могат да се посочат и трите лексикални варианти като съответствие на гръцките глаголи κράζειν, ἀνακράζειν —

10 пъти **въскрицати** (л. 26, 33, 36, 44, 44, 138, 149, 154, 524), 8 пъти **възъпити**, **въпити** и 3 пъти **възъвати**. В Беседата на Презвитер Козма срещу богомилите са засвидетелствувани 2 примера за **въскрицати** (л. 66, 70). Вж. пак там евангелския цитат Лк. 16.24 **въ мꙋкахъ сы оузрѣ лазарѧ на лонѣ аврамли и въскрица глѧ**.

17. въскрилиѥ, краи κράσπεδον, τό — подолъкъ

Мт. 9:20	Мар., Ас., Остр., Арх., Бан., Вр., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Гал., Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Търн.
Мт. 14:36	Зогр., Мар., Юриев., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., 1342, 1354, Лонд., 1361, Сречк., Ник., Търг. — Мст., Дбрил., № 6, Чуд.
Мт. 23:5	Зогр., Мар., Ас., Арх., Гал., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Търн.
Мк. 6:56	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Сречк., 1383, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил.
Лк. 8:44	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., Чуд., Лонд., 1361, Сречк., Ник. — Търн.

Вместо първоначалния превод на гръцкото име κράσπεδον, τό преславските книжовници обикновено предпочитат да пишат **подолъкъ**. Вж. старобългарския превод на Словата на Григорий Богослов (л. 93 **овомоу подолъкоу ризѣ прикоснѫгни сѧ**, л. 130 **прикоснѫ бо сѧ подольцѣ хвѣ**), Хрониката на Малала (**прикоснoутиi сѧ подълкоу ризѣ ѥго**), Ефремовската кормчая (л. 223 ... **къ ицѣлѥнию прикосесѧ ѥмь, нъ тъкъмо подълъка**, л. 252 **и подълькъ и кълинъ**). Подобни лексикални успоредици се наблюдават и в текста на преславските старозаветни преводи (Числа 15: 38 **да створѧть собѣ подолки на скꙋтѣхъ ризъ**).

18. въскрьснѫти, въскрѣсити, въскрѣшати ἀνίστημι, ἐγείρω — въстати

Мт. 17:9	Мар., Ас., Остр., Гал., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Терт., 1342, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Чуд.
Мт. 17:23	Юриев., Мст., Дбрил., Бан., Боян., Вр., Путн., Вълк., Чуд., Лонд. — Мар., Сав., Остр., Арх., Гал., Търн., Дбрш., Ат., Раш., Мокр., Богд., Войвод., Шишат., Терт., 1342, 1354, 1361, Ник., Търг.
Мк. 9:9	Зогр., Мар., Арх., Гал., Дбром., Мст., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Терт.
Мк. 16:9	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Ат., Путн., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Хвал., Търг. — Терт.
Мк. 16:14	Терт. — Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Мст., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг.
Йо. 12:17	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Търн., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Арх., Бан., Дбрш.

В първоначалната евангелска редакция гръцките глаголи ἀνίστημι, ἐγείρω в значение „възкръсвам“ се превеждат предимно с **въскрѣснти** и по-рядко с **въставнти** за разлика от втората редакция, където преобладава **въставнти**. И в небогослужебния (преславски) превод на библейския корпус господствува лексемата **въстатн** (**въставнтн**) Вж. Битие 4:25, 18:16, 19:1, 33, 34, Иисус Навин 1:2, 6:11, 14, 7:10, 13, 8:1, 3, 18:4, 8, 24:9, Рут 4:15. Срв. Пс. 67:2 **въстатн молаштє** (в Чудовския ръкопис) срещу Пс. 40:11 **въскрѣсн мѩ**, Пс. 87:11 **въскрѣсѩтъ**, Пс. 11:6 **въскръснѫ**, Пс. 75:10 **воскръснєтъ**, Пс. 67:2 **въскръснєтъ** и т. н. (в Синайския псалтир). Достигналите до нас различни по време и място преписи от преславски небиблейски оригинали свидетелствуват за предпочитанията на старобългарските книжовници към речниковия синоним **въстатн**. Вж. Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 14 **въставнвын ніса нз мьртвьнхъ**), Симеоновия Златоструй в препис от XII в. (**н многа телєса стхъ оусъпъшнхъ ѡ гдѣ въсташа**), старобългарския превод на Словата на Григорий Богослов (л. 56 **мрьтвыѩ въставлꙗѭть**), „Богословие“ на Йоан Екзарх (18 пъти **въстатн** срещу 3 пъти **въскрьснѫтн** в целия текст) и Екзарховото слово за Преображение (**да єгда въстанєтъ нз мртвынхъ**), Хрониката на Амартол, Словата на Анастасий Александрийски срещу арианите в превод на Константин Преславски (първо слово, л. 37 **нз мєртвынхъ жє въстаѭштє**), Ефремовската кормчая (л. 221 **в н всн въставъша**). В преславската част на Супрасълския сборник има около 60 примера за **въстатн** „възкръсвам“ и 6 за **въскрьснѫтн**, **въскрѣшатн**. В Беседата си срещу богомилите Козма цитира два новозаветни фрагмента (евангелски и апостолски) по следния начин, Лк. 16:31 **аще н ѡт мртвынх кто въстанєт, нє нмѫт вѣры**, Колос. 3:1 **єстє въсталн.**

19. **въскрѣшєннѥ**, **въскрьсєннѥ**, **въскрьсновєннѥ** ἀνάστασις, ἡ, ἔγερσις ἡ — **въстаннѥ**

Мт. 22:31	Зогр., Мар., Гал., Бан., Ат., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Чуд.
Мт. 26:32	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал„ Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Бан., Боян., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., 1342, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Терт., 1354
Мк. 14:28	Дбром., Терт., Чуд. — Юриев., Мст., Дбрил.

Срещу гръцките съществителни имена ἀνάστασις, ἡ, ἔγερσις, ἡ в найстарите евангелски ръкописи преобладават лексемите **въскрьсєннѥ**, **въскрьсновєннѥ**, **въскрѣшєннѥ**, които по-късно преславските книжовници често заместват с **въстаннѥ**. Вж. Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 108 **въстаннꙗ отъ мьртвынхъ**), Симеоновия Златоструй, старобългарския превод на Лествица, „Богословие“ на Йоан Екзарх, където едновременно се срещат **въскрьсєннѥ** (16 примера), **въскрѣшєннѥ** (5 примера) и **въстаннѥ** (17 примера). Преславските преводи на Супрасълски сборник също съдържат и по-ранния, и по-късния вариант — 19 пъти въскрьсениѥ ἀνάστασις и 10 пъти въстаниѥ ἀνάστασις, ἀνέγερσις.

20. въторицеѭ δίς — дъважди, дъвашти

Мк. 14:30	Зогр., Мар., Гал., 1342, 1354, Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Терт., Чуд.

дъва краты δίς — дъвашьды, дъвашти

Мк. 14:72	Зогр., Мар., Остр., Гал., Търн., 1342, 1354, 1383, Ник., Търг. — Мст., Ат., Вълк., Терт., Чуд.
Лк. 18:12	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Мст., Търн., Бан., Боян., Вр., Дбрш, Ат., Путн., Терт., 1361, Ник. — Вълк., Чуд.

За предаване на количественото наречие δίς преславските книжовници обикновено предпочитат старобългарското съответствие дъвашьды, дъващи вместо първоначалните въторицеѭ и дъва краты. Така е в тълковния превод на пророческите книги (Амос 1:5 прорицѧ число дважьди), в тълковната редакция на Псалтира с тълкуванията на Теодорит Кирски (Пс. 66:8, Пс. 73:15 дъвашьды δίς). Вж. „Богословие“ на Йоан Екзарх (само дъвашьды — л. 11а дъвашьды дъвоѥ вѣщати сѧ, л. 309а аще, почетемъ єдиною и двашьды), Симеоновия сборник в препис от 1073 г., (л. 133 дрѹзии же дъвашьды), Златоструй в препис от XI в. (л. 1 нь и дьвашьды и тришьды и многашьды видѣаше ѥго), Златоструй в препис от XII в. (л. 50в, 179а дъвашьды), Ефремовската кормчая (в целия текст по 6 примера и за двата лексикални варианта, л. 22а дъвашьды лѣта съборємъ бывати, Трул. 8 дъвашьды лѣта съборъ творити), Хрониката на Амартол (о псѣ наповѣдавшȣ господина своѥго дважьды ланȣвшȣ). В Беседата срещу богомилите на Презвитер Козма липса въторицеѭ, а четем само дъважды (л. 30 показанъ тобою єдиною и дважды). В преславската част на Супрасълския сборник се натъкваме единствено на дъвашди δίς, δεύτερον (л. 165 ѥдиноѭ и дважди и многашди рекохъ ти, л. 526 не ѥдиноѭ и двашди, л. 528 двашди вь недѣли двьрьца отврьзаѧ), а в непреславската — на въторицеѭ. Срв. и примера от Апостола: Филип. 4:16 не єдиноѫ и дващи (Слепч.) срещу двоицею (Христ.).

21. въторицеѭ δίς, δεύτερον — въторѥ

Мт. 26:42	Зогр., Мар., Ас., Сав., Гал., Бан., Вр., Ат., Путн., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Остр., Арх., Търн., Боян., Вълк., Терт., Шаф.
Мк. 14:72	Зогр., Мар., Гал., Телт., Чуд., Лонд., Ник. — Остр., Дбром., Мст., Търн., Бан., Ат., Вълк., 1342, 1354, 1361, 1383, Сречк., Търг.
Йо. 3:4	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Мст., № 6, Търн., Вълк., Ник. — Дбром., Юриев., Бан., Вр., Ат., Путн., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг.

Йо. 9:24 Зогр., Мар., Ас., Арх., Гал., № 6, Търн., Ат., 1342, 1354, 1361, Ник., Търг. — Остр., Мст., Бан., Вр., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., Лонд., Сречк.

Йо. 21:16 Зогр., Мар., Ас., Арх., Гал., Дбром., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Вълк. Лонд. — Остр., Мст., Търн., Путн., 1354, 1361, Търг.

Вж. пълните преславски старозаветни текстове. Срв. Битие 22:15, 27:36 второѥ срещу вторицеѭ в Паримейника, Даниил 2:7 и отъвѣщашѧ второє срещу ѿвѣщаша вторицею (Методиев превод), Йона 3:1 къ иѡнѣ второє гл҃ѧ срещу вторицею гл҃ѧ (нетълковен превод), Пс. 78:8 второѥ τὸ δεύτερον (в тълковния псалтир на Теодорит Кирски по Чудовския ръкопис от XI в.). Речниковият вариант второѥ намира покритие в редица по-късни преписи на преславски небиблейски писмени паметници. Вж. „Шестоднев“ на Йоан Екзарх (л. 42 второѥ лъжѫ събесѣдова, л. 162а второѥ глаголати), Златоструй в препис от XII в. (гл҃а же пакы къ немоу б҃ца второѥ), Ефремовска кормчая (л. 19а да позъванъ боудеть и второѥ), Беседата на Презвитер Козма срещу богомилите (л. 8 въ второє въспѧшаѧ сѧ г҃лтъ). Лексикалната замяна на вторицеѭ с второѥ е свойствена и на преславския дял на Супрасълския сборник (л. 75 начнѣта и второѥ, л. 362 второѥ градъ на о҆блацѣхъ, л. 521 приложити пр҄ьвоѥ и второѥ) срещу две употреби на вторицеѭ δεύτερον в непреславското Житие на Анин (л. 562).

22. въıꙗ τράχηλος, ὁ — шиꙗ

Мт. 18:6 Зогр., Мар., Гал., Мст., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Чуд.

Мк. 9:42 Зогр., Мар., Гал., Дбром., Мст., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Терт., 1354, Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Вълк., Чуд.

Гръцкото съществително τράχηλος съответствува на въıꙗ от първата редакция на старобългарския евангелски текст, а по-късно редакторска поправка е довела до замяната му с шиꙗ. Вж. и старозаветните преславски преводи: Иисус Навин 10:24 шиꙗ, тълковните пророчества (Исая 3:16 шиꙗ), Пс. 68:26 и жестокоую шию ихъ (Чудовски тълковен псалтир) срещу Пс. 128:4 съсѣче въїꙗ грѣшьникъ (Синайски псалтир). Същата лексикална особеност проявяват и двете най-стари хроники, преведени на старобългарски език и запазени в по-късни преписи — Хрониката на Амартол (л. 433 и вериги на шию его възложивь) и Хрониката на Малала (XIV кн., V гл. натрꙋ шию). В преславската част на Супрасълския сборник се употребяват и двата лексикални варианта (л. 237 а твоѭ шиѭ брадвиѭ отъсѣкнетъ).

23. геена γέεννα, ἡ — езеро огньноѥ, езеро горѧште

Мт. 5:22 Мар., Гал., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Вълк.

Мт. 5:29, 30 Зогр., Мар., Гал., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Хвал., Търг — Юриев., Мст., Дбрил., № 6

Мт. 10:28 Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6.

Мк. 9:43 Зогр., Мар., Гал., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг. — Юриев., Мст., Търн., Раш., Мокр.

Мк. 9:47 Зогр., Мар., Гал., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1354, Лонд. 1361, 1383 — Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Раш., Мокр.

Вместо гръцката заемка геена в евангелските ръкописи със следи от преславската лексикална редакция обикновено се предпочита старобългарският превод езеро огньноѥ, езеро горѧщее. Тази замяна е в духа на общия стремеж в Преславското средище към предаване на гърцизмите със славянски съответствия. Срв. примерите от апостолския текст: Яков 3:6 езеромь ѡгньномь (Толст., Карп.) срещу ѿ геены (Слепч., Шишат., Христ.) и от Апокалипсиса 19:20 жива вържена быста оба въ езеро огненное.

24. геена γέεννα, ἡ — дьбрь, дьбрь огньна

Мт. 18:9 Зогр., Мар., Гал., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., Търг., Ник. — Търн.

Мт. 23:15 Зогр., Мар., Гал., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Търн.

Лк. 12:5 Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., Сречк., Ник., Хвал., Търг. — Юриев., Мст., № 6, Ат., Мокр., 1342, 1361, Търг.

Друг превод на γέεννα в редактирания от преславските книжовници старобългарски евангелски текст е дьбрь огньна. Вж. преславската част на Супрасълския сборник, в която има два примера за дьбрь τάρταρος (л. 107 и прѣисподьнии дьбри, л. 231 рабе дьбри огньныѩ) срещу два примера за геена в непреславския дял (л. 267, 479). В Иполитовото „Слово за антихриста“ също се чете дьбрь (часть ваша есть дьбрь ѡгньнаꙗ) като цитат от Апокалипсиса (21. 8).

25. горьница ἀνώγαιον, τό — въсходьница

Мк. 14:15 Зогр., Мар., Гал., Юриев., Бан., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Дбром., Мст., Дбрил., Чуд.

Лк. 22:12 Зогр., Мар., Арх., Гал., Дбром., Търн., Дбрш., Ат., Путн., Ник. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Вълк., Терт., Чуд., 1361

За разлика от най-старите дошли до нас евангелски кодекси, които пазят първоначалния превод горьница, старобългарските книжовници от Преславския център обикновено пишат въсходьница. Вж. и небогослужебния текст на Съдии 3:20 сѣдѧше на въсходници его лѣтьнѣи. Срв. примерите от Апостола: Деян. 9:37 на въсходъници (Толст., Слепч.) срещу на горници (Охр., Шишат., Карп.), Деян. 9:39 егоже пришедъша възведошѫ на въсходъницѫ (Слепч.) срещу вь горьницоу (Охр., Шишат., Мак.). Лексикални успоредици се наблюдават и със старобългарския превод на Словата на Григорий Богослов (л. 368 исъ самъ на въсходьници таины съобьщаѥт, л. 127, 367).

26. двьрьникъ, двьрьница ϑυρωρός, ὁ — вратарь, вратарьць, вратарьница

Вж. лексикално разночетение № 9.

27. достоꙗниѥ κληρονομία, ἡ — причѧстиѥ

Мт. 21:38	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Пути., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд. 1361, Ник., Търг. — Мст., Дбрил., Търн.
Мк. 12:7	Зогр., Мар., Бан., Ат., Дбрш., Вълк., Лонд., Ник. — Гал. Дбром., Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Търн., Раш., Мокр.
Лк. 12:13	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Ник., Търг. — Мст., Ат., Вълк., 1342

За предаване на гръцкото съществително κληρονομία книжовниците от Преславското средище използуват предимно старобългарското съответствие причѧстиѥ вместо първоначалния превод достоꙗниѥ. Срв. пълния (небогослужебния) текст на библейския корпус: Битие 31:14 причѧстиѥ срещу наслѣдиѥ в Паримейника, Иисус Навин 25:29 причѧстьѥ, Рут 4:6 да не когда расыплю причѧстїѥ своѥ (кирилски превод) срещу наслѣдиѥ (глаголически текст). Вж. и тълковния превод на пророческите книги: Исая 9:25 причѧстиѥ срещу 49:18 наслѣдиѥ в паримейния превод, Йоил 2:17 не даждь части срещу достоꙗниꙗ в нетълковния превод. В Чудовския псалтир с тълкуванията на Теодорит Кирски има над 20 примера за причѧстиѥ κληρονομία срещу достоѣниѥ в Синайския псалтир. Разночетенето причѧстиѥ намира покритие с лексикалните предпочитания на книжовниците, редактирали текста на Апостола: Гал. 3:18 причѧстьѥ в Толст., Евр. 9:15 причѧстиѥ в Толст., Слепч. Вж. като цитат у Презвитер Козма Ефес. 5:5 вьсѧкъ блꙋдникъ или имѣаи богатьство и не подаваѧ ѡт него нищим, не имать причѧстьѧ въ цⷭ҇ртвїи божїи срещу не имать достоꙗниꙗ въ црьствѣ в Охридския апостол. Гръцкото име κληρονομία дава превод причѧстиѥ и в други преславски небиблейски писмени паметници, запазени в по-късни преписи. Вж. Йоан-Екзарховите „Богословие“ (л. 233в коѥ бо причѧстьѥ тьмѣ къ свѣтоу) и „Шестоднев“ (л. 4 ꙗкоже ѥи причѧстиѥ творьць далъ), старобългарския превод на Словата на Григорий Богослов (л. 23, 59, 88 216, 240 и цитат от Пс. 93: 3—5 и причѧстиѥ твоѥ озълоблѧѭтъ), Ефремовска кормчая, в която причѧстиѥ се употребява наред с наслѣдиѥ (л. 305в причѧстьѥ и задьницю). В Супрасълския сборник лексема достоꙗниѥ не е отбелязана, а причѧстиѥ κλῆρος е зарегистрирана само веднъж (л. 293 на причѧстиѥ правьдныих).

28. драгъма δραχμή, ἡ — мѣдьница

Лк. 15:8, 9	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Ван., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст. Дбрил., № 6, Вълк.

лепта λεπτόν, τό — мѣдьница

Мк. 12:42 Зогр., Мар., Бан., Дбрш., Вълк., 1354, Чуд., 1383, Ник., Търг. — Гал., Дбром., Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Търн., Ат., Раш., Мокр.

тръхътъ λεπτόν, τό — мѣдьница

Лк. 12:59 Зогр., Мар., Гал., Дбром., Ник. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Търн., Ат., Вълк., 1342, 1354, 1361, Шаф., Търг., Крак.

Останали без превод в първоначалния евангелски превод, гръцките имена δραχμή, ή, λεπτόν, τό много често се заменят с мѣдьница в евангелските ръкописи със следи от преславската лексикална обработка. Доказателствен материал за преславския характер на тази обработка вж. в следните преписи от книжовната небиблейска продукция на Преславския център: Златоструй в препис от XII в. (слово 23 ѿдаси послѣдьнюю мѣдницꙋ), Хроника на Амартол (л. 515 в нюже вси мимоходѧщии вмѣтаахоу мѣдница), Хроника на Малала (XVI кн. II гл. сътвори вьсе мѣдница), „Шестоднев“ на Йоан Екзарх (л. 1 или мѣдьници, или златари), Ефремовска кормчая (Трул. 23 мѣдьница взимати), Супрасълски сборник, в който липсва лексема драгъма, а мѣдьница ἀργύριον, τό е засвидетелствувана само веднъж (л. 331 сьцѣнатъ трьмъ десатемь мѣдьницъ).

29. древьнъ ἀρχαῖος — прьвъ

Мт. 5:21 Зогр., Мар., Гал., Бан., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Хвал., Търг. — Юриев,, Мст., Дбрил., № 6

Мт. 5:27 Зогр., Мар., Гал., Бан., 1342, 1361, Хвал. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Вълк.

Мт. 5:33 Зогр., Мар., Гал., Бан., Ат., Терт., 1342, 1354, Лонд, 1361, Хвал., Търг. — Юриев., Мст.. № 6, Вълк.. Чуд.

Докато класическите старобългарски евангелия пазят първоначалния превод древьнъ за ἀρχαῖος, преславските книжовници обикновено пишат прьвъ. Вж. Словата на Григорий Богослов (л. 32 или прьвъми илі новъıими, л. 56, 371), Хрониката на Амартол (л. 332 по первомꙋ ѡбычаю), Ефремовската кормчая (Трул. 13, пьрвоуоумоу въслѣдѫюште каноноу), Беседата на Презвитер Козма (липсва древьнъ, а пример за прьвъ в значение „най-древен, най-стар“ има на л. 21 ѡ праведныих, живших по прьвомꙋ законꙋ). За преславската част на Супрасълския сборник при пълно отсъствие на лексемата древьнъ ἀρχαῖος могат да се посочат 4 примера за прьвъ ἀρχαῖος (л. 349 на прьвоѥ ѥстьство приведе, л. 402 и прьвоѥ дрѣвесе разараѥтъ, л. 342 и прьвааго мѣста достоино сътворити, л. 387 не гонѣша ти прьвъıихъ пророкъ крьви). Срв. и старозаветните тълковни преводи: Исая 22:11 пръвъıи срещу древльнь в Паримейника, Осия 1:13 прьвѣе сего не повелѣ, Пс. 43:1, 76:6 пьрвъıѩ ἀρχαίαις в тълковния Чудовски псалтир срещу Пс. 119:31 древьнѩѩ ἀρχαῖος в Синайския псалтир.

30. дрѣво δένδρον, τό — дѫбъ

Мт. 13:32	Зогр., Мар., Гал., Бан., Дбрш., Ат., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Дбрил., Търн., Вълк., Терт.
Мк. 8:24	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Дбрщ., Ат., Вълк., 1342, 1354, Лонд., 1361, 1383, Хвал., Търг. — Юриев., Мст., Търн., Терт., Раш., Мокр., Чуд.
Лк. 3:9	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Путн., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Терт.
Лк. 6:43	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Ат., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Терт.

В запазилите се преписи, които стоят най-близо до Кирило-Методиевия евангелски превод, гръцкото име δένδρον, τό се предава с др҄ѣво. Вж. паримейния превод на пророческите книги на Даниил 4:11 посєц҄ѣте дрѣво и Исая 7:12 др҄ѣво. По-късно при новия небогослужебен превод на библейския корпус преславските книжовници предпочитат да употребяват лексикалния вариант дѫбъ. Подобна замяна на др҄ѣво с дѫбъ се вижда в Иполитовите тълкувания на книгата на Даниил (и се доубъ срѣдѣ земла), в непаримейния пророчески текст (Даниил 4:11 посѣцѣте дѫбъ, 4:17, 20, 23, Йеремия 6:13 доубъ, Осия 4:13 полагаахȣ по дȣбомъ, 14:10, Амос 2:9 ıако и дѫбъ), в тълкуванията на Теодорит Кирски на Псалтира (Пс. 73:6 доуба пос҄ѣкаахѫ, Пс. 57:10 доубѣ δένδρον). Същия превод на δένδρον, τό с дѫбъ предлагат и по-късните преписи на Йоан-Екзарховите „Богословие“ (л. 164а дубьємь присноѕеленъıимь растѫт сѧ, л. 306в ıакоже бо доубъ въ исход҄ѣхъ... в҄ъсажденъ) и „Шестоднев“ (л. 86 да аще оубо и чьстьн҄ѣи ѥсть дѫбиѥ, л. 103 вьсе же дѫбиѥ гор҄ѣ течааше), Симеоновият сборник в препис от 1073 г. (л. 69 не бо можеть дѫбъ добръ плода ѕъла творити), старобългарският превод на Въпросите и отговорите на Силвестър и Антоний (л. 96 об. дубиѥ). В преславската част на Супрасълския сборник 11 пъти се натъкваме на дѫбъ δένδρον срещу една форма за др҄ѣво (л. 353).

31. дъва краты δίς — дъвашьды, двашти

Вж. лексикално разночетене № 20.

32. ѥдинъ, єтеръ τίς — н҄ѣкъıи

Мт. 16:28	Зогр., Мар., Търн., Бан., Дбрш., Ат., 1342, 1361, Ник. — Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Търг.
Мт. 18:12	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Бан., Дбрш., Ат., Раш., Мокр., 1342, Лонд., 1361, Ник. — Гал., Търн., Вр., Терт., 1354, Шаф., Търг.
Мт. 19:16	Зогр., Мар., Ас., Сав., Арх., Търн., Бан., Ат., Раш., Мокр., Терт., 1342, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Остр., Гал., Вр., Вълк., 1354
Мт. 21:28	Зогр., Мар., Бан., Дбрш., Ат., 1342, 1354, 1361, Ник. — Гал., Вълк., Лонд., Търг.

Мт. 21:33	Зогр., Ас., Сав., Арх., Ник., — Остр., Юриев., Мст., Дбрил., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1354, Лонд., 1361
Мт. 27:47	Зогр., Мар., Ас., Остр., Бан., Вр., Дбрш., Вълк., Ник., Хвал. — Арх., Гал., Търн., Боян., Ат., Раш., Мокр., Богд., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361
Мт. 28:11	Зогр., Мар., Ас., Сав., Бан., Вр., Дбрш., Вълк., Ник. — Остр., Арх., Гал., Боян., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг.
Мк. 2:6	Зогр., Мар., Ас., Остр., Бан., Боян., Ат., Дбрш., Ник. — Сав., Арх., Гал., Юриев., Мст., Дбрил., Вр., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Търг.
Мк. 5:25	Зогр., Мар., Ас., Сав., Дбром., Бан., Дбрш., Ник. — Остр., Гал., Мст., Ат., Вълк., Раш., Мокр., Богд., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Търг.
Мк. 7:1	Зогр., Мар., Дбром., Бан., Дбрш., Ат., 1342, 1361, Ник. — Гал., Мст., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1383, Търг.
Мк. 7:2	Зогр., Мар., Дбром., Раш., Мокр., Ник. — Гал., Мст., Ат., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Търг.
Мк. 8:3	Дбром., Ник. — Ат., Терт., Чуд., Лонд., 1361
Мк. 9:1	Зогр., Мар., Ас., Остр., Дбром., Бан., Дбрш., Ник. — Гал., Мст., Ат., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Търг.
Мк. 9:17	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Мст., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Арх., Вр.
Мк. 9:38	Зогр., Мар., Ас., Дбром., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Раш., Мокр., 1354, 136, 1383, Ник. — Остр., Арх., Гал., Мст., Вр., Чуд., Търг.
Мк. 10:17	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Мст., Бан., Ат., Терт., Чуд., Ат., — Търн., Вълк., 1354, Лонд., 1361, 1383, Търг.
Мк. 11:5	Зогр., Мар., Дбром., Бан., Ат., Ник. — Гал., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1383, Търг.
Мк. 12:13	Зогр., Мар., Бан., Дбрш., Ат., Ник. — Гал., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1383, Търг.
Мк. 14:4	Зогр., Мар., Бан., Дбрш., Вълк., Ник., — Остр., Гал., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1383, Търг.
Мк. 14:51	Зогр., Мар., Бан., Ник. — Гал., Дбром., Мст., Търн., Вълк., Раш., Мокр., Богд., Терт., 1342, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Търг.
Мк. 14:57	Зогр., Мар., Остр., Бан., Вълк., 1361, Ник. — Гал., Дбром., Терт., 1354, Чуд., Лонд. — 1383, Търг.
Мк. 14:65	Зогр., Мар., Остр., Бан., 1361, Хвал. — Гал., Вълк., Терт., 1354, Лонд., 1383, Търг.
Мк. 15:21	Зогр., Мар., Ас., Сав., Бан., Вр., Вълк., 1354, 1361, Ник. — Гал., Дбром., Боян., Ат., Терт., Чуд., Лонд., 1383, Търг.
Мк. 15:35	Зогр., Мар., Бан., Дбрш., Ник. — Гал., Дбром., Ат., Вълк., Терт., 1354, Чуд., 1383, Търг.
Лк. 1:5	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Търн., Бан., Дбрш., Ник. — Гал., Дбром., Вр., Ат., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Търг.
Лк. 6:2	Зогр., Мар., Ас., Арх., Бан., Ат., Вълк., 1342, 1361, Ник. — Остр., Гал., Дбром., Вр., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Търг.
Лк. 7:2	Зогр., Мар., Ас., Сав., Бан., Ат., 1342, 1361, Ник. — Остр., Гал., Дбром., Търн., Боян., Вр., Раш., Мокр., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Търг.

Лк. 7:19	Зогр., Мар., Ник. — Гал., Дбром., Търн., Ат., Вълк., Раш., Мокр., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., Търг.
Лк. 7:36	Зогр., Мар., Ас., Арх., Бан., Вр., Ат., 1342, 1354, Ник. — Остр., Гал., Дбром., Търн., Боян., Вълк., Раш., Мокр., Терт., Чуд., Лонд., Търг.
Лк. 7:41	Зогр., Мар., Ас., Гал., Вр., Ат., 1342, 1361, Ник. — Остр., Арх., Дбром., Търн., Боян., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Търг.
Лк. 8:2	Зогр., Мар., Бан., Ат., 1342, 1361, Ник. — Гал., Дбром., Търн., Раш., Мокр., Терт., 1354, Лонд., Търг.
Лк. 8:27	Зогр., Мар., Ас., Сав., Арх., Бан., Ат., Вълк., 1342, Ник. — Остр., Гал., Търн., Вр., Раш., Мокр., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг.
Лк. 8:49	Зогр., Мар., Ас., Сав., Арх., Бан., Дбрш., Ат., 1342, Ник. — Остр., Гал., Дбром., Търн., Вр., Вълк., Раш., Мокр., 1354, Чуд., Лонд., Търг.
Лк. 9:7	Зогр., Мар., Бан., Дбрш., Ат., 1342, 1361, Ник. — Гал., Вълк., Терт., 1354, Лонд., Търг.
Лк. 9:19	Зогр., Мар., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., 1342, Ник. — Гал., Раш., Мокр., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг.
Лк. 9:27	Зогр., Мар., Остр., Бан., Дбрш., Ат., 1342, Ник., Хвал. — Остр., Гал., Търн., Вълк., Раш., Мокр., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг.
Лк. 9:49	Зогр., Мар., Бан., Дбрш., Ат., 1342, Лонд., 1361, Ник. — Гал., Търн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Търг.
Лк. 9:57	Зогр., Мар., Ас., Сав., Дбром., Боян., Бан., Дбрш., Терт., Ник. — Остр., Арх., Търн., Ат., Вълк., Раш., Богд., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг.
Лк. 10:25, 33	Зогр., Мар., Ас., Арх., Дбром., Бан., Боян., Дбрш., Терт., Ник. — Остр., Гал., Търн., Ат., Вълк., Раш., Богд., 1354, Лонд., 1361, Търг.
Лк. 10:38	Зогр., Мар., Ас., Остр., Търн., Бан., Дбрш., Ник. — Арх., Гал., Боян., Вр., Ат., Вълк., Раш., Богд., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг.
Лк. 11:1	Зогр., Мар., Дбром., Бан., Терт., 1361, Ник. — Гал., Търн., Ат., Вълк., Раш., Богд., 1342, Чуд., Търг.
Лк. 11:15	Зогр., Мар., Търн., Бан., Дбрш., Ник. — Гал., Ат., Раш., Мокр., Богд., 1342, Чуд., 1361, Търг.
Лк. 11:27	Зогр., Мар., Ас., Сав., Арх., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Терт., Ник. — Остр., Гал., Боян., Вр., Ат., Вълк., Раш., Мокр. Богд., 1342, Чуд., 1361, Търг.
Лк. 11:37	Зогр., Мар., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ник. — Гал., Ат., Вълк., Раш., Мокр., Богд., Терт., 1342, Чуд., 1361, Търг.
Лк. 11:45	Зогр., Мар., Дбром., Бан., Дбрш., Терт., Лонд., Ник. — Гал., Търн., Ат., Вълк., Раш., Мокр., Богд., 1342, 1354, Чуд., 1361, Търг.
Лк. 12:16	Зогр., Мар., Ас., Сав., Арх., Дбром., Бан., Боян., Дбрш., Вълк., Терт., Ник., — Остр., Гал., Търн., Вр., Ат., Вълк., Раш., Мокр., Богд., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг.
Лк. 13:6	Зогр., Мар., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Терт., Ник. — Остр., Гал., Вр , Ат., Вълк., Раш., Богд., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг.

Лк. 13:23	Зогр., Мар., Ас., Сав., Арх., Гал., Дбром., Бан., Боян., Дбрш., Ат., Терт., 1342, Ник. — Остр., Търн., Вълк., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг.
Лк. 13:31	Мар., Дбром., Бан., Дбрш., Ат., Раш., Мокр., Терт., 1342, Ник. — Гал., Търн., Вълк., Чуд., 1361, Търг.
Лк. 14:2	Мар., Ас., Сав., Дбром., Боян., Ат., Раш., Мокр., Терт., 1342, Ник. — Остр., Гал., Търн., Вр., Вълк., Чуд., 1361, Търг.
Лк. 14:16	Зогр., Мар., Ас., Сав., Арх., Дбром., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Раш., Мокр., Терт., Ник., Хвал. — Остр., Гал., Търн., Вълк., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг.
Лк. 15:11	Зогр., Мар., Сав., Дбром., Бан., Боян., Вр., Дбрш., Ат., Раш., Мокр., Терт., 1342, 1361, Ник. — Остр., Арх., Гал., Търн., Вълк., 1354, Чуд., Лонд., Търг.
Лк. 16:1	Зогр., Мар., Дбром., Бан., Дбрш., Ат., Раш., Мокр., Терт., 1342, Ник. — Гал., Търн., Чуд., 1361, Търг.
Лк. 16:19	Зогр., Мар., Ас., Сав., Дбром., Ат., Раш., Мокр., Ат., Терт., 1342, 1361, Ник. — Остр., Гал., Търн., Вр., Вълк., Чуд., Лонд., Търг.
Лк. 16:20	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Дбром., Вр., Терт., Ник. — Гал., Търн., Боян., Ат., Вълк., Раш., Мокр., Богд., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг.
Лк. 17:12	Зогр., Мар., Сав., Арх., Дбром., Боян., Дбрш., Ат., Раш., Мокр., Терт., 1342, 1361 — Остр., Гал., Търн., Бан., Вр., Вълк., Чуд., Лонд., Търг.
Лк. 18:2	Зогр., Мар., Ас., Сав., Арх., Дбром., Дбрш., Терт. — Остр., Гал., Вр., Ат., Вълк., Раш., Мокр., Богд., Чуд., 1361.
Лк. 18:9	Зогр., Мар., Дбром., Търн., Дбрш., Терт., Ник. — Гал., Чуд., Лонд., Търг.
Лк. 18:35	Зогр., Мар., Ас., Арх., Търн., Боян., Бан., Вр., Дбрш., Ник. — Остр., Гал., Ат., Вълк., Раш., Мокр., Богд., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг.
Лк. 19:12	Зогр., Мар., Ас., Бан., Боян., Вр., Терт., Ник. — Гал., Търн., Ат., Вълк., Раш., Мокр., Богд., Чуд.
Лк. 19:39	Зогр., Мар., Бан., Дбрш., Ник. — Гал., Ат., Вълк., Раш., Мокр., Богд., 1342, 1354., Чуд., 1361, Търг.
Лк. 20:27	Зогр., Мар., Дбром., Търн., Дбрш., Терт., Ник. — Гал., Ат., Вълк., Раш., Мокр., Богд., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг.
Лк. 20:39	Зогр., Мар., Дбром., Бан., Дбрш., Ник. — Гал., Търн., Ат., Вълк., Раш., Мокр., Богд., Терт., Чуд., 1361
Лк. 21:2	Зогр., Мар., Ас., Сав., Арх., Дбром., Търн., Бан., Боян., Вр., Дбрш., Ник. — Остр., Гал., Ат., Раш., Мокр., Богд., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг.
Лк. 22:56	Зогр., Мар., Остр., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ник. — Гал., Ат., Вълк., Раш., Мокр., Терт., Чуд., 1361
Лк. 22:59	Зогр., Мар., Остр., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ник. — Гал., Ат., Вълк., Раш., Мокр., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Търг.
Лк. 23:8	Зогр., Мар., Търн., Бан., Дбрш., Ник. — Гал., Боян., Ат., Вълк., Раш., Мокр., Богд., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг.
Лк. 23:19	Зогр., Мар., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Терт., Ник. — Гал., Боян., Ат., Вълк., Раш., Мокр., Богд., 1342, 1354, Лонд., 1361, Търг.

Лк. 23:16	Зогр., Мар., Дбром., Трн., Бан., Дбрш., Ник. — Боян., Вълк., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Тръг.
Йо. 4:47	Зогр., Мар., Ас., Дбром., № 6, Търн., Бан., Дбрш., Вълк., Ник. — Остр., Гал., Вр., Раш., Мокр., Богд., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Тъpг.
Йо. 5:5	Зогр., Мар., Ас., Остр., Дбром., № 6, Търн., Бан., Дбрш., Вълк., Терт., Ник., Хвал. — Гал., Ат., Раш., Мокр., Богд., 1342, Лонд., Търг.
Йо. 6:64	Зогр., Мар., Ас., № 6, Бан., Дбрш., Вълк., Ник., Хвал. — Гал., Ат., Търн., Раш., Мокр., Богд., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., Търг.
Йо. 7:25	Зогр., Мар., Ас., Остр., Дбром., № 6, Търн., Бан., Дбрш., Вълк., Ник. — Гал., Ат., Раш., Мокр., Богд., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., Търг.
Йо. 7:44	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Дбром., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., 1342, Ник. — Гал., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг.
Йо. 9:16	Зогр., Мар., Остр., Арх., № 6, Бан., Вр., Дбрш., Ат., Вълк., 1342, Ник. — Гал., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Търг.
Йо. 11:37	Зогр., Мар., Ас., Вълк., Терт., Ник. — Остр., Гал., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Богд., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг.
Йо. 11:46	Зогр., Мар., Дбром., Ат., Терт., 1342, Ник. — Гал., Бан., Дбрш., 1354, Чуд., Лонд., Търг.
Йо. 12:20	Зогр., Мар., Ас., Арх., Дбром., № 6, Вр., Ат., Вълк., Терт., 1342, Ник. — Остр., Арх., Гал., Търн., 1354, Чуд., Лонд., Търг.
Йо. 13:29	Зогр., Мар., Дбром., Търн., Ат., 1342, Ник. — Гал., 1354, Чуд., 1361, Търг.

Често преславските книжовници предават гръцкото местоимение τὶς с нѣкъıи вместо с єдинъ, етеръ, както обикновено е в класическите старобългарски евангелия. В Мар. има само єдинъ и етеръ с 2 изключения за нѣкъıи, Сав. употребява и трите лексеми, Унд. л. и Охр. л. — само етеръ, а в Остр., което е препис от преславски оригинал, господствува формата нѣкъıи (41 пъти срещу 17 пъти за етеръ и ѥдинъ). Срв. и примерите от Апостола: Деян. 3:2 и нѣкто мѫжь (Карп.) срещу ѥтерь моужь (Шишат., Христ.), I Кор. 14:24 вьнидетъ же кто невѣренъ (Толст., Карп., Христ.) срещу вънидетъ же етеръ невѣренъ (Охр., Шишат.), I Кор. 15:12 како глють нѣции (Толст., Христ.) срещу тако глатъ етери въ васъ (Слепч., Шишат., Карп.), II Кор. 10:2 на кꙑѩ мьнѧщаѩ нꙑ (Толст.) срещу на етеръı непъшоужщѫѩ насъ (Слепч., Шишат.) и т. н. Богат доказателствен материал за лексикалната замяна на єдинъ, етеръ с нѣкъıи предоставят почти всички по-късни преписи от преславски небиблейски писмени паметници. Вж. „Богословие“ на Йоан Екзарх (л. 27а, 27в, 100а, 321в), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 8 нъ да оубо нѣции же правьда, л. 153 овивъ въ понѧвицѫ нѣкѹ), Златоструй в препис от XI в. (л. 1в и нѣкоторыи мѫдрь мѫжь), староруските преписи на старобългарския превод на Хрониките на Амартол (л. 96, 305) и Малала (II кн. I гл. ѿ коего женѹ нѣкоую єжиптѧнꙑню, само нѣкъıи във II, VI, VII, VIII, XIII книга), Огласителните поучения на Кирил Йерусалимски в ръкопис от XII—XIII в. (л. 9об. нъ речеть нѣкто). В Ефремовската кормчая (преславска редакция на Номоканона) откриваме предимно лексемата нѣкꙑи (с 4 изключения за єтєръ) срещу ѥтєръ в Устюжката кормчая (Методиев превод). Напр. Антиохийски събор 15 ащє къто єпп҇ъ нѣкꙑими прѣгрѣшєнии (Ефр. кормчая) срещу ащє которꙑи ѥпп҇ъ при ѥтєрѣхъ грѣсѣхъ (Уст. кормчая). В преславската част на Супрасълския сборник липсва форма єтєръ, а за ѥдинъ като съответствие на τὶς има 3 примера (л. 74, 135, 528), а нѣкꙑи, нѣкто е отбелязано над 50 пъти. За Беседата на Презвитер Козма могат да се посочат 5 употреби на нѣкꙑи (л. 2 но соуть нѣцїи нє прїємлющє въ сласть слѡвєсъ тѣхъ, л. 27, 41, 56, 63) срещу една употреба на ѥдинъ (л. 68) и нито един пример за єтєръ.

33. єдинъ, єтєръ τὶς — инъ

Мк. 11:5	Зогр., Мар., Дбром., Бан., Ат., Ник. — Мст.
Мк. 14:57	Зогр., Мар., Остр., Бан., Вълк., 1361, Ник. — Търн.
Лк. 8:2	Зогр., Мар., Бан., Ат., 1342, 1361, Ник. — Мст., Вълк.
Йо. 7:44	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Дбром., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., 1342, Ник. — Сав.
Йо. 11:37	Зогр., Мар., Ас., Вълк., Терт., Ник. — Сав.

Освен с нѣкꙑи преславските редактори на първоначалния старобългарски евангелски превод заменят често єдинъ, єтєръ τὶς с инъ. Вж. тълковната редакция на Псалтира по Чудовския препис от XI в.: Пс. 45:1 ини жє заахаза, Пс. 79:17 ꙗко жє ини мнѧтъ. Срв. примерите от Апостола: II Пет. 3:9 ꙗкожє иини мьдьлѣниѥ мьнѧть (Христ.) срещу єтєри (Слепч., Шишат.), Евр. 4 оумроша бо ини чловѣци (Христ.) срещу єтєри (Слепч., Шишат.). Същата лексикална поправка намира покритие в езика на Йоан Екзарх („Богословие“, л. 356в ащє сѧ лоучить пьшєничьно или ино прочиихъ), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 24 развѣ мєнє нѣсть иного), Хрониката на Амартол (л. 294). Местоимението инъ τὶς не е чуждо и на речника на Презвитер Козма (вж. Беседата му срещу богомилите в препис от XV в., л. 13 оупиваютъ сѧ, грабѧт и ино зло въ таинѣ творѧт).

34. жєнихъ νυμφίος, ὁ — жєнѧи сѧ

Мт. 25:10	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Мст., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Търн., Боян.
Мк. 2:19	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Хвал., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Раш., Мокр.
Лк. 5:34	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Ат., Вълк., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Мст., Търн., Раш., Мокр.
Йо. 3:29	Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., Мст., № 6, Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Юриев.

Вж. Мт. 19:9 жєнѧи сѧ (Крак.). Срв. Исая 61:10 жєнѧи сѧ (тълковен текст) срещу жєнихъ (богослужебен текст), Йоил 2:16 да издє жєнѧи сѧ (тълковен превод), Пс. 42:12, 72:27 жєнѧи сѧ (Чудовски тълковен псалтир) срещу Пс. 18:6 і ть ѣко жєнихъ исходѧ (Синайски псалтир). Редакторската поправка е присъща и на апостолския текст: І Кор. 7:38 нє жєнѧисѧ и нє посагающиѩ ȣнє творитъ (Толст.). Същият цитат І Кор. 7:38 се среща и в преписа от Беседата на Презвитер Козма (л. 61 ... жєнѧи сѧ като съответствие на γαμίζων, ὁ). Вариант жєнѧи сѧ предлага и старобългарският превод на Словата на Григорий Богослов (л. 352) и Ефремовската кормчая (л. 88а аштє къто отъ жєнѧщиихъ сѧ).

35. животъ ζωή, ἡ — жизнь

Мт. 18:8, 9	Зогр., Мар., Бан., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Твърг. — Гал., Мст. Търн., Чуд.
Мт. 19:16, 17	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Бан., Вр., Ат., Путн., Вълк., 1342, 1354, Чуд., 1361, Ник., Търг. — Сав., Гал., Мст., Търн., Терт., Чуд.
Мт. 25:46	Зогр., Мар., Сав., Арх., 1354, 1361, Ник., Търг. — Ас., Остр., Арх., Гал., Мст., Търн., Бан., Боян., Вр., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., 1342, Чуд.
Мк. 10:17	Зогр., Мар., Дбром., Търн., Бан., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Гал., Юриев., Мст., Чуд.
Лк. 18:18	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Терт., 1361, Ник. — Боян., Вълк., Чуд.
Йо. 12:25	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., № 6, Вр., Боян., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., Ник., Хвал., Търг. — Търн., Бан., Дбрш., Чуд.
Йо. 12:50	Зогр., Мар., Арх., Гал., Дбром., Търн., Ат., Путн., 1342, 1354, Ник., Търг. — Бан., Дбрш., Терт., Чуд., Лонд.
Йо. 17:2	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Вр., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Сав., Дбрш., Чуд.

Освен посочените примери от евангелските ръкописи със следи от преславската лексикална редакция, където гръцкото ζωή се предава с жизнь, вж. и редакторската намеса в текста на Апостола: І Кор. 3:2 любо жизнь, любо смрть (Толст.) срещу ащє животъ ащє съмрьть (Слепч., Шишат., Христ., Карп.), ІІ Кор. 4:10 въ тѣлѣ носѧщє да жизнь ис҃ва (Толст.) срещу въ тѣлѣ носѧщє да животъ і҃совъ (Слепч., Шишат., Христ., Карп.), ІІ Кор. 2:16 вона жизньнаꙗ въ жизнъ (Толст., Карп.) срещу вонѣ ѿ живота въ животъ (Слепч., Шишат., Христ.), Евр. 7:16 по силѣ жизни нєрасъıпаємъıѧ (Христ., Карп.) срещу по силѣ животъ нєраздроушєнѣи (Охр., Шишат.). По същия начин Презвитер Козма цитира апостолски фрагменти в Беседата си срещу богомилите (І Тим. 2:2 да тихȣ и бєзмолвиȣ жизнь живємь, Колос. 3:3 оумєрли бо єстє и жизнь ваша скровєна єсть х҃мь, І Тим. 6:9 ... бȣдоущїи жизнь..., вѣчныѧ жизнь). Срв. и небогослужебния превод на Стария завет: Даниил 12:2 въстанѫть сии въ жизнь вѣчьнѫѭ (Царсимеонов превод) срещу въ животъ вѣчныи (Методиев превод), Амос 5:7 жизнь приносить (тълковен превод), Пс. 1:4, 44:5, 60:5,8, 64:10, 79:19, 84:14, 85:11 **жизнь** ζωή, ἡ (Чудовски тълковен псалтир) срещу **животъ** (само така в Синайския псалтир). Вж. „Богословие“ на Йоан Екзарх (общо над 30 употреби на **жизнь, жизньнъ** срещу значително порядко срещаните **животъ, животьнъ**), неговото Слово за Преображение (**жизнь приѫти бєсконєчнѫѩ**) и Похвалата му на Йоан Богослов (**сєѫ жизни въ бєсконєчнѫѫ**), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 11 **и жизнь вѣчьнаѩ**, общо 2—3 пъти повече **жизнь** срещу **животъ**), Симеоновия Златоструй в препис от XII в. (л. 411 **да нє прилѣпитсѧ сєи жизни злѣи**), старобългарския превод на Словата на Григорий Богослов (л. 124 **тєкѫщѧ въ жизнь вѣчьнѫѭ**, л. 15 **жизнь**) и Словата на Атанасий Александрийски срещу арианите в превод на Константин Преславски (I слово, л. 17 **источникъ жизни господа**), Огласителните поучения на Кирил Йерусалимски (л. 38 **въ жизнь вѣчьноую**) в ръкопис от XII—XIII в., Хрониката на Амартол (л. 29 **и скотиньскѣ жизни ихъ**), Ефремовската кормчая (л. 1в **и на бєсконьчьноую жизнь вєдоущь**). В преславската част на Супрасълския сборник са засвидетелствувани над 40 примера за **жизнь** ζωή, ἡ срещу 6 за **животъ** (л. 429, 251, 91, 152, 434, 451). В Охр. л.: **животъ**, а в надписа на Мостич: **жизнь**.

36. **животъ** ζωή, ἡ — **житиѥ**

Мк. 9:45	Зогр., Мар., Дбром., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1354, Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Трън., Раш., Мокр.
Мк. 10:30	Зогр., Мар., Дбром., Трън., Бан., Ат., Вълк., Терт., 1354, Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Раш., Мокр.
Йо. 17:2	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Вр., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1354, Лонд., Ник., Търг. — Трън., Боян., Мокр.

Вж. формата **житїи** във фрагмент от надпис върху керамична плочка от Кръглата църква в Преслав. Вж. Лк. 21:4 **житиє** (Шаф.). Срв. небогослужебните части на старобългарските библейски книги: Битие 23:1 **быⷭ жє житиє саррино лѣт ркз**, 25:7, 14, 47, 8,9, Иисус Навин 1:5 **въ всѧ дни житиѧ вашєго**, Даниил 7:12 **и продлъжєниє житиѧ дастьсѧ имъ** (Царсимеонов превод) срещу **и длъгота живота** (Методиев превод), Иполитовите тълкувания на книгата на Даниил по Погодинските листове (л. 2а **и житїє сє бєз вѣдъı проводимъ**), Осия 2:13 **житїа сыѩ бо**). Срв. Пс. 41:9, 71:5 **житиѥ** (Чудовски псалтир) срещу **животъ** (Синайски псалтир). Преводът **житиѥ** за ζωή, ἡ е известен на всички дошли до нас по-късни преписи (главно руски) от преславски небиблейски оригинали. Вж. Йоан-Екзарховите „Богословие“ (л. 101 **вѣкъ бо рєчєтьсѧ и когождо члвка житьє**), „Шестоднев“ (л. 28а **бѣашє комоу въ житии сємь**, л. 88а **отъшьдъ отъ сєго житиѩ**) и Слово за Преображение на същия автор (**и съ нїмъ въ жити сємъ ходѧщє**), Симеоновия сборник в препис от 1073 г., където са налице около 20 употреби на **житиѥ** (л. 18 **и вложєноє имоущиимъ житиє**), Симеоновия

Златоструй в препис от XI в. (л. IIв, л. IVс житиѥ) и от XII в. (л. 96 об. и житїє трѣбѣ єсть достоино), старобългарските преводи на Словата на Григорий Богослов (л. 75 прѣплоу море сего житиꙗ, л. 359 житиѥ ζωή) и на Лествица по ръкопис от XVII в. (съ бгом житїє ѡблобызаꙗ), Поученията на Кирил Йерусалимски в ръкопис от XII—XIII в. (л. 16 об. нъ самъ ѥси житию законоложитель), Ефремовската кормчая (л. 1 в и житиꙗ благочьстиваго же), Хрониката на Амартол (л. 105 неоудержимо доже и до конца житиꙗ своѥго) и Хрониката на Малала (II кн. I гл. и бы чисто житїє по всеи земли, кн. VII, кн. XVII гл. IV). В преславския дял на Супрасълския сборник има 5 примера за житиѥ ζωή (л. 53, 207, 259, 286, 429) срещу 6 примера за животъ. Вж. и Беседата срещу богомилите на Презвитер Козма: л. 4 аще бо земнааго цр҃ѧ врагом иже бѹдеть дрѹгь, то нѣсть и житїю достоинъ, но съ врагы єго оумираєт.

37. жрътва ϑυσία, ἡ — трѣба

Лк. 2:24	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Мст., Търн. Бан., Дбрш., Ат., Путн., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361 Ник., Търг. — Вр.
Лк. 13:1	Зогр., Мар., Остр., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Терт., Чуд., Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Търн., Ат., Вълк., 1342, 1361

Срещу жрътва ϑυσία от първата редакция на старобългарския евангелски текст обикновено стои трѣба в ръкописите със следи от преславската обработка. Вж. и лексикалните предпочитания в небогослужебния (тълковен) превод на библейския корпус: Битие 22:2 и възведи и тамо въ требоу, Изход 22:20 иже требѹ кладетъ богомъ, да потребать и, Левит 2:1 да принесеть требу гви, 2:3 останокъ требы аарѡнꙋ и снѡмъ его, Даниил 8:11 того дѣлѧ и трѣба съмѧтесѧ (Царсимеонов превод) срещу сего ради жрътва (Методиев превод), 8:12,13, 9:21,27, Исая 1:11 трѣба (тълковен превод) срещу жрътва (паримеен превод), Варух 1:10 и сътворите трѣбѹ, Йоил 1:9 извръже сѧ трѣба (тълковен превод) срещу изет се жртва (Методиев превод), 2:14 трѣбѫ и възлїанїє, Йона 1:16 положиша трѣбы (тълковен превод) срещу положиша жрьтвѫ (паримеен превод), Осия 8:13 и положа трѣбоу. Срв. Пс. 64:13, 68:32, 78:1 треба (Чудовски тълковен псалтир) срещу жрьтва (Синайски псалтир). Лексикалният вариант трѣба е обичаен и за оригиналните и преводните съчинения на старобългарските писатели от Преславския център. Вж. по-късните преписи на „Богословие“ (6 пъти трѣба, л. 243а водою иждегъ вьсю съжизаѥмоую требоу) и „Шестоднев“ (л. 46 освѧти сѧ трѣба), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 132 иже ветъхыꙗ трѣбы въкоушаахоу), Златоструй в препис от XII в. (л. 165а чистоу трѣбоу принести боу), Словата на Григорий Богослов (общо 8 пъти трѣба срещу 4 пъти жрьтва, л. 62 олтаремь нарѫгающесѧ и бескврьньныѩ трѣбы члчеѭ кръвиѭ и трѣбами оскврнаѩѭште), Поученията на Кирил Йерусалимски, Хрониките на Амартол (л. 63 бывають жєртвы и трєбы ихъ) и Малала (VII кн. I гл. с҃лнцю богȣ трєбȣ творѧста, VIII кн. II гл., XIII кн. I гл.). За преславската част на Супрасълския сборник могат да се посочат 6 примера за трѣба ϑυσία (л. 27, 30, 35, 123, 125, 418). Редакторска поправка е довела до замяната на жрьтва с трѣба и в текста на Апостола: Евр. 5:1 да приносить дары и трѣбы за грѣхы (Карп.) срещу да приносить дары жє и жрътвы о грѣсѣхъ (Охр., Енин., Слепч., Шишат., Христ.), Евр. 7:27 за своихъ грѣхы трѣбы приносити (Карп.) срещу ... жрьтвы (Енин., Охр., Слепч., Шишат., Христ.), Евр. 8:3 приношєнию даромъ жє и трѣбами (Карп.).

38. и καί — ти

Мт. 11:27	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Юриев., Мст., Дбрил., Бан., Вр., Дбрш., Ат., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Търн.
Мт. 19:9	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Търн.
Мт. 21:21	Зогр., Мар., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Търн.
Мк. 3:27	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Мст., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Търн.
Мк. 8:36	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Дбром., Мст., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1383, Ник., Търг. — Търн.

Често преславските книжовници предават гръцкия съюз καί с ти. Срв. случаите от Апостола: I Кор. 9:7 ти ѿ млєка стада нє ѣⷭть (Толст.) срещу ѿ млѣка стадоу нє ꙗсть (Охр., Шишат., Христ., Карп.), I Кор. 11:28 ти тако ѿ хлѣба да ѣсть (Толст.) срещу и тако ѿ хлѣба да ꙗстъ (Охр., Слепч., Шишат., Христ., Карп.), I Кор. 4:25 ти тако падъ на лици (Толст.) срещу и тако падъ ниць (Охр., Шишат., Христ.). Вж. евангелски и апостолски фрагменти в Беседата на Презвитер Козма (Мт. 5:23 єгда принєсєши дары своѧ прєд ѡлтарь ти помѧнєши ꙗко братъ твои имать нѣчто на та, ѡстави тȣ даръ свои, I Кор. 11.28 да искȣшаєть члкъ самъ сѧ, ти тако ѡт хлѣба да ꙗсть). Речниковия вариант ти представят и небогослужебните библейски преводи: Изход 22:2 ащеⷤ є по̂копанїи застанетсѧ таⷮ ти ꙗзвенъ оумреⷮ, Иисус Навин 14:1, 3, 16:4 причѧстишасѧ синє иѡсифли єфрємови ти манасиини, Осия 4:2 ти καί (тълковен превод) срещу и (Методиев превод), Пс. 4:4 како ти съглѧдаѥть (Чудовски тълковен псалтир). Вж. и „Богословие“ на Йоан Екзарх (над 100 примера за ти), „Шестоднев“ (л. 11а ѥсть положено ѥванъгелиѥ, ти юже апостоли), Словото му за Преображение (4 примера), Похвалата му за Йоан Богослов (17 примера). Срв. и Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 30 немоштьно быти сеи ти онои работѣ сълоучитисѧ, л. 196 въ срєдѹ ти въ пѧтъкъ), Златоструй в препис от XII в. (л. 5а), Ефремовската кормчая (л. 56в ти тако къ ѡлтарю приходѧща), Супрасълския сборник, в чиято преславска част се откриват над 30 примера за ти καί.

39. иерѣи ἱερεύς, ὁ — жьрьць

Мт. 12:5	Зогр., Мар., Гал., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342' Чуд., Лонд., 1361, Ник. — Юриев., Мст., Дбрил.
Мк. 2:26	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Дбром., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, 1383, Ник., Түрг. — Мст., № 6, Търн.
Лк. 1:5	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Дбром., Бан., Вр., Дбрш., Ат., 1342, 1354, Чуд., Лонд., Ник. — Мст., Търн., Путн.
Лк. 1:9	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Дбром., Бан., Вр., Дбрш., Ат., 1342, 1354, Лонд., Ник. — Гал., Търн., Путн.

Останала непреведена в паримейния текст на библейския корпус, гръцката заемка иерѣи ἱερεύς обикновено се чете жьрьць в небогослужебните (преславски) преводи на старобългарските старозаветни книги. Вж. Битие 41:45,50, 46:20, 47:22, 26 жьрець, Левит 1:7 с҃нове аронове жерци, Иисус Навин 4:9 под ногама жреческымъ, Даниил 14:8 призъва жьрьца его, 14:10, 11, 15, 21, 28, жьрьць (Царсимеонов превод), Исая 8:2 жрьць (тълковен превод) срещу иіерѣи (паримеен превод), Осия 4:5 жьрьць (кирилски текст) срещу иерѣи (глаголически текст), 6:4 хоули жерца (тълковен превод), Йоил 2:17 жерци (тълковен превод), Амос 1:15 жерци и̽ и кнази і̽ (тълковен превод). Срв. Пс. 43:22 и елеазоромъ жьрьчемъ, Пс. 80:5 жьрьцемъ слоужити (Чудовски тълковен псалтир) срещу иерѣи (Синайски псалтир). Последица от редакторска намеса е замяната на иерѣи с жьрьць в новозаветните ръкописи със следи от преславската лексикална обработка. Вж. примерите от Апостола: Деян. 4:1 придошѫ на нь жрьци (Карп.) срещу наидоу на нѥ иіерѣи (Шишат., Христ.), Евр. 7:15 въстати жрьцоу иномоу (Карп.) срещу въстаетъ иереи имъ (Охр., Шишат.), Евр. 7:22,23 сѫтъ бывше жьрци (Карп.) срещу сѫтъ иери бывше (Слепч., Шишат.). Вж. староруските преписи на Хрониките на Амартол (л. 389 канопесьскыи жрець злокозньною таковою) и Малала (II кн. XII гл. и жръци сътвориша съвѣтъ намь), Словата на Григорий Богослов (общо 3 примера за жрьць: л. 87 Моси и ааронъ въ жьрьцихъ ѥго, л. 88 помазаѩ цр҃ѧ и жьрьца, цитат от Осия 4:9 бысть жьрьць акы людиѥ), Ефремовската кормчая (в целия текст 3 пъти жьрьць срещу 2 пъти иерѣи; л. 10в и жьрцихъ и вълъсвѣхъ). Докато в непреславските хомилии на Супрасълския сборник има само иереи ἱερεύς (л. 448, 493, 450), в преславската част на този паметник са налице 20 употреби само на жьрьць, жьрьчьскъ. В значение „свещеник, божи служител“ Презвитер Козма използува 4 пъти жьрьць (л. 14 ты же ослѣпъ ср̑цемъ, не чьтеши жрьца х҃ва, л. 15).

40. иерѣи ἱερεύς, ὁ — свѧштеньникъ, прьвосвѧштеньникъ

Мт. 12:5	Зогр., Мар., Гал., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, Чуд., Лонд., 1361, Ник. — № 6, Крак., 1354, Търг.
Мт. 16:21	Зогр., Мар., Гал., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Терт.

Лк. 1:5 Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Дбром., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд., Ник. — Терт.

Освен с жьрьць преславските книжовници превеждат ἱερεύς и със свѧштеньникъ. Вж. небогослужебните старозаветни преводи: Битие 14:18 бѧше же с҃щенникъ б҃а вышнѧаго, Иисус Навин 3:3 свѩщенника. Срв. Пс. 77:64 свѧштенника, свѧштеници (Чудовски псалтир) срещу иерѣи (Синайски псалтир). Лексикалният синоним свѧщеньникъ (свѧтитель) е присъщ на Йоан-Екзарховото „Богословие“ (л. 274 в свѧтитель по чиноу мелхиседевоу), Ефремовската кормчая (общо в целия препис 8 примера за свѧщеньникъ; л. 97 в не подобаѥть с҃щенникомъ отъ поповъ до диꙗконъ... въходити), Хрониката на Амартол (л. 376 и оземьстви рⷣа с҃тль и с҃щенникъ), Беседата против богомилите на Козма (л. 40 стадо стое, людье ѡбновленїа, всѧ с҃щенникъ чтѣте).

41. искрьнь πλησίον, ὁ — ближьнь

Мт. 5:43 Мар., Ас., Гал., Бан., Ат., 1342, Лонд., 1361, Хвал., Търг. — Сав., Остр., Арх., № 6, Вр., Вълк., Терт., Чуд.

Мт. 19:19 Зогр., Мар., Ас., Гал., Търн., Бан., Ат., 1354, Лонд., 1361, Ник. — Сав., Остр., Арх., Юриев., Мст., Дбрил., Вр., Вълк., Терт., 1342, Чуд.

Лк. 10:27 Мар., Ас., Арх., Гал., Дбром., Търн., Боян., Путн., Терт., Лонд., Сречк., Ник. — Остр., Мст., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Вълк., Раш., 1342, 1354, Търг.

Лк. 10:29 Зогр., Мар., Ас., Арх., Гал., Дбром., Търн., Бан., Боян., Дбрш., Ат., Терт., Лонд., Ник. — Остр., Вр., Ат., Вълк., 1342, 1354, Чуд., 1361, Търг.

Лк. 10:36 Зогр., Мар., Арх., Гал., Дбром., Бан., Боян., Дбрш., Терт., Ник. — Остр., Мст., Търн., Вр., Путн., Вълк., Раш., 1342, 1354, Търг.

Редакторска поправка е довела до замяната на искрьнь с ближьнь в небогослужебния (тълковен) старозаветен превод, осъществен в Преславското книжовно средище: Исая 3:5 и чловѣкъ къ ближьнемоу своѥмоу срещу на искрьнѣго своего (паримеен превод), Пс. 44:15 ближьнѧꙗ ѥꙗ приведоуть сѧ тебѣ, Пс. 64:8 отъ ближьнѧаго своѥго (Чудовски тълковен псалтир) срещу Пс. 44:15 і искрънѩꙗ ѥі прїведѫтъ сѩ по тебѣ (Синайски псалтир). Срв. и примера от Апостола: Евр. 8:11 ближьнии (Слепч.) срещу искрьнии (Шишат., Христ.). Вж. евангелския цитат у Презвитер Козма от Мт. 5:28 възривыи съ похотїю на женꙋ ближнаго своего, оуже оскверни сѧ въ съредци с нею· Вж. и по-късните преписи на „Шестоднев“ (л. 52 в ѥли бо ближьнѣаго никакоже не оувѣси), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (аще моудръ боудеши себѣ мѫдръ боудеши и ближьниимъ, л. 100 любити б҃а и ближьнꙗаго), Златоструй в препис от XII в. (л. 389 аще кто ѿ дроуга ближнѧго, нъ еже злобы не дръжати на ближниⷯ), Словата на Григорий Богослов (цитат от Пс. XXXVII:12 и ближьнии мои), Хрониката на Амартол (л. 346 ꙗкоже ѡнъ лоукавьствова на блнжьнаго своⷢѥ). В Супрасълския сборник няма лексема нскрьнь, а за преславската му част могат да се посочат 6 примера за блнжьнь (л. 305, 370, 376, 378, 411). Вж. Мк. 12:31 блнжннн (Шаф.).

42. нштаднѥ γέννημα, τό — отъроднѥ

Мт. 12:34	Зогр. Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Мст., Бан., Вр., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, Чуд., Лонд., 1361, Ник. Търг. — Търн.
Мт. 23:33	Зогр., Мар., Остр., Гал., Бан., Боян., Вълк., 1342, Чуд., Лонд., 1361, Ник. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6
Лк. 3:7	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Мст., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Терт., 1342, Чуд., Лонд., 1361, Ник. — Търн.

Нштаднѥ съответствува на гръцкото име γέννημα в най-старите запазени евангелски ръкописи срещу отъроднѥ в евангелските преписи със следи от преславската лексикална редакция. Вж. и „Богословие“ на Йоан Екзарх (няма лексема нштаднѥ, а отъродъ е засвидетелствувано 2 пъти, л. 317а неХотнмъіꙗ ꙃлі соуть ѿродн, л. 335а вѣмь ако женїтвѣ отъродъ), „Шестоднев“ (л. 179 н въскръмлѣтн отродъі въ немь), Словата на Григорий Богослов (л. 1... съвръшена свѣта отъродн).

43. нюдѣн, нюдѣн-скъ Ἰουδαῖος, ὁ — жндъ, жндовннъ, жндовьскъ

Мт. 3:1	Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Бан., Терт., 1342, 1354, Чул. Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Дбрил.
Мт. 27:11, 29, 37	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Търн., Бан., Вр., Дбрш. Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник. Търг. — Боян.
Мк. 1:5	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Раш., Мокр., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Мст., Дбрил.
Мк. 7:3	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Раш., Мокр., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Търн.
Мк. 15:2, 9, 12	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Ат., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Мст., Търн., Боян., Раш., Мокр.
Мк. 15:18, 26	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Мст., Бан., Вр., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Търн., Боян., Раш., Мокр.
Лк. 1:5	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Гал., Дбром.
Лк. 23:3	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Терт., Чуд., 1361, Ник. — Мст., Боян., Вълк.
Лк. 23:37	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Путн., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Боян., Ат., Вълк., Раш., Мокр., 1342, 1361

Лк. 23:38	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Бан. Вр., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Мст., Боян., Вълк., Шаф.
Йо. 1:19	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., Юриев., № 6, Търн., Бан., Дбрш., Вълк., Терт., Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Ат., Раш., Мокр., 1342, 1354, Шаф.
Йо. 2:13, 18	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., № 6, Бан., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Хвал., Търг. — Търн., Ат., Раш., Мокр., 1342, 1361
Йо. 3:1	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., № 6, Търн., Бан., Вр., Путн., Вълк., Терт., Чуд., Лонд., Сречк., Ник., Търг. — Дбром., Ат., Раш., Мокр., 1342, 1354, 1361
Йо. 4:9	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., № 6, Търн., Бан., Вр., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник. — Ат., Раш., Мокр., 1361, Шаф., Търг.
Йо. 4:22	Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., № 6, Търн., Бан., Вр., Дбрш., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Хвал., Търг. — Ат., Раш., Мокр.
Йо. 5:10	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., № 6, Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник. — Ат., Раш., Мокр., Търг.
Йо. 6:4	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Терт., Чуд., Лонд., Сречк., Шаф., Ник., Търг. — Ат., Раш., Мокр., 1342, 1354
Йо. 7:1, 2	Зогр., Мар,, Ас., Остр., Гал., Дбром., № 6, Търн., Бан., Вр., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Сречк., Ник., Търг. — Ат., Раш., Мокр., 1342
Йо. 7:35	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Терт., 1354, Чуд,, Лонд., Ник., Търг. — Ат., Раш., Мокр., 1342
Йо. 8:22, 48, 57	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., № 6, Търн., Бан., Вр., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Ат., Раш., Мокр., 1342
Йо. 11:31	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Търн., Бан., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Вр., Ат., 1342,
Йо 11:45	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Дбрш., Мокр., 1342
Йо 12:9	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Дбром., Търн., Боян., Терт. 1354, Чуд., Лонд., Ник., Хвал. Търг. — Дбрш., Ат., Вълк., Мокр., 1342
Йо. 12:11	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Дбром., Търн., Боян., Путн., Чуд., Ник., Търг. — Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, Чуд.
Йо. 13:33	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Дбром,, Търн., Вр., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Арх., Гал., Мст., Бан., Боян., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Мокр., 1342
Йо. 18:12, 14	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Дбром., Юриев., Търн., Вр., Путн., 1354, Чуд., 1361, Ник., Търг. — Бан., Боян., Дбрш., Ат., Вълк., Мокр., Терт. (Йо. 18:12), Чуд.
Йо. 18:20	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Дбром., Търн., Вр., Терт,, Чуд., 1361., Ник., Търг. — Арх., Мст., Бан., Боян., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Мокр.

Йо. 18:31	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Дбром., Търн., Вр., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Түрг. — Арх., Мст., Бан., Боян., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт.
Йо. 18:33	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг.— Бан., Боян., Вълк.
Йо. 18:35	Дбром., 1354, Чуд., Търг. — Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Мст., Търн., Бан., Боян., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., Лонд., 1361, Ник.
Йо. 18:36	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Търн., Вр., Путн., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Бан., Боян., Дбрш., Ат., Вълк., Мокр., 1361
Йо. 18:38	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Търн., Вр., Вълк., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Арх., Бан., Боян., Дбрш., Ат., Путн., Мокр., Терт.
Йо. 18:39	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Търн., Вр., Дбрш., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Бан., Боян., Ат., Вълк, Мокр.
Йо. 19:3	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Търн., Вр., Терт., 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Бан., Боян., Дбрш., Ат., Вълк., Мокр.
Йо. 19:7	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Търн., Вр., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Арх., Бан., Боян., Дбрш., Ат., Мокр.
Йо. 19:12	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Търн., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Зогр., Арх., Мст., Боян., Дбрш., Ат., Мокр., Терт., 1361
Йо. 19:14, 19, 20, 21	Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Търн., Боян., Вр., Путн., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Мст. (Йо. 19:14, 20), Боян., Дбрш., Ат., Вълк., Мокр.
Йо. 19:31	Зогр. Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Вр., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Арх., Мст., Бан., Боян., Дбрш., Ат., Вълк., Раш., Мокр.
Йо. 19:38	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Вр., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Бан., Боян., Дбрш., Ат., Раш., Мокр.
Йо. 19:40	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Вр., Путн., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Бан., Боян., Дбрш., Ат., Вълк.
Йо. 19:42	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Вр., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Бан., Боян., Дбрш., Ат., Вълк., Раш., Мокр.
Йо. 20:19	Мар., Остр., Гал., Дбром., № 6, Търн., Вр., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Бан., Дбрш., Ат., Раш., Мокр.

Срещу гръцката заемка июдѣи от първата редакция на старобългарския евангелски текст обикновено стои жидъ, жидовинъ в ръкописите със следи от преславската лексикална обработка. Срв. и примерите от Апостола: II Кор. 1:16 и вами проводити сѧ въ жидовьскоую (Толст.) срещу и вами проводити сѧ въ иоудеѩ (Слепч., Шишат., Христ., Карп.), I Кор. 1:22

жидове знаменьꙗ просѧть (Толст.) срещу июдеи знамение просѧтъ (Охр., Слепч., Шишат., Карп.), I Кор. 1:23 жидомъ оубо съблазнъ (Толст.) срещу июдеѡмъ оубо скандѣлъ (Охр., Слепч., Шишат., Христ., Карп.), I Кор. 9:20 и бꙑхъ жидомъ акꙑ жидовинъ (Толст., Карп.) срещу бꙑхъ июдеѡмъ июдеи (Охр., Слепч., Шишат., Христ.), I Кор. 12:13 любо жидове любо елини (Толст.) срещу аще июдеи аще и елини (Слепч., Шишат., Христ., Карп.), II Кор. 11:24 ѿ жидовъ пѧтькратꙑ (Толст., Карп.) срещу ѡт июдеи петь кратꙑ (Шишат., Христ.), Галат. 2:13, 14, 15, 3:27 жидовинъ (Толст.), Галат. 3:28 нѣсть жидовина (Толст., Карп., Слепч.) срещу июдеи (Христ.). Същото четене жидовинъ може да се открие и в тълковния превод на пророческите книги. Вж. Даниил 2:25 отъ плѣнъникъ жидовьскъ срещу ѿ сн҃въ плѣнъ июдѣиска (Методиев превод), 3:97, Исая 1:1, 2:1, 3:1 жидовьскаꙗ Йоил 3:20 жидовьскаꙗ срещу июдѣꙗ (паримеен превод), Малахия 7:2 иже царствоваша въ жидѡ. Вж. и тълковната редакция на Псалтира с тълкуванията на Теодорит Кирски (по Чудовския препис от XI в.), в чийто текст има над 80 примера за жидовинъ, жидовьскъ срещу 10 примера за июдовъ, июдѣискъ. При това в Синайския псалтир (представител на първата редакция) има само июдѣи. Богат доказателствен материал за употребата на балкано-романската заемка жидовинъ представя преславската книжовна продукция, запазила се в по-късни преписи. Вж. Йоан-Екзарховите „Богословие“ (общо 15 примера за жидъ, жидовинъ, жидовьскъ срещу 2 за июдовъ) и „Шестоднев“ (л. 45 в а црькꙑ жидовьска не приѥмлеть ѥго), както и Словото му за Преображение (то кого распѧшѫ жидове на крⷭтѣ), Симеоновия Златоструй в ръкопис от XII в. (л. IV с колика промꙑшлѥнна жидовьскꙑи народъ наслади сѧ), Ефремовска кормчая (л. 18а страха ради члвка жидовина), Четирите слова на Атанасий Александрийски срещу арианите в превод на Константин Преславски (I слово, л. 8б и нꙑнѣшниимъ жидомъ; в целия текст няма нито една употреба на июдѣи, июдѣискъ), Хрониката на Амартол (л. 29 в никъже и ѿ жидꙑ) и на Малала (VI кн. IV гл. и неѥмасъ жидовинъ). В преславската част на Супрасълския сборник има 6Ѣ примера за жидовинъ, жидовьскъ срещу 4 примера за июдеи, июдескъ. В преписа от Беседата на Козма се е запазил само вариантът жидовинъ (общо 5 примера: л. 5, 6, 7, 15, 59, 62). В Охр. л. само июдеискъ.

44. катапетазма καταπέτασμα, τό — завѣса

Мт. 27:51	Зогр., Мар., Ас., Остр., Бан., Вр., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник. — Мст., Григ. (прѣвѣса)
Лк. 23:45	Зогр., Мар., Ас., Остр., Дбром., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Терт., Чуд., 1361, Ник. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Боян., Лонд., Търг.

опона καταπέτασμα, τό — завѣса

Мт. 27:51	Сав., Арх. (запона), Търн., Боян., Ат., 1342, 1354, 1361, Крак., Търг. — Мст., Шаф.

Мк. 15:38	Зогр., Мар., Гал., Мст., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1354, 1361, 1383, Ник., Крак., Търг. — Дбром., Мст., Боян.

Останало непреведено в първоначалния текст на старобългарските богослужебни книги (или преведено с опона), гръцкото име καταπέτασμα често се предава със завѣса в ръкописите със следи от преславската лексикална обработка. Вж. Изход 26:31 створи же ѿ синеты завѣсу. Срв. и примерите от Апостола: Евр. 6:19 и вьходѧше внѫтрьнаѫ завѣсы (Толст., Карп.) срещу катапетазмѣ (Охр.), Евр. 10:20 завѣсоѧ се же есть пльтнѧ юго (Карп.) срещу опоноѫ сирѣчъ плътнѫ своеѫ (Охр., Слепч., Шишат., Христ.).

45. катапетазма καταπέτασμα, τό — запона

Мт. 27:51	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Бан., Боян., Вр., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев.
Лк. 23:45	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., 1361, Ник. — Арх., Мст., Вълк.

Освен със завѣса гръцкото име καταπέτασμα се предава и със запона в преславската лексикална обработка на старобългарския евангелски и псалтирен текст. Вж. Пс. 44:9 запоноѭ наречетъ в Чудовския тълковен псалтир. Вж. и „Шестоднев“ на Йоан Екзарх (л. 166в облакы творѧ акы запона), Хрониката на Амартол (л. 370, 375 оукрасиша бо ю запоны златоистканны).

46. ключити сѧ δεῖ — лоучити сѧ

Мт. 26:35	Зогр., Мар., Ас., Сав., Вр., Ат., Дбрш., Путн., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник. — Арх., Юриев., Дбрил., Търн., Боян., Терт., Чуд.
Мк. 14:31	Мар., Терт., 1354, Лонд., 1361, 1383, Ник. — Зогр., Дбром., Мст., Търн., Вълк.
Лк. 1:9	Зогр., Мар., Ас., Мст., 1342, 1354, Ник., Търг. — Остр., Арх., Дбром., Търн., Вр., Дбрш., Ат., Чуд., Лонд.

ключити сѧ δεῖ — сълоучити сѧ

Мт. 26:35	Зогр., Мар., Ас., Сав., Вр., Ат., Дбрш., Путн., 1342, 1354 Лонд., 1361, Ник. — Мст., Вълк.
Мк, 14:31	Мар., Терт., 1354, Лонд., 1361, 1383, Ник. — Юриев., Дбрил., Бан.

Вж. формата прилоучити в Македонския кирилски лист от X в., съдържащ част от Пролога на Йоан Екзарх към Богословието на Йоан Дамаскин. Срв. и примерите от Апостола: Деян. 3: 10 страха вси прилоучивъше сѧ имъ (Карп.) срещу ѹжаса о приключишиивь се емоу (първа редакция на Апостола), I Кор. 16:6 о васъ же аще лоучитъ сѧ прѣбѫдѫ (Слепч., Шишат.) срещу аще ключить сѧ (Христ.). Вж. и преписите от старозаветните небогослужебни преводи, най-често придружени с тълкувания: Битие 42:38 егда сѧ лоучить болѣти емоу на пѹти, Левит 10:19 лоучить ми сѧ тако, Иисус Навин 2:23 исповѣдаста все слоучивъшеюсѧ, Иполитовите тълкувания на книгата на Даниил и слоучивъша сѧ ѥмоу повѣдаꙗ, Пс. 69:1 обаче сълоучаѥть сѧ, Пс. 71:11 сълоучать сѧ си по пророчьствѫ иꙗкѡвоу, Пс. 71:1 съпасѫ сълоучаꙗ сѧ в Чудовския псалтир. Словоформата лоучити, сълоучити сѧ е типична и за по-късните преписи на преславски небиблейски текстове: „Богословие“ на Йоан Екзарх (общо 3 пъти лоучити сѧ: л. 153 в, 325 в, 356 в и 1 път сълоучити сѧ: л. 195 в сълоучи же сꙗ ино что), „Шестоднев“ (л. 31с троѥ бо сѧ сълоучи о стѣни томь), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (само сълоучити сѧ), Словата на Григорий Богослов (л. 91 нападаа ꙗко же сѧ лꙋчить, л. 16, 56, 81, 303; л. 37 по семь сълоучисѧ и нѣчьто сицево, л. 32, 185 сълоучати сѧ), Златоструй (слово 3 слꙋчишасѧ бѣды и дрꙋгъ оставленїе, слово 44 потомъ слоучитсѧ печаль, все то лучаетсѧ чл҃кꙋ), Ефремовска кормчая (л. 30 в износитисѧ сълоучаѥтьсѧ; наред с ключити сѧ), Словата срещу арианите на Атанасий Александрийски в превод на Константин Преславски (I слово — липсва форма ключити сѧ; л. 18 нъ понеже слѫчи сѧ, л. 32 лоучаеть сѧ глаголати се), Хрониката на Амартол (л. 523 и слоучившим сѧ тоу дасть извести его), Хрониката на Малала (II кн. VII гл ꙗкожⷭ҇е лоучааше арина такыⷤ ризы ношаахꙋ, II кн. V гл. по ноужи сътвори слꙋчившесѧ еи, VIII кн. III гл.; VI кн. IV гл. XIV кн., II гл.). В Супрасълския сборник форма ключити сѧ не е засвидетелствувана, а само лоучити сѧ τυγχαίνω (л. 141 лоучи же сѧ пїѡниꙗ поставїти о деснѫѭ, л. 382 ꙗкоже бо ѥгда роумниъ сы сѧ сѫди) и сълоучити сѧ, сълоучати сѧ συμβαίνω (13 примера в преславската част на сборника). Само преславската словоформа е налице и в преписа на Беседата на Козма: л. 57 аще сѧ имь лꙋчить познаном быти ѿ кого, л. 57 лꙋчит сѧ, л. 2 ꙗкоже слꙋчи сѧ въ болгарьстїи земли, л. 51 аще ли ти слꙋчит сѧ расыпати сѧ, л. 31 аще бо сѧ имъ слꙋчить видѣти дѣтищь млад.

47. кодратъ κοδράντης, ὁ — цѧта

Мт. 5:26 Зогр., Мар., Гал., Бан., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Сречк., Хвал., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Вълк.
Лк. 12:59 Терт., Лонд. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Бан., Дбрш., Чуд.

Заместването на гръцката заемка кодратъ с цѧта е характерна особеност не само на преславската лексикална обработка на старобългарския евангелски текст, а и на преславския небогослужебен превод на Стария завет. Срв. Числа 3:47 к҃ цатъ сикловъ, Изход 30:13 полъдидрагма, ѥже есть двѣ цатѣ, Левит 27:25 к҃ цѧта да бꙋдеть дидрахма. Вж. и Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 87 ...не цѧта ти пакы трѣбѣ на милостынѫ), Златоструй (слово 7 аще ли ницїи боудеть имїи ѕ҃ цѧтъ), Ефремовската кормчая (л. 87 не боле четырь межи десѧтма чѧтъ повелѣваѥмъ даꙗти), Хрониката на Амартол (л. 383 аще имате прохоⷣ ѡнъ, рекше сребренꙋю цатꙋ). Вж. Пс. 136:9 обѣ цатѣ в Чудовския псалтир с тълкуванията на Теодорит Кирски.

48. коль кратъı ποσάκις — колишьдъı, колижди

Мт. 18:21	Зогр., Мар., Гал., Бан., Дбрш., Ат., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Хвал., Търг. -- Търн., Вълк., Терт.
Мт. 23:37	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Бан., Боян., Вр., Ат., Вълк., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Юриев., Мст., Търн., Вълк., Терт., Чуд.
Лк. 13:34	Мар., Гал., Дбром., Мст., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1361, Ник., Хвал., Търг. — Мст., Чуд.

За количествени обозначения в ръкописите, запазили следи от лексикалната редакция в Преславската книжовна школа, обикновено се употребяват наречия с окончание -шьдъı, -жди. Вж. тълковната редакция на псалтирния текст по Чудовския ръкопис от XI в.: Пс. 77:40 колишьдъı разгнѣваша и въ пѹстъıни срещу Пс. 77:40 колькратъı прогнѣвашѧ ї въ пѹстъıни в Синайския псалтир.

49. колѣно φυλή, ἡ — племѧ

Мт. 19:28	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Мст., № 6, Търн. Бан., Ат., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев.
Мт. 24:30	Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Мст., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Терт., Чуд.
Лк. 2:36	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Терт., 1354, Лонд., Чуд., 1361, Ник., Търг. — Вр., Раш., Мокр.
Лк. 22:30	Зогр., Мар., Арх., Гал., Дбром., Мст., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Вълк.

Вж. преславския небогослужебен превод на старозаветните текстове, където племѧ φυλή замества първоначалното колѣно от паримейния превод: Битие 10:18 племена хананѣнска, 10:20, 30, 31, 12:3, 24:4, 38, 40, 41, 36:40, 49:16, Числа 27:11 ближнемѹ племене его, Иисус Навин 3:12 ѥдинъ ѿ коѥгождо племене, Рут 3:11 племѧ (кирилски текст) срещу колѣно (глаголически текст), Даниил 3:98 племенемъ (Царсимеонов превод) срещу колѣномъ (Методиев превод), 5:19, 7:14, Исая 9:11 племѧ (тълковен превод) срещу колѣно (паримеен превод), Осия 4:19 ѿлѹчившаꙗсѧ ѿ июдина племене (тълковен превод), Авдий 1:19 проповѣда племени ꙗковлю ѡ стран̑а (тълковен превод). Срв. Пс. 45:5 вьсѧ племена чл҃чьскаꙗ потекъша, Пс. 59:9 и племѧ ѥго гл҃еть, Пс. 67:28 отъ вениаминтьска племене, Пс. 77:68 племѧ июдово избьралъ ѥсть (Чудовски псалтир) срещу Пс. 45:5, 59:9, 67:28, 104:37 колѣно (Синайски псалтир). Срв. и примерите от Апостола: Евр. 7:13 племени иномоѹ причѧстилъ сѧ есть (Карп.) срещу си колѣна иномъ причѧстѧтъ сѧ (Охр., Шишат.), Деян. 13:21 отъ племене (Толст., Слепч.) срещу ѿ колѣна (Охр., Шишат., Христ.), Яков 1:1 племѧ (Толст.), Филип. 3:5 племѧ (Толст.). Вж. и преписите от преславската небиблейска книжовна продукция:

„Богословие“ (7 пъти племѧ φυλή срещу 5 пъти колѣно в целия текст), „Шестоднев“ (л. 69 и моѵси благословѧ племѧ иосифово рече), Сименовия сборник в препис от 1073 г. (л. 120 написаниѥ имоуштѫ дъвоѫнадесѧте племеноу излевоу, л. 173 племѧ вениаминово съблоудишѧ), Словата на Григорий Богослов (л. 372 странѣ прѣселивъшиисѧ,... ова отъ племенъ възвратишасѧ, ова осташѧ), Беседата против богомилите на Презвитер Козма (л. 17 что бо глть писаніе ѡ двдѣ, ѡт негоже племене х҃с въчлчи сѧ), преславската част на Супрасълския сборник (л. 28 ꙗко и азъ ѥсмь вашего племене, л. 347 племене веньꙗминꙗ), Хрониката на Малала (II кн., Хгл. ꙗко и тои ѿ плѣмене аргеиска есть).

50. коньчина τέλος, τό — коньць

Мт. 26:58	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Юриев., Мст., Бан., Боян., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., 1354, 1342, Лонд., 1361, Ник., Търг., — Търн., Терт., Чуд.
Мк. 3:26	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Лонд., Ник. — Мст., Търн., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1383
Мк. 13:7	Зогр., Мар., Гал., Търн., Бан., Ат., Вълк., 1354, Лонд., 1383, Ник., Търг — Юриев., Мст., Дбром., Чуд., Шаф.
Мк. 14:41	Зогр., Мар., Гал., Юриев., Бан., Лонд., Ник. — Дбром., Търн., Ат., Вълк., 1354, 1361, 1383
Лк. 21:9	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Боян., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., 1342, 1354, Чуд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Терт., Лонд.
Лк. 22:37	Зогр., Мар., Арх., Гал., Дбром., Мст., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., 1342, 1361, 1354, Ник., Търг. — Мст., Терт., Чуд., Лонд.

Вж. Листовете на Ундолски, където се срещат и двете лексеми: конъчина и конъцъ. Срв. примерите от Апостола: I Кор. 15:124 потомьже конець егда прѣдасть (Толст.) срещу потомьже кончина ѥгда прѣдасть (Христ., Карп.), II Кор. 11:15 имьже конець будеть по дѣломъ ихъ (Толст.) срещу имъже кончина бѫдетъ по дѣаниемъ ихъ (Слепч., Шишат., Христ., Карп.), Евр. 7:3 ни животоу конца имы оупоⷣбленъ (Карп.) срещу ни животоу кончины имъı оуподобенъ (Слепч., Шишат., Христ.), Евр. 9:26 на конець вѣкъ (Карп.) срещу въ кончинѫ вѣкъ (Слепч., Шишат., Христ.), Тим. 1:5 конець же повелѣнию ѥсть любы (Карп.) срещу коньчина же повелѣнию ѥсть любы (Шишат., Христ.), I Пет. 4:17 конець (Толст.) срещу кончина (Шишат., Христ.). Козма, в чиято Беседа против богомилите няма форма коньчина, цитира апостолски фрагмент по следния начин: I Тим. 1:5 конець же повелѣнью есть любы ѡт чиста срⷣца, Филип. 3:19 врагы крⷭта х҃ва, ихже конець погꙋба. Срв. и тълковния превод на старозаветните книги, осъществен от преславските книжовници: Иисус Навин 8:24, 10:20 конецъ τέλος, τό, Даниил 9:26 и до коньца ратии, 11:13 и на коньци лѣтъ (Царсимеонов превод) срещу и кончиноу времени (Методиев превод), Иполитовите тълкувания на Даниил (до коньца не пⷪкоришасѧ), Чудовския псалтир с тълкуванията на Теодорит Кирски по ръкопис от XI в., в чийто текст има около 50 примера за коньць τέλος срещу коньчина в първоначалната псалтирна редакция (вж. Синайския псалтир). На коньць се натъкваме и в по-късните преписи от преславски небиблейски образци: „Богословие“ (общо 26 пъти коньць срещу 1 път коньчина), „Шестоднев“ (л. 9 без начала ѥсть и бес коньца), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 60 коньць же бѫдѫшть мѫцѣ), Златоструй в препис от XII в. (ѥже до коньца тьрпѣниѥмь прѣбываѥть), Словата на Григорий Богослов (л. 87, 119 коньць, цитат от Мт. 12: 42 отъ коньца землꙗ въставъши, л. 341 на коньць вѣкъ), Четирите слова срещу арианите в превод на Константин Преславски (I слово, л. 5 ни вѣдѣти до конца), Ефремовската кормчая (общо в целия текст 20 пъти коньць срещу 3 пъти коньчина), Хрониката на Амартол (л. 193 тогда бо исполнісѧ въ конець ѡ плѣнении гнѣва), Хрониката на Малала (XV кн. III гл. и пришедъ конець меца) В преславския дял на Супрасълския сборник над 20 пъти четем коньць τέλος срещу 2 пъти коньчина (л. 85, 277).

51. краниѥво мѣсто κρανίον τόπος — главьноѥ мѣсто

Мт. 27:33	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., № 6, Бан., Вр., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник. — Юриев., Търн., Боян., Путн.
Мк. 15:22	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Дбром., Търн., Бан., Боян., Вр., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник. — Ат.

краниѥво мѣсто κρανίον τόπος — лъбьноѥ мѣсто

Мт. 27:33	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., № 6, Бан., Вр, Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник. — Арх., Мст.
Мк. 15:22	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Дбром., Търн. Бан., Боян., Вр., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник. — Арх., Юриев., Мст., Дбрил., Путн., Шаф., Търг.
Йо. 19:17	Зогр., Мар, Ас, Сав, Арх., Гал., Търн., Боян., Вр., Дбрш., Ат., Путн., 1354, Чуд., Лонд., Ник. — Мст., Вълк., Търг.

Възобновеният от Кирило-Методиевите ученици първоначален евангелски текст, приет от нас за първа редакция, не превежда гръцкия израз κρανίον τόπος „лобно място, голгота“ срещу главьноѥ, лъбьноѥ мѣсто в евангелските ръкописи със следи от втората, преславска редакция. Вж. Супрасълския сборник (л. 286 иде на сватоѥ главьноѥ место) и преписа на Амартоловата Хроника (л. 358 ꙗвисѧ на н҃беси отъ стⷢа лобнаго мѣста).

52. кринъ κρίνον, τό — цвѣтьць, цвѣтъ

Мт. 6:28	Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр., Путн., 1342, 1354, Чуд., Лонд., Ник., Хвал., Търг. — Зогр., Сав., Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Вълк., Терт., Сречк.
Лк. 12:27	Мар., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Терт., Чуд., 1361, Ник., Търг. — Зогр., Юриев., Мст., № 6, Търн., Ат., Вълк., 1342, Сречк.

Останала първоначално без превод, гръцката заемка кринъ κρίνον, τό се заменя с цвѣтъ, цвѣтьць в евангелските ръкописи със следи от преславската лексикална обработка. Вж. и тълковния превод на старозаветните книги: Иполитовите тълкувания на книгата на Даниил (акꙑ цвѣѿъ травѣ исъше трава), Исая 35:1 цвѣтьць (тълковен превод) срещу кринъ (паримеен превод), Осия 14:6 процвететь ꙗко и цвѣⷮ, Пс. 44:1 цвѣтꙑ же и весьнаꙗ (Чудовски псалтир). Вж. и Йоан-Екзарховите „Богословие“ (липсва лексема кринъ, а има само цвѣтъ — 5 примера) и „Шестоднев“ (л. 82а роди землѣ и цвѣтъ), Симеоновия сборник в препис от 1073 г., Словата на Григорий Богослов (л. 39 и отъходѧть тъчьно цвѣтьцемъ, л. 75 на цвьтьцѧ възирати и на птицѫ), Супрасълския сборник (липсва кринъ в целия текст, а има 11 примера за цвѣтъ, цвѣтьць ἄνθος в преславската му част). Срв. и I Пет. 1:24 като цитат у Презвитер Козма: вьсѧка слава чⷮлчкаа ꙗко цвѣт травныи — ȣсше трава и цвѣт сѧ ѡтпаде.

53. кровъ σκηνή, ἡ — кѫшта

Мт. 17:4	Зогр., Мар., Ас., Остр., Вр., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Арх.
Мк. 9:5	Зогр., Вр., Ат., Терт., 1354, 1361, 1383, Хвал., Търг. — Арх., Мст., Търн., Раш.

скиниꙗ σκηνή, ἡ — кѫшта

Мк. 9:5	Мар., Бан., Дбрш. — Арх., Мст., Търн., Раш.
Лк. 9:33	Зогр., Мар., Остр., Гал., Бан., Дбрш., 1361, Търг. — Търн., 1342, Раш., Мокр.

Заместването на кровъ, скиниꙗ σκηνή, ἡ с кѫшта е характерна особеност на преславската обработка на старобългарските богослужебни книги. Срв. примера от Апостола: Евр. 11:9 кѫща (Толст.) срещу кровъ (Охр., Слепч., Шишат., Карп.). Вж. данните от по-късните преписи на небогослужебните старозаветни преводи: Битие 12:8 постави кущу свою к морю, 18:1, 2, 10 куща, Даниил 11:45 потъкнⷮȣ кѫщȣ своѫ, Исая 1:8 ꙗко кѫща въ виноградѣ (вместо хꙑзиница в паримейния превод), Йеремия 35:7 въ кȣщахъ да живете вьсѧ дн҇и живѡта вашего, Йона 4:5 сътвори себѣ кȣщѫ. Вж. и запазилите се преписи на небиблейски съчинения, появили се на преславска почва: Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 43 да доидѣ же живеши акꙑ въ коушти въ пѫти), Словата на Григорий Богослов (л. 200 сионъ акꙑ нива разореть сѧ и ер҇мъ акꙑ кѫща пѫдьча бѫдеть), Хрониката на Амартол (л. 249 оставиеше своꙗ вьртьпꙑ и коуща), Супрасълския сборник (л. 416 не имамъ кѫшта ни домоу).

54. кънигꙑ γραφή, ἡ — писаниѥ

Мт. 21:42	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Вълк., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник. — Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Терт., Чуд., Търг.

Мт. 22:29	Зогр., Мар., Гал., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., 1342, 1361, Ник. — Терт., 1354, Чуд., Лонд., Търг.
Мт. 26:54	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Юриев., Мст., Дбрил., Бан., Вр., Дбрш., Путн, Вълк., 1342, Лонд., 1361, Ник. — Боян., Ат., Терт., 1354, Чуд., Крак., Шаф., Търг.
Мт. 26:56	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Вълк., 1342, Лонд., 1361, Ник. — Търн., Бан., Терт., 1354, Чуд., Търг.
Мк. 12:10	Зогр., Мар., Бан., Дбрш., Вълк., Ник. — Юриев., Мст., Дбрил., Ат., Богд., Войвод., Шишат., Григ., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1383, Търг.
Мк. 12:24	Зогр., Мар., Гал., Търн., Дбрш., Вълк., Ник. — Мст., Ат., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1383, Търг.
Мк. 14:49	Зогр., Мар., Гал., Търн., Бан., Ат., Вълк., Лонд., 1361, Ник. — Юриев., Мст., Дбрил., Терт., 1354, Чуд., 1383, Търг.
Лк. 24:27	Зогр., Мар., Ас., Гал., Дбром., Мст., № 6, Търн., Бан., Дбрш., Путн., Вълк., Ник. — Вр., Ат., Терт.
Лк. 24:32	Зогр., Мар., Ас., Гал., Дбром., Мст., № 6, Търн., Бан., Вр., Дбрш., Путн., Вълк., Ник. — Мст., Ат., Терт., Чуд.
Лк. 24:45	Зогр., Мар., Ас., Арх., Гал., Дбром., Мст., № 6, Търн., Бан., Дбрш., Путн., Вълк., Ник. — Остр., Мст., Вр., Терт., Чуд., 1361
Йо. 2:22	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., № 6, Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, Лонд., Ник. — 1354, Чуд., Търг.
Йо. 2:47	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., № 6, Търн., Бан., Вр., Ат., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., Ник. — Чуд., Търг.
Йо. 7:38	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх. Гал., Дбром., Мст., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, Лонд., Ник. — 1354, Чуд., Търг.
Йо. 7:42	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Мст., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., 1342, 1354, 1361, Ник. — Юриев., Вр., Терт., Чуд., Лонд., Търг.
Йо. 10:35	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., Мст., № 6, Търн., Бан., Боян., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., Ник. — Чуд., Търг.
Йо. 13:18	Зогр., Мар., Гал., Ат., 1342, 1354, 1361, Ник. — Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Терт., Чуд., Лонд., Търг.
Йо. 17:12	Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Мст., Вр., Ат., Путн., Вълк., 1354, 1361, Ник. — Дбром., Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Боян., Дбрш., Вълк., Терт., Чуд., Лонд., Търг.
Йо. 19:24	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Боян., Дбрш., Ат., Ник. — Арх., Мст., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Търг.
Йо. 19:28	Зогр., Мар., Остр., Арх., Дбром., Вр., Ат., Ник. — Арх., Юриев., Мст., Търн., Бан., Боян., Дбрш., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Търг.
Йо. 19:36	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Мст., Вр., Ат., Путн., Вълк., Лонд., 1361, Ник. — Арх., Мст., Търн., Боян., Вълк., Терт., 1354, Търг.
Йо. 20:9	Мар., Ас., Остр., Арх, Гал., Дбром., Търн., Вр., Ат., Вълк., Терт., Лонд., Ник., Търг. — Бан., Дбрш., 1354, Чуд.

За предаване на γραφή преславските книжовници предпочитат да употребяват по-често лексемата писаниѥ. Редица евангелски и апостолски цитати в небиблейски съчинения свидетелствуват за тази редакторска намеса: Йо. 5:39 пꙑтаитє писаниа в „Богословие“ на Йоан Екзарх срещу испꙑтаитє кънигꙑ в Зогр. и Мар.; Йо. 10:31 ти нє можєтъ сѧ разорити писаниє в Симеоновия сборник в препис от 1073 г. срещу і нє могѫтъ сѧ кънигꙑ разорити в Зогр., Мар.; Галат. 3:10 проклѧт вєсь, ижє нє прѣбȣдєть въ всѣхъ писаніихъ въ книгахъ законныхъ в Беседата на Козма. Срв. и преславските старозаветни преводи: Даниил 10:21 въчинєноє въ писаниє истинны вместо въ книгаͯ (Методиев превод), Иполитовите тълкувания на книгата на Даниил (ꙗко и писаниѥ само оучиѿь), Пс. 2:2 єда коѥ писаниѥ намъ съвѣштано бѫдєтъ (Чудовски псалтир) срещу Пс. 86:6 гъ повѣсть во кънигахъ людємъ (Синайски псалтир). Вж. Йоан-Екзарховите „Богословие“ (липсва кънигꙑ, само писаниѥ — 46 пъти в целия текст) и „Шестоднев“ (л. 1в ꙗкожє писаниѥ глаголєтъ), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (около 10 употреби на писаниѥ γραφή, а кънигꙑ липсва), Златоструй в препис от XII в. (л. 210 об. сє бо и с высоты гать писаніє), Словата на Григорий Богослов (цитат от Исая 58:6 вьсє съ писаниѥ нєправьдьно, л. 74, 293 писаниѥ), Четирите слова срещу арианите на Атанасий Александрийски в превод на Константин Преславски (I слово, л. 3 ижє божіихъ писаніи словєса оставивъшє), Хрониката на Амартол (л. 190 имжє и доброизвѣтно исполнісѧ писаниѥ). Преславската редакция на Номоканона (Ефремовската кормчая) има само лексема писаниѥ (около 55 примера) срещу кънигꙑ в Методиевия превод на Номоканона (Устюжката кормчая), например Антиохийски събор 11 съ тѣхъ писании шьствовати (Ефр.) срещу тѣхъ книгами да провожєнъ боудєтъ (Уст.). Преславската част на Супрасълския сборник съдържа 14 пъти писаниѥ γραφή, ἡ, γραφαί, αἱ и само 3 пъти кънигꙑ γραφή (л. 21, 59, 514). Вж. Лк. 21:22 писаниѣ (Хвал.)

55. лєпта λεπτόν, τό — мѣдьница

Вж. лексикално разночетение № 28.

56. любодѣица πόρνη, ἡ — блѫдьница

Мт. 21:32	Зогр., Мар., Гал., Мст., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник. — Мст., Търн., Терт., Чуд.
Лк. 15:30	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Мст., Бан., Боян., Вр., Дбрш., Путн., Терт., 1342, 1361, Ник., Търг.— Търн., Ат., Вълк., Чуд., Ник.

Замяната на любодѣица πόρνη с блѫдьница е характерна за преславските редактори на Кирило-Методиевия старобългарски евангелски текст. Срв. и примерите от Апостола: I Кор. 6:15 ꙗко прилѣплѧꙗсѧ блѹдници (Толст., Карп.) срещу ꙗко прилѣплѣжисѧ любодѣици (Енин., Охр., Слепч., Шишат, Христ.), I Кор. 5:10 къ блѹдникомъ мира сєго (Толст.), I Кор. 5:11

наричемъ есть блудникъ, I Кор. 6:9 .. ни блудници (Толст.), Ефес. 5:5 акы всѧкъ блудникъ (Толст.) срещу ꙗко весъ любодѣи ли нечтъ (Охр.), I Тим. 1:10 блудѧщимъ (Толст.). По същия начин привежда новозаветни цитати и Козма в Беседата си срещу богомилите: Ефес. 5:5 всѧкъ блꙋдникъ или пꙗница ... не имать причастьѧ въ цⷭ҇ртвїи божїи, Евр. 13:4 блꙋдникомъ, Лк. 18:11 нѣсмь ꙗкоже и прочїи чл҃ци хыщници, безаконници, блꙋдници. Вж. тълковния превод на старозаветните книги: Левит 21:7 жены блудници въ домъ да не поемлють, Иисус Навин 2:1 блꙋдница, 6:24 блꙋⷣницꙋ, Исая 1:21, 23:15, 57:3 блѫдница срещу любодѣи в паримейния превод, Осия 1:3 блоуⷣницю поꙗти, Йоил 3:3 и дашѧ ѡтрочищѧ блѫдницамъ, Пс. 76:19 се жде и раавъ блудьница. Доказателствен лексикален материал за употребата на блѫдьница предоставят преписите на „Богословие“ (л. 334а чьто бо аще и блꙋдьникъ боудеть), „Шестоднев“ (л. 42 раавъ блѫдьница), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (блоудьница или лиходѣльница глюшта неподъвьнаꙗ), Златоструй (да прелъстѧть блоудникы имоуть обрѣсти, слово 51 нъ и блꙋдьници сѣдѧштїими в полатахъ), Словата на Григорий Богослов (л. 114 блѫдьница, л. 119 блѫдьникъ), Хрониката на Амартол (л. 421 и прелюбодѣющимъ моужемъ и блудницамъ), преславската част на Супрасълския сборник (15 употреби на блѫдьница πορνή срещу 1 употреба за любодѣица: л. 350).

57. льсть ἀπάτη, ἡ — прѣльсть

Мт. 13:22	Зогр., Мар., Гал., Юриев., Мст., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг., Ник. — Търн.
Мк. 4:19	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Мст., Търн., Бан., Дбрш., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1383, Ник., Търг. — Ат.

В евангелските ръкописи, стоящи най-близо до Кирило-Методиевите преводи, гръцкото име ἀπάτη, ἡ се предава с льсть за разлика от преписите със следи от преславската лексикална обработка, в които е налице прѣльсть. Вж. и втората редакция на Апостола по Толстовския препис: Римл. 1:27 ... прельсти ихъ къ себѣ приемлю, I Сол. 2:3 не ѿ прельсти. Срв. тълковните пророчества и тълковния псалтир: Даниил 11:32 завѣтъ наведѫть съ прѣльстию срещу ведоуть лестми в Методиевия превод, Исая 30:28 прелесть срещу льсть в паримейния превод, Пс. 64:9 пьрвоуѭ прѣльсть оставльше, Пс. 67:11 прѣльсти изгьналъ ѥсть (по Чудовския ръкопис). Вж. и данните от по-късните преписи на преславски небиблейски образци: „Богословие“ (2 пъти прѣльсть: л. 45в прельсть погыбаеть, л. 340а и вьсею прельстью неправьдѣ и 1 път льсть: л. 338в), Симеоновия сборник в препис от 1073 г (7 примера за прѣльсть ἀπάτη, ἡ: л. 58 по четырьмъ бо образомь съгрѣшаѥть чловѣкъ: по незаꙗпоу, по прѣльсти, ... по любъви), Златоструй в препис от XII в. (слово 42 на прѣльсть льстимаа), Словата на Григорий Богослов (л. 4, 5, 201, 269), Четирите слова срещу арианите на Атанасий Александрийски в превод на Константин Преславски (I слово, л 36 обаче въпаде въ прелесть фарисеискѫ), Ефремовската кормчая (общо 12 пъти прѣльсть срещу 7 пъти льсть; л. 50а на прѣльсть вънидеть играниѥ), Хрониките на Амартол (л. 76 въ ѥтероу видь ѿ прельсти приведоша) и Малала (XVII кн. II гл. и прелести бѣсовьскыѩ неправедныꙗ), Беседата на Козма против богомилите (3 употреби на прѣльсть в значение „съблазън, примамка“: л. 5 не сѹть по воли божїи творима чюдеса, но дїаволъ то творит на прельсть члком, л. 2 еда како намъ молчащием нѣкоторыи съблазнит сѧ на прельсть их, л. 34 сищо в прелесть въмещѹть въ своѩ си). В преславската част на Супрасълския сборник няма форма льсть в значение „съблазън, примамка“, а само прѣльсть ἀπάτη: л. 24 къ коумирьскъıимъ прѣльстемь, л. 48 покажи и разоума и прѣльсти и боуѥсти, л. 90 тьлѣѥмааго похотьми, л. 400 враждъı и свари и прѣльсти.

58. лѫкавъ πονηρός — пронъıривъ

Мт. 7:11	Зогр., Мар., Гал., Бан., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., № 6
Мт. 18:32	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Мст., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Търн.
Мт. 20:15	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Мст., Бан., Вр., Ат., Дбрш., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Търн.

Редакторската поправка на лѫкавъ πονηρός с пронъıривъ в старобългарския евангелски текст намира покритие в редица преписи от небиблейски преславски оригинали: „Шестоднев“ на Йоан Екзарх (л. 88в погоубивъше сѧ само своимь изволениѥмь пронъıривъıмъ), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 140 гоубителю бьѥмоу несъмъıслъ прониривѣи боудеть), Златоструй в препис от XII в. (и на пр̇ниривaꙗ дѣла оубъıстренъı), Лествица в ръкопис от XIV в. (избави наⷭ҇ ѿ пронъıриваго), Словата на Григорий Богослов (л. 251, 298 звѣрь есть пронъıривъ и некротъкъ, л. 284 не ѥще ласкръдиви оубо и пронъıриви бѣсове насилиꙗ дѣѭть), Четирите слова на Атанасий Александрийски срещу арианите в превод на Константин Преславски (I слово, л. 1 лѫкавьна и пронырива), Беседата на Козма (л. 16... невѣрнѣише есте и бѣсовъ пронырнвѣише есте). В преславската част на Супрасълския сборник има по 6 примера за лѫкавъ и пронъıривъ πονηρός: л. 12, 102, 214, 369, 428.

59. лѫкавьство πονηρία, ἡ — пронъıрьство

Мт. 22:18	Зогр., Мар., Ас., Сав., Гал., Бан., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Търн.

лицемѣриѥ ὑπόκρισις, ἡ — пронъıрьство

Мт. 12:15	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1383, Ник., Търг. — Ат.

Аналогично на горното разночетене (№ 58) преславските книжовници често използуват за гръцкото име πονηρία и словоформата пронъірьство. Вж. и Словата на Григорий Богослов (л. 187 не зълобъі дѣлꙗ, ни пронъірьства владъічьскъі волꙗ отъпадаѭще), преславската част на Супрасълския сборник (л. 331 мните бо оубо пронъірьствомъ въздръжаниꙗ, л. 444 нъ на кдино тъчьѭ зьрѣахѫ на своѥ пронъірьство), Беседата на Презвитер Козма (цитат от Римл. 1:29 наполнены вьсѧ неправды, блоуда, пронырьства, лихоимьства).

60. матизмъ ἱματισμός, ὁ — котъіга

Йо. 19:24 Зогр., Мар., Гал., Търн., Ат., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Мст., Дбрш.

ризa ἱματισμός, ὁ — котъіга

Мт. 23:5 Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр, Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Дбрил., Търн.

хитонъ χιτών, ὁ — котъіга

Йо. 19:23 Зогр., Мар., Гал., Дбром., Юриев., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Арх., Мст., Търн., Боян., Дбрш., Раш., Мокр.

В ръкописите със следи от преславската лексикална редакция на старобългарския Кирило-Методиев евангелски текст гръцките заемки матизмъ и хитонъ се предават с котъіга. За тази речникова замяна свидетелствуват множество по-късни преписи от преславски небиблейски писмени паметници: Йоан-Екзарховото Слово за Преображение (раздѣлишѫ ризы моѫ себе и о котыгѫ възврьгошѫ жрѣбиѫ), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 93 и хотащиѫмоу съ тобоѭ пьрѣти сѧ и ризоу твоѭ възѧти остави ѥмоу и котъігоу), Златоструй (слово 4: съвлѣче котъігоу, да ꙗко моученикъ нагъ иметсѧ съ ѹпостатомъ), Лествица в ръкопис от XII—XIII в. (кожиньнъіихъ котъігъ), Огласителните поучения на Кирил Йерусалимски (л. 155 о котъізѣ жрѣбиа възврьгьша), Хрониката на Малала (VII кн. облечесѧ въ зеленѹю котыгоу), Въпросите и отговорите на Силвестър и Антоний (и ѡкрониница рѣхъ и котыгоу), Беседата на Козма (л. 20 жена мѹжелюбица ... котыгоу мѹжию ... приимьши въ роукоу любить). В Супрасълския сборник липсват заемките матизмъ, хитонъ, а се открива само съответствието котыга (общо 8 пъти: л. 67, 187, 207, 341, 368).

61. мимо ити παρέρχομαι — минѫти, прѣминѫти

Мт. 26:39 Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Мст., Бан., Вр., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Арх., Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Търн., Боян.

Мт. 26:42 Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Трън., Бан., Боян., Вр., Ат., Путн., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Арх., Юриев., Мст., Дбрил., Вълк., Мокр., Терт.

Вместо мимо ити за гръцкия глагол παρέρχομαι „отминавам“ преславските книжовници обикновено употребяват минѫти, прѣминѫти. Срв. и примерите от Апостола: II Кор. 5:17 вътьхаꙗ минуша (Толст., Карп.) срещу древнѣа мимоидошѫ (Слепч., Шишат.). Вж. и пълния небогослужебен превод на Стария завет: Битие 31:52 аще оубо азъ не миноу к тебѣ, 50:4 минѫти παρέρχεσθαι (Царсимеонов превод) срещу прѣити (паримеен превод), Иисус Навин 24:17 минꙋти, Даниил 2:9 донъдеже врѣмѧ минеть (тълковен превод) срещу доньдеже времѧ мимо идеть (Методиев превод), Рут 4:1 се оужика миноваше (кирилски текст) срещу мимоидѣаше (глаголически текст). Лексемите минѫти, прѣминѫти „отминавам“ се очертават като особеност на преславската книжовна продукция: Йоан-Екзарховите „Богословие“ (в целия текст 3 пъти минѫти: л. 3а, 138а, 186в; 4 пъти миновати: л. 10в, 11а, 138а, 304в; 2 пъти прѣминѫти: л. 162в, 189в), „Шестоднев“ (л. 3в прѣдѣлы без боꙗзни миновати), Словото му за Преображение (ꙗко стѣнь скоро мины все въ чⷭѣ) и Похвалата му за Йоан Богослов (таче лѣта многа минѫшѫ), Златоструй (поустите мѧ в рукы нищиⷯ миновати молю вы), Словата на Григорий Богослов (л. 12, 63 минѫти), Хрониката на Амартол (л. 563 нѣкогда бывшиⷯ преминоу се гла̂), Ефремовската кормчая Анкирски събор 6 ꙗлико же ихъ прѣминоувъше сию и женꙑ имоуще срещу ꙗлико же прешьдъше въздрасть сꙑ и женꙑ имоуще в Устюжката кормчая. В преславския дял на Супрасълския сборник има 1 пример за прѣминѫти ὑπερβαίνω „отминавам“ (л. 278 хотѧ прѣминѫ) и 2 примера за минѫти παρέρχεσθαι (л. 41, 353). Срв. цитат от Псалтира (Пс. 56:2 доньжде минетъ безаконие моѥ) в Супрасълския сборник срещу Пс. 56:2 прѣідетъ в Синайския, Болонския и Погодиновия псалтир.

62. млъва θόρυβος, ὁ — плишть

Мт. 26:5 Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр., Дбрш., Путн., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Търн., Боян.

Мт. 27:24 Зогр., Мар., Ас., Сав., Арх., Гал., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Търн., Боян.

Мк. 5:38 Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Търн., Раш., Мокр., Чуд.

Мк. 14:2 Зогр., Мар., Гал., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд„ 1383, Ник., Търг. — Дбром., Мст., Дбрил., Търн., Раш., Мокр.

На гръцкото име θόρυβος, ὁ отговаря млъва в първата евангелска редакция срещу плишть във втората, преславска редакция на Кирило-Методиевия старобългарски евангелски текст. Срв. и примера от Апостола:

Деян. 20:1 по ѹстании же плищю призвавъ паоулъ (Толст.) срещу по оуставлении млъвѣ (Христ.). Вж. и преписите на Златоструй (слово 8: многъ мѧтежь бꙋдеть и многъ плищь), Словата на Григорий Богослов (л. 166 плищь θόρυβος), Ефремовската кормчая (в целия текст липсва лексема млъва, а се среща само плищь: 5 примера, например л. 54в отъ житиискааго плища зѣло ѥсть съпасениѥ). В преславската част на Супрасълския сборник има само плищь θόρυβος (л. 131 плишть и възисканиѥ о немъ бѫдетъ, л. 433 и плиштемъ хотѧште истинѫ посѣтити).

63. млъвити θο υβέω — плиштевати

Мт. 9:23 Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Дбрил., Търн.

Мк. 5:39 Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Търн., Раш., Мокр., Чуд.

Срещу гръцкия глагол θορυβέω в класическите старобългарски евангелия стои млъвити за разлика от съответствието плиштевати в ръкописите със следи от преславската лексикална обработка. Срв. и примера от Апостола: Деян. 17:5 плищеваахѫ ἐθορυβουν (Толст., Слепч.) срещу млъвѣхѫ (Охр., Шишат., Христ., Карп.). Вж. и Златоструй (а дрѹгыи много имѣа плищоуеть, слово 9: не плищꙋѧ), Ефремовската кормчая (л. 91в аще ли прѣбываѥть плищюѩ), Супрасълския сборник (л. 570 не плиштоуите ни боите сѧ чѧда ни оужасаите).

64. мъногы крꙑтъı πολλάκις — мъногажди

Мк. 5:4 Зогр., Мар., Гал., Дбром., Мст., Търн., Бан., Дбрш., Ник. — Ат., Вълк., Богд., Войвод., Шишат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Шаф., Търг.

мъножицеѭ πολλάκις — мъногашьдъı, мъногажди, мъногашти

Мт. 17:15 Мар., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Дбрш., Путн., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Търн., Вр., Ат., Вълк., Терт., Чуд.,

Мк. 9:22 Зогр., Мар., Ас., Арх., Гал., Бан., Дбрш., Лонд. — Сав., Остр., Дбром., Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Вр., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., 1361, 1383, Ник., Търг.

Йо. 18:2 Зогр., Мар., Ас., Гал., Ат., Терт., 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Сав., Остр., Дбром., Търн., Бан., Боян., Дбрш., Путн., Вълк., Чуд.

Често преславските книжовници си служат с мъногашьдъı, мъногажди, мъногашти за гръцкото наречие πολλάκις. Вж. преписите на Йоан-Екзарховите „Богословие" (липсва мъножицеѭ, има 10 примера за мъногашьдъı), „Шестоднев" (л. 13 мънози бо мъногажди) и Похвалата за Йоан Богослов (многажди же и самъ диаволъ ѡкꙋша), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (само мъногашьды: около 20 примера), Златоструй в препис от

XII в. (л. 85об. вѣстѣ бо многышти слово) и от XI в. (л. 1 и мно́гашьды видѣаше ѥго), Лествица на Йоан Климакс по ръкопис от XV в. (л. 519 многаж^{д}и ıѡанна Хвалима и $\overline{\text{блажима}}$ слыши^{м}), Огласителните поучения на Кирил Йерусалимски по ръкопис от XII—XIII в. (л. 10 нъ многащды глаголєши), Ефремовската кормчая (само мъногашьды: около 30 примера при пълна липса на мъножицєѭ), Хрониката на Амартол (л. 159 ꙗко и многажды тако бываѥть), Четирите слова срещу арианите на Атанасий Александрийски в превод на Константин Преславски (I слово: само форма мъногашьды при липса на мъножицєѭ), Беседата на Козма (л. 24 ащє жє и многышды пакы покоушаєт сѧ на ны). В преславската част на Супрасълския сборник липсва мъножицєѭ, а за мъногашьды πολλάκις могат да се посочат 10 употреби. Вж. тълковния Чудовски псалтир в ръкопис от XI в.: Пс. 2:2, 43:1, 47:2, 58:5,14, 61:8, 65:16, 67:2,5, 72:7,21, 77:8,9, 80:2, 85:13 мъногашьды срещу Пс. 62:2, 105:43, 128:2 мъножицєѭ (Синайски псалтир). Срв. и примерите от Апостола: II Кор. 8:22 многащи (Толст., Слепч.) срещу множицєю (Христ., Шишат., Карп.), II Кор. 11:23 въ смртєхъ многашьды (Толст.) срещу вь смрьтєхъ множицєю (Шишат., Христ.), II Кор. 11:26 на путь ходѧ многашьды (Толст.) срещу поутємь шьствиꙗ множицєю (Шишат., Христ.), II Кор. 11:27 въ алкании многашьды (Толст.) срещу вь пощєнихь множицєю (Шишат., Христ.), Филип. 3:18 многожды (Толст.), многащи (Слепч.) срещу множицєю (Христ., Шишат., Карп.), IIТим. 1:16 многащи мѧ покои (Толст., Слепч., Карп.) срещу множицєю (Христ.), Евр. 6:7 многащи (Толст., Слепч.) срещу множицєю (Шишат., Христ.), Евр. 9:25 многажды (Толст.) срещу множицєѫ (Енин., Шишат., Христ., Карп.), Евр. 9:26 подобаашємоу многашды приимати мѫкѫ (Слепч.) срещу мъножицєю (Христ., Шишат.).

65. мѵро μύρον, τό — благовоньна масть

Мк. 14:3, 4, 5	Остр., Дбром., Мст., Бан., Дбрш., Ат., Терт. 1354, Чуд., 1383, Търг. — Гал., Лонд., Ник.
Лк. 7:37	Зогр. Мар., Ас., Остр., Арх., Дбром., № 6, Бан., Боян., Вр., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг. — Мст., Търн., Раш., Мокр., Ник.
Лк. 7:46	Зогр., Мар., Сав., Остр., Арх., Дбром., Търн., Бан., Боян., Вр., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., 1361 — Мст Лонд., Ник.
Лк. 23:56	Зогр., Мар., Бан., Дбрш., Ат., Чуд., 1361 — Търн., Ник.
Йо. 11:2	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Дбром., Юриев., Мст., № 6, Вр., Дбрш., Путн., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., Търг. — Дбрил., Вълк., Шаф., Ник.
Йо. 12:3	Ас., Сав., Остр., Дбром., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., Търг. — Мст., Дбрил., № 6, Търн., Дбрш., Мокр., Ник, Крак.
Йо. 12:5	Мар., Ас., Сав., Остр., Дбром., Юриев., Мст., Ат., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг. — Дбрил., Търн., Дбрш., Вълк., Терт., Ник.

Останала непреведена в първата евангелска редакция, гръцката заемка мѵро се заменя с превода благовоньна масть в преписите със следи от преславската лексикална обработка. Срв. и тълковния текст на пророческите книги: Даниил 10:3 мастїѫ же помазахсѧ до три семинъ дьныи, Исая 25:7 благовоньнаꙗ масть, Пс. 132:2 благовоньнаꙗ масть (Чудовски псалтир). Вж. и „Богословие“ на Йоан Екзарх (л. 188в съвѣсть же и съ мастью и помазаниѥ тѣло), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 98 и оуньшиими мастьми мажасѧ), Ефремовската кормчая (л. 99а мазати мастию иєсиою). Срв. и евангелския цитат от Лк. 7:37 в Златоустовото слово за блудницата в Супрасълския сборник (л. 391 принесъши стькльницѫ благовоньнꙑ масти).

66. нарешти *καλέω* — прозъвати

Мт. 10:3	Зогр., Мар., Гал., Бан., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд. 1361, Ник., Түрг. — Юриев., Мст., № 6
Мт. 10:25	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Бан., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., № 6, Чуд.,
Лк. 1:13	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Мст., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., Ник., Търг. — Гал., Дбром., Чуд.
Лк. 1:62	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Мст., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, 1361, Ник., Търг. — Дбром., Раш., Мокр., Чуд.

нарицати сѧ *καλεῖσθαι* — зъвати сѧ

Мт. 23:7	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр., Дбрш., Путн., Вълк., Лонд., Хвал., Ник. — Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Ат., Раш., Мокр., Терт., 1342, 1354, Чуд., 1361, Търг.
Мт. 23:9	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр., Дбрш., Путн., Вълк., Чуд., Лонд., Ник. — Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Раш., Мокр., Богд., Войвод., !Шишат., Терт., 1342, 1354, 1361, Търг.

Първоначалната евангелска редакция предава гръцкия глагол *καλέω* с нарешти, нарицати (сѧ) срещу зъвати (сѧ), прозъвати в преславската обработка на старобългарския евангелски текст. Срв. и примера от Апостола: Деян. 4:36 иоси съ же прозванꙑи варнава (Толст.) срещу Евр. 11:6 бъ бъ нариц ... мъ (Слепч.). Вж. и тълковните старозаветни преводи: Битие 16:13 и прозва агарь имѧ гне глюцїи, Числа 21:3 и прозва імѧ мѣстоу томоу нареченье, Иисус Навин 19:47 и прозваша имѧ ѥи семъданъ, 22:34 прозвати имѧ, Рут 1:20 но прозовѣте мене горька (кирилски текст) срещу нарцѣтѣ (глаголически текст), 4:11 и прозвати имѧ въ виѳлеѡмѣ (кирилски текст), Даниил 10:1 ѥмоу же прозъвасѧ имѧ валтасаръ (Царсимеонов превод) срешу нарече сѧ (Методиев превод), Иполитовите тълкувания на книгата на пророка Даниил (ѥмоу же званоу бꙑвъшю), Исая 9:6 и прїзꙑваѥ имѧ его велїка съвѣта (тълковен превод) срещу наричетъ сѧ имѧ (паримеен превод), Осия 1:4, 6, 9 прозови имѧ емꙋ иезраел (тълковен превод) срещу нарци (Методиев превод), 1:10 прозовете сѧ сынове бога живааго (тълковен превод) срещу нарекꙋт се (паримеен превод). В тълковната редакция на Псалтира с тълкуванията на Теодорит Кирски също се открива лексема прозъвати: Пс. 1:4 водѫ своѭ оучениѥ прозъва, Пс. 28:12 прозъваша срещу Пс. 48:13 нарѣшѧ імена своѣ в Синайския псалтир. Явни са лексикалните успоредици при превеждането на καλέω в посоченото значение с редица преписи на преславски небиблейски текстове: „Богословие“ (л. 167а и древо жизни достоинѣ прозва сꙗ, л. 339а а ꙗкоже б҃ъ сꙗ прозоветь, л, 320в соубота семыи д҃нь зоветь сѧ) и „Шестоднев“ на Йоан Екзарх (л. 33а тѣмь же именемь прозъва, л. 53 ѥже то прозъва моиси водоѭ, л. 67с тѣмь именемь прозъвалъ, л. 12с бездъниѥ же зоветъ сѧ мъножьство водьноѥ), Словата на Григорий Богослов (л. 26, 98 прозъвати προκαλέω), Хрониките на Амартол (тъ въ имѧ ѥго прозва ꙗ персѧны) и на Малала (II кн. IIгл. крона прозва лампонта; VI кн., VIII кн., XIII кн., XIV кн. прозъва наред с нарецаи), Беседата на Козма срещу богомилите (л. 23 оуже не кнѧзь властелинъ зовет сѧ, л. 23 еретици ... властелина и кнѧзѧ прозваша дїавола твари божїи). Преславската част на Супрасълския сборник споделя и двата лексикални варианта: л. 410 тако и сего отъ зълобы прозъвати и рещи.

67. наслѣдити κληρονομέω — причѧстити сѧ

Мт. 19:29	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Ат., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Тъpг. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6
Лк. 10:25	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Бан, Боян., Вр., Дбрш., Путн., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Тъpг. — Мст., Вълк.

Гръцкият глагол κληρονομέω има старобългарско съответствие наслѣдити в евангелията, близки до Кирило-Методиевите преводи, срещу причѧстити сѧ в ръкописите със следи от втората, преславска редакция на старобългарските богослужебни книги. Срв. примерите от Апостола: I Кор. 6:9, 10 ц҃ртва б҃иꙗ не причащають сѧ (Толст.) срещу цр҃ства б҃жиѣ не наслѣдатъ (Слепч., Шишат., Христ., Карп.), I Кор. 15:50 кровъ ц҃ртва б҃иа причастити не можеть (Толст.) срещу кръвь цр҃ствиꙗ б҃жиꙗ наслѣдити не можеть (Христ.), Евр. 1:4 елико различнѣе ихь причѧсти имѧ (Карп.) срещу елико различнѣе ихъ наслѣдова имѧ (Енин., Орх., Шишат., Христ.), Галат. 4:30, 5:21 причащати сѧ (Толст.). Презвитер Козма цитира същия апостолски фрагмент (Галат. 5:21) така: творѧщим таковаа (плотьскаа дѣлеса) црьствїа божїа не причѧстѧт сѧ. Вж. и преписи на пълните небогослужебни преводи на Стария завет: Битие 15:3, 4, 21:10 причастити сѧ, Иисус Навин 21:13 внегда причѧстиша сѧ, Йезекиил 47:13, 14 причѧститсѧ, Исая 14:21, 17:11, 53:12 причѧстити сѧ (тълковен превод), Пс. 82:13

еже рѣшѧ да причѧстимъ себѣ свѣтило бж҃иѥ (Чудовски тълковен псалтир) срещу їже рѣшѩ да наслѣдімъ себѣ свѣтіло бж҃іѥ (Синайски псалтир). Вж. и преписите от преславски небиблейски текстове: Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 77 не причѧстѧть сѧ), Златоструй в препис от XII в., Ефремовската кормчая (л. 75 в на то бо и чиститељство причѧсти), Хрониката на Малала (XVIII кн. III гл. любо да причѧститсѧ). В Супрасълския сборник няма лексема наслѣдити, а само причѧстити: л 327 а не вьнѣ тоѧжде чьсти сынови слово причѧштаѥмо ѥстъ.

68. наслѣдьникъ κληρονόμος, ὁ — причѧстьникъ

Мт. 21:38	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Гал., Мст., Търн.
Мк. 12:7	Зогр., Мар., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1383, Ник., Търг. — Гал., Дбром., Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Търн., Раш., Мокр.
Лк. 20:14	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., Чуд., 1361, Ник. — Мст., Търн.

Докато най-старите евангелски ръкописи пазят наслѣдьникъ за гръцкото име κληρονόμος преславските книжовници пишат причѧстьникъ. Срв. примерите от Апостола: Евр. 1:2 егоже положи причѧстьника (Карп.) срещу егоже положи наслѣдника (Енин., Охр., Шишат., Христ.), Евр. 6:17 ѹказати причѧстьникомь обѣта (Карп.) срещу показати наслѣдникомъ ѡбѣтованиꙗ (Охр., Слепч., Шишат., Христ.), Галат. 3:29, 4:1, 7 причастникъ (Толст.), Римл. 4:13—14, 8:17 причастникъ (Толст.). Вж. и „Богословие“ на Йоан Екзарх (общо 4 пъти причѧстьникъ и 1 път наслѣдьникъ), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 67 причастьникъ бж҃ии), старобългарския превод на Словата на Григорий Богослов (л. 375 причѧстодавьца, причѧстьника) и на Словата на Атанасий Александрийски срещу арианите в превод на Константин Преславски (I слово, л. 41 причѧстникы господнѧ всѧ ны нареклъ), Хрониката на Малала (XVI кн. II гл. акы причастника имѣнию сътворившемоу), Беседата на Козма срещу богомилите (л. 18 сподобиҳом сѧ причастници быти ст҃ыѧ плоти его и крови), преславската част на Супрасълския сборник (л. 4 тебе же имать причѧстьника сътворити огню вѣчьноуоумоу, л. 158 и причѧстьникы поставьѩѥши, л. 160 азъ възмогѫ причѧстьникы быти въ вѣкъ, л. 174 ѥгоже молитвами причѧстьници бѫдѣмъ цѣсарьства небесъскааго).

69. невѣрьство, невѣрьствиѥ ἀπιστία, ἡ — невѣрованиѥ

Мт. 13:58	Зогр., Мар., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил.
Мк. 6:6	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Мст., Вълк., Мокр.

Мк. 16:14	Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Мст., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., Ник., Търг. — Юриев.

Вместо невѣрьство, невѣрьствие ἀπιστία в преславската редакция на старобългарските богослужебни книги се използува словообразувателният вариант невѣрование. Срв. примера от Апостола: Евр. 3:19 не могошѧ снити невѣрованиѣ ради (Карп.) срещу не могѫтъ внити за невѣрьство (Слепч., Шишат., Христ.). Вж. и Пс. 2:2 и невѣрованиꙗ жидовьска плачеть сѧ (Чудовски тълковен псалтир) и Словата на Григорий Богослов (л. 22 ихъ же прѣчистота невѣрование и оукоризна).

70. олътарь θυσιαστήριον, τό — жрьтвьникъ

Мт. 23:18, 19	Зогр., Мар., Гал., Мст., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Терт., Чуд.
Мт. 23:20	Зогр., Мар., Гал., Мст., Търн., Бан., Ат., Путн., Вълк., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Терт., Чуд.
Мт. 23:35	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Мст., Бан., Търн., Боян., Вр., Ат., Вълк., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Терт., Чуд.
Лк. 1:11	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Мст., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., 1342, 1354, Лонд., Ник., Търг. — Терт., Чуд.

Най-ранните евангелски текстове предават θυσιαστήριον с латинската заемка олътарь, която по-късно при преславската обработка се заменя с жрьтвьникъ. Срв. примерите от Апостола: I Кор. 10:18 обьщьници жьртвьникоу соуть (Христ.) срещу объщъници олтареви сѫтъ (Слепч., Шишат., Карп.), Евр. 7:13 никто не причасти сѧ къ жьртвьникоу (Христ.) срещу не причѧсти сѧ къ ѡлтареви (Охр.), не причасти сѧ къ олтареви (Слепч.), кь ѡль-ѳарѥви (Шишат.), Евр. 13:10 и имамъ жьртвьникъ (Христ.) срещу ѡлтаръ (Охр., Шишат.). Вж. староруския препис от старобългарския превод на Амартоловата Хроника (л. 280 прр҃кы закла, жертвьница испроверже) и Ефремовската кормчая (около 10 примера за жрьтвьникъ в целия текст; например л. 5в чрѣсъ волю епⷭ҇пъ поставлающиихъ жьртвьникы, на жрьтвоу принести къ жьртвьникоу). Срв. Апостолски постановления 4 да посылають сѧ нъ не къ жьртвьникоу (Ефр.) срещу да съплюⷭ҇ть а не къ ѡлтареви (Уст.).

71. олътарь θυσιαστήριον, τό — трѣбьникъ

Мт. 5:23, 24	Зогр., Мар., Гал., Бан., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6
Лк. 1:11	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., 1342, 1354, Лонд., Ник., Търг. — Гал., Дбром.
Лк. 11:51	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Мст., Дбрил., № 6, Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1361, Ник., Търг. — Юриев.

По-характерен преславски превод за θυσιαστήριον е трѣбьникъ. Срв. примерите от Апостола: I Кор. 10:18 обьщъници требьникоу соуть (Толст.) срещу объщъници олтареви сѫтъ (Слеп., Шишат., Карп.), Римл. 12:1 требникъ (Толст.). Вж. евангелския цитат от Мт. 5:23 в преславската част на Супрасълския сборник: єгда приносиши даръ си на трѣбище срещу аще оубо принесеши даръ твои къ олтарю (Зогр., Мар.). Вж. и старозаветните тълковни преводи: Битие 13:18 и създа тоу требникъ г҃оу б҃оу, 22:9 и създа тоу авраамъ требникъ, Изход 26:3 да сътвориши венець трѣбникоу, Левит 1:7 да възложать огнь на требнїкъ, да складⷮꙋ дрова на требницѣ, 4:18 да възложⷮи на требникꙋ тимїанъ прѣдложенїа, Иисус Навин 8:30—31, 9:17, 22:19, 28, 29 требникъ, Исая 6:6 трѣбникъ срещу алтарь (паримеен превод), 56:7 всесъжьженїа иⷯ и трѣбы иⷯ бѫдѫт прїѧⷩты на трѣбницѣ моеⷨ, Осия 3:4 ни сꙋщю требникоу (кирилски текст) срещу ни соущоу олтароу (глаголически текст), Йоил 1:9 жерци слꙋжащеи трѣбникꙋ срещу слоужещеи олтареви (Методиев превод), 2:17 междю степены ти трѣбникъмъ, Пс. 8:1 требницѣ, Пс. 108:8 требьникъ (Чудовски псалтир) срещу Пс. 25:6 и обїдѫ олътаръвоі г҃і, Пс. 50:21 възложетъ на олтаръ твои, Пс. 56:15 алтарю, Пс. 83:4 ѡлътарѩ твоѩ г҃и сілъ (Синайски псалтир). Вж. и по-късните преписи от преславски небиблейски текстове: Йоан-Екзарховите „Богословие“ (само трѣбище, липсва олътарь, напр. л. 227в никто же призьрѣ къ трѣбницю) и „Шестоднев“ (л. 42c не бо глаголѭ отъ трѣбьника), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 80 оутрь же и трѣбьникъ), Златоструй в препис от XII в. (обаче трѣбникъ създа г҃ви), Словата на Григорий Богослов (общо 4 пъти трѣбьникъ срещу 3 пъти олътарь), Огласителните поучения на Кирил Йерусалимски в препис от XII—XIII в. (л. 16 пакы єровоамъ стоѩще при трѣбьницѣ), Хрониката на Малала (II кн. XI гл. и ѡбрѣте тꙋ трѣбницꙋ посидоновоу, VIII кн. I гл.)

72. олѣи ἔλαιον, τό — масло

Мт. 25:3, 4	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Търн., Бан., Вр., Дбрш., 1354, 1361, Ник., Търг. — Гал., Юриев., Мст., Дбрил., Боян., Вр., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, Лонд.
Мт. 25:8	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Вълк. 1342, 1361, Ник. — Мст., Вр., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Шаф., Търг.
Мк. 6:13	Зогр., Мар., Арх., Бан., Дбрш., Ат., Чуд., Лонд., 1361, Търг. — Дбром., Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Търн., Путн., Вълк., Раш., Мокр., Терт., 1354, 1383, Ник.
Лк. 7:46	Мар., Сав., Остр., Арх., Боян., Вр., Ат., 1342, Лонд., 1361, Сречк., Ник. — Зогр., Гал., Дбром., Мст., Търн., Бан., Путн., Вълк., Раш., Мокр., Григ., Терт., Шаф., 1354
Лк. 10:34	Мар., Ас., Остр., Арх., Дбром., Боян., Вр., Терт., Чуд., Ник. — Зогр., Гал , Мст., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Раш., Мокр., 1342, 1354, Лонд., 1361, Търг.
Лк. 16:6	Зогр., Мар., Дбром., Терт., Ник. — Гал., Мст., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Раш., Мокр., 1342, Чуд. 1361, Търг.

В старобългарските богослужебни книги, които стоят най-близко до Кирило-Методиевите преводи, гръцкото име ἔλαιον се пази непреведено, докато в преславските преписи ἔλαιον се превежда с масло. Срв. примера от Апостола: Евр. 1:9 помаза тѧ б҃ь масломь веселиѣ (Христ., Карп.) срещу помаза тѧ б҃ъ твои олѣемь радости (Енин., Охр., Слепч., Шишат.). По този начин цитира апостолски фрагмент и Козма в Беседата си против богомилите: Яков 5:14 да молитвꙋ творѧт над ним, помазавше и масломь въ имѧ г҃не. Вж. преславските старозаветни преводи: Битие 28:18 масло, 35:14 масломъ древанъімъ, Левит 7:10 всѧ треба створена с масломъ древанъімъ, Даниил 13:17 принесѣта масло и съмѣшение, Исая 1:6 масло (тълковен превод) срещу ѡлѣи (паримеен превод), Осия 2:8, 22 масло (тълковен превод) срещу олѣи (Методиев превод), Йоил 1:10 оумиисѧ масло древаное (тълковен превод) срещу оумали се олѣи (Методиев превод), 2:19, 24 масло дрѣваное, Иполитовите тълкувания на книгата на Даниил (занеже мазани бахѫ масломъ свѧтымь), Пс. 22:5 масло древано, Пс. 44:8 помаза тѧ б҃ъ твои масломь (Чудовски тълковен псалтир) срещу Пс. 22:5 оумастілъ еси олѣемъ, Пс 44:8 олѣімъ радості паче (Синайски псалтир). Вж. и по-късни преписи от книжовната небиблейска продукция на Преславската школа: „Богословие“ (в целия текст липсва олѣи, има 2 примера за масло, напр. л. 269а маслъмь древанъимь помазати, припрѩже маслоу и водѣ), „Шестоднев“ (л. 32в пролиꙗвъше надъ глѫбиноѭ дрѣвѣноѥ масло, л. 104 оутѣшати можетъ лице масломь), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (цитат от Лк. 7:46 масломъ главы моеѧ не помазалъ еси), Златоструй в препис от XII в. (слово 41: не достанеть ти масла), Словата на Григорий Богослов (л. 76 съ многою пищеѭ масла сърѧштетъ и), Словата на Атанасий Александрийски срещу арианите в превод на Константин Преславски (I слово: само масло — общо 5 примера, напр. л. 34 богъ твои масломъ радости паче врагъ твоихъ), Огласителните поучения на Кирил Йерусалимски в ръкопис от XII—XIII в. (л. 256 масльмь дрѣвѧныимь мажеми бѧасте отъ врьха главьнааго даже и до дола), Хрониката на Амартол (л. 70 ли излиѩ сѧ масло древаноѥ). В Супрасълския сборник липсва олѣи, а в преславската му част могат да се посочат 18 примера за масло, масло дрѣвѣноѥ ἔλαιον. В Ефремовската кормчая също липсва форма олѣи, елѣи, а се среща само масло (около 10 употреби, напр. л. 6в пріимающи ѿ црквє свѣщꙋ или масло), срв. фрагмент от Апостолски постановления 71 иже крьстиѩнъ древаноѥ масло принесеть (Ефр.) срещу аще... кⷭртьѩнъ елеи несеть (Уст.).

73. опона καταπέτασμα, τό — завѣса

Вж. лексикално разночетене № 45.

74. отъпоуштениѥ, отъданиѥ ἄφεσις, ἡ — оставлениѥ

Мт. 26:28	Зогр., Мар., Сав., Вълк., Ник. — Ас., Остр., Арх., Гал., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Мокр., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг.
Мк. 1:4	Зогр., Мар., Сав., Остр., Арх., Мст., Търн., Бан., Дбрш., Путн., 1342, 1354, 1361, Сречк., 1383, Търг. — Ас., Гал., Мст., Дбрил., Ат., Терт., Чуд., Ник.
Мк. 3:29	Зогр., Мар., Търн., Бан., Дбрш., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд. 1361, 1383, Ник., Търг. — Гал., Мст., Ат., Терт.
Лк. 1:77	Мар., Гал., Бан., Дбрш., Терт., Сречк., 1342 — Зогр., Дбром., Търн., Ат., Раш., Мокр., Григ., 1354, 1361, Шаф., Търг., Ник.
Лк. 3:3	Зогр., Мар., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Сречк., Путн. — Ас., Търн., Ат., Раш., Мокр., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник.

Често преславските книжовници заменят отъпоущениѥ, отъданиѥ ἄφεσις с оставлениѥ. Вж. „Богословие“ на Йоан Екзарх (л. 265а за въі преломлено на оставление грѣховъ; липсва форма отъпоущениѥ в целия текст), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (общо 5 примера за оставлениѥ при пълна липса на отъпоущениѥ, напр. л. 54 въ оставлениѥ грѣхомъ), Словата на Григорий Богослов (л. 12, 293 оставлѥниѥ ἄφεσις), Супрасълския сборник (л. 353 за въі ломимаѩ въ оставьѥниѥ грѣховъ), Огласителните поучения на Кирил Йерусалимски в ръкопис от XII—XIII в. (л. 16 об. не дасть ли оставлѥниѧ грѣховъ, л. 270 об. даи ѥмѫ въ оставлѥниѥ грѣховъ), Хрониката на Амартол (л. 140), Ефремовската кормчая (в целия текст 9 пъти оставлениѥ срещу 9 пъти отъпоущениѥ, л. 73 оставлѥниѥ того грѣха). Срв. примерите от Апостола: Деян. 2:38 ѡставление грѣховѣ (Карп.) срещу ѡтьпоущение грѣховѣ (Шишат., Христ.), Деян. 10:43 оставение грѣхомъ (Слепч.) срещу ѡтьпоущениѥ грѣховь (Шишат.), Деян. 13:38 ѡставленіе (Толст.). В преславския небогослужебен превод на Битие също се чете оставлениѥ (45:7 и прѣкормити вамь оставленіе велико).

75. параклитъ παράκλητος, ὁ — оутѣшитель

Йо. 14:16	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Дбром., Мст., Търн., Вр., Ат., Вълк., Чуд., 1361, Ник. — Арх., Гал., Мст., № 6, Бан. Боян., Дбрш., Путн., Вълк., Мокр., Терт., Крак., 1342, 1354 Лонд., Шаф., Търг.
Йо. 14:26	Зогр., Мар., Ас., Остр., Търн., Вр., Чуд., Ник. — Гал., Мст., Бан., Боян., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Мокр., Терт., 1342, 1354, Лонд., Крак.
Йо. 15:26	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Дбром., Мст., № 6, Търн., Вр., Вълк., Чуд., Ник. — Юриев., Мст., Бан., Боян., Дбрш., Ат., Мокр., Терт., 1354, Лонд., Търг., Крак.
Йо. 16:7	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Дбром., Мст., Търн., Вр. Вълк., Чуд., Ник. — Мст., Бан., Боян., Дбрш., Ат., Путн., Мокр., Терт., 1354, Лонд., Крак.

Срещу гръцката заемка параклитъ от първата редакция на старобългарските богослужебни книги стои оутѣшитель в преписите със следи от преславската лексикална обработка. Вж. примера от Апостола: I Йо. 2:1 оутѣшнтєль (Толст., Карп.). Срв. и Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (общо 3 примера за оутѣшнтєль, л. 16 ꙗко сьвон оубо нарєчє оутѣшнтєль), Беседата на Козма против богомилите (л. 67 слава тобѣ, ѡ прⷭ҇тын жнвотворѧщін доушє, оутѣшнтєлю благын, творчє доушь нашнх), Ефремовската кормчая (в целия текст няма параклнтъ, а само оутѣшнтєль, напр. л. 17 в лн въ трн оутѣшнтєлѧ), срв. там Апостолски постановления 85 надъ всѣмн боу оцю съ стъінмь дхъмь оутѣшнтєльмь срещу надъ всѣмн боу оцю съ стъімъ дхъмь параклнтъмь в Методиевия превод на Номоканона (Уст.).

76. параскєвьћнн παρασκευή, ἡ — пѧтъкъ

Мт. 27:62	Зогр., Мар., Ас., Бан., Вр., Дбрш., Терт., Ник. — Остр., Арх., Гал., Мст., Търн., Боян., Ат., Путн., Вълк., Раш., Мокр., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг., Крак.
Мк. 15:42	Зогр., Мар., Чуд., Ник. — Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Раш., Мокр., Богд., Войвод., Шишат., Григ., Терт., 1354, Лонд., 1361, 1383, Сречк., Търг., Крак.
Лк. 23:54	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Чуд., Ник. — Мст., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Раш., Мокр., Терт., 1361, Сречк.
Йо. 19:14	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Търн., Вр., Вълк., Чуд., 1361 Ник. — Сав., Арх., Мст., Боян., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Раш. Мокр., Терт., 1354, Лонд., Търг.
Йо. 19:31	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Търн., Ник., Хвал. — Арх., Юриев., Мст., Боян., Вр., Ат., Путн., Вълк., Раш., Мокр., Терт., 1354, Лонд., 1361, Крак.
Йо. 19:42	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., Търн., Вр., Чуд., Ник. — Арх., Мст., Бан., Боян , Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1354, Лонд., Търг.

Най-ранните запазени старобългарски евангелия не превеждат гръцкото име παρασκευή, докато ръкописите със следи от преславската лексикална обработка обикновено предават гръцката заемка параскєвьћнн с пѧтъкъ. Вж. Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 196 въ вьсѧкъ трєтннннкъ н пѧтькъ повєлѣваємь алъкатн), Амартоловата хроника (л. 334 н въ пѧтнньцю постнтн сѧ), Ефремовската кормчая (липсва форма параскєвьћнн, а само 5 употреби на пѧтъкъ, напр. л. 11в лн въ срѣдоу лн въ пѧтъкъ). Супрасълският сборник не познава параскєвьћнн, а само пѧтъкъ (л. 427 слово въ свѧтън пѧтъкъ, л. 439 на оутрнꙗ ѥстъ по пѧтьцѣ).

77. пастырь ποιμήν, ὁ — пастоухъ

Мт. 9:36	Мар., Търн., Бан., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник. Търг. — Зогр., Гал., Мст., № 6, Чуд.
Мт. 25:32	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг. — Сав., Арх., Гал., Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Вр., Путн.

Мт. 26:31	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Мст., Бан., Вр., Дбрш., Ат. Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Сав., Арх., Боян., Путн.
Мк. 6:34	Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат, Вълк., Терт., 1354, Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Зогр., Мст., Дбрил., Раш., Мокр., Чуд.
Мк. 14:27	Зогр., Мар., Гал., Мст., Търн., Бан., Ат., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1383, Сречк., Ник., Търг. — Юриев., Дбрил., № 6
Лк. 2:8, 15	Зогр., Мар., Ас., Арх., Гал., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Сав., Остр., Дбром., Мст., Путн., Раш., Мокр., Чуд.
Лк. 2:18	Зогр., Мар., Ас., Арх., Гал., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Сав., Остр., Дбром., Мст., Путн., Раш., Мокр., Чуд.
Йо. 10:2	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Дбром., Мст., № 6, Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Гал., Мст., Вр., Чуд.
Йо. 10:11	Зогр., Мар., Ас., Дбром., Мст., Търн., Бан., Боян., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Сав., Остр., Арх., Гал.
Йо. 10:16	Зогр., Мар., Ас., Дбром., Търн., Бан., Боян., Дбрш., Ат., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Сав., Арх., Гал, Юриев., Мст., Путн.

Обичаен превод за гръцкото име ποιμήν в преславската обработка на старобългарските богослужебни книги е пастоухъ вместо първоначалното пастырь. Срв. примерите от Апостола: Ефес. 4:11 тъ дасть... овы же пастоухы и оучителꙗ (Христ.) срещу пастырѧ (Охр., Слепч.), пастырıе (Шишат.), Ефес. 4:11 ѡвы пастꙋхы и оучителѧ (Толст.). Вж. и преславските старозаветни преводи: Битие 13:7 вы же сварь межоу пастоухы, Исая 63:11 пастоухъ, Осия 4:19 не слышить ни пастоуха, Амос 3:12 ꙗкоже и пастꙋхъ, Йов 1:16 и понъже ѡвьца и пастоухы поꙗсть также, Пс. 2:8 ѥдинъ пастоухъ, Пс. 43:12 ꙗко же овьца бес пастꙋха, Пс. 77:71 пастоухъ же рече, Пс. 79:2 сѫштааго въ пастоуха мѣсто, Пс. 59:8 пастоушьнъıꙗ ... приимъшѫ (Чудовски тълковен псалтир). Срв. и по-късните преписи от преславски небиблейски протографи: „Богословие“ на Йоан Екзарх (в целия текст липсва пастырь, има 4 примера за пастоухъ, например л. 298а прьвое апо̄лы, второе пр̄ркы, третиѥ пастоухы и оучителꙗ), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 238 цр̄ѧ пастоуха нарицеть людьмъ), Златоструй в препис от XII в. (л. 154б тако ѿлоучи ны ѿ васъ пастоухъ добрыи), Словата на Григорий Богослов (л. 12 пастоухъ, л. 352 цитат от Йо. 10:11 прıде пастѫхъ добрыи, цитат от Йеремия 2:8 и пастоуси нечьствоваахѫ), първото слово на Атанасий Александрийски против арианите в превод на Константин Преславски (л. 11 азъ есмь пастѫхъ), Лествица на Йоан Климакс в ръкопис от XII в. (л. 201 об. пастꙋхꙋ), Хрониките на Амартол (л. 37 и пастоухоу мнѧщꙋ кровь текоущоу из грича) и на Малала (II кн. VII гл. и възємъ ѿ пастоуͯ рꙋно), Ефремовската кормчая (в целия текст 3 пъти пастоухъ наред с пастырь, л. 53а от своѥго пастоуха по канонѡмъ възьмєть), Беседата на Козма против богомилите (общо 18 примера за пастоухъ, пастоушьскъ срещу 1 пример за пастъıрь, например цитат от I Пет. 5:4 ꙗвльшє сѧ началннк пастѹхωм, Ефес. 4:11 пастѹхы). В преславската част на Супрасълския сборник се срещат 8 употреби на пастоухъ (л. 144, 179, 225, 328, 336, 385, 424, 434) срещу една употреба за пастъıрь (л. 277).

78. плаштаннца σινδών, ἡ — понꙗвнца

Мт. 27:59	Мар., Ас., Остр., Арх., Мст., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Путн.' Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Зогр., Гал., Търн., Боян.
Мк. 14:51	Мар., Дбром., Търн., Бан., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Зогр., Гал., Юриев., Мст., Дбрил.
Мк. 15:46	Мар., Ас., Остр., Арх., Дбром., Юриев., Мст., № 6, Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Хвал., Търг. — Зогр., Гал., Търн., Боян., Мокр., Раш.

Докато най-старите евангелски ръкописи пазят първоначалния превод плащаннца за *σινδών*, преславските книжовници обикновено пишат понꙗвнца. Срв. примерите от Апостола: Деян. 10:11 съсѹдъ нѣкъıн акы понавѹ велнкѹ (Толст.) срещу ꙗко плаштанıцѫ велнѫ (Охр.), Деян. 11:5 акъı понѧвѹ велнкѹ на четъıрн оѹглъı (Толст.) срещу ѣко плащаннцѫ велнѫ (Охр.). Вж. и „Шестоднев“ на Йоан Екзарх в ръкопис от 1263 г. (нлн понѣвою пашоуще), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 218 гьнє тѣло, въ понѧвнцѫ обнвъ, въ гробъ въложн), Словата на Григорий Богослов (л. 54 н понꙗвоѫ прѣпоѧсавъ сѧ нє прєзьрѣ), Супрасълския сборник (л. 564 въ понꙗвнцн носнмъ), Ефремовската кормчая (л. 19а лн понѧвоу).

79. на онъ полъ πέραν — на онѫ странѫ

Мт. 4:25	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Бан., Боян., Ат., Вълк. Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6
Мт. 8:18	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр., Путн., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Вълк.
Мт. 14:22	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Вълк.
Мт. 16:5	Зогр., Мар., Гал., Бан., Ат., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Вълк., Терт.
Мт. 19:1	Зогр., Мар., Гал., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Терт.
Мк. 3:8	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Юриев., Мст., Дбрил., Бан., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Вълк., Лонд.

Мк. 8:13	Зогр., Мар., Гал., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1354, Лонд., 1361, 1383, Търг. — Юриев., Мст., Дбрил.
Мк. 10:1	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Вълк.
Лк. 8:22	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., Търн., Бан., Ат., Терт. 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Вълк. Путн.
Йо. 3:26	Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., Мст., № 6, Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., Търг.— Юриев.
Йо. 18:1	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Дбром., Търн., Бан., Боян., Вр., Дбрш., Ат., Путн., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Вълк.

За означаване на гръцкото наречие πέραν преславските книжовници употребяват на онѫ странѫ вместо първоначалното на онъ полъ. Срв. и небогослужебния превод на Стария завет: Битие 10:10, 11 объ онѫ странѫ, Иисус Навин 12:11 ѡбона странѫ, Исая 7:19 объ ѡнꙋ странꙋ. Вж. преписите от преславски небиблейски протографи: „Шестоднев“ на Йоан Екзарх (л. 116с съ обою страноу бѫдетъ), Супрасълски сборник (л. 151 обрати сѧ на онѫ странѫ, л. 151 шъдъше на онѫ странѫ), Хрониката на Малала (VII кн. I гл. а ѡного дрꙋгоую странꙋ, XV кн. III гл. и привєдъ соуⷣꙗ ѡбоюдоу страноу).

80. порфира πορφύρα, ἡ — багрѣница

Лк. 16:19	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Търн., Вр., Путн., Вълк., Терт., Чуд., 1361, Ник., Търг. — Дбром., Юриев., Мст., Боян., Ат., Раш., Мокр., 1342

прапрѫдъ, прапрѫдьнъ πορφύρα, ἡ — багрѣница, багрѣнъ

Мк. 15:17	Зогр., Мар., Ас., Сав., Гал., Бан., Ат., 1342, 1354, Лонд., 1361 1383, Ник., Търг. — Остр., Дбром., Юриев., Мст., Търн., Бан., Боян., Вр., Путн., Вълк., Раш., Мокр., Григ.
Мк. 15:20	Зогр., Мар., Ас., Сав., Гал., Бан., Вр., Вълк., 1354, Чуд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Остр., Арх., Дбром., Юриев., Мст., Търн., Боян., Ат., Путн., Раш., Мокр., Григ.
Йо. 19:2,5	Зогр., Мар., Ас., Сав., Гал., Мокр. (Йо. 19:2), 1361, Ник. — Остр., Арх., Юриев., Мст., Търн., Бан., Боян., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Търг.

Вместо гръцката заемка порфира и първоначалния старобългарски превод прѣрѫдъ, прѣпрѫдьнъ преславските книжовници предпочитат багрѣница, багрѣнъ. Срв. тълковния старозаветен превод: Даниил 5:7 то въ багърѣницоу облѣчетьсѧ срещу въ пръфироу ѡблечеть сѧ (Методиев превод), 12:7 видѣ обълченааго въ багрѧницꙋ, Иполитовите тълкувания на книгата на Даниил (се мѫже єдинъ ѡдѣнъ въ багъръ), Исая 3:21 багрѧница. Вж. и „Шестоднев“ на Йоан Екзарх (л. 181 цѣсаремъ багрѣнъı ннщѧ даѭтъ), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. бѣ нѣкъгда въ цъсарьствѣ н багърѣннцн, л. 147 да не црьскыѩ багъраннца нзгноншн), преславската част на Супрасълския сборник (л. 7 подъстълавъ подъ ногъı нхъ багърѣннцѫ цѣсарьскѫ, л. 368 се въ багърѣннцѫ облѣченъ сѣждѫ, л. 435 н въ багрѣннцѫ облъчена), Словата на Григорий Богослов (л. 238 прнде же акъı побѣдѣносьць н мъного тн багъраннцн, л. 267 багъраннцеѭ краснмъ), Ефремовската кормчая (л. 252а снрѣчь образъ багъраннца), Поученията на Кирил Йерусалимски в ръкопис от XII—XIII в. (л. 14 цѣсарь багъръ носѧ не възнесе сѧ), Въпросите и отговорите на Силвестър и Антоний в ръкопис от XVII в. (л. 64 об. въ баграннцы), Хрониката на Йоан Малала (XV кн. II гл. ѡблачалсѧ въ баграннцю црьскѹю). Вж. Мт. 27:31 багрѣннцѫ (Крак., Шаф.).

81. постнтн сѧ νηστεύω — алъкатн

Мт. 4:2	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр., Путнл· Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Дбрил.
Мт. 6:16, 17	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Дбрил., № 6, Вр.
Мт. 6:18	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Дбрил., № 6, Чуд.
Мт. 9:14, 15	Мар., Гал., Бан., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Търн.
Мк. 2:18, 20	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил.
Лк. 5:33, 35	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Ат., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Мст., Търн., Раш., Мокр.

Замяната на постнтн сѧ νηστεύω с алъкатн се предпочита от преславските книжовници. Срв. примерите от Апостола: Деян. 13:2 алчѧщнмъ (Толст., Слепч.) срещу постѧщемъ сѧ (Охр., Карп., Шишат., Христ.), Деян. 13:3 алъкавъше (Толст., Слепч.) срещу пощьше сѧ (Охр., Карп., Христ., Шишат.). Срв. Пс. 106:9, 36 алчющю πεινάω (Чудовски псалтир) срещу дшѫ лачѫщѫ, лачѭщѩ (Синайски псалтир). Вж. и „Богословие“ на Йоан Екзарх (л. 325 аще въ соуботоу боудеть алъчоуть), „Шестоднев“ (л. 205в алчнмъ) и Словото му за Преображение (н алчна, н ꙗдѫща), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (само алъкатн — 5 примера, например л. 194 вѣдомо же да боудеть ꙗко нѣ лѣпо алъкатн осмь недѣль въ вѣлнкъıѩ мѧсопоуща), Златоструй в препис от XII в. (л. 465 пакы поѹсьтн мѧ ѡ алчоущнх), Словата на Григорий Богослов (л. 103, 355 алкатн), преславската част на Супрасълския сборник (л. 430 н алчамы отъ ꙁъла н очнщанмъ вьсе ѫтрьнеѥ н вьнѣшьнеѥ).

82. постъ νηστεία, ἡ — алъканиѥ, алъчьба

Мт. 17:21	Мар., Сав., Остр., Арх., Дбрил., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн. Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник, Търг. — Гал., Юриев., Мст, Търн.
Лк. 2:37	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Търн., Путн., Раш., Мокр.

От същото семантично гнездо е и замяната на постъ νηστεία с алъканиѥ, алъчьба. Вж. и примерите от Апостола: Деян. 14:23 алъканиѥмь (Толст., Слепч.) срещу постьмь, постомь (Охр., Шишат., Христ., Карп.), Деян. 27:9 и алкание оуже миноуло (Толст.), I Кор. 7:5 да празноуете во алкани (Толст.) срещу да празноуеть вь постѣ, да праздьноуѥте въ пощении (Слепч., Христ.), II Кор. 6:5 въ алкании (Толст.) срещу въ пощениихъ (Охр., Слепч., Шишат., Христ., Карп.), II Кор. 11:27 въ алкани многашьды (Толст., Карп.) срещу въ пощениихь множицею (Шишат., Христ.). Срв. преславските старозаветни текстове: Даниил 9:13 и прошениꙗ сь алканиемъ (Симеонов превод) срещу въ пощенїи (Методиев превод), Исая 1:14, 58:3, 5,8 алканиѥ, Йеремия 36:6, 9 въ дни алканиꙗ вашего обрѣтаете волѧ своѩ, Йоил 1:14 алканиѥ, 2:12 алчьбою (тълковен превод) срещу пощениемь (паримеен превод), Йона 3:5 и заповѣдашѧ алканиѥ, Пс. 34:13 алканьѥ Пс. 68:12 и алчьмь оудроучаѭ тѣло (Чудовски псалтир) срещу Пс. 34:13 и сьмѣрѣахъ постомь (Синайски псалтир). Вж. по-късните преписи от преславски небиблейски писмени паметници: Йоан-Екзарховите „Богословие“ (липсва постъ, 2 примера за алчьба: л. 323в алъчьбою прѣбъıвъ къ боу, л. 325а сь бо не тъчью алъчьбою), „Шестоднев“ (л. 203 и альчьбѫ имꙑ въхождѫ), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 94 беспрѣстани алъчьба), Златоструй (слово 4: чтоⷮу мнози днⷭь алчьбоу, л. 490 об. нъ алканїем трѣзвим сѧ), Словата на Григорий Богослов (л. 127 алканиѥ, л. 272, 293 алчьба), Поученията на Кирил Йерусалимски в препис от XII—XIII в. (л. 190 алканиемъ и молитвою смири себе), Беседата на Козма против богомилите (цитат от I Кор. 7:5... но точью съ съвѣтомъ до времене да празднȣете въ алканьи и въ молитвахъ). В преславската част на Супрасълския сборник няма форма постъ, а за алъканиѥ и алчьба могат да се посочат 8 примера (л. 53, 280, 319, 354, 356, 358, 513, 531).

83. приставьникъ οἰκονόμος, ὁ, ἐπίτροπος, ὁ — строитель

Мт. 20:8	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Търн., Бан., Вр., Ат., Дбрш., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6
Лк. 12:42	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Терт., Чуд. Сречк., Ник. — Юриев., Мст., Ат., 1342, 1361, Шаф., Търг
Лк. 16:1	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Ат., 1342, 1361, Сречк. Търг. — Юриев., Мст., Търн., Вълк.
Лк. 16:3	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Бан., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1361, Ник., Търг. — Мст., Търн., Вълк.

Докато в най-ранните старобългарски евангелия срещу гръцките имена οἰκονόμος, ὁ, ἐπίτροπος, ὁ стои прнставьннкъ, в преславските преписи се употребява стронтель. Срв. примерите от Апостола: I Пет. 4:10 акы добры стронтелн (Толст.) срещу ꙗко добрн прнставннцн (Слепч.), Галат. 4:2 н стронтель до нарока оча (Толст.) срещу Тит. 1:7 ѣко бжноу прнставннкѹ (Слепч.). Вж. и „Шестоднев“ на Иоан Екзарх (л. 114а н стронтелѣ прнставлена ѥста), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 114 н стронтеле на спсеннѥ хотѧштннмъ сѧ спстн), Златоструй (слово 2: нн вратарь, нн стронтель, нн ходатан, нн слоужнтель), Словата на Григорий Богослов (л. 12, 95, 112, 362 стронтель οἰκονόμος, л. 142 моꙗ бѣда, моꙗ же н мьзда стронтелꙗ дша твоѥѩ н съврьшаѭща тѧ крьщеннѥмь), преславската част на Супрасълския сборник (л. 143 стронтель вьсен тварн, л. 283 прѣда н стронтелю манастырьскоуоумоу, л. 183 стронтелѣ же н прокынхъ отьць), Ефремовската кормчая (л. 31в на мьздѣ стронтелꙗ цркьвнааго, общо 3 примера за стронтель). Срв. Халкидонски събор 25: хранимоу быти отъ стронтелꙗ цркве (Ефр.) срещу нкономъмь тоꙗ цркве (Уст.). Вж. стронтель Лк. 16:8 (Крак.).

84. прѣлюбы творнтн, прѣлюбы дѣꙗтн μοιχεύω — прѣлюбодѣнствоватн, любодѣꙗтн

Мт. 5:27, 28	Зогр., Мар., Гал., Бан., Ат., Вълк., 1342, 1354, Лонд., 1361' Хвал., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Чуд.
Мт. 5:32	Зогр., Мар., Гал., Бан., Терт., 1342, 1354, Лонд. — № 6, Ат., Вълк., Чуд., Търг.
Мт. 19:9	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Мст., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Вълк., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Терт., Чуд.
Мк. 10:12	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Мст., Дбрил., Търн., Бан., Ат., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Търг. — Терт.

Преславските книжовници често заменят първоначалния израз прѣлюбы творнтн, прѣлюбы дѣꙗтн μοιχεύω с прѣлюбодѣнствоватн, любодѣꙗтн. Вж. тълковния старозаветен превод: Осия 4:13 н невѣсты вашѧ любодѣюⷮ, Пс. 72:27 прѣлюбодѣнствова (Чудовски тълковен псалтир) срещу Пс. 72:27 любы дѣѭѭшта отъ тебе (Синайски псалтир). Срв. и примерите от Апостола: Яков 2:11 рекын бо не любодѣн рече н не оубнн. аще не любодѣешн (Толст.) срещу не прѣлюбы створншн (Слепч.), I Кор. 10:8 ѣкоже любы дѣашѫ (Слепч.), любы дѣнмъ (Христ., Шишат.). Вж. Супрасълския сборник (л. 365 велан не прѣлюбодѣатн нн оубнтн). Словата на Григорий Богослов (л. 343 не любодѣн, глаголеть законъ), Хрониката на Амартол (л. 50 ѡбычан не любодѣꙗтн нн прелюбодѣꙗтн), Ефремовската кормчая (Анк. 20: аще каꙗ жена прѣлюбодѣнствована боудеть), Беседата на Козма (л. 61 нже пѹщеннцю понметь, прелюбодѣет). Срв. и Новокесарийски събор 8: жена нѣкоѥго прѣлюбодѣꙗвъшн (Ефр.) срещу жена прелюбы сътворнть (Уст.).

85. прапрѫдъ, прапрѫдьнъ πορφύρα, ἡ — багрѣница, багрѣнъ

Вж. лексикално разночетене № 80.

86. пѣнѧзь δηνάριον, τό — златица

Мт. 18:28	Зогр., Мар., Ас., Сав., Арх., Гал., Дбрш., Ат., Путн., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Търн., Терт.
Лк. 20:24	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Терт., 1342, Лонд., Ник. — Бан., Дбрш.

склѧзь νόμισμα, τό — златица

Мт. 22:19	Зогр., Мар., Сав., Арх., Гал., Бан., Ник. — Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Ат., Вълк., Раш., Мокр., Богд., Войвод., Шишат., Григ., Терт., 1342, 1354, 1361, Крак., Търг.

Срещу гръцките имена δηνάριον, τὸ, νόμισμα, τό се чете златица в старобългарския евангелски текст със следи от преславската лексикална обработка. Вж. пророческия текст с тълкуване: Амос 4:9 и златѣницею. Срв. и преславската част на Супрасълския сборник (липсва пѣнѧзь, има 11 примера за златица), „Шестоднев“ (л. 158 потомь на златица раздробилъ и), Амартоловата хроника (л. 328 и принести ѿ неѩ по всѧ дни златицѣ три, л. 538 давже оубо емоу златиць, запрѣти емоу) и Хрониката на Малала (VII кн. I гл. и на златицаⷯ тако ѡбразъ, XIV кн. II гл., XVII кн. IV гл.).

87. прѣѩхати, прѣити καταπλέω, διαπεράω — прѣплоути

Мт. 14:34	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Търн., Бан., Вр., Дбрш.› Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Крак., Ник.› Търг. — Сав.
Лк. 8:26	Зогр., Мар., Сав., Гал., Търн., Бан., Ат., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Дбром., Терт., Чуд.

Срв. и примерите от Апостола: Деян. 13:4 прѣплоуста въ кюпрь (Слепч.) срещу ѣдоу вь корабли (Охр., Шишат.), Деян. 15:39 прѣплоу вь кипрь (Шишат.) срещу ѡтѣде (Охр., Слепч.). Вж. прѣплоути и в Супрасълския сборник (л. 191 прѣплоувъше рѣкѫ рекѫмѫѭ доунавъ, л. 296 ѩко прѣплоуховѣ їѡрданъ), Словата на Григорий Богослов (л. 75 прѣплоу море сего житиѩ), Амартоловата хроника (л. 151 и страшныѩ поучимы преплоувъ къ самѣмъ пристанищемъ) и Хрониката на Малала (II кн. V гл. въ египетъ преплоувши и влѣзши).

88. пѣнѧзь δηνάριον, τό — цата

Мт. 22:19	Зогр., Мар., Ас., Сав., Арх., Гал., Търн., Бан., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Остр., Юриев., Мст., Дбрил., Вр.

Лк. 20:24	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Терт., 1342, Ник. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Ат., Вълк., Раш., Мокр., 1354, 1361, Търг., Крак.
Йо. 2:15	Зогр., Мар., Остр., Гал., Мст., № 6, Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., 1342, 1354, Ник., Търг. — Юриев., Терт., Лонд.
Йо. 6:7	Зогр., Мар., Ас., Арх., Гал., Дбром., № 6, Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., Ник., Хвал., Търг. — Юриев., Дбрил.
Йо. 12:5	Зогр., Мар., Ас., Сав., Гал., Дбром., Търн., Боян., Ат. Путн., Терт., 1342, 1354, Лонд., Ник., Търг. — Дбрш.

Друго възможно преславско название на δηνάριον е **цѧта**. Вж. Златоструй в препис от XII в. (л. 43а **тѧзавъін съта цѧтъ**), Хрониката на Амартол (л. 181 **н** $\overset{с}{\text{бы}}$ **мѣра семндалъна** $\cdot\overline{\text{д}}\cdot$**Хъ цатаХъ** л. 571 **нарекоша н сребран**$\overset{х}{\text{ы}}$ **цѧтъ про**$\overset{м}{\text{Хо}}$), Въпросите и отговорите на Силвестър и Антоний в ръкопис от 1512 г. (л. 181 об. **цѧтъі** δηνάριον), Ефремовската кормчая (л. 294 $\overline{\text{ДI}}$. **цатъі**). Вж. и Пс. 136:9 **обѣ цатѣ** (Чудовски псалтир).

89. радн διά — дѣлѣ, дѣлıа, дѣльма

Мт. 10:22	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Търн., Бан., Ат., Вълк., Терт. 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев. Мст., № 6
Мт. 10:39	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Боян., Вр., Ат., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Търн.
Мт. 12:27	Зогр., Мар., Гал., Бан., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Търн.
Мт. 12:31	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Търн., Бан., Вр., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил.
Мт. 13:21	Зогр., Мар., Гал., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Търн.
Мт. 13:52	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Боян., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил.
Мт. 16:25	Зогр., Мар., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил.
Мт. 23:34	Зогр., Мар., Остр., Арх., Гал., Търн., Бан., Боян., Вр., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Вълк.
Мт. 27:19	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Търн., Бан., Боян., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361 Ник., Търг. — Вълк.
Мт. 2:4	Остр., Търн., Вълк., Терт., Лонд., Ник. — Мст., Дбрил., Раш., Мокр., Чуд.
Мк. 2:27	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Мст., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, 1383, Ник., Хвал., Търг. — Сав., № 6, Вълк.

Мк. 3:9	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил.
Мк. 4:17	Зогр., Мар., Гал., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Вълк.
Мк. 6:17	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Вълк., 1354, Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Мст., Путн., Чуд.
Мк. 10:29	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Мст., Търн., Бан., Ат., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Вълк.
Мк. 1:24	Зогр., Мар., Гал., Мст., Търн., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1383, Ник., Търг. — Вълк.
Мк. 13:20	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Ат., Вълк., 1354, Чуд., Лонд., 1383, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил.
Лк. 5:19	Зогр., Ас., Саб., Остр., Арх., Гал., Дбром., Бан., Вр., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Търн., Боян., Раш., Мокр., Чуд.
Лк. 12:22	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Вълк., Терт., Чуд., 1361, Ник., Търг. — Търн., Ат., 1342
Лк. 14:20	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Бан., Боян., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Търн.
Лк. 18:29	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Ат.
Лк. 23:25	Путн., Терт., Лонд. — Боян., Вълк.
Йо. 5:18	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., № 6, Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., Ник., Търг. — Чуд.
Йо. 6:57	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., № 6, Търн., Бан., Вр., Ат., Дбрш., Путн., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Терт.
Йо. 10:17	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., № 6, Бан., Вр., Ат., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., Ник., Търг. — Терт., Чуд.
Йо. 12:5	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Дбром., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Търн., Дбрш.
Йо. 12:9, 18	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., Ник., Търг. — Сав., Арх., Търн., Чуд.
Йо. 12:27, 30, 39	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., № 6, Бан., Боян., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., Ник., Търг. — Арх., Търн., Чуд.
Йо. 13:11	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Боян., Вълк.
Йо. 15:19	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Дбром., № 6, Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Търн., Боян.
Йо. 16:15	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Търн., Боян.

Йо. 19:11 Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Търн., Вр., Дбрш., Ат., Путн., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Боян., Терт.

Йо. 19:42 Боян., Ат., Путн., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг. — Арх., Вълк.

Срв. примерите от Апостола: II Кор. 4:15 все бо васъ дѣлѧ (Толст.) срещу всѣ бо васъ ради (Слепч., Шишат., Христ., Карп.), II Кор. 7:12 не обидѣвшаго дѣла (Толст.) срещу не обидѣвшаго ради (Слепч., Христ., Карп.), II Кор. 8:9 ꙗко насъ дѣлѧ (Толст.) срещу ѣко васъ ради (Слепч., Шишат., Христ., Карп.), II Кор. 9:14 дѣла блтн бна (Толст.) срещу ради благдти бжиѩ (Христ.), II Кор. 12:19 вашего дѣла възграженнѩ (Толст.) срещу вашего ради възьграженнѣ (Карп.). Вж. старобългарския превод на Стария завет с тълкуване в по-късни преписи: Числа 28:30 грѣха дѣлѧ, Иисус Навин 22:28 ни трѣбъ дѣлѧ, Даниил 4:24 дѣлѧ црю срещу сего ради — Методиев превод, Исая 5:23 дѣлѧ, Осия 2:6, 14, 19 сего дѣлѧ, Йона 1:8 кого дѣлѧ се зло намъ, 4:2 сего дѣлѧ варихъ бѣжати. Вж. Йоан-Екзарховите „Богословие“ (общо над 20 примера за дѣльма наред с ради, радьма), „Шестоднев“ (л. 1c кого ли дѣльма ран), Слово за Преображение (чесо не подъжтъ на оубогы и дѣлма) и Похвала за Йоан Богослов (дѣлѣ немощи), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 99 ꙗко грѣхъ своихъ дѣльма плѣненъ бꙑ домъ излевъ), Златоструй в препис от XI в. (л. IIIa—IIIв не нищеты бо дѣльма тъчиѭ) и от XII в. (слово 2: чесо дѣлѧ не испыташе словесе; слово 30: дѣлма, л. 116 моногашти же нечистааго дѣлѧ житиѩ), Словата на Григорий Богослов (л. 14 сего дѣльма, цитат от Мт. 5:3 оубозии црства дѣлѩ), първото слово на Атанасий Александрийски против арианите в превод на Константин Преславски (л. 6б изъ мьртвыихъ насъ дѣльма хрьста), Хрониката на Малала (II кн. XII гл. сего дѣла си софоклиѣъ списа, VI кн. VI гл.; VII кн. II гл.; XIV кн. III гл.), Беседата на Козма (10 примера за дѣлѩ), Ефремовската кормчая (л. 57а положениѩ дѣлѧ нъ мира дѣлѧ).

90. не радити, не брѣшти καταφρονέω — прѣобидѣти

Мт. 6:24 Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр., Путн., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Терт.

Мт. 18:10 Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр., Дбрш., Путн., Вълк., Лонд., Ник. — Мст., Дбрил., Търн., Вълк., Терт., Чуд.

Лк. 16:13 Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Бан., Вр., Дбрш., Путн., Терт., 1342, 1361, Ник. — Юриев., Търн., Боян., Вълк., Чуд.

Замяната на не радити, не брѣшти καταφρονέω с прѣобидѣти е характерна за преславските книжовници. Срв. примерите от Апостола: I Кор. 11:22 или цркьвь бию обидите (Толст.) срещу или црькви бжи не брѣжете (Слепч., Шишат.), Евр. 12:2 стоудь прѣѡбидѣвь (Карп.) срещу пострада ѡ стоудѣ нерождь (Охр., Слепч., Шишат., Христ.), I Тим. 4:12 юности твоѩ да не видить (Карп.) срещу юности твоеи да нерадитъ (Охр., Слепч., Шишат.), I Тим. 6:2 да не нерадѧтъ (Слепч.), Римл. 2:4 или обидиши ба҃тьство бл҃готы (Толст.) срещу не радиши не вѣды (Слепч.). Вж. старозаветните преводи с тълкуване: Битие 31:40 и прѣобидѣ мьздоу мою десѧть агнець, Иисус Навин 2:20 приѡбидить, Осия 6:7 тоу прѣѡбидѣшѧ мѧ, Амос 4:1 ꙗже прѣобидꙋють оубогы, Пс. 3:8 преѡбидии εὐκαταφρόνησα (Чудовски псалтир). Вж. преписи от преславски книжовни паметници: „Богословие“ на Йоан Екзарх (л. 251а сила ꙗкоже преобидѣти сего соущааго), „Шестоднев“ (л. 157а нъ прѣобидѣти плъть), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (десетина примера в целия текст, напр. л. 36 об. они же прѣобидѣша), Словата на Григорий Богослов (л. 12, 41, 74, 117 прѣобидѣти καταφρονέω, л. 47 и сего бо не прѣобидѣ чина цр҃квнааго), преславската част на Супрасълския сборник (24 примера за прѣобидѣти καταφρονέω и 2 примера за обидѣти), Хрониката на Малала (кн. IX. II гл. и прѣѡбидѣвъ, кн. VI гл. I), Ефремовската кормчая (Ант. 5: аще къто попъ... прѣобидѣвъ своѥго еп҃па, отълоучить себе отъ цр҃кви, Гангр. 3... прѣобидѣти своѥго г҃дина), срв. Лаодикийски събор 40: аще ли прѣобидѣи начьнеть таковыи себе (Ефр.) срещу аще ли не...брѣжетъ таковыи самъ себе (Уст.).

91. расхытити ἁρπάζω — разграбити

Мт. 12:29	Зогр., Мар., Гал., Бан., Ат., Вълк, Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Търн.
Мк. 3:27	Зогр., Мар., Дбром., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Гал., Мст., Търн.
Йо. 10:12	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Мст., Търн., Бан., Боян., Дбрш., Ат., Путн., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., Ник., Хвал., Търг. — Юриев., Дбрил.
Йо. 10:28, 29	Зогр. Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., № 6, Търн., Бан., Боян., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., Ник., Хвал., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил.

Преславските книжовници често заместват расхытити ἁρπάζω с разграбити. Вж. „Шестоднев“ на Йоан Екзарх (л. 177а и ты пакы того пограбивъ), преславската част на Супрасълския сборник (л. 329 плѣнъ разграбитъ), Словата на Григорий Богослов (л. 72 разграблꙗти διαρπάζω, л. 106 προαρπάζω), Амартоловата хроника (л. 553 всѧ ѡ̑нѧ разграбивь и в константинь гра̑ вше̑) и Хрониката на Малала (XV кн. IV гл. и разграбиша все, XVI кн.; XVII кн.). Срв. Халкидонски събор 22: грабити достоꙗщиихъ вештии (Ефр.) срещу расхытити своихъ ѥмоу имѣнии (Уст.). Вж. и старозаветните преславски преводи с тълкуване: Битие 34:27 разграбишѧ гра̑ въ немже ѡсквръниша диноу сестроу ихъ, Даниил 2:5 и домове ваши разъграбатьсѧ срещу и домовє ваши расхыщени боудоуть (Методиев превод), Исая 5:17 разграбити, Амос 3:11 и разграбатсѧ села твоѧ.

92. ремъı ἱμάς, ὁ — възвѫзъ

Мк. 1:7	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., № 6, Бан., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг.—Юриев., Мст.
Лк. 3:16	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Бан., Ат., Путн., Терт., 1342, 1354, Лонд., Ник., Търг. — Дбром., Юриев., Мст., Ат., Чуд.

Твърде възможно е замяната на първоначалното ремъı с възвѫзъ да принадлежи на преславските книжовници. Вж. превода с тълкуване на Битие 14:23 ѿ вервїи до възвȣзъı сапожнъıѧ, Исая 5:27 ни раслабатсѧ възвѫзъı сапогомь и. Срв. и примерите в Словата на Григорий Богослов (л. 14 что же прѣвѧза оноуштьнаꙗ: же не отърѣшаєши крьстѧ) и Ефремовската кормчая (л. 232 в и въ съвоузъ неправьдъı σύνδεσμον).

93. риза ἱματισμός, ὁ — котъıга

Вж. лексикално разночетене № 60.

94. сапогъ ὑπόδημα, τό — обоутѣль, обоувь

Мт. 3:11	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Юриев., Мст., Бан., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Терт.
Мт. 10:10	Зогр., Мар., Гал., Търн., Бан., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Терт.
Мк. 1:7	Остр., Арх., Гал., Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Путн., Хвал.— Арх., Бан.

Ὑπόδημα се чете сапогъ в най-старите евангелски ръкописи срещу обоутѣль, обоувь, обоуща в ръкописите със следи от преславската лексикална обработка. Вж. Иисус Навин 9:13 и сїи распадошесе ѡбоуща наша ѡбетшаше (тълковен превод). В текста на четирите пълни староруски апракоса от XII в. (Юриев., Мст., № 6, Дбрил.) се открива формата оноуща (Мт. 10:10). Вж. и преславската част на Супрасълския сборник (л. 17 ѥго сътвориша ѥмоу оноуштѫ, л. 422 нъ ни жъзла ни оноушта имѣахѫ), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (босааго оноушта ѥсть), Златоструй в препис от XII в. (л. 45 нѣсмь достоинъ отрѣшити ремень обоутѣли твоєѧ, ѡнȣштȣ и обоущю), Словата на Григорий Богослов (л. 14 оноуща же... начѧасѧ пристѫпити, оноушта же... да сѧ изоуеть, л. 343 обѫща), Хрониката на Амартол (и всѧ имъ измѣнена суть, еже в насъ ѡдежею и пищею и жилище и ѡбоувь и бесѣда).

95. Седмицеѭ, седморицеѭ ἑπτάκις — седмишти

Мт. 18:22	Зогр., Мар., Гал., Юриев., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Терт.

Лк. 17:4 Зогр., Мар., Ас., Сав., Арх., Гал., Дбром., Бан., Вр., Дбрш., Путн., Терт., Лонд. — Остр., Мст., Търн., Боян., Ат., Вълк., 1342, 1354, 1361, Шаф., Хвал., Търг.

Срв. преславските старозаветни преводи с тълкуване: Битие 33:3 н поклонн сѧ до землѧ сⷣемнждꙑ, Иисус Навин 6:3,14 седмнждꙑ, Пс. 118:164 седмнждꙑ (Чудовски препис) срещу Пс. 118:164 седмь кратꙑ (Синайски препис). Вж. същия цитат Пс. 118:164 у Григорий Богослов (седмнщн же дьнню). Вж. наставката -штн (-шьдꙑ, -ждꙑ) в „Шестоднев“ на Йоан Екзарх (л. 33 седмнщн бо възвращаѩ сѧ), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 89 седмншьдꙑ падет сѧ правьдьнын, л. 358 цитат от Мт. 18:22 грѣшьнїкъ не седмнщн тъчью, нъ седмь кратꙑ седмнщї пращаемь).

96. скнннѩ σκηνή, ἡ — кѫшта

Вж. лексикално разночетение № 53.

97. склѧзъ νόμισμα, τό — златнца

Вж. лексикално разночетение № 86.

98. скръбѣтн λυπέω — пештн сѧ

Мт. 26:22 Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн, Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Сав., Боян.

Мк. 14:19 Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст.

скръбѣтн λυπέω — опечалнтн сѧ

Мт. 17:23 Мар., Гал., Дбрш., Ат., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Търн., Терт., Чуд.

За означаване на гръцкия глагол λυπέω преславските книжовници обикновено използуват старобългарското съответствие пештн сѧ (опечалнтн сѧ) вместо скръбѣтн. Вж. „Богословие“ на Йоан Екзарх (л. 298 в лнхоуемн, пекоуще сѩ, озлобнмн), преславската част на Супрасълския сборник (л. 295 не пьцн сѧ отьче їwанне, л. 396 почто оубо паче w фарнсен не печаасте сѧ о себѣ, л. 429 w заоутра опечалнвꙑн, л. 525 онъ же то слꙑшавъ опечалн сѧ зѣло), Златоструй (слово 44: свое бо когождо опечалаетъ паче чюждего), Ефремовската кормчая (Апл. 52 опечалаѥть х҃а), Хрониката на Амартол (л. 106 оучнтн всегда н плакатн сѧ н пещн сѧ, л. 379 велмн wпечалнлъ ѥсн нашю державоу) и Хрониката на Малала (II кн. XIII гл. зане wпечалнста н), Беседата на Козма срещу богомилите (л. 50 не порадоун сѧ врагꙋ стражющю, нн wпечалн сн брата внда богатѣюща). Срв. примерите от Апостола: I Тим. 5:10 аще печалнꙑмъ постнжена бⷭ҇ꙑ (Толст.) срещу аще скрбѧщнмъ

(Слепч.), II Кор. 7:5 но о всемь пекущесѧ внѣоудоу свари (Толст.). Вж. небогослужебния превод на Стария завет: Варух 2:18 дш҃а пекѫщиѩсѩ, Битие 32:7 оубоѩ же сѧ иѩковъ зѣло и печѣше сѧ, Пс. 63:11 пекоуштеи сѧ, Пс. 68:21 пекѫ сѧ, Пс. 75:2 пекы сѧ (Чудовски препис) срещу Пс. 68:21 со мъноѭ поскръбітъ, Пс. 119:1 въ г҃ю егда скръбѣхъ (Синайски препис).

99. скѫдѣль κέραμος, ὁ — стропъ

Лк. 5:19 Зогр., Мар., Ас., Сав., Арх., Гал., Ат., Терт., 1342, 1354, 1361, Ник., Търг. — Дбром., Юриев., Мст., Боян., Вълк., Раш., Мокр., Чуд., Лонд.

покровъ στέγη, ἡ — стропъ

Мк. 2:4 Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Търн., Бан., Боян., Вр., Дбрш., Ат., Вълк., 1342, 1354, Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Гал., Юриев., Мст., Чуд.

Гръцките имена κέραμος, ὁ, στέγη, ἡ се предават със стропъ в евангелските ръкописи със следи от преславската лексикална редакция срещу скѫдѣль, покровъ в текста на най-ранните евангелия. Вж. старозаветните небогослужебни преводи: Битие 6:16 двери же ковчегꙋ сътвориши въ странꙋ пождѧ съ стропы сꙋгꙋбы, трегꙋбы, Софония 1:5 нъ и именъ ихь, чии же нбсныи нарєчеть слнцє и мцъ, сим' бѡ трѣбы творѧахꙋ на клѣтє връхꙋ стропа. Вж. и преславската част на Супрасълския сборник (л. 300 на высотѫ въсходашти доидє до стропа) и Златоструй (слово 8: оловомъ стропъ покрывъ).

100. стадии στάδιον, τό — попьриште

Лк. 24:13 Зогр., Мар., Ас., Гал., Дбром., № 6, Търн., Бан., Дбрш., Ат.’ Вълк., Терт., Чуд., 1361, Ник. — Юриев., Мст., Вр., Путн’

Йо. 6:19 Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., № 6, Бан., Вр., Дбрш.’ Ат., Путн., Вълк., 1342, 1354, Чуд., 1361, Ник., Търг. — Юриев.’ Мст., Търн., Терт., Лонд.

Йо. 11:18 Зогр., Мар., Ас., Сав., Гал., Дбром., Боян., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., 1354, Чуд., 1361, Ник., Търг. — Остр., Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Вр., Мокр., Терт., 1342, Лонд.

В евангелските ръкописи със следи от преславската лексикална преправка гръцкото име στάδιον, τό се превежда с попьриште вместо с гръцката заемка стадии. В първата редакция на попьриште отговаря само μίλιον, τό (Мт. 5:41 попьрище єдино в Зогр., Мар.). Вж. Ефремовската кормчая (л. 38в въ житиѩ сєго попьрищи), Амартоловата хроника (л. 227 и ловца ѡстровъ въздоунѹсѧ поприщь ·л̄·, Ам. 274 морю взити на брєгъ поприщь двою, Ам. 368 за три поприща), Хрониката на Малала (XVII кн. IV гл. двѣ или три поприща), преславската част на Супрасълския сборник (общо 7 примера за попьрище στάδιον: л. 24, 37, 221, 273, 284, 287, а стадии се среща само в непреславската част: л. 471, 497).

101. стоудєньць φρέαρ, τό — кладѧзь

Лк. 14:5	Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Терт., 1342, 1361, Ник., Трг. — Зогр., Мст., Боян., Ат., Чуд.
Йо. 4:6	Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., Мст., Дбрил., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Ник. — Зогр., Арх., Юриев., № 6, Терт., Лонд.
Йо. 4:11	Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., Мст., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1354, Лонд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Зогр., № 6, Чуд.

Срв. четенето кладѧзь в непаримейния старозаветен текст: Битие 14:10 имоущь кладѧзь свѣверенъ, 16:14 сєго ради прозва кладѧзь тьи, 29:2 ѿ того кладѧзѧ напаахꙋ сѧ стада, Изход 21:33 ащє кто ѡтврьзєть кладѧзь, Йеремия 41:9 съ кладѣзь вєликъ ѥ. Вж. „Шестоднев“ на Йоан Екзарх (л. 159а кладѧзѧ), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (въ кладѧзь), Хрониката на Амартол (л. 364 многы жє кладѧзѧ мртвєць тєлєса ѡбрѣтоша исполнєна).

102. съБьрати συνάγω — съвъкоупити

Мт. 18:20	Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Вълк. 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Търн., Вр., Терт.
Йо. 11:52	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., № 6, Търн., Вр., Ат., Дбрш., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Юриев.

Срещу гръцкия глагол συνάγω в евангелските ръкописи със следи от преславската обработка на текста обикновено стои съвъкоупити вместо първоначалното съБьрати. Вж. старобългарския библейски корпус с тълкуване: Битие 41:35 и да съвъкоупить пищоу сєдмь лѣтъ, Изход 26:11 да съвокоупити притокы съ локотми, Иисус Навин 2:6 скрꙑ ѩ въ поздєлии льнѧнѣ ѥжє бѧшє совокуплєно, 2:18 съвокуплѧти, 10:5 съвокупиша, Йоил 2:16 съвъкоупитє младєнцѧ срещу съберѣтє (паримеен превод), Осия 2:16 съвъкоупитє срещу сберѣтє (Методиев превод), Пс. 2:11 нъ боѩти сѧ и съвъкоуплєнꙑи правьдꙑ ѥмоу (Чудовски тълковен псалтир) срещу Пс. 15:12 нє съберѫ сънємꙑхъ отъ кръвı, Пс. 63:17 съберѣтє ємоу прѣнꙑѩ, Пс. 54:17 собьра бєзаконєньє сєбѣ (Синайски псалтир). Вж. по-късните преписи от преславски небиблейски оригинали: Йоан-Екзарховите „Богословие“ (л. 32а съвъкоуплѩѥть сѧ и раствараѥть сѧ, л. 154а въ сънꙑмꙑ сѩ съвъкоупиша водꙑ), „Шестоднев“ (л. 73в повєлѣвъшю съвъкоупитисѧ водѣ) и Похвалата за Йоан Богослов (и мꙑ днє съвъкꙋплъшє сѧ оубоѕии, съвъкоупѣѫт сѧ ѡкрѫгниı народи), преславската част на Супрасълския сборник (л. 318 съвъкоуплєно жє коѥждо коѥмьждо, л. 321 кто оумѫдривꙑи вꙑ кто съвъкоупивꙑи, л. 341 и странꙑ къ сєбѣ си съвъкоупи), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 26 на приобьштєниѥ съкоуплѩѥтьсѧ), Словата на Григорий Богослов (л. 43 обоѥ съвъкоупивъ и въ ѥдино привєдъ), Ефремовската кормчая (наред със събьрати, л. 40а съвькоупивъшь сѧ съборъ повелѣлъ ѥси), Хрониките на Амартол (л. 51 тако абыѥ слоужьбъı временъıхъ книгъ съвъкоуплꙗти) и на Малала (VIII кн. III гл. съвокоупи множество вои, IX кн. гл. II).

103. съвѣдѣтель μάρτυς, ὁ — послоухъ

Мт. 18:16	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Сав., Юриев., Мст., Дбрил., Трн., Терт.
Лк. 18:20	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Търн., Бан., Боян., Дбрш., Терт., Лонд., Ник. — Вр., Ат., Вълк., 1342.
Лк. 24:48	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Дбром., № 6, Търн., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Раш., Мокр., Терт., Чуд., 1361, Ник. — Гал., Вр.

Срв. и примерите от Апостола: Деян. 1:22 възьнесє сѧ ѿ на̀ послоу̑ (Карп.) срещу възнесє ѡть нась съвѣдѧтєлю (Шишат., Христ.), Деян. 3:15 и мы ѥсмы послоуси (Карп.) срещу мы ѥсмы свѣдѣтєлє (Христ.), I Кор. 15:15 обрѣтаѥмь же сѧ и лъжи послоуси бꙑ (Толст.) срещу обрѣтаѥмъ же сѧ и лъжисвѣдѣтєлє бж҃и (Слепч., Шишат., Христ., Карп.), II Кор. 1:23 азъ же послоуха б҃а нарицаю (Толст.) срещу азъ же съвѣдѣтель б҃а нарицаѭ (Охр., Слепч., Шишат., Христ., Карп.), II Кор. 13:1 двою послоухоу (Толст.) срещу двоу свѣдѣтєлю (Слепч., Шишат., Христ.), I Тим. 6:12 прѣдь многыми послоухы (Карп.). Вж. апостолски фрагменти в Беседата на Козма, в чийто текст липсва форма съвѣдѣтєль: Евр. 10:28 ѡтвръгъ сѧ кто закона моисѣѡва при двою ли трехъ послꙋсѣхъ, без милости оумираєт, I Тим. 5:19 послꙋхы. Вж. преславските старозаветни текстове с тълкуване: Исая 8:2 послоухъ, Пс. 1:1 и послоух бж҃ии ап҃лъ въпиѥ, Пс. 2:2 и послоухъ ѥсть (*Чудовски препис*) срещу съвѣдѣтєль (*Синайски препис*). Срв. запазените преписи от преславската небиблейска книжовна продукция: „Богословие“ (л. 353а послоухъ же достоино чистоѥ ѥвн҃глиѥ), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 172 послоухъ ѥсть божьскоѥ писаниѥ; общо 3 примера за послоухъ и 1 пример за съвѣдѣтєль), Словата на Григорий Богослов (л. 22, 180 послоухъ) и Словата на Атанасий Александрийски против арианите в превод на Константин Преславски, Ефремовската кормчая (12 примера за послоухъ и 4 примера за съвѣдѣтєль, л. 21в отъ дъвою ли трии послоухъ), преславската част на Супрасълския сборник (по 5 употреби за съвѣдѣтєль и послоухъ).

104. съвѣдѣтєльство, съвѣдѣниѥ μαρτύριον, τό — послоушьство

Мт. 15:19	Зогр., Мар., Гал., Бан., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Чуд.
Мт. 24:14	Зогр., Мар., Сав., Остр., Гал., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Вълк., Чуд.

Мк. 1:44	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг.— Гал., Мст., Трън., Раш., Мокр.
Мк. 6:11	Зогр., Мар., Остр., Арх., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Ат., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Трън., Путн., Вълк., Раш., Мокр.
Мк. 13:9	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Ат., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд, 1383, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Трън., Раш., Мокр.
Мк. 14:55, 56, 59	Зогр., Мар., Остр., Гал., Дбром., Бан., Ат., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг.— Юриев., Мст., Дбрил., Трън., Раш., Мокр.
Лк. 9:5	Зогр., Мар, Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Трън., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Чуд.
Лк. 21:13	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Трън., Боян., Вр., Дбрш., Путн., Чуд., 1361, Ник. — Мст., Ат., Вълк., Раш., Мокр., Терт.
Йо. 1:7	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., Трън., Бан., Дбрш., Ат., Терт., 1342, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Раш., Мокр.
Йо. 5:31	Зогр., Мар., Ас., Гал., Дбром., Мст., Дбрил., № 6, Трън., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Хвал., Търг. — Юриев., Раш., Мокр.
Йо. 8:17	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., № 6, Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Ник., Търг. — Трън., Терт., Лонд.

От същото семантично гнездо е и замяната на съвѣдѣтельство μαρτύριον с послоушьство. В Охр. л. има само съвѣдѣтельство. Срв. примера от Апостола: I Тим. 3:7 послоушьство добро имѣти (Карп.) срещу свѣдѣтелъство (Слепч., Шишат., Христ.). Вж. и тълковния пророчески текст: Осия 2:12 положоу є в послоушьство срещу съвѣдѣниѥ (Методиев превод). Вж. преписите на „Богословие“ на Йоан Екзарх (л. 330в и въ послоушьство приводꙗть), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 45 послоушьства приводимъ), Словата на Григорий Богослов (л. 358б послоушьство, л. 126, л. 83 послоушьствованиѥ), Ефремовската кормчая (общо 10 пъти послоушьство срещу 4 пъти съвѣдѣтельство, напр. л. 19в въ послоушьство на епⷭпа єретика). Срв. Апостолски постановления 75 въ послоушьство на епⷭпа єретика не приимати (Ефр. кормчая) срещу въ съвѣдѣтельство соущеѥ на ѥппа ѥретика не достоить приимати (Уст. кормчая).

105. съвѣдѣтельствовати μαρτυρέω — послоушьствовати

Мк. 10:19	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Ат., Вълк., Терт., 1354, 1361, 1383, Ник., Хвал., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Трън., Раш., Мокр., Чуд., Лонд.
Мк. 15:4	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Боян., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Мст., Трън., Вълк.

Лк. 4:22	Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Бан., Боян., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Сречк., Ник., Търг. — Сав., Търн., Ат., Раш., Мокр.
Лк. 11:48	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Терт., Ник., Търг. — Търн., Ат., Вълк., Раш., Мокр., 1342, Чуд., 1361
Лк. 18:20	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Бан., Боян., Дбрш., Путн., Терт., 1361, Ник.—Юриев., Вр., Ат., Вълк., Раш., Мокр., Чуд.
Йо. 2:25	Зогр., Мар., Гал., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Дбром., Раш., Мокр.
Йо. 3:26,32	Мар., Остр., Гал., Дбром, № 6, Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Сречк., Ник., Търг. — Ас., Раш., Мокр.
Йо. 3:28	Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., Мст., № 6, Търн., Бан., Вр., Ат., Дбрш. Вълк., 1354, Ник., Хвал., Търг. — Раш., Мокр., Терт., Лонд.
Йо. 5:31	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., Мст., Дбрил., Търн., Вр., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Юриев., Раш., Мокр.
Йо. 5:37	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., № 6, Търн., Бан., Вр.. Дбрш., Ат., Путн., Вълк., 1354, Чуд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Раш., Мокр., Терт., Лонд.
Йо. 7:7	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., № 6, Бан., Вр., Дбрш. Ат., Путн., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Ник., Търг. — Търн. Раш., Мокр., Терт., Лонд.
Йо. 8:17	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., № 6, Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Ник., Търг. — Търн., Терт., Лонд.
Йо. 10:25	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., № 6, Бан., Боян., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Търн.
Йо. 12:17	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Дбром., Ат., Мокр., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Арх., Мст., Търн., Бан., Дбрш., Путн., Вълк.
Йо. 13:21	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Ат., Мокр., 1342, 1354, Чуд., Ник., Търг. — Търн., Терт., Лонд.
Йо. 15:26, 27	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., № 6, Търн., Боян., Ат., Путн., Вълк., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Бан., Дбрш., Вълк., Терт.
Йо. 18:23	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., Търн., Боян., Вр., Ат., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Арх., Юриев., Мст., Бан., Дбрш., Путн., Вълк., Терт.
Йо. 18:37	Зогр., Мар., Ас., Арх., Гал., Боян., Вр., Ат., Путн., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Остр., Мст., Търн., Бан., Дбрш., Вълк. Терт.

Аналогично на горните две разночетения преславските книжовници често предпочитат послоушьствоватн пред съвѣдѣтєльствоватн. Срв. примерите от Апостола: Деян. 2:40 послоушьствовашє н млѣ҃шє (Карп.) срещу свѣдѣтєльствовашє н молꙗшє (Шишат., Христ.), Деян. 10:42 н послоушьствоватн ꙗко тъ єсть нарєчєнъ бм҃ъ (Толст.) срещу засвѣдѣтєлъствоватн (Слепч., Охр.), Деян. 13:22 послоушьствовавъ (Толст., Слепч.) срещу свѣдѣтєльствовавъ (Охр., Шишат., Христ.), свѣдѣтєльствова (Карп.), Деян. 20:21 послушьствуꙗ июдѣомъ и єлиномъ (Толст.), II Кор. 8:3 по силѣ ихъ спослушьствую (Толст.) срещу противѫ силѣ ихъ съвѣдѣтєльствоуѭ (Охр., Шишат., Христ., Карп.,), Евр. 7:8 тако же послоушьствоуємь ꙗко живи єсмы (Карп.) срещу тако жє свѣдѣтєлъствоуємъ ꙗко живъ єстъ (Охр., Шишат., Христ.), I Пет. 1:11 прѣждє послоушьствоуѧ (Карп., Слепч.) срещу прѣждє свѣдѣтєльствоую (Шишат., Христ.). Срв. старозаветния текст с тълкуване: Левит 5:1 иже послȣшахоуть є, Даниил 13:43 ты вѣси, ꙗко лжѫ послȣховаста на мѧ, Иполитовите тълкувания на книгата на Даниил (послоушьствова ѥмоу). Вж. преписите от преславски небиблейски оригинали: „Богословие“ на Йоан Екзарх (л. 21в и вьсь с҃ты ликъ послоушьствоуєть), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 17 тъ послоушьствоуєть ѡ мнѣ), Златоструй (слово 3: послоушьствовати дамъ притъчьно), Словата на Григорий Богослов (л. 142 послоушьствовати), преславската част на Супрасълския сборник (5 примера за послоушьствовати: л. 53, 69, 72, 128, 283 и 3 примера за послоуховати: л. 324, 389), Ефремовската кормчая (л. 6в и которои послȣшьствȣють на єп'кпы), Беседата на Козма (л. 22 видитє ли како ти ѡ них стїи послȣшают). В Охр. л. само съвѣдѣтєльствовати.

106. сълати, посълати ἀποστέλλω — поустити

Мт. 10:16	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Търн., Бан., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг., Ник. — Юриев., Мст.
Мт. 11:2	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Арх., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник. — № 6
Мт. 21:34	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил.
Мк. 4:29	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Юриев., Мст.
Мк. 5:10	Зогр., Мар., Гал., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил.
Мк. 6:7	Зогр., Мар., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Търг. — Мст., Вълк.
Лк. 20:20	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат., 1342, 1354, Чуд., 1361, Ник., Търг. — Вълк., Терт., Лонд.

На гръцкия глагол ἀποστέλλω съответствува поустити в евангелския текст със следи от преславската лексикална обработка. Срв. примерите от Апостола: I Кор. 1:17 нє пусти бо мѧ (Толст.) срещу нє посла бо мєнє (Охр., Слепч., Шишат., Карп.), I Кор. 4:17 пустихъ вамъ тимофѣа (Толст.) срещу въı послахъ тимофєꙗ (Охр., Слепч., Шишат., Христ., Карп.), I Кор. 16:3 пущю донєсти блать вашю въ єрлмъ (Толст.) срещу посла донєсти благодѣтю вашѫ (Охр., Слепч., Шишат., Христ., Карп.), IIКор. 8:18 пустнхъ же съ ннмь (Толст., Карп.) срещу послахомъ же съ ннмъ (Слепч., Шишат., Христ.), II Кор. 8:22 пустнхомъ же с ннмь (Толст.) срещу послахомъ же съ ннмн (Слепч., Шишат., Христ., Карп.), I Кор. 9:3 пустнхъ же братню (Толст.) срещу послахъ же братнѣ (Слепч., Шишат., Христ., Карп.), IIКор. 12:17 пустнхъ къ вамъ (Толст., Карп.) срещу послахъ къ вамъ (Слепч., Шишат., Христ.), Деян. 9:38 поустншѫ (Толст., Слепч.) срещу послашѫ (Охр., Шишат., Христ., Карп.), Деян. 11:29 поустнтн (Толст.) срещу послатн (Христ., Карп.), Деян. 13:15 поустншѫ старѣншнны съборoу къ ннма (Слепч.) срещу послаше (Охр., Шишат.). Вж. преславските старозаветни преводи с тълкуване: Битие 20:2 поустнвъ же авнмелехь цр҃ь герарьскын по саррoу, Иисус Навин 2:1 поустн. . . съглѧдать, 6:26 поустн глѧдать, Даниил 3:95 нже поустн аг҃гла своего срещу нже посла аг҃глъ свон (Методиев превод), Исая 61:1 поустнтн ἀποστέλλω срещу посълатн (паримеен превод), Осия 5:7 пꙋстн къ нⷨн, Йоил 2:19 гл҃еть бо пооущаꙗ, Йона 1:6 пооущаꙗ г҃ь пр҃рка, Авдий 1:4 ꙗко поущаю въ странѫ. Вж. преславската част на Супрасълския сборник (л. 58 н въ темннцѫ поуштаѥмн, л. 241 ѥдннъ бо ѥдннѣмъ къ ѥднон поуштенъ бꙑстъ, л. 309 да разоумѣѭтъ ꙗко тꙑ мѧ пустн, л. 398 отъ днꙗвола поуштаѥмъ бѣсꙑ пншемъ, л. 416 богъ бо своѥго сн сꙑна поустн, л. 512 поустнша тн молнтвѫ, л. 518 пꙋстнша ѥмоу трн сьта златнцъ), „Шестоднев“ на Йоан Екзарх (л. 30в нлн попоустнтн на гнѣваѭщааго тѧ), Златоструй (поустнте мѧ в рукꙑ ннщн мнновати молю вы, бг҃ъ поущаеть аг҃глъ), Словата на Григорий Богослов (л. 33, 323 поускатн πέμπω), Ефремовската кормчая (Ат. 8: къ ѥдннѣмъ соусѣдомъ єпⷭпомъ поущатн, посъланнꙗ, Лаод. 37: отъ еретнкъ поущаѥмꙑꙗ), Хрониките на Амартол (л. 178 ѥгоже н ѡжнвн н поустн без волѧ б҃нꙗ) и на Малала (II кн. I гл. поустн ю воднтн по всен земли оукорнзнѣ).

107. съньмнште, съньмъ συναγωγή, ἡ — съборнште, съборъ

Мт. 4:23	Зогр., Мар., Ас., Сав., Арх., Гал., Бан., Вр., Путн., Терт. 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Остр., Юриев. Мст., № 6, Вълк.
Мт. 9:35	Зогр., Мар., Ас., Сав., Арх., Гал., Бан., Путн., Терт., 1342' 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Остр., Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Вр., Вълк.
Мт. 10:17	Зогр., Мар., Ас., Арх., Бан., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., Ник., Хвал., Търг. — Остр., Гал., Мст., № 6, Търн.,
Мт. 12:9	Зогр., Мар., Гал., Бан., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Вълк.
Мт. 13:54	Зогр., Мар., Ас., Сав., Арх., Гал., Бан., Боян., Ат., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Остр., Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Дбрш., Путн., Терт.
Мт. 23:6	Зогр., Мар., Ас., Арх., Гал., Бан., Ат., Путн., 1342, 1354, Чуд.,

	Лонд., 1361, Ник., Тър. — Остр., Юриев., Мст., Дбрил., Вр., Търн., Дбрш., Вълк., Терт.
Мт. 23:34	Зогр., Мар., Ас., Гал., Арх., Бан., Вр., Ат., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Остр., Юриев., Мст., Боян., Путн., Вълк., Терт., 1342
Мк. 1:21	Зогр., Мар., Гал., Търн., Ат., Вълк., Терт., 1354, 1342, Чуд., 1361, 1383, Ник., Хвал., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Бан., Дбрш.
Мк. 1:23	Зогр., Мар., Гал., Търн., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., 1361, 1383, Ник., Хвал., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Бан., Дбрш., Вълк.
Мк. 1:39	Зогр., Мар., Ас., Сав., Арх., Гал., Търн., Боян., Вр., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Остр., Юриев., Мст., Дбрил., Бан., Дбрш.
Мк. 3:1	Зогр., Мар., Ас., Сав., Арх., Гал., Дбром., Търн., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Остр., Мст., № 6, Бан., Вр., Дбрш.
Мк. 6:2	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Ат., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Хвал., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Бан., Дбрш.
Мк. 13:9	Зогр., Мар., Гал., Търн., Ат., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1383, Хвал., Ник. — Дбром., Юриев., Мст., Дбрил., Бан., Вълк., Търг.
Лк. 4:15	Мар., Гал., Дбром., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Раш., Мокр.
Лк. 4:20	Мар., Ас., Сав., Арх., Гал., Дбром., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Остр., Мст., Търн., Бан., Боян., Дбрш., Ат., Путн., Раш., Мокр.
Лк. 4:20	Зогр., Мар., Ас., Арх., Гал., Вр., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., 1361, Ник., Търг. — Остр., Мст., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Раш., Мокр., Лонд.
Лк. 4:33	Зогр., Мар., Ас., Гал., Дбром., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Остр., Мст., Търн., Бан., Боян., Вр., Дбрш., Раш., Мокр.
Лк. 4:38, 44	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Търн., Бан., Дбрш., Раш., Мокр.
Лк. 6:6	Зогр., Мар., Ас., Арх., Гал., Дбром., Ат., Путн., Вълк., Раш., Мокр., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Остр., Мст., Търн., Бан., Боян., Вр.
Лк. 7:5	Зогр., Мар., Ас., Сав., Гал., Търн., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Дбром., Остр., Мст., Бан., Боян., Вр., Раш., Мокр.
Лк. 8:41	Зогр., Мар., Ас., Сав., Арх., Гал., Ат., Путн., Вълк., Раш., Мокр., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Остр., Дбром., Търн., Бан., Вр., Дбрш.
Лк. 11:43	Зогр., Мар., Гал., Ат., Вълк., Раш., Мокр., Терт., 1342, Чуд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Търн., Бан., Дбрш.
Лк. 12:11	Зогр., Мар., Ас., Арх., Гал., Дбром., Търн., Вр., Раш., Мокр., Терт. — Остр., Мст., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., 1342, 1361, Шаф., Търг.
Лк. 13:10	Зогр., Мар., Ас., Сав., Арх., Гал., Дбром., Бан., Боян., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Раш., Мокр., Терт., 1342, Чуд.,

	1361, Ник., Търг. — Остр., Мст., Търн.
Лк. 20:46	Зогр., Мар., Ас., Арх., Гал., Дбром., Търн., Вр., Путн., Чуд., 1361, Ник. — Остр., Мст., Дбрш., Вълк., Терт.
Лк. 21:12	Зогр., Мар., Ас., Сав., Арх., Гал., Дбром., Търн., Боян., Вр., Вълк., Чуд., 1361, Ник. — Остр., Дбрш., Ат., Путн., Терт.
Йо. 9:22	Зогр., Мар., Ас., Арх., Гал., № 6, Търн., Ат., Вълк., 1342, 1354, Чуд., 1361, Ник., Търг. — Остр., Юриев., Мст., Бан., Дбрш., Терт., Лонд.
Йо. 12:42	Зогр., Мар., Арх., Гал., Дбром., № 6, Вр., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., Ник., Хвал., Търг. — Остр., Юриев., Мст., Търн., Бан., Дбрш.
Йо. 16:2	Зогр., Мар., Остр., Гал., Дбром., № 6, Търн., Боян., Вр., Ат., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Бан., Дбрш.
Йо. 18:20	Зогр., Мар., Ас., Сав., Арх., Гал., Търн., Боян., Вр., Ат., 1354, 1361, Ник., Търг. — Остр., Дбром., Мст., Бан., Дбрш., Вълк., Терт., Лонд.

съньмиштє, съньмъ συνέδριον, τό — съборищтє, съборъ

Мт. 5:22	Зогр., Мар., Гал., Бан., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Търг. — Мст., № 6, Чуд.
Мт. 26:59	Зогр., Мар., Ас., Гал., Бан., Вр., Ат., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Сав., Остр., Арх., Юриев., Мст., Дбрил., Боян., Дбрш., Путн., Вълк., Терт.
Мк. 14:55	Зогр., Мар., Остр., Гал., Търн., Терт., 1354, Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Дбром., Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Бан., Ат., Вълк.
Мк. 15:1	Зогр., Мар., Гал., Търн., Вълк., Терт., 1354, Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Дбром., Мст., Бан., Боян.
Лк. 22:66	Мар., Гал., Дбром., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Зогр., Бан., Боян., Дбрш., Ат., Вълк., Терт.

Срв. примерите от Апостола: Деян. 4:15 вонь сбора изыти (Карп.) срещу вонь и сьньма ити (Шишат., Христ.), Деян. 9:20 въ зборѣхъ (Толст., Карп., Слепч.) срещу въ соньмищихъ (Охр., Христ., Шишат.). Вж. текста на старозаветния превод с тълкуване: Битие 28:3 оумножит тѧ и да будєши в зборъı ꙗзыкомъ, 35:11, 48:4 съборъ συναγωγή, Исая 22:6 съборъ, Пс. 1:6 събора правьдьнъıихъ бѫдоуть, Пс. 74:3 ѥгда приимоу съборъ (Чудовски псалтир). Срв. и Йоан-Екзарховите „Богословие“ (л. 342а сє жє ѥсть съборoу къ гоу нашємоу) и „Шестоднев“ (л. 45с и дъıма исплънитъ сѧ съборъ жидовьскъ), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 116 доброразоумивъıи въ съборѣ), Словата на Григорий Богослов (л. 275, 311 съборъ), Въпроси и отговори на Силвестър и Антоний в ръкопис от 1512 г. (прє̂ лицємь гордаго събора), Хрониките на Амартол (л. 398 дрєвлє бывшю сборищю жидовьстоу) и на Малала (XV кн. II гл. и абиє црь зинонъ тъ сътвори съборищє), Беседата на Козма против богомилите (липсва съньмъ, има 2 примера за съборъ: л. 2 ихжє оучєнїа проклаша стїи ѡци на съборѣ никєистѣмь), Ефремовската кормчая (десетина примера за съборъ, съборищє наред със съньмъ, съньмище, л. 15в кромѣ съборъ съберєть). Срв. Антиохийски събор 4: аще єпⷭпъ отъ събора отъвьржєнъ (Ефр. кормчая) срещу аще ѥпⷭпъ съньмомь изверженъ (Уст. кормчая). В преславската част на Супрасълския сборник има само 1 пример за съньмъ συνέδριον и 15 примера за съборъ συναγωγή (л. 198, 346, 347, 332, 504).

108. сътѧзати сѧ ζητέω, συνζητέω — пытати сѧ

Мк. 9:10	Зогр., Мар., Гал, Дбром., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Трн., Раш., Мокр.
Йо. 16:19	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Мст., Търн., Вр., Ат., Вълк., Терт., 1354, Чуд, Лонд., Ник., Хвал., Търг. — Юриев., Боян.

Евангелските ръкописи със следи от преславската лексикална редакция обикновено дават превод пытати сѧ за гръцкия глагол ζητέω, συνζητέω. Срв. примерите от Апостола: I Кор. 2:14 ꙗко дх҃вьнѣ испытаѥть сѧ (Толст.) срещу ꙗко дх҃овъно въстѧгаѥтъ сѧ (Слепч., Христ., Карп.), I Кор. 4:3 да вами испытанъ бѹдѹ (Толст.) срещу да ѿ васъ въстѧжѫ сѧ (Охр., Слепч., Шишат., Христ., Карп.), I Кор. 4:4 испытаѭ же гⷭь єсть (Толст.) срещу въстѧѕаѫи же мѧ єсть (Охр., Слепч., Шишат., Христ., Карп.), I Кор. 14:24 ѿ вьсѣхъ испытаѥть сѧ (Толст.) срещу вьсѣми въстѧѕаѥтъ сѧ (Охр., Шишат., Христ., Карп.). Вж. Пс. 72:4 въ бѣдахъ бо рече пытаѥми в Чудовския псалтир с тълкуванията на Теодорит Кирски. Вж. „Богословие“ (л. 144в ти не пытати чьсо дѣльма владеть) и преславската част на Супрасълския сборник (л. 112 видиши ли и пытаѥши ѥште, л. 112 и пытааше от него аште хоштетъ пожръти, л. 113 и роуфинѣ нача пытати, л. 197 пытааше кѫѩ вѣрѫ дръжитъ, л. 323 тоже нынѧ пытаѭтъ кто сии ѥсть, л. 407 аште ли кто опасно пыта ѥ коѥгождⷪ).

109. съчетати συζεύγνυμι — съвъкоупити

Мт. 19:6	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Търн., Бан., Вр., Ат., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Гал., Юриев., Мст., Дбрил., Вълк.
Мк. 10:9	Зогр., Мар., Дбром., Търн.. Бан., Дбрш., Ат., Вълк., 1342, 1354, Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Гал.

Вж. лексемата съвъкоупити в преписите от преславски небиблейски оригинали: „Богословие“ (л. 154а ни тако вь сьньмы сѧ сьвькупиша воды) и „Шестоднев“ на Йоан Екзарх (л. 156в и иже из нихъ съкоуплѣѥть сѧ), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (къ сноу и къ дхоу . . . съкоуплѧѥтьсѧ), Словата на Григорий Богослов (л. 9 съкоуплꙗти, л. 43 обоѥ съвъкоупивъ и въ ѥдино приведъ, л. 354 съвъкоуплꙗтисѧ συναιρέω), Ефремовската кормчая (л. 62 ни вълка съ овьчатьмь съкоуплати), преславската част на Супрасълския сборник (л. 318 съвъкоуплено же коѥждо коѥмьждо, л 341 и странꙑ къ себѣ си съвъкоупи). Срв. Иполитовите тълкувания на книгата на Даниил: въ ѥдино тѣло съвъкѫплени.

110. сѣмѧ σπέρμα, τό — племѧ

Мк. 12:22	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1383, Ник., Търг. — Мст., Търн., Раш., Мокр., Григ.
Йо. 8:33, 37	Зогр., Мар., Гал., Дбром., № 6, Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Търн., Раш., Мокр., 1342

Вместо първоначалния превод сѣмѧ σπέρμα в евангелските ръкописи със следи от преславската лексикална обработка обикновено стои племѧ. Срв. примерите от Апостола: Деян. 3:25 и ѡ племени твоемь (Карп.) срещу и ѡ сѣмени твоıемь (Шишат., Христ.), II Кор. 11:22 племѧ аврамле суть (Толст.) срещу сѣме аврааме соуть (Шишат., Христ., Карп.), Галат. 3:16, 19, 29 племѧ σπέρμα (Толст.). Вж. и преславския старозаветен текст на библейския корпус с тълкуване: Битие 13:16 и сътворю племѧ твое ıако пѣсокь земнꙑи, 13:15 и племени твоемоу въ вѣкꙑ, 21:12 ꙗко въ исаацѣ прозоветь ти сѧ племѧ, Изход 32:13 оумъножу племѧ ваше, 48:19 было бꙑ оуто твое плѣмѧ ꙗко пѣсокъ и вънѫци чрѣва твоего, Рут 4:12 ѿ племене твоего (кирилски текст), Даниил 1:3 и от племене црьска срещу сѣмене (Методиев превод), Осия 10:3 по демь племѧ жидовьско, Пс. 17:51, 20:11, 24:13, 24, 31 племѧ σπέρμα (Чудовски препис) срещу Пс. 17:51 дадоу и сѣмені єго, Пс. 20:11 и сѣмıѧ іхъ, Пс. 24:13 и сѣмѩ єго наслѣдітъ сѩ (Синайски препис).

111. сѵкамина συκάμινος, ἡ — ꙗгодичина

Лк. 17:6	Зогр., Мар., Остр., Арх., Гал., Дбром., Боян., Терт. — Юриев., Мст., Вр., Ат., Раш., Мокр., 1342, Шаф., Търг.

сѵкоморинꙗ συκομορέα, ἡ — ꙗгодичина

Лк. 19:4	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., Търн., Боян., Путн., Вълк., Терт., Чуд., Ник. — Арх., Мст., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Раш., Мокр., 1342, 1354, Лонд., Търг.

Срв. преславските старозаветни преводи с тълкуване: Исая 9:10 ѧгодичиѥ, Амос 7:14 ꙗгодичиѥ древѧное, Пс. 77:47 и агодичие и сланою (Чудовски препис). Вж. и Словата на Григорий Богослов (л. 7 закхеи онъ ти и вꙑше дрѣвьнꙑѩ агодичинꙑ възидеть, л. 369 агодичиѥ).

112. таи ἐν κρυπτῷ — отаи

Мт. 1:19	Мар., Ас., Сав., Арх., Гал., Бан., Ат., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361 — Остр., № 6, Вр., 1342, Ник.

Мт. 2:7	Мар., Ас., Сав., Арх., Ат., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник. — Остр., Гал., Бан., 1342, Хвал.
Йо. 7:11	Зогр., Мар., Ас., Гал., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., Чуд., Ник., Търг. — Остр., Дбром., Търн.
Йо. 11:28	Зогр., Мар., Ас., Сав., Гал., Дбром., Бан., Вр., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Остр., Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Дбрш., Вълк.
Йо. 18:20	Зогр., Мар., Ас., Сав., Гал., Търн., Вр., Ник. — Остр., Арх., Мст., Бан., Боян., Дбрш., Лонд.

Срв. примерите от Апостола: Ефес. 5:12 бꙑвающа отаи (Слепч.) срещу таи (Охр., Христ., Шишат.), Яков 4:11 не отаи оклеветаите себе (Христ.) Срв. преславските старозаветни преводи с тълкуване: Исая 19:15 горе творѧщимь свѣтъ ѡтаи а не господа ради, Амос 6:11 сами въ себѣ отаи, Осия 6:4 но въ ср̂ци ѡтаи, Иполитовите тълкувания на Даниил: ѡ немь отаи нынѣ съ дрьзновениѥмь глаголати, Пс. 63:7 отаи κρύβδην, Пс. 71:6 отаи λάθρα (Чудовски препис) срещу Пс. 100:5 ѡклетаѭштаго таи искрънѣго своего (Синайски препис). Вж. преписите на Йоан-Екзарховия „Шестоднев“ (л. 109в и масличиѥ и сосниѥ, аще и отаи), Словата на Григорий Богослов (л. 59 не довьлаѥмо помꙑсливъ плакатисѧ страсти сѧ отаи), Ефремовската кормчая (л. 74 и отаи соуботоу чьтоуще), Хрониките на Амартол (л. 561 посласта петръ и геѡргіи ѡтаи нѣкоего миниха) и на Малала (II кн. V гл. поустивъ ѡтаи, II кн. VIII гл., IX кн. II гл., VI кн. VI гл., XVII кн. I гл. отаи).

113. тектонъ τέκτων, ὁ — дрѣводѣлꙗ

Мт. 13:55	Зогр., Мар., № 6, Търн., Бан., Дбрш., Ат., 1342, 1354, Чуд. 1361, Ник., Хвал., Търг. — Гал., Юриев., Мст., Дбрил., Вълк., Терт.
Мк. 6:3	Зогр., Мар., Дбром., Бан., Дбрш., Ат., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, 1383, Ник., Хвал., Търг. — Гал., Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Вълк.

В текста на най-ранните старобългарски евангелия гръцкото име τέκτων не се превежда за разлика от дрѣводѣлꙗ в ръкописите със следи от преславската лексикална обработка. Срв. примера от Апостола: I Кор. 3:10 дрѣводѣлѧ основание положихъ (Толст.) срещу архидектонъ ѡснованиѥ положихъ (Охр., Слепч., Шишат., Христ., Карп.). Срв. и старозаветните преводи с тълкуване, осъществени в Преславския книжовен център: Исая 3:3 дрѣводѣлѧ ἀρχιτέκτων срещу архитектонъ (паримеен превод), 40:19 еда тѣло сътворить дрѣводѣлѧ, 40:20 дрѣво бо не гнило избираѥть дрѣводѣлѧ, 41:7 възможе мѫжъ дрꙗводѣлѣ, Осия 8:6 и то дрѣводѣла сътвори срещу тектонъ (паримеен превод). Вж. и преславската част на Супрасълския сборник (л. 246 не семоу ли дрѣводѣли їѡсифоу), „Шестоднев“ на Йоан Екзарх (л. 86 тѣмь бо дрѣводѣлѧ творѧтъ, кꙑи вотрь или дрѣводѣлѣ), първото слово на Атанасий Александрийски против арианите в превод на Константин Преславски (л. 23б ꙗкоже се древодѣла. . . не могꙑ створити, л. 45 не сь ли есть дрѣводѣлинъ сынъ).

114. три кратꙑ τρίς — трижди, тришти

Мт. 26:34	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Бан., Вр., Дбрш., Путн.' 1342, 1354, Лонд., Ник., Хвал., Трьг. — Юриев., Мст., Дбрил., Арх., Търн., Боян., Дбрш., Вълк., Шаф.
Мт. 26:75	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Мст., Бан., Вр., Дбрш., Ат., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник. — Юриев., Мст., Дбрил., Арх., Търн., Боян., Путн., Вълк., Терт., Чуд.
Мк. 14:30	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Юриев., Търн., Бан., Ат., 1354, Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Мст., Дбрил., Вълк., Терт., Чуд.
Мк. 14:72	Зогр., Мар., Гал., Търн., Бан., Ат., Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбром., Вълк., Чуд., Терт.
Лк. 22:34	Зогр., Мар., Арх., Гал., Дбром., Мст., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Вълк., Чуд.
Лк. 22:61	Зогр., Мар., Гал., Мст., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Терт., Хвал., Ник. — Вълк., Чуд.
Йо. 13:38	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Търн., Бан., Боян., Вр., Ат., Дбрш., Терт., 1342, Лонд., 1361, Ник. — Мст., Арх., Дбром., Путн., Вълк., 1354, Чуд., Търг.

Наставката -жди, -шти за образуване на количествени наречия е характерна за преславските книжовници. Вж. преписите на „Шестоднев“ на Йоан Екзарх (л. 45а да ѥльма же трижди нарекохомъ), Златоструй в препис от XI в. (л. 1 нь и дьвашьдꙑ и тришьдꙑ и многашьдꙑ видѣаше ѥго) и от XII в. (л. 13в, 50в, 179а тришьдꙑ), Поученията на Кирил Йерусалимски в препис от XII—XIII в. (л. 18 об. отъвьрже сѧ тришьдꙑ господа), Ефремовската кормчая (л. 205 а ѥже тришьдꙑ крьщати чл҃вка). Вж. и преславския превод на тълковните пророчества: Амос 1:8 ꙗко и трижьди.

115. тръхьтъ λεπτόν, τό — мѣдьница

Вж. лексикално разночетене № 28.

116. тъкъмо εἰ μή, μόνον — тъчиѭ

Мт. 5:13	Бан., Ат., Терт., Чуд. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Вълк., 1354, 1361, Шаф., Търг.
Мт. 5:47	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Вр., Ат., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг. — Терт.
Мт. 12:4	Зогр., Мар., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Гал.
Мт. 14:36	Зогр., Мар., Гал., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., 1342, 1354, Чуд., 1361, Ник., Търг. — Терт., Лонд.
Мк. 2:26	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, 1383, Ник., Хвал., Търг. — Юриев., Мст., № 6
Мк. 5:36	Зогр., Мар., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., 1342, 1354, Чуд., 1361, 1383, Ник., Хвал., Търг. — Юриев., Мст. Дбрил., Терт., Лонд.

Мк. 6:8	Зогр., Мар., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1354, Лонд., 1361, 1383, Ник., Тър. — Юриев., Мст., Дбрил.
Мк. 11:13	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1354, Лонд., 1383, Ник. — Мст.
Лк. 4:26	Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Тър. — Вр.
Лк. 5:21	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, 1361, Ник., Тър. — Боян., Лонд.
Лк. 6:4	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Дбром., Търн., Бан., Вр., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1354, Лонд., 1361, Тър. — Боян.
Йо. 3:13	Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., № 6, Търн., Бан., Боян., Вр., Ат., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд., Ник., Тър. — Юриев., Терт.
Йо. 6:22	Зогр., Мар., Ас., Остр., Гал., Дбром., № 6, Търн., Бан., Вр., Ат., Дбрш., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., Ник., Тър. — Юриев.
Йо. 12:9	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Дбром., Дбрш., Ат., Путн., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., Ник., Тър. — Търн., Вълк.,
Йо. 13:10	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Бан., Боян., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., 1342, 1354, Ник., Тър. — Терт., Лонд.
Йо. 14:6	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Търн., Бан., Боян., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Тър. — Вълк.
Йо. 17:12	Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Боян., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Тър. — Сав.
Йо. 17:20	Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Бан., Боян., Дбрш., Ат., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Тър. — Сав., Вр., Вълк.

Вж. формата тьчиѫ в Македонския кирилски лист от X в. Срв. примерите от Апостола: I Кор. 12:3 но точью д҃хмь с҃тмь (Толст.) срещу тъкмо с҃тымь д҃хмь (Христ., Карп.), Евр. 3:18 въ покои его нѫ тьчьѧ ли не покорившиимь сѧ его (Карп.) срещу въ покоище его тъкьмо противьщиимь се (Слепч., Шишат., Христ.), Евр. 12:26 не тьчию землею нь и н҃бомь (Карп.) срещу не тькьмо землѥю нь и небомь (Шишат., Христ.). Вж. и преславските старозаветни текстове с тълкуване: Битие 21:28 и оустави авраамъ ·з҃· агнець точїю, Даниил 2:6 чьсть мнωгѫ прїимете ѿ мене, тъчїѫ сънъ и сказанїе его съвѣстите мнѣ, Осия 13:3 и се не словесы тъчию прїимъ, Амос 2:12 не точїю въ едини безаконїа творите. В Чудовския препис от XI в. на тълковната псалтирна редакция има 34 употреби на тъчиѭ μόνον, 2 употреби на тъчиѭ εἰ μή срещу 2 употреби на тъкмо μόνον и една употреба на тъкмо εἰ μή. Вж. по-късните преписи на „Богословие“ (общо 22 пъти тъчьѭ и само 2 пъти тъкмо), Екзарховите слова за Преображение (2 пъти тъчѭ и нито веднъж тъкмо) и Похвала за Йоан Богослов (3 пъти тъчиѭ и нито веднъж тъкмо), Симеоновия сборник в препис от

1073 г. (само тъчиѭ с няколко изключения за тъкъмо), Словата на Григорий Богослов (цитат от Мт. 18:22 а грѣшьнікъ не седмици тъчью), Поученията на Кирил Йерусалимски в ръкопис от XII—XIII в. (л. 10 не тъчьѭ же себѣ. . . ти начатькъ диаволъ, л. 175 об. не ѥдино тъчию), първото слово срещу арианите на Атанасий Александрийски в превод на Константин Преславски (л. 1б ꙗко не тъчиѭ прѣлъштеномъ бꙑти), Хрониката на Малала (II кн. IV гл. точию бѣ свѣтъ разѹмныи), Беседата на Козма (липсва тъкмо, има около 20 примера за тъчиѭ), Ефремовската кормчая (л. 1в не тьчью нъи глемꙑꙗ ст҃ꙑхъ апл҃ъ), срв. Антиохийски събор 1: ꙗко не тъчию на нѥмь грѣхꙑ (Ефр. кормчая) срещу ꙗко не тъкмо себе грѣхъ сбираѥть (Уст. кормчая). В преславската част на Супрасълския сборник са засвидетелствувани 60 примера за тъчиѭ срещу 2 примера за тъкмо μόνον и 1 пример за тъкмо.

117. оустоꙗти κατακυριεύω — съвластн

Мт. 20:25	Зогр., Мар., Бан., Вълк., Ник. — Гал., Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Трън., Терт.
Мк. 10:42	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Дбром., Бан., Боян., Вр., Вълк., Терт. — Гал., Мст., Путн.
Лк. 22:25	Зогр., Мар., Арх., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., 1342, Ник. — Вълк.

За предаване на гръцкия глагол κατακυριεύω преславските книжовници предпочитат старобългарското съответствие съвластн пред първоначалното оустоꙗти. Вж. преписите на „Шестоднев“ (л. 30с да ими же тꙑ съвладеши), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (общо 4 примера за съвластн, напр. л. 151 и аште вьсѣми съвладѣеть тѣми), Хрониката на Амартол (л. 519 и тако съвладѣ и нарⷱенъ бꙑⷭ҇). Вж. Супрасълския сборник: л. 36 видите кто вами съвладетъ. Срв. примерите от Апостола: II Кор. 1:24 ꙗко съвладѣемъ вашеѭ вѣрою (Толст.) срещу ꙗко оустоимъ вашеи вѣрѣ (Охр., Слепч., Шишат., Христ.), Рим. 6:14 не съвладѣеть (Толст.), Рим. 7:1 ꙗко законъ съвладѣеть чл҃кмь (Толст.) срещу ѣко закⷪнъ оустоитъ чл҃вкоу (Слепч.). Вж. и преславските старозаветни преводи с тълкуване: Даниил 5:7 въ цⷭ҇ртвѣ моемь съвластн начнеть, 11:43 и съвластн начьнеть срещу и оудолѣеть (Методиев превод), Числа 21:24 совладѣ землею его, Исус Навин 24:36 съвладеше ими лѣтъ ѡсмьнадесѧⷮ, Исая 3:4 съвладати срещу обладати κυριεύω (паримеен превод), Пс. 109:2 совладахѹ ἐκράτουν, 118:133 совладеть κατακυριεῦσαι (Чудовски препис).

118. оутро πρωί, ὄρθρος, ὁ — заоутра

Мт. 16:3	Зогр., Мар., Гал., Дбрш., Ат., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6
Мт. 20:1	Зогр., Мар., Ас., Сав., Арх., Бан., 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Остр., Гал., Търн., Вр., Ат., Вълк., 1342, Чуд.

Мк. 1:35	Гал., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Търг. — Юриев., Мст.
Мк. 11:20	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Мст., Бан., Дбрш., Ат., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1383, Ник., Хвал., Търг. — Търн., Вълк., Терт.
Мк. 13:35	Зогр., Мар., Гал., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., 1383, Ник., Търг. — Остр., Дбром., Мст., Търн., Бан., Дбрш., Вълк., Лонд.
Йо. 8:2	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Терт., Чуд., Лонд., Ник. — Търн., Ат., 1342, 1354, 1361, Търг.

Срв. непаримейния превод, най-често придружен с тълкуване на старозаветните книги: Битие 1:5 бꙑ҃ вечеръ ї бꙑ҃ заоутра, дьнь ѥдинъ, 19:27 свьноув же авраамъ заоутра, 22:3 въстав же авраамъ заоутра, 24:51, 26:31, 28:18, 29:25, 31:55, 40:6, 44:8, 49:27 заоутра, Исус Навин 3:1, 6:1, 7:14, 16 заоутра πρωί, 8:10 ѡбутревъ заоутра ѥсъ съгладавъа, Рут 3:13 и боудеть заоутра (кирилски текст) срещу и боудеть на ютрѣ (глаголически текст), Даниил 14:2 пришьдъ заоутра, Осия 7:6 заоутра бысть, Пс. 45:6 поможеть ѥмоу въ оутро заоутра, оутро бо заоутра скорость нарече (Чудовски ръкопис) срещу Пс. 64:10 исходъ оутроу и вечероу оукрасиши (Синайски препис). Вж. преписите на „Богословие“ (липсва оутро, л. 132в ти бъıсть вечеръ и бъıстъ заоутра), „Шестоднев“ (само заоутра за πρωί), Словата на Григорий Богослов (цитат от Пс. 54:18 и вечеръ и заоутра, Пс. 56:7 въстаюцю заоутра), Ефремовската кормчая (липсва ютро, 4 примера за заоутра, л. 222в зѣло бо заоутра ѥсъ рече), Хрониката на Амартол (л. 128 двдъ иде заоутра стрѣчи землю иноплеменьникъ), Беседата на Козма (л. 28 за оутра бо мозгꙋ его болѣзнѣ и сырицю). В преславската част на Супрасълския сборник има 11 примера за заоутра πρωί, πρωίας срещу 6 примера за оутро πρωί.

119. Хитонъ χιτων, ὁ — котꙑга

Вж. лексикално разночетене № 60.

120. хвалѫ дати εὐχαριστέω — похвалити

Мт. 15:36	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Гал., Мст., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Сав., Вр.
Лк. 22:19	Зогр., Мар., Арх., Гал., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Дбром.
Йо. 11:41	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Чуд.

Хвалѫ въздати εὐχαριστέω — благохвалити

Мк. 8:6	Зогр., Мар., Гал., Търн., Бан., Дбрш., Ат., 1342, 1354, Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Вълк.

Евангелските ръкописи със следи от преславската лексикална обработка обикновено предпочитат да предават гръцкия глагол εὐχαριστέω с похвалити, благохвалити. Срв. Пс. 78:13 похвалимъ тѫ рече (Чудовски препис) срещу Пс. 65:2 его дадите славѫ: и хвалѫ емоу (Синайски препис). Вж. Поученията на Кирил Йерусалимски в по-късен препис (и похвальныѩ въспѫсти гласы богоу, иереи гл҃ть: похвалимъ г҃а) и преславската част на Супрасълския сборник (по един пример за хвалѫ дати: л. 140 и похвалити: л. 82 коѥ оубо слово доидетъ достоино ихъ похвалити).

121. хꙑштениѥ ἁρπαγή, ἡ — грабलениѥ

Мт. 23:25	Зогр., Мар., Бан., Ат., Вълк., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Гал., Търн., Путн., Терт.
Лк. 11:39	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Терт., Чуд., Ник. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Търн., Ат., Вълк., 1342, 1361, Търг., Крак.

Вж. преписите от преславски небиблейски оригинали: „Шестоднев“ на Йоан Екзарх (л. 204 оучистивъше ѩ отъ граблениѩ), Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 73 гноусь бо ѥ рѫчьнаѩ граблѥниѥ), Златоструй в препис от XII в. (граблениѥ насильноѥ), Поученията на Кирил Йерусалимски (л. 9 об. и граблѥниѥ оусъпе), Хрониките на Амартол (л. 221 воиноу всѧка ѡбласть граблениѩ родомь) и на Малала (II кн. VI гл. нашествиѥ и разграбление тоу). Вж. и Супрасълския сборник (л. 570 и всего грабьѥнꙑѩ и пожеланыѩ имѣнию).

122. хꙑщьникъ ἅρπαξ, ὁ — грабитель

Лк. 18:11	Зогр., Мар., Ас., Сав., Гал., Дбром., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Путн., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Остр., Мст., Ат., 1342

От същото семантично гнездо е и замяната на хꙑщьникъ ἅρπαξ с грабитель в преславската лексикална редакция на старобългарските богослужебни книги. Вж. Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 77 ни грабителиѥ, л. 140 грабитель), словата на Григорий Богослов (л. 119б грабитель). Срв. примерите от Апостола: I Кор. 5:11 или грабитель (Толст.) срещу хꙑщъникъ (Слепч., Шишат., Христ., Карп.), I Кор. 6:10 грабитель (Толст.) срещу хꙑщьникъ (Слепч., Шишат., Христ., Карп.).

123. шоуи εὐώνυμος, ἐξ, ἀριστερῶν — лѣвъ

Мт. 20:21	Зогр., Мар., Гал., Бан., Ат., Вълк., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., № 6, Търн., Чуд.
Мт. 20:23	Зогр., Мар., Гал., Бан., Дбрш., Ат., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Вълк., Терт., Чуд.
Мт. 25:33	Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Зогр., Арх., Гал., Юриев., Търн., Вълк.
Мт. 25:41	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Боян., Вр., Дбрш., Терт., 1342, 1354, Чуд., Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Арх., Търн., Вълк.

Мт. 27:38	Зогр., Мар., Арх., Гал., Бан., Вр., Дбрш., Ат., 1342, 1354, Лонд., 1361, Ник., Търг. — Сав., Остр., Търн., Боян., Вълк., Чуд.
Мк. 10:37, 40	Мар., Ас., Арх., Гал., Дбром., Търн., Бан., Вр., Ат., 1354’ Лонд., 1383, Ник., Хвал., Търг. — Зогр., Сав., Остр., Мст.’ Вълк., Терт., Чуд.
Мк. 15:27	Зогр., Мар., Ас., Гал., Дбром., Търн., Бан., Вр., Ат., 1354, Лонд., 1361, 1383, Ник., Търг. — Сав., Остр., Боян., Вълк., Терт., Чуд.
Лк. 23:33	Мар., Ас., Арх., Гал., Търн., Бан., Вр., Дбрш., Вълк., 1361, Ник. — Зогр., Сав., Остр., Дбром., Боян., Терт., Чуд.

Лексикални успоредици за предпочитането на лѣвъ пред шоуи вж. в преписите от преславски небиблейски оригинали: „Богословие“ (липсва шоуи, има 1 пример за лѣвъ: л. 146в ѡ деснѹю, ѡ лѣвоѹю), Хрониката на Амартол (л. 248 изволи лѣвою роукою срамницѧ дьржати), Супрасълския сборник (л. 76 о лѣвѫѭ же змии, л. 141 митродора же о лѣвѫѭ, л. 162 и о лѣвѫѭ глагола, л. 516 и лѣвѫѭ своѭ рѫкѫ възложи на огнь, л. 516 лѣвѫѭ рѫкѫ къ огню придѣа трьпѣаше). Срв. непаримейния превод на старозаветните книги: Притчи 4:27 не ѹклони сѧ ни на десно ни на лѣво срещу на шѹе (паримеен превод).

124. ѩзыкъ ἔθνος, τό — страна

Мт. 4:15	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст.
Мт. 6:32	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Мст., Дбрил., № 6, Бан., Вр., Путн., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Мст., Гал., Вълк.
Мт. 10:5	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Мст., Бан., Вр., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., Ник., 1361, Търг. — Мст., Гал., Дбрил., № 6, Търн.
Мт. 10:18	Зогр., Мар., Ас., Остр., Арх., Мст., Бан., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Хвал., Търг. — Мст., № 6, Гал., Търн.
Мт. 12:18	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Търн.
Мт. 12:21	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр., Путн., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Търн.
Мт. 20:19	Зогр., Гал., Бан., Дбрш., Ат., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Вълк.
Мт. 20:25	Зогр., Мар., Гал., Бан., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Крак., Ник., Хвал., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Търн.
Мт. 21:43	Зогр., Мар., Гал., Мст., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Търн.
Мт. 25:32	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Търн.

Мт. 28:19	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Мст., Бан., Боян., Вр., Дбрш., Ат., Путн., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Търн., Раш., Мокр.
Мк. 10:33	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Бан., Вр., Ат., Путн., Вълк., Раш., Мокр., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1383, Ник., Търг. — Юриев., Мст.
Мк. 11:17	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Раш., Мокр., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1383, Ник., Хвал., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил.
Мк. 13:8	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Ат., Вълк., Раш., Мокр., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1383, Ник., Търг. — Юриев., Мст. Дбрил.
Мк. 13:10	Зогр., Мар., Гал., Дбром, Бан., Ат., Вълк., Терт., 1354, Чуд., Лонд., 1383, Ник., Търг. — Юриев., Мст., Дбрил., Търн., Раш., Мокр.
Лк. 7:5	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Мст., Търн., Бан., Вр., Ат., Путн., Раш., Мокр., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Боян.
Лк. 12:30	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Бан., Дбрш., Вълк., Раш., Мокр., Терт., Чуд., 1361, Ник., Търг. — Мст., Търн., Ат., 1342
Лк. 18:32	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Терт., Чуд., Ник. — Мст., Ат., Вълк., Раш., Мокр.
Лк. 21:10	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Вр., Дбрш., Ат., Раш., Мокр., Терт., Чуд., 1361, Ник. — Мст., Вълк.
Лк. 21:24	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Вр., Дбрш., Терт., Чуд., 1361, Ник. — Мст., Ат., Вълк., Раш., Мокр.
Лк. 21:25	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Дбром., Търн., Боян., Вр., Дбрш., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Ат., Вълк.
Лк. 22:25	Зогр., Мар., Арх., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Ат., Вълк., Терт., Чуд., 1361, Ник. — Мст., Вълк., Раш., Мокр.
Лк. 23:2	Зогр., Мар., Гал., Дбром., Търн., Бан., Дбрш., Чуд., 1361, Ник. — Боян., Ат., Вълк., Раш., Мокр.

125. ѩзꙑчьникъ ἐθνικός, ὁ — страньникъ

Мт. 18:17	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Арх., Гал., Бан., Дбрш., Путн., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Дбрил., Търн., Вр., Терт.
Мт. 27:7	Зогр., Мар., Ас., Сав., Остр., Гал., Мст., Бан., Боян., Вр., Ат., Дбрш., Вълк., Терт., 1342, 1354, Чуд., Лонд., 1361, Ник., Търг. — Юриев., Дбрил., № 6

Срв. примерите от Апостола: Деян. 15:7 слꙑшати странамъ (Толст., Слепч.) срещу слꙑшати ѩзꙑкомъ (Охр., Шишат., Христ., Карп.), I Кор. 1:23 странамъ же бѹѥсть (Толст.) срещу ѩзꙑкомъ же боуѥстъ (Охр., Шишат., Христ., Карп.), I Кор. 5:1 въ страна не въмѣнаетсѧ (Толст.) срещу въ ѩзꙑцѣхъ нарицаетъ сѧ (Охр., Слепч., Шишат., Карп.), Ефес. 2:11, 3:1, 6, 8, 4:17 страна (Толст.), Римл. 2:14, 24, 3:29, 4:17, 18, 9:24, 30 страна (Толст.), Галат. 1:16, 2:2, 8, 9, 14. 15 (Толст.). Вж. и преславските старозаветни текстове с тълкуване: Битие 10:5, 20, 30, 14:5 страна, 17:6 и поставлю тѧ въ страны, Иисус Навин 4:24, 24:4 страна, Съдии 2:23

ѡстави г҃ь страны сиѩ, Даниил 8:22 отъ страны его срещу ѿ ѩзыка его (Методиев превод), 11:23 страна, Исая 8:9 съ нами б҃ъ, оувѣдите страны, 60:3 и поидѫть страны свѣтѡм твоимь и цр҃їе свѣтлостїѧ просїанїа твоего, Осия 7:10 ꙗко съмѣсишаса съ странами, Йоил 2:19, 3:2, 9, 11, 12 страна, Амос 6:14, 9:9 страна, Авдий 1:2 страна, Йона 1:11 и коеѧ страны есть, Михей 4:11 събрашѧ на тѧ страны мнѡгы, Наум 3:3 страна, Авакум 1:6, 2:5, 8, 3:6 страна, Варух 2:29 въ странахъ. В Чудовския препис на тълковната псалтирна редакция има 17 пъти страна ἔθνος наред с ѩзыкъ срещу единствената форма ѩзыкъ в Синайския препис. Вж. Симеоновия сборник в препис от 1073 г. (л. 28 оучите вса странꙑ), Златоструй в препис от XII в. (л. 196об. оучите вса страны), Словата на Григорий Богослов (общо 10 пъти страна ἔθνος срещу 4 пъти ѩзыкъ, л. 275 притъчѫ же въсѣмь странамъ и смѣхоу вьсѣмъ чловѣкомъ, вж. цитат от Битие 19:17 не станѣмъ въ вьсе и странѣ тои), Въпросите и отговорите на Силвестър и Антоний в ръкопис от 1512 г. (поганыѩ страны), преславската част на Супрасълския сборник (л. 102, 134, 197, 321, 341, 442 страна ἔθνος), Хрониките на Амартол (л. 89 страна) и Йоан Малала (само страна, липсва ѩзыкъ, напр. II кн. II гл. възможе побѣдити вса страны), Беседата на Козма против богомилите (липсва ѩзыкъ, има 3 примера за страна, вж. цитат от Мт. 6:32 ... всѣхъ бо тѣх, рече, страны поганыѧ ищѹть).

*

Изнесеният лексикален материал дава възможност да се отдели един пласт от предпочитани лексикални (словообразувателни) евангелски разночетения, който може да се отнесе към редакторската дейност на преславските книжовници. Оказва се, че от съществено значение за характеристиката на преславската лексикална редакция са следните три групи изразни средства: а) наличие на предпочитани лексеми, синонимни на Кирило-Методиевите, б) поява на старобългарски съответствия на непреведените гръцки думи в близките до Кирило-Методиевия евангелски превод ръкописи, в) наличие на известен брой предпочитани словообразувателни варианти, синонимни на по-старите. Лексикалният материал позволява да се проследи строгостта на редакторската намеса в първоначалния евангелски превод. Може да се твърди, че тази намеса е най-последователна при замяната на гърцизмите, по-слаба при замяната със старобългарски лексеми от друг корен и най-слаба при словообразувателните варианти. Особено важно е стопроцентовото освобождаване от ненужните гърцизми и предаването им със старобългарски съответствия (вж. приложения списък на преведените гръцки думи), тъй като обикновено се приема, че една от главните отличителни черти на произведенията на Преславската школа е засиленото гръцко влияние, изразяващо се най-често в механично следване на гръцките образци. Липсата на гръцки лексеми, останали без превод в редактирания от преславските книжовници старобългарски евангелски текст, показва още веднъж, че е необходимо да се преразгледа подобно твърдение относно степента и начина на използуване на гръцките модели от книжовниците в Преслав. Този факт подкрепя други, вече констатирани езикови факти в преславски по произход текстове, които говорят за по-широк достъп на явленията от живата народна реч, например по-свободното възпроизвеждане на гръцките сложни думи в Супрасълския сборник; изключително широката употреба на залпоставни местоимения в Супрасълския сборник и Йоан-Екзарховия „Шестоднев“, които формално и смислово стоят много близо до българските членни форми; съобразеният с особеностите на живата езикова струя словоред в Шестоднева (Гълъбов, 1963: 227—235). Наблюденията върху замяната на гърцизмите със старобългарски съответствия в ревизирания в Преслав евангелски текст са в духа на гореспоменатите езикови явления и са показател за здравото езиково чувство на преславските книжовници, които отразяват по-широко характерните черти на живата реч, съзнателно избягвайки сляпото наподобяване на гръцките модели.

Голяма част от проучените преславски разночетения представят две или три лексеми от един и същ корен. Корените, застъпени в повече от една лексикална форма, обхващат 7 % от всички характерни за редакцията разночетения.

Ограниченият брой словообразувателни варианти не дава възможност да се направят окончателни изводи за словообразувателните модели, използувани от преславските книжовници. С най-голяма вероятност към предпочитаните в Преславското средище словообразувателни средства би могла да се отнесе наставката **-шьди** (**-шьды**, **-щи**, **-жди**) за образуване на количествени наречия вместо първоначалната наставка -цєѭ, срв. **дъващи**, **тришьды**, **трищи**, **трижди**, **седмищи**, **седмижди**, срещу **дъвоицєѭ**, **третицєѭ**, **седьморицєѭ**. Може да се предполага и известно предпочитане на наставката -ниѥ за образуване на отвлечени съществителни имена, срв. **молєниѥ**, **похотѣниѥ** срещу **молитва**, **похоть**, както и на представките въ-, **въз-**, съ- за образуване на глаголи, срв. **възѧти**, **възвратити сѧ**, **съкратити**, **сълоучити** срещу **приѩти**, **обратити сѧ**, **прѣкратити**, **приключити**. Тези словообразувателни наблюдения, направени само въз основа на използуваните тук източници, в никакъв случай не са окончателни и могат да служат само като основа на бъдещите проучвания.

Редакционните поправки в Преслав не целят цялостна и пълна промяна на първоначалната лексикална основа на Кирило-Методиевия старобългарски евангелски текст, нещо, което би могъл да направи един нов превод, а само обновяване и разширяване на лексикалното богатство на съществуващия превод. Затова в ръкописите със следи от преславската обработка са налице и лексикални особености, характерни за преписите, близки до Кирило-Методиевите евангелски преводи. Преславската лексика не отхвърля първоначалната Кирило-Методиева евангелска лексика, а съществува редом с нея като синонимна.

Разглежданата редакторска дейност няма случаен характер, а като съзнателна дейност е подчинена на лексикалните норми на Преславската книжовна школа. Налице са лексикални правила и преводачески принципи, на които тази школа се подчинява и които надхвърлят индивидуалните особености на отделните книжовници (Мирчева, 1980: 82). В резултат на съобразяването с тези норми преславските книжовници преодоляват първоначалното относително несъответствие между лексиката на старозаветните небогослужебни книги, преведени от тях на старобългарски език в Симеоновата столица, и лексиката на извършения по-рано Кирило-Методиев евангелски превод.

Макар в преславските ръкописи да има по-различни лексикални норми, тези ръкописи не отразяват някакъв „преславски старобългарски език“, различен от Кирило-Методиевия език на първите преводи. Преславските книжовници употребяват именно Кирило-Методиевия старобългарски език, а преславските текстове се включват в корпуса на единния и общ старобългарски книжовен език.

Събраните евангелски разночетения изключват всякакво противопоставяне между езика на Преславската и Охридската книжовна школа. Преславската обработка на старобългарския евангелски текст е част от книжовната традиция на онова време, а тази традиция се гради на единството между двете старобългарски школи. В никакъв случай не може да се говори за антитеза в езиковата практика на дейците от Преславското и Охридското средище, тъй като лексикалните норми на Преславската школа не изключват лексикалните норми на Охридската школа, а съществуват успоредно с тях. В едни случаи тези норми се характеризират с абсолютна последователност, например по отношение на старобългарските съответствия на непреведените гръцки думи в близкия до Кирило-Методиевия превод евангелски текст. В други случаи лексикалните норми са били по-свободни и отворени за речниковите особености на първоначалния евангелски превод. Тогава нормативността се е изразявала в предпочитането на един основен лексикален синоним, без това да означава пълно пренебрегване на останалите Кирило-Методиеви дублети. Обратната връзка е налице в по-късните преписи на съчиненията на Климент Охридски, със сигурност установени в науката като негово лично дело, където се срещат голяма част от предпочитаните в Преслав лексикални евангелски разночетения: **алчьнъ**, **ближьнии**, **блѫдьница**, **грабити**, **дѣльма** наред с **ради**, **житиѥ** и **жизнь** наред с **животъ**, **жидъ** и **жидовьскъ**, **знои**, **оставлениѥ** наред с **отъданиѥ**, **писаниѥ** наред с **кънигы**, **послоухъ** наред с **пастырь**, **послоушьство** наред със **съвѣдѣтельство**, **послоушьствовати** наред със **съвѣдѣтельствовати**, **проныривъ**, **прѣобидѣти**, **прѣльсть** наред с **льсть**, **рождьство огньно**, **страна**, **ти** наред с **и**, **тъчиѭ** наред с **тъкмо**, **цвѣтьць** наред с **кринъ** и т. н. Този лексикален фонд е старобългарски поради общия български произход и на двата диалекта, легнали в основата на единния книжовен старобългарски език. Лексикалните двойки в езика на Климент Охридски „не отразяват антитеза на два центъра Охрид : Преслав, а илюстрират два етапа от историята на евангелския текст в България, те най-много могат да бъдат изтълкувани като моменти, характерни за Кирило-Методиевия превод, от една страна, и за неговите по-късни ревизии, от друга, и нищо повече" (Гълъбов, 1966 : 451). Разбира се, не трябва да се забравя и обстоятелството, че Климент тръгва за Охрид от Преслав и освен Наум с него вероятно е имало и други, по-млади преславски книжовници. От друга страна, не трябва да се изключва възможността дадено Климентово слово да е било преписано в Преславския център и по-късно включено в някой сборник.

Интересни са наблюденията на Гълъбов относно употребата на преславски варианти в книжовната практика на Климент Охридски. На базата на три лексикални двойки (**велии : великъ**, **жрьтва : трѣба** и **тъкмо : тъчиѭ**) той предполага, че по-архаичните лексеми са елементи от речника на дословно цитирания евангелски текст, докато в активния си речников фонд Климент употребява и преславски синоними. В случаите, когато цитира евангелския текст по памет, той внася лексикални дублети, характерни за преславските богослужебни книги. От тази гледна точка нашето проучване на преписите (руски и среднобългарски от XII—XVI в.) на съчиненията със сигурно Климентово авторство потвърждава идеята на Гълъбов. Всички евангелски цитати, приведени дословно от Климент, следват първоначалния Кирило-Методиев превод, например Лк. 1:76—78 (Й. Кръст.), Мт. 25:34 (Нед.), Мт. 9:13 (Наст. пр.), докато свободно цитираните по памет евангелски фрагменти допускат преславски варианти, срв. **послоушьствовати** (Й. Кръст., по Йо. 1:27—30, 33), **дѣльма** (Й. Кръст., по Йо. 3:31—32), **житиє** (Похв. Кир., по Мт. 19:29, Мк. 10:29; Чет. мъч., по Лк. 14:26), **жизнь** (Лаз., по Йо. 11:1—43, 12:1, 2, 9—11; Апост., по Мт. 7:13—14), **послоухъ** (Тр., по Мт. 19:18—19, Мк. 12:31), **ближьнии** (Тр., по Мт. 19:18—19, Мк. 12:31), **ти** (Тр., по Мт. 19:18—19, Мк. 12:31), **племєна** (Тр., по Мт. 19:18—19, Мк. 12:31), **племѧ** (Похв. Зах., по Йо. 5:35), **пастоухъ** (Дим. Солун., по Йо. 10:11), **въстати** (Мих. и Гавр., по Лк. 24:5—6), **инъ** (Преобр., по Мт. 16:14) и т. н. Но най-многобройни са преславските лексеми в активния речников фонд на Климент извън библейските фрагменти, независимо дали са цитирани дословно или по памет, срв. **алъканиѥ** (Чет. мъч.), **алъкати** (Тр., Похв. Кир. и Мет.), **ближьнии** (Кл. Рим., Апост., Похв. Кир. и Мет.), **блѫдьница** (Тр.), **въстати** (Похв. Зах., Й. Кръст., Преобр., Лаз.), **дѣлꙗ** (Апост.), **дѣльма** (Нед., Дим. Солун.), **жидъ**, **жидовьскъ** (Похв. Кир. и Мет., Цв., Преобр., Лаз., Похв. Зах.), **жизнь** (Нед., Тр., Усп. Бог., Преобр., Наст. пр., Апост., Кл. Рим.), **житиѥ** (Похв. Зах., Наст. пр., Апост., Тр., Кл. Рим., Й. Кръст., Нед.), **заоутра** (Мих. и Гавр.), **зноꙗ** (Кл. Рим.), **зовати** (Лаз.), **инъ** (Тр.), **кладѧзихъ** (Похв. Кир. и Мет.), **коньца, -и** (Мих. и Гавр., Кл. Рим., Й. Кръст.), **мъногашьды** (Нед.), **нѣкъто, нѣкыи, нѣции** (Лаз., Похв. Кир. и Мет., Преобр.), **оставлєниѥ** (Нед., Дим. Солун., Й. Кръст., Похв. Кир. и Мет.), **пєштєра** (Лаз.), **плѣмѧ** (Преобр.), **попришта** (Кл. Рим.), **послоушьство** (Преобр., Усп. Бог., Лаз.), **пронъıривъ** (Тр.), **прѣльсть** (Цв., Усп. Бог., Нед., Дим. Солун.), **прѣобидѣти** (Нед., Цв.), **поустити** (Похв. Кир.), **рать** (Зах.) **страна** (Похв. Кир.), **съборъ, -ȣ, -а, -ѣхъ** (Похв. Кир., Кл. Рим., Цв.), **съвъкоупити** (Дим. Солун.), **ти** (Наст. пр., Нед., Мих. и Гавр., Кл. Рим., Цв.), **трѣбьникъ** (Похв. Зах.), **тъчиѭ** (Нед.), **цвѣты, цвѣтьцы** (Цв., Лаз., Кл. Рим.). Така речникът на Климент Охридски, който не би могъл да се отъждестви директно с речника на Кирило-Методиевия евангелски превод, е в тясна езикова връзка с лексикалното богатство на преславските текстове. Заслужава внимание обстоятелството, че при наличието на преславски синоними в активния му речников фонд и донякъде в цитираните по памет евангелски фрагменти в дословните евангелски цитати Климент следва строго първоначалния Кирило-Методиев евангелски превод. Този факт навежда на мисълта, че по времето, когато са се създавали Климентовите съчинения, преславската редакция на старобългарския евангелски превод вероятно все още не е била официално утвърдена като духовен и държавнически акт. Като имаме предвид, че Климент умира на преклонна възраст в 916 г. и че едва ли е писал активно в последните години на своя живот, можем да предположим, че редактирането на Кирило-Методиевия евангелски превод в Преслав се е осъществило не по-рано от края на първото десетилетие на X в.

Преславската обработка на старобългарския евангелски текст трябва да се разглежда и в светлината на теорията за двете византийски редакции на библейските книги: а) без тълкувания, б) с тълкувания. Тълкуванията, съпровождащи отделни стихове, част от стих или пасажи от няколко стиха, са типична прибавка към преславските библейски текстове. Тълковни са били и преславските книги на големите и малките пророци, на Псалтира и на Апостола. Има основания да се предполага, че тълкувания са придружавали и старобългарския евангелски текст, ревизиран в Преслав. Това предположение се гради на факта, че тълкувания придружават и други библейски книги за славянско богослужение — Апостола и Псалтира, чийто текст също е бил преработен от преславските книжовници, вж. например Чудовския препис от XI в. с Теодоритовите тълкувания на псалмите и Толстовския ръкопис от XIV в. с тълкувания на Апостола. Сами по себе си тези факти нямат особено значение, но когато се разглеждат във връзка помежду им, могат да бъдат надеждна основа за изграждане на хипотезата, че преславският евангелски текст също е бил придружен от тълкуване. Може да се допусне, че предполагаемото преславско тълковно евангелие не е получило широко разпространение, тъй като най-вероятно не е било употребявано за нуждите на славянското богослужение, а е било библиотечно (частно) притежание. Вероятно поради тази причина (наред с други възможни) до нас не е достигнал нито един ръкопис, съдържащ в цялостен вид преславската обработка на старобългарския евангелски превод. Показателно в това отношение е слабото разпространение на псалтирния текст с тълкуванията на Теодорит Кирски, запазен само в един ранен ръкопис — Чудовския от XI в., и в 8 доста по-късни преписа от XV—XVI в. Подобно е положението и при Апостола, където най-ранният ръкопис с издържана преславска редакция е чак от XIV в. За това, че редактираният в Преслав евангелски текст навярно е бил придружен от тълкуване, говорят и публикуваните от Б. Ангелов данни, че Йоан Екзарх е написал предисловие към тълковно евангелие (Ангелов, 1984: 64—67). А като се вземе предвид обстоятелството, че своите по-големи съчинения — „Небеса“ и „Шестоднев“ — Йоан Екзарх започва винаги с предисловие, може да се предположи, че и самото тълковно евангелие е негово дело. Дали Йоан Екзарх е превел тълковното евангелие, дали е превел от гръцки на старобългарски само тълкуванията и после е редактирал евангелския текст, вземайки предвид тълкуванията, преведени на старобългарски език от друг книжовник, са въпроси, на които отговор ще дадат бъдещите проучвания. Но несъмнено текстът на това тълковно евангелие е бил съобразен с лексикалните норми на Преславския книжовен център. На настоящия етап от проучването на преславския евангелски текст категорично може да се твърди, че този текст не е бил преведен наново, а само е бил редактиран. Събраният лексикален материал напълно изключва възможността за такъв нов превод.

Предположението, че обработеният в Преслав старобългарски евангелски текст не е бил предназначен за църковна употреба, намира потвърждение и във факта, че редакторската дейност на преславските книжовници е засегнала пълния евангелски текст, т. е че преславската редакция е редакция на четириевангелието. Този извод се основава на онези разночетения, които се срещат само в специфичните за четириевангелието четива, липсващи в състава на апракоса. Така преславската обработка на Евангелието е в духа на общата тенденция в Преславското средище да се превежда пълния, с небогослужебен характер, а не съкратения, с богослужебен характер, текст на библейските книги.

В славистиката отдавна е поставен въпросът за отношението между апракосевангелията и тетраевангелията. Вондрак обяснява различията между тях с факта, че в Моравия първоначалното изборно евангелие е било допълнено до четириевангелие, без да бъде подложено на изменение, като невлизащите в апракоса части на тетрата са били преведени от други лица (Vondrák, 1924). Мнението на Вондрак в основни линии е възприето от Вайс (Vais, 1933—1934:113—119). Механическото сливане на апракоса с допълващите, т. нар. комплеторни части на четириевангелието се подкрепя и от Врана (Vrana, 1957:321—336). Изследвайки апракосите и тетрата, Хоралек стига до извода, че в текста на четириевангелието е запазено високото качество на преводаческата техника на Кирил (Horalek, 1954). Още през 1912 г. Решетар изразява мнението, че Кирил и Методий отначало са превели не краткия апракос, а единадесетте неделни евангелски четива, които влизат в неделните утринни служби (Rešetar, 1912:252—253). Подобно становище поддържа в последните си проучвания и Жуковска, предполагайки, че първата книга, преведена от гръцки език, е неделният, или празничен апракос (Жуковская, 1976:252—253). Мошински допуска, че Кирил е превел краткия апракос във Византия, а Методий го е допълнил до тетраевангелие в Моравия (Moszyński, 1957:381). Неделкович уточнява следната последователност при работата на славянските първоучители и техните следовници над евангелските текстове: 1) първоначален кратък апракос, преведен от Кирил; 2) първоначално тетраевангелие, преведено от Кирил и Методий; 3) разновидност на първоначалния апракос, появила се в Моравия под влияние на тетрата; 4) адаптация на моравската редакция на тетраевангелието в Преславската и Охридската школа; 5) пълен апракос, чието начало е в Русия от XI в.; 6) балканска редакция на тетраевангелието от XIII в. (Неделкович, 1970).

Въпреки някои различия между мненията на отделните учени във филологическата наука в голяма степен е общоприета следната последователност на появата на старобългарския евангелски превод: 1) кратък апракос; 2) четириевангелие; 3) пълен апракос.

По-различни становища в славистичната наука предизвиква въпросът, дали четивата на краткото изборно евангелие или на четириевангелието са били използувани при съставянето на пълния апракос. Пряко отношение към този въпрос има направеният вече извод, че преславската лексикална редакция на старобългарското евангелие е засегнала пълния текст на четиримата евангелисти. От съществено значение е обстоятелството, че преславската лексикална обработка е запазена най-пълно в текста на староруските пълни апракоси от XII в. За това свидетелствуват многобройните преславски лексикални и словообразувателни разночетения в текста на проучените от нас пълни изборни евангелия: Юриевско, Мстиславово, Добрилово и № 6 от ЦГАДА, Москва. Показателен е фактът, че втората евангелска редакция по делението на Воскресенски, която несъмнено е в пряка връзка с преславската редакция, съдържа 55 пълни апракоса, едно тетраевангелие и нито един кратък апракос. Като се вземе предвид, първо, че преславската лексикална редакция на старобългарския евангелски текст е редакция на четириевангелието и, второ, че тази редакция е отразена най-цялостно в лексиката на староруските пълни апракоси от XII в., по-вероятно изглежда предположението, че при съставянето на пълния апракос са били използувани четивата от четириевангелието.

Особено внимание заслужава мисълта на Сперански за развитието на втората редакция (по Воскресенски) на руска почва. Той не отрича съществуването на особена евангелска редакция, съответствуваща на „древноруската“ редакция на Воскресенски, но предпочита да говори за редакции, които я предхождат: 1) най-древна югозападна славянска; 2) първа източнобългарска; 3) втора източнобългарска; 4) трета източнобългарска. Преминала в Русия, третата източнобългарска редакция се е развила в руски пълноапракосни ръкописи, които сами по себе си са вторично явление в сравнение с четириевангелията и кратките апракоси (Сперанский, 1899). Така в текста на староруските пълни апракоси може да се търси отзвука на преславската лексикална традиция от началото на X в.

От същността на събрания лексикален материал се вижда, че т. нар. от Вознесенски втора редакция, засвидетелствувана предимно в староруски пълни апракоси, по потекло не е староруска. При определянето ѝ като „древна руска редакция от края на XI и началото на XII в.“ Воскресенски изхожда преди всичко от факта, че езиковите ѝ особености са запазени главно в руски преписи от XII в. (от всичките 56 евангелия, включени в тази група, само 2 не са руски — Търновското и Вълкановото). Така той не разграничава въпроса за произхода на втората редакция от въпроса за разпространението ѝ и е подведен от статистиката на случайно оцелелите днес ръкописи. Още в края на XIX в. неговият възглед е подложен на аргументирана критика от М. Сперански, който го обвинява в едностранчив подбор на доказателствения материал и в незаслужено подценяване на южнославянските ръкописи (Сперанский, 1899). Самото наличие на южнославянски преписи с признаци на втората редакция (Търновско и Вълканово евангелие) според Сперански противоречи на възможността тази редакция да е възникнала в Русия. А откриването на следи от нея в съчиненията на старобългарските писатели от времето на цар Симеон е доказателство, че тя произхожда именно от епохата на Симеоновото царуване. Вж. например лексиката на Йоан Екзарх — книжовник от Преславското средище, изследвана от Вондрак, която се покрива напълно с лексиката на Търновското евангелие, смятана от Воскресенски за староруска (Vondrák, 1896). Въз ососнова на очевидните факти, опирайки се на научния опит и привличайки нови, неизследвани източници, нашето проучване посочва несъстоятелността на тезата за руския произход на т. нар. от Воскресенски II евангелска редакция и доказва, че именно тази редакция е резултат от редакторската дейност на преславските книжовници в началото на X в. Интерпретираният лексикален материал дава възможност да се установи, че редица речникови особености на Търновското евангелие не са възникнали под влияние на проникнали в България староруски ръкописи, макар че в отделни случаи подобен процес е бил налице през XIII в., че Вълкановото евангелие в найобемистия си дял е препис от старобългарски преславски оригинал.

В по-ново време тезата за руския произход на втората евангелска редакция се поддържа от някои югославски изследователи на старата славянска писменост. Например О. Неделкович, откривайки следи от тази редакция във втората част на Архангелското евангелие от 1092 г., я датира преди края на XI в. и по-конкретно по времето на Ярослав Мъдри (1015—1054) в Русия. Като доказателство за това, че се е появила в Русия, а не на Балканите, Неделкович привежда разпространението на тази редакция в голям брой руски ръкописи (около 500), както и някои „русизми“ в техния текст: **послоухъ** μάρτυρος, **трѣба** ϑυσία, **алъкати** νηστέω, **причѧстиѥ** κληρονομία, **мьчьтъ** φάντασμα и др. (Неделкович, 1970). Съвсем необосновани обаче са твърденията на авторката, че изброените лексикални разночетения са русизми, тъй като всички те се срещат в паметници с несъмнено старобългарско потекло. Например **послоухъ** е засвидетелствувано в Савината книга, Супрасълския сборник, Словата на Григорий Богослов в препис от XI в. и в Словата срещу арианите на А. Александрийски в превод на Константин Преславски; **трѣба** — в „Богословие“ и „Шестоднев“

на Йоан Екзарх, Словата на Григорий Богослов, Симеоновия сборник в препис от 1073 г., Супрасълския сборник: алъкати — в Супрасълския сборник, „Богословие“ и „Шестоднев“ на Йоан Екзарх, в Симеоновия сборник в препис от 1073 г.; причѧстиѥ — в Супрасълския сборник, Словата на Григорий Богослов в препис от XI в., в „Богословие“ и „Шестоднев“ на Йоан Екзарх; мьчьтъ — в Супрасълския сборник, у Йоан Екзарх и Григорий Богослов и т. н.

ПОКАЗАЛЕЦ НА ПРЕСЛАВСКИТЕ ЛЕКСИКАЛНИ РАЗНОЧЕТЕНИЯ

алъканиѥ, алъчьба νηστεία, ἡ — № 82 постъ
алъкати νηστεύω — № 81 постити
багрѣница, багрѣнъ πορφύρα, ἡ — № 80, 85 порфира, прапрѫдъ, прапрѫдьнъ
благовоньна масть μύρον, τό — № 65 миро
благохвалити εὐχαριστέω — № 120 хвалѫ дати
ближьнь πλησίον, ὁ — № 41 искрьнь
блѫдьница πόρνη, ἡ — № 56 любодѣица
власѣница σάκκος, ὁ — № 12 врѣтище
воня ἄρωμα, τό — № 3 ароматъ
вратарь, вратарьць, вратарьница θυρωρός, ὁ, ἡ — № 9, 26 вратьникъ, двьрьникъ, двьрьница
възвѧзъ ἱμάς, ὁ — № 92 ремꙑ
въскричати καλέω — № 16 възъвати, възъпити
въстаниѥ ἀνάστασις, ἡ, ἔγερσις, ἡ — № 19 въскрьсениѥ, въскрѣшениѥ, въскрьсновениѥ
въстати ἀνίστημι, ἐγείρω — № 18 въскрьснѫти, въскрѣсити, въскрѣшати
въсходьница ἀνώγαιον, τό — № 25 горьница
второѥ δίς, δεύτερον — № 21 въторицеѭ
главьноѥ мѣсто κρανίον, τό — № 51 краниѥво мѣсто
грабитель ἅρπαξ, ὁ — № 122 хꙑщьникъ
грабьлениѥ ἁρπαγή, ἡ — № 121 хꙑщениѥ
градъ, оградъ κῆπος, ὁ — № 10 врьтъ, врътъ, врьтьпъ, врьтоградъ
дрѣводѣлꙗ τέκτων, ὁ — № 131 тектонъ
дъвашьдꙑ, дъващи, дъваждꙑ δίς — № 20, 31 въторицеѭ, дъва кратꙑ
дьбрь, дьбрь огньна γέεννα, ἡ — № 24 геена
дѣлѣ, дѣлꙗ, дѣльма διά — № 89 ради
дѫбъ δένδρον, τό — № 30 дрѣво
езеро огньно, езеро горѧще γέεννα, ἡ — № 23 геена
женѧи сѧ νυμφίος, ὁ — № 34 женихъ
жидъ, жидовинъ, жидовьскъ Ἰουδαῖος — № 43 июдѣи, июдѣискъ
жизнь ζωή, ἡ — № 35 животъ
житиѥ κατοικία, ἡ — № 36 животъ
жрьтвьникъ θυσιαστήριον, τό — № 70 олътарь

жьрьць ἱερεύς, ὁ — № 39 иерѣи
завѣса καταπέτασμα, τό — № 44, 73 катапетазма, опона
запона καταπέτασμα, τό — № 45 катапетазма
заоутра πρωί, ὄρθρος, ὁ — № 118 оутро
златица δηνάριον, τό — № 86, 97 пѣнѧѕь, склѧѕь
зкои καύσων, ὁ — № 8 варъ
зъвати сѧ καλεῖσθαι — № 66 нарещити, нарицати сѧ
инъ τὶς — № 33 единъ, етеръ
кладѧѕь φρέαρ, τό — № 101 стоуденьць
колишьды, колижди ποσάκις — № 48 коль краты
коньць τέλος, τό — № 50 коньчина
котыга ἱματισμός, ὁ, χιτών, ὁ — № 60, 93, 119 иматизмъ, риза, хитонъ
кѫшта σκηνή, ἡ — № 53, 96 кровъ, скиниꙗ
лоучити сѧ δεῖ — № 46 ключити сѧ
лъбьноѥ мѣсто κρανίον, τό — № 51 краниѥво мѣсто
любодѣꙗти μοιχεύω — № 84 прѣлюбы творити, прѣлюбы дѣꙗти
лѣвъ εὐώνυμος, ἐξ ἀριστερῶν — № 123 шоуи
масло ἔλαιον, τό — № 72 олѣи
масть — вж. благовоньна масть — № 65 мѵро
минѫти παρέρχομαι — № 61 мимо ити
моштьно естъ (нѣстъ), немоштьно естъ (α)δυνατόν ἐστι — № 15 възможьно естъ (нѣстъ), невъзможьно естъ
мъногашьды, мъногажди, мъногашти πολλάκις — № 64 мъножицеѭ, мъногы краты
мѣдьница δραχμή, ἡ — № 28, 55, 115 драгъма, лепта, тръхъть
невѣрованиѥ ἀπιστία, ἡ — № 69 невѣрьство, невѣрьствиѥ
нѣкыи τὶς — № 32 единъ, етеръ
обоутѣль, сбоувь ὑπόδημα, τό — № 94 сапогъ
опечалити сѧ λυπέω — № 98 скръбѣти
оставлениѥ ἄφεσις, ἡ — № 74 отъпоуштениѥ, отъданиѥ
отаи ἐν κρυπτῷ — № 112 таи
отъдати ἀποδίδωμι — № 14 въздати
отъродиѥ γέννημα, τό — № 42 иштѧдиѥ
пастоухъ ποιμήν, ὁ — № 77 пастырь
пешти сѧ λυπέω — № 98 скръбѣти
пештера σπήλαιον, τό — № 11 врьтъпъ
писаниѥ γραφή, ἡ — № 54 кънигы
племѧ φυλή, ἡ — № 49 колѣно
племѧ σπέρμα, τό — № 110 сѣмѧ
плишть θόρυβος, ὁ — № 62 млъва
плиштевати θορυβέω — № 63 млъвити
подолъкъ κράσπεδον, τό — № 17 въскрилиѥ, краи
понꙗвица σινδών, ἡ — № 78 плаштаница
попьрище στάδιον, τό — № 100 стадии

послоухъ μάρτυς, ὁ — №103 съвѣдѣтель
послоушьство μαρτύριον, τό — № 104 съвѣдѣтельство, съвѣдѣние
послоушьствовати μαρτυρέω -- № 105 съвѣдѣтельствовати
похвалити εὐχαριστέω — № 120 хвалѫ дати, хвалѫ въздати
право ἀμήν — № 2 аминъ
причѧстити сѧ κληρονομέω — № 67 наслѣдити
причѧстие κληρονομία, ἡ -- № 27 достоꙗние
причѧстьникъ κληρονόμος, ὁ — № 68 наслѣдьникъ
прозъвати καλέω — № 66 нарешти, нарицати сѧ
пронъıривъ πονηρός --- № 58 лѫкавъ
пронъıрьство πονηρία, ἡ — № 59 лѫкавьство
прьвосвѧштеньникъ ἱερεύς, ὁ — № 40 иерѣи
прьвъ ἀρχαῖος — № 29 древьнь
прѣльсть ἀπάτη, ἡ -- № 57 льсть
прѣлюбодѣиствовати -- μοιχεύω № 84 прѣлюбъı творити, прѣлюбъı дѣꙗти
прѣминѫти παρέρχομαι -- № 61 мимо ити
прѣобидѣти καταφρονέω — № 90 не радити, не брѣшти
прѣплоути καταπλέω, διαπεράω — № 87 прѣꙗхати, прѣити
поустити ἀποστέλλω — № 106 сълати, посълати
пъıтати сѧ ζητέω, συνζητέω -- № 108 сътѧзати сѧ
пѧтъкъ παρασκευή, ἡ — № 76 параскевьћии
разграбити ἁρπάζω — № 91 расхъıтити
рать πόλεμος, ὁ — № 6 брань
свѧштеньникъ ἱερεύς, ὁ — № 40 иерѣи
седмишти ἑπτάκις — № 95 седмицеѭ, седморицеѭ
старѣишина жьрьчьскъ ἀρχιερεύς, ὁ — № 4 архиереи
старѣишина съборьскъ ἀρχισυνάγωγος, ὁ — № 5 архисинагогъ
на онѫ странѫ πέραν — № 79 на онъ полъ
страна ἔθνος, τό — № 124 ꙗзъıкъ
страньникъ ἐθνικός — № 125 ꙗзъıчьникъ
строитель οἰκονόμος, ὁ, ἐπίτροπος, ὁ — № 83 приставьникъ
стропъ κέραμος, ὁ — № 99 скѫдѣль, покровъ
стропъ στέγη, ἡ — № 99 скѫдѣль, покровъ
стьклѣница ἀλάβαστρον, τό — № 1 алавастръ
събориште, съборъ συναγωγή, ἡ — 107 съньмиште, съньмъ
събориште, съборъ συνέδριον, τό — № 107 съньмиште, съньмъ
съвластити κατακυριεύω — № 117 оустоꙗти
съвъкоупити συνάγω — № 102 събьрати
съвъкоупити συζεύνυμι — № 109 съчетати
сълоучити сѧ δεῖ — № 46 ключити сѧ
ти καί — № 38 и
тришьдъı, трижди, тришти τρίς, τρίτον, τό — № 114 три кратъı
трѣба θυσία, ἡ — № 37 жрьтва
трѣбьникъ θυσιαστήριον, τό — № 71 олътарь

тъчиѭ εἰ μή, μόνον — № 116 тъкъмо
оутѣшитель παράκλητος, ὁ — № 75 параклитъ
цвѣтъ, цвѣтьць κρίνον, τό — № 52 кринъ
цѧта κοδράντης, ὁ — № 47, 88 кодратъ, пѣнѧзь
шиꙗ τράχηλος, ὁ — № 22 вꙑꙗ
ѫродъ, ѫродивъ μωρός — № 7 боуи
ꙗгодичина συκάμινος, ἡ — № 111 сѵкамина
ꙗгодичина συκομορέα, ἡ — № 111 сѵкомориꙗ
ꙗригъ σάκκος, ὁ — № 13 врѣтище

СЪКРАЩЕНИЯ

Апост.	—	Поучение за апостол или мъченик
Арх.	—	Архангелско евангелие
Ас.	—	Асеманиево евангелие
Ат.	—	Атинско евангелие
Бан.	—	Банишко евангелие
Богд.	—	Богданово евангелие
Боян.	—	Боянско евангелие
Войвод.	—	Войводичко евангелие
Вр.	—	Врачанско евангелие
Вълк.	—	Вълканово евангелие
Галат.	—	Послание на ап. Петър до галатяните
Гал.	—	Галичко евангелие
Дбрил.	—	Добрилово евангелие
Дбром.	—	Добромирово евангелие
Дбрш.	—	Добрейшово евангелие
Деян.	—	Деяния на апостолите
Дим. Солун.	—	Похвално слово за Димитър Солунски
Евр.	—	Послание на ап. Петър до евреите
Енин.	—	Енински апостол
Ефес.	—	Послание на ап. Павел до ефесяните
Ефр.	—	Ефремовска кормчая
ЗАН	—	Записки Академии наук
Зогр.	—	Зографско евангелие
Й. Кръст.	—	Похвално слово за Йоан Кръстител
Йо.	—	Евангелие от Йоан
Карп.	—	Карпински апостол
Кл. Рим.	—	Похвално слово за Климент Римски
Колос.	—	Послание на ап. Павел до колосяните
Кор. I, II	—	Послание на ап. Павел до коринтяните
Крак.	—	Краковско евангелие
Лаз.	—	Похвално слово за Възкресение Лазарово
Лк.	—	Евангелие от Лука
Лонд.	—	Лондонско евангелие
Мар.	—	Мариинско евангелие
Мих. и Гавр.	—	Похвално слово за Михаил и Гавриил
Мк.	—	Евангелие от Марко
Мокр.	—	Мокрополско евангелие
Мст.	—	Мстиславово евангелие
Мт.	—	Евангелие от Матей
Наст. пр.	—	Наставления за празници
Нед.	—	Поучение за неделя
Ник.	—	Николско евангелие
№ 6	—	Евангелие № 6 от ЦГАДА, Москва
Остр.	—	Остромирово евангелие
Охр.	—	Охридски апостол
Охр. л.	—	Охридски листове
Пет. I, II	—	Послание на ап. Петър

Похв. Зах. — Похвално слово за пророк Захарий
Похв. Кир. — Похвала за Кирил Философ
Похв. Кир. и Мет. — Похвала за Кирил и Методий
Преобр. — Поучение за Преображение
Пс. — Псалом
Путн. — Путненско евангелие
Раш. — Рашко хилендарско евангелие
Рим. — Послание на ап. Павел до римляните
Сав. — Савина книга
Слепч. — Слепчански апостол
Среч. — Сречковичево евангелие
Терт. — Тертерово евангелие
Тим. I, II — Послание на ап. Павел до Тимотей
Тит — Послание на ап. Павел до Тит
Толст. — Толстовски апостол
Тр. — Слово за света Троица
Унд. л. — Листове на Ундолски
Усп. Бог. — Похвално слово за Успение Богородично
Уст. — Устюжка кормчая
Филип. — Послание на ап. Павел до филипяните
Търг. — Търговищко евангелие
Търн. — Търновско евангелие
1383 — Константинополско евангелие от 1383 г.
1354 — Старосръбско евангелие от 1354 г.
1342 — Старосръбско евангелие от 1342 г.
1361 — Рилско евангелие от 1361 г.
Хвал. — Хвалов ръкопис
Христ. — Християнополски апостол
Цв. — Похвално слово за Цветница
ЦГАДА — Централен Държавен архив за древни актове
Чет. мъч. — Похвално слово за 40-те мъченици
Чуд. — Чудовски Нов завет на митрополит Алексей
Шаф. — Шафариково евангелие
Шишат. — Шишатовацки апостол
Юриев. — Юриевско евангелие

THE PRESLAV VERSION OF THE GOSPEL TRANSLATION INTO OLD-BULGARIAN BY CYRIL AND METHODIUS

Tatyana Slavova

(Summary)

The work is dedicated to a very important problem of Old-Bulgarian studies: the Preslav version of the Gospel translation into Old Bulgarian by Cyril and Methodius, which appeared around the beginning of the 10th century, and the lexical specificities of this translation. No gospel manuscript reflecting fully the results of this editing has come to us but, nevertheless, traces of the editing work of the Preslav men of letters are discovered in later Middle-Bulgarian, Old-Russian and Old-Bulgarian transcripts. The study is based on lexical material from 35 gospels, seven Epistles, many Old Testament books and fifteen non-biblical works in the 11th-14th century transcripts. A comparative method is used to differentiate 125 lexemes typical of the Preslav variant, which are alphabetically ordered by the lexicographic principle. This lexical

material gives grounds for the hypothesis that the Preslav men of letters consciously altered part of the original lexical material used in the gospel by Cyril and Methodius. The changes cannot be entirely explained by the traditional views accepted in science about the slow and gradual accumulation of changes of a dialectal nature, or partial sporadic corrections. Parallel with the accidental lexical substitutions that have taken place under the pen of the different transcribers, in the evangelical text there are also such substitutions which result from conscious and purposeful editorial work. The Preslav version of the Gospel translation by Cyril and Methodius is part of the literary tradition in those days, built on the unity between the two major Old-Bulgarian literary schools — in Preslav and in Ohrid. The Preslav men of letters used the Old-Bulgarian language of Cyril and Methodius and the Preslav texts were incorporated in the unified and commonly accepted Old-Bulgarian literary language.

КЪМ ВЪПРОСА ЗА КИРИЛО-МЕТОДИЕВИЯ СТАРОБЪЛГАРСКИ ПРЕВОД НА ПСАЛТИРА

Ивона Карачорова

Псалтирът (ψαλτήριον) е старозаветен сборник от религиозни песни който преминава в християнското богослужение от еврейския канон. За автор на повечето псалми се смята цар Давид (1—9, 10—31, 33—40, 50—64, 67—69, 85, 100, 102, 107—109, 121, 123, 131, 137—144, а също и псалом 151 от Септуагинтата). Отделни псалми се приписват на цар Соломон (71, 126), Асаф (49, 72—82), Мойсей (89), Кореевите синове — династия храмови певци и стихотворци (41, 43—48, 83—86), Етам Езрахит (88), Еман Езрахит (87) (Марковски, 1957: 160; Шифман, 1987:167). Има и анонимни псалми.

Псалмите са поетични произведения, предназначени предимно за изпълнение в храма (пеене или декламация при съпровод на музикални инструменти). Съставени са по правилата на еврейската поезия. Стихосложението е тоническо, като единицата на стиха (мора — група срички под общо ударение) е съответствувала на музикалния такт. Псалмите се характеризират с parallelismus membrorum — особеност на старозаветната поезия. Това е ритмичното повтаряне на една мисъл в 2—3 изречения, наредени в стихотворни редове (Lowth, 1753). Много от псалмите са дълбоко лични по съдържание — израз на душевни терзания, страх, радост, самотност, вина, ликуване, вяра, надежда.

Според съдържанието си псалмите са природоописателни, хвалитни, молитвени и благодарствени. Като група се отделят покайните псалми и месианските, в които се говори за Месия и неговото бъдещо царство. Псалмите могат да се определят и по предназначение, произход и повод на написване — утринни и вечерни, поклоннически, празнични, победни и т. н. (Марковски, 1957:157).

Повечето псалми имат надписания (оглавления). В тях се посочва авторът, понякога се дават указания за времето и повода за написване, за начина на музикално изпълнение.

Псалтирът влиза в християнското богослужение още от самото му начало. В православната църква за богослужебни цели текстът се дели на 20 катизми, всяка от които се състои от 3 слави (неголеми откъси, след които се чете трикратно „алилуя“). Псалмите влизат в състава на всяко утринно и вечерно богослужение — всекидневни, празнични и пасхални служби, през цялата година. Според устава на всекидневната утренна се четат по 3 катизми, така че за една седмица се прочита целият Псалтир, а по време на Великия пост — два пъти в седмицата. Отделни псалми се пеят на определени празници, а също и избрани части от тях, свързани с празниците (стихири) или отделни стихове (алилуяри и прокимни) (Скабаллaнович, 1910—1915; Никольский, 1907:149—155).

Псалтирът е сред първите гръцки книги, преведени от Кирил и Методий за нуждите на славянското богослужение преди заминаването им за Моравия. Както свидетелствува Житието на Методий (гл. 15): пьсалтырь бо въ тъкмо и еван҃гліѥ съ ап҃слъмь и избьранъıими слоужьбами ц҃рквьнъıими съ философъмь прѣложилъ пьрьвѣѥ (Князевская, Демьянов, Ляпон, 1971 : 108 в).

За богослужебни нужди се създават т. нар. служебни псалтири, които от своя страна се делят на два типа: прост (неследовен) и следовен. Неследовният обикновено включва освен 151 псалма, разделени на 20 катизми (последният не влиза в катизма), и деветте библейски песни, още и различни текстове с богослужебно-практическо значение, пасхалия, лунник, различни канони, избрани откъси от псалмите за служба на празниците (избрани псалми), тропари и молитви, уставни и учителни текстове.

В състава на следовните псалтири освен псалтирния текст и обичайните за неследовния псалтир последования се включва и часослов. Следовните псалтири са изключително разнообразни по състав (Лихачева, 1981 : 222—241). В тях влизат текстове и от други богослужебни книги. Тази универсалност на следовните псалтири е станала причина за необикновената им популярност.

Съществуват и тълковни псалтири — всеки стих или полустих се тълкуват поотделно. Познати са коментариите на Ориген, Евсевий Кесарийски, Теодорит Кирски, Дидим Александрийски, Василий Велики, Йоан Златоуст и др.

На старобългарски тълкуванията на Псалтира се превеждат след самия текст. Според някои автори заедно с тълкуванията на библейските книги по времето на цар Симеон през X в. в Източна България се превеждат тълкуванията на Теодорит Кирски (393—457), представител на Антиохийската школа (Сперанский, 1899; Евсеев, 1897 : 21—25; 1905 : XXXII; Ягич, 1884; Михайлов, 1908 : CCCXXIII; Погорелов, 1910 : 230; Lépissier, 1968 : 4). Преводачът на Теодоритовите тълкувания преработва Кирило-Методиевия превод на Псалтира в съответствие с преводаческите норми на преславския книжовен кръг. Този псалтирен текст, придружен от тълкуванията на Теодорит Кирски, е отразен в Чудовския псалтир от XI в, от който са запазени само фрагменти, и в 11 по-късни (XV—XVI в.) ръкописа, писани върху хартия.

Спорно е авторството на другия известен в славянското ръкописно наследство псалтирен коментар. В Евгениевския (XI в.), Толстовия (XI в.), Болонския (XII в.), Погодиновия (XIII в.), Софийския — Песнивец на цар Иван Александър (1337), Букурещкия (1346), Рилския тълковен псалтир (XV в.) е засвидетелствуван старобългарският превод на тълкувания, за чийто автор дълго време е приеман Атанасий Александрийски. Според по-нови изследвания техен автор е Йесихий Йерусалимски (Jagić, 1904—1906 : 70—95; Devresse, 1980 : 244; Шиваров, 1986 : 53—64). Според тези автори псалтирният текст, придружен от този коментар, е много близък до този на най-ранния известен старобългарски псалтир — Синайския от XI в., и не е редактиран при прибавянето на по-късно преведените тълкувания. Приема се, че преводът им е направен през X—XI в. в България (Jagić, 1904—1906: 94; Шиваров, 1986: 62—63). Й. Хам твърди, че тълкуването е по-късно от псалтирния текст както по отношение на времето, така и в езиково отношение (Hamm, 1967 : 43). Според него първоначалният глаголически текст на тълковния псалтир, основаващ се на гръцки и латински оригинали, създаден в хърватския югозапад, е бил пренесен на югоизток (Македония), а оттам — на север (вероятно Новгород), т. е. текстът е следвал съществуващото in biblies движение с посока запад—изток (Хам, 1976: 359—363).

Псалтирът е бил любима книга във всички слоеве на обществото през Средновековието. В него всеки намирал собствения си живот, преживяванията си. По него се учели да четат, гадаели, той бил източник на нравствено възпитание, четели го по път, при последно причастие и погребения (Порфирьев, 1857: 814—856; Сперанский, 1899).

Трябва да се отчита и влиянието на изходния гръцки текст. В резултат на паралелно изследване на гръцкия и славянския текст на Стария завет И. Е. Евсеев установява, че славянският превод е направен по гръцки текст по Лукиановата редакция, възникнала през последната четвърт на III в. (Евсеев, 1897: 335). Й. Вайс проучва специално отношението между гръцкия и старобългарския текст на Псалтира и достига до същия извод (Vajs, 1939—1946: 56). Съществуват и предположения за западни влияния върху старобългарския превод на Псалтира. Ж. Леписие анализира съответствията между Синайския псалтир от XI в. и латинския и еврейския текст. Според него преводачите са познавали и използували западните редакции на текста при превода от гръцки, направен в Моравия (Lépissier, 1964: 59—72). Влияние на латинските образци установява и М. Пантелич при работата си над лексикалните варианти, добавените и пропуснатите думи в славянските псалтири (Pantelić, 1970: 293— 295).

В направените досега изследвания върху развоя на старобългарския псалтирен текст за представител на т. нар. от В. Погорелов първоначална или южнославянска редакция се приема глаголическият Синайски псалтир от XI в. (Синай, МСЕ, cod. slav. 38) — най-ранният известен славянски псалтир, по изданието на Л. Гайтлер от 1883 г. (Ягич, 1877: 43—59; Погорелов, 1901: IX—X). В изследванията на Е. В. Чешко върху светогорската редакция за еталон на пръвоначалната редакция (у Чешко—архаична) също е приет Синайският псалтир (Чешко, 1982; 1983).

Характерните за тази редакция особености определя въз основа на текста на Синайския псалтир В. Ягич (1877: 43—59), когато анализира подробно този текст. Те се свеждат до: 1) употреба на определени думи срещу други по-късни: ино вм. ѥдино (напр. иночѧдъ), сънъмь вм. съборъ, искрьнии — ближьнии, ѧдро-скоро, натроути — напитати, отълѣкъ — останькъ, отокъ — островъ, рѣснота — истина, ашоуть и спꙑти — безоума, мѫдити — медьлити, налѧцати — напрѧзати и т. н., 2) много непреведени гръцки думи: акротомъ, варьи, демонъ, епискоупьство, кротафома, скандѣлъ и т. н., 3) употреба на прост и първи сигматичен аорист. В. Ягич анализира и някои особености в езика на ръкописа, които обяснява с влияние на западнославянските езици (1877: 45). На тези особености се спира и А. И. Соболевский (1900: 150—217). Най-общо те са: употреба на представка вꙑ-, фонетичните особености на думите върозоумъшаго, невѣзества, осѩце (в др. преписи — освѧщениѩ, гр. ἐγκαινισμοῦ), употреба на думата рѣснота и нейните производни. В. Погорелов приема тези особености на Синайския псалтир за характеризиращи първоначалната редакция, като анализира и някои особени четения (Погорелов, 1901: X).

Всички учени, работили върху развоя на старобългарския псалтирен текст, причисляват към първоначалната (архаична) редакция Болонския и Погодиновия псалтир (Срезневски, 1877: 50; Ягич, 1884: 38—50; Погорелов, 1901: IX). По-късно към тази редакция се прибавя и Софийският псалтир (Песнивец на цар Иван Александър) от 1337 г. (Буюклиев, 1963:

234—254; Чешко, 1982:60—93; Чешко, 1983:37—58). По включения в настоящото изследване материал в нея влизат още 4 псалтира от XIII в. — Синайският сръбски № 8, Болнският, Григоровичовият и Радомировият, както и тълковният хърватски глаголически псалтир от XV в от Виенската библиотека.

Целта на работата е изследването и характеризирането на т. нар. първоначална (архаична) редакция. Трябва да се говори по-скоро за архаична група псалтири, тъй като това не е текстова редакция, а първоначалният превод на старобългарския псалтирен текст в развой до двукратното му редактиране през XIV в. — от началото на века, отразена само в Норовия псалтир (Норова редакция), и от средата на века — поправената (атонска, светогорска) редакция. Освен Теодоритовата тълковна редакция, направена в Преслав, която вероятно остава изолирана и не се разпространява, едва псалтирните текстове от тези две редакции от XIV в. са резултат на целенасочена, съзнателна редакторска работа, с последователно прокарани в целия текст поправки. В изследването под названието *архаична група* се обединяват условно псалтирните текстове, които не са от поправените редакции (освен Теодоритовия тълковен псалтир). Не може да се приеме за граница създаването на тези редакции, направени в рамките на кратък период, тъй като известно време те са се разпространявали заедно с архаичната — Песнивецът на цар Иван Александър от 1337 г. е към архаичните псалтири. Към тях В. Погорелов причислява и пергаментния псалтир № 52 (34) от XIV—XV в. от неговия опис на ръкописните псалтири от библиотеката на Синодалната типография в Москва (Погорелов, 1901: IX, 60—68). Архаичният текст в хърватския тълковен глаголически псалтир от XV в. би могло да се обясни със запазването и разпространението на архаични образци в рамките на ограничената местна традиция.

За характеризиране на архаичната група изследването си поставя за *задача* установяването на:

1. Принципите на превод, някои особености при предаването на гръцкия псалтирен текст на старобългарски и тяхното приложение на различни етапи от развоя на текста.

2. Отношенията между архаичната група като цяло в съпоставка с поправените редакции от XIV в. с цел да се определят характерните лексикални и морфологични особености на архаичната група, да се отдели устойчивата част на превода в развой, да се проследят етапите и източниците на навлизане в текста на варианти, които се приемат в поправените редакции като резултат от сравняване със стари образци, да се установят етапи на поправяне на текста в различна степен.

3. Отношенията между текстовете в самата архаична група — оформянето на подгрупи, връзките между ръкописи от различни векове, евентуално локалното разпространение на определен кръг преписи, процесите на натрупване на спорадични промени, отделянето на индивидуални разночетения.

Изводите важат за включените в изследването текстове. Привличането на други псалтирни текстове ще обогати проучванията с нови факти и ще направи картината още по-детайлна. Вероятно значителна част от разночетенията се дължат на различия между използваните на различните етапи на сравняване и поправяне гръцки текстове, както и на изискванията на ритмизираната реч в развоя на богослужебната традиция, но това е въпрос на бъдещи изследвания.

В съпоставките са включени следните псалтирни текстове:

Синайски псалтир (Синай, манастир „Св. Екатерина“, cod. slav. 38), С, XI в.; глаголически. Съдържа псалтирния текст от началото до 137:8 (ръкописът е без край) (Северьянов, 1954).

Чудов псалтир (ГИМ, Чуд. 7), Ч, XI в.; тълковен с тълкуванията на Теодорит Кирски. Запазени са само фрагменти от ръкописа — 39 псалма, от които 8 непълни (Погорелов, 1910).

Евгениев псалтир, тълковен, фрагменти: БАН СССР, 4. 5. 7 (Кеппен, № 3) — 2 л. и ГПБ, Погод. 9—18 л. Е; староруски ръкопис от XI в. Съдържа: стихове от псалом 85, 88, 95, 96, 97, 98, 102 и 103 с тълкувания, пет от девете библейски песни (Колесов, 1972: 57—69; Гринкова, 1925: 289—306).

Синайско-Бичковски псалтир. XI в. Част от него (Бичковски псалтир) ГПБ, Q. п. I. 73 съдържа 17:34—51, 18—24:19. Синайската част — Синай, МСЕ, cod. slav. 6, започва от 24:20 до края на псалтирния текст. В текста има гадателни приписки, поместени са библейски песни, като наличният текст завършва с началото на VII песен (Lunt, 1976: 255—262; Altbauer, Lunt, 1978).

Болонски псалтир (Болоня, Университетска библиотека, № 2499) Б, XIII в., тълковен. След псалтирния текст са поместени библейските песни (Jagić, 1907; Дуйчев, 1968).

Погодинов псалтир (ГПБ, Погод. 8) П, втора половина на XIII в., тълковен. Псалтирният текст е последван от библейските песни (Jagić, 1907).

Псалтир (Синай, манастир „Св. Екатерина“ № 8) Ср, сръбски ръкопис от първата половина на XIII в. Съдържа: псалтирния текст и три от библейските песни (Altbauer, 1978).

Боянски псалтир (София, Боянска църква, № 1) Бн; среднобългарски ръкопис от втората половина на XIII в. Съдържа: всички псалми, началото на библейските песни. Ръкописът е силно повреден — от 115 листа цели са само 57, много места са нечетливи (Христова, 1980: 90 - 94).

Григоровичов псалтир ГБЛ, Григ. 4 (М. 1687) Г, среднобългарски ръкопис от втората половина на XIII в., с гадателни приписки. Съдържа: псалтирния текст, библейски песни, покаянни тропари и молитви, които се четат след катизмите (Павлова, 1977:253—258).

Радомиров псалтир (Атон, манастир „Зограф“ I. д. 13, един лист се намира в ГПБ, Q. п. I. 11), Р; среднобългарски ръкопис от последната четвърт на XIII в. Съдържа: две указания за четенето на Псалтира; псалтирния текст от 27:2, 7 от 9-те библейски песни, поради липсващи листове; таблица на златните числа; слово єгда Саоул гонѣшє д҃вда; указ за псалмите на всички светци; канон за полунощница (Кодов, Райков, Кожухаров, 1985:27—29).

Софийски псалтир (Песнивец на Иван Александър) БАН, № 2, Сф, тълковен среднобългарски псалтир от 1337 г. Съдържа: псалтирния текст от 9:8 и похвала за цар Иван Александър (Архангельский, 1897: 786—796).

Норов псалтир (ГИМ, Увар. 285) Н; среднобългарски ръкопис от първата половина на XIV в. Съдържа: инципити на 19-те избрани псалми; 151 псалми с тропари и молитви между катизмите, библейските песни, молебен канон на Богородица (гл. 8), полунощница (Князевская, 1983: 131—142).

Псалтир (Шопов, Карадимов) НБКМ № 454 и НБКМ, № 1138. Ш. и К. Съдържа: псалми 12—25 34:4—151, месецослов с тропари за през седмицата и молебен канон на Богородица (Буюклиев, 1963: 234—254).

Томичов псалтир (ГИМ, Муз. 2752) Т, среднобългарски ръкопис от около 1360 г. Съдържа: 151 псалми, 9-те вехтозаветни песни, служба на акатиста на Богородица, възкресни тропари (Чешко, 1983′; Чешко, 1983″; Джурова, 1989).

Киевски псалтир (ГПБ, ОЛДП F 6) К, руски ръкопис от 1397 г. Съдържа: 1—151 псалми и 9-те библейски песни (Вздорнов, 1978).

Букурещки псалтир, тълковен (Букурещ, Библиотека на Румънската АН, № 205) Бк; сръбски ръкопис от 1411 г. Съдържа: псалтирния текст и 9-те библейски песни (Miklošić, 1872: 29—62; Jagić, 1907).

Псалтир (НБКМ, № 3) № 3, среднобългарски ръкопис от края на XIV в. Съдържа: псалтирния текст и 9-те библейски песни.

Псалтир (Виена, Национална библиотека, cod. slav. 77) Х, тълковен хърватски глаголически псалтир от XV в. Съдържа: 1—151 псалми с известни липси, 5 от вехтозаветните песни (Hamm, 1967).

Пловдивски псалтир (НБИВ, № 3) Пл; среднобългарски ръкопис от края на XVI в. Съдържа: псалтирния текст (от пс. 2:8), 9-те песни, възкресни тропари, последования за цялата църковна година, тропари и кондаци за Четиридесетница, часослов.

В съпоставките са включени и 5-те псалма (4, 12, 24, 37, 53), поместени в Синайския молитвеник от XI в. (Синай, МСЕ, cod. slav. 37) С. м. (Nahtigal, 1941—1942) и Слуцкият псалтир от XI в. Сл, фрагменти от 118 псалом, който е изгубен (Ягич, 1882: 52—56).

При съпоставките не се разглеждат фонетичните, графичните, правописните и пунктоационните разлики. При привеждането на разночетенията се посочва мястото — номерата на псалма и стиха. В лявата колона е вариантът, който дава на това място архаичната група, а в дясната — съответният светогорски вариант (или вариантите на друга опозиция, посочена в текста). Привежда се само думата, която се заменя, а в някои случаи — и минимален контекст. След съответния вариант се изброяват ръкописите, в които е засвидетелствуван, с индексите, дадени при прегледа им по-горе. Посочени са и подвариантите, образуващи група или индивидуални. Като подварианти не се отбелязват случаите на контрахирани — неконтрахирани форми и прости — сложни форми на причастия и прилагателни поради голямото им разнообразие и тъй като в рамките на варианта те не дават нужната за изследването информация. Липсващите места от текста на отделни ръкописи се отбелязват в скоби с наклонена черта след индекса на съответния псалтир. Примерите от архаичната група се цитират по Синайския псалтир, а на Светогорската — по Томичовия. Подвариантите, образуващи група, се цитират по първия от изброените псалтири, в които е засвидетелствуван. Гръцкият текст се цитира по изданието на А. Ралфс (Rahlfs, 1935: 1—183).

НЯКОИ ОСОБЕНОСТИ НА ПРЕВОДА

Установено е различие в преводаческите принципи при предаването на гръцки текстове от различни жанрове на старобългарски език (Курц, 1963: 10). Не е еднакво отношението към гръцкия оригинал, степента на придържане към него. В. Ягич подчертава общите особености на старобългарските преводи на Евангелието и Псалтира (1920: 253) и твърди, че разликата между езика на тези текстове и на Супрасълския сборник е толкова голяма, че не би трябвало да се разглеждат заедно.

Наблюденията и изводите в настоящото изследване на псалтирния текст се успоредяват с тези на Е. М. Верещагин за преводаческата техника на Кирил и Методий (Верещагин, 1971). В изследването си, направено въз основа на материал от най-старите евангелски текстове (кратък апракос и тетра), Верещагин установява, че основните принципи на превода в тези текстове са пословният и поморфемният. Сравненията ще дадат възможност за по-широки обобщения за цялата група преводи на богослужебни текстове, да се установят принципите на превод, подкрепени с нови факти от подробното изследване на текстовете.

При пословния принцип основен елемент на превода е думата, възприемана като морфологично единство, което включва лексеми с релационни елементи, падежно-предложни форми, аналитични глаголни форми с възвратни частици, съюзи, местоимения и отрицание (Верещагин, 1971 : 35—39). Този принцип на превод в Кирило-Методиевия евангелски текст характеризира само количествената му страна — на една дума от гръцкия текст съответствува една в славянския. Това не означава, че на определена гръцка дума отговаря определена славянска. Пословният принцип на превод е „статистическа, а не строга закономерност“ (Верещагин, 1971 : 69). В някои случаи е нарушено количественото взаимоотношение — една гръцка дума се заменя с две славянски и обратното. Срещат се и случаи на вариантност при превода на една и съща гръцка дума. На места се допуска промяна в словореда, която не променя смисъла. Но изключенията са малко и не обезсилват пословния принцип като основен. Този принцип се прилага при съвпадение между славянската и гръцката култура, тъй като в нея думите означават общи културни елементи (Верщагин, 1971 : 46). При несъвпадение между културите в Кирило-Методиевите евангелски преводи се прилага поморфемният принцип, защото гръцката дума назовава културен елемент, който липсва в славянската култура. В тази сфера се появяват и преки заемки. Освен това авторът установява, че ключовите и зависимите думи в словосъчетанията се превеждат различно: влиянието на изходния текст е решаващо при превода на ключовите думи, а зависимите думи се превеждат по общи семи само в областта на несъвпадението на културите. При съвпадение между славянската и християнската култура зависимите думи се превеждат по принципа на допълнителността на славянските словосъчетания на езиковите единици (Верещагин, 1971 : 72).

Между старобългарския псалтирен текст и гръцкия съществува почти пълна паралелност. Превежда се дума за дума, като се запазват количествената и позиционната идентичност на единиците от изходния текст.

Като илюстрация привеждаме текста на псалом 11, 12, 13 по Синайския псалтир в съпоставка с гръцкия по изданието на А. Ралфс.

11. Псалом

Слава въ конець о-смѣмь дьне псалмъ да҃въ :·
Εἰς τὸ τέλος, ὑπὲρ τῆς ὀγδόης ψαλμὸς τῷ Δαυιδ.

2. Сп҃ı мѩ г҃ı ѣко осѫдѣ прѣподобъноı :·
Σῶσόν με, κύριε, ὅτι ἐκλέλοιπεν ὅσιος,

Ѣко оумалишѩ сѩ истінъı отъ сн҃ъ чл҃чь :
ὅτι ὠλιγώθησαν αἱ ἀλήθειαι ἀπὸ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων.
3. Соуєтъна гла къжьдо къ ıскрьнюмоу своємоу :·
μάταια ἐλάλησεν ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ,
Оустънъı лъстівънѩ сръдьцемь :— И въ срьдъці глашѩ зълаѣ : : ÷
χείλη δόλια ἐν καρδίᾳ καὶ ἐν καρδίᾳ ἐλάλησαν.
[вариант + кака]

4. Потрѣбитъ г҃ь въсѩ оустъны лъстивꙑѩ : і ѩзꙑкꙑ
ἐξολεθρεύσαι κύριος πάντα τὰ χείλη τὰ δόλια καὶ γλῶσσαν
велерѣчꙑвън :
μεγαλορήμονα

5. Рекъшѩ ѩзꙑкꙑ нашѩ възвеличимъ :
τοὺς εἰπόντας Τὴν γλῶσσαν ἡμῶν μεγαλυνοῦμεν,

Оустъны нашѩ прі насъ сѫть : Кьто намъ г҃ь есть :– ÷
τὰ χείλη ἡμῶν παρ᾿ ἡμῶν ἐστιν· τίς ἡμῶν κύριός ἐστιν;

6. Страсті ради ніштінхъ :
Ἀπὸ τῆς ταλαιπωρίας τῶν πτωχῶν
И въздънханьѣ оубогꙑхъ :–
καὶ ἀπὸ τοῦ στεναγμοῦ τῶν πενήτων

Нꙑнѣ воскръснѫ глетъ г҃ъ. положѫ сѩ во сп҃нье
νῦν ἀναστήσομαι, λέγει κύριος, θήσομαι ἐν σωτηρίᾳ,
и не обінѫ сѩ о німъ :÷
παρρησιάσομαι ἐν αὐτῷ.

7. Словеса г҃нѣ словеса прѣчиста :·
τὰ λόγια κυρίου λόγια ἁγνά,
Сърeбро раждежено искоушѩнъ земі :·
ἀργύριον πεπυρωμένον δοκίμιον τῇ γῇ
а и оцѣштенье седмеріцеѭ :– –
κεκαθαρισμένον ἑπταπλασίως.

8. Тꙑ же г҃і съханіші нꙑ : и съблюдеші нꙑ отъ рода
σύ, κύριε, φυλάξεις ἡμᾶς καὶ διατηρήσεις ἡμᾶς ἀπὸ τῆς γενεᾶς
сего въ вѣкъ :–
ταύτης καὶ εἰς τόν αἰῶνα.

9. Ѡкръстъ нечъстіві ходѩ$^{\text{тъ}}$ по вꙑсотѣ твоеї
κύκλῳ οἱ ἀσεβεῖς περιπατοῦσιν· κατὰ τὸ ὕψος σου
оумножілъ есі с҃нꙑ ч҃ловѣчѩ :– –
ἐπολυώρησας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων.

12. Псалом

въ конецъ пьсаломъ дав҃ъ :
Εἰς τὸ τέλος· ψαλμὸς τῷ Δαυιδ.

2. Доколѣ г҃і забѫдеші мѩ до конъца :·
Ἕως πότε, κύριε, ἐπιλήσῃ μου εἰς τέλος;
доколѣ отъвраштаеші ліце твое от мене : –
ἕως πότε ἀποστρέψεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπ᾿ ἐμοῦ;

3. Доколѣ положѫ съвѣтъ въ д҃ші моеи :· болѣзнъ вь
ἕως τίνος θήσομαι βουλὰς ἐν ψυχῇ μου, ὀδύνας ἐν
сръдьці моемъ дьнь і нош$^{\text{ть}}$:·
καρδίᾳ μου ἡμέρας [вариант + και νυκτος];
Доколѣ възнесетъ сѩ врагъ мої на мѩ :
ἕως πότε ὑψωθήσεται ὁ ἐχθρός μου ἐπ᾿ ἐμέ;

4. прізърі оуслъші мѩ гі бже мої ∴
ἐπίβλεψον, εἰσάκουσόν μου, κύριε ὁ θεός μου·
просвѣті очі мої еда когда оуснѫ во съмръті :—
φώτισον τοὺς ὀφθαλμούς μου, μήποτε ὑπνώσω εἰς θάνατον,
5. Еда когда речетъ врагъ мої ѹкрѣпіхъ сѩ на нъ ∴
μήποτε εἴπῃ ὁ ἐχθρός μου Ἴσχυσα πρός αὐτόν·
сътѫжаѭштеі мі възрадоуѭтъ сѩ : аще сѩ подвіжѫ :—
οἱ θλίβοντές με ἀγαλλιάσονται, ἐὰν σαλευθῶ.
6. Азъ же мілостъ твоѭ надѣахъ сѩ ∴
ἐγὼ δὲ ἐπὶ τῷ ἐλέει σου ἤλπισα,

възрадоуетъ сѩ сръдъце мое' спі твоемъ :—
ἀγαλλιάσεται ἡ καρδία μου ἐπὶ τῷ σωτηρίῳ σου·

Поѭ гю благодѣавъшюмоу мнѣ ∴
ᾄσω τῷ κυρίῳ τῷ εὐεργετήσαντί με

І вьспоѭ імені гю вышьнюмоу :—
καὶ φαλῶ τῷ ὀνόματι κυρίου τοῦ ὑψίστου.

13 Псалом

въ конецъ псаломъ давъ :—
Εἰς τὸ τέλος· ψαλμὸς τῷ Δαυιδ.

1. Рече бесоуменъ въ сръдъці своімъ нѣстъ ба ∴
Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ Οὐκ ἔστιν θεός·
растълѣшѩ і омразішѩ сѩ въ начінаныхъ … ∴
διέφθειραν καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασιν,
нѣстъ творѩі благостыніѩ ∴
οὐκ ἔστιν ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός.
2. Гь съ нбсі прініче на сны члчѩ ∴
κύριος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψεν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων
відѣті ѣште естъ разоумѣваѩі
τοῦ ἰδεῖν εἰ ἔστιν συνίων

лі възнскаѩі ба :—
ἢ ἐκζητῶν τὸν θεόν.
3. Въсі оуклонішѩ сѩ въкоупѣ неключімі бышѩ ∴
πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρεώθησαν,
нѣстъ творѩі благостыніѩ нѣстъ до едіного :—
οὐκ ἔστιν ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός.
4. Ні лі разоумѣѭтъ въсі· творѩштеі безаконенъ ∴
οὐχὶ γνώσονται πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν;
сънѣдаѭштеі людi моѩ въ хлѣба мѣсто
οἱ κατεσθίοντες τὸν λαόν μου βρώσει ἄρτου

гѣ не прізъвашѩ :———
τὸν κύριον οὐκ ἐπεκαλέσαντο.
5. Тоу оустрашішѩ сѩ боѣзныѭ іже не бѣ боѣзні ;
ἐκεῖ ἐδειλίασαν φόβῳ, οὗ οὐκ ἦν φόβος,

ѣко гъ въ родѣ праведныхъ ∴

ὅτι ὁ θεὸς ἐν γενεᾷ δικαίᾳ.
6. съвѣтъ ніштааго посрамісте:·
βουλὴν πτωχοῦ κατῃσχύνατε,
Г҇ь оупьваніе емоу естъ:· ÷ — —
ὅτι κύριος ἐλπὶς αὐτοῦ ἐστιν.
7. Къто дастъ отъ сіона сп҇не іс҇лю:·
τίς δώσει ἐκ Σιων τὸ σωτήριον τοῦ Ισραηλ;
егда възвратітъ г҇ь плѣнъ людеі своіхъ:·
ἐν τῷ ἐπιστρέψαι κύριον τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ
въздрадоуетъ сѩ іѣковъ і възвеселітъ сѩ іл҇ь: — — —
ἀγαλλιάσθω Ιακωβ καὶ εὐφρανθήτω Ισραηλ.

Най-добра представа за тази паралелност дава тритомното издание на Симоновския псалтир, изготвено от архим. Амфилохий, където целият текст с разночетения от други псалтири върви успоредно с гръцкия Теодоритов псалтир от X в. (Амфилохий, 1880—1881).

Принципът на пословен превод, отразен в старобългарския псалтирен превод, също както и при евангелския, се отнася само до количествената му страна. Той не означава предаване на една гръцка дума с точно определена старобългарска, т. е. с лексикално регламентирано съответствие. Многобройни и характерни за превода са случаите на вариативност при предаването на някои гръцки думи на старобългарски и обратното, което много често е съобразено с текстовата ситуация. Например:

ἄμπελος	виноградъ (79:9, 104:33, 106:37), вино (77:47), лоза (127:3)
ἀναβάλλειν	отъвръгнѫти (88:39), одѣти сѧ (103:2), раздражити сѧ (77:20)
γαστήρ	ѫтроба (16:14, 30:10, 70:6), чрѣво (21:11, 109:3, 138:13), чрѣвьнъ (126:3)
διαπεταννύναι	въздѣти (43:21, 87:10, 142:6), распрострѣти (104:39)
διαρρηγνύναι	растръгнѫти (2:3, 73:15), развръзнѫти (77:13, 104:41) растръзати (29:12, 115:7), прѣтръгнѫти (106:14), прѣсѣсти, сѧ (140:7)
ἐγείρειν	въздвизати (112:7), въстати (126:2)
εἴδειν	видѣти (13:2, 36:25, 48:11, 52:3, 89:15 и др.), оузьрѣти (68:33, 85:17, 127:5), призьрѣти (89:16)
ἐκτείνειν	прострѣти (54:21, 59:10, 79:12, 124:3, 137:7), пропинати (103:2)
θλίψις	печаль (9:10, 9:22, 18:15, 33:18, 43:25), скръбь (4:2, 21:11, 24:16, 31:7, 33:5, 34:19, 77:49, 80:8, 114:3), сътѫжаніе (54:4)
κατάγειν	низвести (54:24, 77:16), низбити (55:8), раздроушити (58:12), съвести (21:16), сънити (30:18)
λογίζεσθαι	въмѣнити (31:2, 43:23, 105:31, 143:3), помъіслити (35:5, 139:3), помъішлꙗти (40:8), възмъіслити (139:2), оумъіслити (51:4), непьштевати (118:119), мъіслити (34:4)
νῶτος	плешта (17:41, 20:13), хръбьтъ (65:11, 68:24, 128:3)

πατάσσειν	поразити (3:8, 68:27), проразити (77:20), избити (104:33), оубити (104:35), побити (77:51)
ἀδικεῖν	обидѣти (104:14), не оправдити (105:6), прѣврѣдити (43:18, 88:34)
ὑπερασπιστής	заштититель (26:1, 30:5, 39:18, 143:2), заштитьникъ (17:3, 58:12, 83:10, 113:17), избавитель (39:18), застѫпьникъ (39:18)
φυλακή	стража (89:5, 139:5), стражьба (76:5), тьмьница (141:8), Хранениѥ (140:3), хранило (38:2).

велии — μέγας (20:6), πολύς (24:11), σφοδρός (49:3)
владꙑчьство — ἀρχή (109:3, 138:17), δεσποτεία (144:13)
влъна — κῦμα (41:8), μετεωρισμός (87:8)
достоꙗниѥ — περιουσιασμός (134:4), κληρονομία (2:8, 15:5, 46:5, 77:71, 135:22)
заѩти — δανείζειν (36:21), ἐμφράττειν (62:12, 106:42)
извести — ἀνάγειν (80:11), ἐξάγειν (30:5, 103:14, 135:11, 141:8), ὁδηγεῖν (76:21), καταβαίνειν (118:136)
искоушениѥ — δοκίμιον (11:7), πειρασμός (94:8)
красота — εὐπρέπεια (25:8, 49:2), τερπνότης (15:11, 26:4), ὡραιότης (44:4, 95:6)
молитва — εὐχή (64:2), δέησις (5:3, 6:10, 16:1, 27:2, 101:2, 118:169), προσευχή (16:1, 60:2, 101:2, 140:2)
напасти — ἐπιπίπτειν (54:5, 68:10), ἐπιτίθεσθαι (58:4), πειρατήριον (17:30)
непьштевати — λογίζεσθαι (118:119), ὑπολαμβάνειν (67:17, 72:16), ὑποπτεύειν (118:39)
отъстѫпити — ἀποστατεῖν (118:118), ἀφιστάναι (6:9, 21:11, 34:22)
плачь — κοπετός (29:12), κλαυθμός (6:10, 29:6)
пригвоздити — καθηλοῦν (118:120), ὀρύσσειν (21:17)
рана — μάστιξ (34:15, 72:4), μώλωψ (37:6)
съвѣдѣниѥ — ἐντολή (118:168), μαρτυρία (24:10, 77:5, 77:56, 80:6 92:5, 118:2, 118:14)
твръдь — ἀσφάλεια (103:5), ὀχύρωμα (88:41), στερέωμα (18:2)
оутврьдити — ἐπιστηρίζειν (31:8, 37:3, 70:6, 87:8), δυναμοῦν (67:29), στηρίζειν (110:8, 111:8), βεβαιοῦν (40:13, 148:7)

Тази вариативност при превода на гръцки думи се отнася само до качествената страна на пословния принцип и не води до нарушението му в количествено отношение, както е в случаите на замяна на една гръцка дума с две в старобългарския текст:

ἀκουτίζειν	слоухоу дати (50:10)
ἀποδοκιμάζειν	не врѣдоу сътворити (117:22)
ἀρέσκειν	годѣ бꙑти (68:32)
δανείζειν	давати заимъ (36:26)
εὐπαξεῖν	добро приимати (91:15)
κερατίζειν	избости рогꙑ (43:6)
κυνόμυια	пьсиѩ моухꙑ (77:45, 104:31)

μαστιγοῦσθαι	приѩти раны (72:5)
νεομηνία	новъ мѣсѧцъ (80:4)
νομοθετεῖν	законъ дати (24:8, 83:7)
	законъ положити (26:11, 118:102)
	законъ поставити (24:12)
νυκτικόρας	ноштьны вранъ (101:7)
ὁδοποιεῖν	пѫть сътворити (67:5)
ὀπωροφυλάκιον	овоштоу (овоштьноѥ) хранилиште (78:1)
παλαιστής	пѧдыѭ измѣрьнъ (38:6)
παρανομεῖν	законъ прѣстѫпати (74:5)
παρενοχλεῖν	огавиѥ творити (34:13)
πιστεύσειν	вѣрѫ ѩти
προσάββατον	прьваꙗ сѫбота (92, надслов)
χειροπέδαι	рѫчьныѩ оковы (149:8)

В старобългарския псалтирен текст има и случаи, в които една гръцка дума на различни места от текста се превежда от една дума или от съчетание от две думи. Например δανείζειν в старобългарски дава давати заимъ (36:26) и заѩти (36:21); ἔκστασις — оумъ оужасьнъ (67:28) и оужасъ (30 надслов, 115:2); εὐεργετεῖν — добро сътворити (114:7) и благодати (56:3). Така наред с молитвѫ дѣꙗти (108:4) срещу гръцкото προσεύχεσθαι на други места от текста преводът е помолити сѧ (5:3, 31:6, 71:15); νεόφυτα е преведено новыѥ отърасли (143:12) и новорасли (127:4): рано приходити (77:34) и оутрьневати (62:2, 126:2) превеждат гр. ὀρθρίζειν. Съчетанието разоумъ давати (118:130) наред с въразоумити (15:7, 31:8) и наоучити (118:27) превежда гръцката дума συνετίζειν.

Както се вижда от примерите, повечето съчетания превеждат гръцки композити и префигирани форми и отразяват в различна степен точно елементите им. А паралелното съществуване в текста на една дума и съчетание като превод на една и съща гръцка дума е свидетелство за тяхната взаимозаменяемост в определени позиции, целй обогатяването на речниковия запас на превода или е стилистично или контекстово обусловено.

В старобългарския псалтирен текст се срещат и случаи на поморфемен превод. Разглеждането на морфемата като единица на превод обуславя и установеното постоянно предаване на гръцки суфикси, префикси и лексемни (с веществено значение) морфеми с точно определени на старобългарски. Тези проблеми са подробно разгледани в изследването на К. Шуман (Schumann, 1958), който определя съществуването на словообразувателни калки в следните тематични кръгове: християнско вероучение, църква, богослужение, църковни празници, ново държавно и обществено устройство, право, нравствени отношения, нова архитектура, нов календар, нови лични и географски имена, корабостроене.

Съдържанието на псалтирния текст като старозаветен значително ограничава тематичните области, в които се срещат словообразувателни калки. Поморфемно се превеждат думи, назоваващи понятия от богослужението и нравствените отношения, а също и думи, които не могат да се поставят в специален тематичен кръг. По речника на К. Шуман калки в старобългарския псалтирен текст са следните:

Гръцките наставки -σις, -μα, -η, -ία, -μός се предават с -ниѥ при образуването предимно на номина куалитатис и номина акционис. С буква Б в скоби са отбелязани калките, които се срещат само в изследването на Бурджиловска :

безакониѥ	ἀνομία
безгодиѥ	ἀωρία
безоумиѥ	ἄνοια
бесчьстиѥ	ἀτίμια
благословениѥ	εὐλογία
благоволениѥ	εὐδοκία
възданиѥ	ἀνταπόδομα
въскрьсениѥ	ἀνάστασις
грѣхопадениѥ	παράπτωμα
законопрѣстѫплениѥ	παρανομία (Б)
защищениѥ	ὑπερασπισμός
избавлениѥ	λύτρον
иномꙑшлениѥ	ὁμόνοια
испълнениѥ	πλήρωμα
исповѣданиѥ	ἐξομολόγησις
исправлениѥ	κατόρθωσις
лихоимьство (лихоимьствиѥ)	πλεονεξία
невѣдѣниѥ	ἄγνοια
незълоба (незълобиѥ)	ἀκακία
нечьсть (нечьстиѥ)	ἀσέβεια
обѣтованиѥ	ἐπαγγελία
одрьжаниѥ	κατάσχεσις
оправьданиѥ	δικαίωμα
озълоблениѥ	κάκωσις
падениѥ	πτῶσις (Б)
подоблениѥ	ὁμοίωμα
подъножиѥ	ὑποπόδιον
помꙑшлениѥ	διαλογισμός
постоѩниѥ	ὑπόστασις
причѧстиѥ	μετοχή (Б)
прѣрѣканиѥ	ἀντιλογία
прѣстѫплениѥ	παράβασις
приѩтиѥ	ἀντίληψις
приношениѥ	προσφορά
съзьданиѥ	πλάσμα
тѣлопьсаниѥ	στηλογραφία
оучинениѥ	διάταξις
оуничьжениѥ	ἐξουδένημα, ἐξουδένωσις
оустрашениѥ	φοβερισμός
ц҃рствиѥ (ц҃рство)	βασιλεία
ѥдиномꙑшлениѥ	ὁμόνοια. (Б)

С наставките **-ьць** (**-ьца**), **-тель**, **-никъ** се образуват номина агенти, с които се предават гръцките наставки -της, -ευς, -ος.

безаконьникъ	ἄνομος
безаконьница	ἄνομος
законодавьць	νομοθέτης
законопрѣстѫпьникъ	παράνομος (Б)
заштититель	ὑπερασπιστής
иноплеменьникъ	ἀλλόφυλος
избавитель	λυτρωτής
кънижьникъ	γραμματεύς
молитвьникъ	ἱκέτης
покровитель	σκεπαστής
прѣстѫпьникъ	παραβάτης
тоуждеплеменьникъ	ἀλλόφυλος
ꙗдрописьць	ὀξυγράφος.

Калки са и съществителните:

бездъна (бездьние)	ἄβυσσος
вельлѣпота	μεγαλοπρέπεια
владꙑчьство	δεσποτεία
въселенаꙗ	οἰκουμένη
дрьжава	κραταίωμα
доуша	ψυχή
жрѣбии	κλῆρος
инорогъ	μονόκερως
крило	πτερύγιον
междоурамие	μετάφρενον
отьць	πατήρ
отьчьство	πατριά
притьча	παραβολή
свѧтило	ἁγίασμα, ἁγιαστήριον
свѧтыни	ἁγίασμα
сила	δύναμις
слово	λόγος
стража	φυλακή
сѣдалиште	καθέδρα
сѣдильна	καθίσμα
съньмиште	συναγωγή
съньмъ	συναγωγή

При образуването на прилагателните на гръцките наставки -ος, -ής съответствуват **-ьнъ**, **-ивъ**, **-ьскъ**, **-итъ**, **-атъ** в старобългарски:

безаконьнъ	ἄνομος
безводьнъ	ἄνυδρος
безвѣстьнъ	ἄδηλος

безоумьнъ	ἄφρων
блаженъ	μακάριος
благокореньнъ	εὐρίζος
вельрѣчивъ	μεγαλοῤῥήμων
възлюбленъ	ἀγαπητός
вꙑшьнии	ὕψιστος
десѧтостроуньнъ	δεκάχορδος
дрьжавьнъ	κράτιστος
дѣломѣрьнъ	[τῆς] κληροδοσίας (Б)
законопрѣстѫпьнъ	παράνομως (Б)
иночѧдъ	μονογενής
иномꙑсльнъ	μονότροπος
истоуканьнъ	γλυπτός
мъногоцѣньнъ	πολύτιμος
мъногоплодьнъ	πολυτόκος
незълобивъ	ἄκακος
непорочьнъ	ἄμωμος
непостоинъ	ἀνυπόστατος
непрѣходьнъ	ἄβατος
неразоумивъ	ἀσύνετος
неразоумьнъ	ἀσύνετος
несъмꙑсльнъ	ἀκόητος, ἄνους
нечьстивъ	ἀσεβής
перьнатъ	πτερωτός
прѣподобьнъ	ὅσιος (Б)
равьнодоушьнъ	ἰσόψυχος
тѧжькосрьдъ	βαρυκάρδιος

Предаването на гр. γνωστός със знаѥмъ или вѣдомъ е обичайното отразяване на гръцките отглаголни съществителни на -τος със сегашни или минали страдателни причастия.

От глаголите калки са:

безаконьновати	ἀνομεῖν
благовѣствовати	εὐαγγελύζεσθαι
благоволити	εὐδοκεῖν
благовѣстити	εὐαγγελίζεσθαι
благодѣꙗти	εὐεργετεῖν
благоизволити	εὐδοκεῖν
благословестити	εὐλογεῖν
благословити	εὐλογεῖν
благосътворити	ἀγαθοποιεῖν
вельречевати	μεγαλοῤῥημονεῖν
въдворити сѧ	αὐλίζεσθαι
вражьдовати	ἐχθραίνειν
въразоумити	συνετίζειν

въцарити сѧ	βασιλεύειν
въздати	ἀνταποδιδόμαι
вънѹшити	ἐνωτίζεσθαι
дрьжати	κρατεῖν
изъѩти	ἐξαίρειν
искоусити	ἐκπειράζειν
лѫкавьновати	πονηρεύσθαι
мѫжати сѧ	ἀνδρίζεσθαι
нечьствовати	ἀσεβεῖν
низъходити	καταβαίνειν
братити	ἐπιστρέφειν
оправьдити	δικαιοῦν
оснѣжити сѧ	χιονοῦσθαι
отъѩти	ἀφαιρεῦσθαι
оєоправьдити	ἀδικεῖν
нѣнити	ἐπισκάζειν
осъпоустити	ἀφιέναι
отъригати	ἐρεύγεσθαι
отклонити сѧ	προσκυνεῖν
посѣтити	ἐπισκέπειν
поѣити	παρέρχεσθαι
прѣмлъчати	παρασιωπᾶν
прѣполовити	ἡμισεύειν
прѣзьрѣти	ὑπερωρᾶν
приѩти	ἀντιλαμβάνειν
припасти	προσπίπτειν
прогнѣвати	παροργίζειν
прросвѣщати	φωτίζειν
пасѫдити	διακρίνειν
разоумѣти	κατανοεῖν
свѧтити	ἁγιάζειν
рєъкрывати	θησαυρίζειν
оублажити сѧ	ἀγαθύνειν
оудворити сѧ	αὐλίζεσθαι
оумѫдрити	σοφίζειν
оуничьжити	ἐξουδενοῦν
оусънѫти	κοιμᾶσθαι
оутрьневати	ὀρθρίζειν
оущедрити	οἰκτίρειν
цѣсарьствовати	βασιλεύσειν.

Много от словообразувателните калки в старобългарския псалтирен текст, приведени по-горе, стоят и срещу други гръцки думи. Например: вражьдовати калкира ἐχθραίπειν, но превежда и ἐγκοτεῖν, μηνίειν; расѫдити е калка на гръцкото παρέρχεσθαι, а превежда и διέρχεσθαι. Така следните калки превеждат определени гръцки думи: безаконениѥ — ἀνόμημα, благоизволити — εὐλογεῖν, вельлѣпота — εὐπρέπεια; възданиѥ — ἀντάμειψις; въздати — ἀποδιδόναι, ἀποτιννύειν; дрьжава — κράτος, κραταίωσις; лѫкавьновати — καταπανουργεῖν; обратити — στρέφειν; отъѩти — αἴρειν, ἀνταναιρεῖν, ἀφιστάναι, ἐκτινάσσειν, λυτροῦσθαι, περιαιρεῖν; помꙑшлениѥ — ἐνθύμιον, ἐνθύμημα; прѣити — διέρχεσθαι; прѣзьрѣти — παρειδέναι, προβλέπειν, ὑπερειδέναι; приѩти — ἀναλαμβάνειν, δράσσεσθαι, ἐπιλαμβάνειν, κατέχειν, κομίζεσθαι, ὑπολαμβάνειν, ὑποφέρειν, φροντίζειν; припасти — προπίπτειν; прогнѣвати — παραπικραίνειν, παροξύνειν; сѣдалиште — ἕδρα; сила — δυναστεία, ἰσχύς; свѧтꙑни — ἁγιωσύνη; съньмъ — συνέδριον, συστροφή; оублажити — μακαρίζειν; оуничьжениѥ — ἐξουδένωσις, ἐξουθένημα.

Част от калките са композити и предават точно гръцките композити. От засвидетелстваните в Синайския псалтир 2358 думи Р. М. Цейтлин отделя 55 сложни. Най-многобройни са групите думи на благо-, законо-, ино-. Редица думи, характерни за лексиката на старобългарските паметници, отсъстват в псалтирния текст като вехтозаветен (Цейтлин, 1986:272).

В старобългарския псалтирен текст има и случаи на преки заемки, някои от които се превеждат или калкират в един или група псалтири:

аг҃гелъ		ἄγγελος	33:8, 96:7, 102:20, 137:1 и др.
аг҃гельскъ,		[τῶν] ἀγγέλων	77:25
аерьнъ	въздоушьнъ Бн, Г	τοῦ ἀέρος	17:12
акротомъ	несѣкомъ (Н, светог.)	ἀκρότομος	113:8
аспидъ (аспида)		ἀσπίς	90:13
	змиинъ	[τῶν] ἀσπίδων	57:5, 139:4
варь (тварь)	тѧжесть Сн, Ср; страна Сф	βᾶρις	47:4
васильскъ		βασιλίκος	90:13
демонъ	бѣсъ (Н, светог.)	δαιμόνιον	90:6, 95:5, 105:37
дїапсал(ъ)ма, дїапсал(ъ)мъ		διάψαλμα	3, 7, 9, 38, 76, 79, 80, 83, 86, 88
епискоупьство		ἐπισκοπή	108:8
ероусии	ръжда Ч, Сн, Ср, Г, Р	ἐρουσίβη	77:46
идолъ		εἴδωλον	96:7, 113:12, 151:6
каѳисма	сѣдильна	καθίσμα	В оглавленията на псалом 17, 24, 32, 70, 85, 101, 105, 109, 118, 119, 134, 143, 151
ке̂дръ	тисиа Ч, Бн	κέδρος	79:11
кивотъ	кѡвчегъ Н	κιβωτός	131:8

кротафъ, кротаѱъ (д. мн.)	скраньꙗмь К; скранима Н; колѣнома Г	κρόταφος	131 : 4
кѵ̂мбаль	тумпань П, № 3	κύμβαλον	150 : 5
лива		λίψ	77 : 26
маньна		μάννα	77 : 24
матизмъ (иматизмъ)	риза С; одежда (светог., Х)	ἱματισμός	21 : 19
	риза		44 : 10
мѵро	Хризма	μύρον	132 : 2
олокавътома	вьсесъжагаемаꙗ	ὁλοκαύτωμα	19 : 4
олѣи (ѥлеи)		ἔλαιον	4 : 8, 103 : 15, 108 : 18
	масло (в знач. масло, елей) Ч, Н		44 : 8
	маслина (в знач. маслиново дърво)		51 : 10, 127 : 3
онагръ (анагръ, инагръ)		ὄναγρος	103 : 11
оръганъ		ὄργανον	136 : 2, 150 : 4, 151 : 2
псал(ъ)мъ		ψαλμός	
псалътырь		ψαλτήριον	48 : 5; 80 : 3 и др.
рамѣнъ, рамьнь		ῥάμνος	57 : 10
сканъдалъ (49 : 20 С)	съблазнь	σκάνδαλον	48 : 14, 49 : 20, 68 : 23, 105 : 36, 118 : 165, 140 : 9
ску̂мьнъ (скоумень С)		σκύμνος	16 : 12, 56 : 5, 103 : 21
ск̂инии		σκηνή	77 : 60
сукамина	чрьница С, П, Ср; ꙗгодичье Ч, Г	συκάμινος	77 : 47
туманзии (пазии)		τοπάζιον	118 : 127
тумпаньница, (тумпаниза)	бѫбъница	τυμπανιστρία	67 : 26
тумпанъ	бѫбънъ Ч	τύμπανον	80 : 3, 149 : 3
фуниѯъ (пиникъ С)		φοῖνιξ	91 : 13
:херувимъ		χερουβίμ	17 : 11
ѥреи	свѧщеникъ (Н, светог.)	ἱερεύς	77 : 64, 131 : 16
ѵпостась	съставъ (Н, светог.)	ὑπόστασις	38 : 6, 68 : 3, 88 : 48, 136 : 6
ѵсопъ (осоѱъ С)		ὕσσωπος	50 : 9

При граматичните връзки се пази славянската съчетаемост. Многобройни са примерите за предаване на гръцко безпредложно съчетание с предложна падежна форма:

ἐνεδυόμην σάκκον облачахъ сѧ въ врѣтиште (34:13)
οἱ κατοικοῦντες τὰ πέρατα живѫщии въ коньцихъ (64:9)
ἡμέρας, ἧς ἐλυτρώσατο д҃нь въ ньже избави (77:42)
ἐνδιαβάλλοντές με ἐντροπήν облъгаѭщии мѧ въ срамъ (108:29)
τοὺς ἐπανισταμένους ἡμῖν въстаѭщаꙗ на ны (43:6)
ὡς τοίχῳ ꙗко на стѣнѫ (61:4), οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ живѫщии на неи (97:7), κλῖνον ...ἐμοὶ приклони къ мьнѣ (16:6), τῷ Ἰδιθουν о идитоумѣ (38:1), συμπαραμένει τῷ ἡλίῳ прѣбѫдетъ съ слъньцемъ (71:4) и т. н.

Често е съвпадението на синтактичната структура, която е резултат от стремежа на преводачите към формален паралелизъм с изходния текст и е едно от изискванията на пословния превод.

В редакциите от XIV в. стремежът към пълно формално-структурно съответствие с гръцкия текст води до замяната на падежни форми срещу предложни гръцки съответно с предложни и в славянския текст. Понякога тази замяна става в група псалтири.

11:3	лъстивъıꙗ сръдьцемь С, Б, П, Г, Сф, Х (Сн, Ср, Бн, Р, Ш/) δόλια ἐν καρδίᾳ	въ ср҃ци Н, Т, К, № 3, Пл
17:45	слоухъмь оуха Сн, Б, П, Бн, Г, Сф, Бк, Х (Ср, Р, Ш/) εἰς ἀκοὴν ὠτίου	въ слоухъ оуха Н, Ш, Т, К, № 3, Пл оухоу С
30:10	съмѧте сѧ ꙗростию Сн, Б, П, Сф (Ср, Р, Ш, Х/) ἐταράχθη ἐν θυμῷ	отъ ѣрости С, Бн, Г, Р, Т, К, Бк, № 3, Пл вь ꙗрѡсти Н
30:11	оскодѣ болѣзнъıѫ С, Сн, Б, П, Г, Р, Сф (Ср, Ш, Х/) ἠσθένησεν ἐν πτωχείᾳ	вь болѣзнї Н, Т, К, Бк, № 3, Пл
30:11	ѡскѫдѣ ... въздъıханиемъ Б, П, Р, Сф (Ср, Ш, Х/) въздъıханыи С; вьздыханиıхь Бк, № 3 ἐξέλιπεν ... ἐν στεναγμοῖς	сь вьзⷣиханиѥмь Сн, Бн, Г вь въздыхани Т, К, Пл въ стенании Н
32:3	поıте емоу въсклıцѣньемъ С, Сн, Б, П, Бн, Р, Сф, Бк, Х (Ср, Ш/) ψάλατε ἐν ἀλαλαγμῷ	съ въсклицанїемь Г, Т, К, Пл въ възклицан Н, № 3
37:8	нѣстъ їстлениѣ плъти моеї С, С. м, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Бк (Ср, Х/) οὐκ ἔστιν ἴασις ἐν τῇ σαρκί μου	въ пльти Кд, Т, К, № 3, Пл исцѣлениа Н
41:5	сквозѣ мѣсто крова дıвъна домоу б҃жъѣ С, Б, П, Бн, Г, Сф,	до домоу б҃жьꙗ Сн, Н, Т, № 3, Пл

	Кд, Бк, Х дома б̅жиѩ Ср; домоу б̅ию Р ἐν τόπῳ σκηνῆς θαυμαστῆς ἕως τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ	липсва крова Сн; даже-до К
60:5	покръѭ сѩ кровомъ С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Р, Сф, Бк, Х покрьїх сѧ Г; кромь Пл σκεπασθήσομαι ἐν σκένῃ	вь кровѣ Н, Кд, Т, К, № 3
64:5	їсплънімъ сѩ благъіхъ, С, Ч, Сн, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, К благъї Б; is'plnihom' se Х πλησθησόμεθα ἐν τοῖς ἀγαθοῖς	въ благыихъ Н, Кд, Т, Бк, № 3, Пл
72:24	съвѣтомь твоімь наставілъ мѩ єсі С, Б, П, Ср, Г, Р, Сф, Бк (Х/) съвѣтъ свои Ч; липсва мѧ Бн ἐν τῇ βουλῇ σου ὡδήγησάς με	въ съвѣтѣ Сн, Н, сь съвѣтомь Кд, Т, К, № 3, Пл
88:13	імєні твоємоу въздрадовасте сѩ С, П (Бн/) вз̂рдоваста сѧ Б, Ср, Р, Сф, Х; въздроєте сѧ Т ἐν τῷ ὀνόματί σου ἀγαλλιάσονται	о имєни твоѥмь възр̂адоваста сѧ Сн, Г твоємоу възр̂оуєта се Кд, К, № 3, Пл (възрадоваста сѧ Н)
106:26	д̅ша ихъ зломъ тааше Б, П, Сф, Х (Сн/) д̅шѩ, таашѩ С; д̅шѫ Р; тааше сѧ Ср, Г ἡ ψυχὴ αὐτῶν ἐν κακοῖς ἐτήκετο	въ злых Н, Кд, Т, К, № 3, Пл вь злиихь Бк
107:2	въспоѭ славѣ моєі С, Г, Р, Бк (Сн/) поѭ Кд, Т, № 3, Пл ψαλῶ ἐν τῇ δόξῃ μου	въ славѣ Б, П, Ср, Сф поѫ Н, К
125:5	сѣвъшеї сльзами С, Сн, Б, П, Г, Х (Бн/) сѣѭщєи Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл οἱ σπείροντες ἐν δάκρυσιν	съ слъзами Ср, Сф сѣѭщєи въ слъзахъ Н

В по-голямата си част приведените примери свидетелствуват за различно предаване на гръцката предложна конструкция ἐν + дат. пад. — освен творителните форми, които обикновено ѝ съответствуват, се срещат и случаи на род. (64:5) и дат. пад. (88:13, 107:2). По-късни са замените им с предложни форми с различни предлози (въ, о, съ, отъ), като в най-старите текстове конструкцията се предава и с предложен местен пад.:

76:10	оудържить въ гнѣвѣ своѥмь щедроты своѩ Сн, Ср, Бн, Н, К, № 3, Пл (Х/)	оудръжить гнѣвъ свои Б, П

	въ гнѣвъ свої С, Сф; штедротъ своꙗ Ч; липсва своѥмъ, щедротъ своѫ Г; гнѣвь свои вь щедроты своѫ Р ἢ συνέξει ἐν τῇ ὀργῇ αὐτοῦ τούς οἰκτιρμούς αὐτοῦ	

В други случаи се предава с предложен винителен:

144:18	въ истинѫ Б, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, № 3, Х, Пл ἐν ἀληθείᾳ	истиною Сн, П, Ср, Бн, Бк

или с предложен творителен:

104:37	изведе ... съ съребромъ и златомъ С, Сн, Б, П, Сф, Бк, Х (Бн/) ἐξήγαγεν ... ἐν ἀργυρίῳ καὶ χρυσίῳ	липсва съ Ср, Г, Р, Н, Кд, Т, К, № 3, Пл златомъ и сребромъ Н

По същите причини поставените в съответствие със славянската норма предложни срещу безпредложни падежни форми в гръцки се заменят с безпредложни в поправените редакции, а на места — непоследователно, в отделни включени в изследването ръкописи:

27:1	ѹподоблѫ сѧ съ низъходѧштіми С, Сн, Б, П, Бн, Г, Р, Сф, Х, Пл (Ср, Ш/) сь сиходещиими (sic!) Бк ὁμοιωθήσομαι τοῖς καταβαίνουσιν	низходѧщиимь, липсва съ Н, Т, К, № 3
32:7	ѣко вь мѣхъ С, Б, П, Бн, Г, Р, Сф, Бк, Х (Ср, Ш/) акъı Сн ὡς ἀσκὸν	липсва въ Т, К, № 3, Пл
34:28	въсъ денъ въ хвалѫ твѫѭ С, Б, Р, Сф (Х/) ὅλην τὴν ἡμέραν τὸν ἔπαινόν σου	липсва въ Сн, П, Ср похвалѫ Н; хвалѣ твоеи, липсва въ Ш, Т, К, № 3, Пл по хвалѣ Бк
43:23	ѣко овъцѧ на заколенье С, Ч, Сн, Б, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Кд, Х (№ 3/) ὡς πρόβατα σφαγῆς	заколению П, Н, Т, К, Пл ѡвⷱче Бк
61:4	ѣко на стѣнѫ С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Кд, К, Бк, № 3, Х, Пл ὡς τοίχῳ	липсва на Н, Т
87:9	положиша мѧ въ мръзость себѣ С, Б, П, Ср, Бн, Г, Р въ мьрзости Сн ἔθεντό με βδέλυγμα ἑαυτοῖς	липсва въ Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл мръзості Сф, Х
93:23	въздастъ имъ г͠ъ по безаконїю иⷯ Б, Ср, Бн, Г, Р, Сф, К, Х по безакониѥмь П	въздастъ імъ г͠ь безаконение ихъ С безаконие Н, Кд, Т, Бк, № 3

	ἀποδώσει αὐτοῖς τὴν ἀνομίαν αὐτῶν	липсва г҃ь Пл; беззакониѩ Сн
104:36	начѩтокъ С, Сн, Б, П, Ср, Г, Сф, Н, Х (Бн, Р/) ἀπαρχὴν	ѿ начатькъ Кд, Т, К, № 3, Пл
131:11	клат сѧ ... въ истинѫ П, Сф, Х въ рѣснотѫ С; липсва въ Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл ὤμοσεν ... ἀλήθειαν	истиною Сн, Б, Ср, Бн, Г, К

На някои места се прибавят предлози в група псалтири, дори и в редакциите от XIV в.

39:7	съвръшилъ єсі мнѣ С, Сн, Б, П, Р, Сф, Н, Бк (№ 3/) κατηρτίσω μοι	о мнѣ Ср, Г, Кд, Т, К, Пл, Х
43:12	ѣко овъцѩ сънѣди С, Б, П, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х снѣды Пл ὡς πρόβατα βρώσεως	овьцѧ въ сънѣдъ Сн, Ср, Бн, Р на съѣдениѥ Ч
50:16	въздрадоуєтъ сѩ ѩзꙑкъ мої правъдѣ твоєі С, Б, П, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл ѭзикь мои поꙋчить сѧ Бн ἀγαλλιάσεται ἡ γλῶσσά μου τὴν δικαιοσύνην σου	о правьдѣ твоѥи Сн, Ср, Г, Р
62:6	ѣко тоука и масті испълні сѩ С, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, К, Х масть Ср ὡσεὶ στέατος καὶ πιότητος ἐμπλησθείη	отъ тоука и масти Ч, Н, Кд, Т, № 3, Пл
68:9	тоуждь бꙑхъ братии моѥи Ч, Сн, К, Бк, Пл (Х/) брати Ср, Бн, Г, Кд, Т, № 3; братрі С; братриї Сф; ѿтоужⷣенъ, братиї Н ἀπηλλοτριωμένος ἐγενήθην τοῖς ἀδελφοῖς μου	въ братии Б; въ брати Р; въ братрии П
72:28	прілѣплѣті сѩ бѕ҃ѣ С, Ч, Сн, Ср, Сф (Х/) бв҃и Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл; еже прїлѣплѣти сѧ бв҃и Н τὸ προσκολλᾶσθαι τῷ θεῷ	ѡ бз҃ѣ Бн, Г, Р
134:12	дастъ землѭ їхъ достоѣниє С, Сн, Б, Ср, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл достоѩниѩ Бн; даде Н ἔδωκεν τὴν γῆν αὐτῶν κληρονομίαν.	въ достоаниѥ П, Г, Х

В повечето случаи се спазва и лексическата съчетаемост на славянските думи, ключовите думи се предават на основата на общност на изразяваните семи с гръцките, а зависимите думи в словосъчетанията се появяват като допълнения по нормите на лексическата съчетаемост.

Както показват съпоставките на старобългарския псалтирен текст с гръцкия, основен принцип при превода на Псалтира е пословният, който се прилага само в количествено отношение. Превежда се дума за дума, но на една гръцка дума не съответствува точно определена в старобългарски. Наблюдава се вариативност при предаването на някои гръцки думи на старобългарски и обратното. Трябва да се отчитат и особеностите на изходния текст като поетичен и ритмизиран, както и стилистичните и позиционните ограничения, които налага принципът parallelismus membrorum. Съвпадението по смисъл на съставните части на един стих се постига с повторение на синтактичните конструкции или чрез симетрия на лексикалните елементи. Посочената особеност на еврейския и гръцкия псалтирен текст се запазва и в старобългарския превод и до голяма степен обуславя богатството на синоними и антоними (Верещагин, 1975:60—72; 1978:83—87). Много лексикални двойки, които се разглеждат като редакционни замени и напластявания, са съществували в езика, те са част от неговото лексикално богатство и не тяхната замяна изобщо, а на определени места от богослужебните текстове е белег за намеса в текста. За гръцките синоними се намират съответни старобългарски.

Понякога една гръцка дума се превежда с две старобългарски, но в повечето случаи това не е единственият превод на същата гръцка дума. На други места в текста преводачът намира за съответствие една старобългарска. Среща се и поморфемен превод, но това също не е свидетелство за невъзможността да се намери старобългарско съответствие на калкираната гръцка дума. Калки превеждат и други гръцки думи, а калкираната дума има и други съответствия освен калката. Повечето не са калки, направени в процеса на превода.

Разглежданите изключения от пословния принцип не го отричат. По-голямата част от тях могат да се обяснят с изискванията на контекста, със стремеж към богата синонимия, която ще предаде точно и изразително оригинала.

При старобългарския превод на Псалтира сферите на приложение на двата разгледани принципа на превод са по-различни от установените в изследването на евангелските преводи. До голяма степен фактът, че Псалтирът е старозаветна книга, определя разликите в съотношението съвпадение — несъвпадение на културите. Изключенията от пословния принцип показват, че тези сфери не определят еднозначно принципите на превод. В архаичната група като цяло пословният принцип се нарушава в полза на славянската норма, когато води до неясноти или неточности при предаването на гръцкия текст.

Точно и изчерпателно принципите на превод, отразени в старобългарския псалтирен текст, са определени в общите постановки за характера и целите на превода, отделени от А. Минчева при анализа на Македонския кирилски лист:

1. Преводът няма право да прибавя или да отнема думи от текста, който превежда — принцип за светостта и неприкосновеността на религиозно догматичната литература.

2. Преводът се прави дума срещу дума (следователно и в същия словоред) — принцип на количествена и позиционна идентичност.

3. Важни са не думите сами по себе си, а техният смисъл (разоумъ), който е цел на превода — принцип за примата на съдържанието.

4. Когато пословното съответствие се превръща в буквално и води до нарушаване на смисъла, използува се друго изразно средство. Тогава преводачът е длъжен да се съобразява само с предаването на съдържанието на текста („на разума") — принцип за ролята на смисъла като единствен коректив или диспропорция между форма и съдържание (Минчева, 1985: 119).

За по-пълното характеризиране на старобългарския псалтирен превод трябва да се проследи и отразяването на определени особености на гръцкия език. В процеса на преводаческата практика се установяват и норми за предаването им, определени от изискванията на славянската употреба и от едно „съвсем не безгранично, а строго регламентирано по размер и степен на необходимост влияние на гръцкия език" (Минчева, 1985: 120). Ще разгледаме предаването на гръцкия инфинитив и на отразяването на посесивните отношения в старобългарския превод на Псалтира.

По различен начин се предава на старобългарски инфинитивът, който в гръцки има широко приложение. Членът при инфинитива засилва субстантивната му функция и той се употребява във всички падежи (ед. ч.), свързва се и с предлози, замества напълно съществителното име, може да изразява действия и цели съждения (изречения). При изискването за пословност на превода членуваният инфинитив се предава различно в старобългарския псалтирен текст, като не могат да се установят правила за употребата на отделните начини за предаване. На този проблем са посветени изследванията на Ф. Пастрнек, О. Грюнентал, С. Слонски и К. Мирчев, като в последните две проучвания е включен материал и от псалтирния текст (Pastrnek, 366—391; Grühnenthal, 1911: 1—5; Słonski, 1908; Мирчев, 1937: 7—14). Членуваният инфинитив в род. пад. се предава най-вече с инфинитив:

20:12 μὴ δύνωνται στῆσαι нє възмогѫ съставити
36:20 ἅμα τῷ δοξασθῆναι αὐτοὺς καὶ ὑψωθῆναι коупьно прославити сѧ имъ
и възнєсти
39:14 εὐδόκησον τοῦ ῥυσασθαί благоволи избавити
39:13 οὐκ ἠδυνήθην τοῦ βλέπειν възмогъ/възмогохъ зьрѣти
67:19 ἀπειθοῦντες τοῦ κατασκηνῶσαι прогнѣваѭщаꙗ сѧ въсєлити
77:38 πληθυνεῖ τοῦ ἀποστρέψαι оумъножитъ възвратити
101: 5 ἐπελαθόμην τοῦ φαγεῖν забыхъ сънѣсти
101:14 καιρός τοῦ οἰκτιρῆσαι врѣмѧ помиловати/оущєдрити

Само в 3 случая родителната форма на инфинитива се превежда със супин. В два от тях супинът се запазва и в поправените псалтири:

24:14 ἡ διαθήκη αὐτοῦ τοῦ δηλῶσαι законъ/завѣтъ єго ꙗвитъ
58:16 διασκορπισθήσονται τοῦ φαγεῖν раздѫтъ сѧ ꙗстъ,
а в 103:15 оумаститъ (τοῦ ἱλαρῦναι) се замества с оумастити.

Инфинитивна форма замества и темпорално изречение от гръцкия текст:

36:23 οὐδὲ μὴ καταδικάσηται αὐτόν, ὅταν κρίνηται αὐτῷ ни осѫдитъ єго
єгда сѫдити сѧємоу.

Срещат се и случаи на превеждане на инфинитива със съществително име:

9:23	ἐν τῷ ὑπερηφανεύεσθαι	въ гръдости
17: 7	ἐν τῷ θλίβεσθαί	въ скръбъ
39:14	εἰς τὸ βοηθῆσαί	на помощь (архаичните псалтири) въ помощь (светогорските псалтири)
41:10	ἐν τῷ ἐκθλίβειν	отъ печали
54:21	ἐν τῷ ἀποδιδόναι	на въздааниѥ (за П)
108: 4	ἀντὶ τοῦ ἀγαπᾶν	въ любъве мѣсто
126: 2	μετὰ τὸ καθῆσθαι	по сѣдании
128: 6	πρὸ τοῦ ἐκσπασθῆναι	прѣжде въздръваниꙗ (въстръжениꙗ Б).

В надслова на 26-ти псалом — πρὸ τοῦ χρισθῆναι прѣжде помазаниꙗ.

Често родителната форма на инфинитива се предава с да+сег. вр. на глагола:

35: 2	τοῦ ἁμαρτάνειν	да съгрѣшаѥтъ (да съгрѣшаѭтъ С)
72:28	τοῦ ἐξαγγεῖλαι	да исповѣмъ (архаичните псалтири) да възвѣщѫ (светогорските псалтири)
93:13	τοῦ πραῢναι	да оукротиши
104:39	τοῦ φωτίσαι	да просвѣтитъ
118:76	τοῦ παρακαλέσαι	да оутѣшитъ

В светогорската редакция се забелязва предпочитание към инфинитива като формално точно съответствие на гръцкия текст и в много случаи да-конструкциите от архаичните псалтири се заместват с инфинитиви:

25: 7	да оуслышѫ С, Сн, Б, П, Бн, Г, Сф, Х (Ср, Р, Ш/) τοῦ ἀκοῦσαι	оуслышати Т, Бк +ми К, № 3, Пл; еже слышати ми Н
68:24	да не вıдѧтъ С, Ч, Сн, Г, Р, П (Х/) τοῦ μὴ βλέπειν	не вıдѣти Б, Бн, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл еже не блюсти Н
75:10	да сп҃сеть Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф (Х/) да оупасетъ С τοῦ σῶσαι	сп҃сти Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл еже сп҃сти Н
79: 3	прıдı да ны сп҃еши С, Ч, Б, П, Г, Р, Сф, Х, (Бн/) да сп҃сеши насъ Сн, Ср ἐλθὲ εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς	сп҃сти нⷭа Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл въ еже спасти насъ Н
100: 8	да потрѣблѭ С, Сн, Б, П, Ср, Бк, Х да потрѣбѧт сѧ Бн, Г; ни потрѣбѧт сѧ Р τοῦ ἐξολεθρεῦσαι	потрѣбити Кд, Т, К, № 3, Пл иже потрѣбити Н; ꙗко потрѣбыти Сф
103:27	да даси С, Сн, Б, П, Ср, Р, Сф, Х липсва да Бн, Г δοῦναι	дати Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
104:22	да наоучитъ . . . и оумодрıтъ С, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Х	наоучити . . . и оумѫдрити Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл

	да накажеть Сн τοῦ παιδεῦσαι. . . καὶ σοφίσαι	еже наказати... и ѹпрѣмѫдрити Н
104:39	да просвѣтітъ С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Х τοῦ φωτίσαι	просвѣтити Т, № 3, Пл просвѣти Кд, К, Бк еже просвѣтити Н
105: 8	да скажеть Сн, Б, П, Сф, Бк, Ср, Бн, Г, Р, Х да съкатъ С τοῦ γνωρίσαι	сказати Кд, Т, № 3, Пл еже сказатї Н; познати К
105:23	да потрѣблѭ С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Х τοῦ ἐξολεθρεῦσαι	потрѣбити Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
112: 8	да посадитъ С, Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Сф (Х/) τοῦ καθίσαι	посадити Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
118:173	да с҃петъ С, Б, П, Ср. Бн, Г, Сф (Р, Х/) да с҃пете Сн τοῦ σῶσαί	с҃пети Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл еже спⷭ҇ти Н

По формални причини се поправя и в случаи, когато инфинитивът е преведен със съществително:

41:10	хождѫ отъ печалі врага моего С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Х πορεύομαι ἐν τῷ ἐκθλίβειν τὸν ἐχθρόν μου.	егда стѫжает ми врагъ Кд, Т, К, № 3, Пл вьнегда стѫжати врагоу Н

На места се заменят инфинитиви с глаголни форми (най-вече когато инфинитивът стои редом с глаголна форма със същите морфологични показатели):

18:12	вънегда съхраніті С, П, Сф, Н, Т, Бк, Х (Ср, Р/) съхранѣти Б; сьхрани Г, ἐν τῷ φυλάσσειν	вънегда съхранить Сн, Бн, Н, К
32:19	ізбавити С, Б, П, Сф, Н, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Ср, Р, Ш/) ῥύσασθαι	избавить Сн, Бн, Г, Бк
32:19	прѣпитѣти С, Б, П, Сф, Н, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Ср, Ш/) διαθρέψαι	препитаѥть Сн, Бн, Г, Р
49: 4	расѫдіті С, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл еже раз̊сѫдити Н διακρῖναι	расоудит[ь] Сн, Б, П
71: 2	сѫдіті С, Ч, Ср, Бн, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) κρίνειν	соудить Сн, Б, Бн, Р

101:23	работаті С, Сн, П, К, Бк, № 3, Х, Пл еже работати Н τοῦ δουλεύειν	работаите Б, Ср, Бн, Г, Р, Сф
104:25	лесть створіті С, Б, П, Г, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл еже льстити Н τοῦ δολιοῦσθαι	сътвори Сн, Бн, Р

Конструкцията Dativus cum infinitivo съответствува на гръцката конструкция Accusativus cum infinitivo. Преведените с глаголна форма такива гръцки конструкции в поправените редакции или в отделни текстове се заменят със съответната славянска конструкция:

26: 4	да жівѫ С, Сн, Б, П, Бн, Г, Сф, Т, Х, Пл (Ср, Р, Ш/) τοῦ κατοικεῖν με	еже жити ми Н, № 3 иже К
26: 4	да зърѫ... и посѣщаѭ С, Сн, Б, П, Бч, Сф, Г, Х (Ср, Р, Ш/) τοῦ θεωρεῖν με ... καὶ ἐπισκέπτεσθαι	зрѣти ми... и посѣщати Г, К, Бк, № 3, Пл еже зрѣти ми... и посѣщати Н
60: 9	въздаѩ С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Р, Сф, Х (Кд, Х/) възда̂жь Г τοῦ ἀποδοῦναί με	въздати ми Т, К, Бк, № 3, Пл еже въздаати ми Н

С Dativus cum infinitivo в някои текстове е предаден и инфинитив който не влиза в съответната гръцка конструкция:

83:11	жіти С, Ч, Б, П, Бн, Сф, Т, Бк (Х/) ἢ οἰκεῖν	жити ми Сн, Ср, Н, Кд, К, № 3, Пл
118:148	поѹчити сѩ С, Сн, Б, П, Бн, Сф, Бк (Р, Х/) τοῦ μελετᾶν	поѹчити ми сѧ Г, Кд, Т, К, № 3, Пл еже поѹчати сѧ Н
118:171	егда наоѹчиши мѩ С, Б, П, Бн, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Р, Х/) ὅται διδάξῃς με.	егда наоѹчити ми сѧ Сн, Ср, Г

Когато действието, изразено с инфинитив, става след действието на главния глагол, гръцкият членуван инфинитив с предлог πρὸ се предава на старобългарски с подчинено изречение за време, въведено със сложния предлог прѣжде даже не:

38:14 πρὸ τοῦ με ἀπελθεῖν прѣжде даже не отъидѫ

57:10 πρὸ τοῦ συνιέναι прѣжде даже не разоумѣѥте

118:67 πρὸ τοῦ με ταπεινωθῆναι прѣжде даже не съмѣрихъ сѧ.

Дателната форма на членувания инфинитив с предлог ἔν на старобългарски се предава с подчинено изречение, въведено с относително наречие за време (ѥгда или вънегда):

13: 7 ἐν τῷ ἐπιστρέψαι κύριον τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ

егда възвратитъ г҃ь плѣнъ людеи своихъ (вънегда К)

26: 2 ἐν τῷ ἐγγίζειν . . . τοῦ φαγεῖν τὰς σάρκας μου
єгда приближиша сѧ . . . сънѣсти плътеи моихъ
(прібліжѩтъ сѩ С; вънєгда К; приближаахѫ сѧ *Пл*, № 3)
27: 2 εἰσάκουσον . . . ἐν τῷ δέεσθαί με πρὸς σέ, ἐν τῷ με αἴρειν χεῖράς μου
оуслꙑши. . . єгда молѧ сѧ къ тебѣ єгда въздѣѭ рѫцѣ мои
(възовѫ С; вънєгда въздѣти ми К)
41: 11 ἐν τῷ καταθλάσαι τὰ ὀστᾶ μου . . . ἐν τῷ λέγειν αὐτούς μοι
єгда съкроушаахѫ сѩ кости моѩ . . . єгда глаголаахѫ мнѣ
4: 2 ἐν τῷ ἐπικαλεῖσθαί με εἰσήκουσέν μου ὁ θεός
вънєгда възвахъ/възꙑвахъ и оуслꙑша мѧ б҃є
9: 4 ἐν τῷ ἀποστραφῆναι τὸν ἐχθρόν μου
вънєгда възвратити сѧ врагоу моємоу
18: 12 ἐν τῷ φυλάσσειν αὐτὰ ἀνταπόδοσις πολλή
вънєгда съхранити възданиѥ много (сьхранить Н, К)
50: 6 νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε
прѣпърьши вънєгда сѫдити ти (сѧ вм. ти С, Б, П; мї вм. ти Г; осѫдити С)
72: 18 κατέβαλες αὐτοὺς ἐν τῷ ἐπαρθῆναι
низъложилъ ѩ ѥси вънєгда разгрьдишѧ
123: 2 ἐν τῷ ἐπαναστῆναι ἀνθρώπους ἐφ᾽ ἡμᾶς
вънєгда въстати ч҃лкомъ на нꙑ.

Когато преводачът схваща като определящи за смисъла причинните отношения, подчиненото изречение се въвежда с наречие за причина. Например:

69: 1 εἰς τὸ σῶσαί με κύριον
зане спасе мѧ г҃ь.

Членуваният инфинитив с предлог ἐν се превежда и с причастия:

31: 3 ἀπὸ τοῦ κράζειν με ὅλην τὴν ἡμέραν
зовѫщоу ми вьсь дьнь (зовѫштє С; зовѫщиїи № 3)
48: 17 ὅτι οὐκ ἐν τῷ ἀποθνήσκειν αὐτόν λήμψεται τὰ πάντα
идє оумираѩ нє оставитъ ли вьсєго
68: 4 ἐξέλιπον οἱ ὀφθαλμοί μου ἀπὸ τοῦ ἐλπίζειν ἐπὶ τὸν θεόν μου
ищєзостє очи мои оупъваѭщии ми на бога моѥго (їштєзєтє С; въпиѭщоу П)
136: 1 ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν καὶ ἐκλαύσαμεν ἐν τῷ μνησθῆναι ἡμᾶς τῆς Σιών
тоу сѣдомъ и плакахомъ сѩ помѩнѫвъшє Сиона.

С много редки изключения членуваният инфинитив в Норовия псалтир се предава с єжє + инфинитив, а при ἐν + инфинитив — с вънєгда + инфинитив.

Само в един случай всички разглеждани псалтири дават єжє + инфинитив срещу гръцкия членуван инфинитив:

132: 1 ἰδοὺ δὴ τί καλὸν ἢ τί τερπνὸν ἀλλ᾽ ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐτό
сє коль добро и коль красьно єжє жити брати въкоупѣ.

В отделни текстове глаголни форми в гръцки и съответствуващите им в старобългарски се заменят с инфинитив:

51: 7	въстръгнєтъ тѩ и прѣсєлітъ тѩ С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл	въстрьгнѫти тѧ и прѣсєлити тѧ Н, № 3
	ἐκτίλαι σε καὶ μεταναστεύσαι	

77:50	пѫть сътворі С, Ч, Сн, Ср, Бн, Н, Кд, Т, Бк, № 3, Х, Пл ὡδοποίησεν	створити Б, Г, Р, Сф, К

Посесивните отношения в гръцки и в старобългарски се изразяват с род. пад. Например:

7: 7	ἐν τοῖς πέρασι τῶν ἐχθρῶν μου	въ концихъ врагъ твоихъ
9:24	ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ	въ похотехъ дш҃ѩ своеѩ
13: 6	βουλὴν πτωχοῦ	съвѣтъ нищаго
15: 5	κύριος ἡ μερὶς τῆς κληρονομίας	г҃ь чѧсть достоꙗниꙗ моего
16: 8	ὡς κόραν ὀφθαλμοῦ	ꙗко зѣницѫ ока
16: 9	ἀπὸ προσώπου ἀσεβῶν	отъ лица нечьстивꙑихъ
17:47	ὁ θεὸς τῆς σωτηρίας μου	б҃ъ сп҃сениꙗ моего
18:15	τὰ λόγια τοῦ στόματός μου	словеса оустъ моіхъ
21: 2	οἱ λόγοι τῶν παραπτωμάτων μου	словеса грѣхъпаданеи моихъ
21:16	συναγωγὴ πονηρευομένων	сънемъ зълобивꙑихъ.

В старобългарския псалтирен превод се срещат и случаи на дателен притежателен. Например:

71: 6	υἱοὶ ὑψίστου	с҃нове вꙑшнюмоу
75:13	τῷ ἀφαιρουμένῳ πνεύματα ἀρχόντων	отъѥмлѭщоумоу д҃хꙑ кънѧземъ
82:14	κατὰ πρόσωπον ἀνέμου	прѣдъ лицемъ вѣтроу
83: 8	ὁ θεός τῶν θεῶν	б҃ъ б҃мъ
90: 8	ἀνταπόδοσιν ἁμαρτωλῶν ὄψῃ	въздаание грѣшьникомъ оузьриши
104: 3	εὐφρανθήτω καρδία ζητούντων τὸν κύριον	да възвеселитъ сѧ ср҃це искѫщиимъ господа
139:13	ποιήσει κύριος τὴν κρίσιν τοῦ πτωχοῦ καὶ τὴν δίκην τῶν πενήτων	сътворитъ господь сѫдъ нищиимъ и льсть оубогꙑимъ

в надслова на псалом 93 τετράδι σάββατων въ четврътъкъ сѫботѣ.

Характерно за старобългарския псалтирен превод е честото предаване на род. притежателен с притежателни прилагателни:

8: 9	τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ	пьтицꙑ небесьнꙑѩ
10: 6	πνεῦμα καταιγίδος	доухъ боурьнꙑи
21:22	ἐκ στόματος λέοντος	ѡтъ оустъ львовъ
39: 8	ἐκ κεφάλιδι βιβλίου	въ свитъцѣ книжьнѣмь
45: 5	τοῦ ποταμοῦ τὰ ὁρμήματα	рѣчьна оустрьмлениꙗ
46: 6 150: 3	ἐν φωνῇ σάλπιγγος	въ гласѣ трѫбьнѣ
49:10	τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ	звѣриѥ дѫбравьнии
49:13	κρέα ταύρων	мѧсо юньче
49:13	αἷμα τράγων	кръвь козлиꙗ
57: 5	κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄφεως	по образоу змииноу

64: 8 τὸ κύτος τῆς θαλάσσης	глѫбина морьскаꙗ
67:28 ἄρχοντες Ζαβουλων	кънѧѕи завълони
67:31 τοῖς θηρίοις τοῦ καλάμου	звѣремь тръстьнꙑмъ
71:10 βασιλεῖς θάρσις	царе тарситсти
80:17 147: 3 στέατος πυροῦ	тоукъ пшеничьнъ
90: 3 ἐκ παγίδος θηρευτῶν	отъ сѣти ловьчѧ
104: 6 σπέρμα 'Αβρααμ	сѣмѧ авраамле
104:11 τὴν γῆν χαναάν	землѭ ханаанѭ
106:35 εἰς λίμνας ὑδάτων	въ ѥзера водьнаꙗ
113: 4 ἀρνία προβάτων	агньци овьчии
114: 3 ὠδῖνες θανάτου	болѣзни смрьтьнꙑѩ
146:10 ἐν τῇ δυναστείᾳ τοῦ ἵππου	въ силѣ коньстѣ
148: 4 τὸ ὕδωρ τὸ ὑπεράνω	вода прѣвꙑшьнаꙗ.

Гръцкият дателен притежателен също се предава и с притежателни прилагателни:

72: 1 ὁ θεός τῷ Ισραήλ	богъ И҃левъ
82:11 ὡσεὶ κόπρος τῇ γῇ	ꙗко гнои земнꙑ.

По този начин се предава гръцкият дателен притежателен в надсловите на псалмите: τῷ Ασαφ — Асафовъ, τῷ Δαυίδ — Давꙑдовъ.

В старобългарския псалтирен превод е засвидетелствувана и друга особеност на гръцките текстове на старобългарски — замяната на гръцките родителни форми за притежание на личните местоимения с притежателни местоимения. Например:

4: 8 τοῦ προσωπου σου	лица твоего
9: 3 τῷ ὀνόματί σου	имени твоемоу
12: 3 ἐν καρδίᾳ μου	вь сръдьци моемъ
12: 6 ἐπὶ τῷ ἐλέει σου	на милость твоѭ
15:10 τὴν ψυχήν μου	доушѩ моѩ
15:11 ἐν τῇ δεξιᾷ σου	въ десници твоеи
16: 5 τὰ διαβήματά μου	стопꙑ моѩ
16: 9 τῶν πτερύγων σου	крилъ твоего
17:16 ὀργῆς σου	гнѣва твоего
18:14 ἐκ τῶν κρυφίων μου	отъ таинꙑхъ моихъ и т. н.

Многобройни са примерите за употреба на общото за всички лица възвратно-притежателно местоимение свои вместо притежателните местоимения срещу гръцките родителни форми на личните местоимения. Например:

5: 8 εἰς τὸν οἶκόν σου	въ домъ свои
18:14 τοῦ δούλου σου	раба своего
33:14 χείλη σου	ѩзꙑкъ свои
67:11 ἐν τῇ χρηστότητι σου	благостиѭ своеѭ
89:14 ἐπὶ τοῖς δούλοις σου	на рабꙑ своѩ.

Тази замяна не е последователно прокарана. Срещат се и различия между отделните преписи — притежателни местоимения се заменят със свои и обратното. В някои случаи тази замяна е и в 3 л. Например:

59: 8	вь стмъ своємъ С, Ч, Сн, Бн, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, № 3, Х, Пл твоимъ Ср ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ	твоѥмъ Б, Бк
62: 7	на постєли моєи С, П, Ср, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл ἐπὶ τῆς στρωμνῆς μου	своѥи Сн, Б свои Ч
66: 2	лицє твоє С, Ср, Г, Р, Сф, Кд, Т, Бк, № 3, Пл (Х/) τὸ πρόσωπον αὐτοῦ	своѥ Ч, Сн, Б, П, Бн, Н
80:11	оуста твоѣ С, Сн, Б, П, Ср, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл moê X τὸ στόμα σου	своꙗ Ч, Бн, Р, Н
84: 6	гнѣвъ твоі С, Сн, Б, П, Ср (Х/) τὴν ὀργήν σου	свои Ч, Бн, Г, Р, Сф, Н, Т, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
84: 8	мілость твоѭ С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) τὸ ἔλεός σου	своѫ Кд, № 3
88:42	сѫсѣдомъ своімъ С, Сн, Б, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, № 3, Х, Пл τοῖς γείτοσιν αὐτοῦ	н҃шимъ П, Ср, Бн, Г
89:16	на рабꙑ твоꙗ і на дѣла твоѣ С, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл na r(a)bi svoe i na d(ě)la tvoê X ἐπὶ τοὺς δούλους σου καὶ τὰ ἔργα σου	на рабꙑ своꙗ и на дѣла своꙗ Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р
105: 8	силѫ своѭ С, Сн, П, Ср, Бн, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл τὴν δυναστείαν αὐτοῦ.	твоѫ Б, Г, Р

На винителния падеж, в който стои допълнението на отрицателното сказуемо в гръцки, в славянската норма съответствува родителен. Например:

16: 4 ὅπως ἄν μὴ λαλήσῃ τὸ στόμα μου τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων

да нє възглаголѭтъ оуста моꙗ дѣлъ чл҃вѣчь

31: 2 μακάριος ἀνήρ, οὗ οὐ μὴ λογίσηται κύριος ἁμαρτίαν

блаженъ мѫжь ѥмоуже нє вънѣнитъ г҃ь грѣха

48: 8 οὐ δώσει τῷ θεῷ ἐξίλασμα αὐτοῦ

нє дастъ бо҃у измѣнꙑ за сѧ

64:14 ὀνειδισμόν οὐκ ἔλαβεν

поношєниꙗ нє приꙗтъ и т. н.

Понякога при буквалното предаване на гръцкия текст на старобългарски в тази позиция се срещат и винителни форми:

78: 3	οὐκ ἦν ὁ θάπτων	нє бѣ погрѣбаꙗи
106: 12	οὐκ ἦν ὁ βοηθῶν	нє бѣ помагаꙗи.

Винителните форми за допълнение, които предават гръцките винителни в тази позиция, често се заменят с творителни, което свидетелствува, че допълнението се схваща като средство за извършване на действието, означено със сказуемото:

34:17	ἔβρυξαν . . . τοὺς ὀδόντας	поскрьжещіетъ зѫбы
64:13	ἀγαλλίασιν . . . περιζ ώσονται	радостніѭ прѣпоѩшѫтъ сѩ
72: 6	περιεβάλοντο ἀδικίαν	одѣѩшѩ сѩ неправьдоѭ
104:29	ἐξῆρψει βατράχους	въскыпѣ жабами
108:25	ἐσάλευσαν κεφαλὰς	покываша главами
138:22	τέλειον μῖσος ἐμίσουν.	съврьшеноѭ ненавистніѭ ненавидѣхъ.

Двойният винителен се предава с две винителни форми, както е в гръцки:

51: 9 ἔθετο τόν θεόν βοηθὸν αὐτοῦ
положи б͞а помощьника себѣ
68:12 ἐθέμην τὸ ἔνδυμά μου σάκκον
положихъ одѣние моє врѣтище
77:70 ἐξελέξατο Δαυίδ τόν δοῦλον αὐτοῦ
избьра Давыда раба своєго
90: 9 τὸν ὕψιστον ἔθου καταφυγήν σου
вышьнѩаго положилъ єси прибѣжище твоє

И много по-рядко едната винителна форма е с предлог:

87: 9 ἔθεντό με βδελύγμα
положиша мѧ въ мръзость

ОТНОШЕНИЕ МЕЖДУ АРХАИЧНАТА ГРУПА ПСАЛТИРИ И ПСАЛТИРИТЕ, РЕДАКТИРАНИ ПРЕЗ XIV ВЕК

Чрез текстови съпоставки се установяват лексикалните особености на архаичната група като цяло в развоя ѝ до установяването на поправените редакции от XIV в. В рамките на включения в изследването материал тези разночетения са диагностични.

4: 2	пространілъ єси С, С. м, Б, П, Бн (Сн, Ср, Г, Р, Сф, Ш/) ἐπλάτυνάς	разпространила мѧ єси Н, Т, К, Бк, № 3, Х
5: 7	мръзітъ г͞ві С, П, Б, Бк (Сн, Ср, Г, Р, Ш, Пл/) г͞а Бн; g͞vě Х βδελύσσεται κύριος	гнѫшает сѧ господъ Н, Т, К, № 3
6:10	молітвѫ С, Б, П, Н, Бн (Сн, Ср, Г, Р, Сф, Ш/) τῆς δεήσεώς	моленїє Т, К, Бк, № 3
7:12	тръпѣлівъ С, Б, П, Бн, Г, Бк, Х (Сн, Ср, Р, Ш, Пл/) μακρόθυμος	дльготрьпѣливь Н, Т, К, № 3
9:25	прѣдъ ліцемъ єго С, Б, П, Г, Сф, Х (Сн, Ср, Р, Ш/) ἐνώπιον αὐτοῦ	прѣд нимь Н, Т, К, Бк, № 3, Пл

11: 7	прѣчиста С, Б, П, Бн, Г, Сф, Х (Сн, Ср, Р, Ш/) ἁγνά	чиста Н, Т, К, Бк, № 3, Пл
13: 4	твориѩщеі С, Б, П, Бн, Г, Сф, Бк, Х (Сн, Ср, Р, Ш, № 3/) οἱ ἐργαζόμενοι	дѣлаѫщиєи Н, Т, К, Пл
13: 5	оустрашишѩ сѩ С, Б, П, Бн, Г, Н, Сф, Х (Сн, Ср, Р, Ш/) ἐδειλίασαν	ѹбоашѫⷭ҇ Т, К, Бк, Пл боаше се № 3
13: 7	плѣнъ С, Б, П, Бн (Сн, Ср, Г, Р, Сф, Ш/) τὴν αἰχμαλωσίαν	плѣнєниє Н, Т, К, Бк, № 3, Пл
15: 3	волѩ С, Б, Бн, Г, Н, Бк, Х τὰ θελήματα	хотѣнїа Т, К, № 3, Пл
15:7 15:9	пакꙑ же С, Б, П, Бн, Г, Н, Бк, Х, (Сн, Ср, Р, Сф, Ш/) ἔτι δε	єщє же Т, К, № 3, Пл
16: 2	правꙑнѩ С, Б, П, Г, Х (Сн, Ср, Р, Сф, Ш/) правдѫ Бн εὐθύτητας	правотꙑ Н, Т, К, Бк, № 3, Пл
16:13	вари С, Б, П, Г, Х (Сн, Ср, Р, Сф, Ш, Пл/) πρόφθασον	прѣдвари Н, Т, К, Бк, № 3, Пл
16:14	одълѣкъ С, П (Сн, Ср, Бн, Р, Ш/) ѿлѣкъ Б, Х; ѿлѣкꙑ Н τὰ κατάλοιπα	ѡстанкꙑ Т, К, Бк, № 3 избъїткꙑ̈ Г
17:13	блісцѣньѣ С, Б, П, Г (Сн, Ср, Р, Сф, Ш, Пл/) τῆς τηλαυγήσεως	ѡблистанна Н, Т, К, Бк, № 3
17:39	съкроушѫ С, Сн, П, Н, Сф, Бк, Х (Ср, Р/) скроуши Б, Бн, Г ἐκθλίψω	оскръблѧ Ш, Т, К, № 3, Пл
17:39	імѫтъ мощи С, Б, П, Бн, Г, Сф, Бк, Х (Ср, Р/) могоуть мощи Сн δύνωνται	възмогѫть Н, Ш, Т, Пл
17:39	постоѣті С, Сн, Б, П, Бн, Г, Н, Сф, Бк, Х (Ср, Р/) στῆναι	стати Ш, Т, К, № 3, Пл
17:44	знахъ С, Сн, Б, П, Бн, Г, Н, Сф, Бк, Х (Ср, Р/) ἔγνων	вѣдѣⷯ Ш, Т, № 3, Пл видѣхъ К
17:48	мьсть Сн, Б, П, Бн, Г, Сф, Х (Ср, Р/) мъсті С, Н ἐκδικήσεις	ѿмъщенїє Ш, Т, К, Бк, Пл

17:48	оумѫчн Б, Сн, П, Г, Сф, Бк, Х (Ср, Р/) оучі С; ѕмьчн Бн ὑποτάξας	повннѫвь Ш, Т, Пл повнноуіан К; повнноу № 3 покорнвъ Н
17:51	възвелічаѩ С, Сн, Б, П, Бн, Г, Сф (Ср, Р, Х/) μεγαλύνων	велнчаѫ Н, Ш, Т, К, Бк, № 3, Пл
18: 2	ісповѣдаѭтъ С, Сн, Б, П, Бн, Г, Сф, Н, К, Бк, Х (Ср, Р/) διηγοῦνται	повѣдоуѫтъ Ш, Т, № 3, Пл
18: 6	село С, Сн, Б, П, Бн, Г, Н, Сф, Бк, Х (Ср, Р/) τὸ σκήνωμα	селенїе Ш, Т, К, Бк, № 3, Пл
18:11	паче... камені драга С, Б, Бн, Г (Ср, Р/) драгааго П; каменннѧ драгаго Сф; камене Х ὑπερ... λίθον τίμιον	честна Н, Ш, Т, К, Бк Пл
19: 9	прості бъіхомъ С, Сн, Б, П, Т, К, Сф, Бк, Х (Ср, Р, Бн/) ἀνωρθώθημεν	нсправнхѡм сѧ Ш, Т, № 3, Пл вьсправнхом сѧ Н
20: 4	отъ камені драгаего С, Б, П, Г (Ср, Бн, Р/) драгаго С, Сн, Х ἐκ λίθου τιμίου	чеⷭ҇тнаго Н, Ш, Т, К, Бк, № 3, Пл
21:11	отъ [р]ѫтробъі С, Сн, Б, П, Г, Н, Сф, Бк, Х (Ср, Р/) н ѫтробы Бн ἐκ κοιλίας	ѿ чрѣва Ш, Т, К, № 3, Пл
21:17	сънемъ зълобівъінхъ С, Б, П, Г, Бн, Сф, Х (Ср, Р/) съборъ Сн συναγωγὴ πονηρευομένων	лѫкавыхь Ш, Т, К, Бк, № 3, Пл лѫкавноуѫщннхъ Н
21:17	осѣде С, Сн, Б, П, Г, Н, Сф, Бк, Х (Ср, Р, Бн/) περιέσχον	одръжашѫ Ш, Т, К, № 3, Пл
21:17	прігвоздішѩ С, Сн, Б, П, Бн, Г, Н, Сф, Бк, Х (Ср, Р/) ὤρυξαν	нскопашѫ Ш, Т, К, № 3, Пл
21:20	на застѫпленъе мое прізърі С, Сн, Б, П, Г, Сф, Бк, Х (Ср, Р, Бн/) εἰς τὴν ἀντίλημψίν μου	на застѫпленне мое вънмн Н, Ш, Т, К, № 3, Пл
21:21	іночѩдѫѭ С, Сн, Б, П, Бн, Сф, Бк, Х (Ср, Р/) нночѧдъї Г τὴν μονογενῆ	єдінорѡднѫѫ Н, Т, К, № 3, Пл

21:26	ѡбѣтъı С, Сн, Б, П, Бн, Г, Н, Сф, Х (Ср, Р/) τὰς εὐχάς	м҃лтвы Т, К, Бк, № 3, Пл
24:16	ıночѩдъ С, Сн, Б, Бн, Сф (Ср, Р/) иночѧдъннн Сн; єдиночѧдъ П, Бк, Х μονογενὴς	єдинорѡдь Т, К; єдинороднь № 3, Пл; инорѡденъ Н
25: 3	ѹгодıхъ С, Сн, Б, П, Бн, Г, Н, Сф, Х (Ср, Р/) εὐηρέστησα	бл҃гоѹгодихь Т, К, Бк, № 3, Пл
25: 7	исповѣмъ С, Сн, Б, П, Бн, Г, Сф, Бк, Х (Ср, Р/) διηγήσασθαι	повѣдати Н, Т, К, № 3, Пл
25: 8	красотѫ С, Сн, Б, П, Бн, Г, Сф, Х (Ср, Р/) εὐπρέπειαν	бл҃голѣпие Н, Т, К, Бк, № 3, Пл
26:12	въ рѫцѣ С, Сн, Б, П, Бн, Г, Н, Сф, Бк, Сф, Х (Ср, Р/) εἰς ψυχὰς	въ д҃шхь Т, К, Пл вь д̑ше № 3
27: 3	съ творѧщıнïми С, Сн, Б, П, Г, Р, Бк, Х (Ср/) с творѧщи Бн μετὰ ἐργαζομένων	съ дѣлаѫщиими Н, Т, К, № 3, Пл
27: 4	по зълобѣ С, Сн, Б, П, Г, Р, Сф, Х (Ср/) незлобѣ Бн κατὰ τὴν πονηρίαν	по лѫкавъствоу Н, Т, Бк, № 3, Х, лоукавствïю Пл
27: 6	молıтвъı С, Сн, Б, П, Бн, Г, Сф, Х (Ср, Р/) τῆς δεήσεώς	м҃ленïа Н, Т, К, Бк, № 3, Пл
30:20	съврьшıлъ ѥсı С, Сн, П, Б, Бн, Г, Р, Сф, Х (Ср/) ἐξειργάσω	съдѣлаль єси Н, Т, К, Бк, № 3, Пл
34:16	мѫчишѩ С, Сн, Б, П, Бн, Г, Р, Н, Сф, Бк (Ср, Х/) ἐπείρασάν	искоусишѫ Ш, Т, К, № 3, Пл
34:17	ıночѧдѫѭ моѭ С, Сн, Б, П, Сф (Ср, Х/) ıночѧдиѫ моѫ Бн, Р; иночѧдь моихь Г; ѥдиночедоую Бк τὴν μονογενῆ μου	єдинорѡдиѫѫ моѫ Н, Ш, Т, К, Пл єдинородною моєю № 3
35:13	творѩштеı С, Сн, Б, П, Бн, Г, Р, Сф, Бк, Х (Ср/) οἱ ἐργαζόμενοι	дѣлаѫщеи Н, Ш, Т, К, № 3, Пл
36:14	налѩшѩ С, Б, П, Х (Ср/) налѧкошѫ Бн, Г, Р, Н, Сф ἐνέτειναν	напрѧгошѫ Ш, Т, К, Бк, № 3, Пл

36: 9	обладаѭтъ землеѭ С, Сн, Б, П, Бн, Г, Сф, Х (Ср/) земѧ Р κληρονομήσουσιν	наслѣдать землѧ Ш, Т, К, Бк, № 3, Пл наслѣдствꙋѫть земѧ Н
37: 12	бліжнкы С, С. м, Сн, Б, П, Р, Сф (Ср, Бн, Х/) οἱ πλησίον	ї҆скрьнии Н, Т, К, № 3, Пл
39: 14	прїзьри С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Т, Сф, Бк, Х; вьзри Р πρόσχες	вънми Кд, Т, К, № 3, Пл потьщи сѧ Н
40: 13	за нез[ъл]обѫ С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Кд, Бк, Х διὰ τὴν ἀκακίαν	за незлобне Т, К, № 3, Пл за незлобна Н
41: 2	тако С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Н, Сф, Бк, Х οὕτως	сице Т, Кд, К, № 3, Пл
41: 2	жѧдаетъ С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Бк, Х ἐπιποθεῖ	желаеть Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
41: 6	печалъна С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Бк, Х περίλυπος	прїскͦрбна Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
41: 10	хождѫ отъ печалі врага моего С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Р, Сф, Бк хождахь Г πορεύομαι ἐν τῷ ἐκθλίβειν τὸν ἐχθρόν μου	хождѫ егда стѫжает ми врагь Кд, Т, К, № 3, Пл хождѫ вьнегда стѫжати врагоу Н
42: 2	крѣпостъ С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Бк, Х κραταίωμά	дръжава Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
43: 22	извѣстъ С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Бк, Х (№ 3/) γινώσκει	съвѣстъ Н, Кд, Т, К, Пл
44: 12	въсхощетъ С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф ἐπεθύμησεν	вьзжелаеть Н, Т, К, Бк, № 3, Пл; въжделѣѧ Кд
44: 15	по неі С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Бк, Х ὀπίσω αὐτῆς	вь слѣдь еѫ Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
46: 10	боу крѣпці зе̑ми С, Ч, Сн, Б, П, Г, Р, Сф (Ср, Бн/); землѧ Ч; вь земли Р; б҃жии Н, Бк, Х τοῦ θεοῦ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς	б҃жїи дръжавнїи земли Кд, Т, К, № 3, Пл
49: 7	съвѣдѣтелъствоуѭ С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Бк, Х διαμαρτύρομαί	засвѣдѣтельствоуѫ Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл

49:12	повѣмъ С, Сн, Б, П, Бн, Г, Р, Сф, Бк, Х εἴπω	рекѫ Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
50: 6	зълое С, Сн, Б, П, Ср, Сф, Бк (Бн/); зло Г, Р, Х τὸ πονηρὸν	лѫкавѡе Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
54: 9	ѡтъ прѣнемаганьѣ д҃ха С, П, Ср, Г, Р, Сф, Х; д҃шѫ Б; и вм. отъ Бн; д҃ши Бк ἀπὸ ὀλιγοψυχίας	ѿ малод҃шиа Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
55: 6	словеса моѣ мръзѣахѫ їмъ С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Бк, Х τοὺς λόγους μου ἐβδελύσσοντο	словесъ моихъ гнѫшⷯѫ сѧ Н, Т, К, № 3, Пл
55:13	вь мнѣ сѫтъ б҃же обѣты С, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Бк, Х липсва б҃же Сн ἐν ἐμοί, ὁ θεός, αἱ εὐχαὶ	въ мнѣ б҃же молитвы Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
57:10	въі С, Б, П, Бн, Г, Р, Сф, Х ὑμᾶς	ихъ Н, Кд, Т, К, № 3, Пл; ѥ Бк; ю Ср; ѫ Р
58: 6	не помилоуі въсѣхъ творѩщиихъ безаконенъе С; безакониѥ Ч, Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Сф, Бк, Х; вьсѧ творѧщѫѩ Бн μὴ οἰκτιρήσῃν πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν	не оущедри въсѣхъ дѣлаѫщиⷯ безаконие Н, Кд, Т, № 3, Пл дѣлающаѧ К
58:12	раздроуши С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Н, Сф, Бк, Х κατάγαγε	низложи Кд, Т, К, № 3, Пл
59: 3	помиловалъ нъі еси С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Х οἰκτίρησας ἡμᾶς	оущедрила ны ѥси Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл оущедрїль еси насъ Н
60:2-3	оуслъіші б҃же молітвѫ моѣѫ вьнъмі моленье мое С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Сф, м҃лтвы моеѫ Бн, Н, m(o)l(i)t(a)v' moju Х εἰσάκουσον, ὁ θεός, τῆς δεήσεώς μου, πρόσχες τῇ προσευχῇ μου	оуслыши б҃е м҃ленїе мое. вънми м҃лтвѫ моѫ Т, К, Бк, № 3, Пл; м҃лтвы Кд
63:10	твари Б, П, Бн, Г, Сф, Н, Бк, Х тварь С, Ч, Р; створениѥ Сн, Ср τὰ ποιήματα	творенїа Кд, Т, К, № 3, Пл
64: 8	протівѫ станетъ С, Ч, Сн, Б, П, Бн, Г, Р, Сф, Х; противоусть Ср	постоить Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл п̂остоитъ Н

64:11	напои С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Н, Бк, Х μέθυσον	оупои Кд, Т, К, № 3, Пл
68: 4	вопиѩ С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Сф, Бк (Бн, Х/) κράζων	зовы Кд, Т, К, № 3, Пл зовѫщь Н
70:24	пакы С, Ч, Сн, Б, Н, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Бк (Х/) ἔτι	еще Кд, Т, К, № 3, Пл иште Н
72: 3	відѩ С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Сф, Н, Бк (Бн, Х/) θεωρῶν	зрѧ Кд, Т, К, № 3, Пл
72: 8	во зълобѣ С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Р, Сф, Бк (Бн, Г, Х/) ἐν πονηρίᾳ	въ лѫкавствѣ Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
72:19	ісконьчашѩ сѩ С, Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Сф (Бн, Х/) ἐξέλιπον	скончашѫⷭ҇ Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл сконьча сѧ Ч; изтезошѫ Н
72:28	да исповѣмь С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Бк (Х/) τοῦ ἐξαγγεῖλαι	да възвѣщѫ Кд, Т, К, № 3, Пл; еже извѣстити ми Н
73: 4	познашѩ С, Ч, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Н, Сф (Х/); чюша Ср, Р ἔγνωσαν	разоумѣшѫ Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
73:10	г҃і С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Сф, Бк (Р, Х/) ὁ θεός	б҃же Ч, Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
73:11	възвраштаеші С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Сф, Бк (Кд, Х/) ἀποσρτέφεις	отъвраштаѥши Ч, Н, Т, К, № 3, Пл
74: 9	въ онѫ С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Н, Сф, (Х/) εἰς τοῦτο	въ сиѫ Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
75: 2	знаемъ С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Н, Сф, Бк (Бн, Х/) γνωστὸς	вѣдомь Кд, Т, К, № 3, Пл
75: 8	противітъ сѩ тебѣ С, Ч, Сн, П, Ср, Г, Р, Н, Сф (Х/) противить ти сѧ Б, Бн ἀντιστήσεταί	противѫстанеть ти Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
75:11	оупразнить сѧ тебѣ Ч, Б, П, Ср, Г, Р, Сф (Х/) оупразніті сѩ тебѣ С исповѣть ти сѧ Бн праздьньствить тебѣ Ср, Р ἑορτάσει σοι	празноуетъ ти Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл

76: 5	варісте С, П, Сф (Х/) варістѣ Б, Ср, Г, Р : варнста Ч, Сн, Бн, Бк προκατελάβοντο	прѣ̂варнстѣ Кд, Т, К, № 3, Пл прѣдварнш҄ж Н; прѣ̂варнста Бк
76:10	помиловаті С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Сф (Х/); мнловатн Бн τοῦ οἰκτιρῆσαι	оущедрнтн Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл еже оуштедрнтн
77:11	благодѣть С, Ч, Сн, Б, Ср, Бн, Р, Х; благодѣтн П, Г, Сф τῶν εὐεργεσιῶν	б҃годѣанни Н, Т, К, Бк; б҃годѣаніе Кд; б҃годѣаніа № 3, П
77:13	пріставн С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Х ἔστησεν	прѣ̂ставн Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
77:15	въ безводьнѣ С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Бк, Х ἐν ἀβύσσῳ	въ безн̂ѣ Н, Кд, Т, К, № 3, Пл прѣдъставнлъ естъ Н
77:17	пакъі С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Н, Сф, Х ἔτι	еще Кд, Т, К, № 3, Пл
77:34	рано пріхождахѫ С, Ч, Сн, Б, Ср, Р, Сф, Бк (Х/): рано н прнхож̂ахѫ Г; прнхож̂ахѫ рано Бн ὤρθριζον	оутрьневахѫ Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
77:38	погꙋбнть Ч, Сн, Б, П, Бн, Г, Р, Сф (Х/) погоубі С, Ср διαφθερεῖ	разтлнть Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
77:45	погоубі С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Х διέφθειρεν	растлі Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл разтлѣа Н
77:57	възвратішѧ сѧ С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Х; ѡтъвратнша са Ч, Н, Пл ἀπέστρεψαν	ѡбратнша са Кд, Т. К, Бк, № 3
77:64	їерѣі С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Х οἱ ἱερεῖς	с҃щеннцн Т, К, Бк, № 3, Пл свѧштенннцн Ч, Н, Кд
78: 5	раждежетъ сѧ С, Ч, Б, П, Сн, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Х ἐκκαυθήσεται	разгорнт са Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
80: 7	іхъ С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Х αὐτοῦ [вар. αυτων]	его Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл: липсва в Н

80:13	поҳотемъ С, Бн, Р по поҳотьмъ Ч, Сн, Б, П, Ср, Г, Сф, Х κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα	по начинанїоу Кд, Т, Бк, № 3, Пл по начинании Н; по начиныю К
82: 7	ізмаїлитѣне С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Н, Сф, Х (Бн/) οἱ Ισμαηλῖται	измаилите Кд, Т, Бк, К, № 3, Пл
82:17	досаждениѣ С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Р, Сф (Т, Х/) ἀτιμίας	безчьстиа Ч, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
85: 5	прѣмілостівъ С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Р, Сф, Х πολυέλεος	многомлⷭ҇стивь Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
85:15	прѣмілостівъ С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф milostiv' Х πολυέλεος	многомлⷭ҇ тивь Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
85:15	трьпѣлівъ С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Х μακρόθυμος	дльготрьпѣливъ Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
88:41	разоріль есі С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Н, Сф, Х καθεῖλες	низложиль еси Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
88:48	каѣ моѣ иѵпостась С, Сн, Б, П, Г, Сф, Х (Бн, Р/) τίς μου ἡ ὑπόστασις	кыи мои съставъ Н, Кд, Т, К, Бк, Пл коѥ моѥ бытиѥ Ср
89: 5	оуничьжена боудоутъ лѣта иҳъ Сн, П, Ср, Г, Р, Х; оунічьженіⷺ С, Б, Сф; бѫдѫ Бн τὰ ἐξουδενώματα αὐτῶν ἔτη ἔσονται	оуничиженна иҳъ ѥще бѫдѫтъ Н, Кд, Т, К, Бк, Пл
89:10	боле С, Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Сф, Х (Бн/) τὸ πλεῖον	множае Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
90: 5	щитъмь С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Х ὅπλῳ	ѻрѫжїемь Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
90: 6	демона С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Сф, Х демон̏на Р διαμονίου	бѣса Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
90: 7	пристѫпить С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Х ἐγγιεῖ	приближит сѧ Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
91:10	творѧщеи С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Бк, Х οἱ ἐργαζόμενοι	дѣлаѭщеи Н, Кд, Т, К, № 3, Пл

93: 8	когда С, Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Сф, Н (Бн/) ποτὲ	нѣкогда Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл
93:16	на злобоуѩштѩѩ С, Сн, Б, П, Бн, Г, Р, Сф, Х ἐπὶ πονηρεμένους	на лѫкавⷥноуѫштѫѭ Н, Т, К, № 3, Пл
93:16	на творѩштѩѩ С, Сн, Б, П, Бн, Ср, Г, Р, Н, Сф, Х ἐπὶ ἐργαζομένους	на дѣлаѫщѫѧ Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
95: 5	демоні С, Сн, Б, П, Бн, Г, Р, Сф, Х демонь Ср δαιμόνια	бѣсѡве Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
95:10	въ правъдѫ С, Сн, Б, П, Ср, Г, Сф, Х (Бн/) вь правинѫ Р ἐν εὐθύτητι	въ правость Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл вь правости Н
98: 7	слъішаше С, Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Сф ἐπήκουσεν	оуслышааше Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл послошааше Н
101:10	иде С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Х ὅτι	зане Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл ꙗко Н
101:14	помилоуеши С, Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Сф, Х (Бн/) οἰκτιρήσεις	оуштедриши Н, Т, Кд, Бк, № 3, Пл ꙋщедри К
101:14	помиловаті С, Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Сф, Х (Бн/) τοῦ οἰκτιρῆσαι	оущедрити ѥго Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл еже оуштедриті Н
101:28	исконьчѣѭть сѩ С, Б, П, Г, Р, Сф, Х (Бн/) скончаѫт сѧ Ср, Н ἐκλείψουσιν	ѡскѫдѣѫ̆ⷮ Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
102: 5	испльнѣѭщаго б҃агъіми похоⷮ твоѫ С, Сн, П, Г, Сф, Х благъїими похоти твоѫ Б, Ср, Бн τὸν ἐμπιπλῶντα ἐν ἀγαθοῖς τὴν ἐπιθυμίαν σου	испльнѣѭщаго въ благыхъ желание твое Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
102:13	милоуетъ С, Б, П, Ср, Бн, Г, Сф, Х οἰκτίρει	штедритъ Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
104:15	хръстѣхъ С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Н, Сф, Х τῶν χριστῶν	помазаныⷯ Кд, Т, К, Бк № 3, Пл

104:19	проідє С, П, Ср, Г, Р (Бн/) проидєтъ Сн, Б τοῦ ἐλθεῖν	приидє Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл придєтъ Сф, Н, Х
105:12	вѣрѭ ѩсѩ С, П, Х (Бн/) ѫшѫ Сн, Б, Ср, Г, Р, Сф ἐπίστευσαν	вѣровашѫ Н, Т, Кд, К, № 3, Пл
105:29	раздражишѩ С, Сн, Б, П, Ср, Р, Н, Сф, Бк, Х (Бн/) раздражишѫ сѧ Г παρώξυναν	прогнѣвашѫ Кд, Т, К, № 3, Пл
105:20	въ образъ С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Бк, Х ἐν ὁμοιώματι	въ подобїє Кд, Н, Т, К, № 3, Пл
106:27	възматошѫ сѧ Б, Ср, Г, Р, Сф, Н (Сн, Бн/) възмѩсѩ сѩ С, Х; възмѧшѧ сѧ П ἐταράχθησαν	смѫтишѫⷭ҇ Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
106:42	заіметъ С, П, Р, Сф, Бк, Х (Сн, Бн/) заем̑єтъ Б, Ср ;заемєть Г ἐμφράξει	заградитъ Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
108: 2	възгл҃ашѩ С, Б, П, Ср, Г, Р, Сф, Н, Бк, Х (Сн, Бн/) ἐλάλησαν	гл҃ашѫ Кд, Т, К, № 3, Пл
108:12	помилоуєтъ С, Б, П, Ср, Г, Р, Сф, Бк, Х (Сн, Бн/) οἰκτίρμων	оущєдрить Кд, Т, К, № 3, Пл бѫдєтъ штєдритєль Н
109: 3	влъдꙑчьство С, Б, П, Г, Сф, Бк, Х (Сн, Бн, Р/) влⷣчⷭ҇твова Ср ἡ ἀρχὴ	началство Кд, Т, К, № 3, Пл началѡ Н
112: 2	отъселѣ С, Сн, Б, П, Ср, Г, Х (Бн/) ѿсели Р, Сф ἀπὸ τοῦ νῦν	ѿн҃нѣ Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
114: 7	добро сътвори тебѣ С, Сн, Б, П, Г, Р, Бк (Бн, Х/) добро тебѣ сътвори Ср; сътвори тебѣ ⁖ добро Сф εὐηργέτησέν σε	бл҃го сътвори Т, Кд, К, № 3, Пл бл҃годѣиствова Н
115: 5	обѣты С, Сн, Б, П, Ср, Б, П, Ср, Г, Р, Сф, Бк (Х/) вар. τὰς εὐχάς	мл҃итвы Н, Кд, Т, К, № 3, Пл

115: 9	ѡбѣтꙑ С, Б, П, Ср, Р, Сф (Бн, Х/) обѣтъ Сн τὰς εὐχάς	мл҃твы Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
117: 2	нꙑнѣ С, Сн, Б, П, Сн, Ср, Г, Р, Н, Сф, Бк, (Бн, Х/) δή	оубѡ Кд, Т, К, № 3, Пл
117: 3	нꙑнѣ С, Сн, Б, П, Ср, Г, Н, Сф (Бн, Х/) δή	оубо Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
117:22	не врѣдоу сътворишѧ С, Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Сф (Бн, Б/) не врѣдь Р ἀπεδοκίμασαν	небрѣгошѫ Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
118:23	гл҃аахѫ С, Сл, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Н, Сф (Р, Х/) κατελάλουν	клеветаахѫ Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
118:27	наоучи С, Сл, Сн, Б, П, Ср, Г, Сф, Бк (Бн, Р, Х/) συνέτισόν	въразоуми Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
118:82	їсконьчасте сѧ С, Сл, Б, П, Т, Сф (Бн, Х/) исконьчаста сѧ Сн, Ср, Бк ἐξέλιπον	скончастѣ сѧ Кд, Т, К, № 3, Пл иштезостѣ Н
118:115	зьлобивиі С, Сл, Сн, Б, П, Ср, Г, Сф, Бк (Бн, Р, Х/) πονηρευόμενοι	лѫкавⷪноужѫщиї Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
118:120	ѡтъ повелѣниї С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Сф (Бн, Р, Х/) ἀπὸ . . . τῶν κριμάτων	ѿ сѫⷣбъ Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
118:161	спꙑті С, Б, П, Ср, Г, Сф (Бн, Р, Х/) безъ оума Сл; без оумоу Сн δωρεάν	тоуне Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
119: 7	спꙑти С, Б, П, Сф (Бн, Х/) сь вꙑїше Г; без оума Сн, Ср, Р δωρεάν	тоуне Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
121: 6	оумолите С, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Бк ἐρωτήσατε	въпросити Сн, Кд, Т, К, № 3, Пл въпросите Н
127: 6	оузьриши С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Н, Сф, Х (Р/) ἴδοις	видиши Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
128: 3	коваахѫ С, Сн, Б, П, Сф, К, Х (Бн, Р/) коваⷯ Ср; ковашѫ Г ἐτέκταινον	дѣлаашѫ Кд, Т, Бк, № 3, Пл дѣлаахѫ Н

128: 3	задлъжнишѩ С, Сн, Б, П, Ср, Г, Сф, Х (Бн, Р/) ἐμάκρυναν	оудалнишѫ Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл оудальжнишѫ Н
131:10	не отъврати лица х҃а твоего С, Сн, Б, П, Бн, Сф, Х (Р/) лице Ср, Г, Н μὴ ἀποστρέψης το πρόσωπον τοῦ χριστοῦ σου	не ѿврати лице помазанаго своего Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
131:15	въдовицѩ С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Сф, Х (Р/) τὴν ϑῆραν, вариант χηραν	ловитвѫ Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
131:16	їереѩ С, Б, П, Бн, Г, Сф, Х иереи Сн, Ср τοὺς ἱερεῖς	с҃щеннїкы Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
132: 2	ризы С, Сн, Б, П, Н, Сф, Бк, Х (Р, Бн, Х/) ѡметь Ср; ризь Г τοῦ ἐνδύματος	ѡдеждѫ Кд, Т, К, № 3, Пл
134: 7	възносѩ С, Сн, Б, П, Ср, Г, Сф, Бк, Х (Бн, Р/) ἀνάγων	възводѧ Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
138: 3	прозрѣ Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Бк, Х (С, Сн/) προεῖδες	провидѣ Н, Т, Кд, К, № 3, Пл
138:15	оупостасъ Б, П, Ср, Г, Р Сф, Бк, Х (С, Сн, Бн/) ἡ ὑπόστασίς	съставъ Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
139: 7	молитвъї Б, П, Ср, Р, Сф, Бк, Х (С, Сн, Бн/) м҃лтвѫ Г τῆς δεήσεώς	молениа Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
139:12	оустать Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Бк, Х (С, Сн/) γλωσσώδης	ѧзычен Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
142: 5	въ тварехъ Сн, Б, П, Бн, Г, Р, Сф, Н, Кд, Бк, Х (С/) твари Ср ἐν ποιήμασιν	въ творенихь Т, К, № 3, Пл
143: 6	посли Сн, Б, П, Ср, Бн, Р, Г, Сф, Бк, Х (С/) ἐξαπόστειλον	поусти Кд, Т, К, № 3, Пл изпосли Н
143:12	оукрашенъї Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Сф, Бк, Х (С, Бн/) κεκαλλωπισμέναι	оудобрены Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
144: 5	исповѣдѧт Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Н, Бк, Х (С/) διηγήσονται	повѣдѧть Кд, Т, К, № 3, Пл

144: 5	вєльлѣпотѫ Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Сф, Бк, № 3, Х (С/) вєллѣпоты Р τὴν μεγαλοπρέπειαν	вєллѣпнє Н, Кд, Т, К, Пл
144: 6	исповѣдать Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Сф, Бк, Х (С, Бн/) διηγήσονται	повѣдатъ Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
144:15	въ подобъно врѣмѧ Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Бк, Х (С/) ἐν εὐκαιρίᾳ	въ бл҃го врѣмѧ Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
146: 8	трѣвѫ Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Бк, Х (С/) χλόην	злакъ Н, Кд, Т, № 3, Пл
147: 1	хвали Сн, Б, П, Ср, Бк, Г, Р, Ср, Х (С, Бн, Пл/) ἐπαίνει	похвали Кд, Т, К, № 3, Пл похвалѣи Н
148: 9	плодовита Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Сф (С, Бн, Пл/) καρποφόρα	плодоносна Кд, Н, Т, К, Бк, № 3
151: 1	мънии Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Н, Сф, Х (С, Бн, Пл/) μικρός	малъ Кд, Т, К, Бк, № 3
151: 7	изъвлъкъ Сн, Б, П, Ср, Г, Н, Х (С, Бн, № 3, Пл/) изьвлѣкь Р; изѧхь Сф σπασάμενος	истръгь Кд, Т, К, Бк
151: 7	усѣкнѫхъ и Сн, Б, П, Г, Р, Сф, Н, Х (С, Бн, № 3, Пл/) липсва и Ср ἀπεκεφάλισα.	ѿсѣкохь главѫ ѥго Кд, Т, К, Бк.

В архаичните псалтири като цяло има добавки, които не са във връзка с гръцкия текст и в редакциите от XIV в. са пропуснати. Възможно е някои от тях да се дължат на влияние на гръцки текстове, невключени в критичното издание на А. Ралфс.

27:9	сп҃і г҃і люді своѩ С, Сн, Б, П, Бн, Г, Р, Сф, Бк, Х	липсва г҃и Н, Т, К, № 3, Пл
35:2	нѣсть бо страха С, Сн, Б, П, Бн, Г, Р, Сф, Х	липсва бо Ш, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл
48:18	слава домоу єго С, Сн, Б, П, Бн, Г, Р, Сф, Х (Ср/)	липсва домоу Кд, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл
77:22	ѣко скотъ бъіхъ, С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Бк (Х/)	липсва ѣко Кд, Т, К, № 3, Пл скотєнь быхъ Н
99:3	тъ створі нъі а нє мъі сєбє С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Х	липсва сєбє Кд, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл
139:3	въ ср҃ци свємъ Б, П, Ср, Г,	липсва своємь Кд, Н,

	Р҃, Сф, Бк, Х (Сн/) в сⷣрцихь своихь Бн	Т, К, № 3, Пл
151:3	тои самъ гъ҃ Б, П, Ср, Г тъ гъ҃ самь Сф, Х	липсва тои Кд, Н, Т, К, Бк, № 3 липсва самъ Р, липсва гь҃ Сн

Двете разглеждани групи псалтирни текстове — архаичната и от XIV в., се различават и по наличието — отсъствието на спомагателния глагол 3 л. ед. и мн. ч., който в Норовата и Светогорската редакция се изпуска под влияние на гръцкия текст. Трябва да се отбележи, че това явление, непоследователно прокарано, се среща още в Синайско-Бичковския псалтир от XI в.

5:10	срд҃це іхъ соуетъно естъ С, Б, П, Бн, Бк (Сн, Ср, Р, Ш, Пл/)	липсва Н, Т, К, № 3
25:10	въ ихъже рѫкоу безаконенъѣ сѫтъ С, Б, П, Сф, Х (Сн, Ср, Р, Ш/) рѫкы Сн, Г; о ихже рѫкы безакониіа сѫть Бн	липсва Т, Бк, № 3, Пл ихже вь рѫкоу безаконна Н, К
33:19	блізь есть гь҃ С, Б, П, Бн, Г, Р, Сф (Ср, Х/)	липсва Сн, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл
35:10	ꙗко оу тебѣ есть історьникъ С, Б, П, Бн, Г, Р, Сф, К, Х (Ср/)	липсва Сн, Ш, Н, Т, Бк, № 3, Пл
53:8	ѣко благо естъ С, Б, П, Ср, Бн, Р, Сф, Бк, Х (Сн/) ꙗко блгь҃ еси Г	липсва Кд, Н, Т, № 3, Пл ꙗко блг҃о К ѣко добро С. м.
61:9	помоштъникъ нашь ѥсть Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Бк n(aš’) pomoć’nik Х застѫпьникъ С	липсва Кд, Т, К, № 3, Пл вашⷥ Н
67:25	цр҃ѧ иже ѥсть вь ст҃ѣѥмь Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Бк (С, Х/)	липсва Кд, Т, К, № 3, Пл еже въ ст҃ѣамъ Н
68:17	ѣко блага естъ мілость твоѣ С, Ч, Сн, Б, П, Бн, Р, Сф (Х/)	липсва Ср, Г, Кд, Н, К, Бк, № 3, Пл
73:22	поношеніе твое еже естъ отъ безоумьнаго С, Сн, Б, П, Бн, Сф, Бк (Х/) иже Г, Ср поношении твоихъ иже сѫть Ч	липсва Кд, Т, К, № 3, Пл ѿ безоумна Н
85:13	ѣко мілость твоѣ велиѣ на мьнѣ естъ С, Б, П, Бн, Сф,	липсва Сн, Кд, Т, К, № 3, Пл

	Бк, Х велика Ч	велика Ср, Н
95:12	вьсѣ ꙗже сѫͭ в нихъ Евг, П, Бн, Г, Сф, Х въ нїхъ сѫтъ С, Сн, Б, Ср	липсва Кд, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл
108:21	ѣко блага есть милость твоѣ С, Б, П, Ср, Г, Р, Сф, Бк (Сн, Х/)	липсва Кд, Н, Т, К, № 3, Пл
145:6	вьсѣ ꙗже сѫтъ въ нихъ Сн, Б, П, Г, Бк, Х в нихъ сѫтъ Р, Сф	липсва Ср, Бн, Кд, Т, К, № 3, Пл въ немъ Н

Пропуска се в съответствие с гръцки не само спомагателният глагол:

104:42	слово... еже імѣ къ Авраамоу С, Б, П, Ср, Г, Р, Сф, Бк, Х иже Бн	липсва имѣ Сн, Т, К, № 3, Пл иже Кд, Н

Пословният превод на ὅπως ἄν — ꙗко да в редакциите от XIV в. замества да от архаичните текстове като цяло: 16:4, 59:7, 77:6, 107:7, 118:101, 124:3.

При съблюдаването на принципа да се превежда дума за дума от гръцки в редактираните текстове от XIV в. се избягва двойното отрицание, което е засвидетелствувано още в Синайско-Бичковския псалтир:

33:21	ни една отъ нихъ не съкроушитъ сѧ С, Б, П, Бн, Г, Р, Сф (Х/) ἕν ἐξ αὐτῶν	една ѿ нихь не съкроушит сѧ Сн, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл
105:11	ни единъ отъ нїхъ не ізбыстъ С, Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Сф, Бк, Х εἷς ἐξ αὐτῶν	единь ѿ нихь не избьⷭ Кд, Н, Т, К, № 3, Пл.

Архаичните псалтири и псалтирите от редакциите от XIV в. се различават и в постоянния превод на някои често употребявани думи:

творити — дѣлати ἐργάζεσθαι
13:4, 27:3, 35:13, 58:6, 91:10, 93:16
добро — благо и производните им ἀγαθον
33:11, 33:15, 36:27, 37:21, 52:2, 53:8 (С.м — благо), 83:2, 108:5, 117:8, 117:9, 121:9
зълъ — лѫкавъ и производните им
21:17, 27:4, 50:6, 72:8, 93:16, 93:23, 118:115
въспѣти — пѣти ψάλλειν
9:3, 12:6, 17:50, 56:10, 60:9, 70:22, 70:23, 74:10, 107:4 (95:1 — обратното)

В архаичната група гр. μήποτε редовно се предава с еда (егда), когда, докато в светогорската редакция е да не когда 2:12, 7:3, 12:4, 12:5, 37:17, 49:22, 58:12, 90:12, 113:10.

Срещу гръцкото ὅσα в архаичните псалтири стои єлико, а в Норовата и Светогорската редакция — єлика (77:3, 113:11, 134:6).

От граматичните разночетения делитбен белег между двете групи текстове е замяната на аористни с перфектни форми. От морфологичните опозиции, характеризиращи съответните групи, в този случай те са най-единни. От установените такива разночетения в 30 случая глаголите са във 2 л. и само един — в 3 л. Изключение прави 137:3, където замяната на аорист с перфект е в рамките на архаичната редакция, а Норовата и Светогорската дават оумножиши, което е в съответствие с времето на гръцкия глагол.

5: 6	възненавідѣ С, Б, П, Т, Бк, Х (Сн, Ср, Р, Ш, Пл/)	възненавидѣлъ єси Г, Н, К, № 3
9: 5	сѣдє Б, П, Бк, Х (Сн, Ср, Р, Ш, Пл/) сѣдѩ С, Г	сѣл єси Н, Т, К, № 3
9: 6	потрѣби Б, П, Х (Сн, Ср, Р, Ш, Пл/) потрѣбитъ сѩ С	потрѣбилъ єси Г, Н, Т, К, Бк, № 3
16: 3	раждеже С, Б, П, Бн, Г, Н, Бк, Х (Сн, Ср, Р, Ш, Пл/)	раждєглъ єси Т, № 3, Пл искоусил єси К
17:41	потрѣбі С, Сн, Б, П, Бн, Г, Сф, Бк, Х (Ср, Р, Ш/)	потрѣбиль єси Н, Ш, Т, К, № 3, Пл
20: 5	просі оу тєбє С, Б, П, Бн, Г, Бк (Ср, С/) проси тѧ Н; проситъ, липсва оу тєбє Сф; липсва оу тєбє Х	проси̑ ти єстъ Ш, Т, К, № 3, Пл
29: 4	възвєдє С, Б, П, Р, Сф, Н (Х/) вьзвєди Сн, Бн; избави Г	вьзвєлъ єси Т, К, Б, № 3, Пл
29:12	растрьга ... и прѣпоѣсалъ мѩ єсі С, Сн, П, Г, Сф, Н (Р, Х/) прѣпоꙗса Б; липсва и Бн	растрьѕаль єси ... и прѣпоꙗсал Т, К, Бк, № 3, Пл
30: 7	вьзненавидѣ С, Б, П, Р, Сф, Бк (Х/) възненавидѣхъ Сн, Бн, Р	вьзненавидѣль єси Н, Т, К, № 3, Пл
30: 8	прізьрѣ С, Сн, Б, П, Бн, Г, Р, Сф, К (Ср, Х/)	призрѣль єси Н, Т, Бк, № 3, Пл
30:20	скры С, Сн, Б, П, Бн, Г, Р, Сф, Бк (Ср, Х/) съкъі С	ськрыль єси Н, Т, К, № 3, Пл
30:23	оуслъіша Сн, Б, П, Бн, Г, Р, Сф, Бк, Х слъіша С	оуслышаль єси Н, Т, К, № 3, Пл
40:13	оутвьрди Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Сф, Х	оутвръдіlъ єсі С, Бн, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
43:10	посрами С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Н, Бк, Х	посрамиль єси Кд, Т, К, № 3, Пл

59: 5	аві С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Х	ꙗвилъ ѥси Ч, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
65:11	въведє С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Н, Х	въвель єси Кд, Т, К, № 3, Пл
67:11	оуготова С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф (Х/)	оуготоваль єси Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
70:17	наоучі С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/)	наоучилъ ѥси Ч, Р, Н
70:19	сътворі С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Н (Х/)	сътворилъ ѥси Ч, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
73:17	сътвори С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Сф (Х/)	сътвориль єси Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
79:10 85: 9	сътворі С, Сн, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл сътворити Б	сътворилъ ѥси Ч, Н
84: 3	покры С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Р, Сф (Бн/)	покръıлъ єси Г, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
88: 3	рєчє С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Н, Сф, Х	рекль єси Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
88:11	разгъна С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Х	разгналъ єси Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
88:43	възвесели С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Х	възвеселиль єси Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
89: 3	рєчє С, Сн, Б, П, Ср, Б, Н, Г, Р, Сф, Н, Бк, Х	рекль єси Кд, Т, К, Пл
103:24	створи С, Сн, Б, П, Ср, Р, Сф, Х (Бн/)	сътвориль єси Г, Н, Кд, Т, К, Бн, № 3, Пл
137: 1	оуслъıша С, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Бк, Х (Сн/)	оусльїшалъ єси Н, Кд, Т, К, Пл
137: 3	оумножи Сн, П, Р оумножиши Б, Сф, Н, Кд, Т, Пл	оумножилъ єси С, Ср, Г
138:15	створи Б, П, Г, Сф, Бк (С, Сн/)	створиль єси Н, Кд, Т, К, № 3, Пл ѥси створиль Ср.

На други места перфектни форми от архаичните текстове се заменят с аористни в редакциите от XIV в. Такива замени се правят и изолирано в отделни псалтири, както се вижда от приведените примери:

16: 5	съвръшилъ єсі С, П, Бн, Г (Сн, Ср, Р, Ш/)	съвръши Б, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл
21: 6	сп҃лі сѩ сѫтъ С, Сн, Б, Бн, Г, Х (Ср, Р/)	сп҃соша сѧ П, Н, Ш, Т, К, Бк, № 3, Пл
21:25	ни отъвратілъ єстъ С, Сн, Б, Г, Сф, Н, Х (Ср, Р/) же єстъ Т, Пл; ни же № 3	ѿврати П, К, Бк
30:22	оудівлъ єстъ С, Б, Бн, Г, Р, Сф, Бк, Х	Ꙋдиви П, Н, Т, К, № 3, Пл

53: 9	избавилъ єсі С, Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, № 3, Х, Пл	избави Бн, Бк
56: 5	избавилъ єстъ С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Кд, Т, К, Бк, Х, Пл	избави Н, № 3
67:29	ѥси съдѣлалъ Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Сф, Бк, (С, Х/) єже съдѣлалъ єси Н	съдѣла Р, Кд, Т, К, № 3, Пл
73:13	съкроушилъ ѥси Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Сф, Н, Кд, К, Бк, № 3, Пл (Х/) сътрьль єси Н	съкроуши С, Г, Т, Пл
77:72	наставілъ єстъ С, Сн, Б, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл	настави Ч, П
138:14	оудивилъ сѧ єси Б, П, Г, Сф, Н, К, Бк, Х (С, Сн/) липсва сѧ Бн	оудиви сѧ Ср, Р, Кд, Т, № 3, Пл

Резултат на стремежа към пълно следване на гръцкия текст е замяната на притежателни прилагателни в архаичните псалтири с родителни форми за притежание в редакциите от XIV в.

8: 3	їз оустъ младенечь С, Б, П, Х (Сн, Ср, Р, Сф, Ш, Пл/) ἐκ στόματος νηπίων	младенецъ Бн, Г, Н, Т, К, Бк, № 3
9: 7	вражьѣ оскѫдѣшѩ орѫжьѣ С, Б, П, Г (Сн, Ср, Р, Сф, Ш, Пл/) τοῦ ἐχθροῦ ἐξέλιπον αἱ ῥομαῖαι	врагоу Н, Т, К, Бк, № 3, Х
17:44	отъ прканъѣ людъска С, Сн, Б, П, Бн, Г, Сф, Н (Ср, Р/) ljud’ska(a)go Х ἐξ ἀντιλογιῶν λαοῦ	людін Ш, Т, К, № 3, Пл
21:28	въсѣ отъчъства ѩзъчъна С, П (Ср, Р/) ѫзычъска Б, Сф, Х πᾶσλι αἱ πατριαι τῶν ἐθνῶν	отьчьствиѧ ѩзыкъ Сн, Бн, Г, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл
22: 3	на стьꙃѫ правыѩ С, Б, П, Г, Х правьдныѧ Сн, Бн; правы К ἐπι τρίβους δικαιοσύνης	правды Н, Т, Бк, № 3, Пл
67:14	крилѣ голѫбинѣ Сн, Б, Бн, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) голѫбини Пл	голѫби С, Ч, П, Ср
72:28	дъштере сиwновы Ч, Сн, Ср, Бн, Г, Сф, Н, Пл (Х/) дъштери Б, Р; дръштері сіоні С τῆς θυγατρὸς Σιων	сїwна Кд, Т, К, Бк, № 3

75:11	помъїшлениѥ чл҃че С, Б, П (Х/) чловѣчьско Ч, Сн, Бн, Г, Сф; чл҃вчьское Ср, Р, Н ἐνθύμιον ἀνθρώπου	чл҃ка Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
77:14	просвѣщениѥмъ ѻгньноⷮ П, Р, Сф ogan'nim Х ἐν φωτισμῷ πυρός	огнѧ Ч, Сн, Б, Ср, Бн, Г, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл въ просвѣштениѥ огню С (огнѣ Н)
77:61	въ рѫцѣ вражы С, Ч, Сн, Б, П, Г, Р, Сф, Х (Ср, Бн/) εἰς χεῖρας ἐχθροῦ	врагомъ Н, Бк въ роѹкъı Кд, К, № 3, Пл; въ рѫкахь Т
78: 1	ѣко овоштьное хранилиште С, Сн, Ср, Бн, Г, Кд, К, Бк, № 3, Пл εἰς ὀπθροφυλάκιων	овоштѹ Ч, П, Х ѡвощїню Б, Р; ѻвѻштохранїлиште Н
96:10	из рѫкъї грѣшничѫ Е, Б, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Бн/) грѣшничь П ἐκ χειρὸς ἁμαρτωλῶν	грѣшьникъ С, Сн, Ср
136:8	дъшті вавилоньска С, Б, Г (Сн/) θυγάτηρ βάβυλωνος	вавѵлонѣ П, Ср, Бн, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл.

Срещат се и случаи, в които в псалтирите от редакциите от XIV в. на определени места се установяват притежателни прилагателни на мястото на родителни или дателни форми в архаичните псалтири. Такива замени се правят и само в отделни псалтири и остават без разпространение:

17:16	източъници водъ Б, П, Н, Бк, Х (Сн, Ср, Р, Сф, Ш, Пл/) αἱ πηγαι τῶν ὑδάτων	воднїи С, Бн, Г, Т, К, № 3
44: 6	врагъ цр҃ъ С, Б, П, Ср, Бн, Р, Сф, Бк, Х (№ 3/) цр҃ѧ Ч; црⷭ҇ѧ Сн τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως	цр҃евь Г, Кд, Н, Т, К, Пл
44:14	дъщере цр҃и С, Б, Сф, Х (Р/) цѣсарѧ Ч θυγατρός βασιλέως	цр҃евѣ Ср, Бн, Г, Кд, Т, К, Пл цр҃евы Н, Бк, № 3; дъщеры црⷭ҇вѣ Сн
44:16	вь цⷬкъвъ цр҃иѫ С, Б, Х цр҃кве П; цр҃ѣ Р	цр҃евѫ Ч, Ср, Бн, Г, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл

	εἰς ναὸν βασιλέως	црвоу Сн; въ храмь цр҃ева Н
54: 5	страхъ с҃мрти Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, Бк, № 3, Х, Пл δειλία θανάτου	съмрътьнъи Ч, К
67:34	на небо небоу С, Б, П, Бн, Сф (Х/) неба Ч; вьшедьшомоу небоу Г; липсва небоу Р; на нбо нб не н҃боу Ср ἐπι τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐραχοῦ	на нбо нбсьноѥ Сн, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
71: 1	с҃ноу ц҃рю С, Б, (Х/) сновн П, Г, Сф; с҃новн цр҃ѧ Ч; с҃новн ц҃рн Р τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως	сноу ц҃ревоу Ср, Бн, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл снвн Н; сновн ц҃рвѫ Сн
73:13	главы змиѥмъ Ч, Сн, Б, П, Ср, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων	главѫ змиевѫ Бн, Н змиевыї Г
77:23	двьри н҃ебсі С, Ч, Сн, Б, П, Г, Н, Кд, Т, Бк, № 3 (Х/) н҃бсе К θύρας οὐρανοῦ	н҃бсныѥ Ср, Бн, Г, Пл нб ны Сф.

Стемежът към пълно следване на гръцкия текст довежда и до заместване на притежателното прилагателно в архаичните текстове с такава несвойствена за славянската норма употреба, като:

91:13	ѣко кедри ліваньскыѩ оумъножѩтъ сѩ С, П кедръ ливанскыи оумножитъ сѧ Б, Р, Сф, Х ὡσεὶ κέδρος ἡ τῷ Λιβάνῳ πληθυνθήσεται	кедръ иже въ ливанѣ Сн, Ср, Г, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл еже Н.

Ще проследим връзките на псалтирите от архаичната редакция с редакциите от XIV в., за да установим компилативната част на редакторската работа, степента на използуване на старите образци. Лексикални промени, направени по различно време и на разни места и засвидетелствани в един или група псалтири, се възприемат в строго редактираните текстове от Норовата или Светогорската редакция или и в двете. Разночетенията са подредени по хронологията на псалтирите, които дават началото на тези редакции според включения в изследването материал.

Установяват се лексикални разлики между псалтирите от XI в. — Синайски, Чудовски и Синайско-Бичковски (петте псалма в Синайския молитвеник и Евгениевския псалтир).

При двукратното редактиране на псалтирния текст през XIV в. са използувани стари образци от XI в., приемат се някои от съществуващите в тях варианти. Незначителен е броят на тези от С и Ч, който е запазен фрагментарно, което би могло да бъде причина за малкото съответствия.

24:17	ıзвєдı С, Сн, Т, № 3, Пл ἐξ ἀγαγέ	избави С. м, Б, П, Бн, Г, Н, Сф, К, Бк, Х (Ср, Р, Ш/)
41: 2	ꙗкожє Сн, Б, П, Бн, Сф, Х ꙗко Ср, Бн, Г ὅν τρόπον	ıмьжє образомъ С, Р, Кд, Т, К, № 3, Пл имьжє нравѡмь Н
67:18	вь сıнѣ С, Б сина Сф ἐν Σινα	въ синаи Ч, Сн, П, Ср, Бн, Г, Р, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) въ сїнаıи Н
70:13	оклєвєтаваѭштєи Ч, Б, П, Бн, Р (Х/) οἱ ἐνδιαβάλλοντες	оклєвєтаѭштєı С, Сн, Ср, Г, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл ѡбльгажщии Н
72:12	сє си грѣшьници гобзжющє Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Бк (Х/) ἰδου αὐτοι ἁμαρτῶλοι και εὐθηνοῦνται	грѣшници и гобзоужщии Н, Кд, Т, К, № 3, Пл ı гобьзьствоуѭштє С и гобзоующю Ч
75:12	обѣштаитє сѧ Ч, Б, П, Бн, Г, Сф, (Х/) εὔξασθε	помолитє сѩ С, Сн, Р, Кд, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл пом̄лть сє Ср
82:13	да наслѣдıмъ С, Б, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл да причѧстимъ Ч; без да Н κληρονόμήσωμεν	да насладимъ Сн, П, Бн, Г, Сф да насладимь сє Ср; да славимъ Р
44: 7	ц̄ръства С, Б, Бк	ц̄рьствиꙗ Ч, Сн, П, Ср, Бн, Г, Р, Н, Кд, Сф, Т, Пл цр҇твї К; c (ěsa)rstviê Х
66: 8	тебе С, Б, П, Сф αὐτὸν	ѥго Ч, Сн, Ср, Бн, Г, Р, Н, Кд, Т, К, № 3 (Х, Пл/)
68: 5	спъıтı С, Б, П, Г, Сф бєз жма Сн, Ср, Бн, Р, Бк δωρεάν	тоунє Ч, Кд, Т, № 3, Пл тиє Н, в соує К
70:20	скръбı мъногъı зълъı С, П, Ср, Г, Р, Сф, Бк (Х/) θλίψεις πολλὰς καὶ κακάς	скърби многъı и зълъı Ч, Сн, Б, Бн, Н, Кд, Т, К, № 3, Пл

72:14	тєпєнъ С, П, Бн, Г, Сф (Х/) μεμαστιγωμένος	бнѥнъ Ч, Сн, Б, Ср, Р, Кд, Т, К, № 3, Пл оурањєнъ Н
61: 2	с͞паъ С, Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Сф, Бк, Х σωτήρ	с͞псъ Ч, Бн, Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
77:63	посѣтованы бышѧ С, Б, П, Р, Сф ѡридани Ср ἐπενθήθησαν	осѣтованы быщѧ Ч, Сн, Бн, Г, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл ѻсѣтовашѫ сѧ Н
79: 6	натоовєші С, П, Х натроуниши Б, натровиши Бн ψωμιεῖς	напитаѥши Ч, Сн, Ср, Г, Р, Кд, Сф, Т, К, Бк, № 3, Пл насыштаєши Н
80:17	натроу С, Б, П, Бк, Х насити Бн; насытѧ Сф ἐψώμισεν	напита Ч, Сн, Ср, Г, Кд, Н, Т, К, № 3, Пл напитаѫть Р; напитаѥ Н
84:14	прѣдъ нимъ ідєтъ С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Р, Сф (Х/) ἐναντίον αὐτοῦ προπορεύσεται	прѣдь нимь прѣдъидєть Ч, Г, Н, Кд, К, Бк, № 3, Пл
85: 4	г͞і С, П, Г, Р, Н, Х липсва в гр. текст (вариант ὁ θεός)	липсва Ч, Сн, Б, Ср, Бн, Сф, Кд, Т, К, Бн, № 3, Пл.

Те се обособяват със собствени, непоследователно прокарани промени, които ще разгледаме по-нататък.

Анализът на материала показва, че до XI в. в България са били направени две поправки на първоначалния старобългарски псалтирен превод. Едната, представена само в преписите на Теодоритовия тълковен псалтир, носи белезите на тълковната редакция на богослужебните текстове като цяло. Псалтирният текст от тази редакция е резултат от поправянето на първоначалния текст при превода на тълкуванията на Теодорит Кирски. Той остава без разпространение, тъй като псалтирът е тълковен и не е предназначен за богослужението. Другата преправка на текста е представена в Синайско-Бичковския псалтир, който е богослужебен — псалтирният текст е разделен на катизми, присъединени са деветте библейски песни. Текстът му е значително поправен вариант на първоначалния, резултат на подробно сравняване с гръцки и промените са значителни. Правят се лексикални замени — не толкова синонимни, колкото смислови, уточняващи предаването на гръцкия текст. В стремежа да се преведе по-точно и формата на гръцкия текст, се извършват и редица граматични промени — на места се изпуска спомагателният глагол, двойното отрицание, употребява се асигматичен аорист, падежни форми се заменят с предложно-падежни. В някои случаи се следва пословно гръцката фраза, притежателни прилагателни с родителни форми и т. н. Тези промени не са последователно прокарани. Текстове от групата преписи, чийто представител е Синайско-Бичковският псалтир, са били коректив при двукратното поправяне на псалтирния текст през XIV в. Голямата част от вариантите, които се актуализират в поправените редакции, се срещат и в група псалтири от XIII в. — Болонски, Боянски, Григоровичов, Синайски сръбски № 8 и Радомиров.

Тази констатация потвърждава твърдението на Х. Лънт, че Синайско-Бичковският псалтир принадлежи към т. нар. у В. Погорелов „руска редакция" (Lunt, 1976, 260). Както пояснява Погорелов, тя е наречена така, защото е представена предимно от руски преписи от XIII—XIV в. Според автора тази редакция се характеризира с малки единични поправки и изменения, направени по различно време и на различни места, с цел текстът да стане по-достъпен и разбираем. Тези промени нямат целенасочен характер, не са проведени последователно, не са обединени от общ план и идея и не могат да представляват самостоятелна редакция (Погорелов, 1901: XXI). В. Погорелов изказва предположението, че промените в текстовете от тази група биха могли да представят няколко редакции, но не е уверен, че е възможно да се разграничат, тъй като са частични и в повечето случаи — произволни. Обединява ги условно като руска редакция, тъй като материалът не дава основания за по-категорични изводи (Погорелов (1901: XXI—XXII). Значително по-късно Х. Лънт установява, че в Синайско-Бичковския псалтир са представени особеностите на тази редакция, както са отделени у В. Погорелов. Ето защо той твърди, че „руската редакция, представена от Погорелов, е част от културното наследство, което Русия получава от преславските книжовници" (Lunt, 1976: 262). Връзките на Синайско-Бичковския псалтир с установената в изследването група псалтири — всички южнославянски по произход, доказват, че това е бил разпространеният по тези земи тип богослужебни псалтири — първоначалният превод, направен вероятно в Преслав. Редакциите от XIV в. показват голяма близост със Синайско-Бичковския псалтир — лексикални варианти, пропуски и добавки в текста.

27: 3	съ искръниіми С, Б, П, Г, Р, Сф, Х (Ср, Пл/) сь искрьныимь Бн μετα τῶν πλησίον	съ ближними Сн, Н, Т, К, Бк, № 3
39: 9	ср҃дца С, Б, П, Ср, Г, Р, Сф, Бк, Х (Бн/) τῆς κοιλίας	чрѣва Сн, Кд, Н, Т, К, № 3, Пл
40: 7	соуе С, Б, П, Бн, Г, Р, Сф, Н, Бк, Х соуꙗ Ср μάτην	въ соуе Сн, Кд, Т, К, № 3, Пл
41: 12	печалъна С, Ч, Б, П, Ср, Бн, Р, Г, Сф, Х περίλυπος	прискръбна Сн, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
46: 9	надъ вьсѣми ꙗзыкы С, Б, П, Ср, Г, Р, Сф, Х допълнението липсва в гр. текст	липсва вьсѣми Кд, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл ѧзыкъ Сн
52: 2	добра С, Б, П, Бн, Р, Сф, Х ἀγαθόν	блага Сн, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл бл҃гостию Ср; бл҃гостыїнѧ Г; благо Н
57: 9	істаавъ С, Б, П, Г, Р, Сф, Бк, Х	растаѧвъ Сн, Кд, Т, К, Пл таꙗвь Бн; таж Н; раста-

	иставѩвн Ср ἐπέπεσε	ѩв се № 3
64:10	оуготованье твое С, Ч, Б, П, Р, Сф, Х Ѹповани Ср, Бн, Г ἡ ἑτοιμασία σου	липсва твоѥ Сн, Кд, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл
70:20	отъ бездьнъ земи древле възведе мѧ С, Б, П, Бн, Р, Сф (Х/) пакы Ч, Ср, Г ἐκ τῶν ἀβύσσων τῆς γῆς πάλιν ἀνήγαγές με	липсва древле Сн, Кд, Т, К, № 3, Пл възвель есї мене Н
85: 4	ѣко къ тебѣ г҃и С, П, Г, Р, Н ὅτι προς σέ, κύριε	липсва г҃и Сн, Ч, Б, Ср, Бн, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
91:16	доброприемлаще С, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Х εὐπαθοῦντες	бл҃гоприемлюще Сн, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
105:46	въ милостъ С, Б, П, Ср, Г, Сф, Х (Бн/) въ мл҇ти Р εἰς οἰκτιρμούς	въ щедротꙑ Сн, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
118:107	вельми С, Сл, Б, П, Ср, Г, Сф, (Р, Х/) ἕως σφόδρα	до ꙃѣла Сн, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл ѕѣло Бн
149: 1	хваление его въ цр҇вахъ прѣподобънъїхъ его Б хвалениѩ Ср, Р; въ ц҃ркви П, Х доп. липсва в гр. текст	липсва второто его Сн, Кд, Н, Т, К, Бк, № 3
17:44	людье тоужди С, Б, П, Г, Сф, Бк допълнението липсва в гр. текст	липсва тоужди Сн, Бн, Ш, Н, Т, К, № 3, Пл, Х
18:10	прѣчистъ С, Б, П, Н, Сф, Х (Ср, Р, № 3/) ἁγνός	чисть Сн, Бн, Г, Ш, Т, К, Бк, Пл
21:28	отъчьства С, Б, П, Сф (Ср, Р, Ш/) αἱ πατριαί	ѿчьствиѩ Сн, Бн, Г, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл
21:29	ц҃ръство Б, П, Бн, Н (Ср, Р, Ш/) цѣръство С ἡ βασιλεία	цр҇твїе Сн, Г, Сф, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл
24:11	велеи С, Б, П (Ср, Р, Кд/) πολλη	многь Сн, С.м, Бн, Г, Н, Сф, Т, Бк, № 3, Х, Пл
30: 3	оуѩдри С, Б, П (Ср, Кд, Х/) ταχυνον	оускори Сн, Бн, Г, Р, Сф, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл

31: 5	оставілъ єсі С, Б, Н (Ср, Ш, К/) ѡстави П ἀφῆκας	отъпоустилъ ѥси Сн, Бн, Г, Р, Сф, Т, К, № 3, Пл ѡтъпоустиши Б
36:21	грѣшьникъ С, П, Г, Ш, Г, К, Х (Ср/) ὁ ἁμαρτωλὸς	грѣшъны Б, Бн, грѣшныи Сн, Р, Сф, Н, Бк, № 3, Пл
36: 2	ꙗдро С, Б, П, Х (Ср/) ταχὺ	скоро Сн, Бн, Г, Р, Сф, Н, Ш, Т, К, Бк, № 3, Пл
44: 9	ѡтъ варьи С, Б, П, Бк (№ 3/) от домовъ Ч; ѡть твари Бн, Г, Р, Б, Х; ѿ странѣ Сф ἀπὸ βάρεων	ѿ тѧжестіи Сн, Ср, Н, Кд, Т, К, Пл
47: 4	въ варехъ Б, П, Сф, Б, К, Х (Бн/) въ варѣхъ С; вь тварехь Г, Р ἐν ταῖς βάρεσιν	въ тѧжестехь Сн, Ср, Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
55:14	отъ въспопалъзеньѣ С, Б, П, Ср, Бн, Бк, Х вьспопальзаниꙗ Р ἐξ ὀλισθήματος	отъ въспо[по]лъзнованиѧ Сн, Р, Кд, Т, К, № 3, Пл ѿ попальзновениѧ Н
57: 4	грѣшьнии С, Б, П, Сф, Бк οἱ ἁμαρτωλοὶ	грѣшници Сн, Ср, Бн, Г, Р, Н, Кд, Т, К, № 3, Х, Пл
57: 8	налѩчетъ С, Б, П, Бн, Н, Сф, Х налекѫⷮ Г ἐντενεῖ	напрѧжеть Сн, Ср, Р, Кд, Т, К, № 3, Пл
62:12	заѩсѩ сѩ С, П, Х заѭшѫ сѧ Ч, Б, Сф ἀνεφράγη	заградишѫ сѧ Сн, Ср, Г, Р, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл закрадиша сѧ Бн
63: 4	налѩшѩ С, П, Сф, Х налѧкошѫ Ч, Б, Бн, Т, Бк ἐνέταιναν	напрѧгошѫ Сн, Ср, Р, Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
65: 8	слъішанъ сътворите С, Б, П, Бк, Х слышано Р, Сф ἀκουτίσασθε	оуслышань сътворите Сн, Ср, Г, Н, Кд, Т, К, № 3, Пл ꙋслышаны Бн оуслъішите Ч
67: 2	ненавидѧщии Сн, Б, П, Ср, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл οἱ μισοῦντες	въси ненавідѩщеі С, Ч, Бн, Г, Р
67: 4	и праведъніці С, Б, П, Сф, Н (Х/) липсва съюз Ч καὶ οἱ δίκαιοι	а правьдьници Сн, Ср, Бн, Г, Р, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
68:18	ꙗдро С, Ч, П, (Бн/) ταχὺ	скоро Сн, Б, Ср, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл

71:10	ѡтоцн Б, П, Сф (Бн, Х) отьці С; отроцн Ч, Р; сь ѡцы Г αἱ νῆσοι	ѡстровн Сн, Ср, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
73:14	далъ єсі брашьно С, Б, П, Бн, Г, Сф, Бк (Х/) ἔδωκας αὐτὸν βρῶμα	того брашно Сн, Ср, Кд, Т, К, № 3, Пл єго брашно Н
75:11	отълѣкъ С, П, Г, Р (Сф, Х/) Ꙋдолѣкъ Ч; ѡтьлнкь Б; одѣлѣкь Бн ἐγκατάλειμμα	ѡстанькъ Сн, Ср, Н, К
77:21	раздражі сѩ С, Ч, Б, П, Бн, Г, Р, Н, Сф, Бк (Х/) ἀνεβάλετο	разгнѣва сѧ Сн, Ср, Кд, Т, К, № 3, Пл
82: 6	іномъішлєніємъ С, Ч, Б, П, Сф, Х (Бн/) ἐν ὁμονίᾳ	єдиномышлєнїємь Сн, Ср, Р, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл єдиномышлєнїє Г; въ єдїномышлєннн Н
87:10	зъвахъ С, Б, П, Х ἐκέκραξα	възвахъ Сн, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
88:16	клнкновєніє С, Б, П ἀλαλαγμόν	въсклнкновєнніє Сн, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл
93:13	да оукротішн С, Б, Ср, Бн, Г, Р τοῦ πραῦναι αὐτῷ	+ н Сн, П, Сф + єго Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (єжє оукротнтн Н)
93:23	г҃ъ б҃ъ нашъ С, Б, П, Ср, Бн, Р, Сф ih Х κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν	липсва нашьСн, Г, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
96:1	отоцн Е, Б, П, Бн, Р, Сф, Бк, Х о҃цн С νῆσοι	ѡстровн Сн, Ср, Г, Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
101:23	єгда сънъмѫтъ сѩ людьє С, П, Бн, Сф, Х ἐν τῷ συναχθῆναι λαοὺς	єгда съберѫт сѧ людїє Сн, Б, Ср, Г, Р, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл вънєгда събратн сѧ людємъ Н
101:27	ѣко одѣло С, Б, П, Ср, Сф, Р, Х ὡσεὶ περιβόλαιον	ꙗко ѡдєждѫ Бн, Г, Н, Кд, Т, К, № 3, Пл акъі Сн
104:23	пріде С, Б, П, Н παρῴκησεν	прншелствова Сн, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Кд, Т, К, № 3, Х, Пл
105:13	оуѩдрішѩ С, Б, П, Х (Бн /)	оускорншѫ Сн, Ср, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл

	створишѧ Г; оусротнишѫ сѧ Р ἐτάχυναν	
113:8	акротомь С, Б, П, Г, Р, Сф (Бн, Х/) την ἀκρότομον	несѣкомъıѧ Сн несѣкомıн Ср, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
113:26	отъселѣ С, Б, П, Ср (Бн, Х/) отъсели Г, Сф ἀπο τοῦ νῦν	ѿнинѣ Сн, Р, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
117:18	показа С, Б, П (Бн, Х/) ἐπαίδευσέν	наказа Сн, Ср, Г, Р, Н, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
118:128	пѫть неправьдєнъ С, Б, Н, Сф, Бн, Р, Х пѫти неправеднъıѧ П ὁδον ἀδικα	неправдъı Сн, Ср, Г, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
118:156	милості С, Сл, Б, П, Г, Бн, Сф (Р, Х/) οἱ οἰκτιρμοί	щедрѡтъı Сн, Ср, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
132:2	Хрізъма С, Б, П, Сф, Бк, Х (Бн, Р/) μύρον	миро Сн, Ср, Г, Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
134:11	цсрва С, Б, Ср, Бн, Н, Бк, Х (Г, Р/) τὰς βασιλείας	црⷭ҇твїа Сн, П, Сф, Кд, Т, К, № 3, Пл.

От Синайско-Бичковския псалтир в псалтирните текстове започва и замяната на старите аористни форми, засвидетелствувани в Синайския, Погодиновия, Софийския и Хърватския глаголически с нови. В групата от XIII в. тази замяна е непоследователно прокарана. Редакциите от XIV в. редовно дават нови аористни форми.

15:6	допадѫ С, Б, П, Х (Сн, Ср, Р, Ш, Пл/)	допадошѫ Бн, Г, Н, Т, К, № 3
16:11	обıдѫ С, Б, П, Бк (Сн, Ср, Р, Ш, П/) ѡбидѫт Г, Х	обидошѫ Бн, Г, Н, Т, К, № 3, Пл
16:12	ѡбıѧсıѧ С, Б, П, Х (Сн, Ср, Бн, Р, Ш/)	ѡбѧшѧ Г, Н, Т, К, № 3, П
21:13	ѡбıдѫ С, Б, П, Сф, Х (Сн, Ср, Р/)	обидошѫ Бн, Г, Н, Ш, Т, К, Бк, № 3, Пл
21:14	ѡтврѣсѧ С, Б, П, Сф, Х (Ср, Р/)	отъврьзоша Сн, Бн, Г, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл
21:15	разıдѫ С, Б, П, Сф, Х (Ср, Р/)	раздошє сѧ Сн, Бн, Г, Ш, Т, Бк, № 3 расъıпашѫ сѧ Н, К, Пл
21:17	обıдѫ С, Б, П, Сф, Х (Ср, Р/)	обидошѫ Бн, Г, Н, Ш, Т, К, № 3, Пл
21:30	ѣсѧ С, Б, П, Сф (Ср, Р/)	ѣша Сн, Бн, Г, Т, Бк (eše Х) ıадошѫ Н, К, № 3, Пл

24:1	вьздвигъ С, С.м, Б, П, Сф, Т, Бк, Х, Пл (Ср, Р/)	възь(д)вигохъ Сн, Бн, Г, Н, К, № 3
25:4	сѣдъ С, Б, П, Бн, Сф, Х (Ср, Р/)	сѣдоѫъ Г, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл
26:6	ѡбідь С, Б, П, Н (Ср, Р/)	ѡбидѫ Бн, Сф, Х обидохь Сн, Г, Т, К, Бк, № 3, Пл
36:20	ї҅щезѫ С, Б, П, Х (Ср, Р/) ищезнѹть Сн, Бн, Г, Р, Сф, Бк	ищезошѫ Н, Ш, Т, К, № 3, Пл
36:36	мимоідъ С, Б, П, Р, Сф (Ср, Р, Х/)	мимоидохъ Сн, Бн, Г, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл
37:7	сълѩхъ сѩ С, С.м, П (Х/) смѣрихъ се Ср; смирих се К; прѣклоних се № 3, Пл	сълѧкохъ сѧ Сн, Б, Бн, Г, Р, Сф, Н, Бк
38:10	отврѣсъ С, Б, П, Р, Х вьзмогѫ Г; могѫ Р	отъвързохъ Сн, Ср, Бн, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
47:5	сънідѫ сѩ С, Б, П, Г, Р, Х (Бн, Сф/)	сънидоша сѩ Сн, Ср, Н, Кд, Бк, № 3, Пл
47:10	приѩсомъ С, П, Сф	приѧхомъ Сн, Б, Ср, Г, Р, Т, К, № 3, Пл подьѧхомъ Н
48:12	нарѣшѩ С, Б, П, Бн, Г, Р, Сф, Х	нарекоша Сн, Ср, Н, Кд, Т, К Бк, № 3, Пл
54:3	смѧсъ сѧ П, Сф (Бн, Р/) съмѩ сѩ С; smeh'se Х	съматохъ сѧ Сн, Б, Ср, Г, Н, Бк смѫтих сѧ Т, Кд, К, № 3, Пл
56:7	вьпадѫ сѩ С, Б, П, Г, Сф, Х (Сн/)	въпадоша сѧ Ср, Бн, Р, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл въпадохъ Н
58:4	нападѫ С, Б, П, Г, Р, Сф, Х	нападоша Ч, Сн, Ср, Бн, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
58:5	тѣхъ С, Б, П, Г, Х	текохъ Ч, Сн, Ср, Бн, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
61:5	тѣшѩ С, Б, П, Г, Р, Сф, Х	текоша Сн, Ср, Бн, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл рекоша Ч
63:7	ї҅щезѫ С, Б, П, Бн, Сф, Х	иштезоша Ч, Сн, Ср, Г, Р, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
64:4	прѣмогѫ С, Б, П, Сф, Х	прѣмогоша Ч, Сн, Ср, Бн, Г, Р, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
64:14	облѣшѩ сѩ С, Б, П, Х (№ 3/) облѣкѫть сѧ Бн	облѣкоше се Сн, Ср, Г, Р, Сф Н, Кд, Т, К, Бк, Пл нелѣкоша сѧ Ч
65:12	проидомъ С, Б, П, Х	придохомъ Ч, Сн, Ср, Бн, Т, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
65:14	издрѣсте С, П въздрѣстѣ Б; izd rěsta Х	издрекостѣ Ч, Сн, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Н, К, Бк, № 3, Пл
65:17	възнѣсъ С, Б, П, Бн, Р, Сф, Х	възнесохъ Ч, Сн, Ср, Г, Кд, Т, К, № 3, Пл въз°высихь Н

68:2	вънидѫ С, Б, П, Бн, Р, Сф (Х/)	вънидошѧ Ч, Сн, Ср, Г, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
68:3	оуглєбъ С, Б, П, Сф (Х/) оугльбѫ Р	оугльбохъ Ч, Сн, Ср, Бн, Г, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл въгльбохъ Н
68:3	прїдъ С, Б, П, Сф (Х/) придѫ Р	придохъ Ч, Сн, Ср, Бн, Г, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
68:8	приѩсъ С, П, Сф приѧтъ Бн	приꙗхъ Ч, Сн, Б, Г, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл приѫхомъ Ср, Р; трьпѣхъ Н
68:10	нападѫ С, Б, П, Бн, Сф (Х/)	нападошѧ Ч, Сн, Ср, Г, Р, Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
72:19	погъıбѫ С, П, Г, Сф (Х/)	погъıбошѧ Ч, Сн, Ср, Р, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
73:5	расѣшѩ С, Б, П (Х/)	расѣкошѧ Ч, Сн, Ср, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл сѣкошє Бн
73:7	въжѣшѩ С, Б, П (Х/)	въжєгошѧ Ч, Сн, Бн, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл сьжєгошє Ср
75:6	възмѩсѩ сѩ С, П (Х/)	възмѧтошѫ сѧ Ч, Сн, Б, Бн, Г, Р, Сф, Н възмоутиша сѧ Ср, Кд, К, Бк, № 3, Пл
76:5	смѩсъ сѩ С, П (Х/)	съмѧтохъ сѧ Ч, Сн, Б, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Н смѫтих сѧ Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
76:11	начѩсъ С, Б, П, Р (Х/) начѧ сѧ Г; зачѧсь Сф	начѧх Ч, Сн, Ср, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл зачѧхь Бн
77:19	рѣшѩ С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Сф, Бк, Х	рекошѫ Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
77:20	потѣшѩ С, П, Сф, Х	потєкошѧ Ч, Сн, Б, Ср, Бн, Г, Р, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
77:28	падѫ С, Б, П, Бн, Г, Р, Сф (Х/)	падошѧ Ч, Сн, Ср, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл допадошѫ Н
77:32	съгрѣшишѩ С, Ч, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) съгрѣшиши Сн	съгрѣшихѫ Б
77:45	поѣсѩ С, П, Сф (Х/)	поꙗдошѫ Ч, Б, Ср, Бн, Г, Р Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл поꙗша Сн; поꙗдє Н

77:53	оуст(р)аши҇шѩ С, Ч, Сн, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл	оустрашишѫ сѧ Б
77:57	отъвръгѫ сѩ С, П, Р, Сф, Х	ѿвръгохѫ сѧ Б ѡтъвергоша сѧ Ч, Сн, Ср, Бн, Г, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл ѿметнѫшѫ сѧ Н
77:64	падѫ С, П, Сф, Х	падоша Ч, Сн, Б, Ср, Бн, Г, Р, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
78:1	прıдѫ С, П, Р, Сф, Х	придоша Ч, Сн, Б, Ср, Бн, Г, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
78:7	поѣсѩ С, П, Сф, Х	поѣшѧ Ч, Сн, Ср, Бн, Р поѧдошѫ Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл поѧдоѫ Г
80:14	бишѩ С, Ч, Сн, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл bi Х	бихѫ Б, Кд
82:3	въздвıгѫ С, П, Бн, Р, Сф (Х/)	въздвигошѧ Ч, Сн, Б, Ср, Г, Н, Т, Бк, Пл въздвигноуша Кд, К, № 3
87:17	прѣидѫ С, П, Р, Сф, Х	прѣидоша Сн, Б, Ср, Г, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
88:4	клѩсъ сѩ С, П	клѧхъ сѧ Сн, Б, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл
88:20	възнѣсъ С, П, Бн, Р, Сф, Х	възнѣсохъ Сн, Б, Ср, Г, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл възвӹсихъ Н
92:3	въздвıгѫ С, Б, П, Р, Сф, Х вьзͩвигь Бн	въздвигоша Сн, Ср, Г, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
92:11	клѩсъ сѩ С, П	клѧхъ сѧ Сн, Б, Ср, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл липсва сѧ Бн
101:4	ичезѫ С, П, Бн, Р, Сф, Х	ищезоша Сн, Б, Ср, Г, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
101:4	сосъхѫ сѩ С, Б, П, Сф, Х	съсъхоша сѧ Сн, Ср, Г, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл исьхошѫ Бн, Р
101:10	ѣсъ С, П, Р, Сф, Х	ѩдѣахъ Б, Г, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл ѣхъ Сн; ѩдѣхѫ Бн, Ср
104:13	прѣıдѫ С, П, Ср, Бн, Р, Сф, Х	прѣидоша Сн, Б, Г, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
104:31	прıдѫ С, П, Ср, Бн, Р, Сф, Бк, Х	прѣидоша Сн, Б, Г, Кд, Т, К, № 3, Пл прıде Н

104:35	поѣсѩ С, П, Сф, Х (Х 2)	поꙗша Сн, Ср, Бн, Г, Р поꙗдошѫ Б, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
106:4	обрѣтѫ С, П, Сф, Х (Сн/)	ѡбрѣтоше Ср, Г, Н, Кд, Т, К, № 3, Пл ѡбрѣтохѫ Б; ѡбрѣтъ Р, Бк
106:12	изнемогѫ С, Б, П, Р, Сф, Бк, Х (Сн/)	изнемогоше Ср, Г, Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
118:23	сѣдѫ С, Сл, Б, П, Ср, Бн, Г, Сф (Р, Х/)	сѣдоша Сн, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
118:131	вьвлѣхъ С, П (Р,Х/)	въвлѣкохъ Сн, Ср, Бн, Г, Сф, Н, Кд, Т, Бк, № 3, Пл привлѣкоⷯ К
121:4	вьзидѫ С, Б, П, Ср, Г, Сф, Х	възидоша Сн, Бн, Р, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
128:2	прѣмогѫ С, Б, П, Ср, Сф, Х (Бн/)	прѣмогоша Сн, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл прѣмогѫть Г
130:2	вьзнѣсъ С, Б, П, Ср, Сф, Х (Бн/)	възнесохъ Сн, Г, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл възвысихь Н
131:6	обрѣтомъ С, Б, Ср, Бн, Сф, Х обрѣтоⷯⷪмь П	обрѣтохомъ Ч, Сн, Г, Н, Кд, К, Бк, № 3, Пл
140:6	възмогѫ Б, П, Ср, Р, Сф, Х (С, Сн/)	възмогошѫ Г, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл.

Лексикални варианти, пропуски и добавки в текста, обединяващи псалтири от групата от XIII в. или регистрирани в един от тях, минават в поправените редакции. Очевидно при редактирането са били използувани и преписи от XIII в., когато е била извършена поправка на текста (вероятно не една) в сравнение с гръцки и със собствени варианти, които не са последователно прокарани. Привеждаме случаите на лексикални замени, пропуски и добавки в текста, които минават в поправените псалтири от псалтири от XIII в.:

1:3	послѣетъ сѧ емоу С, Ч, Б, П, Н, Сф (Сн, Ср, Г, Р, Ш, Пл/) липсва мест. и; без мест. Х	оуспѣеть Бн, Т, К, Бк, № 3
	κατευοδωθήσεται	
10:2	налѧшѧ С, Б, П, Х (Сн, Ср, Р, Сф, Ш/) налѧкошѫ Г, Т, Сф, Бк, № 3	напрѧгошѫ Бн, Н, К, Пл
	ἐνέτειναν	
12:6	надѣахъ сѧ С, С.м, Б, П, Г, Сф, Бк, Х (Сн, Ср, Р/)	оуповахь Бн, Н, Т, К, № 3, Пл
	ἤλπισα	
15:4	оуꙗдриша сѧ С, Бк, Х (Сн, Ср, Р, Ш/)	оускоришѫⷭ Бн, Г, Н, Т, № 3, Пл

	липсва сѧ Б, П ἐτάχυναν	
17:12	аерныхъ С, Б, П, Бк, Х (Сн, Ср, Р, Ш/) ἀέρων	въздоушьнꙑхъ Бн, Г, Н, Т, № 3, Пл
17:13	отъ блистаниѩ Б, П, Г (Сн, Ср, Р, Сф, Ш, Пл/) блисцѣньѣ С, Х ἀπὸ τῆς τηλαυγήσεως	ѿ облистанїа Бн, Н, Т, К, Бк, № 3
33:10	оубоите сѩ С, Сн, П, Бн, Г, Р, Сф, Бк (Ср, Ш, Х/) φοβήθητε	боите сѧ Б, Т, К, № 3, Пл
34:17	отъ зълоб-ı-хъ С, Б, П, Сн, Г, Сф, Бк (Ср, Бн, Х/) ѿ злобивыихъ Р ἀπὸ τῆς κακουργίας	ѿ злодѣиств̑ ихъ Н, Ш, Т, К, № 3, Пл
38:11	искончахъ сѩ С, Сн, Б, П, Ср, Сф, Бк, Х липсва сѧ Р ἐξέλιπον	скончах сѧ Бн, Г, Кд, Т, К, № 3, Пл изщез̽о Н
52:6	оубоıашѫ сѧ Б, Сн, Ср, Бн, Г, Р, Н, Сф, Х боѣшѩ сѩ С φοβηθήσονται	оустрашиша сѧ П, Кд, Т, К, № 3, Пл
58:4	и безаконеныѥ же мое и грѣхъ мои С безакониѥ Ч, Б, П, Ср, Бн, Сф, Бк, Х безаниѥ Сн иже. . . иже Н допълнението липсва в гр. текст	липсва же Ср, Р, Кд, Т, К, № 3, Пл
61:7	с̅плъ С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Сф, Х σωτήρ	с̅псь Бн, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
61:11	мимотѣкаетъ С, Ч, Б, П, Р, Бн, Сф, Х прѣтѣкаѥте Сн; мимоходить Г; мимотечеть Бк ῥέῃ	течеть Ср, Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
63:5	състрѣлѣѭтъ С, Сн, Н, Бк, № 3, Х състрѣлѧть Ч; състрѣѫтъ Сф κατατοξεύσουσιν	стрѣлѣѭтъ П, Ср, Бн, Г, Р, Кд, Т, К, Пл
69:3	хотѧщıеı С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Сф, Кд (Х/) ищѫщеи Р οἱ βουλόμενοί	мыслѧщеи Г, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл

69:6	замѫдı С, Ч, Сн, Б, П, Г, Сф Н (Х/) χρονίσῃς	закъснн Ср, Бн, Р, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
75:9	оуслъıшанъ С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Н, Сф (Х/) ἠκούτισας	слышань Бн, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
77:38	мıлостıвъ С, Ч, Б, П, Сн, Бн, Г, Р, Сф (Х/) οἰκτίρμων	щедрь Ср, Н, К, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
77:47	чрънıцѩ С, П, Ср (Бн/) ꙗгоднчнѥ Сн, Г, Пл; чрьннчне Н τὰς συκαμίνους	сукамнине Б, Р, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3 sik(a)men Х
78:8	мıлостı С, Ч, Б, П, Сн, Ср, Сф, Х млость Бн οἱ οἰκτιρμοί	щедрѡты Г, Р, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
82:6	къ себѣ С, Ч, Сн, П, Ср, Х (Бн/) ἐπὶ τὸ αὐτό	въкоупѣ Б, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
90:3	мѧ С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Сф, К, Бк, Х με	тѧ Р, Н, Кд, Т, № 3, Пл
90:6	демона С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Сф, Х демонна Р διαμονίου	бѣса Г, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
91:4	въ десѩтнстроуньнѣ ѱалтъıрı С десѧтьстроуньнѣ Сн, П, Х; десѧтостроуньнѣ Р, К ἐν δεκοχόρδῳ ψαλτηρίῳ	десѧтостроуннѣ Б, Ср, Бн, Г, Сф, Н, Кд, Т, Бк, № 3, Пл
91:5	възвелнчıлъ есн С, Сн, П, Ср, Г, Р, Бк, Х (Бн/) εὔφρανάς	възвеселнлъ есн Б, Сф, Н, Кд, Т, К, Бн, № 3, Пл
91:8	възнıкѫ С, П, Х прѣклоннша сѧ Сн; възннкошѫ Б, Бн, Г; вьзннкѫ Р; възннкнѫ Сф; нїкошѫ Н; проннкоша К διέκυψαν	оуннкнѹть Сф оуннкошѧ Кд, Т, № 3, Пл
93:15	ꙗдѣ С, Сн, Б, П, Сф, Н, Кд, Т, Х (Бн/) ἐχόμενοι	блнзь Ср, Г, Р, К, Бк, № 3, Пл
95:11	да веселѩтъ сѩ С, Сн, П, Ср, Н, Бк (Бн/) εὐφραινέσθωσαν	да възвеселѧтъ сѧ Б, Г, Р, Сф, Кд, Т, К, № 3, Х, Пл
95:12	грѧдетъ С, Е, Сн, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Х ἔρχεται	прндетъ Б, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
96:2	сѫдъ С, Е, Сн, Б, П, Ср, Бн, Сф, Х κρίμα	сѫдба Г, Р, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл

69:6	замѫдı С, Ч, Сн, Б, П, Г, Сф Н (Х/) χρονίσῃς	закъсни Ср, Бн, Р, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
75:9	оуслъıшанъ С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Н, Сф (Х/) ἠκούτισας	слышань Бн, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
77:38	мıлостıвъ С, Ч, Б, П, Сн, Бн, Г, Р, Сф (Х/) οἰκτίρμων	щедрь Ср, Н, К, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
77:47	чрънıцѧ С, П, Ср (Бн/) ꙗгодичние Сн, Г, Пл; чрьничие Н τὰς συκαμίνους	сукаминие Б, Р, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3 sik(a)men Х
78:8	мıлостı С, Ч, Б, П, Сн, Ср, Сф, Х млость Бн οἱ οἰκτιρμοί	щедрωты Г, Р, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
82:6	къ себѣ С, Ч, Сн, П, Ср, Х (Бн/) ἐπὶ τὸ αὐτό	въкоупѣ Б, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
90:3	мѧ С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Сф, К, Бк, Х με	тѧ Р, Н, Кд, Т, № 3, Пл
90:6	демона С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Сф, Х демонна Р διαμονίου	бѣса Г, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
91:4	въ десѧтиструнънѣ ѱалтъıрı С десѧтьстроунънѣ Сн, П, Х; десѧтостроунънѣ Р, К ἐν δεκοχόρδῳ ψαλτηρίῳ	десѧтостроуннѣ Б, Ср, Бн, Г, Сф, Н, Кд, Т, Бк, № 3, Пл
91:5	възвеличилъ еси С, Сн, П, Ср, Г, Р, Бк, Х (Бн/) εὔφρανάς	възвеселилъ еси Б, Сф, Н, Кд, Т, К, Бн, № 3, Пл
91:8	възнıкѫ С, П, Х прѣклониша сѧ Сн; възникошѫ Б, Бн, Г; възникѫ Р; възникнѫ Сф; нїкошѫ Н; проникоша К διέκυψαν	оуникнѫть Сф оуникошѧ Кд, Т, № 3, Пл
93:15	ꙗдѣ С, Сн, Б, П, Сф, Н, Кд, Т, Х (Бн/) ἐχόμενοι	близь Ср, Г, Р, К, Бк, № 3, Пл
95:11	да веселѧтъ сѧ С, Сн, П, Ср, Н, Бк (Бн/) εὐφραινέσθωσαν	да възвеселѧтъ сѧ Б, Г, Р, Сф, Кд, Т, К, № 3, Х, Пл
95:12	грѧдетъ С, Е, Сн, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Х ἔρχεται	придетъ Б, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
96:2	сѫдъ С, Е, Сн, Б, П, Ср, Бн, Сф, Х κρίμα	сѫдба Г, Р, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл

34:21	видѣсте очи наши С, П, Сф (Ср, Р, Ш, Х/) εἶδαν οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν	видѣста Сн, Ш, К, Бк, № 3, Пл видѣстѣ Б, Н
37:17	подвіжасте сѩ ноѕѣ мои С, С. м, П, Сф (Ср, Р, Х/) подвїзати сѧ ногама моима Н ἐν τῷ σαλευθῆναι πόδας μου	подвижаста сѧ Сн, Г, Бк (подвизаста сѧ К, Пл) подвижастѣ сѧ Б, Бн, Кд, Т
39:12	милость твоа и истина твоа. . . застѫписте мѧ С, Б, П, Сф рѣснота С τὸ ἔλεός σου καὶ ἡ ἀλήθειά σου. . . ἀντελάβοντό μου	застоуписта Сн, Ср, Бн, Г, Р, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл застѫпитѣ Н
42: 3	посъли свѣтъ твои и истинѫ твоѫ, та... въвѣсте мѧ Б, П, Сф (Пл/) рѣснотѫ С ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου καί τὴν ἀλήθειάν σου αὐτά. . . ἤγαγόν με	въведоста Сн, Ср, Г, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х ведоста Бн, Р, Н
62: 4	оустьнѣ мо(и) похвалітͤ тѩ С, П, Сф похвалить Бн; похвалѧть Р τὰ χείλη μου ἐπαινέσουσίν σε	похвалита Ч, Сн, Кд, К, Бк, Х, Пл похвалитѣ Б, Ср, Г, Н, Т, № 3
65: 7	очи его. . .призираете С, Сн, П, Р, Сф οἱ ὀφθαλμοι αὐτοῦ...ἐπιβλέπουσιν	призираюта Ч, К, Х призираѥтѣ Б, Ср, Бн, Г, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
80: 7	рѫцѣ его...поработасте С, П, Сф αἱ χεῖρες αὐτοῦ...ἐδούλευσαν	поработаста Ч, Сн, Ср, Бн, Бк, Х поработастѣ Б, Г, Р, Н, Кд, Т, К, Пл
83: 3	сръдьце мое ї плоть моѣ въздрадовасте сѩ С, П, Сф (Х/) ἡ καρδία μου καί ἡ σάρξ μου ἠγαλλιάσαντο	въздрадоваста сѧ Ч, Сн, Б, Ср, Бн, Н, Г, Р, Н, Кд, К, Бк № 3, Пл
84:11^{А}	милость и истина срѣтете сѧ П (Х/) рѣснота С ἔλεος καὶ ἀλήθεια συνήντησαν	сърѣтоста сѧ Ч, Сн, Б, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
84:11^{Б}	правда и миръ ѡблобызасте сѧ П, Сф (Х/) обобъзасте сѧ С δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη κατεφίλησαν	облобъзаста сѧ Ч, Сн, Б, Ср, Бн, Г, Р, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
88:13	таверъ и ръмоунъ...въздраоте сѧ С ѳаворъ и ермонъ П Θαβωρ καὶ Ερμων . . . ἀγαλλιάσονται	възрадоваста сѧ Сн, Б, Ср, Р, Сф, Н, Т, Бк възраоуета сѧ Кд, Т, К, № 3, Х, Пл

88:15 милⷭть и ї҆стина прѣⷣидєтє П, Ср рѣснота С ἔλεος καὶ ἀλήθεια προπορεύσεται	прѣдъидєтъ Б, Р, К, Бк, № 3 прѣидєта Г, Сф, Н, Кд, Бк, Х, Пл прѣⷣидєта Т
94: 5 рѫцѣ єго создастє С, Сн, П (Бн, Р/) αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἔπλασαν	създаста Ср, Кд, Бк създастѣ Б, Г, Сф, Н, Т, К, № 3, Пл osnovas'ta X
118:73 рѫцѣ твої сътвористє мѩ ї создастє мѩ С, Сл, П (Х/) αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με	сътвориста... съзьдаста Сн, Ср, Бн, Т, Бк створистѣ... създастѣ Б, Сф, Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
118:123 ѡчи мои ї҆сконьчастє сѩ С, П (Х/) οἱ ὀφθαλμοί μου ἐξέλιπον	(и)сконьчаста сѧ Сн, Ср, Бн, Бк (и)скончастѣ сѧ Б, Т, Сф, Кд, Т, К, № 3, Пл иштєзостѣ Н
151: 2 рѫцѣ мои сътвористє Сн, П, Сф (С, Бн/) αἱ χεῖρές μου ἐποίησαν	сътвориста Ср, Бк, Х створистѣ Б, Р, Н, Кд, Т, К, № 3 створишѫ Г

По изнесените разночетения могат да се отбележат няколко етапа на частично или по-пълно сравнение с гръцкия текст в стремежа да се доближи старобългарският до него. Някои от извършените промени остават без разпространение. Други влизат в Норовата и след това в Светогорската редакция.

Появяват се семантични и словообразувателни калки, които заменят думи от Кирило-Методиевия превод. Още в Чудовия псалтир е засвидетелствувана замяната на досаждєниѥ с безчьстиѥ (82:17) срещу гръцкото ἀτιμία, което е отразено в редакциите от XIV в. Вече в Норовия псалтир тези замени се правят редовно: 34:17 зълоба — зълодѣиство κακουργία; 41:6, 41:12 печальнъ — прискрьбьнъ, περίλυπος; 62:12; 106:42 заѩти — заградити ἐμφράσσω; 134:7 възносити — възводити ἀνάγειν. Още по-късно в псалтири от Светогорската редакция се прибавят нови калки: 58:12, 88:41 раздроушити — низложити κατάγειν; 75:8 противити сѧ — противѫстати ἀνθίστημι. Свободно преведени в Кирило-Методиевия текст гръцки сложни думи се калкират в Норовата редакция: 7:12, 85:15 тръпѣливъ — дльготръпѣливъ μακρόθυμος; 21:21, 34:17 иночѧдъ — ѥдинородьнъ μονογεής. В архаичната редакция гръцката дума πολυέλεος е преведена прѣмилостивъ, което в Норовата редакция е заменено със сложната дума мъногомилостивъ (85:5, 85:15).

В Кирило-Методиевия текст сравнително свободно се превеждат префигирани гръцки глаголи с непрефигирани и обратното. Тези формални несъответствия с гръцкия текст в по-голямата си част се поправят в Норовата редакция, а други — в текстове от Светогорската редакция.

В Норовия псалтир се прибавят префикси в следните случаи: 16:13 **варити** — **прѣдъварити** προφθάνειν; 35:5 **стати** — **прѣдъстати** παρστάναι; 49:7 **съвѣдѣтєльствовати** — **засъвѣдѣтєльствовати** διαμαρτύρεσθαι; 76:5 **варити** — **прѣдъварити** προκαταλαμβάνειν; 84:14 **ити** — **прѣдити** προπορεύεσθαι; 147:1 **хвалити** — **похвалꙗти** Н, а в Светогорската редакция — **похвалити** ἐπαινεῖν. Замяна на непрефигирани глаголи в архаичния текст с префигирани в съответствие на гръцкия текст се прави и в Светогорската редакция: 98:9 **кланꙗти сѧ** — **поклонити сѧ** προσκυνεῖν, а **послоушати**, което в Норовия замества **слꙑшати** срещу гр. ἐπακούειν, в светогорските псалтири е заменено с **оуслꙑшати**.

Префигираните глаголи в Кирило-Методиевия превод, които превеждат непрефигирани от гръцкия текст, постепенно се заместват съответно от непрефигирани. В повечето случаи това уточнява текста. Още в Болонския псалтир **оубоꙗти сѧ** срещу гр. φοβεῖσθαι става **боꙗти сѧ**, както се среща и в по-късните редакции. По-свободният превод на ῥεῖν — **мимотєкати**, в Григоровичовия псалтир вече е заменен от **тєшти**, което влиза в редакциите от XIV в., а **слꙑшати** превежда ἀκούειν в Боянския псалтир и Светогорската редакция, докато в архаичните псалтири и Норовия псалтир е **оуслꙑшати**. Доста случаи срещаме само в светогорските псалтири — резултат на прецизната редакторска работа на атонските книжовници: 17:39 **постоꙗти** — **стати** ἱστάναι. Гръцкото ἁγνός в архаичната редакция се превежда с **прѣчистъ** (11:7: 18: 10), в Светогорската с **чистъ**, което в 18:10 е засвидетелствувано в Сн, Бн и Г, Норовата редакция дава и двата варианта.

С цел да се предаде по-точно значението на гръцкия текст префигирани глаголи заменят едни префикси с други. Още в преславската редакция **възвратити** се заменя с **отъвратити** ἀποστρέφειν (73:11), а **посѣтовати** — с **осѣтовати** πενθεῖν (77:63). Замяната **показати** — **наказати** срещу παιδεύειν е засвидетелствувана в псалтири от групата от XIII в. От Норовия псалтир в светогорските **съвѣсти** измества **извѣсти** (43:22) като превод на γιγνώσκειν. В Светогорската редакция вместо **напоити** от архаичната и Норовата, като съответствие на гръцкия глагол μεθύειν 'напивам, опивам', стои **оупоити** (64:11).

Някои от гръцките думи с първа част εὐ-, които в Кирило-Методиевия превод са преведени по-свободно — не със съчетание с първа част **благо** или с композита с такава част, по-късно се коригират в това отношение. Например **краснота** като съответствие на εὐπρεπεία в Норовата редакция с **благолѣпиѥ** (25:8), а **добро приимати** — **благо приимати** εὐπαθεῖω (91:6). Преминалият и в Норовата редакция от архаичната превод на εὐαρεσθεῖν с **оугодити** в светогорските псалтири вече е **благооугодити** (25:3). Заменя се една дума с друга, по-точно предаваща значението на съответната гръцка. Още в С гр. ὑπερασπισεις е преведено **заштититєль**, което стои и в някои псалтири от групата от XIII в., докато в останалите псалтири от архаичната група преводът е **избавитєль** (30:18). Вариантът от С минава в редакциите от XIV в. В някои псалтири от архаичната редакция (П, Г, Р, Сф) νόμος е преведено **завѣтъ**, а в С, Сн и в по-късните Б, Ср преводът е **законъ**, което се утвърждава в Н и в Светогорските псалтири. От С, Сн, Ср в тези редакции се установява и преводът на σωτηρία със съпасениѥ (131:16), докато успоредно с него в архаичната редакция стои правъда. По нашия материал най-рано в псалтири от XIII в. са регистрирани две замени, които уточняват предаването на гръцкия текст:

91: 5 възвеличити — възвеселити εὐφραίνειν

95:12 грѧсти — прити ἔρχεσθαι. В архаичната редакция τὰ βλέφαρον е преведено вѣкꙑ, само П дава вѣжди, което остава в двете по-късни редакции. По нашия материал по-късният вариант ѹстьна срещу ѹста (139:10) — превод на χεῖλος 'устна' е засвидетелствуван първо в псалтири от групата от XIII в. — Ср, Г, Р.

В Норовия и светогорските псалтири — плод на организирана и целенасочена редакторска работа, при сравняване с гръцкия текст и търсене на точните старобългарски еквиваленти, се заместват случаи на интересен и образен свободен превод, поправят се някои неточности в съществуващия текст, правят се синонимни замени:

5: 7, 55:6 мрьзѣти — гнѫшати сѧ βδελύσσεσθαι 'ужасявам се, гнуся се'
21:20, 39:14 призьрѣти — вънимати/вънѩти προσέχειν 'обръщам, внимавам, занимавам се'
41: 2 жѧдати (на) — желати ἐπιποθεῖν 'желая, копнея, искам'
44:12 въсхотѣти — въжделѣти ἐπιθυμεῖν 'желая, жадувам, копнея'
75:11 ѹправьдити сѧ — праздьновати ἑορτάζειν
80:13 похоть — начинаниѥ ἐπιτήδευμα 'занимание; начин на живот; нрави, обичаи'
102: 5 похоть — желаниѥ ἐπιθυμία 'желание, копнеж, страст, влечение'
118:27 наѹчити — въразѹмити συνετίζειν 'приучвам, привиквам, създавам навик'.

Светогорската редакция не приема много от вариантите на Норовата редакция, чийто текст е силно грецизиран. Когато норовските варианти следват гръцкия текст в разрез със славянската норма, в Светогорската редакция влизат вече съществуващи варианти от архаичната група или се създават нови, собствени. Но това е предмет на отделно изследване върху редакциите на старобългарския псалтирен текст от XIV в.

В Светогорската редакция продължава замяната на думи от първоначалния превод, приети в Норовата, които не предават пълно и точно гръцко съответствие:

17:39 съкрѹшити — оскръбити ἐκθλίβειν
73: 4 познати — разѹмѣти γνωρίζειν
118:23 глаголати — клеветати καταλαλεῖν
132: 2 риза — одежда (в Ср — омета) ἐνδύματος

ѹнѩдрити в Сн като съответствие на гр. ταχύνειν в С, Б, П е заменено с ѹскорити (30:3, 105:13), което е отразено в псалтирите от групата от XIII в. и в Сф до псалтирите от двете редакции от XIV в.

За други замени може да се предположи, че са предизвикани от многозначността на съответните гръцки думи. Такива в Норовата редакция са:

18:11, 20: 4 драгъ — чьстьнъ τίμιος 'почитан, ценен; скъпоценен'
77:38, 77:45 погѹбити — растлѣти διαφθείρειν 'унищожавам, погубвам; развалям, повреждам'

90: 5 щитъ — орѫжиѥ ὅπλον 'оръдие, бойни принадлежности — щит, копие'
128: 3 ковати — дѣлати τεκταίνεν 'обработвам дърво; строя; правя'
139:12 (мѫжь) оустатъ — ѩзычьнъ (ἀνήρ) γλωσσώδης 'език; устна'

А в Светогорската редакция мѫчити е заменено с искоусити (34:16) πειρᾶν 'старая се, трудя се; изкушавам, съблазнявам'.

Също сравнително постепенно, а не само в резултат на редакционна преправка, в текста се правят и синонимните замени. Някои от тях са варианти на преславската редакция, засвидетелствувана в Чудовския псалтир, и отразени в по-късни архаични псалтири и в редакциите от XIV в. Така тети се заменя от бити (72:12) μαστιγοῦσθαι. Преславският превод на ψωμίσειν — натровити (79:6, 80:17) е предпочетен в Светогорската редакция, докато в първия случай Норовият дава насꙑштати, а във втория — Бн, Г, Сф. В някои псалтири от архаичната редакция гръцкият глагол διατιθέναι 'разполагам, нареждам, правя завещание' е преведен заповѣдати (164:9), а от С през Сн, Б и псалтири от групата от XIII в. в Норовата и Светогорската редакция влиза завѣштати. От Сн по нашия материал започва замяната на отокъ от архаичната редакция с островъ (71:10, 96:1) νῆσος, на съньмѣти със събирати (101:23) συλλέγειν, на раздражити сѧ с разгнѣвати сѧ (77:21) ἀναβάλλειν.

Засвидетелствуваният в П превод на φοβεῖσθαι С оустрашити сѧ срещу оубоꙗти сѧ в останалите псалтири от архаичната редакция влиза в Норовата и Светогорската. В псалтири от групата от XIII в. се срещат някои от лексикалните варианти на тези редакции: надѣꙗти сѧ се заменя с оупъвати срещу ἐλπίζειν (12:6) в Бн, където за пръв път по нашия материал се среща и значително по-късният вариант источьникъ (Кд, К, № 3), докато във всички останали, включени в съпоставките псалтири, преводът на ὄμβρος е субстантивираното прилагателно тѫчьнꙑи. В Бн и Г срещаме замяната на оуꙗдрити от първоначалния текст с оускорити срещу τανύνειν (15:4).

От Норовата в Светогорската редакция влизат някои замени на определени места от текста, повечето синонимни:

34:27 глаголати — рещи εἰπεῖν
49:12 повѣсти — рещи εἰπεῖν
68: 4 въпити — зъвати κράζειν
78: 5 раждещи сѧ — разгорѣти сѧ ἐκκίειν
103:32 въскоурити сѧ — въздꙑмѣти сѧ καπνίζεσθαι
138: 3 прозьрѣти — провидѣти προειδέναι
143:12 оукрашенъ — оудобренъ 'κεκαλλωπισμένος, καλλωπίζω 'украсявам, правя красив'

Само в Светогорската се заменят:

13: 5 оустрашити сѧ — оубоꙗти сѧ δειλιᾶν
16: 4 отълѣкꙑ — останькꙑ (τα) κατάλοιπα
75: 2 знаемъ — вѣдомъ γνωστος
105:29 раздражити — прогнѣвати παροξύνειν
127: 6 оузьрѣти — видѣти εἴδειν
151: 1 мьнии — малꙑи μικρός.

С изключение на някои постоянни замени, които са прокарани в целия текст и делят архаичната група от редакциите от XIV в. (зълъ — лѫкавъ и производните им, творити — дѣлати, налѧщи — напрѧзати), синонимията е контекстова или цели красотата на изказа.

ОТНОШЕНИЕ МЕЖДУ ПСАЛТИРНИТЕ ТЕКСТОВЕ В АРХАИЧНАТА ГРУПА

Ще разгледаме и отношенията в самата архаична група в рамките на включения в изследването материал. Като приемаме за основа за сравнение, т. е. за текст, най-близък до Кирило-Методиевия превод, глаголическия Синайски псалтир, установяваме, че още в XI в. са направени две преправки на текста. Засвидетелстваната в Чудовския псалтир е редакционна и е направена при превода на тълкуванията на Теодорит Кирски на старобългарски (Погорелов, 1901:XI–XXX; Карачорова, 1984:53—61). Тази редакция на псалтирния текст остава свързана само с тълкуванията на Теодорит Кирски и не се разпространява — освен пергаментния Чудовски псалтир са известни десетина късни преписа (Погорелов, 1901:XII). С идентификацията на двете части, съставящи Синайско-Бичковския псалтир (9 листа — ГПБ, Q. п. I. 73 и 135 л. — Синай, Манастир „Св. Екатерина", cod. slav. 6), и с неговото издаване М. Алтбауер и Х. Лънт включиха в научно обръщение ръкопис, който е свързващо звено във формирането на традицията на славянските ръкописни псалтири. Този текст свидетелства за преправка на псалтирния текст, предназначен за богослужението, която няма характер на редакция. Тя е направена при сравнение с гръцкия текст и цели отстраняването на неточностите на превода и постигане на най-точно предаване на смисъла. В Синайско-Бичковския псалтир е регистрирано навлизането на някои граматични промени, предизвикани от желанието да се следва и формално гръцкия оригинал или отразяващи закономерния езиков развой. Те са характерни и за поправените редакции, но тук не са прокарани последователно.

Псалтири от групата, към която принадлежи Синайско-Бичковският псалтир са послужили като основа на по-късните поправки — редакционни и нередакционни, целящи и връщане към архаичните образци. Вече разгледахме четенията в поправените редакции — резултат от редактиране при сравнение с гръцки и с текстове от групата преписи, към които принадлежи Синайско-Бичковският псалтир. Някои от тях се актуализират в псалтири от XIII в.

Наличието на такава група, която включва Болонския, Синайския сръбски № 8, Боянския, Радомировия и Григоровичовия псалтир, количеството и характерът на разночетенията с останалите псалтири, включени в сравненията, свидетелства за поправяне, вероятно локално, на псалтирния текст. То се характеризира преди всичко със сравнение с архаичен текст и със собствени варианти — лексикални и морфологични. С малки изключения лексикалните варианти, които ги обединяват, нямат връзка с гръцкия текст (или поне с това, което предлага критичното издание на А. Ралфс).

Групата от XIII в. е твърде нееднина при представянето на особеностите. Голяма част от вариантите са засвидетелствувани в два от ръкописите, включени в нея. Поради голямото разпространение на богослужебните псалтири може да се предположи, че освен общ, поправен по архаичния тип текст протограф, в цялата пъстрота, която представят псалтирите от XIII в., са отразени локални варианти, случайни промени, грешки, частични поправки, а може би и промени, предизвикани от изискванията на ритмиката в богослужението, натрупани и непоследователно разпространени при преписването и движението на преписите. Това е и разнообразието, за което говори В. Погорелов при разглеждането на псалтирите от *руската редакция*. Съпоставките на текстовете от отделената в изследването група с особеностите на *руската редакция* у Погорелов показват, че около 80% от тях са засвидетелствувани в нашата група, която включва само южнославянски псалтири (Карачорова, 1985: 411—417). Свързващото звено е Синайско-Бичковският псалтир. Създаден през XI в., този тип текст, предназначен за богослужението, се разпространява в България и в Русия, която го получава по цитираното вече мнение на X. Лънт като част от културното наследство на преславските книжовници.

Към групата не спада Погодиновият псалтир от XIII в. Случаите на съвпадение с групата са много малко. Към нея принадлежи Болонският псалтир, който е тълковен — с тълкуванията на Исихий Ерусалимски. Псалтирен текст с тези тълкувания е засвидетелствуван в Евгениевския и Толстовия псалтир от XI в., но фрагментите, които са запазени от тях, са много малки, за да се направят обосновани изводи. Но фактът, че псалтирните текстове от Погодиновия и Хърватския глаголически псалтир от XV в., както и от Песнивеца от 1337 г., не са от групата, а са придружени от същите тълкувания, показва, че този тип текст не е свързан с превода на тълкуванията на Исихий Ерусалимски. В Болонския псалтир те са прибавени към поправения през XIII в. текст. За прибавянето на тези тълкувания (най-разпространените в славянските ръкописни псалтири) към текстове от различни групи и редакции свидетелствува и фактът, че в най-късния известен български тълковен псалтир — Рилския от XV в., тълкуванията придружават текст по Светогорската редакция.

При разглеждането на групата и нейните връзки включваме и морфологични разночетения, тъй като те са характерни за нея. Освен лексикалните варианти, които свързват групата със Синайско-Бичковския псалтир и се приемат в поправените редакции, установихме лексикални и морфологични варианти, които остават в рамките на архаичната група, без продължение в XIV в.:

24:2	вразі моі С, С. м, Б, П, Г, Сф, Н, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Ср, Р, Ш/) οἱ ἐχθροί	въси врази Сн, Бн
30:7	вьзненавідѣ С, Б, П, Бн, Г, Сф, Бк (Ср, Р, Ш, Х/) вьзненавидѣль єси Н, Т, К, № 3, Пл ἐμίσησας	възненавидѣхь Сн, Бн, Г
30:11	въздъіханиємъ Б, П, Р, Сф (Ср, Р, Ш, Х/) въздъіханьии С; въ стенании Н; въ въздыхани҃ Т, К, Пл; вьзд̂ыхани҃іхь Бк, № 3 ἐν στεναγμοῖς	сь въздыїханиємь Сн, Бн, Г

30:23	отьвръженъ С, Б, П, Р, Сф, Н, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Ср/) ἀπέρριμμαι	отъриновенъ Сн, Бн, Г
32:19	прѣпитѣти С, Б, П, Сф, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Ср/) διαθρέψαι	прєпитаѥть Сн, Бн, Г, Р
37:11	съмѩте сѧ С, Б, П, Бн, Г, Сф, Н, Бк (Х/) смѫти сѧ Кд, Т, К, Пл (липсва сѧ № 3) ἐταράχθη	възмѧте сѧ въ мнѣ С. м съмѧте сѧ въ мънѣ Сн, Ср, Р
39:7	жрътвы ї прiношеньѣ С, Сф, Кд, Т, К, Бк, Пл жрътвѣ и приношению П, Р; жрътвѫ и приношение Н; жрьтвꙋ приношенїа № 3 θυσίαν καὶ προσφορὰν	жьртвы приношениѧ Сн, Б, Ср, Бн, Г
39:11	отъ сонъма мьнога С, Б, П, Ср, Г, Р, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл ἀπὸ συναγωγῆς πολλῆς	отъ събора мънога Сн, Бн, Сф, Х
41:2	желаетъ С, П, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл вьжеⷣлѣѥть Ср ἐπιποθεῖ	жадаѥть Сн, Б, Бн, Г
43:12	ѣко ѡвъцѩ сънѣди С, Б, П, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл на съѣдениѥ Ч; снѣдны Пл ὡς πρόβατα βρώσεως	въ сънѣдь Сн, Ср, Бн, Р
48:6	обидетъ С, П, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Бн/) Κυκλώσει	обиде Сн, Б, Г, Р ѡбидоу Ср
49:19	лъщеньѣ С, П, Ср, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Бн/) δολιότητα	льщениѥ Сн, Бн, Р, Г
50:5	безаконие мое Б, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Бн/) безаконье С; безакониѥ П τὴν ἀνομίαν	безакониѧ моѧ Сн, Ср, Г, Р
54:12	прѣтръпѣлъ оубо бимъ С, Бн, Сф липсва оубо Б, П, Х; липсва оубо, прѣтрьлъ Сф; тръпѣлъ бихъ оубѡ Н, Бк; прѣт,ьпѣлъ бїимь оубо Кд, Т, К, № 3, Пл ὑπήνεγκα ἄν	прєтьрпѣлъ оубо быхъ Сн, Ср, Г, Р
56:5	орѫжьѣ С, Б, П, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл ὅπλον	ороужиѥ Сн, Ср, Бн, Р

61:9	сънємъ С, Ч, Б, П, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл συναγωγὴ	съборъ Сн, Ср, Бн, Г, Р
67:9	б҃ѧ сінаина С, Ч, П, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) снѡнѣ Б, Г; снѡ҃ Р τοῦ θεοῦ τοῦτο Σινα	синаиска Сн, Ср, Бн
67:26	ѩдѣ Б, П, Бн, Сф, Н, Кд, Т, № 3 (С, Х/) запѧть Ч ἐχόμενοι	близъ Сн, Ср, Р, Г, К, Бк, Пл
67:31	сънємъ Б, П, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) ἡ συναγωγὴ	съборъ Сн, Ср, Бн
70:11	і С, Ч, Б, П, Ср, Р, Сф, Бк, Пл (Х/) єго Н, Кд, Т, К, № 3 αὐτόν	липсва Сн, Бн, Т
72:25	отеготѣшѧ С, С. м, Б П, Г, Сф, Н, Ш, Т, К, Бк, № 3, Пл (Ср, Х/) ἐβαρύνθησαν	ѡтѧготѣ сѧ Сн, Бн, Р
72:25	бо С, Ч, Б, П, Ср, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) γάρ	липсва Сн, Бн, Р
77:6	ѣ С, Ч, П, Ср, Сф, Кд, Т, К, № 3, Пл та Н αὐτὰ	липсва Сн, Б, Бн, Г, Р, Бк
72:25	чьто въсхотѣхъ С, Ч, Б, Бн, Г, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) чесѡ П, Сф τὶ	чемоу Сн, Ср, Р
73:2	ізбавілъ єсі жез(л)ъ С, Ч, Б, П, Г, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) жезломъ Н ἐλυτρώσω ῥάβδον	избавилъ ѥси жьзлъмь Сн, Бн, Р из'бавиль ме ѥси Ср
77:39	плоть С, Ч, Б, П, Бн, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл σὰρξ	плъти Сн, Ср, Р
77:52	възведє С, Ч, Б, П, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл ἀνήγαγεν	изведє Сн, Ср, Бн, Г
80:6	съвѣдѣніє С, Б, П, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл μαρτύριον	свѣⷣниіѧ Сн, Ср, Бн

81:1	въ сонъмѣ С, Ч, Б, П, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл ἐν. συναγωγῇ	въ съборѣ Сн, Бн, Г, Сф вь ӟборѣ Ср, Р
81:1	посрѣдѣ же богы Ч, Б, П, Ср, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл, (Бн/) прѣсрѣдѣ же б҃ъї С ἐν μέσῳ δὲ θεοὺς	б҃ъ Сн, Г, Р, Х
81:2	грѣшьничь С, Ч, Б, П, Бн, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл гршнихь Ср ἁμαρτωλῶν	грѣшьникъ Сн, Г, Р
81:4	грѣшьничъ С, Ч, П, Сф, Х грѣшнича Ср, Бн, Т, Р, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл ἁμαρτωλοῦ	грѣшьникъ Сн, Б
81:7	падаюте Ч, П, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл подаете С πίπτετε	падаютъ Сн, Б, Ср, Бн, Г
83:7	въ ѫдоль плачевьнѫѭ С, Б, П, Г, Сф, Н, Кд, Т, Бк, № 3, Пл (Х/) плачевнѣи Р; плачевнѣ К ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ κλαυθμῶνος	въ оудолии плачевънѣи Сн, Ч, Ср, Бн
87:2	въ день возъвахъ и въ нощти С, П, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Бн/) ἡμέρας ἐκέκραξα καὶ ἐν νυκτὶ	и нощию Сн, Б, Ср
87:11	ли С, Б, П, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, № 3, Пл ни Бк ἤ	или Сн, Ср, Бн, Р, Х, Пл
88:18	похвала сілъі іхъ С, Б, П, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл τὸ καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν	похвала сильнъıихъ Сн, Ср, Бн, Г, Р
88:47	въ конець С, П, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, Пл (Бн, № 3/) εἰς τέλος	до коньца Сн, Б, Ср, Г
88:50	д҃адоу С, Б, П, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Бн/) τῷ Δαυίδ	д҃вдви Сн, Ср, Г, Н
94:10	негодовахъ рода того С, Б, П, Бн, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл ѡного Н προσώχθισα ῖῆ γενεᾷ ἐκείνῃ	родоу томоу Сн, Ср, Г, Р

98:2	вєлєі С, Е, Б, П, Ср, Р, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Бн/) ὑψηλός	вєликъ Сн, Ср, Т, Н
100:7	глꙗі нєправєдьнаа С, Б, П, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл	нєправьдоу Сн, Ср, Бн, Р
104:25	створіті С, Б, П, Ср, Г, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл єжє льстити Н τοῦ δολιοῦσθαι	сътвори Сн, Бн, Р
104:35	поѣсꙗ С, П, Сф, Х поꙗдошѫ Б, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл κατέφαγεν	поѣша Сн, Ср, Бн, Г, Р
105:2	възгл҃єтъ С, П, Ср, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Бн/) λαλήσει	изъгл҃єтъ Сн, Б, Р
105:20	ѣдѫща С, Б, П, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл ἔσθοντος	ꙗдоущаго Сн, Ср, Бн, Р, Н
118:117	въїнѫ С, Сл, П, Г, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Р, Х/) за всє Ср; прⷭ҇но Бк διὰ παντός	липсва Сн, Б, Бн
119:1	єгда скръбѣхъ С, П, Бн, Г, Кд, Т, Бк, № 3, Пл (Х/) вънєгда скръбѣти мї Н ἐν τῷ θλίβεσθαί	въскърбѣхъ Сн, Б, Ср, Р, Сф, К
131:13	изволи ї С, П, Н, Кд, Т, К, Х єго Бк, № 3, Пл липсва в гр. т.	липсва и Сн, Б, Ср, Г, Сф
145:9	погоубитъ Б, П, Ср, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (С/) ἀφανιεῖ	погꙑбнєтъ Сн, Бн, Г, Р.

Много по-рядко в псалтирите от XIII в. се появяват варианти от други псалтири от XI в. — Синайски, Чудовски, Слуцки, от Синайския молитвеник:

18:9	заповѣдъ Б, П, Сф, Н, Ш, Т, К, Бк, № 3, Пл (Ср, Р/) ἡ ἐντολὴ	заповѣди С, Сн, Бн, Г
27:8	защититєль Сн, Б, П, Г, Сф, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл (Ср, Ш/) ὑπερασπιστὴς	заштітєлъ С, Бн, Р
33:22	съмьрть грѣшьникомъ Сн, Б, Г, Сф, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл (Ср, Ш/) θάνατος ἁμαρτωλῶν	грѣшьнꙑхъ С, Бн грѣшникъ П
56:4	дасть въ поношєниѥ Сн, Б, П, Г, Р, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл	липсва въ С, Ср, Бн

	дал есть Н ἔδωκεν εἰς ὄνειδος	
58:17	**въздрадꙋѭ сѧ** Ч, Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл ἀγαλλιάσομαι	въздрадоуѭтъ сѧ С, Бн
68:10	**зависть** Б, П, Р, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл **ревность** Н ὁ ζῆλος	жалость С, Ч, Сн, Ср, Бн, Г
74:2	**призовемь** Ч, Сн, Б, П, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл ἐπικαλεσόμεθα	прїзовѫ С, Ср, Бн, Г, Р
80:6	**оуслъıша** Ч, Сн, Б, П, Ср, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл доп. липсва в гр. т.	+ і С, Бн, Р
80:12	**вънѧтъ ми** Б, П, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл προσέσχεν μοι	мнѣ С, Ч, Сн, Ср, Бн
85:17	**да оузрѧтъ** Б, П, Г, Р, Сф, Пл **да възьрѧть** Ч, Пл; **да видѧ** Кд, Т, Бк, № 3, Пл; оувидѧть К ἰδέτωσαν	липсва да С, Сн, Ср, Бн
91:13	**процвътетъ** Б, П, Г, Р, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Бн/) ἀνθήσει	про(ц)вьтетъ С, Сн Ср (съ — допълнено отгоре), Сф
128:8	**въı** Сн, П, Ср, Бн, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Р/) ὑμᾶς	липсва С, Б, Г
12:6	**благодѣавъшюмоу** С, П, Сф, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл (Сн, Ср, Р, Ш/) τῷ εὐεργετήσαντί	благодавъшѡмоу С. м., Б, Бн
53:6	**бо** С, Сн, Б, П, Ср, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл γὰρ	липсва С. м, Бн, Г
68:7	**же** С, Б, П, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) липсва в гр. т.	липсва Ч, Сн, Ср, Бн, Г, Р
68:31	**възвеличѫ... въ хвалены** С, П, Сф, Кд, Т, К (Х/) липсва **въ хваленіе** Б хвалении Бк, ἐν αἰνέσει	хвалениимь Ч, Бн, Г, Н възвеличѣѫ Р; съ хваниемь Ср
72:4	**въ ранѣ ихъ** Ч, Сн, Б, П, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Бн, Х/) ἐν τῇ μάστιγι αὐτῶν	въ ранахъ іхъ С, Ср, Г, Р

118:152	ѣ С, Сн, Б, П, Г, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Р, Х/) тѧ Н αὐτά	липсва Сл, Ср, Бн

Вариантите — лексикални и морфологични, както пропуските и допълненията, които обединяват някои псалтири от групата, дават представа за поправките в текста, които не са резултат от връщането към архаичния образец. Вече се спряхме на разнообразието сред преписите от XIII в., така че не може да се очаква те да показват единство в особеностите, отразяващи промени. Отделно привеждаме случаите, в които 3 псалтира от групата дават варианти, които ги отличават от всички включени в изследването псалтири:

7:13	оуготова і С, П, Н, Т, К, № 3 (Сн, Ср, Р, Сф, Ш, Пл/) ἡτοίμασεν αὐτὸ	липсва н Б, Бн, Г
8:6	маломъ чимъ С, П, Т, К, Бк (Сн, Ср, Р, Сф, Ш, Пл/) на чимь Н: не чнмь № 3 βραχύ τι	чнномъ Б, Бн, Г
10:6	огнъ н жоупель П, Сф, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл (Сн, Ср, Р, Сф, Ш/) зюпелъ С πῦρ καὶ θεῖον	липсва н Б, Бн, Г
16:3	посѣтілъ есі С, П, Н, Т, Бк, № 3, Пл (Сн, Ср, Р, Сф, Ш/) посѣлъ К доп. липсва в гр. т.	мѧ есн Б, Бн, Г
21:9	оупъва С, Сн, П, Сф, Н, Ш, Т, К, Бк, № 3, Пл (Ср, Р/) ἤλπισεν	оупова[н] Б, Бн, Г
26:9	отърінı С, Сн, П, Сф, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл (Ср, Р, Ш/) ἀποσκορακίσῃς	ѡтъвръжн Б, Бн, !
29:13	оумнлю Сн, П, Р, Сф, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл (Ср, Р, Ш/) оумолі сѩ С κατανυγῶ	оумнлн сѧ Б, Бн,
30:4	есі тъı С, Сн, Б, П, Сф, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл (Ср, Х/) εἶ σὺ	тъı есн Бн, Г, Р
40:6	когда С, Сн, Б, Р, Н, Кд, Сф, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл πότε	тогда Ср, Бн, Г
41:2	ıакоже Сн, Б, П, Сф, Бк, Х імьже образомъ С, Р, Кд, Т, К, № 3, Пл нмьже нравѡмь Н ὅν τρόπον	ıако Ср, Бн, Г

50:8	истиноу възлюбилъ ѥси Сн, Б, П, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Бн/) рѣснотѫ С ἀλήθειαν ἠγάπησας	вь истинѫ вьзлюбиль мѧ еси Г, Р липсва мѧ Ср
57:7	б҃ъ С, Сн, Б, П, Бн, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл ὁ θεὸς	г҃ь Ср, Г, Р
59:8	б҃ъ С, Сн, Б, П, Ср, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл ὁ θεὸς	г҃ь Бн, Г, Р
62:10	ıскашѧ С, Ч, Сн, Б, П, Бн, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл ἐξήτησαν	вьзыскашѫ Ср, Г, Р
63:5	състрѣлѣті С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл иже състрѣлѣти Н τοῦ κατατοξεῦσαι	стрѣлѣти Бн, Г, Р
67:8	вь поустъıнı С, Ч, Сн, П, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл вь пѹстиню Ср	вь поустъıнѧ Б, Бн, Г
67:19	даанъа С, Ч, Сн, Б, П, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) даꙗньє К δόματα	дѣꙗниꙗ Ср, Р дѣаниѥ Бн, Г
67:22	вьрхъ власъ Сн, Ср, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл власомъ Ч, П, Г, Сф (С/) κορυφὴν τριχὸς	връхоу власъ Б, Бн, Р
67:36	дьржавѫ Сн, Ч, П, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (С/) κραταίωσιν	оутвръждениѥ Б, Ср, Бн
68:4	очı моı оупьваѭштю С, Ч, Сн, Г, Р, Сф, Т, Кд, № 3, Пл въпиѭщоу П; ѿ еже оуповѫщоу Н οἱ ὀφθαλμοί μου ἀπὸ τοῦ ἐλπίζειν	оуповаѭщии Б, Ср, Бн
70:6	въıнѫ С, Ч, Сн, Ср, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) διὸ παντός	присно Б, Р, Бн
72:23	дръжалъ еси рѫкѫ деснѫѭ моѭ С, Ч, Бн, П, Р, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл оудръжаль еси десныѫ рѫкы моеѫ Н ἐκράτησας τῆς χειρὰς τῆς δεξιᾶς μου	за рѫкѫ Б, Ср, Бн, Г
72:28	прıлѣплѣтı сѧ б҃ѕѣ С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Сф (Х/) б҃вн Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл; еже	ѡ б҃зѣ Бн, Г, Р

	прїлѣплѣти сѧ б҃ви Н τὸ προσκολλᾶσθαι τῷ θεῷ	
74:7	исходъ Ч, П, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) ісходішть С; въсходъ Сн, Б, Г ἐξόδων	вьстокь Ср, Р вьстока Бн
76:12	отъ зачѧла С, Сн, П, Бн, Г, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл отъ начѧтъка Ч ἀπὸ τῆς ἀρχῆς	ѡть начѫла Б, Ср, Р, Н, Бк
77:8	родъ стръпътивъ и прогнѣваꙗ Сн, П, Р, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл стопьтивъ С; прогнѣваѫшть Н γενεὰ σκολιὰ καὶ παραπικραίνουσα	липсва и Б, Ср, Бн, Г
77:21	г҃ь С, Ч, Сн, Б, П, Бн, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) κύριος	б҃ъ Ср, Г, Р, Кд
77:71	достоѣниѥ своѥ С, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл своѥго П; достоѩниѥ сво' Сн, Б, Р; причѧстиѥ ѥго Ч τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ	вь д҃оіаниѥ себѣ Ср, Бн, Г
83:4	ѡлътарѩ твоѩ С, Сн, Б, П, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл олтари твои Ч τὰ θυσιαστήριά σου	ѡлтарь твои Ср, Бн, Г, Р
83:6	въсхождениѩ Ч, Сн, Б, П, Сф, Н, Кд, Т, Бк, № 3, Пл въхождениѣ С ἀναβάσεις	въсхожденье Ср, Бн, Г, Р, К
83:11	паче тъıсѩштъ С, Сн, П, Ср, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, Пл (Х/) тъıсѧшта Ч, № 3; тисѫщи Б ὑπὲρ χιλιάδας	паче тисѧща Бн, Г, Р
84:6	простьреши С, Сн, Ср, Бк, Г, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) простьри Ч; провлѣчеши Сф διατενεῖς	пролѣеши Б, П, Р
84:10	спниѥ ѥго С, Ч, Сн, Б, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл τὸ σωτήριον αὐτοῦ	липсва ѥго П, Ср, Бн, Г, Р
84:13	благость С, Ч, Сн, Ср, Р, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл глаголь Сф; б҃лгостына Н χρηστότητα	благодѣтъ Б, Бн, Г

85:14	нє прѣдъложішѧ тєбє С, Ч, Сн, Б, Ср, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл липсва тєбє П οὐ προέθεντό σε	б҃а Бн, Г, Р
85:15	штєдрь и милостивъ Ч, Сн, Б, П, Ср, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл прѣмілостівъ С μακρόθυμος καὶ πολυέλεος	липсва и Бн, Г, Р
85:16	дръжавѫ твоѭ С, Ч, Сн, Б, П, Сф, Н, Кд, Т, Бк, Х	липсва твоѭ Ср, Бн, Г, Р, К, Пл
86:4	сі, С, Ч, Сн, П, Ср, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл οὗτοι	липсва Б, Бн, Г, Р
87:12	въ гробѣ С, Сн, Б, П, Бн, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл ἐν τάφῳ	вь гробѣхъ Ср, Р, Г, К
88:20	с҃номъ твоімъ С, Сн, П, Ср, Г, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл τοῖς ὁσίοις σου	своимъ Бн, Р, Н с҃новъ своихъ Б
88:24	нєнавидѧщѧѧ ѥго Сн, П, Ср, Бн, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл, і С; нєнавидѧщиихъ Н τοὺς μισοῦντας αὐτὸν	мѧ Б, Г нєнавидѧи Р
88:41	положілъ єсі твръдь єго страхъ С, Сн, Б, Ср, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл въ тврьдъ єго П, Сф, Х ἔθου τὰ ὀχυρώματα αὐτοῦ δειλίαν	тврьдь єго вь страхь Бн, Г, Р
105:45	милості своєѩ С, Сн, Б, Ср, Сф, Н, Кд, К, Х, Пл (Бн/) своѭ Т, Бк, № 3 τοῦ ἐλέους αὐτοῦ	твоєѩ Р, П твоѭ Г
111:10	желаниє грѣшникъ Б, П, Сф, Х (Бн/) грѣшьникоу С, Сн; грѣшника Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл ἐπιθυμία ἁμαρτωλῶν	грѣшныхь Ср, Г, Р
118:94	възискахъ С, Сл, Сн, П, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Бн, Р, Х/) ἀξεζήτησα	нє забыхъ Б, Г, Ср
119:7	спъіти С, Б, П, Сф (Х/) тоуниє Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл; сьвьїшє Г δωρεάν	бєз оуⷮ Ср, Бн, Г

120:3	ногꙑ твоѩ С, Сн, П, Г (Бн, Х/) ногѫ твоѫ Н, Т, № 3; ногоу твоєю Сф, Кд, К, Бк, Пл τὸν πόδα σου	ногоу мєю Б, Р мою Ср
134:12	людємъ своїмъ С, Сн, П, Ср, Г, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Р/) λαῷ αὐτοῦ [вар. δουλω]	рабоу своємоу Б, Бн, Сф, Х
137:4	г҃н Б, Ср, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Сн/) г҃ю С κύριε	липсва П, Бн, Г
139:10	оусть Б, П, Бн, Бк (С, Сн/) τῶν χειλέων	оустєнь Ср, Г, Р, Кд, Сф, Т, К, № 3, Х, Пл

Липси в групата, които не са свързани с гръцкия текст:

33:18	ıхъ С, Сн, Б, П, Сф, Т, К, Бк, № 3, Пл, (Ср, Сф, Х/)	липсва Бн, Г, Р
54:11	и Сн, Б, П, Ср, Сф, Кд, Т, К, Бк, Х, Пл тѩ С; єго Н; й № 3	липсва Бн, Г, Р
68:31	ı С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Сф, Пл (Бн, Х/) єго Н, Кд, К, Бк, № 3	липсва Бн, Г, Р
68:35	ı С, Ч, Сн, Б, П, Г, Сф, Бк (Х/) єго Н, Кд, Т, К, № 3, Пл	липсва Ср, Бн, Р
101:19	си С, Сн, П, Х сии Б, Сф, Н; вси Р; сїє Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл	липсва Ср, Бн, Г
105:22	въ земı Хамовѣ С, Ч, Сн, Б, П, Сф, Н, Кд, Т,Бк, № 3, Пл (Ср, Х/)	липсва Бн, Г, Р
113:22	на вꙑ; на вꙑ .. С, Сн, Б, П, Сф, Н, Кд, Т, Бк, № 3, Пл (Бн, Х/) липсва да К	липсва повт. Ср, Г, Р
118:120	бо С, Б, П, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Р/)	липсва Ср, Бн, Г
131:14	ї С, Сн, Б, П, Р, Сф, К, Бк єго Кд, Т, № 3, Х, Пл; ж Н	липсва Ср, Бн, Г

Допълнения в групата, които не са свързани с гръцкия текст:

37:12	дроуѕı С, С. м, Сн, Б, П, Бн, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/)	+ же Ср, Г, Р
41:10	б҃оу С, Сн, Б, П, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл	+ моєм Ср, Бн, Г

46: 8	ноітє С, Ч, Сн, П, Сф, Н, Кд, Т, К, № 3, Х, Пл	+ ємоу Ср, Бн, Г + и Б
62: 4	пачє жівота С, Сн, Б, П, Сф, Н, К, Бк, Х животъ Ч, Кд, Т, № 3, Пл	+ моєго Ср, Бн, Г, Р
77: 2	гананіѣ С, Ч, Сн, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/)	гананниꙗ моѫ Р гаданниꙗ моꙗ Ср.

В разнообразието сред псалтирните преписи от XIII в. могат да се открият частични или по-пълни локални поправки на текста. Много са вариантите, които групират псалтирите по два. С включването на други псалтири от периода ще могат да се установят групи преписи, да се определят пластовете на натрупване, различните етапи на поправяне на текста и така да се детайлизира картината на отношенията между преписите. Привеждаме вариантите, които обединяват псалтири от групата по два.

Болонски и Синайски сръбски № 8

37:12	далєчє сташѩ С, С. м, Сн, П, Бн (Х/) и сташѧ Г; ѿсташѫ Р; издалєчє Бк; ѿ далєчє сташѧ Н, Кд, Т, К, № 3, Пл ἀπὸ μακρόθεν ἔστησαν	далєчє мєнє Б, Ср
49: 7	б҃ъ б҃ъ С, Сн, П, Г, Сф, Т, К, № 3, Пл г҃ь б҃ь Р, Кд, Бк; б҃ь г҃ь Бн, Н ὁ θεός ὁ θεός	липсва повт. Б, Ср, Х
72:24	съ славоѭ С, Сн, П, Бн, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) липсва съ Ч μετὰ δόξης	+ твоѥѩ
92: 3	въздвігѫ рѣкꙑ гласꙑ своѩ С, П, Р, Сф, Х въздвигошѫ Г, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл; вьⷣигь Бн ἐπῆραν οἱ ποταμοὶ φωνὰς αὐτῶν	гласъ свои
97:7	їсплънєниє С, Е, Сн, П, Бн, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл, Х τὸ πλήρωμα	исплънєниꙗ
103:12	пьтіцѩ... прівітаѭтъ С, Е, Сн, П, Бн, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл, Х τὰ πετεινὰ ... κατασκηνώσει	птицъї
103:20	ꙁвѣрьє С, Сн, П, Бн, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл τὰ θηρία	ꙁвѣри
103:28	благості С, Сн, П, Бн, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3,	бл҃гостъїнѧ

	Пл, Х χρηστότητος	
113:16	да бѫдѫтъ С, Сн, П, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Бн, Х/) γένοιντο	+ всӥ всеи Ср
118:147	въ безгодьи С, Сн, П, Бн, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Р, Х/) ἐν ἀωρίᾳ	(бе)зъгодне
126: 4	въ рѫцѣ сильнааго С, Сн, Бн, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл, Х ἐν χειρὶ δυνατοῦ	сильнааго въ рѫцѣ
144:20	потрѣбить Сн, П, Бн, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл, Х ἐξολεθρεύσει	погоубить

Болонски и Григоровичов

9: 7	градꙑ С, П, Н, Т, К, Бк, № 3, Х (Сн, Ср, Бн, Р, Ш, Пл/) πόλεις	градъ ихъ Б градъї Г
15: 8	вꙑінѫ С, П, Бн, Н, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл	присн
13: 1	растълѣшѩ С, П, Бн, Сф, Т, К, Бк, № 3, Пл (Сн, Ср, Р, Ш/) διέφθειραν	+ сѧ Б, Г, Н
15: 9	въселі^{тъ} сѩ С, П, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл, (Сн, Ср, Р, Ш/) всели сѧ Бн κατασκηνώσει	възвеселитъ сѧ + Х
16: 6	Ѹслыша мѧ бж҃е П, Н, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл, (Сн, Ср, Р, Ш/) оуслъша С ἐπήκουσάς μου, ὁ θεός	бг҃ъ
16:12	во съкровіштіхъ С, П, Н, Т, К, Бк, № 3 (Сн, Ср, Р, Ш, Пл/) ἐν ἀποκρύφοις	+ своихъ (+ Х)
17:41	мѩ С, Сн, П, Бн, Сф, Н, Ш, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Ср, Р/) με	мене
18:10	оправъданъи С, Сн, П, Бн, Сф, Н, Ш, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Ср, Р/) δεδικαιωμένα	ѡправданиꙗ
22: 1	нічесоже ... лішітъ С, Б, П, Бн, Сф, Бк, Х (Ср, Р, Кд/)	ничесоже ... не лішит

	ннчьтожє Сн, Г, Н, Т, К, № 3, Пл οὐδέν ... ὑστερήσει	
25 : 2	нстѧжн мѧ П, Сф, Н, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл, (Ср, Р, Бн, Кд/) тѩжі С; сътѧжн Сн πείρασόν με	мн
30 : 3	въ домъ С, Сн, Р, Сф, (Ср, Р, Кд, Х/) въ домоу Бн, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл εἰς οἶκον	въ мѣсто
38 : 12	дш҃ѭ єго С, Сн, П, Ср, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Бн/) τὴν ψυχὴν αὐτοῦ	моѫ
79 : 13	вьсн прѣходѩштєі С, Ч, Сн, П, Ср, Бн, Р, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл πάντες οἱ παραπορευόμενοι	всн мнмо ходѧщєн
99 : 4	въ пѣнніхъ С, Сн, П, Ср, Бн, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл вь пѣннѩ нхъ Р; въ пѣннн Н ἐν ὕμνοις	въ пѣснєхъ Б, Г
103 : 12	дадѩтъ гласъ С, Е, Сн, П, Ср, Бн, Р, Н, Т, Кд, Бк, № 3, Х, Пл δώσουσιν φωνήν	нмъ гласъ
105 : 27	расточіті С, Сн, П, Ср, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Бн/) διασκορπίσαι	расточн
108 : 15 108 : 19	вънѫ С, П, Ср, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Сн, Бн, Х/) διὰ παντός	прнсно
118 : 131	°тврѣсъ С, П (Р, Х/) отъвьзохь Сн, Ср, Бн, Сф, Н, Кд, Н, К, Бк, № 3, Пл ἤνοιξα	ѡтвръзъ
146 : 9	дающоумоу Сн, П, Ср, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (С, Бн/) διδόντι	дѫщааго

Болонски и Радомиров

28 : 6	възлюбєны П, Бн, Сф, Бк (Ср, Р) възлюблєнын Г, Н, Т, К, № 3, Пл вьзлюблєнъ С, Сн ὁ ἠγαπημένος	възълюбн ны
47 : 13	въ стлъпѣхъ єго С, Сн, П, Ср, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл	єѫ

	(stl'pih' X) ἐν τοῖς πύργοις αὐτῆς	
48: 7	богатьства своего С, Сн, Ср, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Бн/) τοῦ πλούτου αὐτῶν	липсва своего + Х
49: 8	вы̏ * С, Сн, Ср, Бн, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл διὰ παντός	присно
78: 1	овоштьное хранілиште С, Сн, Бн, Г, Кд, К, Бк, № 3, Пл ѡвощю Ч, П, Х; овощно Сф, Т; овошто Н; хранище Бн, Ср ὀπωροφυλάκιον	ѡвощи[щи]ю хранилище
97: 8	въсплештѫтъ С, Е, Сн, П, Ср, Бн, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл κροτήσουσιν	въсплещате
88:28	въıсока Сн, П, Ср, Бн, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл въсокъ С ὑψηλὸν	въїсокъ Б, Р
101 : 14	ѣко врѣмѩ помиловаті: ѣко приде врѣмѩ С, Сн, П, Ср, Г, Сф, Х (Бн/) оущедрити его Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл еже оуштедрити і Н ὅτι καιρὸς τοῦ οἰκτιρῆσαι αὐτήν, ὅτι ἥκει καιρός	ꙗко приде врѣмѧ помиловати, ꙗко приде врѣмѧ
103:10	по срѣдѣ горъ С, Е, Сн, П, Ср, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл, Х (Бн/) ἀνὰ μέσον τῶν ὀρέων	горъї
116:11	словеса бж҃ъѣ С, П, Ср, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл, Х (Сн, Бн/) τὰ λόγια	гн҃ѣ
117:26	і-з домоу гн҃ѣ С, Сн, П, Ср, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Бн, Х/) гн҃и Г ἐξ ὄικου κυρίον	исъ храма гн҃ѣ
121: 3	иер҃слмъ зиждемъ Сн, П, Ср, Бн, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл, Х зиждема С Ἱερουσαλημ ὀυκοδομουμένη	иер҃ма ꙁиждема

Болонски и Боянски

14: 4	искрънюмоу своемоу С, П, Г, Н, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Сн, Ср, Р, Бн, Ш/) τῷ πλησίον αὐτοῦ	къ искрьнюмоу
21:26	въздамъ С, Сн, П, Г, Сф, Т, К, Бк, № 3, Пл, (Ср, Р, Кд/) доп. липсва в гр. т.	гв̑и въждамъ въздамъ гв̑и Б гв̑и въздамъ Бн, Н
32: 7	полагаѩ С, Сн, Г, Р, Сф, Н, Т, К, Бк, Х, Пл (Ср, Кд/) полага № 3 τιθεὶς	полагаѫи
44: 9	стакти Ч, Сн, Ср, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (№ 3/) стактъ С, П στακτὴ	станкта Б стакта Бн, Х
49:11	въсѩ пт^{и}цѩ С, Сн, П, Ср, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл πάντα τὰ πετεινὰ	птицъі
64:10	наплъні сѩ водъ С, Ч, Сн, Ср, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл ispl’ni se X ἐπληρώθη ὑδάτων	водъі
67:11	б҃ъ С, П, Ср, Г, Р, Сф (Х/) б҃е Ч, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл ὁ θεός	б҃ȣ
75: 8	къто протівітъ сѩ те^{бѣ} С, Ч, Сн, П, Ср, Г, Р, Сф, Н (Х/) противѫстанеть Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл τίς ἀντιστήσεταί σοι	кто противить ти сѧ
77:72	въ разоумѣхъ С, Сн, Р, Н, Кд, Т, К, № 3, Пл въ разоумѣ Ч, Ср, Г, Сф, Бк ἐν ταῖς συνέσ^{εσι}	въ хѫдожьствѣ Б онь хѫдожьствѣ Бн v hudožas’tvě X
101:20	на зем̂ѭ призьрѣ С, Сн, П, Ср, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл призрѣ на мѧ Р ἐπὶ τὴν γῆν ἐπέβλεψεν	призрѣ на зем̂ѧ
103:29	же С, Сн, П, Ср, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Г/) δε	липсва

118:44	съхранѭ С, Сл, Сн, Ср, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл, (Р, Х/) φυλάξω	схранихъ
118:151	пѫтиє С, Сл, Сн, Ср, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Р, Х/) αἱ ἐντολαί	пѫти
118:168	пѫтиє С, Сл, Сн, Ср, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Р, Х/) αἱ ὁδοί	пѫти
131: 9	възраоуѭтъ сѩ С, Сн, Ср, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл ἀγαλλίασονται	радостиѫ възрадоуѫтъ сѧ

Сръбски № 8 и Боянски

40: 7	въхождааше Б, П, Сф, Н, Т, Х, Пл (Кд/) въсхождаше С, Бк, № 3; въхожаше Сн; въхожаше Г, К; схоⷣжаше Р ἐξεπορεύετο	исхоⷣжаше
44:16	въ веселии и радости Сн, Б, П, Р, Сф, Н, № 3, Х въ веселье радості С, Ч, Г; въ веселїє и радость Кд, Т, К, Бк, Пл ἐν εὐφροσύνῃ καὶ ἀγαλλιάσει	въ веселии и въ радости
54:22	ліца єго С, Сн, П, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл твоѥго Б τοῦ προσώπου αὐτοῦ	ихъ
64: 2	вздастъ сѧ молитва Б, П, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл; въздастъ сѩ обѣты С, Ч, Сн; molitav' Х ἀποδοθήσεται εὐχή	възаⷣдѹть се ѡбѣты
65:20	б҃лагенъ б҃ъ їже не оставітъ молитвы моєѩ С, Ч, Сн, Б, П, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл εὐλογησὸς ὁ θεός, ὅς οὐκ ἀπέστησεν τὴν προσευχήν μου	липсва
66: 4	їсповѣдѩтъ сѩ тебѣ людьє б҃же С, Ч, Сн, Б, П, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл	липсва

	ἐξομολογησάσθωσάν σοι λαοί, ὁ θεός	
66: 6	нсповѣдѩтъ сѩ тебѣ людьє б҃жє С, Ч, Сн, Б, П, Т, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) ἐξομολογησάσθωσάν σοι λαοί, ὁ θεός	липсва
70:14	оупъваѭ на^{тѩ} С, Сн, Б, П, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл ἐλπίῶ	липсва
77:52	възвєдє С, Б, П, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл въздвнжє Сн ἀνήγαγεν	нзвєдє
79: 9	і С, Ч, Сн, Б, Сф ѧ П, Г, Р; єго Н, Кд, Т, Бк, № 3, Х, Пл αὐτήν	липсва
79:18	оукрѣпілъ єсі С, Сн, Б, П, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл; esi ukr(ě)pil' Х ἐκραταίωσας	оукрѣпн
88:23	нічєсожє оуспѣєтъ С, Сн, Б, П, Г, Р, Сф ннчтожє Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл οὐκ ὠφελήσει	нн ѡ чєсомьжє
102:10	по бєзаконъємъ С, Сн, Б, П, Г, Р, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл κατὰ τὰς ἀνομίας	по бєзаконнн
131:11	чрѣва твоєго С, Сн, Б, П, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл τῆς κοιλίας σου	єго
114:19	сътворнтъ Сн, Б, П, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл ποιήσει	творнтн

Сръбски № 8 и Григоровичов

48: 2	оуслъішнтє сі С, Б, П, Сф, Н сє Сн, Х; сѧ Р; снѩ Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл ἀκούσατε ταῦτα	липсва сн
50: 8	прємꙋдростн Сн, Б, П, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Бн/) прѣмѫдростъ С; прѣмѫдростнѩ Р τῆς σοφίας	прѣмѫдростнѫ + Х
52: 2	блага Сн, Б, П, Р, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Бн/)	б҃лгостынѧ

	добра С, Х; бл҃го Н, № 3 ἀγαθόν	
59:14	сътѫжаѭщиꙗ намъ С, Ч, Б, Бн, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл имъ П; въстающа на ны Сн τοὺς ολίβοντας ἡμᾶς	врагы нашѫ
85:11	поидѫ С, Ч, Сн, Б, П, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Бн/) πορεύσομαι	поидѫть
87:10	въздѣхъ къ тебе Сн, Б, П, Бн, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл липсва къ тебѣ С	липсва къ
129: 3	аще безакониꙗ Сн, Б, Бн, Р, Сф, Н, Кл, Т, К, Бк, № 3, Пл безаконениѣ С, П ἐὰν ἀνομίας	на безакониа
132: 2	на главѣ С, Сн, Б, П, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Бн/) ἐπὶ κεφαλῆς	на главѫ

Сръбски № 8 и Радомиров

41: 7	отъ горы малы С, Ч, Сн, Б, П, Бн, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл ἀπὸ ὄρους μικροῦ	малыѩ
68: 8	прѩсъ С, П, Сф (Х/) приѭхь Ч, Сн, Б, Г, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл; принѧть Бн; трьпѣхъ Н ὑπήνεγκα	приѫхомъ
70: 4	обидѩштаго С, Сн, Б, П, Бн, Г, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) обидѧшта Ч, Н ἀδικοῦντος	ѡбидѧщаго+мѧ
70: 6	ѡ тебѣ С, Сн, Б, П, Бн, Г, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) σοὶ	к тебѣ
71: 5	рода родъ С, Ч, Сн, Б, Сф, Пл (Бн, Х/) рода и рода П, Г; рода родовъ Н, Кд, Т, К, Бк, № 3 γενεὰς γενεῶν	рода и родь
71:16	бѫдетъ оутвръждение С, Ч, Сн, Б, П, Бн, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл, (Х/) ἔσται στήριγμα	+ его

77:38	раждежетъ С, Ч, Сн, Б, П, Бн, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл ἐκκαύσει	ражеже + Х
89:14	во вьсѩ дьни С, Сн, Б, П, Бн, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις	липсва въ
93:22	быстъ мьнѣ г҃і въ прибѣжиште С, Б, П, Бн, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Г/) прибѣжищи Сн; g(ospod) X ἐγένετό μοι κύριος εἰς καταφυγὴν	липсва въ
96: 3	прѣдъидетъ Сн, Б, П, Бн, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл прѣди идетъ С προπορεύσεται	прѣидеть
103: 5	основаѩ С, Е, Б, П, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Бн/) ѡсниваа Бк ἐθεμελίωσεν	ѡсновавыи
105:12	вѣрѫ ѩси словеси С (Бн/) вѣроуѩша Сн; ѫшѫ Б, Г, Сф, Бк; ѩси П; вѣроваше Н, Кд, Т, К, № 3, Пл; ese X ἐπίστευσαν ἐν τοῖς λόγοις	вѣрѫ ѫша словесемь
106:33	въ поустынѭ С, Б, П, Ср, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Сн, Бн/) εἰς ἔρημον	вь поустыни
108:30	посрѣдѣ мъногъ С, Б, П, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Сн, Бн/) ἐν μέσῳ πολλῶν	многыхь
111: 9	в вѣкъ вѣка Б, П, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Сн, Бн/) вѣкоу С; въ вѣкы вѣка Г εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος	въ вѣкы
113:21	боѩштаѩ сѩ г҃ѣ С, Сн, Б, П, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Бн, Х/) τοὺς φοβουμένους τὸν κύριον	его
117:18	мене С, Сн, Б, П, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Бн, Х/) με	мѧ
138: 6	ѹдивилъ сѧ естъ Б, Бн, Г, Сф, Н, Кд Т, К, № 3, Х, Пл (С, Сн/) оудиви сѧ П, Бк ἐθαυμαστώθη	оудивиль есть

	Боянски и Григоровичов	
7:17	єго С, Б, П, Сф, Н, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Сн, Ср, Р, Ш/) αὖτου	липсва
10: 2	лѫкь С, Б, П, Сф, Н, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл, (Сн, Ср, Р, Ш/) τόξοῦ	лѫкъı
25: 1	оупъваѩ С, Сн, Б, П, Сф, Н, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Ср, Р, Ш/) ἐλπίζων	оуповахь
30: 3	бѫді мі въ б҃а заштітітелъ С, П, Н (Ср, Ш, Х/) въ б҃ъ Сн, Б, Р, Сф, Т, К, Бк, № 3, Пл γενοῦ μοι εἰς θεὸν ὑπερασπιστὴν	липсва въ
31: 6	прѣподобъноі С, Б, П, Т, К, № 3, Х, Пл (Ср, Ш/) преподобьнъ Сн, Р, Сф, Бк ὅσιος	подобень
32: 2	во псалътырі десѩтьстроуньнѣ С, Б, Сф, К, Х (Ср, Ш/) десѧтостроуннѣ П, Р, Т, Бк, № 3, Пл; десѧтестоуньнѣ Сн ἐν ψαλτηρίῳ δεκαχόρδῳ	десѧтостроун҄нѣмь
34: 8	обьметъ С, Сн, Б, П, Р, Сф, Ш, Т, Бк, № 3, Пл (Ср, Х/) ѡбыдеть К συλλαβέτω	да обьïметь
34:14	плача С, Сн, Б, П, Р, Сф, Ш, Т, К πενθῶν	плачѧ сѧ
37:18	готовъı С, Б, П, Сф, Н, Ш, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) готовъ Сн ἕτοιμος	готовь бъіхъ
52: 4	бл҃га Сн, Б, П, Ср, Р, Сф, Кд, Т, К, Бк, Х, Пл добра С; бл҃го Н, № 3 ἀγαθόν	бл҃гостынѧ
56: 2	прѣідеть С, Сн, Б, П, Ср, Р, Сф, Кд, Т, К, Бк, Х, Пл παρέλθῃ	прѣнде
61:12	се Ч, Сн, Б, П, Ср, Р, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл сі С, Н ταῦτα	липсва

64:10	ѹготованье С, Сн, Б, П, Ср, Р, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл ἑτοιμασία	ѹпованиѥ
68:27	ѣзвъ С, Сн, Б, П, Ср, Р, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл τῶν τραυματιῶν	ꙗзвꙑ
73:13	главꙑ змьемъ С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) сътрьль еси Н τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων	главы змиевьї Г главѫ змиевѫ Бн
73:20	омрачении С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3 (Х/) ѡмраченеи Б; омраченны Пл οἱ ἐσκοτισμένοι	ѡмраченниꙗ
77:72	ꙗ С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х ихъ Н, Пл αὐτούς	липсва
78: 9	г҃и С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл κύριε	липсва
79:15	б҃же силъ С, Ч, Сн, П, Ср, Р, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл силамъ Б, Сф, Х ὁ θεὸς τῶν δυνάμεων	силꙑ
79:17	погꙑбнѫть С, Ч, Сн, П, Ср, Р, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл ἀπολοῦνται	побѣгнѫть + Х
83:11	ѣко лоуче дьнь С, Сн, Б, П, Ср, Р, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл, (Х/) ὅτι κρείσσων ἡμέρα	ꙗко лоучьши есть д҃нь Г лючи Бн
84: 9	ї҆де речетъ С, Сн, Б, Н, Р, Сф, (Х/) ꙗко Ч, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл; и да Ср ὅτι λαλήσει	еда
88:20	положіхъ помошть на сільна С, Сн, Б, П, Ср, Сф, Кд, Т, К, № 3, Пл на̂ сїлна Н; v sil’ně Х; положѫ помощника силна Р; положихъ помощника силнаа Бк ἐθέμην βοήθειαν ἐπὶ δυνατόν	положихь помощь на силнаго Бн положѫ Г
100: 8	да потрѣблѭ С, Сн, Б, П, Ср, Р, Бк, Х потрѣбити Кд, Т, К, № 3, Пл; иже	да потрѣбат сѧ

	потрѣбити Н; ꙗко потрѣбити Сф τοῦ ἐξολεθρεῦσαι	
101:10	ѣсъ С, П, Р, Сф, Х (ѣхъ Сн) ꙗдѣхь П, Г, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл ἔφαγον	ꙗдѣхоу Ср, Бн
103:27	да даст С, Сн, Б, П, Ср, Р, Сф дати Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл δοῦναι	даси
105: 3	во всѣко врѣмѧ С, Сн, Б, П, Ср, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл ἐν παντὶ καιρῷ	на всѣко
105:19	створишѧ телецъ С, Сн, Б, П, Ср, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл ἐποίησαν μόσχον	телца
118:19	есмь азъ С, Сн, Б, П, Ср, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Р, Х/) ἐγώ εἰμι	азь есьмь
121: 4	во С, Сн, Б, П, Ср, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл γὰρ	липсва
131: 9	въ правъдѫ С, Сн, Б, П, Ср, Р, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл правдоѫ Н δικαιοσύνην	+ твоѫ
138:11	нощъ просвѣщение въ пищи моеи Б, П, Ср, Р, Сф, Н, Бк, (Сн, Х/) просвѣщенїа Бн, Кд, Т, К, № 3, Пл νὺξ φωτισμὸς ἐν τῇ τρυφῇ μου	липсва въ
140: 4	ѡ грѣсѣх Б, П, Ср, Р, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (С, Сн/) ἐν ἁμαρτίαις	вь грѣсѣхь Бн, Г, Н
144: 3	велии г҃ь и хвальнъ зѣло Сн, Б, П, Ср, Г, Бн, Сф, Н, Т, К, № 3, Пл (С/) липсва и Кд μέγας κύριος καὶ αἰνετὸς σφόδρα	липсва Р, Бк
144: 6	благоволениꙗ Б, Ср, Бн, Сф, Кд, Т, К, № 3, Пл (С/) εὐδοκίας	въ бл҃говолениѥ Сн, П липсва въ Г, Р, Бк
145: 5	оупъваниѥ ѥго Сн, Б, П, Ср, Г, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (С/) ἡ ἐλπὶς αὐτοῦ	емоу Р, Н
145: 6	ꙗже сѫть въ нихъ Сн, Б, П, Г, Бк (С/) липсва сѫтъ Ср, Бн, Кд, Т, К,	в нихъ сѫтъ Р, Сф

	№ 3, Пл (вь немь К) та̱ ἐν αὐτοῖς	
148:14	с҃номъ Сн, Б, П, Ср, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (С, Бн/) τοῖς υἱοῖς	сновωмъ Г, Р, Н
150: 1	въ оутвържении Сн, Б, П, Г, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл ἐν στερεώματι	въ оутвръждение Ср, Бн, Р, Н

Боянски и Радомиров

30:20	г҃і С, Сн, Б, П, Г, Сф, Н, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Ср, Ш/) κύριε	линсва
33:16	въ молитвѫ іхъ С, Сн, Б, Г, Сф, Т, К, Бк, № 3, Пл (Ср, Н, Ш, Х/) въ молитвѣ П εἰς δέησιν αὐτῶν	линсва нхъ
34: 3	исоуни С, Сн, Б, П, Гр, Сф, Т, К, Бк, № 3, Пл (Ср, Н, Ш, Х/) ἔκχεον	соуни
35:13	издриновени бъшѧ Сн, Б, П, Сф, Ш, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Ср, Г, Бн/) въїриновени С; изриніжшѫ сѧ Н ἐξώσθησαν	възриновени бышѧ
36: 2	отъпадѫтъ С, Сн, Б, П, Г, Сф, Н, Ш, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Ср, Бн/) ἀποπεσοῦνται	ѿпадеть
38: 4	разгорить сѧ Сн, Б, П, Ср, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Бн/) растъ сіѧ С ἐκκαυθήσεται	разгорѣ сѧ
40: 2	въ денъ лютъ избавітъ С, Сн, Б, П, Ср, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл ἐν ἡμέρα πονηρᾷ	люты
43: 5	заповѣдаіѧ С, Сн, Б, П, Ср, Г, Х, Пл заповѣдаіѧи Ч, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3 ὁ ἐντελλόμενος	заповѣда
54:24	въ стоуденъцъ истълѣнъѣ С, Б, Ср, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл истьлѣнню Сн, П, Г, Сф;	въ стоуденци нетлѣнныѫ Р въ стоуденьць

	ρастлѣнїа Н εἰς φρέαρ διαφθορᾶς	неистлѣнніа Бн
55: 4	оупьваѭ С, Сн, Б, П, Ср, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл ἐλπιῶ	оупвахь
60: 6	боѩщимъ сѩ імени твоѥго С, Б, Ср, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл имене Сн, П, Х; твоемꙋ Г; имене твоего г͡и Ч, Н τοῖς φοβουμένοις τὸ ὄνομά σου	тебе г͡и
61: 8	б͞ъ... помощи моеѩ Ч, Б, П, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл помощь моѣ С, Сн, Ср, Р ὁ θεὸς τῆς βοηθείας μου	помощникь мои
62:11	чѩсті лісомъ бѫдѫтъ С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Г, Сф, Н, К, № 3, Х лисовомь Кд, Т, Бк, Пл μερίδες ἀλωπέκων ἔσονται	чѧсть ихь лисомь бѫдеть
64:14	ждольѣ С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл ѫдоли Г αἱ κοιλάδες	ждоль
67:25	шествиѩ твоѩ Ч, Сн, Б, П, Ср, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (С, Х/) αἱ πορεῖαι σου	липсва твоіѧ
74: 7	отъ поустъ горъ С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Сф, Н, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) оустыї Г, Кд ἀπὸ ἐρήμων ὀρέων	ѿ поустыхь горь
77:17	въ безводьнѣ С, Сн, Б, П, Ср, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) въ безводни Ч ἐν ἀνύδρῳ	вь безводнѣи
77:36	і С, Ч, Сн, Б, П, Сф, Бк (Х/) его Ср, Г, Н, Кд, Т, К, № 3, Пл αὐτὸν	липсва
88: 6	въ цръкъві с͞тъіхъ С, Сн, Ср, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк № 3, Х, Пл ц͞ркве Е, Б, П ἐν ἐκκλησίᾳ ἁγίων	вь ц͞рквахь с͞тыхь твоихь

89:10	нанде кротость на нъі С, Б, П, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл нандеть Сн, Ср, Г ἐπῆλθεν πραΰτης ἐφ' ἡμᾶς	нанде на ны кротость Р нандеть Бн
90: 6	полоѹдьньнааго Сн, Б, П, Ср, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл, Х ѣего С; полоѹден'на Н, Г μεσημβρινοῦ	полȣдневнагⷪ
101: 4	сосъхѫ сѧ С, Б, П, Сф, Х съсъхоша сѧ Сн, Ср, Г, Н, Кд, Т, Бк, № 3, Пл (схоша сѧ К) συνεφρύγησαν	нсьхошѫ
104:31	въ въсѩ прѣдѣлъі С, Сн, Б, П, Ср, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл, Х ἐν πᾶσι τοῖς ὁρίοις	липсва
119: 3	прiложитъ сѩ тебѣ С, Сн, Б, П, Ср, Г, Сф, Н, Кд, Т, Бк (Х/) к тебѣ № 3; приложить ти сѧ К προστεθείη σοι	липсва
146: 4	множъство ѕвѣѕдъ Б, П, Ср, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3 мъножьства Сн πλήθη ἄστρων	множьствомь звѣзы Р звѣздь Бн

Радомиров и Григоровичов

30:17	лiце твое С, Сн, П, Б, Бн, Сф, Н, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Ср, Ш/) τὸ πρόσωπόν σου	свое
31: 9	прiблiжаѭщiмъ сѩ С, Сн, Б, П, Бн, Сф, Т, К, Бк, № 3, Пл (Ср, Ш/) ἐγγιζόντων	приближаѫщих сѧ +Х
32: 8	да оубоiтъ сѩ С, Б, П, Бн, Сф, Т, К, Бк, № 3, Пл, Х (Ср, Ш/) липсва да Сн φοβηθήτω	да оубоить же сѧ
33: 7	и С, Сн, Б, П, Сф, Т, К, Бк, № 3, Пл (Ср, Ш, Х/) его Бн αὐτοῦ	их
34:27	хотѩштиї мїроу С, Б, П, (Ср, Бн, Х/) миръ Сн, Сф, Н, Ш, Т, К, Бк, № 3, Пл οἱ θέλοντες τὴν εἰρήνην	хотѧ мира Р хотѧщи Г
36:13	прiдетъ С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Сф, Н, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл	приде

	прїидѧть Ш ἥξει	
44: 9	слоновнихъ Б, П, Ср, Бн, Н, Кд, Т, К, Бк, Х, Пл (№ 3/) словенъıхъ С; слоновъ Ч; слоновьнъıихъ Сн; слав'нъıхъ Сф ἐλεφαντίνων	словесныхь
50: 6	да оправьдіши сѧ С, Б, П, Ср, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Бн/) липсва сѧ Сн ἄν δικαιωθῇς	да ѡправдиши мѧ
50: 8	ѣвілъ ми єсі С, Сн, Б, П, Ср, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Бн/) мнє Сн, Н ἐδήλωσάς μοι	ıавиль мѧ єси
57:10	ıако въ гнѣвѣ Сн, Б, П, Ср, Бн, Сф, Н, Т, Кд, Бк, № 3, Х, Пл въ гнѣвъ С	липсва ꙗко
61: 2	отъ того бо сп҃ньє С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Бн/) παρ' αὐτοῦ γὰρ τὸ σωτήριόν	ѿ того бо + єстъ
65: 7	на ıѧзъıкъı С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл ἐπὶ τὰ ἔθνη	на ѧзыкъ
67: 8	б҃ъ С, Сн, Б, П, Ср, Сф (Бн, Х/) б҃є Ч, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл ὁ θεός	г҃ь
67:26	по срѣдѣ дѣвъ тумпанъницъ Сн, Б, П, Ср, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (С, Х/) дѣвиць бѫбъниць Ч; тупаньниць Сн; тоумбаници Бн ἐν μέσῳ νεανίδων τυμπανιστριῶν	тоупанзи Р типаньзи Г
68:28	іхъ С, Ч, Б, П, Ср, Бн, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) αὐτῶν	липсва
70: 8	славѫ твоıѫ С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) τὴν δόξαν σου	хвалѧ твоєи Р хвалѫ твоѫ Г
72:18	ıѧ С, Ч, Сн, Б, П, Сф (Бн, Х/) ихъ Н, К, Т, К, Бк, № 3, Пл αὐτοὺς	липсва

76: 3	ѡтъвръже сѩ оутѣшитї сѩ дш҃а моѣ С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) отъвръже сѧ оутѣшенниѩ дш҃ѧ моєѩ Ч ἀπηνήνατο παρακληθῆναι ἡ ψυχή μου	ѿвръже сѧ оутѣшити дш҃ѫ моѫ
76:17	вїдѣшѩ тїѧ воды б҃же ∴ вїдѣшѩ тѩ воды С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) εἴδοσάν σε ὕδατα, ὁ θεός, εἴδοσάν σε ὕδατα	липсва второто воды
79:16	їже насадї десница твоѣ С, Ч, Б, П, Ср, Бн, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл ἥν ἐφύτευσεν ἡ δεξιά σου	+ гн
79:16	на сн҃а чл҃ча П, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл. чл҃чьска Ч, Сн, Б, Ср, Бн, Сф, Х липсва чл҃ча С ἐπὶ υἱὸν ἀνθρώπου	чл҃чьскаго
85:17	мене С, Ч, Сн, П, Ср, Бн, Сф, мѧ Б, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл με	тебе
88:40	свтꙑнѭ єго С, Сн, Б, П, Ср, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Бн/) tvoju Х τὸ ἁγίασμα αὐτοῦ	липсва єго
88:41	положилъ єсї твръдь єго страхъ С, Сн, Б, Ср, Кд, Т, Бк, № 3, Пл въ твръдъ єго страхъ П, Сф, Х; твръди Бн, Т ἔθου τὰ ὀχυρώματα αὐτοῦ δειλίαν	твръдь єго вь страхъ
90: 3	отъ словесе мѧтежьна Сн, П, Ср, Бн, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл словеси С, Б ἀπὸ λόγου ταραχώδους	ѿ словеси мѧтежнаго
95: 8	въходїте С, Сн, Б, П, Ср, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Бн/) εἰσπορεύεσθε	ходите
96: 5	г҃а С, Б, П, Бн, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Ср/) г҃ѣ С; гн҃ѧ Е, Сн κυρίου	б҃а

99: 4	въ исповѣдании Сн, Б, П, Ср, Бн, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл въ исповѣданиихъ С ἐν ἐξομολογήσει	въ исповѣⷣние
103:32	ѭ С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл αὐτὴν	липсва
106:21	да исповѣдатъ сѧ г҃ви милости его Б, П, Ср, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Сн/) г҃ю С; g (ospode)vě X ἐξομολογησάσθωσαν τῷ κυρίῳ τά ἐλέη αὐτοῦ αὐτοῦ	да исповѣдаⷮѧ гⷣви млⷭть его
107:10	наложѫ С, Б, П, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Сн, Бн/) положꙋ Ср ἐκτενῶ	прострѧ
108: 3	спъıти С, Б, П, Ср, Бк, Х, (Сн/) испыти Сф тоуне Н, Кд, Т, К, № 3, Пл δωρεάν	без оума
138:16	твои Б, П, Ср, Сф, Н, Кд, Т, Бк, Х, Пл, (С, Сн, Бн, № 3/) σου	мои
140: 2	прѣдъ тобоѫ Б, П, Ср, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл, (С, Сн, Бн/) ἐνώπιόν σου	+ г҃н
144:20	хранитъ Сн, Б, П, Ср, Бн, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (С/) φυλάσσει	сьхранить
145: 5	бл҃женъ ѥмоуже б҃гъ... помощьникъ Сн, Б, П, Ср, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (С, Бн/) μακάριος οὖ ὁ θεὸς. . . βοηθός	бл҃жень мѫжь ѥмоуже . .
149: 6	мечи ѡбоѭдоу ѡстри Б, П, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (С, Бн/) ѡбоюды Ср ῥομφαῖαι δίστομοι	мечь ѡбоѫдоу ѡстрь

Песнивецът най-точно от всички псалтири от архаичната група следва Синайския псалтир. Отклоненията са сравнително малко. Морфологичните иновации, засвидетелствувани в различна степен последователно в архаичните текстове, се срещат само в единични случаи — в 6 от общо 46-те случая на замяна на стари с нови аористни форми, в 6 от 24 замени на стари с нови форми за дв. ч. 3 л. сег. вр. и аорист, няма замяна на аорист с перфект във 2 и 3 л. ед. ч., не са изпуснати спомагателните глаголи, добавките и пропуските са както в Синайския псалтир, ὅπος ἄν се превежда с да. Той показва връзки с някои от собствените морфологични варианти на групата от XIII в. (68 случая), но не със Синайско-Бичковския псалтир от XI в. Индивидуалните му варианти по отношение на включените в сравненията псалтири са много малко:

17:19	мої (моє К)	мьнѣ
17:43	бреньє пѫті	по пѫти
19:10	оуслъıші нъı	и
20:10	ѣко пешть	ꙗко попалъ пещъ
20:10	г҃ь	липсва
21: 9	на г҃ѣ	на нъ
21:26	въ ц҃рькъві велıцѣ	велицѣи
22: 6	въ домъ г҃нъ (г҃ни П)	въ домоу г҃ни
23: 3	къто станетъ	стане
28:10	вь вѣкъ (въ вѣкъı)	въ вѣкы вѣка
30: 4	наставıші (настави Бн)	насташи
30: 8	възрадоуѭ сѩ и вьзвеселѫ сѩ о міլості твоеі	възрадоуѫ сѧ ѡ мїлости твоєи и възвесела сѧ
31: 7	избави	и избави
32:16	с҃петъ сѩ	с҃пасеть сѧ
32:18	очı г҃нı (г҃нѣ Р, № 3)	липсва г҃ни
32:21	въ імѩ с҃тое ѥго	въ имѧ єго с҃тоє
34: 2	прıми	прими
36:13	посѣетъ сѩ	липсва сѧ
44: 9	ѡтъ варьи (тварн) тажести (отъ домовъ Ч)	ѡͭ странъ
47: 3	горъı сıонъскъı/гора сиѡнъска	гора сиѡнѣ
47:12	гора сионьска	гора сиѡнѣ
49:18	полагааше	полагаєши
49:23	ѣвлѭ	ꙗвлѣѧ
51: 3	въ злобѣ/ѡ злобѣ (въ зълобо С)	злобѫ
51: 4	ѣко брітва изоштрена (братвоу Ср)	бричь изощренъ
51:11	прѣдъ прѣнъıми	липсва предлог
54:13	велърѣчевалъ	велıко г҃лъ
55: 9	ѣко вь обѣтованı	ꙗко ї
57: 5	затъıкаѭщѩ/затъїкаѭшти	затїскаѫщѫ
58:17	ѣко бъıстъ застѫпьнıкъ моı	ꙗко б҃ъ єстъ
64: 5	въселитъ сѩ (веселѧт сѧ Р; липсва сѧ К)	въселѣѫть сѧ
69: 3	постъıдѩтъ сѩ (да постыдѧт сѧ Н)	липсва
71: 8	вьселенънѩ	въселенѣи

72: 5	не приіимѫтъ ранъ/раны (оуранѧт сѧ Н)	не приемлѧть ранъ
72: 6	неправъдоѭ ї нечьстіѭ своеѭ/...и нечьстиѥмь своимь	неправдоѫ своеѫ и нечъстиѫ своеѫ
72:23	вынѭ с тобоѫ	вынѫ оупъваѫ на
73:15	рѣкы наводьненъıѩ/іѳамскыѩ (ѥѳамовъı)	еѳамь
76:19	млъныѩ твоѩ	липсва твоѩ
84: 6	простьреши/прол'ѣеши (простьри Ч)	провл'ѣчеши
84:13	дасть благость/благодѣть (благостынѧ Н)	глаголь
85: 3	възовѫ	зовѫ
85:16	рабы твоеѩ	раба твоего
87: 9	въ мръзость/липсва въ	мръзостї, липсва въ
89: 2	ї созъда сіѧ земѣ/и създати сѧ земли	ни създанїа земли
90: 9	положилъ ѥси	положи
94: 6	пріпадѣмъ емоу (припада$\overset{ра}{е}$) Р	къ немоу
101: 4	соушило исъхлъ П	сохлъ
101:20	стънѩ своеѩ	твоеѫ
106: 6	къ г҃оу къ г҃ю С	къ г҃и
106:28	къ г҃оу (къ г҃ю С; къ б҃оу Р)	къ г҃и
106:28	изведе	избави (изтрито в С)
107: 8	долъ селомъ (селенїемъ К)	селъ
108:22	и ср҃дце мое възміѧте во мнѣ (липсва Н, П, Ср, Г, Бк; смѧте сѧ Р, Н)	липсва
108:25	покывашѩ	покываахѫ
113:10	е(г)да когда/да не ко̂га рекѫтъ	ега, липсва когда
118:57	еси г҃	ты г҃и
118:59	обратіхъ	възвратихъ
118:86	їстина	правда
118:139	ѣко забышѩ словеса твоѣ враѕи мої	врази мои словесѧ твоѩ
118:157	сътѫжаѭщеї ми	мѧ
119: 7	съ ненавидѩштими	съ ненавидѧщихъ
122: 1	на н҃бси	на н҃бсехъ
129: 5	да оупваетъ (да оупъва С, Бк)	оупова, липсва да
130: 3	отънынѣ	ѿ сели
131: 3	ли/или	и

131:12	си/сиꙗ	липсва
132: 2	съходѧщиꙗ/съходещее (съходѧштеі С)	сходѧщагааго
132: 2	арона (ароновѫ С)	ааронѣ
136: 4	съпоемъ/въспоемъ	въспоимъ
136: 4	пѣснь г̅нѭ (г̅н К)	
134: 2	ба	бга
139:12	мѫжа неправедна зло оуловитъ	злаа оуловѧтъ
140:10	единъ	+ же
141: 8	жидѫтъ	жидашѫ
145: 4	изыдетъ	изыде
145: 4	въсѣ помъїшлениꙗ	липсва всѣ

В. Ягич разглежда Букурещкия сръбски псалтир от 1346 г. като типичен представител на новата поправена редакция (Ягич, 1884:38). Направените текстови съпоставки показват, че в този псалтир е представена една смесена редакция. В около 70% от изнесените лексикални разночетения, характеризиращи архаичната група, срещу поправените редакции от XIV в., той следва архаичните псалтири. В нито един от познатите ми славянски псалтири не е засвидетелствуван този тип смесен текст. Тъй като не разполагах с целия текст, в изследването Букурещкият псалтир е включен по разночетенията, дадени от В. Ягич в изданието на Болонския псалтир (Jagić, 1907), което до голяма степен ограничава наблюденията. Начинът, по който са смесени особеностите на архаичните и поправените псалтири, свидетелствува за вероятно преписване от два прото фа представите и на двата типа текст, а не за преходен текст. В рамките на един стих понякога се срещат варианти, диагностични за двете редакции. Възможно е преписвачът да е знаел наизуст светогорския текст, който е богослужебен, а е преписвал от архаичен текст, придружен с тълкуванията. Този псалтир е още един пример за прибавянето на тълкуванията на Исихий Йерусалимски, които не са редактирани, към различни типове текст.

В него непоследователно са отразени граматичните варианти, които характеризират поправените редакции като цяло само 5 случая на стар аорист, новите окончания за дв. ч. (3 л. ед. ч., сег. вр. и аорист), замените на аориста (2 и 3 л.) с аорист, около половината от случаите на изпускане на спомагателния глагол и предаването на ὅπος ἂν с да, с малки изключения предаване на гръцкия инфинитив с инфинитивна форма, замяна на притежателни прилагателни от архаичните текстове с родителен (дателен) притежателен.

Много разночетения (около 250) в рамките на архаичната група нямат редакционен характер, а отразяват хронологически различия в езика на отделни или група псалтирни текстове. По-голямата част от тях са различия в образуването на формите.

— различни окончания за дв. ч. на глаголите от 3 л. сег. време и аорист

54:12	прѣтрьпѣлъ бимъ С, Б, липсва оубо Б, П, Х; прѣтрьлъ Сф; бимъ оубѡ Кд, Т, К, № 3 ὑπήνεγκα ἂν	трьпѣль бы оубѡ Ср, Г, Н, Бк претьрпѣлъ оубо бъіхъ Сн, Р

54:13	оукрꙑлъ сѩ бимъ оубо С, Г, № 3 оубо бим сѧ П, Сф, Х; оубо бимь Бк; липсва оубо Р, Кд, Т, Пл ἐκρύβην ἄν	оукрꙑлъ сѧ оубо бихъ Б, Ср липсва оубо Сн, Кд; бо вм. оубо Бн; скрыл сѧ бихъ оубо Н
	— замяна на аорист с имперфект и обратно	
37:13	гл҃аахѫ С, С. м, Ср, Г, Кд, Т, К, № 3, Пл ἐλάλησαν	глаша Сн, Б, П, Бн, Р, Сф, Н, Бк (Х/)
37:17	вельрѣчев(а)шѩ С, С. м, Б, П, Ср, Т, Р, Сф, Н, Бк (Х/) ἐμεγαλορρημόνησαν	вельрѣчевахоу Сн, Бн, Кд, Т, К, № 3, Пл
	— замяна на невъзвратни глаголи с възвратни	
34: 8	да въпадетъ С, Бн, Бк (Ср, Х/) да впадѫтъ Б, П, Г, Сф πεσοῦνται	да въпадѫтъ сѧ Р, Ш, Т, К, № 3, Пл
34:14	плачꙋ Сн, Б, П, Р, Сф, Н, Ш, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) πενθῶν	плачѧ сѧ Бн, Г
63: 2	егда молѭ сѩ С, Ч, Б, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, № 3, Х, Пл ἐν τῷ δέεσθαί με	липсва сѧ П, Г
	— глаголни форми в 3 л. на различните времена с или без ок.-тъ.	
57:12	рече$^{т\ ь}$ С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Сф, Н, Кд, Бк, № 3, Х, Пл	рече Г, Р, К
63: 7	пристѫпитъ С, Ч, Б, П, Ср, Г, Сф, Н, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл προσελεύσεται	пристоупи Сн, Бк, Р, Кд
72: 7	ї҆зідетъ С, Ч, Б, П, Сф, Н, Т, Кд, К, № 3, Пл (Х/) ἐξελεύσεται	изиде Сн, Ср, Г, Р, Бк
77:17	вьселитъ сѩ С, Ч, Б, П, Ср, Бн, Р, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Х/) също 18:10, 53:7, 77:8, 78:11, 89:4 и т. н.	въсели сѧ Сн, Г, Сф
	— заличаване на разликата между категориите покой и посока — вин. и местен пад.	
10: 2	състрѣлѣті въ мракъ С, Бн, Г, Н, Г, Бк, № 3, Х, Пл (Сн, Ср, Р, Ш/) τοῦ κατατοξεῦσαι ἐν σκοτομήνῃ	въ мрацѣ Б, П, Сф, К
12: 4	оуснѫ во съмръті С, Б, П, Бн, Г, Сф, Н, Х (Сн, Ср, Р, Ш/) ὑπνώσω εἰς θάνατον	въ смръть С. м, Т, К, Бк, № 3, Пл

41: 8	прізъıваєтъ въ гласъ С, Ч, Сн, Б, П, Бн, Р, Сф, Н, Бк, Х ἐπικαλεῖται εἰς φωνὴν	въ гласѣ Ср, Г, Кд, Т, К, Пл вь гласе № 3
77:52	възведе... въ поустъıніѫ С, Ч, П, Сф, Н, Х изведе Сн, Ср, Г ἀνήγαγεν... ἐν ἐρήμῳ	въ поустъıни Б, Р, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл изведе Бн

— нови винителни форми ед. ч. на третоличното мест. м. р. (често местоимението се изпуска в група псалтири по контекстови или ритмични причини)

20: 4	варілъ/прѣдъварилъ и єси С, П, Т, Ш, Х липсва мест. Сн, Б, Г, Сф, Бк προέφθασας	его Н, К, № 3, Пл
44:17	поставіші ѩ С, Сн, Б, П, Сф, Х поставишѫ Бн; липсва мест. Ч, Ср, Г, Р καταστήσεις αὐτοὺς	ихъ Н, Кд, Т, К, Бк
70:11	оставілъ і єстъ С, Ч, Б, П, Сф (Х/) липсва мест. Сн, Ср, Бн, Г, Р, Бк	оставилъ естъ его Т, К, № 3, Пл остави его Н
93:13	да оукротиши и Сн, П, Сф, Х липсва мест. С, Б, Ср, Бн, Г, Р τοῦ πραῦναι	его Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл еже оукротити Н

Примери за такава замяна има в 8:5, 68:31, 77:5, 80:13, 139:11 и т. н.

— обща форма след отрицание

20: 3	хотѣнъѣ... нѣсі его лішілъ С, Сн, П, Г, Ш, Т, № 3 (Ср, Бн, Р, Ш/) τὴν θέλησιν... οὐκ ἐστέρησας αὐτόν	хотѣние Б, Сф, Н, К, Х, Пл
21:12	іако нѣстъ помагаѭщааго Б, П, Сф, Н, К, Бк, Х (Ср, Р, Ш/) ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ βοηθῶν	помагаіѫі С, Сн, Бн, Г, Ш, Т, № 3, Пл
21:20	не оудалі помошті С, Сн, Б, П, Бн, Г, Сф, Н, К, Х (Ср, Р, Ш/) μὴ μακρύνῃς τὴν βοήθειάν	помощь Ш, Т, Бк, № 3, Пл
31: 2	ніже єстъ въ оустѣхъ его лъсті С, Сн, Б, Сф, Бк, № 3, Х и вм. иниже Г οὐδὲ ἔστιν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ δόλος	льсть Бн, Г, Т, К, Пл
39:11	правъды твоєѩ не съкрыхъ С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Сф τὴν δικαιοσύνην σου οὐκ ἔκρυψα	правдѫ твоѭ Р, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
39:11	не потаіхъ мілості твоєѩ С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Сф, Бк, Х твоєи Р	м҇лть твоѭ Н, Кд, Т, К, № 3, Пл

οὐκ ἔκρυψα τὸ ἔλεός σου
още: 50:19, 65:20, 72:4, 74:6, 101:8, 131:10
— замяна на родителен притежателен с дателен (рядко обратната)

1: 4	землѩ С, Б, П, № 3, Х (С, Сн, Ср, Бн, Р, Ш, Пл/) τῆς γῆς	земли Бн, Н, Т, К
7:17	его Б, Бн, Н, Т, К, Бк, № 3, Х (Сн, Ср, Р, Сф, Щ, Пл/) αὐτοῦ	емоу С, П
9:38	с҃рца Б, Г, Т, К, № 3, Х, Пл (Сн, Ср, Р, Ш/) оуготованье С, П, Сф, Бк τῆς καρδίας	сръдьцю С, Сф, Н
15:11	пѫти животоу П, Х пѫть Б, Сф пѫті жівотътнъіѩ С ὁδοὺς ζωῆς	живота Т, К, Бк, № 3, Пл
17:36	спи$^{\text{ь т}}$ С, Сн, Бн, Г, Ш, Т, Пл (Ср, Р, Ш/) спеньіе № 3 σωτηρίας	с҃пнию Б, П, Сф, Н, Бк, Х
32:10	ѩзыкъ С, Сн, Б, П, Г, Р, Сф, № 3, Х ἐθνῶν	ѧзыкомъ Бн, Т, К, Бк, Пл
32:10	людеи С, Сн, Б, П, Г, Сф, Бк, № 3, Х λαῶν	людемь Бн, Р, Т, К, Пл
33:19	съкроушенъихъ С, Сн, П, Т, К, Бк, Пл (Х/) τοῖς συντετριμμένοις	скроушенъім Б, Бн, Г, Р, Сф съкрѹшеннїн № 3

нови дателни форми

17:51	дадоу С, П, Ш, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (Сн, Ср, Р, Ш/) τῷ Δαυιδ	д҃вдви Сн, Б, Бн, Г, Сф, Н
67: 5	б҃оу С, Сн, Ср, Г, Р, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (Бн, Х/) τῷ θεῷ	богови Б, Н г҃ви Ч, П

също в 62:11, 68:32, 71:1, 77:22, 97:3 и т. н.

Голяма част от установените разночетения (около 180) са морфологични промени — лице, число, време на глаголите, число на съществителните и прилагателните, лице и число на местоименията, които нямат връзка с гръцкия текст. Такива са част от разночетенията, които обособяват групата от XIII в. Някои от тях се дължат на неправилно съгласуване, на контекстови причини, на погрешно разбиране на текста, на произволни промени, на преминаване от разказ към обръщение към бога, каквото често се среща в текста. Тези промени в по-голямата си част нямат редакционен характер, но по тях могат да се отделят групи преписи и връзки между преписите. Например:

49:21	**вьзнепъıштеваı безако́нье** С, Б, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, Пл ὑπέλαβες ἀνομίαν	**възнепщевахъ** П, Ср, Г, Р, № 3
63: 5	**оубоıѧтъ сѧ** С, Ч, Б, П, Г, Р, Сф, Кд, Т, К, № 3, Х, Пл φοβηθήσονται	**оубоинть сꙗ** Сн, Ср, Бн, Н, Бк
101:18	**прізьрѣ на молітва** С, Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν προσευχὴν	**призри** Бн, Сф
55:12	**на б҃а оупьваıѫ** С, Б, П, Х ἐπὶ τῷ θεῷ ἤλπισα	**опоупъвахъ** Сн, Г, Сф, Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
83:12	**положı кънѧ(ѕѧ) ıхъ** С, Ч, Б, Ср, Бн, Р, Сф, Н, Кд, К, Бк, № 3, Пл (Х/)	**положиша** П, Г, Т
144: 3	**прізъвахъ** С, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл ἐπικαλέσομαι	**призовѫ** Сн, Б, П, Ср, Г, Сф
10: 6	**ѡдръжітъ на грѣшъникъı сѣтъ** С, П, Бн, Г, Бк (Сн, Ср, Р, Ш/) ἐπιβρέξει ἐπὶ ἁμαρτωλοὺς παγίδας	**сѣти** Б, Сф, Н, Т, К, № 3, Х, Пл
12: 3	**доколѣ положѫ съвѣтъ** С, С. м, Б, П, Бн, Г, Сф, Бк, Х (Сн, Ср, Р, Ш/) ἕως τίνος θήσομαι βουλὰς	**съвѣтъı** Н, Т, К, № 3, Пл
27: 3	**зъло же въ срьдьцıхъ ıхъ** С, Сн, Б, П, Бн, Г, Р, Сф, Бк, Х (Ср/) κακὰ δὲ ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν	**зла** Н, Т, К, № 3, Пл
31: 9	**не бѫдѣте ѣко конъ и мъскъ** С, Сн, Т, К, Бк, № 3, Пл μὴ γίνεσθε ὡς ἵππος καὶ ἡμίονος	**кони и мьскы** Б, П, Бн (**ıако и**) **коне и мьскы** Г, Сф; **конь и мьскы** Р; koni i mosk Х
76:20	**въ мори пѫть твои** С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Сф (Бн, Х/) ἐν τῇ θαλάσσῃ ἡ ὁδός σου	**пѫтиѥ твои** Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
77:29	**похоті ıхъ прінесе ıмъ** С, Сн, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф (Х/) τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν ἤνεγκεν αὐτοῖς	**похоть** Ч, Б, Кд, Т, Бк, № 3, Пл

Подобни примери: 71:8, 72:5, 77:16, 77:67, 91:13, 100:3, 151:2 и т.н.

Един гръцки предлог се превежда от различни предлози в старобългарски, явно по контекстуални причини. В група псалтири или в редакциите от XIV в. едни славянски предлози заменят други:

8:10	**ѣко чюдьно імѧ твое по въсеı земли** С, Б, П, Т, К, Бк, № 3, Х (Сн, Ср, Р, Сф, Ш, Пл/) ὡς θαυμαστὸν τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῇ	**въ всеи земи** Бн, Г, Н

51:3	что сѧ хвалиши въ злобѣ Б, П, Н, Кд, Т, № 3, Пл во зълобо С; злобѫ Сф τί ἐγκαυχᾷ ἐν κακίᾳ	озлобѣ Сн, Ср, Бн, Г, Р, К, Бк, Х
65:7	да не възносѧть сѧ въ себѣ Ч, Б, Ср, Бн, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл липсва не С; въ себе Сн; липсва въ Г μὴ ὑψούσθωσαν ἐν ἑαυτοῖς	ѡ себѣ П
67:17	г̄ь вьселитъ сѩ до коньца С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Кд, Т, К, № 3, Пл (Х/) εἰς τέλος	въ конецъ Н, Бк
73:3	въздвигні рѫцѣ твои ... въ конецъ Б, П, Бн, Н, Кд, Т, К, Бк (Х/) въ коньці С εἰς τέλος	до коньца Ч, Сн, Ср, Г, Р, Сф
73:3	лѫкавьнова ... о с̄вт҄ѣемь С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Бн, Р, Сф, Н, Кд, Т, К, № 3, Пл (Х/) ἐν τοῖς ἁγίοις σου	в с̄тмь твоемь Г
73:7	въ землі оскврьнишѩ село С, Ч, Сн, Б, П, Ср, Г, Сф (Бн, Х/) εἰς τὴν γῆν	на земли Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
77:26	въздвиже ... отъ небесе Ч, Сн, П, Р, Сф (Х/) до небеси С; ѿ небесъ Б, Ср, Р ἀπῆρεν ... ἐξ οὐρανοῦ	съ н̄бсе Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл
77:58	прогнѣвашѩ ... на хлъмѣхъ С, П, Ср, Бн, Г разгнѣвашѧ ... на трѣбиштихъ Ч; разгнѣваша Сн παρώργισαν... ἐν τοῖς βουνοῖς	въ хлъмѣхъ Б, Бн, Сф, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл разгнѣвашѫ Р
77:68	созъда ... въ зем̂і С, Ч, Сн, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, (Х/)	на земли Н, Пл
80:6	съвѣдѣние на іосіфъ положи С и Кд, Бк, № 3; его Н; ѥмꙋ Т; липсва местоимение Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, К, Х, Пл μαρτύριον ἐν τῷ Ιωσηφ ἔθετο αὐτὸν	въ иѡсифѣ Г положилъ и Ч; липсва местоимение СН
83:3	възрадовасте сѩ о б̄ѕѣ живѣ С (Х/) възрадоваста сѧ Б, Ср, Г, Р, Н, Кд, К, Бк, Пл; възрадовастѣ сѧ Т, № 3 ἠγαλλιάσαντο ἐπὶ θεὸν ζῶντα	на б̄а жива П, Ср, Бн възрадоваста сѧ къ б̄оу живѫ Ч, Сн, Ср

83:7	въ мѣсто еже положі С, Б, П, Г, Сф, Н (Х/) въ мѣстѣ Т, Сн, Ср; ѩже Бн εἰς τόπον, ὅν ἔθετο	на мѣстѣ иже положи Р, Кд, Т, № 3 ндⷢ е К; еже Пл
90:11	съхранити тѧ въ въсѣхъ поутьхъ твоихъ С, Сн, П, Р, Кд, Т, К, № 3, Пл сьхраніть Г; еже съхранити Н τοῦ διαφυλάξαι σε ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς σου	на всѣхъ пѫтехъ Б, Ср, Сф, Бк, Х
95:12	вьсѣ ѣже въ ніхъ сѫтъ С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Сф, Н, К, Бк, № 3, Х, Пл πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς	на ниⷯ Р
103:22	вь ложихъ своихъ лѧгѫтъ С, Сн, Б, П, Ср, Г, Р, Сф, Н, Бк, Х ἐν ταῖς μάνδραις	на ложихъ Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
103:27	вьсѣ отъ тебе чаѭтъ С, Бн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Х πάντα πρὸς σε προσδοκῶσιν	къ тебѣ
104:15	о пророцѣхъ моихъ не лѫкавьноуите С, Сн, Б, П, Ср, Бн, Г, Р, Сф, Бк, Х ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ πονηρεύεσθε	въ прⷪрцѣхъ Н, Кд, Т
115:3	что въздамъ ... за всѣ Сн, Б, П, Ср, Г, Сф, Бк (Х/) гю С; всака Р τί ἀνταποδώσω ... περὶ πάντων	ѡ въсѣхъ Н, Кд, Т, К, № 3, Пл
140:3	ѡ оустънахъ моихъ Б, П, Р, Н, Кд, Т, К, Бк, № 3, Пл (С, Сн/) липсва о Бн, Сф, Х περὶ τὰ χεῖλη μου	вь оустнахь моихь Ср, Г
140:4	непъщевати о грѣсѣхь Б, П, Ср, Р, Сф, Кд, Т, К, Бк, № 3, Х, Пл (С, Сн/) τοῦ προφασίζεσθαι ... ἐν ἁμαρτίαις	въ грѣсѣхъ Бн, Г, Н
150:2	хвалите ... въ силахъ Б, П, Р, Сф, Бк, Х (С, Бн/) αἰνεῖτε ... ἐπὶ ταῖς δυναστείαις	на силахъ Сн, Ср, Г, Н, Кд, Т, К, № 3, Пл

Целта на това изследване е да се характеризират някои страни от старобългарския Кирило-Методиев превод на Псалтира — принципи и особености на превода от гръцки и тяхното приложение на различни етапи от развоя на текста, отличителни лексикални и морфологични особености на текстовете от т. нар. първоначална (архаична) редакция, отношения в самата редакция и връзките ѝ с по-късните.

По-точно е да се говори за архаична група псалтирни текстове, тъй като това не е нова редакция, а първоначалният превод в развитието му до двукратното му редактиране през XIV в. — редакцията от началото на века, отразена само в Норовия псалтир (Норова редакция) и тази от средата на века — новата поправена (светогорска) редакция. Освен Теодоритовата тълковна редакция, направена в Преслав, която вероятно остава почти без разпространение, едва текстовете от тези две редакции от XIV в. са резултат на целенасочена и съзнателна редакторска работа с последователно прокарани промени. Под условното название *архаична група* се обединяват псалтирните текстове, които не са от Светогорската редакция, тъй като двете редакции между първоначалния превод и нея — Чудовската (Теодоритовата тълковна) и Норовата, са засвидетелствувани само в по един ръкопис. За горна хронологична граница на архаичната група не може да се приеме създаването на Светогорската редакция, защото за известен период двете съществуват и се разпространяват едновременно. Доказателство за това е принадлежността на Софийския псалтир от 1337 г. към архаичната група.

В досегашните изследвания върху историята на славянския псалтирен текст за представител на архаичната група (там — редакция) се приема глаголическият Синайски псалтир от XI в. Към нея се включват Болонският, Погодиновият и Софийският псалтир. Резултатите от текстовите съпоставки показват, че голяма част от четенията на Синайския псалтир, смятани за диагностични за архаичната редакция в съпоставка със Светогорската, са индивидуални и се срещат само в този текст.

Сравненията между причисляваните към архаичната редакция псалтирни текстове и привличането на други дава възможност да се определят характерните за нея лексикални и морфологични варианти, които като цяло я разграничават от по-късните, да се отделят индивидуалните варианти, да се обособят групи и подгрупи, да се установят етапите и характерът на намеса в текста (редакционна и нередакционна), да се направят изводи за историята на текста.

В текстовите съпоставки са включени следните псалтири: Синайският глаголически от XI в., Синайско-Бичковският от края на XI в., Евгениевският и Слуцкият — фрагменти от XI в., Болонският от XIII в., Синайският сръбски от първата половина на XIII в., Погодиновият и Григоровичовият от втората половина на XIII в., Радомировият от последната четвърт на XIII в., Софийският (Песнивец на цар Иван-Александър) от 1337 г., Норовият и Шопов — Карадимов от първата половина на XIV в., Букурещкият от 1346 г., Томичовият от около 1360 г., Киевският от 1397 г., Псалтир от края на XIV в. (№ 3, НБКМ), Хърватският глаголически псалтир от XV в., Пловдивският от XVI в., псалми 4, 12, 24, 37, 53 от Синайския молитвеник от XI в. Първите 9 от изброените текстове и Хърватският глаголически псалтир образуват архаичната група.

В изследването не са включени фонетичните, правописните, графичните и пунктуационните различия. Гръцкият текст се цитира по критичното издание на А. Ралфс, като се отчита възможността част от вариантите да се дължат на особеностите на невключени в него гръцки псалтирни текстове.

Съпоставките на старобългарския псалтирен текст с гръцкия показват, че при превода на Псалтира основен преводачески принцип е пословният, който се прилага само в количествено отношение. Превежда се дума за дума, но на една гръцка дума не съответствува точно определена в старобългарски. Наблюдава се широка вариативност при предаването на някои гръцки думи на старобългарски и обратното. Има случаи, когато една гръцка дума се превежда с две на старобългарски, но обикновено това не е единственият превод — на други места преводачът намира за съответствие една старобългарска дума. Срещат се и случаи на поморфемен превод, които се привеждат по речника на старобългарските калки на К. Шуман. Особеностите на съдържанието на Псалтира като старозаветна книга определят и разликите с тематичните групи на калкиране във връзка с приемането на християнската култура, които определя Шуман. Най-общо калките в псалтирния текст са в областта на богослужението и нравствените отношения, а много от тях не могат да се определят като тематично обвързани. Често калките превеждат и други гръцки думи, а калкираната дума освен калката има и други съответствия и не може да се твърди, че се е калкирало в момента на превеждането. Разглеждат се и преките заемки от гръцки, някои от които са били преведени на различни етапи от развоя на текста.

Разглежданите случаи на изключения от пословния принцип на превод не го отричат. Те са свидетелство за творческо отношение към оригинала, за стремеж към точен в смислово отношение превод. Повечето от тях могат да се обяснят с контекстови причини, със стремеж към създаване на запас от истински и контекстови синоними, с които точно и изразително може да се предаде оригиналът.

При старобългарския превод на Псалтира сферите на приложение на двата принципа на превод — пословния и поморфемния, са по-различни от установените в изследването на евангелските преводи. Там те непосредствено зависят от съвпадението или несъвпадението между славянската и гръцката култура — в първия случай се прилага пословният принцип, тъй като там двата езика имат еквивалентни по значение думи, а поморфемният принцип се прилага при несъвпадение между двете култури, когато гръцката дума означава несъществуващ в славянската култура елемент. Преводачът не може да намери подходяща по смисъл славянска дума и калкира или направо заема съответната дума от славянския текст. До голяма степен съдържанието на Псалтира като старозаветна книга определя разликите в съотношението съвпадение — несъвпадение на културите. Изключенията от пословния принцип и обемът на калките показват, че тези сфери в никой случай не определят еднозначно принципите на превод. Съществуването в текста на съчетание от две думи и една старобългарска дума като превод на една гръцка, както и предаването на една гръцка дума чрез калкиране и с дума, която я превежда, свидетелствува за творческото отношение към превода и езиковите средства. С оглед намирането на точно съответствие на значението на гръцката дума в контекста и на стилистичната ѝ обагреност се търсят средства дори и при нарушаване на пословния принцип. В архаичната група като цяло пословният принцип се нарушава в полза на славянската норма, когато следването му води до неясноти или неточности при предаването на текста.

Именно в периода на съвпадение на културите — XIV в., при редактирането много думи от архаичния текст се заменят с калки и се засилва стремежът към формално следване на изходния текст. Норовският текст е силно гърцизиран, често се нарушават нормите на славянската употреба. Тези варианти са избягнати в Светогорската редакция. В подобни случаи тя приема вариант от архаичната група или създава свой.

При характеристиката на старобългарския псалтирен текст се отделя място и на отразените в него норми за предаване на определени формално-изразни особености на гръцкия език. Проследява се предаването на гръцкия инфинитив в различните падежи, на посесивните отношения при имената и при местоименията, на позиционно определени падежни и падежно-предложни съчетания, на двойния винителен в архаичните текстове като цяло и в развоя на текста.

При проследяването на връзките между псалтирите от архаичната група с редакциите от XIV в. се установява, че промени, направени по различно време и засвидетелствувани в един или група псалтири, се установяват в строго редактираните текстове от Норовата или Светогорската редакция или и в двете. По този начин се определят компилативната им част, степента на използуване на старите образци. Незначителен е броят на останали изолирани до XIV в. варианти на Синайския и Чудовския псалтир. Поправените редакции показват голяма близост със Синайско-Бичковския псалтир — общи лексикални варианти на определени места от текста, пропуските и добавките на определени думи са едни и същи.

Анализът на материала показва, че през XI в. в България са били направени две поправки на старобългарския псалтирен текст. Редакцията, представена в Чудовския псалтир от XI в., е тълковна и носи белезите на тълковната редакция на богослужебните книги в Преслав. Псалтирният текст от тази редакция е резултат от поправянето на първоначалния текст при превода на тълкуванията на Теодорит Кирски. Тази преправка остава без разпространение, тъй като псалтирът е тълковен. Синайско-Бичковският псалтир е богослужебен — разделен е на катизми, присъединени са 9-те библейски песни. Текстът му е значително поправен, за да се приближи смислово и формално към гръцкия оригинал. Правят се лексикални замени — не толкова синонимни, колкото смислови, уточняващи предаването на гръцкия текст. В стремежа да се предаде точно и формалната му структура се извършват и редица граматични промени — на места се изпуска спомагателният глагол, двойното отрицание, падежни форми се заменят с предложно-падежни, притежателни прилагателни — с родителни форми, в някои случаи гръцката фраза се следва в разрез с нормите на славянската употреба. Тези промени не са последователно прокарани.

Характерът и количеството на установените общи варианти между Синайско-Бичковския псалтир и поправените редакции дават основания да се твърди, че текстове от групата преписи, чийто представител е руският псалтир от XI в., са послужили като коректив при двукратното редактиране на псалтирния текст през XIV в. Това е бил разпространеният тип текст, предназначен за богослужението. Голяма част от неговите варианти, които се актуализират в поправените редакции, се срещат и в група псалтири от XIII в. — Боянския, Болонския, Григоровичовия, Синайския сръбски и Радомировия. Тази група се характеризира и със собствени, непоследователно отразени лексикални и морфологични варианти, които я отличават от всички текстове, включени в съпоставките. Някои от тях се приемат в поправените редакции. Отделната група псалтири от XIII в. е твърде нееднина по текстовите си особености. Голяма част от вариантите са засвидетелствувани в два от ръкописите, включени в нея. Поради голямото разпространение на богослужебните псалтири може да се предположи, че освен общ, поправен по архаичния тип текст протограф, в цялата пъстрота, която представят псалтирите от XIII в., са отразени локални варианти, случайни или съзнателни промени, частични или по-цялостни поправки на текста, а може би и промени, наложени от изискванията на ритмиката в богослужението, натрупани и непоследователно отразени при преписването и движението на преписите. Това е разнообразието, за което говори В. Погорелов при разглеждането на псалтирите от *руската редакция*. Авторът установява, че особеностите на тази редакция не са прокарани последователно и са по-скоро изменения, направени по различно време, с цел текстът да стане по-достъпен. Според него отделните особености на руската редакция биха могли да представят няколко редакции.

Съпоставките на текстовете от отделената в това изследване група от XIII в. с особеностите на руската редакция у В. Погорелов показват, че около 80% от тях са засвидетелствувани в псалтири от групата, която включва само южнославянски ръкописи. Тези особености са отразени и в Синайско-Бичковския псалтир, който се оказва свързващо звено. Създаден през XI в., този тип текст, предназначен за богослужението, се разпространява в България, Сърбия и Русия.

Към групата принадлежи и Болонският псалтир от XIII в. с тълкуванията на Исихий Йерусалимски. Псалтирен текст с тези тълкувания е засвидетелствуван в Евгениевския и Толстовия псалтир от XI в., но запазените фрагменти са много малки, за да се направят обосновани изводи. Но фактът, че псалтирните текстове в Погодиновия и в Хърватския глаголически псалтир от XV в., както и в Песнивеца от 1337 г. не са от същата група, а са придружени от същите тълкувания, показва, че този тип текст не е свързан с превода на тълкуванията на Исихий Йерусалимски. В Болонския псалтир те са прибавени към поправения през XIII в. текст. Тези тълкувания (най-разпространените в славянската ръкописна традиция) се прибавят към текстове от различни групи и редакции, докато тълкуванията на Теодорит Кирски са свързани само с един тип псалтирен текст. В Рилския тълковен псалтир от XV в. тълкуванията на Исихий Йерусалимски придружават текст по Светогорската редакция.

В Букурещкия псалтир от 1346 г. те са прибавени към един текст, който най-общо може да се определи като смесен. В изследванията на В. Ягич този псалтир е определен като типичен представител на Светогорската редакция, но съпоставките показаха, че в около 40% от разгледаните случаи на редакционни замени той следва архаичната група като цяло. В нито един от познатите ми славянски псалтири не е засвидетелствуван този тип текст, което може да се обясни с много по-ограниченото разпространение на тълковните псалтири в сравнение с богослужебните. Начинът, по който са смесени особеностите на двете съпоставяни редакционни групи, не дава възможност да се говори за преходен тип текст, дори за преписване от два протографа. Вариантите се редуват дори в рамките на един стих. Вероятно преписвачът е знаел наизуст богослужебния текст от Светогорски извод, а е преписвал от архаичен с тълкувания. В Букурещкия псалтир непоследователно са отразени новите граматични варианти — резултат от навлизането в текста на иновациите в езиковия развой и на стремежа към структурно-формално предаване на гръцкия оригинал. Нови аористни форми, нови окончания за дв. ч. на глаголите (3 л., ед. ч., сег. вр. и аорист), замени на аорист с перфект (2 и 3 л.), пропускане на спомагателния глагол, предаване на гръцкия инфинитив срещу *да*-форми в архаичната група.

В Софийския псалтир тълкуванията на Исихий Йерусалимски придружават текст, който най-точно от всички псалтири от архаичната група следва Синайския глаголически псалтир от XI в. Отклоненията са сравнително малко. Някои от тях са общи с характерни за групата от XIII в. морфологични промени, което се дължи на влиянието на употребявания в богослужението текст. Редки са и случаите на отразяване на нови граматични форми на установените места на замяна, която вероятно е редакционна. Почти изцяло следва Синайския псалтир и Хърватският глаголически псалтир от XV в., което се обяснява със специфичните условия на формирането и съществуването на глаголическата Кирило-Методиева традиция в Хърватско.

При характеристиката на архаичната група се разглеждат и някои морфологични иновации, дължащи се на естествения езиков развой, които намират отражение в отделни псалтири от групата. Привеждат се примери и от многобройните морфологични промени, които нямат редакционен характер, но по тях се обособяват групи преписи. Най-общо те се дължат на неправилно съгласуване, на неправилно разбиране на текста.

Изводите от това изследване са в сила за включените в съпоставките текстове, поради което представляват основа и материал за бъдещи изследвания при привличане и проучване на други псалтири за уточняване и детайлизиране на генеалогията и историята на старобългарския псалтирен превод.

Проследяват се отношенията между текстовете в самата архаична група — оформянето на подгрупи, връзките между ръкописи от различни векове. Установява се съществуването на група псалтири от XIII в., която се характеризира със собствени, непоследователно прокарани лексикални и предимно морфологични варианти, някои от които се приемат в поправените редакции. В рамките на тази подгрупа също се забелязва групиране между отделни текстове. При характеристиката на архаичната група се разглеждат и някои морфологични иновации, дължащи се на естествения езиков развой, които намират отражение в отделни псалтири. Привеждат се и примери за многобройните морфологични промени, които нямат връзка с гръцкия текст. Някои от тях се дължат на неправилно съгласуване, други — на грешно разбиране на текста.

Разглеждат се и тълковните псалтири. Установява се, че редактираният при превода на тълкуванията на Теодорит Кирски псалтирен текст се среща само с тези тълкувания и остава почти без разпространение. Текстологичните съпоставки показват, че тълкуванията на Исихий Йерусалимски се прибавят към текстове от различни редакции и групи.

ON THE PROBLEM OF THE OLD-BULGARIAN TRANSLATION OF THE PSALTER BY CYRIL AND METHODIUS

Ivona Karachorova

(Summary)

A parallel study of twenty psalter texts from the 11th-16th cc. served as a basis for characterizing an archaic group of psalters which comprises texts from the earliest known transcripts to the two editions of the text in the 16th century: from Norovo in the beginning of the century and from Mount Athos. Attention is devoted to the principles and specificities of the translation from Greek, and their application at different stages in the text, the distinctive lexical and morphological specificities of archaic psalters as a whole, the interrelations of the texts in the group and its link with later versions.

The principles of translation reflected in the Old-Bulgarian translation of the Psalter are studied on the basis of words or morphemes and the spheres of their application. The results are compared with the findings of E. M. Vereshchagin on gospel texts. In characterizing the Old-Bulgarian translation of the Psalter, special attention is paid to the norms reflected in it for rendering concrete the specificities of formal expression in Greek into Old-Bulgarian.

Textological comparison of the archaic psalters with the 14th century corrected versions reveals characteristic lexical and morphological specificities of the archaic group as a whole, and determines the stable part of the translation in the course of its development. On the basis of comparison with older texts, the author has traced the stages and the sources of penetration of variants in the text, accepted in the corrected versions. The place of the Sinai-Bichkov's Psalter of the 11th century in the tradition of Slav manuscript psalters is established. Being considerably corrected as compared with the Sinai Glagolitic Psalter, with a view to bringing it closer to the Greek original above all semantically and partly formally, this type of text was widespread for the needs of divine service and it served as an archaic model and as a basis for correction of the two revised versions of the 14th century, as well as for the inconsistent corrections during the 13th century.

КЪМ ИСТОРИЯТА НА КИРИЛО-МЕТОДИЕВИЯ СТАРОБЪЛГАРСКИ ПРЕВОД НА АПОСТОЛА

Пеньо Пенев

Измежду първите славянски книги, преведени от братята Кирил и Методий непосредствено преди заминаването им за Великоморавия и по време на Моравската мисия, имаме сравнително най-пълна представа за Евангелието, тъй като от тази новозаветна книга са запазени най-много преписи от чист старобългарски тип (Мейе, 1951:8). Известно е, че до нас са достигнали 4 старобългарски евангелски ръкописа: две тетраевангелия, написани на глаголица — Зографското и Мариинското евангелие, и два евангелски апракоса — Асеманиевото и Савиното евангелие (Савина книга); първото е глаголически паметник, а второто — кирилски.

Що се отнася до Апостола, втората по ред книга в новозаветната част на Библията, положението е по-различно. Засега е открит само един старинен ръкопис на Апостола, т. нар. Енински апостол, който бе отнесен от неговите издатели към втората половина на XI в. (Мирчев, Кодов, 1965). Като най-стар славянски препис Енинският апостол, има първостепенно значение за осветляването на редица въпроси от литературноисторическо и текстологическо естество (Мирчев, Кодов, 1965:226), но от него се черпят сравнително малко данни за лексикалните и граматичните особености на първоначалния Кирило-Методиев превод на Апостола, тъй като ръкописът е достигнал до нас в твърде фрагментарен вид.

Надеждни източници за възстановяването на езиковите особености на първия апостолски превод са и запазените по-късни преписи. Досегашният опит показва, че често в по-късните преписи се откриват редица архаични особености, които основателно могат да бъдат отнесени към първоначалните старобългарски преводи. За историята на старобългарския апостолски превод запазените среднобългарски, староруски и старосръбски преписи имат твърде важно значение, защото в основата им лежи Кирило-Методиевият превод на Апостола; те съдържат множество негови особености, но по страниците им се срещат и немалко промени от по-късно време. Найчесто тези промени са последици от допълнителната обработка на първия Кирило-Методиев апостолски превод под влияние на гръцките оригинали. Самото отделяне на граматичните и лексикалните особености, присъщи на първоначалния български превод на Апостола, от по-късните езикови промени е доста труден проблем. Още повече, че сведенията на по-късните преписи са твърде противоречиви и несистемни, което налага внимателно да се използуват черпените от тях данни.

Смятаме, че при характеристиката на старобългарския апостолски превод не докрай и пълноценно са използувани такива важни извори като текстовите извадки от Апостола, употребени под формата на преки цитати в неканоничната преводна литература и в произведенията на старобългарските писатели. Това, разбира се, в еднаква степен се отнася и за цитатния материал от другите библейски книги — Евангелие, Псалтир, Паримейник и т. н.

В случая имаме предвид само онези преки цитати, в които се цитира дословно и точно и чийто текст е извлечен от готови книги. Обикновено този тип цитати са по-обемисти, а дългият им текст изключва възможността да бъдат възпроизведени по памет. Те се срещат в старобългарската книжнина сравнително рядко, но наличието им в ръкописи с несъмнен старинен произход има особено важно значение за историята на старобългарските библейски книги. Така за историята на старобългарския апостолски превод твърде важен като езиков източник е употребеният дълъг цитат от Първото ап. Павлово послание до коринтяни в защита на писмеността на роден език от т. нар. Венециански диспут на Константин-Кирил, отразен подробно в неговото Пространно житие. Заслужават да бъдат отбелязани още и цитираните апостолски стихове на последния 165 лист в Савина книга (Евр. 3 : 1—4; Щепкин, 1901 : 4—5), на първите страници в Киевските глаголически листове (Рим. 13 : 11—14; 14 : 1—4; И. Срезневский, 1867, № 73 : 490—493; Ягич, 1890 : 57—58; Нимчук, 1983 : 128), а също и по-дългите дословни цитати от Апостола в преводните и в оригиналните произведения на старобългарските писатели.

Предмет на изследването е употребеният в XVI глава от Пространното житие на Константин-Кирил дълъг цитат из Първото ап. Павлово послание до коринтяни, който се съпоставя с текста на достигналите до нас ранни апостолски преписи, и то главно с онези, чийто текст е издаден или проучен. В досегашните изследвания върху Житието не е отделено достатъчно внимание на езиковите особености на този пасаж.

Като сравняваме текста на цитата от житийните преписи с ранните апостолски книги, основно си поставяме за цел да анализираме и опишем застъпените старобългарски книжовни норми с оглед на варирането на езиковите изразни средства и във връзка с отражението на тези норми в старобългарския апостолски и евангелски превод. В нашата работа този пасаж от житието на Константин-Кирил се разглежда най-вече като езиков източник, който има твърде важно значение за историята на старобългарския апостолски превод.

Необходимостта от проучването на старобългарския апостолски превод в тясна връзка с евангелския не подлежи на съмнение поради сходството в съдбите на тези две християнски книги. Понеже историята на старобългарския апостолски превод е все още доста неясна, тя основателно се гради върху факти от сравнително добре изучената история на старобългарския евангелски текст. Така че всичко, което е известно за Евангелието по отношение на произход, предназначение и ръкописна традиция, се отнася и към Апостола. Освен това твърде важно е обстоятелството, че евангелският превод е достигнал до нас в 4 преписа от чист старобългарски тип, което от своя страна дава възможност за проучване в по-широк сравнителен план.

От гледище на съвременната преводаческа теория и теорията за книжовните езици си поставяме за цел да опишем отразените в старобългарския апостолски и евангелски превод книжовни норми. При анализа на лексикалните варианти в двете старобългарски книги в сравнение с гръцките им оригинали основно се опираме на изследванията на Ягич върху старобългарския новозаветен превод (Ягич, 1913; 1919—1920). Според нас Ягичевите проучвания не са загубили и до днес своето значение и доказателствена сила, тъй като те представят засега най-пълното и цялостно описание на старобългарските книжовни норми, независимо че авторът не гради наблюденията си върху схващанията за нормативност и вариативност на езиковите изразни средства в книжовния старобългарски език.

Обект на нашето внимание са и установените досега езикови преправки на първоначалния старобългарски превод на Апостола, свързани с втората (преславската) апостолска редакция, и отражението им по отделните житийни и апостолски преписи. На анализ се подлагат преведените гръцки заемки от първоначалния старобългарски текст на Апостола и лексикалните варианти, които са присъщи на ръкописите с преславско потекло и се предпочитат в произведенията на преславските книжовници. Специално се проследява и зависимостта на старобългарския превод от текста на гръцките оригинали.

Стремежът ни е извлечените езикови данни и особености от житийните и апостолските преписи, както и от другите старобългарски ръкописи, където се срещат цитати от този апостолски откъс, да бъдат поставени на по-широка сравнителна основа за установяване на относителната хронология между езиковите факти и явления, тъй като постигането на абсолютна хронология при тези обстоятелства (имаме предвид приблизителната датировка и локализация на повечето ръкописи) е трудно осъществимо и почти невъзможно.

Анализът на езиковите особености в употребения в Пространното житие на Константин-Кирил дълъг апостолски цитат (I Кор. 14:5—40) е извършен в по-широк сравнителен план. Привлечени са повече текстови източници, които могат да бъдат разпределени в следните групи:

а) *Житийни преписи*

Използуваме всички издадени досега житийни преписи и два неиздадени, общо 23 на брой. Житийният текст е приведен според най-ранния датиран препис — първия Владиславов препис от 1469 г. по изданието на БАН, 1973, с. 106—107, а от останалите преписи даваме разночетения. Преписите 1—16 вкл. са привлечени от изданието на Бодянски, като спазваме неговата номерация. Това са:

1. *Препис в ръкопис на Московската духовна академия № 19 от средата на XV в.*, ГБЛ, ф. 173, с. 26—27.
2. *Препис в ръкописен сборник*, № 1288 (478) от сбирката на Новгородската Софийска библиотека от XV в., ГПБ, с. 61—62.
3. *Препис в ръкопис от XVII в.*, № 63 от сбирката на Московската духовна академия, ГБЛ, ф. 173, с. 89—90.
4. *Препис в голям чети-миней, Макариевска редакция*, притежание на Московската синодална библиотека, ГИМ, който преди това е бил в сбирката на Московския Успенски събор, № 991, XVII в., с. 120—121.
5. *Препис в голям чети-миней за октомври, XVII в., Макариевска редакция*, № 987 от сбирката на Московската Синодална библиотека, ГИМ, по рано притежание на Московския Успенски събор, с. 153—154.
6. *Препис в руски чети-миней за октомври, от края на XV в.*, № 193 (591) от сбирката на Волоколамския манастир, ГБЛ, ф. 113, с. 184—185.
7. *Препис в руски ръкопис от края на XVII в.*, № 330 от сбирката на Ундолски, ГБЛ, ф. 310, с. 217—218.

8. *Препис в руски чети-миней за октомври, Макариевска редакция,* № 1318 от сбирката на Новгородската Софийска библиотека, XVI в., ГПБ, с. 248—249.

9. *Препис в руски чети-миней за октомври, XVII в.,* № 14/1253 от сбирката на Кирило-Белозерския манастир, после в сбирката на Петербургската духовна академия, ГПБ, с. 281—282.

10. *Препис в чети-миней за февруари, писан около 1630 г.,* № 674 (411) от сбирката на Троицко-Сергиевата лавра, ГБЛ, ф. 304, с. 315—317.

11. *Препис в голям чети-миней за февруари, писан около 1553 г.,* № 179 от сбирката на Чудовия манастир в Москва, ГИМ, с. 352—353.

12. *Препис в чети-миней за февруари от 1600 г.,* № 311(9) от сбирката на Чудовия манастир, ГИМ, с. 386—388.

13. *Препис в Рилския сборник (панегирик) на Владислав Граматик,* писан през 1479 г. в Жеглиговския манастир. Съхранява се в Рилския манастир.

14. *Препис в чети-миней за февруари, XVI в.,* № 625 (509) от сбирката на Соловецкия манастир, ГПБ, с. 457—458.

15. *Препис в руски ръкопис, XVI в.,* № 342 от сбирката на Обществото за история и руски древности, ГБЛ, ф. 205, с. 491—493.

16. *Препис в голям руски ръкопис „Календарь или жития святых“, края на XVII в.,* принадлежащ на Московската синодална печатница, ЦГАДА, ф. 381, № 57, по-рано под № 1603, нов № 420, с. 523.

17. *Препис в чети-миней от 1625—1626 г.,* № 444 от сбирката на Хилендарския манастир, издаден от Гривец, Томшич, с. 135—136.

18. *Препис в южнославянски ръкописен сборник (Панегирик) от 1598 г.* от сбирката на манастира Хопово (Фружка гора — Сърбия) неиздаден; използуваме фотокопие на ръкописа, л. 328—329б.

19. *Препис в ръкописен сборник на манастира Нямц* в Румъния XV—XVI в., № 66 (33). Съхранява се в библиотеката на Румънската академия на науките в Букурещ, № 135, неиздаден; използуваме фотокопие на ръкописа, л. 152—153б.

20. *Препис в ръкопис от началото на XV в.,* № 619 от сбирката на Барсов, ГИМ. Издаден от И. В. Льовочкин, 1986, с. 177—178.

21. *Препис от руски ръкописен служебен миней от XVI—XVII в.,* музейна сбирка, № 3176, ГБЛ. Издаден от Б. Ст. Ангелов, 1967, с. 32—33.

22. *Лвовски първи препис, в ръкописен сборник, XV—XVI в.,* № 8 от сбирката на Петрушевич в Лвов (по-рано се е намирал в манастира „Св. Онуфрий“ — Лвов). Издаден от А. Теодоров-Балан, 1920, с. 62—64.

В палеославистиката се говори за две редакции на познатите днес преписи на Кириловото пространно житие — южнославянска и руска. Към южнославянската редакция се отнася най-ранният датиран препис на житието в сборника на Владислав Граматик от 1469 г. (Загребски панегирик), писан в манастира „Св. Богородица“ в Жеглигово, в подножието на Скопска Черна гора. Сборникът се съхранява в Загреб в библиотеката на Югославската АН, № III. а. 47. Към южнославянската редакция се причислява още: Лвовският втори препис в руски ръкопис от XVII—XVIII в., № 9 от сбирката на Петрушевич в Лвов (по-рано бил в сбирката на Базилианския манастир „Св. Онуфрий“ — Лвов). Този препис не е цялостно издаден, използуван е за варианти в някои издания на житието, а също и преписите: 13, 16, 17, 18, 19 и 22, в които текстът на апостолския цитат е съкратен. Всички останали известни досега преписи са от руската редакция, но трябва да се отбележи, че съществени различия в текста на двете редакции няма.

б) *Апостолски преписи*

Те съставят втората основна група източници; привлечени са следните текстове:

Слепченски апостол (Слепч) *среднобългарски кирилски паметник от XII в.* Ръкописът е разкъсан на части, които се намират в 6 различни сбирки и в 5 библиотеки: ГБЛ, ГПБ, Украинската академична библиотека в Киев, Народната библиотека в Пловдив и БАН СССР. Издаден е от Г. А. Илински, 1912 г.

Охридски апостол (Охр), *среднобългарски паметник от XII в.*, ГБЛ. Издаден е от С. М. Кулбакин, 1907 г.

Христинополски апостол (Христ) *от XII в., руски препис от старобългарски оригинал.* Ръкописът е разкъсан на две части, които се пазят в Лвовския исторически музей и в Украинската академична библиотека, Киев. Издаден е от Е. Калужняцки, 1896 г.

Шишатовацки апостол (Шиш) *от 1324 г., сръбски препис старобългарски оригинал.* Патриаршеската библиотека в Белград, № 322. Издаден е от Фр. Миклошич, 1853 г.

Карпински апостол (Карп), *среднобългарски паметник от XIII—XIV в.*, ГИМ. Издаден е от архим. Амфилохий, 1886 г.

Тълковен апостол (Тълк) *от 1220 г.*, ГИМ, издаден отчасти от Г. Воскресенски, 1892, 1906, 1908 г.

Матичин апостол (Мат) *сръбски препис от XIII в.*, Библиотека на Матица сръбска в Нови Сад. Фототипно издаден в 1981 г. с предговор от Д. Богданович.

Църколежки апостол (Църк), *среднобългарски препис от XIII в.* Съхранява се в библиотеката на Дечанския манастир. Издаден е на микрокартички в 1986 г. с предговор от Д. Богданович, Б. Велчева и А. Наумов (текстът на цитата е публикуван в предговора от Б. Велчева, с. 70—74).

Хвалов апостол (Хвал), *сръбски пълен апостолски препис*, издаден е от Дж. Даничич в 1871 г., като цялостно е публикуван комплеторният текст, а от пълноапракосните четения са публикувани само разночетенията спрямо Шишатовацкия апостол.

Струмишки или Македонски апостол (Стр), *среднобългарски препис от XIII в.*, Национален музей в Прага. Текстът му не е издаден, използуваме фотокопие на ръкописа.

Основният текст при сравнението се привежда по двата най-ранни среднобългарски преписа — Слепч и Охр.

Текстът на отделената от Г. Воскресенски втора или Б-редакция на старобългарския апостолски превод е публикуван частично. Типичен представител на тази редакция е Толстовският апостол (Толст), руски препис от XIV в., ГПБ. Издаден е отчасти от Г. Воскресенски, а текстовите му разночетения спрямо Карп са публикувани от архим. Амфилохий.

Останалите преписи по втората или Б-редакция означаваме с възприетата от Воскресенски номерация в споменатото по-горе издание, 1892, 1906, 1908.

Към втората апостолска редакция Г. Воскресенски отнася следните преписи:

Б1 — *Пълен апракос апостол от XIV в.*, ГИМ, № 33 от Хлудовата сбирка.

Б2 — *Пълен апракос апостол от 1389—1425 г.*, ГИМ, № 37 от Хлудовата сбирка.

Б3 — *Съкратен апракос апостол от XIV в.*, ЦГАДА (преди в Московската типографска библиотека № 59—23).

Б4 — *Апостолски четения от празничния миней, XIV в.*, № 175 от Белградската народна библиотека.

Б5 — *Пълен апракос апостол от XIV в.*, ГИМ (преди в Московската синодална библиотека № 47—14).

Б6 — *Тълковен апостол от 1501 г.*, ГБЛ (преди в библиотеката на Московската духовна академия № 17).

Б7 — *Пълен апракос апостол от XIV в.*, ГБЛ (преди в библиотеката на Троицко-Сергиевата лавра № 82—92).

Б8 — *Пълен апракос апостол от XIV в.*, ГПБ (преди в библиотеката на Петербургската духовна академия № 36).

Б10 — *Евангелие и пълен апракос апостол от XIV в.*, ГПБ (преди в библиотеката на Троицко-Сергиевата лавра № 2).

Б11 — *Пълен апракос апостол от XIV в.*, ЦГАДА (преди в Московската типографска библиотека № 46—25).

Б12 — *Пълен апракос апостол от XIV в.*, БАН СССР, № 17.15.4.

Б13 — *Пълен апракос апостол от XIV в.*, ГПБ, № 22 от Толстовската сбирка.

Б14 — *Пълен апракос апостол от XIV в.*, ГИМ (преди в библиотеката на Възкресенския Ново-Йерусалимски манастир, № 4).

в) *Класически старобългарски паметници*

В изследването са приведени примери от следните старобългарски ръкописи:

Зографско евангелие (Зогр), ГПБ, издадено от В. Ягич, 1879; 1954.

Мариинско евангелие (Мар), ГБЛ, издадено от В. Ягич, 1883; 1960.

Асеманиево евангелие (Асем), Ватиканска библиотека, издадено от Й. Курц, 1955.

Савина книга (Сав.), ЦГАДА, издадена от В. Н. Шчепкин, 1903.

Супрасълски сборник (Супр), Национална библиотека, Варшава; Университетска библиотека, Любляна; ГПБ, издаден от С. Северянов, 1904.

Клоцов сборник (Клоц), Градски музей, Тридент; Фердинандов музей, Инсбрук, издаден от А. Достал, 1959.

Синайски псалтир (СПс), Синайски манастир „Св. Екатерина", издаден от С. Северянов, 1922.

Синайски евхологий (СЕвх), Синайски манастир „Св. Екатерина", ГПБ издаден от Р. Нахтигал, 1941—1942.

Македонски кирилски лист (Мак), БАН СССР, издаден от Г. Илински, 1906; А. Ваян, 1948; А. Минчева, 1978.

Зографски листове (ЗЛ), Зографски манастир, издадени от А. Минчева, 1978.

г) *Староруски препис на старобългарския евангелски текст.*

Остромирово евангелие (Остр), ГПБ, издадено от А. Востоков, 1843

д) *Ръкописи от старобългарската книжнина,* които съдържат цитати от изследвания текст из 14 глава на Първото ап. Павлово послание.

Цитати от този апостолски откъс се откриват в:

„Шестоднев" (Шест) на Йоан Екзарх, издаден от Р. Айтцетмюлер (1958—1971).

Събрани съчинения на Климент Охридски (КОхр), т. II, издание на БАН, 1977.

„Беседа против богомилите“ от Презвитер Козма (ПКоз), издадена от М. Попруженко, 1936.

XIII слова на Григорий Богослов (Назиански), (XIII ГБог), издадени от А. Будилович, 1875.

Пандектите на Антиох (АПанд), библейските цитати са публикувани от архим. Амфилохий, 1880.

Първо слово против арианите на Атанасий Александрийски в превод на Константин Преславски (I Ариан), издадено от А. Ваян, 1954.

Симеонов сборник в препис от 1073 г. (Сим. 1073), издание 1883; 1965.

Симеонов сборник от 1076 г. (Сим. 1076), издание 1965.

е) *Гръцки новозаветни издания*

Тъй като старобългарският апостолски текст е преводен, при анализа на езиковите му особености се налага той непрекъснато да се съпоставя с гръцкия му оригинал. Новозаветният гръцки текст се привежда по две критически издания: на *Е. Нестле* (1932) и на *К. Аланд* (1975) и по едно *синодално издание от 1946 г.* Привлечени са също и някои съществени разночетения на гръцкия текст, публикуван от архим. Амфилохий в изданието на Карп, даваме и издирения успореден гръцки текст на апостолските цитати от споменатите ръкописи на старобългарската книжнина. (По-нататък за формите гръцки, -а, -о и мн. ч. -и се използува съкращението гр.)

*

Няма съмнение, че като езиков материал употребените в старобългарската книжнина старозаветни и новозаветни цитати са твърде удобни за сравнителни проучвания, тъй като предоставят практическата възможност за пълна текстова съпоставимост със старобългарските преводи на библейските книги.

Неоправдано е да се твърди, че цитираният библейски текст в старобългарските неканонични паметници и в произведенията на старобългарските писатели е съвсем пренебрегван досега от изследователите. Напротив, цитатите от Библията в старобългарската книжнина винаги са привличали вниманието на палеославистите. Ролята на библейските цитати като градивен материал и конкретните им функции в текстовата структура на средновековните преводни и оригинални произведения нерядко са предмет на специални научни изследвания (Naumov, 1983; Станчев, 1982: 66—75; вж. и библиографския преглед у Алексеев, 1985: 74—75). И все пак смятаме, че по-цялостни и по-задълбочени конкретни проучвания върху този ценен материал все още липсват и сведенията, които съдържат библейските цитати, са недостатъчно оползотворени в науката. Може да се каже, че досегашните изследвания върху цитатния материал имат по-общ, повече литературноисторически и извороведчески характер, отколкото езиков и текстологически.

Отбелязването на цитираните откъси от Библията по страниците на старобългарската преводна и оригинална литература се е превърнало повече в необходим атрибут на издателската техника, докато използуването на цитатния материал за конкретни езикови и текстови проучвания е сравнително по-рядко явление в палеославистиката. Обикновено в изданията на ръкописите наличието на библейски цитати се отбелязва под линия, в самия текст или пък в приложения текстов коментар. По-рядко се практикува прибавянето на специални списъци с регистрираните библейски цитати, съдържащи точни указания за мястото им в публикувания текст. Макар отделянето на местата с цитиран библейски текст да има дълга и утвърдена вече традиция в славистичната наука, до пълно уеднакяване при отбелязването на цитатите не се е стигнало и издателите по собствено предпочитание използват един от споменатите начини на посочване. И за да бъдем по-конкретни, ще споменем както по-новите и по-усъвършенствуваните издания на старобългарските и среднобългарските паметници, така и някои от по-старите издания, без да претендираме за пълна изчерпателност.

Под линия, отделно от текстовите бележки с маркиране на началната и крайната дума са посочени библейските цитати в последното издание на Супрасълския сборник (Заимов, Капалдо, 1982—1983). Отделно от текстовите бележки, но без да са означени границите им, са отбелязани цитатите и в изданието на Беседата против богомилите от Презвитер Козма (Попруженко, 1936).

Сред текстовия коментар на всяка страница са посочени библейските цитати в изданието на Синайския евхологий и на Синайския служебник (Nahtigal, 1942), в по-предишното издание на Супрасълския сборник (Северянов, 1904), в изданието на Първото слово против арианите на Атанасий Александрийски (Vaillant, 1954), в изданието на XIII слова от Григорий Богослов (Будилович, 1875), а също и в последното издание на Йоан-Екзарховия превод на „Шестоднев“ (Aitzetmüller, I—IV, 1958—1971).

Сред публикувания текст са отбелязани библейските цитати в Пространните жития на славянските първоучители Кирил и Методий (Климент Охридски, 1973), в изданието „Патеричните разкази в българската средновековна литература“ (Николова, 1980). В изданието на Климентовите слова и поучения практиката е различна: посочването е сред публикувания текст или в приложения коментар накрая, а в някои произведения библейските цитати изобщо не са отбелязани (Климент Охридски, 1970, 1977).

Списъци на библейските цитати към изданията прилагат А. Будилович, М. Попруженко, Р. Нахтигал, А. Достал в последното издание на Клоцовия сборник, Р. Айцетмюлер (срв. Будилович, 1875; Попруженко, 1936: CXXV—CXXIX; Nahtigal, 1942: 409—414; Dostal, 1959: 308—309; Aitzetmüller, VII, 1975: 505—510).

В малък брой издания се прави текстова съпоставка на цитатния материал със старобългарските преводи на библейските книги. Като примери могат да се посочат изданието на Беседата против богомилите от Презвитер Козма (Попруженко, 1936: CXXIX—CLII), изданието на две от словата на Йоан Екзарх (Иванова-Мирчева, 1971: 51—52, 127—131), последното издание на Йоан-Екзарховия превод на „Небеса“ или „Богословие“ (Sadnik, 1967: 201—209; 1981: 171—188; 1983: 117—136). Езиков и текстов анализ на цитатния материал е направен в изданието на М. Попруженко и на Д. Иванова-Мирчева, а с езиково обследване на библейските цитати в Клоцовия сборник, в Супрасълския сборник, както и в Йоан-Екзарховите преводи на „Шестоднев“ и „Небеса“ специално се занимава чешкият палеославист В. Вондрак (Vondrák, 1890, 1896, 1903).

Направеният кратък преглед няма за цел да противопостави споменатите издания, нито пък да прави оценка на техните достойнства, но според нас естествено и основателно се налага изводът, че повече са спечелили онези издания, които имат по-универсално предназначение и са снабдени с богат справочен апарат на употребените библейски цитати, защото те са по-пригодни за конкретни езикови и текстови проучвания. А несъмнено и най-беглото сравнение на цитатите с текста на старобългарските библейски преводи може да даде някаква, макар и обща представа за текстовата история на издаваното произведение.

При проучването на цитатния материал обикновено се търси отговор на 3 основни въпроса: 1) какви библейски цитати са употребени в текста на изследвания паметник; 2) наново ли са преведени цитатите или са извлечени от готови книги; 3) към коя редакция на библейския текст се отнасят тези цитати (Алексеев, 1985: 74—75). По принцип тези основни въпроси са засегнати в по-малка или в по-голяма степен в повечето досегашни изследвания, но невинаги са така ясно и конкретно формулирани в писмен вид, както е направил това А. Алексеев. По негово мнение при съвременното състояние на изследванията в палеославистиката задоволителен отговор може да се даде само на първия въпрос· Решаването на другите два се натъква на някои сериозни трудности (Алексеев, 1985: 75), свързани най-вече с липсата на критически издания на старобългарските библейски книги, както и на конкретни сведения за тяхната текстова история.

Засега в науката е известно само, че първите старобългарски преводи на най-необходимите за богослужението християнски книги (Псалтир, Евангелие с Апостол и избрани църковни служби) са направени от славянските просветители Кирил и Методий непосредствено преди заминаването им за Велика Моравия. В известните досега източници за жизнения и творческия път на славянските първоучители няма преки указания за обема на тези първи преводи, за гръцките оригинали, от които са направени, за по-сетнешната съдба на първоначалните Кирило-Методиеви преводи по славянските земи. Възможностите за откриване на нови извори с конкретни сведения по тези въпроси са почти изключени, тъй като по принцип средновековните книжовници не съобщават подробности около творческата история на произведенията.

Единствени възможности ни предоставя конкретният езиков и текстов анализ на първите старобългарски преводи на библейските книги, които са достигнали до нас в преписи от края на X и от XI в. Следователно тези преписи са с век, век и половина по-късни от епохата на славянските първоучители и не отразяват абсолютно точно езика на Кирило-Методиевите оригинали, но несъмнено тези оригинали лежат в тяхната основа.

Преди да се пристъпи към осъществяването на необходимите за науката критически издания на старобългарските библейски книги, е нужно чрез конкретните изследвания да се възстановят, ако не изцяло, то поне в задоволителна степен, някои от най-характерните езикови особености на първоначалните Кирило-Методиеви преводи.

Напоследък се изразява мнение, че независимо от многото спорни и нерешени въпроси около оригиналните творби и преводите на Кирил и и Методий вече е назрял моментът за издаване на техните съчинения, тъй като досегашните методи на изследване са развити докрай и обликът на съвременния етап от изследователските търсения е добил вече своя завършен вид (Николова, 1987: 72).

Едно от важните обстоятелства, което непременно трябва да се има предвид при езиковото проучване на старобългарските преводи, е не само отсъствието на стабилен библейски текст, но дори и липсата на стремеж за налагане на такъв в допечатната епоха (Алексеев, 1985: 77). Нестабилността на текста в достигналите до нас писмени паметници е продукт преди всичко на ръкописната традиция, при която трудно се стига до създаването на обща книжовна норма. Текстовата нестабилност е била присъща черта на гръцките книги, използувани като оригинали при превеждането; тази черта е наследена и в старобългарските преводи и намира израз в множеството варианти, които съществуват под формата на разночетения по отделните преписи.

Без съмнение изданията на съчиненията и преводите на Кирил и Методий трябва да бъдат критически по тип, но при конкретното им осъществяване възникват множество трудни за решаване проблеми, свързани с привличането на най-подходящите и най-близките до първоначалните преводи преписи и с избора на основния текст в изданието (Николова, 1987: 77).

Един от най-сложните проблеми, с които се сблъскват изследвачите при проучването и публикуването на Кирило-Методиевите преводи, е проблемът за тяхната гръцка основа. Досега въпросът за гръцките оригинали, от които са превеждали Кирил и Методий, е разглеждан най-вече във връзка с историята на старобългарския евангелски текст. Не може да се каже, че напоследък е направено нещо по-съществено от постигнатото през 30-те години на нашето столетие (трудовете на Й. Вайс) в издирването на гръцките текстове, послужили за оригинали на старобългарския евангелски превод, а това в еднаква степен важи и за оригиналите на другите библейски книги. Изобщо основателно може да се твърди, че въпросът за гръцките оригинали на първите старобългарски преводи все още стои открит в науката. Неговото успешно решаване изисква търсенето на нови пътища и изследователски методи, обединяването на усилията на по-широк кръг специалисти.

Не по-малко са спорните въпроси около по-сетнешната съдба на първоначалните Кирило-Методиеви преводи и въпросите, свързани с тяхната допълнителна обработка по славянските земи. Несъмнено установените в науката по-късни редакции на първите старобългарски преводи се нуждаят от нови подробни проучвания и допълнителни уточнения.

В лингвистиката все още липсва системно изградена научна методология за езиковото и текстовото изследване на цитатите. За значението на този ценен езиков материал в старобългарските текстове вече стана дума, но неговото проучване поставя редица проблеми, свързани с изясняването на същността и характера на цитираната реч, с различните ѝ форми на реализация в текста и с нееднаквото използуване на цитатите в отделните стилове на речта.

Най-общо цитираната реч се определя като вид чужда реч или според Волошинов „реч в речта, съобщение в съобщението“ (цит. по Якобсон, 1975: 95—96). Чрез цитираната реч се изказват мисли, усвоени от говорещия или пишещия в тяхната изразителна форма. Цитираната реч, особено в пряката си форма (пряко цитиране), се отличава от другите видове чужда реч по степента на точност при нейното възпроизвеждане (Чумаков, 1975: 59). Цитатът запазва всички особености на чуждото изказване, предавайки го дословно. От чисто текстологическо гледище цитатите се определят като текстови откъси, които се характеризират с вътрешно текстово синтактично подчинение (Дресслер, 1978: 129).

В научното изложение цитатите изпълняват ролята на свидетелски показания, но се използуват и като добре оформен езиков материал, с помощта на който могат да се изразят и собствени мисли. В зависимост от конкретните функции на цитатите в изложението някои автори ги разграничават и класифицират в 3 групи: цитати-тезиси, цитати-аргументи и изразителни цитати (Иконников, 1982: 126).

Според степента на точност при възпроизвеждането на чуждото изказване или мисъл от автора цитирането може да бъде пряко, перифраза, реминисценция или свободен преразказ. Някои автори разграничават по друг начин модификациите на цитирането. Те отделят: преки цитати (собствена цитирана реч), реч, изразяваща сентенции (най-вече пословици и поговорки), добавъчна пряка реч и разсеяна пряка реч (Чумаков, 1975: 59—60).

Корекциите в текста на цитираната реч, волни или неволни, довеждат до промени, които са плод на различни идентификации, интерполации и аналогии. Обикновено в синтактичните конструкции с цитирана реч проява на творчество е само авторската въвеждаща част (репрезентиращият компонент), докато цитатът се привлича като готов текстов отрязък, който в зависимост от целите, преследвани от пишещия или говорещия, може да получи различна стилистична натовареност. Формите на явното, скритото и полускритото цитиране са твърде разнообразни, различни са и нюансите на авторовото отношение при актуализирането и приобщаването на цитата към контекста на общото изложение. Отношението към цитата може да бъде двусмислено, а често тази двусмисленост е преднамерено търсена от автора (Бахтин, 1975: 433).

Няма основания да се твърди, че в цитирането изобщо липсва творчески елемент. Той се проявява в подбора на източниците, в изразеното отношение към цитата, което характеризира позициите на автора, а умението да се цитира е преди всичко проява на дарба и познания.

Що се отнася до употребата на библейските цитати, при нея не може да се търси разнообразие в авторовото отношение към цитата. По принцип библейските цитати са „висша санкция на текстовото съдържание“, чрез тях се търси абсолютната истина; употребени в речта на героя, те ѝ придават изключителния авторитет на свещеното писание (Станчев, 1982: 66—71).

Употребените в старобългарската книжнина библейски цитати по своята същност са откъси от преводни произведения и затова при текстологическото им проучване трябва да се имат предвид редица особености.

Преди всичко не бива да се забравя, че всяко преводно произведение е продукт на особен вид трансформационна дейност, наречена превеждане или превод. Изучаването на съдържащия се в него текст по принцип трябва да се съпровожда с проучвания върху отношението му към другоезичния оригинал. Често съдбата на преводното произведение е твърде усложнена от възможностите за по-късни допълнителни обработки, които целят потясното сближаване на превода с неговия другоезичен оригинал. Освен това преводните произведения предоставят сравнително по-ограничени възможности за използуване на тяхното съдържание и за изучаване спецификата на стила им, защото ролята на преводача не може да се приравни с тази на автора (Лихачев, 1983: 404).

Важността на резултатите, които могат да се получат при съпоставката на преводите с техните другоезични оригинали, е твърде отдавна оценена в езикознанието. Самата съпоставка дава представа за две различни езикови системи — езика на оригинала и езика, на който е направен преводът (превеждащия език), а заедно с това тя предоставя възможност да се видят и редица особености на езиците, които остават скрити при използуването на други изследователски методи. Съпоставянето на превода и неговия оригинал прави възможно и анализирането на системата от конкретни взаимоотношения между двата езика, а при сравнението се установяват също и общите елементи, и специфичните изразни средства и възможности на двата езика (Левий, 1974: 35).

Знае се, че самият процес на превеждане протича в съзнанието на преводача без пълното преосмисляне на неговия механизъм и затова е малко достъпен за наблюдения. Единственият източник за анализиране на преводаческите факти е текстът на превода, който може да се съпостави с текста на оригинала. Тъй като изследвачът има пред себе си само резултата от преводаческия процес — текста, главно от него той черпи данни за особеностите на превеждащия език (Комисаров, Туровер, 1977: 23).

Независимо от по-малкия или по-големия им обем текстовите отрязъци които наричаме цитати, отразяват особеностите на книжовния език. За разлика от говоримата реч книжовният език има винаги по-ярко изразен нормиран характер. Неговите норми се отличават както със своята по-голяма стабилност, а някои изследователи даже говорят за консервативност на езиковите средства и норми в книжовния език (Матезиус, 1967: 378—393), така и с по-голямата си стилистична и функционална диференциация (Едличка, 1967: 544—556).

Във връзка с описанието на конкретния лексикален материал на книжовния език често се прибягва до въвеждането на термина *лексикална норма*. Някои учени приемат, че достигналите до нас старобългарски паметници, макар и твърде близки по езикови особености и по речников състав, по словоупотреба се разпадат на групи, всяка от които се характеризира с определено лексикално своеобразие, със своя лексикална норма (Цейтлин, 1977: 19—42). И понеже по-голямата част от старобългарските паметници са по-късни преписи на преведените от Кирил и Методий богослужебни книги, в тясна връзка с лексикалната норма следва да бъде разгледан въпросът и за преводаческата норма.

В преводаческата теория се смята, че нормативността при превеждането е силно ограничена. Действително, като се има предвид, че самият процес на превеждане е лично, творческо дело, тъй като от съществуващите няколко конкуриращи се езикови изразни средства в превеждащия език преводачът по своя воля предпочита употребата на едно от тях като еквивалент на изходния, оригиналния текст, възможностите за нормиране, т. е. за изработване на нормативни принципи и правила на превеждане, са доста минимални (Федоров, 1968: 26; Васева, 1980: 17—18). И все пак, при все че стандартизацията на преводаческите похвати е невъзможна, тъй като решаваща роля винаги играе контекстът, конкретният случай (Федоров, 1968:26), наличието на общи и сходни способи за изразяване на едни и същи граматични значения в двата езика, както и липсата на повече изразни възможности довеждат до уеднаквяване и закономерно повторение на преводаческите похвати, които придобиват нормиран характер. В такъв смисъл може да се каже, че терминът *преводаческа норма* е основателен и има право на съществуване, а що се отнася до старобългарските преводи, трябва да се добави, че закономерното и редовно повторение на еднаквите преводачески похвати и изразни средства, които предават определен тип граматични значения и междусловни отношения от гръцкия оригинал, е все още недостатъчно разкрито и описано. Затова съвсем основателна е констатацията, че досега при изучаването на старобългарските паметници в лексикално отношение изследвачите обръщат внимание главно на отстъпленията от нормата вместо на самата норма, която трябва да бъде основен ориентир и обект от първостепенна важност (Ходова, 1968; 96).

Преводаческата норма, в частност лексикалната и граматичната, може да носи белезите на установената писмена традиция, а освен това тя може да се свърже със специфичните черти на формиралите се книжовни и преводачески школи. При характеристиката на преводаческите норми изключително важен е въпросът за влиянието на оригинала в процеса на превеждането и за проявеното отношение към него от страна на преводача. Смисловата и стилистичната вярност към оригинала е основният показател за пълноценността на даден превод (М. Иванова, 1980: 163).

В тясна връзка с проблемите на книжовния език трябва да се разглежда и въпросът за вариативността или варирането на езиковите изразни средства. Като езиково явление варирането се характеризира с „конститутивния функционален признак 'взаимозаменимост' върху основата на общ семантичен вариант" (Дограмаджиева, 1980: 52). Вариативността е обусловена от наличието на тъждествени и сходни по значение форми и изразни средства — т. нар. формално излишество, което е естествено свойство на езика. Варирането предопределя неустойчивостта на езиковите норми, или по-точно неустойчивостта на нормите е следствие от варирането.

Самият процес на нормиране, който в основата си е един вид уеднаквяване, довежда до известно ограничаване на вариантите, но не и до тяхното пълно отстраняване, защото книжовната норма се опира не само върху устойчивите и константните елементи на фукциониращата езикова система, но и едновременно с това тя се характеризира и с допустими в пределите ѝ колебания и варианти (Семенюк, 1965: 48; 1970: 549—596).

Между нормата и варианта има двустранна зависимост: от една страна, характерът на вариативността в съчетание с редица други признаци определя спецификата на нормите в литературния език, а от друга — именно нормата установява числото и типовете на допустимите варианти, а също и регулира тяхната употреба.

За книжовния език е характерна не само определена степен на константност в нормативните реализации, но и известен набор от варианти, основан върху принципа на избирателността. От своя страна характерологичната функция на вариантите предопределя тяхното стилистично разслоение и необходимостта от избор при използването им в различните стилове.

Вариативността се проявява по-широко в областта на лексиката, докато в граматиката тя е по-ограничена, тъй като в езика арсеналът от граматичните изразни средства е винаги по-ограничен.

Понеже в по-голямата си част старобългарските паметници са преводи от гръцки език, под лексикална вариативност в тях обикновено се разбира, от една страна, преводът на една гръцка дума с разни старобългарски лексикални единици, а от друга, замяната на една старобългарска дума с други близки по значение или тъждествени с нея в различните преписи на паметниците. Лексикалната вариативност е твърде характерна за старобългарските паметници и за по-късните им преписи.

Един от най-трудните въпроси в палеославистиката е въпросът за причините, които обуславят вариативността на езиковите изразни средства и по-специално присъщото на отделните преписи лексикално вариране. Когато се анализират в теоретичен план причините, пораждащи вариативността, преди всичко се отбелязва възможността за съединяване във функциониращата езикова система на различни по време и произход елементи и възможното обединяване в нея както на по-стари, така и на по-нови форми и явления, образуващи съотносителни вариантни двойки или редове (Горбачевич, 1975: 55).

Въпросът за лексикалните варианти по старобългарските паметници не може да бъде решен еднозначно. Има основания да се предполагат разни причини както от вътрешен, така и от външен характер, които са довели до езиковата вариативност в писмените паметници. Явно е, че тези причини не могат да се противопоставят и не може една от тях да бъде пренебрегвана за сметка на друга, тъй като се отнасят към разни по тип замени (за причините, обуславящи вариативността, вж. уводната част).

Независимо от своя фрагментарен вид и различните функции в текстовата структура на произведението на цитатите са присъщи всички особености на книжовния език и затова текстът им следва да се анализира с оглед на нормативността и вариативността на съдържащите се в тях езикови изразни средства.

Наличието на множеството нерешени въпроси около първите славянски преводи на библейските книги (за които стана дума по-горе) не обезсмисля проучването на цитатния материал от неканоничната старобългарска книжнина и от произведенията на старобългарските писатели. Обследването на библейските цитати предоставя възможности, които са още недостатъчно използувани в палеославистиката. От една страна, изучаването на библейските цитати спомага за изясняването на конкретната текстова история на дадена книга, а от друга страна, те свидетелствуват за по-късните промени и за развитието на самия библейски текст.

Идеята за издирването и проучването на апостолските цитати не е чужда още на първите изследвачи на старобългарския превод на Апостола. До известна степен интересът към този текстов материал се подбужда и от липсата на ранен апостолски препис от чист старобългарски тип; чрез привличането на цитатите от Апостола в старобългарските паметници донякъде се търси компенсация на тази липса. Такова становище е застъпено в монографията на Г. Воскресенски върху старобългарския превод на Апостола, но авторът не успява да осъществи своето намерение за конкретно проучване на апостолските цитати в старобългарската книжнина (Воскресенский, 1879: 7—15).

Сравнение на апостолските цитати от Беседата на Презвитер Козма с отделни ранни преписи на Апостола направи в своето издание М. Попруженко (Попруженко, 1936: CXXIX—CLII), а неотдавна апостолските цитати по преславската редакция у Козма бяха специално анализирани от И. Добрев (Добрев, 1984: 44—62).

ВЕНЕЦИАНСКИЯТ ДИСПУТ НА КОНСТАНТИН-КИРИЛ ФИЛОСОФ, ОТРАЗЕН В НЕГОВОТО ПРОСТРАННО ЖИТИЕ, И ПРОБЛЕМИТЕ НА ПЪРВОНАЧАЛНИЯ КИРИЛО-МЕТОДИЕВ СТАРОБЪЛГАРСКИ ПРЕВОД НА АПОСТОЛА

Около полемичното творчество на Константин-Кирил в науката все още съществуват множество нерешени и спорни въпроси. По сведенията на житиеписеца младият Константин-Кирил е бил известен не само с голямата си ерудиция на учен, философ и богослов, но и с изключителното си ораторско изкуство и с блестящия си талант на полемист. И тези негови качества са причина той да бъде включен в специални дипломатически мисии.

В Пространното житие на славянския първоучител се съобщава за водените от Константин многобройни диспути по различни поводи и въпроси, последният от които е с триезичниците във Венеция. И понеже по обем описанието на тези спорове заема повече от половината текст на житието (около 56%), това дава основание на някои изследвачи като чешкия учен В. Вавржинек да определят този най-важен извор за живота и дейността на славянския първоапостол като своеобразен богословски компендиум, съставен от извадки из Кирилови съчинения и поставен в агиографски рамки (цит. по Флоря, 1981: 42; Николова, 1983: 343).

Основният спор, който се води в науката, е дали има основания да се говори за съществуването на такива полемични Кирилови творби и доколко на тези места в житието могат да се търсят текстове, излезли изпод перото на Константин-Кирил, или пък се касае за агиографски похват, използуван от автора на житието. Изказаните досега мнения са доста различни и в редица случаи коренно противоположни (вж. прегледа на Николова, 1983: 341—343).

Според традиционното мнение, настанено твърде отдавна в палеославистиката, защитата на писмеността на роден език, известна и с наименованието „беседа против триезичниците", е извадка от оригинална Кирилова полемична творба, предадена дословно от житиеписеца. За такова предположение обикновено се изтъкват разни доводи, но най-важният от тях е, че този откъс от житието носи белезите на Кириловата мисъл и по стил рязко се отличава от стила на житиеписеца. По своята конкретност, убедителност и простота използуваните от Константин-Кирил похвати в пренията твърде много се различават от похватите на византийските полемисти.

В този диспут с триезичниците в най-голяма степен се проявяват ораторските способности и голямата дарба на полемиста Кирил, който отлично познава и умело използува текста на свещените книги. Здравата логика, излагането на мисълта под формата на сполучливи и остроумни сравнения, популярността на изложението, голямата стегнатост и конкретност, блестящата ерудиция, а също и теоретичните доводи, извлечени от християнските книги — всички тези черти, както изтъква А. Воронов, твърде много подхождат на Константин-Кирил (Воронов, 1877:62; Grivec, 1923—1924: 45; Михайлов, 1925: 444—445).

Отзвуците от теоретичните доводи на Константин-Кирил в защитата на писмеността на роден език, а именно употребените апостолски цитати от I Кор. 14:4 и Фил. 2:11 в писмото на папа Йоан VIII до моравския княз Светополк, от I Кор. 14:39 в Кристияновата и в Чешката легенда, свидетелствуват за голямата популярност на тези доводи сред съвременниците на солунските братя. Употребата на посочените апостолски цитати в писмото на папа Йоан VIII едва ли може да се приеме като сериозно доказателство за съществуването на самостоятелна Кирилова полемична творба, с която е бил запознат римокатолическият църковен глава, както предполагат някои изследователи, тъй като същите аргументи са могли да бъдат извлечени направо от Константин-Кириловото пространно житие.

Речта на Константин-Кирил във Венеция е един от най-често коментираните и анализираните пасажи на житието. В нея са намерили израз демократичните и прогресивните възгледи на славянския първоучител, който защитава правото на всеки народ да създава писменост на своя език и умело отхвърля всички нападки срещу славянската книжнина. Сравнително по-малко е изследван този откъс от житието в композиционно и текстово отношение. Обикновено се проследява ходът на изложението: общофилософският увод с основния тезис за равенството на всички народи, изброяването на народите, които имат своя писменост, в което изследвачите откриват някои неточности, и накрая приложените библейски цитати последователно от Псалтира, Евангелието и Апостола, които се използуват като аргументи, без да се съпровождат от допълнителен коментар (Флоря, 1981:135). Кои Кирилови идеи и твърдения се аргументират с употребения дълъг цитат из Апостола, все още не е достатъчно и цялостно изяснено в досегашните изследвания. Някои считат, че този цитат е използуван в качеството на основен довод за оправдаване на славянските преводи на библейските книги (Матхаузерова, 1985:37—41), но неговият голям обем дава основания да се потърсят в него мотиви и за другите идеи, застъпени във философския увод. Не е съвсем ясно защо в част от житийните преписи се изпускат отделни стихове. Някои изследвачи мислят, че съдържанието на 34—37 стих не се отнася до предмета на спора, а до положението на жените в раннохристиянските общини, и затова тези стихове съзнателно не се привеждат (Иванова, 1986:508).

Мнозина учени виждат оригиналността на Константин-Кирил в интерпретацията на този апостолски цитат, съдържащ думите на ап. Павел за безплодността на християнската проповед и молитва, произнасяна на непознат език, и умелото му използуване в защитата на славянската писменост и култура.

Проблемите, свързани с ключовото място на дългия апостолски цитат в диспута с триезичниците, както и с тълкуването на неговото алегорично и символно значение, са интересни, но те са извън обсега на нашето внимание

*

Засега само в изданията на отделни житийни преписи от П. Лавров и от Ф. Гривец — Ф.Томшич дългият цитат от Първото послание на ап. Павел до коринтяните (гл. 14: ст. 5 –40) е сравнен със запазените най-ранни апостолски ръкописи, но сравненията имат повече за цел да отбележат текстовите разлики и от тези съпоставки не се правят никакви изводи за езиковите особености на старобългарския апостолски превод (Лавров, 1930: 31—33; Grivec—Tomšič, 1960:89—90, 137—138). Някои конкретни съображения върху превода на отделни изрази от цитата изказа полският изследовател Т. Лер-Сплавински (срв. Лер-Сплавински, 1955: 307—310).

В следващите редове ще сравним този цитат от Пространното житие на Константин-Кирил с текста на запазените най-ранни апостолски преписи, и то главно с онези, чийто текст е издаден или проучен. За основа при сравнението използуваме текста на Слепченския апостол, а онази част от цитата, която липсва в Слепченския препис, съпоставяме с текста на Охридския апостол. Житийния текст привеждаме по Загребския Владиславов препис от 1469 г., който е най-ранният датиран сред известните досега преписи. Под линия отбелязваме разночетенията от привлечените 22 други житийни преписа и от най-ранните издадени и проучени апостолски ръкописи. Успоредно със старобългарския текст даваме и паралелния гръцки текст на Апостола.

При проучването на ръкописите, особено на онези, познати в повече преписи, текстологическите и езиковите изследвания са взаимно свързани и често практически неразделими. Анализът на Пространните жития на Кирил и Методий с оглед на езиковите им особености се затруднява значително, тъй като трябва да бъде съпътствуван от конкретни предложения за първообраза на житийния текст, както и за по-късните промени, внесени в него. Това в по-голяма степен важи за житието на Константин-Кирил, понеже от него няма запазен по-ранен препис, по-близък до епохата, когато е било съставено.

При анализа на езиковите съответствия между старобългарския и гръцкия текст на Апостола и на отразената в превода лексикална синонимия се опираме основно на двете изследвания на В. Ягич върху старобългарските писмени паметници (Jagić, 1913; 1919—1920). Вземаме предвид и проучванията на К. Хоралек върху старобългарския евангелски превод (Horálek, 1948; 1954), на А. Лвов върху лексиката на старобългарските писмени паметници (Львов, 1966), както и множеството други изследвания, в които са анализирани новозаветният текст и текстът на Кириловото пространно житие.

Сравнявайки текста на цитата от житийните преписи с ранните апостолски ръкописи, вниманието ни ще бъде насочено главно към описанието и анализа на старобългарските книжовни норми с оглед варирането на езиковите изразни средства и отражението на тези норми в старобългарския апостолски и евангелски превод. Далеч сме от мисълта за осъществяването на конкретна и точна текстова реконструкция на първоначалния Кирило-Методиев апостолски превод, защото при сегашното състояние на проучванията това е рисковано и почти невъзможно; все пак чрез съпоставката на старобългарския превод с паралелния гръцки текст си поставяме за цел да изкажем някои съображения относно езиковите особености на първия славянски превод на Апостола, за застъпените в него старобългарски преводачески норми и доколко лексикалните и граматичните особености на първоначалния превод са запазени в отделните житийни и апостолски преписи.

Нашата представа за езиковите и текстовите особености на първия старобългарски превод на Апостола, както и за първоначалния текст на Кириловото пространно житие несъмнено би била по-пълна, ако стигналите до нас преписи показваха по-голямо единство в езиково и текстово отношение. Тогава последователното наличие на дадена езикова особеност ако не във всички, то поне в преобладаващата част от преписите съвсем лесно и основателно би могло да се отнесе към първоначалния житиен или апостолски текст. В действителност обаче това съвсем не е така. Сравнителното текстово проучване на преписите ни убеждава твърде красноречиво в съществуването на големи различия между тях както в правописно, така и в езиково отношение.

Понякога доста големи разлики и непоследователности в застъпването на определени правописни и езикови норми се откриват и в един и същ ръкопис. Тези разлики може да са резултат от подготовката и грамотността на преписвача или преписвачите и от различно отношение към текста на протографа. Затова в отделните по-късни преписи е налице и преднамерен стремеж към архаизация, и рабско копиране на оригинала, но и склонност на преписвача към езикови промени с цел да се направи по-разбираем текстът, да се изрази смисълът му с по-понятни и предпочитани от него езикови средства. Така че немалка част от модификациите на текста в отделните преписи може да бъде обусловена от многократните преписвания и свързаните с тях пропуски, добавки и опростявания вследствие на собствен прочит и разбиране на протографа. А като се има предвид, че намесата на преписвача (кописта) може да е несистемна и непоследователна, защото в основата си тя е израз на неговата воля и предпочитания, твърде трудно е да се отдели по-късната текстова преправка от съхранената в преписа особеност, която е била присъща на първоначалния превод или на оригиналния житиен текст. В такъв смисъл има основание да се приеме твърдението на някои изследвачи, че всеки текст или откъс от него в състава на ръкописа е относително самостоятелен и има различна история (Жуковская, 1976: 130).

Поради опасност от текстова претрупаност разночетенията от житийните и апостолски преписи, обусловени от очевидни преписвачески грешки, няма да бъдат коментирани. Няма да отразяваме и всички пропуски и добавки — резултат от преписваческа небрежност. По принцип ще бъдат отбелязани само онези текстови деформации, които имат опора в гръцките апостолски преписи. Всички текстови разночетения в използваната от нас гръцка версия на Апостола, които не са намерили отражение в старобългарския превод по отделните преписи, също няма да бъдат отбелязвани.

Конкретният лингво-текстологически анализ след всеки апостолски стих се гради върху основните теоретични положения, изложени в уводната част на работата. Имат се предвид особеностите при езиковото проучване на преводните произведения и специфичните трудности при обследването на библейските цитати в старобългарската неканонична преводна и оригинална литература. Наличието на определена системност и нормативност в първите старобългарски преводи и в преводите на книжовниците от Преслав, Охрид и Търново дава основание да се говори за съществуването на преводачески школи в България в периода IX—X в. до XIV в. (Иванова-Мирчева, 1977: 37—49; 1980: 80—87; 1987: 89—123). Всяка преводаческа школа е притежавала своя система от преводачески принципи и норми, които се утвърждават и налагат като задължителни изисквания към всеки преводач. Такива са били изискванията за пословно съответствие (пословен превод), за светостта и неприкосновеността на религиозно-догматичната литература, за примата на съдържанието при превеждането, за количествената и позиционната идентичност на думите в превода (Минчева, 1981: 30—31; 1982: 30—31).

В лявата колонка привеждаме цитирания апостолски текст от Кириловото житие по преписа на Владислав Граматик от 1469 г., а в дясната изнасяме съответните места (глава, стих) от Слепченския апостол. Липсващите в него стихове допълваме от Христианополския апостол. Под новозаветния гръцки текст изнасяме и цитатите от анализираната тук част на Първото ап. Павлово послание, които се срещат по страниците на старобългарската преводна книжнина и в произведенията на старобългарските писатели. Разночетенията от житийните и от останалите ранни апостолски преписи даваме под линия след всеки стих (преписите на Кириловото житие се означават с арабски цифри според номера им в списъка, изнесен в уводната част на работата, а апостолските преписи отбелязваме с възприетите съкращения).

ЖК, гл. XVI	Слепч, I Кор. 14: 5
велю же въсѣмь вамь гл҃ати єзыкѡⷨ, паче же да прорицаєте; болїи бѡ прорицаєи, нежели гл҃юи єзыкы, развѣ аще не сказуєть да и црькви създаніє прїимеⷮ	веля же вамъ г҃лти ѫзыкъı паче же да прорицаєте болии бо прорицаѫ нежели гл҃ѧ ѫзыкъı развѣ аще не сказаєтъ да ц҃ркви създаниє при-метъ

гр. θέλω (δὲ) πάντας ὑμᾶς λαλεῖν γλώσσαις, μᾶλλον δὲ ἵνα προφητεύητε μείζων δὲ ὁ προφητεύων ἢ ὁ λαλῶν γλώσσαις, ἐκτὸς εἰ μὴ (ἢ ὁ) διερμηνεύῃ (-ων, -ευει), ἵνα ἡ ἐκκλησία οἰκοδομὴν λάβῃ

хощꙋ 1—15, 20, 21; же липсва в 1—3, 5—9, 14, 15, 20; да вси ꙗзыкы глете 1, 2, 4, 7, 10—12, 15; вси липсва в 3, 5, 6, 8, 9, 14, 20; ꙗзыкы липсва в 22; или 3, 5, 6, 8, 9, 14; болши 1—12, 14, 15, 20; ꙋбо 1—12, 14, 15; или 13, 17, 19; неже 3, 5, 6, 8, 9, 14,

волѧ — Охр; всѣмъ вамъ — Христ, Шиш, Карп, вамь всѣмь — Мат, вамъ липсва в Църк; въı гл҃ати — Охр; проричете — Охр; бо оубо — Шиш, Христ, бо есть — Стр, Хвал, оубо — Тълк; проричѫи — Охр, прорицаѫи — Стр, Шиш, Христ, Църк, Мат, Карп;

22; **не** липсва в 6—12; **сказаетъ** 1—12, 14—20; **и** липсва в 1—12, 14, 15; **създаніе** 2.

црькы — Шиш, Христ, Мат, **ц҃рквь** — Църк.

Преводът на πάντας ὑμᾶς λαλεῖν (accusativus cum infinitivo) със старобългарското **вьсѣмъ вамъ гл҃ати** (dativus cum infinitivo), запазен в апостолските и в някои житийни преписи, вероятно е бил присъщ на първоначалния Кирило-Методиев превод. Тази старобългарска конструкция често се използува от славянските първоучители като адекватен превод на инфинитивната винителна конструкция от гръцкия текст. В този стих тя се управлява от глагола θέλω(ἐθέλω), предаден в старобългарския превод с **велѭ** и **хоштѫ**; среща се и превод с **волѭ** от **волити**, както е в Охр (за предаването на този гр. глагол в старобългарския евангелски и апостолски превод вж. Ягич III, 1920: 9). Текстовият вариант **хоштѫ да вьси ꙗзыкы гл҃ете**, който се среща в руските житийни преписи, изглежда резултат от по-късна промяна. Доближен до гр. оригинал е преводът в Охр, срв. **волѭ же вы гл҃ати ѫзыкы**. Инфинитивната дателна конструкция е запазена в Шиш, Христ, Карп, Стр, Мат, Хвал, докато в Слепч **вьсѣмъ** е пропуснато от преписвача, а в Църк липсва местоименната форма **вамъ**.

Полският учен Т. Лер-Сплавински смята, че изразът **глаголати ꙗзыкы** е неточен превод на λαλεῖν γλώσσαις. Според него в Павловото послание не става дума за говорене на езици, а за т. нар. екстатични глосолалии, т. е. изричане на отделни, несвързани помежду си думи в момент на душевен унес и екстаз (Lehr-Spławiński, 1955: 309—310). Тази разпространена в раннохристиянските общини практика, въпреки съществуващото тогава мнение за нейната особена ценност, не е имала такова въздействие, каквото е оказвала проповедта чрез свързана реч, разбираема от околните (Флоря, 1981: 138).

14 глава от Първото ап. Павлово послание е посветена изцяло на този особен вид духовна дейност — говоренето на езици, в гръцкия текст означена с λαλεῖν γλώσσαις или γλώσσῃ, а на старобългарски предадена с **глаголати ꙗзыкы** или **ꙗзыкомь**. Ще се спрем малко по-подробно на превода на това съчетание, тъй като то е тематичен ключ на цялата тази глава.

Старогръцкият глагол λαλέω е имал значение ’бърборя, дърдоря’; по-късно във византийския гръцки той се изравнил с глагола λέγω, който освен многото си други значения се употребява и в смисъл на ’казвам, говоря’ (Войнов и др., 1943: 462, 466). Подобна е съдбата и на славянската дума **глаголати**. Първичното значение на нейния звукоподражателен корен *gol/*gal- е запазено в някои от нейните наследници в днешните славянски езици, срв. българската диалектна дума *глаголец* ’език на звънец’, руското *глаголить* ’бърборя, дрънкам’ чешкото hlaholiti ’говоря, бърборя’ (вж. Български етимологичен речник I, 1971: 245). В старобългарски език **глаголати** се употребява като синоним на **рещи**, **съказати**, **бесѣдовати**, **вѣштати**, **повѣдати** и др., а в достигналите до нас старобългарски текстове неговата употреба е количествено твърде разширена. Той се явява преводен еквивалент на около 14 гръцки глагола, но най-често с него се превеждат глаголите λέγω и λαλέω (Slovnik, 8, 1964: 397).

От изложеното става ясно, че в корена на гр. λαλέω и на старобългарското **глаголати** се съдържа значението ’бърборя, говоря неясно, несвър-

зано', но доколко все още се е осъзнавало това значение и дали то придава на цялото съчетание смисъла, който вижда в него библейската критика, е трудно да се прецени. По-цялостните наблюдения върху евангелския и апостолския гръцки текст ни убеждават, че в съчетанието λαλεῖν γλώσσαις, -ῃ се долавя по-общ и по-широк смисъл. Употребата му като специален термин за означаване на разпространената практика на „глосолалиите“ или пък само за говоренето на език, неизвестен и непонятен за събралите се в църквата, изглежда се налага от конкретния повод да бъде засегнат дарът на езиците и от по-широкия контекст на съдържанието в 14 глава на това Павлово послание.

Освен в приведения 5 стих форми на глаголати, съчетания със съществителното ѩзыкъ, се срещат още на 8 места в 14 глава:

2. гл҃ѧи (бо) ѧзыкомъ Охр, Слепч; 4. гл҃ѧи ѧзыкомъ Слепч, Охр; срещу гр. ὁ (γαρ) λαλῶν γλώσσῃ; 6. придѫ ѧзыкы гл҃ѧ Слепч, гр. ἔλθω γλώσσαις λαλῶν; 13. гл҃ѧи ѧзыкомъ Слепч, гр. ὁ λαλῶν γλώσσῃ; 18. паче же ѧзыкы гл҃ѧ Слепч, гр. μᾶλλον γλώσσαις λάλω; 23. вси гл҃ѧтъ ѧзыкы Слепч, гр. πάντες λαλῶσιν γλώσσαις; 27. кто ѧзыкомъ глетъ Слепч, гр. γλώσσῃ τις λαλεῖ; 39. не браните гл҃ати въ ѧзыкы Слепч, гр. τὸ λαλεῖν μὴ κωλύετε γλώσσαις.

Ще отбележим още и употребата на това съчетание в: Деян. 2: 4. и начѧшѧ гл҃ати инѣми ѧзыкы Охр, Христ, Шиш, Стр, гр. καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις 10: 46. слꙑшахѫ бо ѧ гл҃щѧ (вьзыкы Охр) въ ѧзыкы Слепч, Охр, гр. ἤκουον γὰρ αὐτῶν λαλούντων γλώσσαις; 19: 6. гл҃аахѫ въ ѧзыкы (ѧзыцѣхъ Охр) и прорицаахѫ (пр҇рчствоваахѫ Охр) Слепч, Охр, гр. ἐλάλουν τε γλώσσαις καὶ ἐπροφήτευον; I Кор. 12: 30. ѥда въси ѧзыкы гл҃ѧтъ Слепч, Охр, гр. μὴ πάντες γλώσσαις λαλοῦσιν; 13: 1 аще ѧзъкы гл҃ѧ чл҃вчъскы Слепч аще и ѧзыкы чл҃чъскыѧ гл҃ѧ Охр, гр. ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ Мк 16: 17 ѩзыкы възглаголѭтъ новы Мар, Остр, Асем, гр. γλώσσαις λαλήσουσιν καιναῖς.

Прави впечатление, че на всички места в гр. текст съществителното γλῶσσα е само в дат. пад., повече в безпредложна употреба, а в 4 случая е съчетано с предлог, докато в старобългарския превод са употребени разни падежни форми. В най-много примери се среща безпредложен творителен падеж, срв. ѩзыкомь I Кор. 14: 2, 4, 13, 27; ѩзыкы Деян. 2: 4, I Кор. 12: 30, 14: 5, 6, 18, 23, Мк. 16: 17. Макар че в мн. ч. има формално съвпадение между формите на творителен и вин. пад., смятаме, че е по-основателно формата ѩзыкы на посочените места да се приеме като творителна. Единствено в I Кор. 13: 1 *виждаме безпредложна употреба на винителен* падеж, срв. ѧзыкы члчъскыѧ Охр, докато в Слепч изразът ѧзыкы чловѣчьскы може да се възприеме и като съчетание в твор. пад.

Съчетанието ἐν + dat., което се счита за семитизъм в новозаветния гр. текст, в старобългарския превод е предадено с въ + мест. пад., срв. Деян. 19: 6 въ ѧзыцѣхъ Охр, но в Слепч с въ + вин. пад., срв. въ ѧзыкы. Винителното съчетание въ ѩзыкы се среща и в Деян. 10: 46, I Кор. 14·

39. Употребата на въ + вин. пад. срещу посоченото гр. съчетание със значение 'образ, начин на протичане на действието' е сравнително рядка, но не неестествена за старобългарския език, срв. Пс. 79: 6 напоиши ны слезъ въ мѣрѫ ἐν μέτρῳ СПс (Херодес, 1963: 323).

Цялостният преглед на превеждането на гр. съчетание λαλεῖν γλώσσαις, -ῃ в старобългарския апостолски и евангелски текст ни кара да мислим, че то се употребява и с по-обобщено значение, а няма строго терминологичен характер, както се твърди в тълкуванията на новозаветните книги. Следователно не може да се приеме за основателен и упрекът на Т. Лер-Сплавински за неточен превод на съчетанието в I Кор. 14: 5. Макар и да превеждат по-свободно, ръководейки се главно от смисъла, в практиката си на преводачи славянските първоучители следват принципа на пословния превод, а изискванията на този принцип ограничават вмъкването на допълнителни уточнения и разяснения в старобългарския текст. Не би могло да се очаква вмъкването на думи, които не намират опора в гръцкия оригинал, както е направено примерно в новобългарския и в някои други славянски преводи на този пасаж от Апостола, срв. който говори на *непознат* език I Кор. 14: 2, 4, 13; ако заговоря на *непознати* езици 14: 6; чешк. 2, 4. kdož mluví *cizím* jazykem.

Наред с говоренето на езици другият вид духовна дейност, която повече се препоръчва от ап. Павел в 5 стих, е означена с гр. дума προφητεύειν, предадена със старобългарските форми прорешти, пророчьствовати, прорицати 'да се пророкува, да се предрича'. Това е втората ключова дума на чийто превод ще се спрем малко по-подробно.

В старобългарския евангелски и апостолски превод гр. глагол προφητεύω обикновено се предава със свършения глагол прорешти, срв. Мт. 26: 68 Мар, Зогр, Асем, Сав, Остр; Мт. 11: 13 Мар; Мк. 14: 65 Мар, Зогр, Остр; Лк. 22: 64 Мар, Зогр, Остр; Мк. 7: 6 Мар; Лк. 1: 67 Мар, Зогр, Остр; Ио. 11: 51 Мар, Зогр; I Пет. 1: 10 Слепч, Карп, Шиш; Гал. 5: 21 Шиш; или пък с пророчьствовати, срв. Мт. 7: 22 Зогр, Мар; Мт. 15: 7 Мар, Зогр; Лк. 1: 67 Зогр, Мар, Асем, Остр; I Кор. 13: 9 Слепч, Христ, Шиш. Имперфектната форма на пророчьствовати Деян. 19: 6 в Охр е заменена с форма от прорицати в Слепч.

Освен в приведения 5 стих гр. грагол προφητεύω се среща още на 6 места в 14 глава на Първото ап. Павлово послание до коринтяни:
1. паче же да прорицаетъ Слепч, да проричете Охр, гр. μᾶλλον δὲ ἵνα προφητεύητε 3. прорицаѩи ч҃лвкомъ г҃летъ Слепч, Охр, (ч҃коу г҃лъ Охр) гр. ὁ δὲ προφητεύων ἀνθρώποις λαλεῖ. 4. прорицаѩи цркъвь зиждетъ Слепч, Охр (проричѩи цркви Охр), гр. ὁ δὲ προφητεύων ἐκκλησιαν οἰκοδομεῖ; 24. аще ли вси пр҇рчъствоуѫтъ Охр, Шиш, Тълк, Христ, прорицаѭтъ Карп, гр. ἐὰν δὲ πάντες προφητεύωσιν; 31. можета по единомоу пр҃рчъствовати Слепч, Шиш, Христ, Тълк (можете Шиш, Христ, Тълк), гр. δύνασθε γὰρ καθ' ἕνα πάντες προφητεύειν; 39. ревноуите прорицаниоу Слепч, Христ, Шиш, Тълк, Карп, гр. ζηλοῦτε τὸ προφητεύειν.

От изнесения текстов материал се вижда, че само в два примера е използуван глаголът пророчьствовати срещу гр. προφητεύω; в останалите случаи е предпочетен прорицати. Вторичният несвършен глагол прорицати е характерен за по-късните текстове. От класическите старобългарски паметници прорицати се среща на 5 места само в Супр.

Третата ключова дума в тази част на Павловото послание е διερμηνεύειν 'тълкувам, обяснявам'. Префигираният гр. глагол διερμηνεύω се употребява в новозаветния текст като синонимен на сродния му глагол ἑρμηνεύω. В евангелския и в апостолския текст διερμηνεύω се среща общо на 6 места и навсякъде е последователно преведен със съказати, срв. Деян. 9: 36 Слепч, Охр; I Кор. 12, 30 Охр, Слепч; Лк. 24: 27 Зогр, Мар. В 14 глава на Първото ап. Павлово послание до коринтяни този гръцки глагол се среща още на две места: 13. (да) молитъ сѧ да сказаєтъ Слепч, Шиш, Тълк, Христ (да сѧ молить Христ), да би сказаль Карп, гр. προσευχέσθω ἵνα διερμηνεύῃ 27. єдинъ да сказаєтъ Слепч, Шиш, Христ, Тълк, сказѫть Карп, гр. εἷς διερμηνευέτω.

С изключение на Карп, където е употребена форма на условно наклонение срещу гр. конюнктив, в другите апостолски и житийни преписи виждаме да — съчетания с повелително значение, предаващи съответно конюнктивна и императивна форма от гр. текст.

Формата съказоуєтъ от вторичния несвършен глагол съказовати, употребена в някои от южнославянските житийни преписи, в т. ч. и най-ранният, очевидно е по-късна, тъй като глаголът съказовати не е характерен за старобългарските паметници, употребен е само веднъж в Супр.

Съвсем точно са преведени със сложните причастни форми прорнчѧи, прорицаѩи и глаголѩи двете гр. членувани причастия ὁ προφητεύων и ὁ λαλῶν.

Заслужава да се отбележи и формата цр҃кви в Охр, Слепч, Стр, Карп и в някои от житийните преписи, която е употребена като именителна. На този вид форми в Болонския псалтир и в Охр обръщат внимание В. Щепкин и С. Кулбакин (Щепкин, 1906: 214, Кульбакин, 1907: CX).

Сложното гр. съществително οἰκοδομή е употребено преносно със значение 'поука, назидание, поощрение'. В такова значение то се употребява само в апостолския текст, а в старобългарския превод е предадено със създаниє, срв. Рим. 15: 2, I Кор. 14: 12, 26.

ЖК, гл. XVI	Слепч, Христ I Кор. 14: 6
н҃нѩ же братїє, аще прїидоу къ вамь и въ єзыкы г҃лю, коую вамь полꙅу сътворю, аще вамь не г҃лю въ ꙗвлєнїє и въ разоумѣнїє, или въ пр҃рчьствїи, или въ научєнїи	нынꙗ же братиꙗ аще придѫ къ вамъ ѫзыкы г҃лѧ кѫа вамъ ползѫ творѧ аще вамъ не г҃лѧ или въ ѣвлєнии или въ разоумѣ или въ пр҃рчьствѣ или въ наоучєнии

гр. Νῦν δὲ, ἀδελφοί, ἐὰν ἔλθω πρὸς ὑμᾶς γλώσσαις λαλῶν (-ήσων), τί ὑμᾶς ὠφελήσω, ἐὰν μὴ ὑμῖν λαλήσω ἢ ἐν ἀποκαλύψει ἢ ἐν γνώσει ἢ ἐν προφητείᾳ ἢ (ἐν) διδαχῇ

и липсва в 1—12, 14, 15, 20, 21; ѩзыкы г҃лѧ 1, 3—6, 8—12, 14; г҃лѧ ѩзыкы 2, 7, 15; что 17—19; вы 3,

створю — Карп, Шиш, Христ, Мат
въ разоумъ — Христ;

5, 6, 8, 9, 14; польꙃьствоую 17—19; к вамъ 4, 10—12, 14; вы 6, 8—12; въз҃глю 1—18, 20, 21; нли ѿкровенїемь 1—12, 14, 15, 20, 21; разоумомъ 1—12, 14, 15, 20; прⷪ҇рчьство 1—2, 14, 15, 20; оученїемъ 1—12, 14, 15, 20, 21.

Понеже този стих стои в началото на перикопа, изразът нынѣ же в апракосите се изпуска. Превеждането на гр. глагол ὠφελέω чрез съчетание от глаголна форма и пряко допълнение е много характерно за ранните старобългарски текстове и това съчетание несъмнено е било присъщо и на първоначалния апостолски превод. Неговата замяна с форма на отименния глагол польꙃьствовати в някои житийни преписи е по-късна и цели доближаване до гр. оригинал.

Четирикратно употребената предложна конструкция ἐν + dat., която в преносен смисъл изразява инструментално значение, като показва начина на протичане на действието, в апостолските и в южнославянските житийни преписи последователно е предадена с въ + мест. пад., срв. въ ꙗвлєнии, въ разоумѣ, въ пророчьствѣ, въ наоучении. Предполагаме, че този превод на конструкцията е бил предпочетен и в първоначалния старобългарски апостолски текст, докато замяната на въ + мест. пад. с безпредложен творителен е по-късна редакционна преправка. Преводът на гр. съществително ἀποκάλυψις с ꙗвлєниє е по-характерен за ранните старобългарски текстове, в по-късните се предпочита повече отъкръвєниє (Ягич, 1913: 41—418). Порядък е и преводът на γνῶσις с разоумѣниє вм. с разоумъ, в старобългарския евангелски текст разоумѣниє се среща само веднъж в *Лк.* 11:52, срв. Мар, Зогр.

Твърде труден и спорен е въпросът за определяне първичността на съществителните, образувани с -ьство и -ьствиє, в случая пророчьство и пророчьствиє. Едни от изследователите определят формите на -ьствиє като моравизми, преминали по книжовен път в българските ръкописи; затова ги смятат за принадлежност на Кирило-Методиевите преводи, направени на моравска почва, или пък изобщо присъщи само на първоначалните преводи. Други ги приемат като стилистични варианти и отнасят формите на -ьствиє само към литературния език, докато вариантите на -ьство считат за навлезли в книжнината от разговорната реч (Von Arnim, 1931: 952—1024, а преди него Jagić, 1913: 298 - 299). В този стих трудно може да се определи кои форми са били употребени в първия апостолски превод: разоумъ и пророчьство или пък разоумѣниє и пророчьствиє. Ако се има предвид, че славянските първоучители са се стремели при превода да избягват еднотипните изразни средства, особено когато тези средства са в непосредствена близост, формите разоумъ и пророчьство, запазени в ранните апостолски и в някои от житийните преписи, изглеждат по-нормални за старобългарския апостолски текст. Но не е изключено обкръжението на другите форми, завършващи на -ниє, да е обусловило избора на разоумѣниє и пророчьствиє. Употребата въ разоумъ вм. въ разоумѣ в Христ явно е резултат от преписваческа грешка, тъй като в другите съчетания е спазен местният падеж.

Предложното съчетание въ ѩзыкꙑ гл҃ѧ, което се среща в отделни житийни преписи вм. ѩзыкꙑ гл҃ѧ в апостолските текстове, е съвсем нормално от гледна точка на старобългарския синтаксис, но интересно е, че в случая с него е предаден безпредложен дат. пад. от гр. оригинал (за превода на гл҃ати ѩзыкꙑ подробно вж. анализа на 14: 5). Тук не изключваме възможността за допълнително, механично вмъкване на предлога въ по подобие на следващите 4 съчетания.

С префигиран и с непрефигиран глагол е предадена гр. конюнктивна форма λαλήσω от λαλέω, срв. възглаголѭ в някои от житийните преписи и глаголѭ в апостолските текстове.

ЖК, гл. XVI	Слепч, I Кор. 14: 7
ѡбаче безгласнаа и бездоушнаа глⷭ҇а дающа, аще пищали, аште ли гоусли, аще разньствіе пискѡⷨ не подасть се, како разумѣет се пискание или гоудение?	обаче бездоушънаѣ гласъ даѫща аще ли пищали аще ли гѫсли аще разнъствиѣ пискааниемъ не дадатъ како разоумѣетъ сѧ пискание или гѫдение

гр. ὅμως (ὁμῶς) τὰ ἄψυχα φωνὴν διδόντα, εἴτε αὐλός εἴτε κιθάρα ἐὰν διαστολὴν τοῖς φθόγγοις (τοῦ φθογγου) μὴ δῷ (διδῷ) πῶς γνωσθήσεται τὸ αὐλούμενον ἢ τὸ κιθαριζόμενον Шест свирѣли и гоусли аще строꙗ звоукомъ не дадетъ како познаатъ се свирѣмоѥ VI, 357.1—5, εἴτε αὐλὸς, εἴτε κιθάρα, ἐὰν διαστολὴν τοῖς φθόγγοις μὴ δῷ, πῶς γνωσθήσεται τὸ αὐλούμενον

безгласнаа липсва в 1—12, 14—22; безъдоушена 1, без дух҃а 19; дающе 2, 314, 15, 21, дающи 17, 18 разньствіа 2, 4—11, 14; гласоⷨ 1, 2, 7, 20; не дасте 1, 8, 9, 14, 20, не дасть 2, 4, 7, 10–12; сопомое 1, 2, 7, 15, 20, пищемое 3, 5, 6, 8—12, 14, 21; гудомое 1, 3, 5, 8—12, 21; гоуденое 2, 7, 14, 20.	пискомь — Тълк, свирениѥмь — Мат; не дасть — Христ, Мат, не дасте — Карп, Църк, не даста — Тълк; свирениѥ — Мат.

Прилагателното безгласьнъ в двата Владиславови преписа на Пространното Кирилово житие е свободна добавка не без влиянието на следващото съществително гласъ срещу гр. φωνή. Прави впечатление поморфемният превод на членуваното гр. прилагателно τὸ ἄψυχος със сложната адиективна форма бездоушьнѥѥ, образувана чрез калкиране.

В старобългарския евангелски превод глаголът αὐλέω се превежда синонимно с пискати, срв. Мт. 11:17, Лк. 7:32 Мар, или със свирати Зогр, а сродното на този глагол съществително αὐλός, което се среща само в I Кор. 14:7, е преведено с пишталь или със свирѣль вж. цитата у Йоан Екзарх. По-независим е преводът на субстантивираното причастие τὸ αὐλουμενον от αὐλέω, предадено със съществителното писканиѥ или свирениѥ в апостолските преписи и в някои от житийните (за превода на гр. глагол и неговите производни форми вж. Ягич, 1913:378, 429; 1920, II: 45). Същото се отнася и за превеждането на τὸ κιθαριζόμενον от κιθαρίζω, предадено с гѫдєниѥ. При по-късната обработка на превода са спазени причастните форми на гр. текст, срв. пищємоѥ или сопомоѥ, гоудомоѥ или гоудєноѥ от житийните преписи, свирѣмоѥ у Йоан Екзарх.

Сближена с гр. оригинал е и употребата на винителната форма разньствиѥ срещу гр. διαστολή в отделни преписи на Пространното житие вм родителната форма *при отрицание* разньствиꙗ, срв. доста по-различния превод строꙗ от строи у Йоан Екзарх. По-свободно и в съгласие с фразовия контекст на старобългарския превод е предадено гр. съществително φθόγγος (среща се и форма φθογγή) с писканиѥ или пискъ, срв. предходното пишталь. Доближен до гр. е преводът на това съществително с гласъ в някои житийни преписи и със звоукъ у Йоан Екзарх.

Употребата на сингуларна форма от дати, срв. дасть или подасть от подати в отделни житийни преписи е под влияние на гр. текст, в който има атическо съгласуване. В Слепч и Шиш стои плурална форма, която е съгласувана със субстантивираното прилагателно, срв. бєздоушьнаꙗ . . . нє дадѧтъ, а формата за 3 л. дв. ч. нє даста Тълк вероятно е резултат от погрешно преосмисляне на текста, тъй като не е ясно с кое съществително е съгласувана.

Трудно може да се отдаде предпочитание коя от формите е била присъща на първоначалния апостолски превод в случая с пискъ или писканиѥ; ще отбележим само, че и двете не се срещат в класическите старобългарски паметници. Безспорно формата писканиѥ е била характерна повече за книжовния език, а пискъ — за разговорния.

ЖК, гл. XVI	Слепч I Кор. 14:8
ибѡ, ащє бєзгласьнь глась труба дасть, кто оуготовит сє на брань?	ибо ашє бєсвѣстєнъ гласъ трѫба дастъ къто оубо готоваєтъ сѧ на бранъ

гр, *καὶ γὰρ ἐὰν ἄδηλον σάλπιγξ φωνὴν δῷ (διδῷ) (φωνὴν σάλπιγξ δῷ) τίς παρασκευάσεται εἰς πολεμον*

Шест ибонъ ащє бєз вѣсти гла труба дастъ то кто сє приготовить на рати VI, 355. 25—28 *καὶ γὰρ ἐὰν ἄδηλον φωνὴν σάλπιγξ δῷ, τίς παρασκευάζεται εἰς πόλεμον*

ибо липсва в 3, 5, 6, 8, 9, 14; бєзвѣстєнъ 1—12, 14–15, 20—22; дасть труба 1, въдасть 21; кто оубо 10; уготовлаєт'сѧ 1, 11, 12, оуготоваєт сѧ 2, 4, 7, 15, 20; готов 3, 5, 6, 8, 9, 14, оуготова сє 17, 18.	бєзвѣстєнь — Църк, Христ, Мат, бєзвыстань — Хвал, нє вѣсть — Карп, бєзьгласьнь — Шиш; да кто — Карп; оуготоваѭть сє — Шиш, Църк, Мат, оуготовыть сє — Хвал.

В новозаветния гр. текст прилагателното ἄδηλος освен тук се среща още на две места: в Лк. 11:44, където е преведено с причастието нєвѣдомъ Мар, Зогр, и в I Кор. 9:26, предадено с бєзвѣстєнъ Охр, Стр, както е в 14:8. В Христ, Шиш е употребено наречието бєзвѣстьно, вж. I Кор. 9:26. Еднократно прилагателното бєзвѣстьнъ се открива и в старобългарския псалтирен превод, вж. Пс. 50:8 СПс. Замяната на бєзвѣстьнъ с бєзгласьнъ в Шиш и в южнославянските житийни преписи явно е резултат от преписваческа грешка не без влиянието на съществително **гласъ**, срв. и **безгласьнаꙗ**, текстова добавка в I Кор. 14:7, вмъкната при подобни условия. В Слепч **бесвѣстенъ** вероятно е грешно изписване на **безвѣстьнъ**, за някакво неправилно преосмисляне и употреба на форма **безсъвьстьнъ**, която е допустима, срв. **съвѣстьнъ** в СЕвх, трудно може да се мисли. Интересен е преводът на това гр. прилагателно със съчетанието **без вѣсти** у Йоан Екзарх.

За предаването на конюнктивната аористна форма δῷ в старобългарския превод вж. анализа на предходния стих 14:7. Съществителните σάλπιγξ и φωνή последователно се превеждат с **трѫба** и **гласъ**.

В новозаветния текст глаголът παρασκευάζω е употребен само на 4 места; по-разпространени са неговите синоними ἑτοιμάζω и κατασκευάζω. В Деян. 10:10 παρασκευάζω е предаден с форма от **готовити** Слепч, Стр, Шиш, а в I Кор. 9:2,3 с форми на **приготовати**, у Йоан Екзарх **приготовити**. В I Кор. 14:8 е използуван синонимният глагол **оуготовати** (Ягич II 1920: 128).

Съществителното πόλεμος обикновено се превежда с **брань**, срв. Мт. 24:6 Мар, Сав, Мк. 13:7 Мар, Зогр, Лк. 14:31 Мар, Зогр, Лк. 21:9 Мар Зогр, Асем, Сав, Остр, Ефес. 6:12 Слепч, Охр, Христ, Стр, Шиш, Евр. 11:34 Слепч, Охр. В ръкописите с преславско потекло и във втората (преславската) редакция на Апостола вм. **брань** стои **рать**. От старобългарските писмени паметници това съществително се среща само в Супр, срв. и приведения цитат от Йоан Екзарх.

ЖК, гл. XVI	Слепч I Кор. 14:9
тако и вы, єзыкѡⷨ аще неразоумна словеса дасте, како разумѣет се гл҃емое? боудете бѡ въ въздоухь гл҃юще	**тако и въ ѭзыкомъ аще неразоумъна словесе дасте како разоумѣетъ сѧ гл҃емое бѫдетъ бо въ аеръ гл҃ѧще**

гр. οὕτως καὶ ὑμεῖς διὰ τῆς γλώσσης ἐὰν μὴ εὔσημον λόγον δῶτε πῶς γνωσθήσεται τὸ λαλούμενον; ἔσεσθε γὰρ εἰς ἀέρα λαλοῦντες

словесе 22; **дасте ѩзыкомъ** 3, 5—9, 14; **разумно боудеⷮ** 1—12, 14, 15, 20, 21; **будеть** 1, 7, 12; **въ аеръ** 1—12, 14, 15, 20, **въ аиръ** 17, **въ аиеръ** 18—19, **на аер** 21; **вь вьздоухь** 22.	**таკожⷮе** — Карп; **разоумна словесе** — Шиш, **разоумно слово** — Църк, **словеса** — Христ, Тълк; **не дасте** — Шиш, **не дасте разоумна слова** — Карп; **въ вѣтрь** — Христ, Тълк, Мат.

В гр. текст съчетанието διά+gen., изразяващо инструментално значение (genetivus instrumenti), е синонимно на ἐν+dat. в преносна употреба, за разнообразието при превеждането на дателното съчетание вж. анализа на 14:5,6. Прави впечатление, че в някои житийни преписи топиката на **ѩзыкъ** не съвпада с тази на неговото гр. съответствие γλῶσσα, срв. **неразоумна словеса дасте ѩзыкомь** 3, 5—9, 14. С частицата μή обикновено се отричат нереални, съмнителни действия или признаци и предмети в условни изречения, затова в случая тя може да се отнесе и към прилагателното εὔσημος преведено с разоумьнъ, и към глагола δίδωμι. В старобългарския превод отрицателният смисъл е изразен по два начина: в житийните и в повечето апостолски преписи се отрича прилагателното, срв. неразоумьна словесе дасте, а в Шиш, Карп отрицанието е изразено чрез глаголната форма, срв. разоумьна словесе не дасте. Очевидно изразите са напълно синонимни, но във втория случай старобългарският превод е по-независим от гр. оригинал. На много места съчетанието неразоумьна словесе е неправилно осмислено като мн. ч., срв. словеса вм. словесе.

Синонимно е изразен страдателният залог по отделните житийни преписи, срв. разоумѣетъ сѧ и разоумьно бѫдєтъ срещу гр. γνωσθήσεται.

Замяната на бѫдєте с бѫдєтъ в Слепч и в част от житийните преписи е несъмнена преписваческа грешка.

В първоначалните Кирило-Методиеви преводи гр. заемка аєръ, когато означава едно от четирите основни вещества според Библията, не се заменя с въздоухъ. Превеждането на тази заемка е характерно за преславските паметници и за втората (преславската) редакция на апостолския текст. Фразеологичното съчетание бѫдєте бо въ аєръ глѭште е допълнително преосмислено и затова аєръ е заменено с вѣтръ в отделни апостолски преписи. (По-подробно за тази гр. заемка вж. Jagić, 1913:301; II, 1920:6).

ЖК, гл. XVI	Слепч I Кор. 14: 10
толико оубѡ҃, аще слоучит се, родь съгласныи҃ въ мирѣ и ниєдини҆ же ихь безгласнь	толико оубо аще сѧ лоучитъ родъ гласънꙑихъ въ мирѣ и ниєдинъ же ихъ безгласенъ

гр. τοσαῦτα εἰ τύχοι γένη φωνῶν εἰσιν ἐν κόσμῳ, καὶ οὐδὲν (αὐτῶν) ἄφωνον
Шест толико оубо аще прилоучит сѩ родꙑ гласовъ бꙑти в мирѣ и никии ѿ них безгласен VI, 356 τοσαῦτα εἰ τύχοι, γένη φωνῶν ἐστιν ἐν κόσμῳ, καὶ οὐδεν ἄφωνόν ἐστι

толикъ 1; оубо липсва в 5—8, 10, 14; сѧ ключить 1—12, 15, 20; гласны҃ 1—15, 20, вь гл҃ны҃ 18; въ всемь мирѣ 1—7, 10—12, 14, 15, 20, 21; ни ѥдины 18, 19; ихъ липсва в 4; без гласа 3, 5, 6, 8, 9, 14, еже и без'гл҃ьнь 18, 19.	колико — Тълк, Църк; сѧ ключить — Христ, Тълк; родовь — Карп; сьгласьныхь — Шиш; въ всемь мирѣ Христ' Църк, Мат; не ѥдинь — Мат, никꙑи — Карп; нѣсть ихь — Карп; безь гл҃а — Карп.

Гръцката оптативна форма τύχοι от τυγχάνω, съчетана с εἰ, е преведена в старобългарския текст с аште сѧ ключитъ и с аште сѧ лоучитъ, сълоучитъ. Изчерпателен преглед на употребата на ключити сѧ и лоучити сѧ и на производните им в първите старобългарски преводи, както и на техните различни гр. съответствия е направен от В. Ягич (1913:354). От двата глагола за по-рано навлязъл в книжовния език се смята ключити сѧ, по-късно заменен от лоучити сѧ в някои текстове, като по-често се употребява префигираната форма сълоучити сѧ (Илчев, 1962: 118).

Преносната употреба на съчетанието родъ гласьнꙑихъ срещу гр. γένη φωνῶν е причина то да се тълкува и да се превежда различно. А. Львов схваща съчетанието родъ гласьнъıхъ като 'род, племе на говорещи (Львов, 1960:307), в библейските новозаветни тълкувания то се интерпретира като 'различни думи'. Основание за различното възприемане на това съчетание дава широкият семантичен спектър на гр. дума φωνή, която освен 'глас, звук' означава и 'слово, реч, език' (Войнов и др., 1943: 889). Тази многозначност на φωνή обуславя и разнообразните еквиваленти на това съчетание в съвременните новозаветни преводи, срв. в немския превод на М. Лутер — Art der Sprache, във френския — les diverses langues, в английския — so many kinds of voice, в чешкия — rozdílů hlasů, в полския — mnóstwo dźwięków, в сръбския — врста гласова, в новобългарския — различни думи.

При тази преносна употреба на съчетанието родъ гласьнъıхъ замяната на гласьнъıхъ със съгласьнъıхъ в отделни житийни и апостолски преписи е съвсем неуместна. В преносен смисъл трябва да се възприема и прилагателното ἄφωνος, преведено поморфемно с безгласьнъ или с без гласа 'без значение, без глас, мъртъв'.

На вариране в гр. текст се дължи наличието на съчетанието въ вьсемь мирѣ, както и изпускането на местоименната форма ихъ. Замяната на инѥдинъ с инѥкъи Карп е характерна за преславските ръкописи, срв. цитата у Йоан Екзарх.

ЖК, гл. XVI	Слепч I Кор. 14: 11
аще не вѣмь силы гласꙋ, боудꙋ по҃бьнь гл҃ющомоу мнѣ вар'варь и гл҃ѥи мнѣ вар'варь	аще оубо не вѣмъ силꙑ гласа бѫдѫ гл҃щомоу мънѣ варваръ и гл҃ѭи мнѣ варваръ

гр. ἐὰν οὖν μὴ εἰδῶ (γινώσκω) τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς, ἔσομαι .τῷ λαλοῦντι βάρβαρος καὶ ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ βάρβαρος

аще ꙋбо 1, 2, 4, 7, 10—12, 15, 20; силоу 4, 10—12, сил гласа тръжбѫ 21; то бꙋдꙋ 1—5, то оубо бꙋдꙋ 10, 11, 14; подобьнъ липсва във всички други преписи; глемыи 3, 14; ми 1—2, 4—7.	гласоу — Шиш, Христ, Мат, Църк, Карп; нѣмъ страньникъ — Тълк, Христ, страньникъ — Мат, иноѩзычникъ — Карп; страньникъ — Христ, Тълк, Мат.

Съчетанието сила гласа е употребено преносно и означава 'смисъл на думата, на гласа'. В повечето житийни и апостолски преписи притежателното значение е изразено с дат. пад., срв. силъı гласоу, а спазването на вин. пад. след отрицание е под влияние на гр. оригинал, срв. силоу в отделни житийни преписи. Свободна добавка към текста е прилагателното подобьнъ в най-ранния препис на Пространното житие.

В първоначалните старобългарски преводи гр. заемка варъваръ е била запазена, срв. Деян. 28:2 Шиш, Стр; 28:4 Шиш; Рим. 1:14 Слепч, Христ; Кол. 3:11 Охр, Слепч, Шиш, Стр; Пс. 113:1 СПс. При по-късната обработка на превода заемката варъваръ е била преведена със страньникъ Тълк, Христ, Мат и с иноѩзъıчьникъ Карп. Изразът нѣмъ страньникъ Тълк, Христ е резултат от неправилно преосмисляне на мьнѣ страньникъ вероятно по слухово впечатление. По-късна е и замяната на деятелната причастна форма гл҃ѭи със страдателната гл҃емъıи.

ЖК, гл. XVI	Слепч I Кор. 14: 12
тако и вы, понеже есте ревнителю д҃хѡвныи къ създанію ц҃ркви, просите да вы избываеⷮ	тако и въі понеже есте ревнителе д҃ховнъімъ къ създанноу ц҃ркви просите да въі избъіваетъ

гр. οὕτως καὶ ὑμεῖς, ἐπεὶ ζηλωταί ἐστε πνευμάτων (-τικων), πρὸς τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας ζητεῖτε ἵνα περισσεύητε

ревнителе есте 1—3, 5—12, 14, 20, ревнители 15, 17, 19, 21, есть 4, 12; къ д҃ховнымъ 3; ц҃ркве 5, 6, 8, 9, 14; да избываете и вы 21.	рьвьнителѥ ѥсте — Христ, Църк, Мат, рьвьнители — Тълк; црькві — Шиш; да и вы — Шиш; изобило бѫдеть — Карп.

Глаголът ζηλόω и деятелното съществително ζηλωτής се срещат само в апостолския текст и обикновено се превеждат съответно с рьвьновати, срв. Гал. 4:17, 18 Слепч; I Кор. 12:31, 14:1 Слепч, Охр; и с рьвьнитель Тит 2:14, Слепч, Охр, Гал. 1:14, I Пет. 3:13 Слепч, така е предадено това гр. съществително и в приведения житиен и апостолски текст (Jagić, 1920: 47).

На това място в апостолския текст глаголът ζητέω, употребен в значение 'старая се, стремя се, искам', е предаден с просити. Използването на просити за превеждане на този гр. глагол се среща рядко в старобългарския евангелски и апостолски текст. Открива се веднъж Мт. 6:33 в Сав, в другите евангелски преписи: Мар, Зогр, Асем, Остр стои глаголът искати, и още на едно място — Деян. 17:5 в Слепч, докато в другите апостолски преписи Христ, Охр, Стр, Шиш е употребен искати. Обикновено глаголът ζητέω както в прякото му значение 'търся', така и в преносното 'старая се, стремя се, искам', в старобългарския евангелски и апостолски текст се превежда с искати. Глаголът ζητέω се среща твърде често в новозаветния гр. текст; тук ще отбележим само някои от случаите на преносната му употреба, срв. Мт. 12:46, 21:46; Мк. 12:12; Лк. 6: 19, 9:9; Йо 5: 18; Деян. 13:8; Рим. 10:3; Гал. 1:10. Само в Охр. Гал. 2:17 е предпочетен глаголът хътѣти. За превода на този гр. глагол в някои късни евангелски преписи вж. Jagić, 1913:350.

Глаголът περισσεύω със значение 'имам в изобилие, в излишък' в старобългарския евангелски и апостолски превод се предава с избъіти, избъівати или с избъітьчьствити, избъітьчьствовати. Превод избъівати, както е тук в 14:12, се среща още в Лк. 15:17 Зогр, Мар, Асем, Сав, Остр, II Кор. 1:5 Слепч, Христ, Шиш, Фил. 1:9, 26 Слепч, Христ, Шиш. При допълнителната обработка на превода избъівати е заменен с изобило бѫдетъ Карп, тази замяна е характерна за преславската редакция на старобългарския апостолски текст.

За превеждането на гр. съществително οἰκοδομή вж. анализа на I Кор. 14:5.

ЖК, гл. XVI	Слепч I Кор. 14:13
тѣм же, г҃лѥи езыкѡмь, да молит се да сказоуеть	тѣмъже г҃лѧи ѫзъікомъ молитъ сѧ да сказаетъ

гр. διὰ ὁ λαλῶν γλώσσῃ προσευχέσθω ἵνα διερμηνεύῃ тѣмь же и 2, 8, 15; гл҃ащи 21; да липсва 1, 2, 4—7, 15, 20; молите сѧ 3, 14, 17, 18, 21; да скажуть 1, 3, 8, 14, скажеⷮ 2, 4, 7, 20, скажет сѧ 15, сказаѥть 18, 19; да скажут ти 1—3, 6—8, 14.

гл҃ѭи ѫже ѭзыкомь — Църк; да са молить — Христ, Тълк, да молать — Карп; да би сказаль — Карп.

За превода на съчетанието λαλεῖν γλώσσῃ вж. анализа на 14:5. Императивната медиална форма προσευχέσθω от προσεύχομαι е преведена с **да молитъ сѧ**. В Слепч, Шиш частицата да вероятно е пропусната от преписвача, а формата молите сѧ в някои житийни преписи е резултат от неправилно преосмисляне на текста. Изместването на енклитиката сѧ пред глаголната форма, срв. да сѧ молить Христ, Тълк, се среща сравнително рядко в старобългарските паметници, то е по-характерно за по-късните ръкописи.

ЖК, гл. XVI	Слепч I Кор. 14:14
аще м҃лтвоу творѫ ѥзыкѡмь, д҃хь мои молит се, а оумь мои без плода ѥⷭ	**аще бо м҃лтвѫ дѣѭзыкомъ д҃хъ мои молитъ сѧ а оумъ мои бес плода естъ**

гр. ἐὰν (γὰρ) προσεύχωμαι (-χομαι) γλώσσῃ, τὸ πνεῦμα μου προσεύχεται, ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρπός ἐστιν

Сим. 1076 ѩзыкъ ти да поѥтъ а оумъ ти да молить сѧ

ἡ γλῶττα ψαλλέτω καὶ ὁ νοῦς προσευχέσθω

аще бо 1, 7, 11, 12, 15, 17—19, 20; **м҃лтвꙋ дѣѭ** 1, **дѣа ти** 4, 12, **ѩзыкоⷨ м҃лтвоу дѣѭ** 2, 15, 20; **дхоⷨ** 2, 3, 20; мои липсва в 2, 5—9, 14; **оумоⷨ** 2,20; мои липсва в 2, 3, 5—9, 14.

м҃твоу творю — Мат; **д҃хь ми** — Църк.

Описателният превод на гр. глагол προσεύχομαι с **молитвѫ дѣѭ** или с **молитвѫ творѭ** е бил присъщ на първите старобългарски преводи; глаголният компонент в това съчетание варира **творѭ : дѣѭ**, срв. Мт. 23:13 Мар; Як. 5:14 Охр; I Тим. 2:8 Слепч; Мк. 1:35 Мар, Зогр; Лк. 1:10 Мар, Зогр. Славянският модел глагол + пряко допълнение, с помощта на който се превеждат някои прости и сложни гр. глаголни форми, е твърде разпространен в старобългарските писмени паметници, срв. още **въздати хвалѫ, ѩти вѣрѫ, дѣꙗти коуплѭ, плодъ творити, прѣлюбы творити** и др. За превода на гр. глагол προσεύχομαι вж. Jagić, III, 1920: 60. Може да се допусне, че в първоначалния апостолски превод на това място е стояло съчетанието **молитвѫ дѣѭ**, което е съхранено в ранните апостолски и в някои житийни преписи.

Прилагателното ἄκαρπος се среща на 7 места в новозаветния гр. текст. В съчетание с λόγος това гр. прилагателно е предадено описателно с **без плода** в евангелския превод, срв. Мт. 13:22, Мк. 4:19 Мар, Зогр, такъв превод виждаме и в I Кор. 14:14 в съчетание със съществителното оумъ срещу гр. νοῦς. В Тит 3:14 Охр, Шиш, Юда 12 Христ, Шиш, II Пет. 1:8 Слепч, Христ, Шиш стои прилагателното бесплодьнъ, а в Ефес. 5:11 неплодьнъ Слепч, Охр. Синонимното превеждане на гр. α-privativum с без и не- е обикновено явление в старобългарските текстове.

Приведеният цитат от Сим. 1076 е далечна реминисценция по I Кор. 14:14, по съдържание той стои близо и до I Кор. 14:15, вж. по-долу.

ЖК, гл. XVI	Слепч, Христ I Кор. 14:15
что ꙋбѡ? помолю се дхⷮѡ, помолю се и оумⷮѡ; пою дх҃ѡмь, пою же и оумⷮѡ	что оубо естъ помл҃ѫ сѧ дхомъ помл҃и сѧ и оумомъ сьпою дх҃мь сьпою же и оумъмь

гр. τί οὖν ἐστιν; προσεύξομαι (-ξωμαι) τῷ πνεύματι, προσεύξομαι (-ξωμαι) δὲ καὶ τῷ νοΐ ψαλῶ τῷ πνεύματι, ψαλῶ δὲ καὶ τῷ νοΐ

что ꙋбо есть 1—12, 14—22; молю сѧ 3—6, 9, 12, 14, молю сѧ г҃ви 3, 5, 6, 9, 14, д҃ви 8; спою 3, 4, 6, 8—10, 12, 17—20.	въспою — Мат, Карп.

Футурната медиална форма προσεύξομαι и в двата случая е предадена с просто бъдеще време на глагола помолити сѧ. В Слепч помоли сѧ вм. помолѭ сѧ е явна преписваческа грешка, пропуск е и липсата на глаголната форма ѥстъ в двата най-ранни южнославянски преписа на пространното Кирилово житие.

Гр. глагол ψάλλω се среща сравнително рядко в новозаветния текст — само на 4 места в Апостола. Неговата употреба е много характерна за псалтирния текст. В два стиха: Як. 5:13 Христ, Шиш, Стр, Ефес. 5:19 Слепч, Охр ψάλλω е преведен с пѣти, а в другите два — I Кор. 14:15 Христ, Шиш, Тълк със съпѣти и Рим. 15:9 Слепч с въспѣти. Ще отбележим, че в последния пример глаголът ψάλλω е от текста на псалтирен цитат, употребен в Апостола, срв. Пс. 18:50. В някои от житийните преписи двукратната употреба на поѭ от несвършения глагол пѣти служи за изразяване на предстоящо действие. Тази употреба вероятно е под влияние на гр. оригинал, тъй като използването на форми от префигирания глагол съпѣти ни се струва по-уместно, срв. Христ, Шиш, Тълк и половината от привлечените житийни преписи.

ЖК, гл. XVI	Слепч I Кор. 14:16
аште блⷭвиши дх҃ѡмь, испльнꙗе мѣсто неразоумнаго, како речеⷮ аминь по твоемоу прошенїю понеже не вѣдеть что г҃лѥши?	аще бл҃виши дх҃омъ исплънѣѭи мѣсто неразоумнаго како речетъ аминъ по твоеи хвалѣ понеже не вѣстъ что г҃леши

гр. ἐπεὶ ἐὰν εὐλογῇς (-γήσῃς) (ἐν) πνεύματι, ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τοῦ ἰδιώτου πῶς ἐρεῖ τὸ Ἀμήν ἐπὶ τῇ σῇ εὐχαριστίᾳ, ἐπειδὴ τί λέγεις οὐκ οἶδεν

благовѣстиши 1, 4, 10—12; неразоумьна 2; неразоумѣаего 21; рече 16;	блⷭвиши и дхомь своимь — Мат; напльнѣѭи — Карп; не съвѣсть —

по твоеи хвалѣ 1—12, 14, 15, похвалѣ 16—19; не вѣсть 1—12, 14, 15, вѣ҃шь 19.

Христ; что ты гл҃ѥши — Мат.

Глаголът благословити, който е калка на гр. εὐλογέω, е много характерен за първоначалните старобългарски преводи. Замяната му с благовѣстити, калка на εὐαγγελίζω, по всичко личи е механична, предизвикана от погрешно слухово възприемане на думата. За употребата на глагола благословити и на отглаголното съществително благословлѥниѥ, благословениѥ съответно срещу гр. εὐλογέω, εὐλογία (Ягич, 1913:412; III, 1920:50).

Разнообразно е преведено гр. съществително ἰδιώτης, което в новозаветния текст е използувано, за да означи простия, неукия мирянин. В Деян. 4:13 срещу ἰδιώτης стои прилагателното простъ Шиш, Стр, във II Кор. 11:6 виждаме невѣжда Охр, Слепч, на трите места в 14 глава на Първото ап. Павлово послание до коринтяни: 16:23,24 по апостолските и житийните преписи срещаме прилагателните неразоумьнъ и неразоумивъ. Ягич смята за най-умел и най-оригинален превода с невѣжда, но той, както се вижда, не е последователно прокаран в старобългарския апостолски текст (Jagić, II, 1920:23).

Според изследвачите на старобългарските текстове в първите преводи гр. глагол εὐχαριστέω е предаден по-свободно с хвалити, хвалѫ дати, похвалити, хвалѫ въздати. Тези глаголи и глаголни съчетания са били предпочитани в първоначалните преводи вм. глагола благодарити, който отрано се е появил в българския език като калка на посочения гр. глагол (Мирчев, 1965:71). Тази констатация важи и за образуваното от същия корен гр. съществително εὐχαριστία, което в първите преводи се предава с хвала, похвала, похвалениѥ. Замените на посочените съществителни с прошениѥ или пък в отделни апостолски преписи с благодарениѥ са несъмнено по-късни и са резултат от допълнителната редакционна обработка на първите Кирило-Методиеви преводи. За разпределението на анализираните глаголни и именни форми подробно вж. Jagić, 1913: 412—413.

При превеждането на другите думи от този стих не се забелязват някакви особености. Закономерно членуваната причастна форма ὁ ἀναπληρῶν е предадена със сложното причастие исплънѣꙗи или с наплънѣꙗи в Карп, запазен е евраизмът аминъ, глаголът οἶδα е предаден с вѣдѣти, λέγω с решти, съществителното πνεῦμα с доухъ, τόπος с мѣсто.

ЖК, гл. XVI

ты оубѡ добрѣ хвалиши, нь дроугыи не ѕиж҃ет се

Слепч I Кор. 14:17

ты оубо добрѣ хвалиши нѫ дроугъ не зиждетъ

гр. σὺ μὲν γὰρ καλῶς εὐχαριστεῖς, ἀλλὰ ὁ ἕτερος οὐκ οἰκοδομεῖται

гл҃еши 4, 21, гл҃ши и хвалиши 6; не вм. нь 4; дргы҃ 19; не липсва в 6.

дроугъıи — Тълк, Христ, Шиш; съзиж҃еть се — Мат, възграж҃аеть сѧ — Карп; зиждеть сѧ — Шиш, Христ, Тълк.

За превеждането на глагола εὐχαριστέω вж. анализа на горния стих 14:16.

Глаголът οἰκοδομέω в пряко и в преносно значение в старобългарския евангелски и апостолски превод последователно се предава със **зьдати** или със **създати**. В I Кор. 14:17 гр. глагол е употребен преносно със значение 'поучавам'. Освен на това място форми на глаголите **зьдати** и **съзьдати** се откриват още в: Мт. 23:29 Мар, Остр, Зогр; Деян. 9:31 Охр; I Пет. 2:5 Слепч, Христ; I Кор. 14:4 Слепч, Охр.

Префигираният глагол ἀνακρίνω, употребен в този стих с едно от значенията на първичния глагол κρίνω 'съдя, осъждам', е преведен с **въстѧзати**. Такъв превод на този префигиран гр. глагол виждаме и в: I Кор. 2:14,15 Слепч; 4:3 Слепч, Охр, Шиш, Христ; 9:3 Слепч, Шиш, Охр, Стр, Христ; Деян. 28:18 Шиш. Като преводни варианти на ἀνακρίνω Ягич посочва още **истѧзати** Лк. 23:14 Мар, Зогр; Деян. 4:9 Шиш и **вытѧзати** Деян. 24:8 Христ (Jagić, 1913:353).

Специално внимание заслужава синонимното предаване на предложната гр. конструкция ὑπό + gen., чрез която в случая е изразен личният агент при пасива, с безпредложен твор. пад. и със съчетание **отъ** + род. пад. в сравнените апостолски и в преобладаващата част от житийните преписи. Смятаме, че това разнообразно предаване на еднаквите гр. предложни съчетания е било присъщо на първия Кирило-Методиев апостолски превод. В този пример още веднъж намира потвърждение мисълта за съзнателния стремеж на славянските първоучители да превеждат по различен начин намиращите се в съседство еднакви гр. езикови конструкции. В подкрепа на казаното ще посочим такъв пример и от евангелския превод, срв. Мт. 4:1 **тогда** (**тъгда** Мар) **ис възведенъ бысть** (**вьзведенъ бы҃ ис҃ъ** Мар) **доухомь в(ъ) поустынѭ искоусити сѧ отъ непрıѣзни** (**ѿ диꙗвола**) Зогр, Сав, Мар срещу гр. Τότε ὁ Ἰησοῦς ἀνήχθη εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τοῦ πνεύματος, πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου.

Замяната на **вьсьми** с предложното съчетание **прѣдъ вьсѣми** в някои житийни преписи е резултат от неправилно преосмисляне на апостолския текст, а самото вмъкване на предлога трябва да се възприема като по-късна преписваческа добавка, с която се цели старобългарският превод да се доближи формално до гр. оригинал. Налага се да уточним, че гр. съчетание ὑπὸ + gen. в пряката си употреба има локативно значение и изразяването на това значение с **прѣдъ** + твор. I Кор. 10:23 форма от **съзидати** Охр, от **наздати** Слепч; Деян. 20:32 също **наздати** Карп. В пряк псалтирен цитат Пс. 117:22 в старобългарския евангелски и апостолски превод срещаме причастна форма от **зьдати**, срв. Мт. 21:42 Зогр, Мар, Остр, Мк. 12:10 Мар, Зогр, I Пет. 2:7 Слепч, Христ, Шиш.

В преславската редакция на Апостола формите на **зьдати**, **съзьдати**, **съзидати** срещу гр. οἰκοδομέω обикновено се заменят с форми на **градити**, **възградити**, срв. 14:17 Карп, а отглаголното съществително **съзьданыѥ** със **съгражденьѥ**.

ЖК, гл. XVI	Слепч I Кор. 14:18
хвалю б҃а моего, о васъ паче же ѥзыкы г҃лю	**хвала б҃а моего о въсѣхъ васъ паче же ѫзыкъı г҃лѧ**

гр. εὐχαριστῶ τῷ θεῷ (μου) (περὶ) πάντων ὑμῶν μᾶλλον γλώσσαις .(-σῃ) λαλῶ (λαλῶν)

Мак (вьсѣхь вась паче ѧ)зыкы глаголѫ

паче же. всѣⷯ васъ 1, 4—8, 10—12, всѣхъ васъ паче 9, 21, ѿ всѣⷯ ваⷭ паче 2, 22, во всѣⷯ васъ паче, вась паче 17—19, о всѣхъ насъ 20.

всѣхъ васъ паче — Христ, Тълк; въ всѣхъ васъ — Църк.

За превеждането на гр. глагол εὐχαριστέω вж. 14:16, а за съчетанието λαλεῖν γλώσσαις вж. подробния анализ на 14:5.

Разнообразни преводачески решения виждаме при предаването на израза (περὶ) πάντων ὑμων μᾶλλον. В критическите новозаветни издания на това място не е отбелязано варирането на гр. текст. Разночетене с предложна употреба дава само Амфилохий в изданието на Карп апостолски препис. При липсата на предлог в гр. оригинал съвсем основателна е безпредложната употреба на род. пад. в съчетанието, срв. вьсѣхъ васъ или отъ вьсѣхъ васъ, при изразяване на сравнителна степен с наречието паче. Едва ли е оправдано да се мисли, че наличието на предлог о в ранните апостолски и житийни преписи е резултат от погрешно изпускане на съгласната т от предлога при употребата ѝ като буквена титла, срв. ѡⷮ, оⷮ, макар че такова предположение е най-близко до ума. Тук в гр. текст съчетанието περὶ + gen. е употребено преносно със значение ’спрямо, относно’ (за тази употреба на предлога вж. Войнов и др., 1943:628), а в старобългарския превод то е предадено с о + мест. пад., изразяващо ограничение. Функцията на о + мест. пад. за изразяване на обстоятелство за ограничение се смята за възникнала върху основата на първичното пространствено значение ’около, сред, и в старобългарските преводи се редува с други съчетания като въ, на + мест. пад., за + вин. пад. и др. (Херодес, 1963:347). От текстовата съпоставка се вижда, че съчетанието въ + мест. пад. се среща в някои апостолски и житийни преписи.

Склонни сме да мислим, че в първоначалния старобългарски превод на Апостола е стояло съчетанието о вьсѣхъ васъ паче, чийто избор показва твърде умело и оригинално преводаческо решение, напомнящо за голямото майсторство на славянските първоучители Кирил и Методий. Замените на конструкцията о + мест. пад. с безпредложен или с предложен род. пад., както и с въ + мест. пад. вероятно са резултат от допълнителната обработка на първоначалния апостолски превод при сверката му с гр. текст. Ще отбележим, че А. Ваян възстановява текста на това съчетание с безпредложен род. пад. (Вж. приведения апостолски цитат от Мак).

ЖК, гл. XVI	Слепч I Кор. 14:19
нъ въ цр҃кви ѥ҃ словесь хощу оумѡⷨ моимь гл҃ати, да ины наоучю, нежелаи тьми словесь ѥзыкѡⷨ	нѫ въ цр҃кви хощѫ пѧть словесъ оумомъ гл҃ти да инъıѩ наоучѧ нежелаи тъмѫ словесъ ѫзъıкомъ

гр. ἀλλὰ ἐν ἐκκλησίᾳ θέλω πέντε λόγους τῷ νοΐ(διὰ τοῦ νοός) λαλῆσαι, ἵνα καὶ ἄλους κατηχήσω, ἤ μυρίους λόγους ἐν γλώσσῃ.

Мак нъ въ (црькъви) хоштѫ пѧть (словесь оумомь с) во(имь) глаголати д(а и иньı) наоучѫ или несьвѣдьı словесь (ѩзыкь)мь. Сим. 1073 мьнѣ же боуди пѧтъ словесъ въ цркви гл҃ати съ съмысльмь или тьмами словеса въ ѩзыцѣ 202 об.

ПКоз въ цр҃кви хощу е҃ словесъ оумоⷨ своимь гл҃ати да и иньı наоучю неⷤ тму словесъ ѩзыкоⷨ 551а.

цркві 14; хощу пѧⷮ словесъ 1, 2, 4—12, 14, 15, 20, словъ 3, 21, своимь 1, 2, 4, 5, 7, 11—13, 15, 17—19, 22; а не еже 1, 2, 7, 15, 20; тму 1—12, 14, 15, 20.

оумомь своимь — Шиш, Тълк, Мат; сьгл҃ати — Карп; неже — Христ, Тълк, Карп; тмѫ словеснѫ — Карп; инѣмь ѩзыкомь — Мат.

В апостолските и някои от житийните преписи е спазен словоредът на гр. текст, срв. хоштѫ пѧть словесъ ... гл҃ати срещу гр. θέλω πέντε λόγους ... λαλῆσαι. . За превода на гр. глагол с хътѣти и велѣти вж. анализа на 14:5.

Гр. съществително νοῦς, което не се среща в евангелския текст, се предава синонимно с оумъ и с мысль, в цитата от Сим. 1073 виждаме съмысль (По-подробно за превода на това гр. съществително вж. Ягич III, 1920:63). Ягич определя като по-късна замяната на оумъ със съмысль срещу гр. φρήν в някои ръкописи (Jagić, 1913:440). В Слепч, Христ е пропуснато местоимението свои, което наред с мои предава гр. кратка генеративна форма μου, но последната липсва и в някои от новозаветните гр. преписи.

Плуралната форма μυρίοι е преведена по-свободно с тъма, форма в ед. ч., в старобългарския евангелски и апостолски превод, срв. Мт. 18:24 Мар, Сав; I Кор. 4:15 Слепч, Охр; 14:19 в апостолските и в част от житийните преписи. Интересен е преводът тъмѫ словесьнѫ Карп, където е употребено прилагателното словесьнъ вм. съществителното слово, докато съчетанието тъмы словесъ е точно съответствие на гр. μυρίους λόγους и вероятно от по-късна дата. Прави впечатление замяната на тъма с несъвѣда в цитата от Мак, която е характерна за някои преславски текстове, срв. употребата на несъвѣда 291.29 и на прилагателното несъвѣдън 428.8,9; 431.29; 374.19 в Супр.

За синонимното превеждане на ἐν + dat. с предложно или с безпредложно съчетание в старобългарския текст подробно вж. анализа на 14:6.

ЖК, гл. XVI

братіе, не дѣти бываите оумѡⷨ, нъ злобою млаⷣньствуите оумы же съвръшени боудѣте

Охр I Кор. 14:20

братие не дѣти бъіваите оумомъ нъ злобѫ младенъствоуите оумомъ же свръшени бъіваите

гр. Ἀδελφοί, μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσίν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ νηπιάζετε, ταῖς δὲ φρεσὶν τέλειοι γίνεσθε

АПанд. не дѣти бъіваите оумъі нъ зълобоѭ младеноуите ѹмы 1, 2, 4; злобоюⷤ 2; оумѡⷨ 4, 10, 12; же липсва в 3, 5, 6, 8, 9, 14; свьршень 20.

оумомь биваите — Хвал; оумы — Шиш, Христ, Тълк, Мат; не вм. нъ — Карп; млади бываите — Карп; а оумы — Карп; бѫдѣте — Стр, Мат, Църк.

Съществителното φρήν се среща само на това място в новозаветния гр. текст и в старобългарския превод е предадено с оумъ и в двата случая. За по-късната замяна на оумъ със съмъıсль вече стана дума, вж. анализа на 14:18. Различия се забелязват при предаването на дателната плурална форма ταῖς φρέσιν в значение на dativus limitationis. В едни от преписите и в двата случая са употребени творителни форми в мн. ч., в други — първата е в ед. ч., а втората в мн. ч.; в немалка част от преписите и двете форми са в мн. ч. в съответствие с гр. текст. Трудно може да се определи в кое число е било съществителното оумъ на двете места в първоначалния превод, но използването на твор. пад. в адвербиална функция тук дава възможност за употреба и на форма в ед. ч., без да се измени смисълът на стиха, тъй че има вероятност да е бил предпочетен по-свободният превод, както е в Охр.

Само веднъж в новозаветния текст е употребен и глаголът νηπιάζω, преведен с производния деноминативен глагол младеньствовати или пък описателно с млади бъıвати. Интересна е формата младеноуите от глагола младеновати в приведения цитат от АПанд. Описателният превод млади бъıваите ни изглежда по-малко вероятен за първоначалния апостолски превод поради натрупването на много императивни форми от бъıти или от бъıвати в този стих. При превеждането на другите гр. думи не се забелязват някакви особености; παιδία е нормално преведено с дѣти, κακία със зълоба, прилагателното τέλειος с причастието съврьшенъ, а императивите от γίνομαι са предадени с повелителни форми от бъıвати и бъıти.

ЖК, гл. XVI

въ законѣ ѥ писано, ꙗко иноѥзычныими и оустнами инѣми възглю къ людеⷨ симь, и ни тако послоушаюⷮ мене, г҃лѥть г҃ь

Охр I Кор. 14:21

въ законѣ естъ ѱано иноѫзъічьникъі и оустънами инѣми възглѧтъ людемъ симъ и тако не послоушаѫтъ мене г҃летъ г҃ъ

гр. ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται ὅτι ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέρων λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ οὐδ᾽οὕτως εἰσακούσονταί μου, λέγει κύριος

XIII ГБог ꙗко инѣми ѧзыкъі и инѣми оустьнами с҃глю людьмь симь и тако же не оуслъішѧть мене 370γ

῞Οτι ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ καὶ οὐδ᾽ οὕτως εἰσακούσονταί μου

АПанд оукоризноѫ оустенноѫ и ѩзкомь дроугъıимь 93б, 41

въ законѣ же 1, 2, 7, 15; вѣсте пишетъ 1, 2, 7, 15, пишетъ 3—6, 8—12, 14, 20, 21; иноѩзычникъı 3—6, 8—12, 14, 17—21, иноѩзыцникы ихъ 20; людемъ сиⷮ 1—12, 14, 15, 20; г҃ь вседръжитель 4, 10—12, 21.

иноѫзичьници — Стр; оустны льстивы — Карп; въ҃зглю — Христ, Шиш, Карп; къ людемь — Църк.

Без въвеждащите думи в началото, текстът на този стих е старозаветен, или конкретно казано, това е непряк цитат по Исая 28:11—12. В апостолския текст старозаветното генетивно съчетание διὰ γλώσσης ἑτέρας с инструментално значение е заменено от дативното ἐν ἑτερογλώσσοις. Интересна е композитната форма ἑτερόγλωσσος, която не се среща на друго място в новозаветния текст. В старобългарския превод тази форма е калкирана с иноѩзъічьникъ или с иноѩзъічьнъіи, съществителното иноѩзъічьникъ понякога съответствува на гр. βάρβαρος. Инструменталното значение на гр. дателно съчетание е предадено в старобългарски превод с твор. пад. в адвербиална функция. Това място от апостолския текст се тълкува двояко в различните новозаветни преводи. Употребената творителна форма иноѩзъічьникъі означава 'чрез другоезичници, чрез чуждоезичници' и предава точно гр. новозаветна форма от дателното съчетание.

Така е предадено това съчетание и във френския превод, срв. par des hommes d'une autre langue. В други преводи, в това число и в новобългарския, гр. съчетание се схваща в значение 'с, на чужди езици' срв. сръбското туђим езицима, немското in andern Zungen, английското of other tongues, чешкото rozličnými jazyky. Посочените преводи съответствуват повече на старозаветното гр. съчетание διὰ γλώσσης ἑτέρας. В някои житийни преписи е употребено сложното прилагателно иноѩзъічьнъіи, което също стои близо до новозаветната композитна форма ἑτερόγλωσσος, но предполагаме, че то е по-късен преводен вариант, настанен не без влиянието на следващото творително словосъчетание.

В прякото си значение съществителното χεῖλος в старобългарския евангелски и апостолски текст се превежда с оустьна, срв. Мт. 15: 8, Мк. 7:6 Мар, Зогр; Рим. 3:13, I Пет. 3:10 Слепч (Jagić, II, 1920:62).

Плуралната глаголна форма възглаѭтъ вм. възглаголѭ в Охр е преписваческа грешка; изглежда преписвачът се е подвел от множественото число на предходните думи. Безпредложното дателно съчетание людемъ симъ е характерно за по-ранните апостолски преписи; предполагаме, че то е било присъщо и на първоначалния апостолски превод, както и употребата на отрицателната частица не пред глаголната форма послоушаѭтъ, съответствуваща на гр. медиална форма с активно значение εἰσακούσονται. Преводът и ни тако следва точно гр. текст, срв. καὶ οὐδ' οὕτως.

Приведеният цитат от АПанд е твърде далечна реминисценция по Исая 28:11, а текстът в XIII ГБог е близък до апостолските и житийните преписи. Заслужава да се отбележи преводът на съчетанието ἐν ἑτερογλώσσοις с инѣми ѧзъікъі и употребата на форми от съглаголати и оуслъішати вм. от възглаголати и послоушати.

ЖК, гл. XVI	Охр I Кор. 14:22
тьм' же єзыци нѣсоуть въ знаменіе невѣрныи^{м}, нъ вѣрныи^{м}, а пр̑рчьство невѣрныи^{м} (но вѣрующимъ 1)	тѣм же ѫзыци въ знаменије сѫтъ невѣрънъмъ а пр̑рчъство невѣрънъімъ нъ невьроуѫщимъ

гр. ὥστε αἱ γλῶσσαι εἰς σημεῖον εἰσιν οὐ τοῖς πιστεύουσιν ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις, ἡ δὲ προφητεία οὐ τοῖς ἀπίστοις ἀλλὰ τοῖς πιστεύουσιν

соуть 3—6, 8—12, 14; не вѣрнымъ 3—6, 8—12, 14; невѣрнымъ сꙋть

в'си ѫзыци — Църк; въ знаменије — Христ, Шиш, Тълк; бываѭть — Карп;

1—2, 7, 15, 20; вѣрьнымь 21, 22. пр҃рочьствие — Църк, Мат, Христ; вѣрьнымь — Карп, Мат, вѣрующиимь Шиш, Христ.

В някои южнославянски житийни преписи този стих е предаден в съкратен вид; в много случаи текстът му е твърде объркан, понеже често се разменят местата на прилагателните вѣрьнъıимъ и невѣрьнъıимъ. В Охр са пропуснати думите нъ невѣрьнъıимъ, а изразът сѫтъ невѣрънъıмъ би трябвало да се сегментира сѫтъ не вѣрънъıмъ. Във втората част на стиха отрицателната частица не пред причастието вѣроуѫщимъ е излишна, тъй като води до безсмислица. По-независим от гр. текст е преводът не сѫтъ въ ꙁнамение вѣрьнъıимъ, нъ невѣрьнъıимъ, в който отрицателната частица е пред глаголната форма. Според нас този превод е по-ясен и по-естествен, докато другият вариант сѫтъ въ ꙁнамение не вѣрьнъıимъ, нъ невѣрьнъıимъ следва точно текста на гр. оригинал. За синонимното изразяване на отрицанието в старобългарските преводи подробно вж. анализа на 14:9, а за предаването на *α*-privativum срв. ἄ-πιστος, вж. 14:14.

Често срещаният в новозаветния гр. текст глагол σημαίνω, който е синонимен на σημειόω 'означавам', обикновено се предава със ꙁнаменати, а сродното съществително σημεῖον — със ꙁнамение. Такъв превод на гр. съществителни виждаме в: Лк. 2:12.25 Зогр, Мар, Асем, Сав, Остр; Мт. 12:39, 16:4 Мар, Зогр; Рим. 4:11 Христ. На две места σημειόν е преведено с чоудо, срв. Йо. 4:54 Мар, Зогр и Деян. 4:22 Шиш, но ꙁнамение Карп (подробно за превода на гр. глагол и сродното му съществително вж. Jagić, 1913:354; III; 1920:15).

Употребата на предложното съчетание въ + вин. пад. във функция на сказуемно определение към подлога, съчетано с глагола бъıти срещу гр. εἶναι εἰς + accus., се определя от някои изследвачи като синтактичен гърцизъм в старобългарските текстове. За примерите от старобългарския евангелски превод подробно вж. Дуриданов, 1957: 227—228. Опора за подобно твърдение се търси най-вече в липсата на такава употреба в съвременните славянски езици. Струва ни се, че горното твърдение не е валидно за преносната употреба на предлога въ в такъв вид съчетания. В случая гр. εἶναι εἰς σημεῖον е употребено в преносен смисъл 'служа за белег, знак' (Blass Debrunner, 1961:96, 145, 1) и превеждането му с винителното съчетание е оправдано и няма основания да се счита за механично привнесен синтактичен гърцизъм в старобългарския превод. Според нас преносната употреба на израза бъıти въ ꙁнамение в служба на сказуемно определение към подлога не е чужда на старобългарската синтактична система, а замяната на въ ꙁнамение с локативното съчетание въ ꙁнамении Охр, Стр. изглежда, че е по-късна.

ЖК, гл. XVI	Охр I Кор. 14:23
аще оубѡ сънидет се цр҃кви въса въкоупѣ, и въси гл҃ють ѥзыкы, и вънидеⷮ нѣкто неразоумьнь или невѣрьнь, не рекоут ли ꙗко ꙁлѡ се дѣете?	аще бо снидетъ сѧ цр҃кви всѣ въ коупъ и вси гл҃ѧтъ ѩзыкъı вънидетъ же етеръ не разоумивъ лицемѣренъ не речетъ ли ꙗко ꙁли сѧ дѣете

гр. Ἐὰν οὖν συνέλθῃ ἡ ἐκκλησία ὅλη ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ πάντες λαλῶσιν (-σωσιν) γλώσσαις, εἰσέλθωσιν δὲ ἰδιῶται ἢ ἄπιστοι, οὐκ ἐροῦσιν ὅτι μαίνεσθε

оубо липсва в 3, 5, 6, 8, 9, 14, бо 2, 4, 7, 10—12, 15, 20, 21; цркъва 21, вса 1—12, 14, 15, 20, 21; ѩзыцы 14; глють вкоупѣ 4, 10—12; нѣкто липсва в 1, 2—4; нєразоумивъ 1—12, 14, 15, 20; рєчєт ли 1—12, 14, 15; зли 2, 7, 15, 18—20, злѣ 1, 21, золъ 5, 6, 8, 9, 14.

црькы — Шиш, Мат; въ коупѣ- Шиш; Христ, Тълк, Мат, Църк; вь ѫзъıкы гл҇ѧщє — Карп, възьглѫть ѫзики - Стр; снидєть — Стр; єтєри — Стр, Шиш, нѣции — Карп; нєразоумиви — Шиш, Мат, Христ, Тълк, нєразоумьнии — Карп; нєвѣрнии — Христ, Шиш, Тълк, Мат, вѣрни — Карп.

За употребата на формата ц҇ркви като именителна и за съчетанието глаголати ѩзъıкъı вж. анализа на 14:5.

Прави впечатление употребата на съчетанието въ коупъ Охр вм. въ коупѣ Христ, Шиш, Стр, Тълк, Мат, Църк, ЖК. Подобна замяна не е чужда и на старобългарските евангелски преписи, срв. Лк. 14:18 Мар, Сав, Асем въ коупъ : въ коупѣ Зогр, Остр срещу гр. ἀπὸ μιᾶς, въ коупѣ срещу гр. ἐπὶ τὸ αὐτό Лк. 17:35 Мар, Зогр, но въ коупь Супр 133:29 срещу гр. κατὰ τὸ αὐτὸ. В старобългарските ръкописи винителното и локативното съчетание се употребяват като адвербиализирани форми.

В житийните преписи и в Охр изразът вънидєтъ жє єтєръ (нѣкъто) нєразоумивъ (нєразоумьнъ) или нєвѣрьнъ (лицємѣрєнъ) е текстово отъждествен със следващия стих и съответствува на гр. εἰσέλθῃ δέ τις ἄπιστος ἢ ἰδιώτης 14:24. С тази текстова идентификация се обяснява присъствието на неопределителното местоимение єтєръ, заменено по-късно с нѣкъто, което е без гръцко съответствие, както и ед. ч. на формите от старобългарския превод срещу множествените форми в 14:23. За превода на гр. съществително ἰδιώτης вж. анализа на 14:16. Употребеното прилагателно лицємѣрєнъ Охр вм. нєвѣрьнъ срещу гр. ἄπιστος по всичко личи, че е преписваческа грешка, която е резултат от слухово възприемане на текста. Що се отнася до лицємѣрьнъ, което е производно от съществителното лицємѣръ, предаващо гр. ὑποκριτής, ще припомним, че това старобългарско съществително отдавна вече се приема за лично творческо дело на самия Константин-Кирил. В останалите апостолски преписи старобългарският превод следва точно текста на 23 стих от гр. оригинал, срв. вънидоуть жє нєразоумивии или нєвѣрнии нє рєкоуть ли ... Тълк, Христ, Шиш, Мат.

Описателното предаване на гр. глагол μαίνομαι със съчетанието зълъ сѧ дѣѭ изглежда, че е било присъщо на първоначалния апостолски превод, освен 14:23 срв. още Деян. 26:24,25 Карп; Деян. 12:15 Охр, Карп зъла ли сѧ дѣєши, но нєистова ли єси в преправената по преславската редакция част на Слепч, нєистова ли сє дѣєши Христ. За превода на този гр. глагол в старобългарския апостолски и евангелски превод вж. Jagić, III, 1920:29.

ЖК, гл. XVI	Охр I Кор. 14:24
аще ли въси прⷪрчьствоуюⷮ и вънн-	аще ли вси прⷪрчъствоуѫтъ вънн-
деть нѣкто нєразоумьнь или нєвѣрь-	детъ же єтеръ нєвѣрєнъ или нє ра-

ни, обличает се въсѣми, и въстезает се ѿ въсѣⷯ

зоумивъ ѡбличаетъ сѧ всѣми въстаѕаетъ са ѿ всѣхъ

гр. ἐὰν δὲ πάντες προφητεύωσιν (-σωσιν), εἰσέλθῃ δὲ τις ἄπιστος ἤ ἰδιώτης, ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων, ἀνακρίνεται ὑπὸ πάντων

виⷨ 2; пр҃рчьствоують вси 4, 10—12; етеръ 3, 5, 6, 8, 9, 14, 17, 19, 21, инъ 1, 2, 7, 15, 20, нѣкыи 11; неразоумивъ 1, 2, 4–12, 15, 20, неразоумьвъ 3, 14; преⷣ всѣми 1, 2, 7, 15, 20; въстрьзаетъ 9.

прорицаѭть — Карп; вънидоуть — Христ; етери — Стр, кто — Христ, Тълк, Карп, Мат; рѫдьникь — Карп.

За превода на гр. глагол προφητεύω вж. 14:5, а за израза вънидетъ же етеръ (нѣкто) невѣрьнъ или неразоумивъ (неразоумьнъ) вж. анализа на 14:16,23. За принадлежността на етеръ към първите старобългарски преводи и за по-късните му замени с нѣкъто, инъ, нѣкъıи, късто вж. Ягич, 1913:343; Львов, 1966:90—95.

Многозначният гр. глагол ἐλέγχω тук е употребен в смисъл 'изобличавам', а в апостолския превод е предаден с обличати. Като съответствие на този гр. глагол обличати се среща и на други места в евангелския и апостолския превод, срв. Лк. 3:19 Зогр, Мар; Йо. 8:46 Зогр, Мар, Асем, Остр; Йо. 16:8 Зогр, Мар; Як. 2:9 Слепч; Юда 15 Карп. Интересно е, че на това място I Кор. 14:24 глаголът обличати е запазен във всичките сравнени тук житийни и апостолски преписи.

Префигираният глагол ἀνακρίνω, употребен в този стих с едно от значенията на първичния глагол κρίνω 'съдя, осъждам', е преведен с въстѧзати. Такъв превод на този префигиран гр. глагол виждаме и в: I Кор. 2:14,15 Слепч; 4:3 Слепч, Охр, Шиш, Христ; 9:3 Слепч, Шиш, Охр, Стр, Христ; Деян. 28:18 Шиш. Като преводни варианти на ἀνακρίνω Ягич посочва още истѧзати Лк. 23:14 Мар, Зогр; Деян. 4:9 Шиш и вꙑтѧзати Деян. 24:8 Христ (Ягич, 1913:353).

Специално внимание заслужава синонимното предаване на предложната гр. конструкция ὑπὸ + gen., чрез която в случая е изразен личният агент при пасива, с безпредложен твор. пад. и със съчетание отъ + род. пад. в сравнените апостолски и в преобладаващата част от житийните преписи. Смятаме, че това разнообразно предаване на еднаквите гр. предложни съчетания е било присъщо на първия Кирило-Методиев апостолски превод. В този пример още веднъж намира потвърждение мисълта, че у славянските първоучители е имало съзнателен стремеж да превеждат по различен начин намиращите се в съседство еднакви гр. езикови конструкции. В подкрепа на казаното ще посочим един такъв пример и от евангелския превод, срв. Мт 4:1 тогда (тъгда Мар) и҃с възведенъ бꙑстъ (вьзведенъ бꙑⷭ҇ и҇съ Мар) доухомь в(ъ) поустꙑнѭ искоусити сѧ отъ неприѣзни (ѿ диꙗвола Сав) Зогр, Сав, Мар срещу гр. Τότε ὁ Ἰησοῦς ἀνήχθη εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τοῦ πνεύματος, πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου.

Замяната на вьсѣми с предложното съчетание прѣдъ вьсѣми в някои от житийните преписи е резултат от неправилно преосмисляне на апостолския текст, а самото вмъкване на предлога трябва да се възприема като по-късна преписваческа добавка, с която се цели старобългарският превод да се доближи формално до гр. оригинал. Налага се да уточним, че гр. съчетание ὑπὸ + gen. в пряката си употреба има локативно значение и изразяването на това значение с прѣдъ + твор. пад. не е неоправдано, но и на двете места в този стих от Апостола неговата употреба е преносна и в съчетаването си с медио-пасивните глаголни форми то придобива аукторно, агентивно значение. И както отбелязахме, това значение на гр. предложно съчетание е умело и майсторски изразено с адекватни и разнообразни преводни еквиваленти в старобългарския евангелски и апостолски текст.

ЖК, гл. XVI	Охр I Кор. 14:25
и тако таинаа ср҃ца его ꙗвѣ бываюͭ, и тако, падь ниць, поклонит се б҃ви, исповѣдуе, ꙗко „въ истиноу б҃ь въ вась ѥсть“	таинаꙗ ср҃ца его ꙗвѣ бывають и тако падъ ницъ поклонитъ сѧ б҃оу повѣдѫ ꙗко въистинѫ б҃ъ въ васъ естъ

гр. (καὶ οὕτως) τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας αὐτοῦ φανερὰ γίνεταί, καὶ οὕτως πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον προσκυνήσει τῷ θεῷ, ἀπαγγέλλων ὅτι Ὄντως ὁ θεὸς ἐν ὑμῖν ἐστιν

IАриан по истинѣ б҃ъ въ сих есть 180.13, гр. ὄντως ὁ θεὸς ἐν τούτοις ἐστί

и тако липсва в 1—12, 14, 15, 20, 21; таина 18, 19; соуть 3, 5, 6, 8, 9, 14, бываетъ 1, 2, 4, 5—7, 10—12, 14, 15, 20; падеͭ 2—9, 12, 14, 15; б҃гу 1—12, 14, 15, 20, 21; повѣдаа 1—12, 14, 15, 17—21; въ вас б҃ъ ест 21.	и сице таинаꙗ — Христ, Тълк, Мат, и тако — Карп; таина — Карп, Църк, Мат; ꙗвена бѫдѫть — Карп, ꙗвѣ боудеть — Мат; ти — Карп; на лици — Карп; б҃ви — Карп, Шиш, Мат; исповѣдаѫ — Карп; вь рѣснотоу — Хвал, б҃ь исты — Мат, б҃ь сѫщи — Карп.

Пропускането на и тако или и сице от началото на стиха в някои житийни и апостолските преписи е обусловено от варирането на гр. текст. По подобие на субстантивираната адективна форма τὸ κρυπτόν в старобългарския превод също е употребено субстантивираното прилагателно таиное, срв. формата в мн. ч. таинаꙗ срещу гр. τὰ κρυπτά. При мн. ч. на съществителните от ср. р. в гр. текст обикновено се появява и т. нар. атическо съгласуване, което е налице и в този апостолски стих. От текстовата съпоставка се вижда, че този вид съгласуване е привнесено в старобългарския превод и запазено в Мат и в отделни житийни преписи, срв. бываѥтъ, бѫдетъ вм. сѫтъ, бываѭтъ, бѫдѫтъ, в гр. текст.

В старобългарския евангелски и апостолски превод гр. глагол ἀπαγγέλλω се предава синонимно с повѣдѣти, повѣдати и с възвѣстити (по-подробно за употребата на тези глаголи в старобългарския евангелски превод вж. Jagić, 1913: 287). В някои от южнославянските житийни преписи на това място е използвана причастна форма от вторичния несвършен глагол исповѣдовати. В апостолския превод употреба на исповѣдовати се открива в I Кор. 11:26 Стр, но в Христ, Охр, Шиш стои форма от исповѣдати срещу гр. καταγγέλλω.

Предполагаме, че замяната на причастната форма от повѣдати с форми от исповѣдати, исповѣдовати в житийните преписи е направена по-късно. Глаголът исповѣдовати не е характерен за класическите старобългарски паметници, среща се само веднъж в Супр 542.28 срещу гр. ὁμολογέω.

При превода на останалите думи в този стих не се забелязват някакви съществени отклонения. Глаголът προσκυνέω обикновено се предава с поклонити сѧ, покланѣти сѧ, πίπτω с пасти, падати. Замяната на причастието падъ от пасти срещу гр. πεσών с глаголната форма падетъ в отделни житийни преписи може да се тълкува не само като неточност при преписването, но и като отражение на по-късните развойни тенденции към аналитизъм в нашия език. Ще отбележим по-свободното превеждане на прилагателното φανερός и на предложното съчетание ἐπὶ πρόσωπον с наречията ꙗвѣ и ниць, в Карп преводите са сближени с гр. текст, срв. ꙗвена срещу φανερά и на лици. Стремеж към буквално превеждане отразява и употребата на причастието сѫшти в Карп срещу гр. наречие ὄντως, което е сродно с гр. причастна форма ὄντος на глагола εἰμί. В старобългарските преводи това гр. наречие често се предава с адвербиализираните съчетания въ истинѫ, въистинѫ, по истинѣ, в Хвал срещаме и моравизма рѣснота, срв. вь рѣснотоу.

Употребата на дателни форми от м. р. ед. ч. с окончание -ови вм. с -оу при съществителни имена, означаващи лица, е книжовна норма в старобългарския език, срв. богови наред с богоу.

Последната част от този апостолски стих е свободен цитат по Исая 45:14, който се среща и в I Ариан, вж. приведения по-горе текст. От съпоставката на цитата с гр. оригинал се вижда, че на това място старобългарският превод в IАриан следва точно текста на оригинала.

ЖК, гл. XVI	Слепч I Кор. 14:26
что оубѡ іеⷭ, братіе? егда съходите се, къжⷣо ва ѱ҇алмѡⷨ имать, оученіе имать, ꙗвлѥніе има҇ⷮ, ѥзыкь имаⷮ, (сказаніе има҇ⷮ), въсе же къ сьзданію да бываеⷮ	братиѣ егда съходите сѧ къждо васъ псаломъ да иматъ и оучение и ѫзыкъ иматъ сказание матъ въсе же къ създаниоу да бываетъ

гр. Τί οὖν ἐστιν, ἀδελφοί; ὅταν συνέρχησθε, ἕκαστος (ὑμῶν) ψαλμὸν .ἔχει, διδαχὴν ἔχει, ἀποκάλυψιν ἔχει, γλῶσσαν ἔχει, ἑρμηνείαν .ἔχει· πάντα πρὸς οἰκοδομὴν γινέσθω

АПанд къжьдо васъ ѱалъмъ имать ꙗвленье имать все же къ създаныѫ да бываеть 230б, 105

оубо липсва в 21; братие есть 3, 5, 6, 8, 9, целият израз липсва в 14; коижⷣ҇о 1; въ васъ 4, 10—12; пⷭ҇амы 2, 7, псаломь имать да дрьжить 17, 18, 19; имате 7, имѣите 2, имѣѥте 20; оучение липсва в 9, 14; ꙗвление имать липсва в 21, 22; въ създанію 21.

братиѥ чьто оубо ѥсть — Шиш, Карп; п҇ѣе — Христ, Тълк, Мат; имать — Христ, Шиш, Карп, Мат, Църк; ꙗвлѥниѥ имать — Шиш, Христ, Тълк, Мат, Църк; всѣ же — Църк, Мат, Карп; да бываѭть — Църк, Мат, Карп.

В някои апостолски преписи изразът чьто оубо ѥстъ е изпуснат вероятно поради обстоятелството, че този стих в апракосите стои в началото на перикопа.

Известно е, че в първите старобългарски преводи са запазени редица гр. думи от областта на християнската терминология. Сред тях е и гр. заемка псалмъ, която понякога се адаптира с форма псалъмъ, а след вокализацията на силния ер — с форма псаломъ. Формата псаломъ виждаме в много от житийните и апостолските преписи, другите нейни форми по преписите по всичко личи са резултат от преписвачески грешки или пък от неправилно преосмисляне на текста. При допълнителната обработка на първите преводи и особено при втората (преславската) редакция на старобългарските богослужебни текстове много от гр. думи-термини са били преведени. Така гр. заемка псалмъ е заменена от славянското ѝ съответствие пѣснь в някои апостолски преписи, срв. Христ, Тълк, Мат.

Гр. глагол διδάσκω в старобългарските преводи последователно се предава с оучити, наоучити. Сродното на този гр. глагол съществително διδαχή е преведено тук и в 14:6 с оучениѥ, (Jagić, III, 1920: 89—90).

Съществителното ἑρμην(ε)ία е употребено само на две места в новозаветния гр. текст: I Кор. 12:10, 14:26. И в двата стиха то е преведено със съказаниѥ, срв. 12:10 Охр, Стр, Слепч и 14:26 Слепч, Христ, Шиш, Крап, Мат, Църк.

За превода на *ἀποκάλυψις* с ꙗвлениѥ, на *γλῶσσα* с ѩзыкъ и на οἰκοδομή със създаниѥ подробно вж. анализа на 14:5.6.

Както и в предходния стих 14:25, така и тук в гр. текст има атическо съгласуване, но в старобългарския превод то не е спазено: в едни от преписите е използувано съгласуване в ед. ч. на местоименната и глаголната форма, а в други — мн. ч., срв. вьсе ... да бываѥтъ вж. Слепч, Христ, Тълк, Шиш и вьсѩ ... да бываѭтъ Църк, Мат, Карп.

Текстът на този стих не е цялостно запазен по отделните житийни и апостолски преписи. В много от тях са пропуснати отделни думи или цели изрази. Така в Слепч са изпуснати изразите чьто оубо ѥстъ и ꙗвлениѥ имать, липсва глаголната форма имать след оучениѥ, претърпял е хаплография изразът сказаниє имать, допълнително е вмъкната частицата да в съчетанието псаломъ да имать вероятно под влияние на следващата повелителна форма да бываѥтъ.

ЖК, гл. XVI	Слепч I Кор. 14:27
аше ли кто ѥзыкѡⷨ гл҃ѥть, по двѣма оубѡ или тремь и по чести, ѥдинь да сказꙋеть	аще ли кто ѫзыком гл҃етъ по двѣма или зѣло по троемъ и по чѧсти ѥдинъ да сказаетъ

гр. εἴτε γλώσσῃ τις λαλεῖ, κατὰ δύο ἢ τὸ πλεῖστον τρεῖς, καὶ ἀνὰ μέρος, καὶ εἷς διερμηνευέτω

ли липсва в 5, 6, 8, 14, 18; ꙗзыкоⷨ кто глть 2, 15, възгл҃еть 21; или ѕѣло 1—12, 14, 15, 22, ли зѣло 3, 5, 6, 8, 9, 21; по тремъ 1—3, 5—10,	ꙗзыкъмь кто глть — Христ, Карп; Църк; по трема — Църк; по честь — Карп; да липсва в Карп; да сказоуѥть се — Мат, сказаѫть — Карп.

14, 15, 18—22; да липсва в 3—6, 15, 20; сказаѥть 1—7, 9, 11, 14, 17—21.

За преводите глаголати ѩзꙑкомь срещу λαλεῖν γλώσσῃ и съказати срещу διερμηνεύειν вж. I Кор. 14:5.

Само в този апостолски стих в старобългарския превод е използувано наречието ѕѣло за предаване на гр. суперлативна форма (τὸ) πλεῖστον от πολύ. На другите места в новозаветния превод гр. суперлатив πλεῖστος е изразен със сравнителна степен на прилагателното мъногъ, срв. Мт. 11:20 Мар, Зогр; 21:8 Мар и в по-късния текст на Зогр, в Сав е употребена положителна степен от мъногъ; не е спазена превъзходната степен от гр. текст и в Мк. 4:1, срв. народъ мъногъ срещу гр. ὄχλος πλεῖστος в Мар.

В гр. текст тук са употребени в съседство две предложни съчетания с дистрибутивно значение: κατὰ + accus. и ἀνὰ + accus. В превода и двете са предадени с по + дат. пад., срв. по дъвѣма или ... по тремъ, троѥмъ и по чѧсти. Прави впечатление повтореният предлог по в превода срещу гр. монопротетично съчетание на κατὰ и употребата на събирателното числително троѥ в Слепч вм. бройната форма трьѥ в другите апостолски и житийни преписи. За неподкрепения от гр. оригинал полипротетизъм в старобългарския евангелски превод по-подробно вж. Добрев, 1967: 522—530. В новозаветния гр. текст употребата на ἀνα + accus. с дистрибутивно значение е сравнително по-ограничена. В евангелския текст такава употреба се открива в Мт. 20:9, Мк. 6:40, Лк. 10:1, Йо. 2:6, в старобългарския превод на тези места стои дателно съчетание с предлог по. Със съществителното чѧсть се превеждат две сродни и близки по значение съществителни μέρις и μέρος. За другите преводни еквиваленти на тези гр. съществителни в старобългарския евангелски и апостолски текст вж. подробно Ягич, 1913:298; II 1920:15.

ЖК, гл. XVI	Слепч I Кор. 14:28
аще ли не боудеть сказателѩ, да мльчить въ ц҃ркви, себѣ же да гл҃ѥть и б҃ви	аще ли не бѫдетъ глаголъника да млъчитъ въ ц҃ркви себѣ же да гл҃етъ и б҃гви

гр. ἐὰν δὲ μὴ ᾖ διερμηνευτής (ἑρμηνευτής) σιγάτω ἐν ἐκκλησίᾳ, ἑαυτῷ δὲ λαλείτω καὶ τῷ θεῷ

аще нѣ҇ 3, 5, 6, 8, 9, 14, ли липсва в 3, 5, 6, 8, 9, 14; гл҃ьника 1—12, 14, 15, 17—21; о собѣ 4, 11, 12, въ себѣ 10; да липсва в 3, 5, 6, 8, 14; и липсва в 10—12; б҃гу 1—12, 14, 15, 20, 21.

глагольникь не боудеть — Шиш; мльчѧть — Карп; се вм. себѣ — Карп; гл҃ѧть — Карп, Църк; и липсва в Карп; б҃оу — Църк.

В този стих гр. новозаветен текст варира. По отделните преписи се срещат различни форми: две деятелни (агентивни) съществителни имена διερμηνευτής, ἑρμηνευτής, образувани съответно от сродните глаголи διερμηνεύω и ἑρμηνεύω, и субстантивираното причастие ὁ διερμηνεύων. След като διερμηνεύω се превежда последователно със съказати, вж. 14:5,13,27, съвсем закономерно е и съществителното от същия корен διερμηνευτής да бъде преведено със съказатель и тази форма е употребена в няколко южнославянски житийни преписа. Но по-вероятно е в първоначалния апостолски превод гр. агентивно съществително да е било предадено по-свободно с глагольникъ, чиято употреба виждаме във всички сравнени тук апостолски преписи и в повечето от житийните преписи. За някакво влияние на следващата глаголна форма да глаголетъ при избора на съществителното глагольникъ трудно може да се мисли. Подобно на посочените две гр. съществителни имена, които не се срещат на друго място в новозаветния текст, съществително глагольникъ е употребено само в този апостолски стих и неговата употреба не е присъща на класическите старобългарски паметници. Само в един от сравнените тук апостолски преписи в съчетание с отрицателния глагол не бѫдетъ е предпочетена именителната форма глагольникъ вм. родителната глагольника, срв. аще ли глагольникь не боудеть Шиш. Вероятно в случая не е без значение и първата позиция на съществителното в съчетанието, но известно е, че в старобългарските паметници при изразяване на субекта в безлични синтактични обрати най-вече с екзистенциално значение има колебание в избора на падежна форма: именителна или родителна. Особено често такова колебание между им. и род. пад. се забелязва при отрицателните форми на глагола быти, като за някои славянски езици съчетанието не быти и род. пад. се смята за неразложимо. От гледна точка на славянския синтаксис по-закономерна в тези случаи е употребата на род. пад., докато наличието на им. пад. според В. Ягич е обусловено повече от гр. оригинал, където именителната форма е единствено възможна (Ягич, 1899:18, цит. по Вечерка 1963:203).

В старобългарския апостолски превод колебания при употребата на им. и род. пад. по отделните преписи се откриват след отрицателната третолична форма нѣстъ, срв. Рим. 3:10,12; Кол. 3:11. Формата нѣстъ вм. не бѫдетъ е предпочетена и в някои от житийните преписи. Изложеното дотук дава основания да се предполага, че именителната форма глагольникъ, макар че не е неестествена за старобългарския език, е настанена по-късно на това място в апостолския превод и отразява стремежа на книжовниците да доближат текста до гръцкия му оригинал.

Като последица от неправилно преосмисляне на текста вероятно са се появили и повелителните глаголни форми в мн. ч. да мльчатъ Карп и да глаголѭтъ Карп, Църк, които стоят срещу сингуларни императивни форми в гр. текст. Замяната на дателната форма себѣ с предложните съчетания въ себѣ и о собѣ в отделни житийни преписи освен като преписваческа неточност може да се разглежда и като проява на тенденцията към аналитизъм.

ЖК, гл. XVI	Слепч I Кор. 14:29
пр҃рци же два или трїе да г҃лють,	пр҃рци же два или трие да г҃лѫтъ
а дроуѕїи да сказоую	а дроузии да сказѫтъ

гр. προφῆται δὲ δύο ἢ τρεῖς λαλείτωσαν, καὶ οἱ ἄλλοι διακρινέτωσαν (ἀνακρινέτωσαν) ли 3, 4, 6, 9, 11, 14, 21; да липсва в 3; да дроузіи 10; да липсва в 3, 5–9, 14; сказаѭⷮ 2, 4, 12, 15, 17—20.

пр҃рицаѫ! — Карп; да прорицаѧть — Карп; да кажють — Христ, Тълк, да сказаоуют — Мат.

Съществителното пророкъ се счита за калка на гр. προφήτης. За превода на образувания от същия корен глагол προφητεύω вж. анализа на 14:5,24. Глаголите прорицати и пророчьствовати, които са преводни еквиваленти на посочения гр. глагол, също се възприемат като калки (Schumann, 1958:52).

Глаголът съказати е по-свободен превод на гр. διακρίνω, който е употребен в този стих със значение 'обсъждам, разсъждавам'. С такова значение този гр. глагол се среща и в Мт. 16:3, където е преведен с расѫждати, срв. Мар, Зогр. Употребените в някои житийни преписи и в Христ, Мат форми от съказовати и казати вм. формата от съказати вероятно са по-късни. В отделни новозаветни преписи на това място е употребен глаголът ἀνακρίνω. За неговото синонимно предаване в старобългарските преводи вече стана дума, вж. анализа на 14:24. Императивните форми на λαλέω и διακρίνω, които тук са употребени с дублетни окончания, са предадени описателно с да-съчетания, срв. да глаголѭтъ, да съказаѭтъ.

ЖК, гл. XVI	Слепч 1 Кор. 14:30
аще ли иномоу ѿкрыет се вѣдещюмоу, прьвыи да мльчить	аще ли иномоу да ѣвитъ сѧ сѣдащоу пръвꙑ да млъчитъ

гр. ἐὰν δὲ ἄλλῳ (-ωι) ἀποκαλυφθῇ καθημένῳ, ὁ πρῶτος σιγάτω

авить са 1—12, 14, 15, 17—21; сѣдашоу 1—12, 14, 15, 20, 22; вьдашѫ двы! 21; да липсва в 6, 8, 14.

иномоу что — Карп; ѩвить сѧ — Христ, Тълк, Шиш, Карп, Църк, Мат; прьвы же — Шиш, Мат.

Замяната на дателното причастие сѣдаштоу срещу гр. καθημένῳ от κάθημαι със сложната причастна форма вѣдѫштомоу в някои южнославянски житийни преписи е несъмнена преписваческа грешка най-вероятно в резултат от слухово впечатление при възпроизвеждането на текста. Гр. глагол ἀποκαλύπτω се предава синонимно ѩвити сѧ и с отъкрꙑти сѧ. В двете си крупни изследвания В. Ягич отбелязва голяма част от случаите с редуването на тези два глагола в старобългарския евангелски и апостолски превод (Ягич, 1913: 417—418; II 1920: 118). Наличието на частицата да пред глаголната форма ѣвитъ сѧ в Слепч би могло да се тълкува като механична добавка на преписвача по подобие на следващата описателна форма да млъчитъ, но не може съвсем да се изключи възможността от нейното съзнателно вмъкване за засилване на хипотетичността на действието, изразено в гр. текст чрез съчетание на ἐὰν с конюнктивна глаголна форма. Употребата на аште в съчетание с да не е чужда на старобългарските писмени паметници (Bauerovi, 1957: 174).

Предполагаме, че на това място в първия апостолски превод е стоял глаголът ѩвити сѧ, който е запазен в апостолските и в преобладаващата част от житийните преписи, а замяната му с отъкрꙑти сѧ е направена по-късно при допълнителната обработка на превода. Подобна замяна на несвършения глагол ѩвлѩти сѧ с отъкрꙑвати сѧ срещаме и в Рим. 1:18, срв. ѣвлѣетъ сѧ Слепч, но отъкрꙑваѭтъ сѧ Христ, Тълк.

За превеждането на сродното на гр. глагол съществително ἀποκάλυψις вж. 14:6.26.

ЖК, гл. XVI	Слепч I Кор. 14:31
можете бѡ по єдиномꙋ въси пр҇рчьствовати (да вси ꙋчатсѧ 1), да въси оꙋтѣшет се	можета бо по єдиномоꙋ пр҇рчъствовати да въси оꙋчѧтъ сѧ и въси оꙋтѣшѫтъ (сѧ)

гр. δύνασθε γὰρ καθ᾽ ἕνα (ἕκαστοι) πάντες προφητεύειν, ἵνα πάντες μανθάνωσιν καὶ πάντες παρακαλῶνται

могꙋт 1, 2, 4—7, 10—12, 15, 20, 21; вси вм. бо 3, 5, 6, 8, 9, 14; пророчьствовати въси 17—19; да вси ꙋчѧт сѧ липсва в 13, 17, 18, 19.	можете — Христ, Тълк, Шиш, Карп, Църк; можеть — Мат; не по ѥдиномоꙋ — Мат; пророчьствовати вьси — Шиш.

Липсата на вьси в съчетание с пророчьствовати отразява варирането в гр. оригинал. За превеждането на гр. глагол προφητεύω, чийто инфинитив тук има финално-консекутивна функция, вж. 14:5, 24, 29.

Освен на διδάσκω старобългарските глаголи оучити сѧ, наоучити сѧ съответствуват и на глагола μανθάνω. В евангелския и апостолския превод μανθάνω се предава още с навыкнѫти и с оувѣдѣти (Jagić, III, 1920: 89—90).

Наред с молити, оумолити (сѧ) гр. глагол παρακαλέω нерядко се предава и с оутѣшити сѧ в старобългарския евангелски и апостолски текст (за превеждането на този гр. глагол вж. Jagić, III, 1920: 59—60). Употребата на формата за двойствено число можета Слепч срещу гр. δύνασθε трудно може да се обясни другояче освен като резултат от преписваческа грешка.

ЖК, гл. XVI	Слепч I Кор. 14:32
д҇си пр҇рчьсцiи пр҇рком повиноуют се	и д҇си пр҇рчъстi пр҇ркомъ повиноуѭтъ сѧ

гр. καὶ πνεύματα (πνεύμα) προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται

и доуси 1—12,14, 15, 17—19; и вси пор҇ци вм. и доуси пророчьсцiи 20; пр҇рчьсти 1, 3—12, 14, 15.	а д҇си — Карп; пророчьсцiи — Шиш, Мат, пр҇рчи — Църк; да повинꙋѫт сѧ — Църк.

Предаването на гр. род. пад. за притежание (genetivus possessivus) с притежателно прилагателно е една от твърде характерните особености на първите Кирило-Методиеви преводи, срв. тук съчетанието πνεύματα προφητῶν, преведено с доуси пророчьсции, пророчьстии (Мирчев, 1969: 215—219). Формите пророчьсци и пророчьсти са дублетни в старобългарския език, тъй като групата ск по втора палатализация се променя двояко в сц и ст.

Гр. глагол ὑποτάσσομαι обикновено се превежда с повиновати сѧ, повинѫти сѧ, но може да бъде предаден и с покорити сѧ. Употребата на покорити сѧ е по-характерна за старобългарския апостолски превод (Jagić, 1913: 379; III 1920: 33).

В гр. текст е използувано атическо съгласуване, което не е спазено в старобългарския превод.

ЖК, гл. XVI	Слепч I Кор. 14:33
нѣ҃ нестроению б҃ь, нъ мироу, ꙗко въ вьсѣ цр҃ква ст҃ыи	нѣстъ бо несъстроенноу б҃ъ нѫ мироу ѣко въ всѣхъ цр҃квахъ стхъ

гр. οὐ γάρ ἐστιν ἀκαταστασίας ὁ θεὸς ἀλλὰ εἰρήνης. Ὡς ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τῶν ἁγίων

нѣ҃ во 1—12, 14, 15, 20—22; ꙗко въ вьсѣхъ цръквахъ стъıихъ липсва в 1—12, 14, 15, 20, 21.	нестроѥнию — Христ, Тълк, Шиш, Църк, Мат.

В старобългарския евангелски и апостолски текст гр. ἀκαταστασία последователно се превежда с отглаголното съществително нестроѥнье, производно от не строити, вж. Лк. 21:9 Зогр, Мар, Асем, Сав, Як. 3:16 Слепч, Христ, II Кор. 6:5 Слепч, Христ, Тълк, 12:20 Слепч, Христ, Тълк. В I Кор. 14:33 само в Слепч е употребено съществителното несъстроѥнье от не състроити. Глаголът състроити се среща веднъж в Супр и съответствува на гр. καθίστασθαι 83.5, а у Козма е употребена причастната форма състроѥнъ 63.16—7, вж. Давидов, 1976: 296. Заслужава да се отбележи разнообразното предаване на genetivus characteristicus, срв. ὁ θεὸς ἀκαταστασίας . . . εἰρήνης с дателната форма нестроѥнию и с родителната мироу. Ако изключим възможността, че родителната форма нестроѥниꙗ, присъща на по-сетнешните редакции на апостолския текст, е по-късно заменена с дателната нестроѥнию по модела на дат. пад. в генетивна функция за изразяване на принадлежност, трябва да приемем, че в първоначалния старобългарски апостолски превод съзнателно са търсени различни варианти за предаване на намиращите се в близост еднакви изразни средства на гр. оригинал. В повечето от сравнените тук житийни преписи втората част на апостолския стих ꙗко въ вьсѣхъ цръкъвахъ свѧтъıихъ е изпусната.

ЖК, гл. XVI	Слепч I Кор. 14:34
женъı ваше (въ цръквахъ) да мльчеть; не велит' бо се имь гл҃ати, нъ да повинуют се, ꙗкоже и законь гл҃ѥть	женъı вашѫ въ цр҃квахъ да мльчѧтъ не велитъ бо сѧ имъ гл҃ати нѫ да повиноуѫтъ сѧ ѣкоже законъ гл҃е

гр. αἱ γυναῖκες (ὑμῶν) ἐν ταῖς ἐκκλησίαις σιγάτωσαν, οὐ γὰρ ἐπιτρέπεται (ἐπιτέτραπται) αὐταῖς λαλεῖν ἀλλὰ ὑποτασσέσθωσαν, καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει Сим. 1073 и женъı ваша въ съборищи да мльчатъ не бо ѥсть повелѣно имь гл҃ати ꙗко же и законъ гл҃еть 341, II. 13—18

въ цръквахъ липсва и в 13; целият стих липсва в 1—12, 14, 15, 20, 21.	ꙗкоже и — Шиш, Христ, Църк, Тълк.

Текстът на този апостолски стих е далечна реминисценция по Битие 3:16. Заслужава внимание преводът на многозначния гр. глагол ἐπιτρέπω, чиито форми на това място в новозаветните преписи варират: в едни е употребена презентната медиална форма ἐπιτρέπεται, а в други — перфектната ἐπιτέτραπται. Срещу ἐπιτρέπω тук стои велѣти, но по-често този гр.

глагол се предава с префигирания глагол повелѣти, вж. Мт. 8:21 Зогр, Мар, Асем, Сав; 19:8 Мар, Асем, Сав; Лк. 8:32 Зогр, Мар, Асем, Сав; Деян. 26:1 Охр, Христ, Мат, велѣти Карп; 28:16 Христ, Карп, Мат.

Пасивното значение на ἐπιτρέπω е изразено чрез форма със сѧ в апостолския превод, но в цитата от Сим. 1073 е използувано съчетание на страдателно причастие с форма от глагола бъıти, срв. велитъ сѧ : повелѣно ѥстъ. Тази морфологична синонимия при изразяването на страдателен залог е запазена и до днес в българския език. За употребата на тези морфологични дублети в старобългарските преводи на някои хомилии вж. Иванова-Мирчева, 1987:101.

Гр. глагол σιγάω последователно се превежда с млъчати, срв. и I Кор. 14:28,30 (за превода на този гр. глагол вж. Jagić, III, 1920:94), а за предаването на императивната форма ὑποτασσέσθωσαν от ὑποτάσσομαι с форма на глагола повиновати сѧ вж. анализа на 14:32.

Може да се предполага, че в този стих е запазен изцяло обликът на първоначалния Кирило-Методиев апостолски превод, тъй като между житийните и апостолските преписи освен правописни, други различия не се забелязват. Прави впечатление употребата на съществителното съборище в цитата от Сим. 1073 вм. црькъı в апостолския превод, но тук не е ясно коя гр. дума се превежда със съборище, тъй като гр. оригинал на тази част от Сборника не е издирен. Ще припомним, че съборище обикновено заменя съществителното сънъмище срещу гр. συναγωγή в преславските ръкописи.

ЖК, гл. XVI	Слепч I Кор. 14:35
аще ли чесому научити се хотеть, въ домо̆ свой моуже да въпрашаюͭ; срамно бѡ ѥ҃ женѣ въ цр҃кви гл҃ати	аще ли чесомоу научити сѧ хощетъ въ домохъ своихъ мѫжѫ да въпрашаѭтъ срамъно бо естъ женѣ гл҃ати въ цр҃кви

гр. εἰ δέ τι μαθεῖν (μανθάνειν) θέλουσιν, ἐν οἴκῳ τοὺς ἰδίους ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν (ἐπερωτάτων, -ωσιν), αἰσχρὸν γάρ ἐστιν γυναικὶ λαλεῖν ἐν ἐκκλησίᾳ

Сим. 1073 аште ли что хотѧть навъıкноути въ домоу своихъ моужь да въпрашаѭть гнѫсьно бо ѥсть женѣ въ съборѣ бесѣдовати 341, II. 18—24

въ домоу же своѥмь 17—19; мужи 19; срам' 17—19, 22; въ црькви женѣ глаголати 17—19.

чемоу — Христ, Тълк; оучити сѧ — Христ; хотѧть — Христ, Тълк, Шиш, Карп, Църк, Мат; то вь — Карп; вь домоу — Хвал, вь домовьхь — Карп; своѫ мѫжѫ — Карп, Христ, Шиш; своихь мѫжь — Църк, своихь моужы — Мат; срамь — Шиш, Христ, Тълк, Мат.

За превода на μανθάνω с оучити, наоучити (сѧ) вж. 14:31. В някои от новозаветните преписи е употребен инфинитивът μαθεῖν вм. μανθάνειν. Предаване на този гр. глагол с навъıкнѫти виждаме в цитата от Сим. 1073. Сингуларната форма хощетъ вм. хотѧтъ в Слепч вероятно е резултат от преписваческа грешка.

Трудно може да се определи коя от формите срамъ или срамьно в съчетание с бꙑти срещу гр. αἰσχρὸν ἐστιν(εἰμί) е била предпочетена в първия апостолски превод, навярно по-свободното превеждане със съществителното срамъ. Като съответствие на гр. αἰσχρόν срамъ се среща и в I Кор. 11:6 Слепч, Христ, Тълк; Ефес. 5:12 Охр, Слепч, Христ, Тълк. За преславските ръкописи е характерна употребата на гнѫсьно вм. срамъ, срамьно и на съборъ, съборище вм. сънꙑмище или цръкꙑ, срв. цитата от Сим. 1073. За втората замяна вж. по-горе 14:34.

При привеждането на останалите гр. думи не се забелязват някакви съществени особености. За превода на (ἐ-)θέλω с хътѣти вж. 14:5, активните и пасивните форми на глагола ἐπερωτάω последователно се предават с форми от въпросити, въпрашати, срв. и Мт. 22:46 Мар, Асем, Сав; Мк. 5:9 Мар, Зогр; Лк. 17:20 Зогр, Мар; Деян. 23:34 Христ, Карп; Рим. 10:20 Слепч, Христ, Тълк (по-подробно за превода на този гр. глагол вж. Jagić, III, 1920:60). Формата своихъ срещу гр. ἰδίους в някои от житийните и апостолските преписи по всичко личи, че е неправилно преосмислена и съгласувана по падеж с предходната локативна форма домъхъ, но не е съвсем изключена възможността за вариране на гр. текст, което да е останало неотразено в привлечените от нас новозаветни критически издания. Любопитна е употребата на дат. пад. след безличен израз и в съчетание със субектен инфинитив (infinitivus subiecti) — срв. αἰσχρὸν ἐστιν γυναικὶ λαλεῖν, преведено със съчетанието срамъ или срамьно ѥстъ женѣ глаголати. За механично привнасяне на гр. падежна употреба не може да става дума, макар и да е налице формално съвпадение, тъй като съществителното жена в случая е в двойно зависим дат. пад. и дателната форма женѣ е съвсем естествена за старобългарската синтактична система.

ЖК, гл. XVI	Слепч I Кор. 14:36
или ѿ вась слѡво б҃жїе изꙑде? или въ ваⷭ єдинѣхь обрѣте се?	и отъ васъ слово б҃жие изꙑде или въ васъ единѣхъ обрѣте сѧ

гр. ἢ ἀφ᾽ ὑμῶν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐξῆλθεν, ἢ εἰς ὑμᾶς μόνους .κατήντησεν

изеде 19.

или — Христ, Шиш, Тълк, Карп, Църк, Мат; ѿ наⷭ — Мат; изꙑдеть — Карп.

Гр. двойна съюзна връзка ἤ — ἤ обикновено се превежда с или — или и с ли — ли. Замяната на първото или с и в Слепч сигурно е резултат от преписваческа грешка. Буди интерес по-свободният превод на глагола καταντάω с обрѣсти сѧ. Този многозначен гр. глагол се среща още на 3 места в апостолския текст и неговото превеждане е доста разнообразно, срв. Деян. 26:7 доити, доидѫ Христ, Мат, слоужⷮи!? Карп (преписваческа грешка, вероятно под влияние на предходното слоужещии срещу гр. λατρεῦον), I Кор. 10:11 приключити сѧ Христ, Тълк прилоучити сѧ Слепч, Мат (за употребата на тези два глагола като преводни еквиваленти на τυγχάνω вж. анализа на 14:10), Ефес. 4:13 сътъкнѫти сѧ Охр, Христ, Карп сънити сѧ Мат; Фил. 3:11 сътъкнѫти сѧ Слепч, Христ ити Карп, Мат.

Към първоначалния Кирило-Методиев превод трябва да се отнесе употребата на притежателно прилагателно за предаване на гр. генетив за принадлежност, срв. **слово божиѥ** срещу ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, за тази преводаческа особеност вж. и анализа на 14:32.

ЖК, гл. XVI	Слепч I Кор. 14:37
и аще кто мнит се пр҇ркь быти или дх҃ѡвьнь, да разоумѣеть, еже пишоу вамь, ꙗко гн҃ѥ заповѣди соуть	аще кто мнитъ сѧ пр҃рокъ бъіти или дх҃овенъ да разоумѣетъ ѣже пиш҃ѫ вамъ ѣко гн҃ѧ заповѣди сѫтъ

гр. Εἴ τις δοκεῖ προφήτης εἶναι ἤ πνευματικός, ἐπιγινωσκέτω ἅ γράφω ὑμῖν ὅτι (τοῦ) κυρίου ἐστὶν (εἰσὶν) ἐντολή (ἐντολαί)

и липсва в 22; гн҃ѧ бо заповѣ҇ есть 1—12, 14, 15, 20, 21.	а аще — Христ, аще же — Шиш; мните се вь вась—Шиш; доухомь—Хвал, дховныѫ — Карп; да разоумѣѫть — Карп; ꙗко же — Мат, Тълк.

Многозначният гр. глагол δοκέω се превежда разнообразно в старобългарския новозаветен текст. Когато е употребен със значение 'мисля, смятам, на мнение съм', той се предава с **мьнѣти** и с **непьштевати**. В. Ягич счита, че **непьштевати** е по-характерен за ранните старобългарски преводи. Опора за това свое твърдение намира в замените на **непьштевати** с **мьнѣти** в някои по-късни ръкописи, съдържащи редакционни преправки (Ягич, 1913: 370). В апостолския превод такава замяна откриваме във II Кор. 11:5, срв. **непьштевати** Охр, Слепч, Тълк, **мьнѣти** Христ. Няма сериозни основания да се твърди, че изборът на **мьнѣти** срещу гр. δοκέω в посоченото значение се предпочита само в по-късните допълнително обработени старобългарски преводи. Нашите наблюдения ни убеждават, че в апостолския превод този гр. глагол много често се предава с **мьнѣти**, вж. например Деян. 12:9 Охр, Слепч, Христ; 27:13 Христ, Шиш, Мат, Карп; I Кор. 3:18 Слепч, Христ, Тълк; 7:40 Слепч, Христ, Тълк; 8:2 Слепч, Христ, Мат, Тълк; 10:12 Слепч, Христ, Тълк, Мат. Употребата на **мьнѣти** е широко разпространена в старобългарския евангелски и апостолски превод, тъй че всички примери не могат да бъдат посочени.

Глаголът δοκέω в този стих управлява номинативна конструкция в съчетание с инфинитив (nominativus cum infinitivo), срв. δοκεῖ προφήτης εἶναι ἤ πνευματικός, предадена с **мьнитъ сѧ пророкъ бъіти или доуховенъ**. Независимо от формалното сходство между гр. текст и старобългарския превод няма основания това съчетание да се приема за синтактичен гърцизъм, тъй като предикативната употреба на им. пад. е съвсем нормална и повече предпочитана в старобългарската синтактична система (за други примери с този синтактичен обрат вж. Хадерка, 1964: 530; за синтаксиса, употребата и значението на старобългарския инфинитив вж. Мирчев, 1937: 3—34; Horálek, 1948: 159—165, 1954: 159—176; Милев, 1962: 75—91; Пацнерова, 1964: 534—557; Минчева, 1987: 74—138).

Използването на формата **ѥже**, ср. род, ед. ч., като относително местоимение за всички родове и числа е характерно за късната старобългарска епоха; особено е засилена неговата употреба в среднобългарските паметници, тъй че употребата на **ѥже** вм. **ꙗже** срещу гр. ἅ в житийните преписи трябва да се счита за по-късна промяна.

Превеждането на последната част от този апостолски стих с форми в ед. и в мн. ч. по отделните преписи се дължи на варирането в гр. оригинал, срв. господьнѩ заповѣдь ѥстъ и господьнѩ заповѣди сѫтъ. За употребата на притежателното прилагателно господьнь при предаване на гр. генетив за принадлежност вж. анализа на 14:32, 36.

За превода на гр. глагол ἐπιγινώσκω с разоумѣти, знати и познати вж. подробно Jagić, III, 1920: 65.

ЖК, гл. XVI	Слепч I Кор. 14:38
аште ли кто не разȣмѣеть, да не разȣмѣваеⷮ	аще ли кто не разоумѣетъ да не разоумѣетъ

гр. εἰ δέ τις ἀγνοεῖ, ἀγνοεῖται (ἀγνοείτω, ἀγνοηθήσεται)

да учитⷭ҇ вм. да не разоумѣваѥтъ 20, да оучиⷮ сѧ и разоумѣеⷮ 2, 7, 15; не липсва в 16—19.	да не разоумѣваѥть — Христ, Шиш, Карп, Тълк, Църк, Мат, да не разоумнеть — Хвал.

Подобно на глагола νοέω, който последователно се превежда с разоумѣти, разоумѣвати, вж. Мк. 9:32, Лк. 9:45 Мар, Зогр, образуваният с α-privativum гр. глагол ἀγνοέω се предава с не разоумѣти, не разоумѣвати, срв. и II Кор. 2:11 Слепч, Христ. Като съответствие на ἀγνοέω се среща и не вѣдѣти, срв. II Кор. 1:8 Охр, Стр, Тълк, не невѣдѣти Христ, но не разоумѣти Слепч. За употребата на тези глаголи и на техните синоними в старобългарския евангелски и апостолски превод вж. Jagić, III, 1920 64—65.

В старобългарския език отрицателни повелителни форми са се образували и от свършени глаголи, както в случая да не разоумѣетъ Слепч, но в другите житийни и апостолски преписи отрицателната заповед е изразена с форма от несвършения глагол не разоумѣвати, срв. да не разоумѣваѥтъ. Изразът да оучитъ сѧ в отделни житийни преписи по всичко личи, че е свободна преписвческа добавка.

ЖК, гл. XVI	Слепч I Кор. 14:39
тѣм' же, братіѥ, разоумѣваите прорицанію и не браните гла҃ти въ ѥзыкы	тѣмъже братиѣ моа ревноуите прорицанию и не браните глати въ ѫзъıкъı

гр. ὥστε, ἀδελφοί (μου), ζηλοῦτε τὸ προφητεύειν, καὶ τὸ λαλεῖν μὴ κωλύετε (ἐν) γλώσσαις

разȣмѣите — 16, ревнуите 1—12, 14, 15, 20—22; проричанию 20; гла҃ти ѩзыкы 1—12, 14, 15, 20, 21;	братиѥ — Шиш, Христ, Карп, Тълк, Хвал; моѩ липсва в Шиш, Христ, Карп, Църк, Мат; разоумѣваите — Църк; вь ѥзыкы глаголати — Шиш.

Глаголът ζηλόω обикновено се превежда с рьвьновати, въздрьвьновати, завидѣти и раздражати в апостолския текст. Освен в този стих рьвьновати като съответствие на ζηλόω се среща още в: I Кор. 12:31, 14:1 Охр, Слепч, Христ, Тълк; Гал. 4: 17,18 Слепч, Христ, Тълк. Безспорно е, че употребата на разоумѣти, разоумѣвати вм. рьвьновати в някои преписи е плод на механична замяна под влияние на предходния 38 стих. За разпространението на другите преводни еквиваленти на гр. глагол ζηλόω вж. подробно Jagić, III, 1920: 20.

Заслужава да се изтъкне умелото превеждане на членувания гр. инфинитив в служба на пряко допълнение τὸ προφητεύειν с отглаголното съществително прорицаниѥ. Такъв превод на членуван инфинитив без предлог с отглаголно съществително се среща само на едно място в старобългарския евангелски текст, срв. Лк 7:21 Зогр, Мар (Милев, 1962:84). Употребата на дателната форма прорицанию в този апостолски стих се управлява от глагола ръвьновати, който се отнася към групата на глаголите, означаващи враждебно чувство, вреда или пък целеустременост, какъвто смисъл има в случая този глагол (Мразек, 1963: 236).

На глагола κωλύω съответствуват глаголите бранити, възбранити и възбраниꙗти. Освен в I Кор. 14:39 с бранити е предаден този гр. глагол и в Мк. 9:39 Зогр, Мар, Асем, Остр, 10: 14 Зогр, Мар; Лк. 9:50, 18:16 Зогр, Мар; Мт. 19:14 Мар.

За превода на съчетанието τὸ λαλεῖν (ἐν) γλώσσαις с глаголати (въ) ꙗзыкы вж. 14:5. Варирането в гр. текст е намерило отражение и в старобългарския превод. Интересно е, че в гр. оригинал и в това съчетание е употребен членуван инфинитив, но той не е преведен пак с отглаголно съществително. Може да се допусне, че и тук е потърсено разнообразие в преводаческите решения при предаването на еднаквите близко стоящи гр. конструкции, както в 14:24.

ЖК, гл. XVI	Слепч I Кор. 14:40
въса бл҃гѡбразно и по чиноу да бываю͠т	въсѣ же бл҃гообразъно по чиноу да бываѫтъ

гр. πάντα δὲ εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν γινέσθω

АПанд вьсѥ благобразьнѣ и по чиноу да бываѥть 81 об. а, 35

въ вьсемъ благообразьнѣ и по чинѫ да бываѥть 197а, 91

КОхр да бы все сь чиномь было II, 214.7

всѧ же 1—3, 7, 9–12, 15, 20, 22; бл҃говѣрно 1—12, 14, 15, 20, 21, по чиноу бл҃говѣрно 3, 5, 6, 8, 10, 14; и липсва в 2—8, 11, 12, 15, 20, 21; бываѥть 5, 8, 9, 14, 19, 21.	всѣх — Църк, вса бо — Мат, вьса же си — Хвал; бл҃гобразьнѣ — Христ и по чиноу — Христ, Шиш, Тълк, Карп.

В старобългарския превод гр. наречие εὐσχημόνως е калкирано с формите благообразьно и благообразьнѣ. Като наречие и като прилагателно формата благообразьно се среща още в Рим. 13:13 Охр, Христ, Тълк; I Кор. 7:35 Слепч, Шиш, Тълк. Употребата на адективната форма благообразьнъ е характерна и за старобългарския евангелски превод, и за превода на Евхология, вж. Мк. 15:43 Зогр, Мар, Остр; СЕвх 99а.2; 76.3. Замяната на наречието благообразьно с благовѣрьно в някои житийни преписи вероятно е по-късна и е направена по слухово впечатление. Прилагателното благовѣрьнъ се определя като калка на гр адективна форма εὐσεβής, а наречието благовѣрьно — на εὐσεβῶν (за споменатите калкирани думи вж. Schumann, 1958:26—27).

Гр. съществително τάξις последователно се предава с чинъ, срв. Лк. 1:8 Мар, Зогр; Пс. 109:4 СПс. Този псалтирен текст се среща като цитат в Евр. 5:6,10; 6:20; 7:11,17,21 и във всичките посочени стихове стои съществителното чинъ. Употреба на това съществително виждаме и в Кол. 2:5 Слепч, Христ, Карп.

В гр. текст има атическо съгласуване, което е спазено в малка част от сравнените тук житийни преписи.

У Климент Охридски текстът на този апостолски стих е цитиран по памет.

Обстойната текстова съпоставка между житийните и апостолските преписи ни дава основание да твърдим, че целият този дълъг цитат (I Кор. 14:5—40) е предаден според автентичния текст, който житиеписецът е заимствувал направо без никакви изменения от първоначалния Кирило-Методиев превод на Апостола.

Фактът, че този апостолски откъс в Пространното Кирилово житие е извлечен от готова книга, не буди никакво съмнение, тъй като не е възможно да бъде цитиран по памет такъв дълъг текст; това неведнъж е подчертавано от изследователите, но досега в науката не се е поставял въпросът, доколко в този житиен пасаж са отразени характерните особености на първия старобългарски превод на Апостола.

Има основания да се твърди, че на това място в житието и в ранните апостолски преписи е запазен в максимална степен автентичният текст на първоначалния Кирило-Методиев превод на Апостола. Доказателство за това е единството на преводаческите принципи и норми, отразени в старобългарския евангелски и апостолски текст. Съществуващите по отделните преписи разночетения в повечето случаи са резултат от несистемните намеси в текста на книжовниците и в тях е намерила израз различната им подготовка и грамотност.

*

Успоредно с въпросите, свързани с възстановяването на граматичните и лексикалните особености на първоначалния старобългарски превод на Апостола, в науката съществуват и въпросите около проучването и характеристиката на втората (преславската) редакция на старобългарския апостолски превод. Възстановяването ѝ е една от актуалните и належащи задачи на българистиката в наше време.

Понятието **редакция** е доста широко по обем и различните изследователи не влагат еднакъв смисъл в него. Няма да се занимаваме с отделните становища при определянето на това понятие, а ще разгледаме някои от по-характерните особености на направената в Преславския книжовен център втора редакция на старобългарските богослужебни текстове, като в понататъшното изложение ще се опитаме да проследим кои от тези особености са намерили отражение в отделената от Г. Воскресенски втора, или Б, редакция на първите 5 ап. Павлови послания (Воскресенский, 1892—1908).

Трудно може да се допусне, че непосредствено след пристигането на Кирило-Методиевите ученици в България са направени нови преводи на богослужебните книги. За организирането на славянско богослужение на първо време са използувани пренесените от Велика Моравия и Панония или по-вероятно възстановените Кирило-Методиеви преводи; по-късно тези преводи са подложени на нова редакция, известна в науката като преславска редакция. Преславската редакция е имала за цел да свери първите преводи с гръцките оригинали за по-тясното им сближаване с текста на оригиналите и за изправяне на някои неточности в тях. При редактирането последователно са преведени гръцките думи-термини, за които е съществувало старобългарско съответствие, освен това на отделни места езикът е обновен в духа на разговорната реч. В редица случаи нанесените поправки са толкова големи, че има основание да се говори за нов превод на отделни откъси от богослужебните книги.

Въпреки че в науката отдавна битува понятието **преславска редакция** на славянските богослужебни текстове, дълго време тази редакция беше само най-общ факт на нашата литературна и езикова история, без конкретно да са очертани и характеризирани езиковите норми и принципи, от които са се ръководили книжовниците при ревизирането и текстовата преправка на първоначалните преводи. Трябва да отбележим, че твърде продължително в палеославистиката господствуваше традиционното схващане, според което направената в Преслав сверка с гръцките оригинали е довела до значително пренебрегване на присъщите за първите преводи самобитни и издържани в духа на старобългарския език преводачески решения. Смяташе се, че поради преднамерения стремеж за по-тясно сближаване на първоначалните преводи с гръцките им оригинали и поради недоброто познаване на езика на оригиналите от преславските книжовници се е стигнало до значително отстъпление от постигнатото в първите преводи. Затова източнобългарските ръкописи се преценяваха като немного надежден източник за българската езикова история (Гълъбов, 1963:230—231).

Но макар и да се откриват в преславските паметници отделни случаи, където старобългарският превод е в строга зависимост от словореда и синтаксиса на гръцкия оригинал, не бива да се забравя, че наред с тях се срещат и последователно преведените гръцки заемки, и обновените в духа на разговорната реч езикови изразни средства, чието наличие е проява на стремеж за повече българизиране на ръкописите. Две основни тенденции се преплитат и определят спецификата на преводаческите норми, отразени в преславските писмени паметници: от една страна, стремеж към стилизация на книжовния език под влияние на византийския гръцки, а от друга — проникване на голям брой лексикални диалектизми от източнобългарските говори. В Преславското средище старобългарските книжовни норми се обогатяват с нови лексикални варианти и изразни възможности, а от гледище на словоупотребата може да се твърди, че в преславските ръкописи се съблюдават нови лексикални норми и преводачески принципи.

Разбира се, като се приема, че от гледище на словоупотребата в преславските ръкописи са отразени други лексикални норми и преводачески принципи, това не означава, че тези ръкописи съдържат някакъв нов език, различен от Кирило-Методиевия език на първите преводи. Намерилото поширок достъп лексикално обновяване на книжовния старобългарски език в преславските паметници не дава никакви основания да се говори за ново качество на Кирило-Методиевия език. В Преславското средище старобългарските книжовни норми преди всичко се обогатяват с нови лексикални варианти, почерпани от източнобългарските говори, а това е един от ярките признаци на развитието и усъвършенствуването на „класическия Кирило-Методиев език“ на старобългарска почва (Иванова-Мирчева, 1983:78).

Може да се каже, че едва напоследък успоредно с разкриването на някои от най-важните черти на формиралите се по нашите земи преводачески школи по-уверено се заговори за характерните езикови особености на втората редакция, чието възстановяване сега изглежда по-реално и достижимо (Иванова-Мирчева, 1977: 37—48; 1979: 177—181; 1980: 80—86; 1987: 89—117, 177—279).

Мисля, че един от възможните и сигурни начини за отделянето на езиковите преправки при втората редакция и за нейното убедително възстановяване е задълбоченото и системно проучване на старобългарските лексикални норми и преводачески принципи, застъпени в ръкописите с доказано преславско потекло. Няма съмнение, че редакционните промени в текста намират най-ярък и отчетлив израз в областта на лексиката и по-малко в граматичната синонимия, понеже в езика арсеналът от средства за изразяване на отделни граматични значения е винаги по-ограничен. Накратко казано, при редактирането на първоначалните Кирило-Методиеви преводи преславските книжовници са се ръководили от същите принципи и норми, които са характерни за собствените им преводи и за преводите на школата, към която принадлежат.

Във връзка с определянето на езиковите промени при втората редакция трябва винаги да се има предвид и друго важно обстоятелство. Всяка нова редакция възниква върху първоначална текстова основа и колкото и активна и последователна да е редакторската намеса, тя не може изцяло и коренно да измени езиковия облик на първоосновата, защото редактирането все пак не може да се приравни с извършването на един нов превод. Затова е абсурдно да се твърди, че в ръкописите, които съдържат ревизираните в Преслав текстове, не се срещат езикови особености, присъщи на първоначалните Кирило-Методиеви преводи. От това произтичат и големите трудности при отделянето на по-късните редакторски промени от характерните за първите Кирило-Методиеви старобългарски преводи езикови особености.

Що се отнася до проучванията върху преславската редакция на Апостола, те трябва да бъдат неразривно свързани с изследванията на извършените по тази редакция преправки в евангелския и псалтирния текст, защото има най-достоверни сведения, че тези три християнски книги са преведени от славянските първоучители Кирил и Методий, а еднаква е била и тяхната по-нататъшна съдба.

В тази част на работата употребеният в Пространното Кирилово житие дълъг апостолски цитат из I Кор. 14:5—40 се съпоставя с текста на Толстовския апостол по изданието на Г. Воскресенски. Според руския учен този апостолски препис от XIV в. е типичен представител на отделената от него втора, или Б, редакция на старобългарския апостолски превод.

По-долу привеждаме само онези места от Толст, в които се забелязват отклонения от текста на първата редакция Като основни преписи по първата редакция използуваме Слепч и Охр, а разночетенията от останалите преписи по първата и втората редакция поставяме в скоби. Даваме също и сходните с втората редакция разночетения от житийните преписи (за означаване на апостолските преписи по втората, или Б, редакция възприемаме номерацията на Воскресенски, а за житийните преписи — изнесената в увода номерация).

5. Слепч, Охр, Шиш, Карп, Тълк, Стр, Мат, Църк да цркви (Шиш, Мат, Тълк, Христ црькы, Църк цк҃вь) създание приметъ. Толст да ц҃ркви съграждение приметь (Б6 прıимаеть).

6. Слепч, Христ, Шиш, Тълк, Карп, Мат кѫѧ (Карп коѥю) вамъ ползѫ творѧ (Карп, Христ, Шиш, Мат, Тълк створю). Толст что вы оуспѣю (Б6 оуспѣю вы, Б14 ны оуспѣѥть).

Слепч, Христ, Шиш, Карп, Тълк, Църк, Мат аще вамъ не гл҃ѧ или въ ѣвлении или въ разоумѣ (Христ въ разоумъ) или въ пр҃рчъствѣ или въ наоучении. Толст, ЖК 1—12, 14, 15, 20 аще вамъ не гл҃ю или ꙗвлениемь (ЖК 1—12, 14, 15, 20 ѿкровениѥмь) или видѣниемь! (ЖК разумомъ) или пророчьствомь или оучениемь.

7. Слепч, Христ, Шиш, Тълк, Карп, Църк, Мат аще разнѣствиѣ пискаготемъ (Тълк пискомъ, Мат свирениѥмь) не дадѧтъ (Христ, Мат не дасть, Карп, Църк не дасте, Тълк не даста). Толст, ЖК 1, 2, 7, 20 аще разлоучениꙗ (Б6 различьꙗ) глⷭ҇мь не дасть (Б13 не будеть).

Слепч, Христ, Шиш, Тълк, Карп, Църк, Мат како разоумѣетъ сѧ пискание (Мат свирение) или гѫдение (Карп гѫдомь). Толст, ЖК како разумѣетьⷭ҇ пищемое (ЖК 1, 2, 7, 15, 20 сопомое, 3, 5, 6, 8—12, 14, 21 пищемое) или гудимое (ЖК 1, 3, 5, 8—12, 21 гудомое, 2, 7, 14, 20 гоудение).

8. Слепч, Христ, Шиш, Тълк, Карп, Църк, Мат ибо аще бесвѣстенъ (Шиш безьгласьнь, Църк, Христ, Мат, Тълк безвѣстень, Карп не вѣсть) гласъ трѫба дастъ. Толст аще бо несвѣстьно (Б1, 2, 5, 6, 10, 14 несъвѣстьныи) глаⷭ҇ дасть (Б5 поущаеть) труба.

Слепч, Христ, Шиш, Тълк, Карп, Църк, Мат кто (Карп да кто) оубо готоваетъ сѧ (Шиш, Църк, Мат, Христ, Тълк оуготоваѥть се, Хвал оуготовыть се) на брань. Толст, Шест то кто пооустить (Шест се приготовить, Б5 поущаетъ) на рать (Шест на рати).

9. Слепч, Шиш, Църк бѫдетъ(-те) бо въ аеръ гл҃ще. Толст, Христ, ЖК, Мат, Тълк будеть(-те) бо въ вѣтръ (ЖК13, 22 въздоухь) гл҃ще.

10. Слепч, Тълк, Христ, Шиш, Църк, Мат и ниединъ (Мат не ѥдинь) же ихъ безгласенъ. Толст, Карп, ЖК 3, 5, 6, 8, 9, 14 и нѣсть ихъ никии же без гласа (ЖК 1, 2, 4, 7, 8, 10—13, 17—22 безъгласенъ).

11. Слепч, Христ, Тълк, Шиш, Църк, Мат аще оубо не вѣмь силы гласа (Шиш, Христ, Тълк, Църк, Мат гласоу). Толст аще оубо (Б5 бо) не вѣдѣ силы гласу.

Слепч, Шиш, Църк, Христ, Тълк, Мат бѫдѫ гл҃щомоу мънѣ варваръ (Тълк, Христ нѣмъ страньникъ, Мат страньникъ) и гл҃ѧи мнѣ варваръ (Христ, Тълк, Мат страньникъ). Толст, Карп буду глаголющюму (Карп мнѣ) иноꙗзычникъ и гл҃ѧи во мнѣ иноꙗзычникъ.

12. Слепч, Шиш, Христ, Тълк, Църк, Мат понеже есте ревнителе (Христ, Цъкр, Мат рьвьнителѥ ѥсте, Тълк рьвьнители ѥсте) дх҃овнымъ. Толст, Карп елмаже (Карп елма) ревнители (Карп ревнителие) есте дх҃вным.

Слепч, Шиш, Христ, Тълк, Църк, Мат къ създанноу цр҃кви просите да въі избъіваетъ. Толст, Карп на съгражение (Карп сьграж҇ение) церкви просите да въі изобила (Карп, Б2, 5, 10 изобило) будеть.

16. Слепч, Шиш, Христ, Тълк, Карп, Църк, Мат аще бо бл҃виши д҃хомъ (Мат и д҃хомь своимь) испълнѣжи (Карп напльнѣжи) мѣсто неразоумнаго. Толст аще оубо бл҃гвиши (Б7, 10 бл҃гословествиши, Б2, 6, 14 бл҃говѣстиши) д҃хмь (Б10 оумомь и духомь) наполнѧꙗи мѣсто рѧдьника.

16. Слепч, Христ, Тълк, Шиш, Църк, Мат како речетъ аминъ по твоеи хвалѣ. Толст како ѿ речеть аминь (Б5, 8 право) по твоеи хвалѣ.

Слепч, Христ, Тълк, Шиш, Църк, Карп, Мат понеже не вѣсть (Христ съвѣсть) что гл҃еши. Толст єлмаже не вѣсть что глеⷲ.

17. Слепч, Христ, Шиш, Тълк, Църк, Мат тъі оубо добрѣ хвалиши. Толст, ЖК тъі оубо добрѣ гл҃ши (Б2, 10, 14 хвалиши, Б6, ЖК6 гл҃еши и хвалїши, ЖК4, 21 гл҃еши).

Слепч, Христ, Шиш, Тълк, Църк, Мат нѫ (Тълк без нъ) дроугъ (Тълк, Христ, Шиш, Църк, Мат дроугъи) не зиждетъ (Мат сьзиж҇еть се, Шиш, Христ, Тълк зиждеть сѧ). Толст, Карп но (Карп нѫ) другъи не възгражаеть сѧ (Карп вьзьграж҇аеть сѧ).

18. Слепч, Карп, Църк, Мат о въсѣхъ васъ паче же ѫзъікъі гл҃ѧ. Толст, Христ, Тълк всѣхъ (Христ, Тълк всѣхъ васъ) паче (Христ, Тълк паче же) ꙗзъікъі гл҃ѧ.

20. Охр, Христ, Шиш, Тълк, Църк, Мат нъ злобѫ младенъствоуите (АПанд младеноуите). Толст но (Карп не!) злобою млади будете (Б8 младеньствуите, Б3, 5, 13 младьствоуите).

21. Охр, Христ, Тълк, Шиш, Църк, Мат, Стр, Карп въ законѣ естъ жано. Толст, ЖК въ законѣ пишетъ (ЖК1, 2, 7, 15 вѣсте пишетъ, 3–6, 8—12, 14, 20, 21 пишетъ).

Охр, Христ, Тълк, Шиш, Карп, Църк, Мат и оустънами инѣми (Карп оустнъі льстивъі) възгл҃ѧтъ (Христ, Тълк, Шиш, Карп възгл҃ю) людемъ симъ (Църк къ людемъ симь). Толст и оустъі инѣми възглаголю людемъ симъ.

23. Охр, Христ, Шиш, Тълк, Карп, Мат вънидетъ же (Карп, Тълк, Мат, Христ вьнидѫть) етеръ (Шиш, Стр етери, Карп нѣции) не разоумивъ (Шиш, Мат, Христ, Тълк неразоумиви, Карп неразоумьни) лицемѣренъ (Шиш, Христ, Тълк, Мат невѣрьнъі, Карп вѣрни, Църк невѣрень). Толст внидуть же рѧдници или невѣрьни.

23. Охр, Шиш, Христ, Тълк, Църк, Мат не речетъ ли (Църк, Тълк, Мат, Христ не рекѫт(ъ) ли) ꙗко зли сѧ дѣете. Толст не рьку ли (Б1, 7,

10 не ркоуть ли) ꙗко изумлѧють сѧ (Б12 разумѣють сѧ. Б7 изобилуетсѧ).

24. Охр, Шиш, Тълк, Христ, Църк, Мат аще ли вси пр҇ рчъствоуѫтъ вънидетъ (Христ вънидоуть) етеръ (Христ, Тълк, Мат кто) невѣренъ или неразоумивъ. Толст, Карп аще ли вси пророцають вьнидеть же кто невѣренъ или рѧдьникъ.

Охр, Стр, Шиш, Тълк, Христ, Църк, Мат ѡбличаетъ сѧ всѣми въстѧѕаетъ сѧ ѿ всѣхъ. Толст, ЖК обличаеть сѧ ѿ всѣхъ (ЖК 1, 2, 7, 15, 20 пре҇ всѣми) испꙑтаеть сѧ ѿ всѣхъ.

25. Охр, Христ, Шиш, Тълк, Църк, Стр, Мат таинаꙗ ср҃ца его ꙗвѣ бꙑваѫтъ (Мат боудеть). Толст, Карп таинаꙗ (Карп таина) ср҇ ца его ꙗвлена будуть.

Охр, Христ, Шиш, Тълк, Църк, Стр, Мат и тако падъ ницъ поклонитъ сѧ бо҃у (Тълк, Христ, Мат б҃ви, Стр г҇ви) повѣдѫ (Църк, Тълк, Шиш, Христ, Стр, Мат повѣдаѫ). Толст, Карп ти тако падъ на лици поклонить сѧ б҃ви исповѣдаꙗ.

Охр, Стр, Христ, Шиш, Църк, Мат въıстинѫ (Хвал вь рѣснотоу) б҃ъ (Мат б҃ь исты) въ васъ естъ. Толст, Карп б҃ъ сущее в҃ъ васъ есть (Карп вь вась есть въ истинѫ).

26. Слепч, Шиш, Карп, Църк къждо васъ псаломъ да иматъ (Шиш, Църк имать). Толст, Христ, Тълк, Мат кождо васъ пѣтье (Мат, Христ, Тълк пѣ҇нь) имать.

Слепч, Шиш, Христ, Тълк, Църк, Мат, Карп въсе же (Църк, Мат, Карп всѣ же) къ създанноу да бꙑваетъ (Църк, Мат, Карп да бꙑваѫть). Толст все же на съгражение да бꙑваетъ.

27. Слепч, Христ, Шиш, Тълк, Църк, Мат, Карп аще ли кто ѫзꙑком(ь) гл҃етъ (Христ, Карп, Църк, Тълк ꙗзꙑкѣмь кто гл҃ать) по двѣма или зѣло по троемъ (Христ, Тълк, Мат, Карп, Шиш по трьмъ, Църк по тр҃ема). Толст аще кто и ꙗзꙑкомь (Б1, 2, 10 и ꙗзꙑкомь кто) глать по дъвѣма аще ли боле по тремъ.

28. Слепч, Христ, Шиш, Тълк, Църк, Мат, Карп аще ли не бѫдетъ глаголъника (Шиш глагольникъ не боудеть). Толст аще нѣсть сказающаго.

29. Слепч, Христ, Тълк, Шиш, Църк, Мат, Карп а дроузии да скажѫтъ (Христ, Тълк да кажють, Мат да сказоують). Толст а дроузии (да) расмотрѧють (Б10 расмащрѧють, Б1, 2, 5 да расматрѧють).

31. Слепч, Шиш, Христ, Тълк, Църк, Карп, Мат можета (Христ, Тълк, Шиш, Карп, Църк можете, Мат можеть) бо по единомоу пр҃рчъствовати. Толст можете бо по единому вси пророцати.

34. Слепч, Шиш, Христ, Тълк, Карп, Църк, Мат не велитъ бо сѧ имъ гл҃ати. Толст, Сим. 1073 нѣсть бо (Сим. 1073 не бо ѥсть) повелѣно имъ г҃лати.

35. Слепч, Христ, Тълк, Шиш, Карп, Църк, Мат аще ли чесомоу (Тълк, Христ чемоу) наоучити сѧ хощеть (Христ, Тълк, Шиш, Карп, Църк, Мат хотѧть). Толст, Сим. 1073 аще ли хотѧть чему (Сим. 1073 что хотѧть) наоучити сѧ (Сим. 1073, Б5, 8 навыкноути).

36. Слепч, Шиш, Христ, Тълк, Карп, Църк, Мат или въ васъ единѣхъ обрѣте сѧ. Толст или въ васъ единѣхъ стави сѧ.

37. Слепч, Шиш, Христ, Тълк, Карп, Църк, Мат, Хвал аще (Христ а-аще, Шиш аще же) кто мнитъ сѧ пр҃рокъ быти или д҃ховенъ (Хвал доухомь, Карп д҃ховныѫ). Толст иже мнить сѧ пр҃ркъ сы и д҃хвнъ.

Слепч, Шиш, Христ, Тълк, Църк, Мат ꙗко г҃нѧ заповѣди сѫтъ. Толст ꙗко г҃нѧ суть (Б5 бо есть) заповѣди.

39. Слепч, Шиш, Христ, Тълк, Карп, Църк, Мат тѣмъже братиѣ (Шиш, Христ, Тълк, Карп братиѥ) моꙗ ревноуите прорицанию. Толст тѣмьже братие ревнуите прорицати (Б5 сказати).

39. Слепч, Христ, Шиш, Тълк, Карп, Мат, Църк и не браните гл҃ати въ ѩзыкы. Толст и г҃лати ꙗзыкы не наставлѧите (Б5 не ѡставлѧите).

При анализа на езиковите преправки в отделената от Г. Воскресенски втора, или Б, редакция на старобългарския апостолски превод се основаваме предимно на досегашните конкретни изследвания върху характерните особености на преславската или Царсимеоновата редакция на първоначалните старобългарски преводи и на проучванията върху свързаните с Преславското книжовно средище писмени паметници (Добрев, 1978:89—98; 1979: 9—21; 1981: 16—38; 1981а:45—53; 1984: 44—62; Иванова-Мирчева, 1987: 89—117).

Обект на вниманието ни са главно онези промени в сравнения откъс от Апостола, които нямат случаен характер, а са плод на съзнателна и целенасочена езикова обработка, в която са отразени преводаческите принципи и книжовните норми, присъщи на преславските ръкописи.

Първо ще проследим проявите на преднамерения стремеж за избягване на гръцките думи, които имат старобългарски съответствия — една от най-характерните особености на ръкописите с преславско потекло. Превеждане на гр. заемки от първоначалния апостолски превод откриваме в 4 стиха.

9. аеръ ἀήρ Слепч, Шиш, Църк — въздоухъ ЖК22, вѣтръ Толст, Карп, Христ, Тълк, Мат. Предполага се, че в първите преводи гр. дума ἀήρ не се е заменяла с въздоухъ, когато е била употребена със значение на първично вещество. Преславските книжовници последователно заменят аеръ с въздоухъ. Такава замяна виждаме в I Кор. 9:26, срв. аеръ Христ, Тълк, но във втората редакция въздоухъ Б2, 5, вѣтръ Толст, и в Ефес. 2:2 аерьныи Слепч срещу въздоушьныи Толст, Христ, Тълк по втората (преславската) редакция. Изглежда, че употебата на вѣтръ вм. въздоухъ е по-късна и по-характерна за фразеологичните съчетания от типа бити въ вѣтръ

Ї Кор. 9:26 и глаголати въ вѣтръ 14:9, тъй като чрез съществителното вѣтръ в тези съчетания се изразяват по-ярко и по-експресивно преходността, напразността и безсмислието на положените усилия. За замяната на гр. заемка аеръ с въздоухъ в преславските ръкописи вж. Добрев, 1978: 91—92.

11. варъваръ (bis) βάρβαρος Слепч, Шиш, Църк — иноѩзычьникъ Толст, Карп, страньникъ Христ, Тълк, Мат. Освен двукратната ѝ употреба в този стих гр. дума βάρβαρος се среща още на 4 места в апостолския текст. Само в Рим. 1:14 гр. заемка варъваръ е запазена и във втората апостолска редакция, докато в останалите случаи тя последователно се заменя със старобългарско съответствие, срв. Деян. 28:2 варвари Карп, Мат, но иноѩзычьници Христ, Толст; 28:4 варвары Мат — иноѩзычьници Христ, Карп, Толст; Кол. 3:11 варваръ Слепч, Охр, Шиш, Стр срещу иноѩзычьника Толст, Мат, иноземьць Христ. Тази вторична преславска преправка се среща и в непреславските преводи от Супр (Добрев, 1978: 94).

16. аминъ ἀμήν Слепч, Христ, Тълк, Шиш, Църк, Мат — право Б5, 8. Несклоняемата в гр. текст еврейска дума ἀμήν, която се употребява като литургичен възглас и потвърждение, обикновено не се превежда. По принцип тя не се превежда и в Исусовата езикова формула аминь глаголѭ вамъ срещу гр. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, срв. например употребата на този израз в Мт. 24:34 Зогр, Мар, Асем, Сав, Остр и в Йо. 8:51 Зогр, Мар, Асем, Остр. Във втората апостолска редакция евраизмът аминъ също се пази, само в два от преписите Б5, 8 по Воскресенски той е заменен с право, в посочения стих.

26. псалъмъ ψαλμός Слепч, Шиш, Карп, Църк — пѣтье Толст, пѣснь Мат, Христ, Тълк. Освен на това място гръцката заемка псалъмъ от първата апостолска редакция е заменена с пѣснь и в Деян. 1:20, и в Ефес. 5:19, срв. вь книгахъ п҃сальмьскихъ ἐν βίβλῳ ψαλμῶν Христ, но вь книгахь пѣсньныхь Карп; 5:19 г҃лще себѣ въ псалмѣхъ Слепч, Христ, Тълк срещу глюще себѣ въ пѣснехъ Толст. Текстът в Ефес. 5:19 е сходен (синоптичен) с Кол. 3:16 и замяната на заемката псалъмъ е възпрепятствувана от обстоятелството, че съществителното ψαλμός е употребено в съседство със синонимните му форми ὕμνος и ᾠδή, които също могат да се преведат с пѣснь или с други производни от корена на глагола пѣти. В Кирило-Методиевия превод са употребени последователно гр. заемка псалъмъ, която е християнски термин и не се превежда, пѣние и пѣснь, като местата на последните две съществителни са разменени в някои преписи, срв. Кол. 3:16 въ ѱалмѣхъ и пѣснихъ и пѣнихъ доуховныхъ Слепч, докато в останалите преписи и на двете места виждаме въ псалъмѣхъ и (въ) пѣнихъ и (въ) пѣсньхъ доуховьныихъ срещу гр. ψαλμοῖς, ὕμνοις, ᾠδαῖς πνευματικαῖς. Във втората (преславската) редакция също е избягнато повторението, срв. Ефес. 5:19 въ пѣснехъ и въ хвалахъ и въ гласѣхъ д҃ховьныхъ при предаването на гр. синонимни съществителни имена в съседна употреба. В преписите от втората апостолска редакция в I Кор. 14:26 вм. пѣснь стои синонимното съществително пѣтье.

Замяна на псалъмъ с пѣснь се среща на две места в преславската част на Супр и във втората редакция на Псалтира (Добрев, 1978: 96—97).

По-нататък ще се спрем на онези лексикални замени в този апостолски пасаж, които са много типични за втората или преславската редакция на старобългарските богослужебни текстове.

6. польѕѫ творити, сътворити ὠφελέω Слепч, Христ, Шиш, Тълк, Карп, Мат — оуспѣти Толст. Описателното предаване на гр. глагол ὠφελέω с польѕѫ творити в Кирило-Методиевия апостолски превод не е запазено във втората редакция, а е предпочетен глаголът оуспѣти. Тази замяна е аналогична на използването на формите оуспѣваѭ, оуспѣѭ I Кор. 13:3 в Толст, у Козма вм. съчетанието польѕа ми естъ ὠφελοῦμαι в Охр, Слепч, Христ, Карп, Шиш, Тълк, както и на употребата чьто оуспѣѭ вм. каꙗ польѕа Мт. 16:26 в преславската редакция на евангелския превод (Добрев, 1984: 59—60).

6. ꙗвлениѥ ἀποκάλυψις Слепч, Христ, Шиш, Тълк, Карп, Църк, Мат, Толст — отъкръвениѥ ЖК 1—12, 14, 15, 20. Подобно на замяната на глагола ꙗвлѣти сѧ с отъкрывати сѧ ἀποκαλύπτω (-ομαι) Рим. 1:18 в Толст, Христ, у Козма, употребата на отглаголното съществително отъкръвениѥ вм. ꙗвлениѥ може да се приеме като характерна особеност на преславската редакция, независимо че на това място в Толст тази замяна не е отразена (Добрев, 1984:61—62).

8. брань πόλεμος Слепч, Шиш, Христ, Тълк, Карп, Църк, Мат — рать Толст, Шест. Замяната на брань с рать е една от ярките отличителни особености на преславската редакция. Употребата на рать вм. брань е характерна и за втората редакция на Евангелието, често се предпочита от преславските книжовници Иоан Екзарх, Презвитер Козма и в ръкописите с преславско потекло (Добрев; 1979:15; 1981:23).

25. и καί Охр, Стр, Шиш, Христ, Тълк, Църк, Мат — ти Толст. Употребата на ти в служба на съчинителен съюз вм. и често се предпочита от преславските книжовници, засега тази замяна е отбелязана и в I Кор. 7:37, 11:28 от апостолските преписи по втората редакция (Добрев, 1981 26; 1984: 58).

За целенасочената езикова обработка на този откъс от старобългарския апостолски превод (I Кор. 14:5—40) свидетелствуват още редица други лексикални замени, които носят белезите на словоупотребата във втората или Царсимеоновата редакция на старобългарските богослужебни книги и в преславските ръкописи. Такива са:

5. 12. 26 съзьданиѥ οἰκοδομή Слепч, Шиш, Христ, Тълк, Мат, Църк — съграждениѥ Толст, 12. съграждениѥ Карп. На посочените места сложното гр. съществително οἰκοδομή е употребено преносно и означава 'поука, назидание, поощрение'. В Кирило-Методиевия апостолски превод това гр. съществително е предадено със съзьданиѥ, а във втората редакция съзьданиѥ е заменено от съграждениѥ.

17. зьдати сѧ οἰκοδομέω Слепч, Христ, Шиш, Тълк, Църк, съзьдати сѧ Мат — възграждати сѧ Толст, Карп. Подобно на сродното отглаголно съществително съзьданиѥ и глаголите зьдати сѧ, съзьдати сѧ са заме-

нени с възграждати сѧ. Възграждати вм. съзидати се открива и в преправените по преславската редакция части на Слепч, срв. Деян. 9:31 възграждаємꙑ Слепч, Толст срещу съзидаѫщє сѧ Охр, Стр, Шиш, Христ, Хвал, Карп. Страдателното причастие възграждаємъ се среща веднъж и в преславската част на Супр 205.29. Преводът на гр. глагол οἰκοδομεύω и на съществителното οἰκοδομή чрез възградити, възграждати и чрез граждєниѥ, възграждєниѥ е твърде характерен за Супр. В неговата преславска част на 3 места е употребен възградити, на 2 — възграждати, а на 3 — възграждєниѥ, у Козма има по един пример за възградити и възграждєниѥ. Само веднъж се открива употребата на глагола градити в Супр срещу гр. κτίζω, вж. 284.13, в другите класически старобългарски паметници формите на тези глаголи не се срещат.

7. разньствиѥ διαστολή Слепч, Христ, Шиш, Тълк, Карп, Мат, Църк — разлѫчєниѥ Толст, разлнчиѥ Б6. Освен в този стих съществителните разньствиѥ и разньство от първия апостолски превод се заменят с разлѫчєниѥ във втората редакция и в Рим. 3:22, 10:12, срв. 3:22 разньствиѥ Шиш, Стр, разньство Охр, Христ; 10:12 разньствиѥ Христ, Шиш, Тълк, разньство Слепч, но разлѫчєниѥ и на двете места в Толст срещу гр. διαστολή. Сродният глагол разньствовати διαστέλλω Евр. 12:20 Христ, Шиш, Карп също е заменен с разлѫчати в Толст.

8. безвѣстьнъ ἄδηλος Църк, Христ, Мат, Тълк, бесвѣстєнъ Слепч — несъвѣстьнꙑи Б1, 2, 5, 6, 10, 14, несвѣстьно Толст, не вѣсть Карп. Старобългарската калка на гр. ἄδηλος безвѣстьнъ е заменена със синонимната, също калкирана форма несъвѣстьнъ във втората апостолска редакция. В Толст е употребено отадективното наречие несъвѣстьно вм. прилагателното несъвѣстьнъ.

10. безгласьнъ ἄφωνος Слепч, Тълк, Христ, Шиш, Църк, Мат — без гласа Толст, Карп ЖК 3, 5, 6, 8, 9, 14. Прилагателното безгласьнъ е характерно само за апостолския превод, в класическите старобългарски паметници то не се среща. Подобно на безвѣстьнъ и несъвѣстьнъ (вж. стих 8) и това прилагателно е получено чрез калкиране на гр. ἄφωνος. Във втората апостолска редакция е предпочетено съчетанието без гласа вм. прилагателното безгласьнъ.

11. нє вѣмь μὴ εἰδῶ Слепч, Христ, Тълк, Шиш, Църк, Мат — нє вѣдѣ Толст. Морфологичният дублет вѣдѣ е употребен вм. вѣмь във втората апостолска редакция. Формата вѣдѣ се среща често в Супр.

12.16 пон'єжє ἐπεί, -δή Слепч, Шиш, Христ, Тълк, Църк, Мат — ѥльмажє Толст, 12. ѥльма Карп. Причинният съюз понєжє е заменен с ѥльмажє във втората апостолска редакция. Употребата на ѥльмажє като съюзно средство е характерна само за Супр, ЗЛ, Шест, I Ариан (Дограмаджиева, 1984:152).

12. избꙑвати περισσεύω Слепч, Шиш, Христ, Тълк, Църк, Мат — изобила бꙑти Толст, изобило бꙑти Карп, Б2, 5, 10. Глаголът избꙑвати от Кирило-Методиевия апостолски превод е заменен със съчетанието изобило,

изобила быти. Освен с избыти гр. глагол περισσεύω се предава и с избытъчьствовати в първоначалния превод на Апостола. Във втората (преславската) редакция избытъчьствовати последователно се заменя с изобиловати. Изглежда, че глаголът изобиловати е проникнал в ръкописите от разговорната реч. Сред класическите старобългарски паметници той е характерен само за Супр (вж. 266.12). В текста на Слепч, един от ранните преписи по първата редакция, избытъчьствовати се среща още в: Рим. 15:13; I Кор. 15:58; II Кор. 1:5; 4: 15; 8:7; 9:8; 9:12; Ефес. 1:8; Кол. 2:7, на всички тези места в Толст стои глаголът изобиловати.

16.23.24. неразоумьныи, неразоумивъ ἰδιώτης Христ, Шиш, Тълк, Църк, Мат, 16. Слепч, 23.24. Охр — рѧдьникъ Толст, 24. Карп. В първоначалния апостолски превод гр. съществително ἰδιώτης е преведено твърде разнообразно. Като съответствия на това съществително се срещат формите простъ, невѣжда, неразоумьнъ, неразоумивъ, вж. анализа на стих 16. В посочените 3 стиха във втората (преславската) апостолска редакция е употребено съществителното рѧдьникъ, което не се среща в класическите старобългарски паметници.

17. хвалити εὐχαριστεύω Слепч, Христ, Тълк, Шиш, Църк, Мат — глаголати Толст, глаголати и хвалити Б6, ЖК6. Вм. хвалити срещу εὐχαριστεύω в типичния според Г. Воскресенски представител на втората апостолска редакция — Толст препис виждаме глаголати. В друг апостолски ръкопис по втората редакция и в един от житийните преписи са употребени в съседство двата глагола — хвалити и глаголати, като вторият вероятно е преписваческа добавка. Не е изключена възможността в Толст глаголът хвалити да е механически пропуснат от преписвача.

20. младеньствовати νηπιάζω Охр, Христ, Шиш, Тълк, Църк, Мат, младеновати АПанд — младъ быти Толст, младъ бывати Карп, младеньствовати Б8, младьствовати Б3, 5, 13. Непоследователно деноминативният глагол младеньствовати срещу гр. νηπιάζω в преписите по първата апостолска редакция, срв. и вариантите младеновати, младьствовати, е предаден описателно със съчетанието младъ быти, бывати в Толст, Карп и в други ръкописи по втората (преславската) редакция.

21. оустьна, оустьны χεῖλη Охр, Христ, Тълк, Шиш, Мат, Карп, Църк — оуста Толст. Вм. плуралната форма оустьны, която предава точно гр. χεῖλη, във втората редакция е предпочетено съществителното оуста.

23. зълъ сѧ дѣꙗти μαίνομαι Охр, Шиш, Христ, Тълк, Църк, Мат — изоумлѣти сѧ Толст. В Кирило-Методиевия апостолски превод гр. μαίνομαι е предаден описателно със съчетанието зълъ сѧ дѣꙗти, срв. още Деян. 26:24, 25 Карп; 12: 15 Охр, Карп, Стр. В I Кор. 14:23 преводът зълъ сѧ дѣꙗти е заменен с изоумлѣти сѧ по втората (преславската) апостолска редакция. На други места в тази редакция е използувано съчетанието неистовъ быти, срв. Деян. 12:15 неистова ли еси Слепч, Толст, Шиш, Христ, Хвал срещу зла ли сѧ дѣеши Карп, Охр, Стр по първата редакция; 26:24 неистовъ ли сѧ дѣѥши Христ, Толст срещу зль ли се дѣѥши Карп. У Козма наред с прилагателното неистовъ се среща и глаголът неистовити сѧ, вж. съответно 52.4; 71.4—7; 80.1—3 (Давидов, 1976:180).

24. въстѧѕати сѧ ἀνακρίνω Охр, Стр, Шиш, Тълк, Христ, Църк, Мат — испꙑтати сѧ Толст. Като съответствие на ἀνακρίνω глаголът въстѧзати сѧ от първоначалния превод е заменен с испꙑтати сѧ във втората апостолска редакция. Такава замяна срещаме и в: I Кор. 2:14,15, срв. испꙑтати сѧ Толст вм. въстѧѕати сѧ Слепч, Тълк; I Кор. 4:3 испꙑтанъ бꙑти Толст вм. въстѧзанъ бꙑти Тълк, Христ; испꙑтати Толст вм. въстѧѕати Охр, Христ, Тълк; 4:4; 9:3 причастни форми от испꙑтати Толст вм. от въстѧѕати Слепч, Христ, Тълк.

25. ниць ἐπὶ πρόσωπον Охр, Христ, Шиш, Тълк, Стр, Църк, Мат — на лици Толст, Карп. По-свободният превод на гр. съчетание ἐπὶ πρόσωπον с прилагателонто в адвербиална служба ниць е заменен с доближеното до оригинала съчетание на лици във втората апостолска редакция. Замяна на формата ници срещу гр. εἰς τὴν γῆν Деян. 26:14 Охр със съчетанието на земи откриваме в преправените по преславската редакция части на Слепч. Съчетанието на земли стои и в Христ, Шиш, Хвал, Толст, а в Карп — на пѫти.

27. ѕѣло τὸ πλεῖστον Слепч, Христ, Шиш, Тълк, Църк, Мат, Карп — бол'є Толст. В Кирило-Методиевия апостолски превод гр. суперлативна форма е предадена по-свободно с наречието ѕѣло. Във втората апостолска редакция старобългарският превод е повече доближен до гр. текст, като вм. ѕѣло е предпочетено прилагателното бол'є, форма за сравнителна степен, употребена в адвербиална функция.

28. глагольникъ διερμηνευτής, -ων Слепч, Христ, Шиш, Тълк, Църк, Мат, Карп — съказаѭщии Толст. Независимо че в старобългарския евангелски и апостолски превод глаголът διερμηνεύω последователно се предава със съказати, образуваното от този глагол агентивно съществително διερμηνευτής тук е преведено по-свободно с глагольникъ.

Във втората апостолска редакция преводът стои по-близо до гр. текст чрез замяната на съществителното глагольникъ със субстантивираното причастие съказаѭштии като съответствие на гр. причастна форма διερμηνεύων, която се среща в някои новозаветни преписи.

29. съказати διακρίνω Слепч, Шиш, Църк, Карп, съказовати Мат, казати Христ, Тълк — расъмотрѣти Толст, расъматрѣти Б1, 2, 5. Вм. съказати срещу гр. διακρίνω, тук със значение 'обсъждам, разсъждавам' във втората апостолска редакция стоят два глагола: расъмотрѣти и расъматрѣти по отделните преписи.

31. пророчѣствовати προφητεύω Слепч, Шиш, Христ, Тълк, Църк, Карп, Мат — прорицати Толст. Замяна на пророчьствовати с прорицати Деян. 19:6 срещаме и в ревизираните по преславската редакция части на Слепч, и в I Кор. 13:9, срв. прорицаємъ Толст срещу пр̄рчствоуѥмъ Христ, Тълк.

35. наоучити сѧ μαθεῖν Слепч, Христ, Тълк, Шиш, Карп, Църк, Мат — навꙑкнѫти Сим. 1073, Б5, 8. В Първия Симеонов сборник и в някои от апостолските преписи по втората редакция вм. наоучити сѧ е предпочетен глаголът навꙑкнѫти.

36. обрѣсти сѧ καταντάω Слепч, Христ, Тълк, Шиш, Карп, Църк, Мат — ставити сѧ Толст. Както бе отбелязано, глаголът καταντάω се превежда доста разнообразно и в новозаветната част на Библията той се среща само в апостолския текст. В този стих καταντάω е предаден по-свободно с обрѣсти сѧ, който във втората апостолска редакция е заменен от глагола ставити сѧ. Този глагол се среща с по-различни значения у Козма (Давидов, 1976: 280) и в Супр като преводно съответствие на други гр. глаголи.

39. бранити κωλύω Слепч, Христ, Шиш, Тълк, Карп, Мат, Църк — наставлꙗти Толст, оставлꙗти Б5. В старобългарския евангелски и апостолски превод гр. глагол κωλύω се предава с бранити, възбранити, възбранꙗти. Във втората апостолска редакция на това място е предпочетен наставлꙗти пред бранити. С това свое значение глаголът наставлꙗти ('забранявам, преча') не се среща в класическите старобългарски паметници. С такова значение у Козма е употребен непрефигираният глагол ставлꙗти, като съответствие на гр. κωλύω той се среща на 4 места в Супр.

Съвместно с анализираните лексикални замени във втората редакция на този откъс от Апостола се срещат и някои граматични варианти, които също заслужават внимание.

6. въ ꙗвлении ἐν ἀποκαλύψει, въ разоумѣ (Христ въ разоумъ) ἐν γνώσει, въ пророчьствѣ ἐν προφητείᾳ, въ наоучении ἐν διδαχῇ Слепч, Христ, Шиш, Карп, Тълк, Църк, Мат — ꙗвлениѥмь (отъкръвениѥмь — ЖК1—12, 14, 15, 20), видѣниѥмь (ЖК разоумомь), пророчьствомь, оучениѥмь Толст, ЖК 1—12, 14, 15, 20. Четирикратно употребеното предложно съчетание ἐν+dat. със значение 'образ на действието' е предадено с въ+мест. пад. в първоначалния апостолски превод, докато изразяването на посоченото смислово значение с безпредложен твор. пад. е присъщо на ръкописите по втората апостолска редакция. Трябва да се отбележи механичната замяна на съществителното вѣдѣние срещу гр. γνῶσις с видѣние в Толст. За синонимното превеждане на това гр. съществително с разоумъ и вѣдѣние вж. Ягич, 1913: 434, а за замяната на думите вѣдѣти и видѣти в старобългарските текстове вж. Plevacová, 1957: 249—255.

18. о вьсѣхъ васъ паче (περὶ) πάντων ὑμῶν μᾶλλον Карп, Мат, Слепч, Църк — вьсѣхъ васъ паче Христ, Тълк, Толст, вьсѣхъ паче Толст. Това вариране на граматичните изразни средства в превода вероятно е резултат от съществуването на различия в новозаветните гр. преписи, но в повечето критически издания тези различия не са отразени. Предаването на гр. съчетание περὶ+gen. чрез о+мест. пад., изразяващо обстоятелство за ограничение, приемаме като оригинално преводаческо решение, което е било присъщо на първоначалния старобългарски апостолски текст, докато употребата на безпредложен род. пад. при сравнителна степен е свързана с покъсната сверка на превода с гръцки оригинали, в които е липсвал предлогът.

21. писано ѥстъ γέγραπται Охр, Христ, Тълк, Шиш, Църк, Мат, Стр, Карп — пишетъ Толст, ЖК 3—6, 8—12, 14, 20, 21, вѣсте пишетъ 3—6, 8—12, 14, 20, 21. Във втората апостолска редакция и в някои от житийните преписи не е спазено медиопасивното значение на гр. глаголна форма, но този пример не е много показателен, тъй като съчетанието въ законѣ

пишєтъ или ѥстъ пьсано се е превърнало в неизменяема езикова формула за въвеждане на цитати.

34. не велитъ сѧ οὐ ἐπιτρέπεται Слепч, Шиш, Христ, Тълк, Мат, Карп, Църк — нѣстъ повелѣно Толст, не . . . ѥстъ повелѣно Сим. 1073. Във втората редакция и в Сим. 1073 е използувано съчетание от страдателно причастие и форма на глагола бꙑти срещу форма със сѧ в преписите по първата редакция. Тези морфологични дублети за изразяване на страдателен залог се употребяват като синоними и днес в българския език.

37. аще къто εἴ τις Слепч, Христ, Тълк, Карп, Църк, Мат, аще же къто Шиш — иже Толст. Не е съвсем ясно иже във втората редакция коя от двете форми замества — съюза аще или местоимението къто. В старобългарски език иже се използува също и като съюзно средство за въвеждане на условни изречения и тази негова употреба е много характерна за Шест (Háграмаджиева, 1984:204). Възможно е съчетанието на иже с аще в служба на подчинителен съюз (за примери вж. Bauerovi, 1957: 168).

37. мьнитъ сѧ пророкъ бꙑти δοκεῖ προφήτης εἶναι Слепч, Шиш, Христ, Тълк, Карп, Църк, Мат, Хвал — мьнитъ сѧ пророкъ сꙑ Толст. В Кирило-Методиевия апостолски превод на това място е употребена именителна конструкция в съчетание с инфинитив, а във втората редакция — инфинитивът бꙑти е заменен със сегашното деятелно причастие сꙑ. Така че срещу конструкцията nominativus cum infinitivo от първоначалния превод във втората редакция е предпочетен синтактичният обрат nominativus cum participio.

И накрая остава да бъдат разгледани онези лексикални замени и граматични варианти във втората апостолска редакция, които са плод на преднамерения стремеж за сближаване на старобългарския текст до неговите гр. оригинали.

7. писканиѥ φθόγγος Слепч, Христ, Шиш, Карп, Църк, свирєниѥ Мат, пискъ Тълк — гласъ Толст, ЖК 1, 2, 7, 20. По-експресивните преводни варианти писканиѥ, пискъ, свирєниѥ, които се свързват и са обусловени от наличието на съществителните пишталь и гѫсла във фразата, са заменени с гласъ във втората апостолска редакция и така се пренебрегва разнообразието в избора на лексикални средства при предаване на сходни по значение гр. думи, когато са в близост. В началото на стиха е употребено вече съществителното гласъ като съответствие на гр. φωνή.

7. писканиѥ или гѫдениѥ τὸ αὐλούμενον ἢ τὸ κιθαριζόμενον Слепч, Христ, Шиш, Църк, свирєниѥ Мат, гѫдомь Карп — пищемое или гѫдимое Толст, сопомоѥ ЖК 1, 2, 7, 15, 20, или гѹдомоѥ ЖК 1, 3, 5, 8—12, 21. гѹденоѥ 2, 7, 14, 20. В първоначалния старобългарски апостолски превод двете субстантивирани гр. причастия са по-свободно и умело предадени със съществителните имена писканиѥ и гѫдениѥ, докато вариантите пиштемоѥ, сопомоѥ и гѫдомоѥ, гѫденоѥ във втората редакция и в някои от житийните преписи са формално доближени до гр. им съответствия.

24. обличаѥтъ сѧ вьсѣми въстаѕаѥтъ сѧ отъ вьсѣхъ ἐλέγχεται ὑπὸ πάντων ἀνακρίνεται ὑπὸ πάντων Охр, Стр, Шиш, Тълк, Христ, Църк, Мат, прѣдъ вьсѣми . . . отъ вьсѣхъ ЖК 1, 2, 7, 15, 20 — обличаѥтъ сѧ отъ вьсѣхъ испꙑтаѥтъ сѧ отъ вьсѣхъ Толст. Смятаме, че синонимното пре-

даване на гр. предложна конструкция ὑπὸ+gen., чрез която е изразен личният агент при пасива, със безпредложен твор. пад. и със съчетание **отъ**+род. пад. е било присъщо на Кирило-Методиевия апостолски превод. Примерът е много показателен за стремежа на славянските първоучители да превеждат разнообразно намиращите се в съседство еднакви гр. езикови конструкции. Във втората апостолска редакция това разнообразие липсва, тъй като преводът в нея е във формална зависимост от гр. текст.

25. **ꙗвѣ бывати** φανερὰ γίνεσθαι Охр, Христ, Шиш, Стр, Тълк, Църк — **ꙗвлєна быти** Толст, Карп. В апостолските преписи по първата редакция е запазен по-свободният превод на гр. прилагателно φανερός с наречието **ꙗвь**, докато във втората редакция формата **ꙗвлєна** е сближено по число с гръцкото ѝ съответствие φανερά.

25. **въıстинѫ** ὄντως Охр, Стр, Шиш, Църк, Христ, **въ рѣснотѫ** Хвал, **истъı** Мат — **сѫштєѥ** Толст, Карп. **сѫшти** Карп. в Кирило-Методиевите преводи гр. наречие ὄντως се предава с адвербиализираното съчетание **въ истинѫ** или **въ рѣснотѫ**. Съществителното **рѣснота** се приема за безспорен моравизъм в старобългарските текстове. Наречието ὄντως е сродно с причастната форма ὄντος на глагола εἰμί. Предаването на това гр. наречие с причастните форми **сѫштєѥ** и **сѫшти**, в съчетание с **богъ** в Карп, е резултат от строгото следване и погрешното разбиране на текста в гр. оригинал.

39. **прорицаниѥ** τὸ προφητεύειν Слепч, Христ, Шиш, Карп, Тълк, Църк, Мат — **прорицати** Толст, **съказати** Б5. Предаването на членувания гр. инфинитив с отглаголното съществително **прорицаниѥ** е също проява на стремежа за търсене на разнообразни преводачески решения при намиращи се в близост еднакви гр. изразни средства. Обратно на този стремеж, във втората редакция употребата на инфинитива **прорицати** показва сближаване с гр. текст.

37. **господьнѩ заповѣди сѫтъ** δοκεῖ προφήτης εἶναι Слепч, Христ, Шиш, Тълк, Църк, Мат — **господьнѩ сѫтъ заповѣди** Толст. Макар че на това място гр. апостолски текст често варира по отделните новозаветни преписи, спазеният словоред на оригинала в този израз от Толст е налице.

Изследваният текстов материал е твърде малък по обем, за да ни даде по-цялостна представа за езиковите особености на втората (преславската) редакция на Апостола, но независимо от това разгледаният откъс из отделената от Г. Воскресенски втора, или Б, редакция на старобългарския апостолски превод съдържа редица отличителни черти, които са присъщи на ръкописите, свързани с Преславския книжовен център.

Анализираните примери свидетелствуват и за превеждането на гръцките заемки от първоначалния старобългарски превод на Апостола, и за наличието на редица лексикални варианти, които са присъщи на ръкописите с преславско потекло, и се предпочитат в произведенията на преславските книжовници.

Стремежът към стилизация на старобългарския книжовен език предопределя и различното отношение към оригиналите. Преславските книжовници в редица случаи се придържат по-строго към словореда и синтаксиса на гръцките оригинали, старают се да заменят някои от по-свободните преводачески решения с формално по-точен и по-близък до гръцкия текст превод. Разгледаните примери красноречиво потвърждават използването на нови лексикални варианти и изразни възможности във втората апостолска редак-

---

ция. В тази целенасочена допълнителна обработка на първоначалния апостолски превод са намерили отражение филологическите и богословските възгледи на книжовниците от Преслав (Добрев, 1984: 45).

Заслужава непременно да се отбележи, че втората редакция на Апостола не се е появила на руска почва, както предполага Воскресенски, а всъщност е преславската старобългарска редакция, пренесена на руска почва и оцеляла в редица руски апостолски преписи.

Прави впечатление, че житийните преписи и особено онези, които се отнасят към южнославянската редакция, съдържат твърде малък брой езикови преправки, които могат да се свържат с характерните особености на преславските ръкописи. Спорадически и малко на брой са замените по преславската редакция и в сравнените тук ранни апостолски преписи. Единствено Карп съдържа в този откъс повече езикови наслоения по преславската апостолска редакция.

Сравнението на този откъс по втората (преславската) редакция с ранните апостолски преписи спомага за по-яркото и по-отчетливото открояване на преводаческите принципи и норми, присъщи на школата на славянските първоучители Кирил и Методий.

*

Обстоятелството, че житието на Кирил съдържа откъс от автентичния текст на Кирило-Методиевия апостолски превод, позволява да се направят някои съществени изводи за времето, когато е бил преведен пълният текст на Апостола, и за появата на другите типове апостолски книги на славянска почва.

Както е известно, откритията през 50-те години на XX в. на учените Пол Девос и Пол Мейвер спомогнаха твърде много за окончателното решаване на въпроса за времето, през което е било създадено Кириловото житие. Намереният от тях нов препис на Италианската легенда от XIV в., придружен с пролог, написан от Лъв Остийски, даде основание на изследователите да идентифицират споменатото в пролога „съчинение на славянски език“ с Пространното житие на Константин-Кирил Философ. Този факт показва, че Кириловото житие е послужило като извор за написването на Италианската легенда, създадена между 879—882 г., а това означава, че Пространното житие на славянския първоучител е било съставено в периода 869—882 г. (Дуйчев, 1963: 101—102).

Решаването на въпроса за времето, когато е съставено Константин-Кириловото пространно житие, хвърля нова светлина върху редица въпроси от историята на старобългарския апостолски превод. Става дума за въпросите около обема на първоначалния старобългарски апостолски превод, за времето и мястото на неговата поява, за формирането на основните типове апостолски книги и за съдбата на първия Кирило-Методиев превод на славянска почва. Направеният обстоен езиков анализ на дългия апостолски цитат (I Кор. 14:5—40) от Кириловото житие ни убеждава по красноречив начин, че този цитат е предаден според автентичния текст на Кирило-Методиевия превод на Апостола.

Ако се доверим на Кириловия житиеписец, би могло да се допусне, че за източник на този дълъг цитат от Апостола е послужило полемичното съчинение на славянския първоучител, което е съдържало неговата прочута реч в защита на славянската писменост от т. нар. Венециански диспут с триезичниците.

Според едно традиционно мнение в палеославистиката речта на Константин-Кирил във Венеция, която без съмнение е била произнесена на латински или евентуално на гръцки, както е изложена в житието, е част от негова беседа против триезичниците. Заедно с другите проведени от него диспути тя е влизала в състава на общ полемичен труд, преведен на старобългарски от Методий. Но съществуването на такъв вид Кирилови съчинения, съдържащи водените от него спорове, буди основателни съмнения у мнозина изследователи поради липсата на каквито и да било самостоятелни произведения в славянската книжнина, в които биха могли да се търсят първообразите на полемичните Константин-Кирилови творби. Единствените сведения за тези творби се черпят само от Кириловото пространно житие, в което според мнозина са заимствувани отделни части от тях.

След като въпросът за Кириловото полемично творчество все още стои открит в науката, много по-логично е да се предположи, че житиеписецът е предал дословно текста на дългия апостолски цитат, като го е извлякъл от съществуващия вече Кирило-Методиев превод на Апостола.

Възниква въпросът, от какъв тип книга е заимствуван споменатият цитат. В краткия изборен Апостол, т. нар. кратък апракос, за който има сведения, че е преведен още във Византия при подготовката на братята Кирил и Методий за Моравската им мисия, от 14 глава на Първото ап. Павлово послание до коринтяни са включени две съвсем кратки четения. Едното от тях съдържа 20—25 стих като самостоятелна перикопа, която се чете в съботата от седемнадесетата неделя (седмица) след Петдесетница а другото влиза в състава на перикопа заедно с текста от I Кор. 13: 11—13 и обхваща 1—5 стих. Втората перикопа е разположена в месецослова на краткия изборен Апостол, но 1—4 стих от 14 глава не фигурират в дългата апостолска изписка, поместена в Кириловото пространно житие.

Фактът, че краткият апракос апостол съдържа малка част от 14 глава на Първото ап. Павлово послание, е твърде показателен: той свидетелствува, че до съставянето на Пространното житие на Константин-Кирил старобългарският превод на пълния Апостол вече е съществувал, защото е послужил за извор на житиеписеца. В такъв случай предположенията, че пълният текст на Апостола е преведен след Моравската мисия или след смъртта на Методий, са лишени от основания.

Възниква въпросът, доколко изворите за живота и дейността на славянските първоучители свидетелствуват за съществуването на цялостен превод на Апостола до завършека на Моравската мисия. Има известни основания съставянето на пълния старобългарски Апостол да се свърже с онова сведение от Пространното житие на Методий, където се посочва, че след завръщането си от Цариград Методий отново се отдава на преводаческа дейност. Ето и точният текст на този пасаж в гл. XV: прѣже же ѿ оученикъ своихъ посажь дъва попы скорописьца зѣло, прѣложі въ бързѣ вьсѧ книгы, вьсѧ испъл'нь, развѣ макавѣи, ѿ грьчьска ѩзыка въ словѣньскъ шестию м҃ць, начьнъ ѿ марѳа м҃ца до дъвоюдесѧтоу и шестию д҃нь ѡктабрѧ м҃ца 'най-напред постави от своите ученици двама свещеници, добри скорописци, и преведе бързо от гръцки език на славянски всичките (библейски) книги в пълнота с изключение на Макавеите в продължение на шест месеца, започвайки от месец март до двадесет и шестия ден на месец октомври' (Климент Охридски, 1973: 191, 202).

Голяма част от учените се отнасят с известно недоверие към това съобщение (за някои разяснения на този откъс от житието вж. Rešetar, 1912: 234—239). В. Ягич смята, че е малко вероятно за такъв малък срок Методий с двама помощници да направи пълен превод на всички книги от Стария и Новия завет (Jagić, 1913: 81—83).

За превода на всичките уставни книги, направен от Методий, съобщава и Йоан Екзарх: и оставль юго въ житии семь великъıи божии архиепискоупъ меѳодии, братъ юго, прѣложи всѧ оуставьнъıѩ кънигъı ѯ҃ отъ елиньска азъıка, юже есть грьчьскъ, въ словѣньскъ 'остана в този живот великият божи архиепископ Методий, който преведе 60 уставни книги от елински език, т. е. гръцки език, на славянски' (Sadnik, 1967).

Свидетелството на Методиевия житиеписец и това на Йоан Екзарх дават основание на редица учени да предположат, че след смъртта на Константин-Кирил заедно с другите старозаветни книги Методий е превел останалите непреведени текстове от Евангелието и Апостола, като разположил частите на тези две книги в техния обикновен ред. Тезата за превода на допълнителните (комплеторните) части на Евангелието и Апостола от Методий се приема като правдоподобна от мнозина изследователи. В нейна подкрепа е и обемът на поместената в Кириловото пространно житие дълга апостолска изписка, макар че не може съвсем да се изключи възможността пълният старобългарски превод на Евангелието и Апостола да е направен съвместно от двамата солунски братя още в началото на Моравската им мисия.

Целият текст на 14 глава от Първото ап. Павлово послание до коринтяни се съдържа и в третия тип апостолска книга, известна с неточното, но традиционното вече наименование „пълен апракос апостол". В тази апостолска книга текстът на 14 глава влиза в състава на 4 перикопи: 13: 11—14; 14: 1—5, 6—19, 20—25, 26—40. Но тъй като по времето на Кирил и Методий типиците на византийските енорийски и манастирски църкви все още не са съдържали предписание за ежедневно богослужение, следва да се мисли, че пълният апракос апостол се е появил като необходима богослужебна книга век, век и половина по-късно.

Основният извод, който се налага от изложеното, е, че до съставянето на Пространното житие на Константин-Кирил т. нар. комплеторни части на Апостола, които допълват краткия изборен Апостол до пълен Апостол, вече са били преведени.

ON THE HISTORY OF THE TRANSLATION OF THE EPISTLES INTO OLD-BULGARIAN BY CYRIL AND METHODIUS

Penyo Penev

(Summary)

The linguistic characterization of the translation of the Epistles into Old-Bulgarian by Cyril and Methodius has not yet used fully such important sources as the excerpts from the Epistles, used in the form of direct quotations in non-canonical translation literature and in the works of the Old-Bulgarian authors.

A very important linguistic source about the history of the translation of the Epistles into Old-Bulgarian is a long quotation from Paul's First Epistle to

the Corinthians (Chapter XIV, verse 5—40), used in support of writing in one's own language at the so-called Venetian Dispute of Constantine-Cyril and reflected in detail in his extensive biography.

This quotation from the Epistles is compared in the study to the text of the early transcripts of the Epistles that have survived to our times, more specifically to those of them that have been published or studied, as well as to the text of the Greek original. The translation norms are studied and analysed from the viewpoint of the modern theory of translation and of the theory about literary languages, with a view to the variation of the linguistic means of expression and in comparison with the reflected principles and norms in the Old-Bulgarian translation of the Epistles and of the Gospel.

It can be claimed with a considerable certainty that this entire long quotation (1 Cor. 14: 5—40), taken from Chapter XVI of the Extensive Vita of Constantine-Cyril, has been rendered according to the authentic text, borrowed directly by the author of the Vita, without any changes as compared with the original translation of the Epistles by Cyril and Methodius. The linguistic specificities of this first translation have been preserved to the maximum in the excerpt from the vita studied.

The detailed and comprehensive textological and linguistic analysis, which is based on the comparison of the texts of a large number of transcripts of the vitae and of the Epistles, as well as of quotations from the Epistles in Old-Bulgarian literature, leaves no doubt about the plausibility of this important conclusion.

A separate analysis is made of the later linguistic corrections on the second (Preslav) version of the Epistles in this excerpt from Paul's First Epistle to the Corinthians, with special attention to its characteristic specificities.

The fact that the vita of Constantin-Cyril contains the authentic text of the original translation of the Epistles made by Cyril and Methodius suggests that the completing parts ot the Epistles, which are added to make the brief Aprakos Epistles into the complete Epistles, had been translated before the year 882, when the extended vita of the first Slav teacher was already written

ЛИТЕРАТУРА

Алексеев, А. А. Цитаты из Песни Песней в славянской письменности (цитаты и текстология). — *Старобългарска литература, 18, 1985, 74—92.*

Амосова, Н. Н. О синтаксическом контексте. — В: Лексикографский сборник, вып. 5. М., 1962, 36—45.

Апракос Мстислава Великого. М., 1983.

Амфилохий, архим. Древле-славянская Псалтырь Симоновская до 1280 г. 1—2. М. *1880—1881*;

Древнеславянский Карпинский Апостол XIII в. с греческим текстом 1072 года, сличенный по древним памятникам славянским XI—XVII в. с разночтениями греческими, заимствованными из Нового завета, издания Рейнекция 1747 года. Т. 1—4 М., 1885—1888;

Исследование о Пандекте Антиоха XI века. М., 1880;

Описание Юрьевского евангелия 1118—1128 г. Воскресенской Ново-Иерусалимской библиотеки с приложением оттиснутых резных на пальме букв и заставиц и словаря из него, сличенного с Евангелиями XI, XII вв. и 1270 г. М., 1877;

Четвероевангелие Галичское 1144 г. Исправленное по древним славянским памятникам, *согласно греческому подлиннику, с изображениями. Т. 1—2. М.. 1882—1883.*

Ангелов, Б. Ст. Из старата българска, руска и сръбска литература, 2. С., 1967;

Йоан Екзарх — преводач на Тълковното евангелие. — Език и литература, 39, 1984, № 1, 59—68.

Архангельский, А. С. Болгарский Песнивец 1337 года. — Изв. ОРЯС, 2, 1897, № 3, 786—794;

Творения отцов церкви в древнерусской письменности. Т. 4. Казань, 1890;

Архангельское евангелие 1092 года. Издание Румянцевского музея. М., 1912.

Барт, Р. Лингвистика текста. — В: Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 8. М., 1978, 442—450.

Бархударов, Л. С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода. М.. 1975.

Бахтин, М. Вопросы литературы и эстетики. М., 1975.

Бенешевич, В. Древнеславянская кормчая XIV титулов без толкований. Т. 1. СПб., 1906.

Богдановић, Д., Матичин апостол — српски рукопис тринаестог века. — В: Матичин апостол. Београд, 1981, 3—16.

Богданович, Д., Б. Велчева, А. Наумов. Болгарский апостол XIII века: рукопись Дечани-Црколез 2. С., 1986.

Бодянский, О. М. Кирилл и Мефодий. Собрание памятников до деятельности святых первоучителей и просветителей славянских племен относящихся. — Чтения в Императорском обществе истории и древностей российских при Московском университете. 1863, № 1, 1—96, № 2, 1—229; 1864, № 2, 225—398; 1865, № 1, 1—97, № 2, 1—64; 1866, № 2, 65—152; 1873, № 1, 399—543.

Будилович, А. XIII слов Григория Богослова в древнеславянском переводе по рукописи Императорской Публичной библиотеки XI века. СПб., 1875.

Буюклиев, И. Шопов псалтир (текст и коментар). — БЕ, 13, 1963, № 3, 234—254.

Васева, И. Теория и практика на превода. С., 1980.

Велчева, Б. Добромирово евангелие. Български паметник от началото на XII век. С., 1975.

Верещагин, Е. М. Из истории возникновения первого литературного языка славян. Переводческая техника Кирилла и Мефодия. М., 1971;

О тематических группах лексики в псалтыри. — В: Изследвания върху историята и диалектите на българския език. Сборник в памет на чл.-кор. К. Мирчев. С., 1979, 83—87;

Прием параллелизма в Псалтыри и выявление смысловых связей между словами первого литературного языка славян. — Советское славяноведение, 1975, № 2, 60—72.

Вечерка, Р. Синтаксис беспредложного родительного падежа в старославянском языке. — В: Исследование по синтаксису старославянского языка. Прага, 1963, 183—223.

Вздорнов, Г. И. Киевская псалтырь 1397 года из Государственной Публичной библиотеки имени М. Е. Салтыкова-Щедрина в Ленинграде. М., 1976.

Винокур, Т. Г. Синонимия и контекст. — В: Вопросы культуры речи. Вып. 5. М., 1964, 20—45.

Войнов, М. и др. Старогръцко-български речник. С., 1943;

Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. Сборник статей под ред. В. Н. Комиссарова. М., 1978.

Воронов, А. Главнейщие источники для истории свв. Кирилла и Мефодия. Киев, 1877.

Воскресенский, Г. А. Древнеславянский Апостол. Послания Св. Апостола Павла по основным спискам четырех редакций рукописнаго славянского апостольского текста. С разночтениями из пятидесяти одной рукописи Апостола XII—XVI вв. Вып. 1—5. Сергиев Посад, 1892—1908;

Древний славянский перевод Апостола и его судьбы до XV века. Опыт исследования языка и текста славянского по рукописям XII—XV вв. М., 1879;

Евангелие от Марка по основным спискам четырех редакций рукописного славянского текста. СПб., 1894.

Востоков, А. Х. Описание русских и славянских рукописей Румянцевского Музеума. СПб., 1842;

Остромирово евангелие 1056—1057 г. С приложением греческого текста евангелии и грамматическими объяснениями. СПб., 1843.

Врана, J. Вуканово јеванђелије. Београд, 1976.

Вронковска, М. Наблюдения върху лексиката на Краковското евангелие. — Старобългаристика, 9, 1985, 3.

Геродес, С. Старославянские предлоги. — В: Исследование по синтаксису старославянского языка. Прага, 1963, 313—368.

Горбачевич, К. С. Вариантность слова и языковая норма (на материале современного русского языка). Л., 1978;

Вариантность слова как лексико-грамматический феномен. — Вопросы языкознания, 21, 1975, № 1, 55—64.

Горский, А. В., К. И. Невоструев. Описание славянских рукописей Московской синодальной библиотеки. Т. 1—2. М., 1855—1857.

Гринкова, Н. П. Евгениевская псалтырь как памятник русской письменности XI в. — Изв. ОРЯС, 29, 1924, 289—306.

Гълъбов, И. Езикови аспекти на Кирилометодиевото дело. — Хиляда и сто години славянска писменост. 863—1963. Сборник в чест на Кирил и Методий. С., 1963, 217—248;

Климент Охридски и ранните школи на стария български книжовен език. — БЕ, 16, 1966, № 5, 440—456;

Старобългарски език с увод в славянското езикознание. С., 1980.

Давидов, А. Речник-индекс на Презвитер Козма. С., 1976.

Даничић, П. Никољско јеванђеље. Београд, 1864.

Джурова, А. Томичов псалтир. С., 1988.

Добрев, И. Агиографската реформа на Симеон Метафраст и съставът на Супрасълския сборник. — Старобългарска литература, 10, 1981, 16—39;

Апостолските цитати в Беседата на Презвитер Козма и преславската редакция на Кирило-Методиевия превод на Апостола. — В: Кирило-Методиевски студии. Кн. 1. С., 1984, 44—62;

Глаголическият текст на Боянския палимпсест. Среднобългарски паметник от края на XI в. С., 1972;

Гръцките думи в Супрасълския сборник и втората редакция на старобългарските богослужебни книги. — БЕ, 28, 1978, № 2, 89—98;

Евангелие. — Кирило-Методиевска енциклопедия, Т. 1. С., 1985;

Неподкрепено от гръцкия оригинал повтаряне на предлози в старобългарските текстове. — БЕ, 17, 1967, № 6;

Палимпсестовите части на Зографското евангелие. — В: Константин Кирил Философ. Доклади от симпозиума, посветен на 1100 г. от смъртта му. С., 1971;

Старобългарските хомилии в Успенския сборник (Словото на Йоан Дамаскин о исъхъшии смокъвьници и о притъчи винограда). — В: Българистични изследвания. Първи българо-скандинавски симпозиум. С., 1981, 45—53;

Текстът на Добромировото евангелие и втората редакция на старобългарските богослужебни книги. — БЕ, 29, 1979, № 1, 9—21.

Дограмаджиева, Е. Към въпроса за дублетността в книжовния старобългарски език. — Palaeobulgarica, 4, 1980, № 2, 52—62;

Обстоятелствените изречения в книжовния старобългарски език. С., 1984.

Дограмаджиева, Е., Б. Райков. Банишко евангелие. Среднобългарски паметник от XIII век. С., 1981.

Дресслер, В. Синтаксис текста. — В: Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 8. М., 1978, 111—137.

Дуйчев, И. Болонски псалтир. Български книжовен паметник от XIII в. Фототипно издание. С., 1968;

Към тълкуването на пространните жития на Кирила и Методия. — В: Хиляда и сто години славянска писменост 863—1963. С., 1963, 93—117.

Дуриданов, И. Бележки върху старобългарския превод на евангелието с оглед на влиянието на гръцкия синтаксис. — В: Езиковедски изследвания в чест на акад. Ст. Младенов. С., 1957, 225—246.

Евсеев, И. Е. Григорий Пресвитер, переводчик времени болгарского царя Симеона. — Изв. ОРЯС, 7, 1902, № 3, 356—366.

Книга пророка Даниила в древнеславянском переводе. М., 1905;

Книга пророка Исайи в древнеславянском переводе. СПб., 1897;

Рец. за: Туницкий, Л. Н. Книги XII малых пророков с толкованиями в древнеславянском переводе. — Изв. ОРЯС, 23, 1918, 2, 268—288.

Едличка, А. О пражской теории литературного языка. — В: Пражский лингвистический кружок. Сборник статей. М., 1967, 544—556.

Жуковская, Л. П. Новые данные об оригиналах русской рукописи 1092 г. — В: Источниковедение и история русского языка. М., 1964, 84—118;

Текстология и язык древнейших славянских памятников. М., 1976.

Заимов, Й., М. Капалдо. Супрасълски или Ретков сборник. Т. 1—2. С., 1982—1983.

Иванова, М. За стилистичното разслоение на речта при превод. — БЕ, 30, 1980, 163—165.

Иванова-Мирчева, Д. Архаичен препис на слово № 21 от Супрасълския сборник. — В: Изследвания върху историята и диалектите на българския език. С., 1979, 177—181;

Въпроси на българския книжовен език до Възраждането. С., 1987;

Германовият сборник от 1359 г. като старобългарски паметник. — БЕ, 30, 1980, № 3, 193—200;

Йоан Екзарх Български. Слова. Т. 1. С., 1971;

К вопросу о характеристике болгарских переводческих школ от IX—X до XIV века. — Palaeobulgarica, 1, 1977, № 1, 37—48;

Старобългарски, старославянски и среднобългарска редакция на старославянски. — В: Христоматия по история на българския език. С., 1983, 69—89;

Супрасълският сборник и старобългарските преводачески школи. — В: Проучвания върху Супрасълския сборник. С., 1980, 80—86.

Изборник 1076 года (Сим. 1076). М., 1965.

Изборник великого князя Святослава Ярославича 1073 года. С греческим и латинскимтекстами. С предисловием Е. В. Барсова и запискою А. Л. Дювернуа. ЧОИДР, октябрь — декабрь 1882, № 4, М., 1883.

Иконников, С. Н. Стилистический анализ текста. Киев, 1982.

Илчев, П. Из старобългарската историческа лексикология. Стб. ключити сѧ. — ИИБЕ, 10, 1962, 117—129.

Ильинский, Г. А. Златоструй А. Ф. Бычкова XI в С., 1929 (Български старини, кн. 10);

Слепчанский апостол XII века. М., 1912.

Јовановић, Г. Најстарја српска четвероједанђелья у светлу неких лексичских особености. — Јужнословенски филолог, 36, 1980, 89—101.

Истрин, В. М. Хроника Георгия Амартола в древнем славянорусском переводе. Текст, исследование, словарь. СПб., Т. 1 — 1920, Т. 2 — 1922, Т. 3 — 1930;

Хроника Иоанна Малалы в славянском переводе. Кн. 1 — Записки Императорской Академии наук, сер. 7. Т. 1, 1897, 3, 1—29; кн. 2 — Летопись историко-филологического общества при Новороссийском университете. Т. 10, Византийско-славянское отделение, т. 7, 1902, 437—486; кн. 4 — Летопись историко-филологического общества при Новороссийском университете. Т. 13, Византийско-славянское отделение. Т. 8, 1905, 342—367; кн. 5 — Летопись историко-филологического общества при Новороссийском университете. Т. 16, Византийско-славянское отделение. Т. 9, 1910, 1—51; кн. 6—7 — Сб. ОРЯС. Т. 89, 1912, Вып. 3, 1—50; кн. 8 — Сб. ОРЯС. Т. 89, 1912, Вып. 7. 39 с.; кн. 10—Летопись историко-филологического общества при Новороссийском университете, Т. 17, 1913; кн. 11—14 — Сб. ОРЯС, Т. 90, 1914, Вып. 2. 31 с.; кн. 15—18 — Сб. ОРЯС, Т. 91, 1915, Вып. 2. 52 с.

Ицкович, В. А. Норма и ее кодификация. — В: Актуальные проблемы культуры речи. Сборник статей. М., 1970, 9—40;

Языковая норма. М., 1968.

Карачорова, И. Лексиката на Чудовския псалтир и преславската редакция на старобългарските богослужебни книги. — БЕ, 34, 1984, № 1, 53 –61.

Климент Охридски. Събрани съчинения, С., Т. 1, 1970; 2, 1977.

Князевская, О. А. Описание Норовской псалтыри. — В: Древнерусское искусство. Рукописьная книга 3. М., 1983, 131—142.

Колесов, В. В. Евгениевская псалтырь. — Acta Universitatis Szegediensis de Atila Joszef nominatae. Dissertationes slav'cae. Slavistische Mittelungen. Материалы и сообщения по славяноведению, 8, 1972, 57—69.

Колшанский, Г. В. О природе контекста. — Вопросы языкознания, 8, 1959, № 4, 47—50.

Комиссаров, В. Н., Г. Я. Туровер. Перевод как лингвистический источник. — Тетради переводчика, 12. М., 1977, 19—31.

Кульбакин, С. М. Охридская рукопись апостола конца XII века. С., 1907 (Български старини, кн. 3);

Хилендарские листки, отрывок кирилловской письменности XI века. СПб., 1900 (Памятники старославянского языка. Т. 1. Вып. 1).

Лавров, П. А. Материалы по истории возникновения древнейшей славянской письменности. Л., 1930.

Лебедев, В. Славянский перевод книги Иисуса Навина по сохранившимся рукописям и Осторожской библии. Спб., 1880.

Левочкин, И. В. Пространное житие Константина-Кирилла Философа. Рукопись начала XV века, собрание Барсова, № 619. — В: Жития Кирилла и Мефодия. М.—С., 1986, 166—180.

Левый, И. Искусство перевода. М., 1974.

Лихачев, Д. С. Текстология. На материале русской литературы X—XVII вв. М.—Л., 1962.

Лихачева, О. П. Служебная псалтырь как особого рода сборник. — В: Проблемы научного описания и факсимилного издания памятников письменности. Материалы Всесоюзной конференции. Л, 1981, 222—241.

Лвов, А. С. Някои въпроси от Кирило-Методиевската проблематика. — БЕ, 10, 1960, № 4, 297—319;

Очерки по лексике памятников старославянской письменности. М., 1966.

Малинин, В. Исследование Златоструя по рукописи XI в. Киев, 1878.

Матезиус, В. О необходимости стабильности литературного языка. — В: Пражский лингвистический кружок. М., 1967, 378—393.

Матхаузерова, С. Первая славянская теория перевода. — Старобългарска литература, 18, 1985, 37—41.

Мейе, А. Общеславянский язык. М., 1951.

Милев, А. Членуваният гръцки инфинитив и неговото предаване в старобългарския евангелски превод. — ИИБЕ, 8, 1962, 75—91.

Минчева, А. За преводаческите принципи на Константин-Кирил. — В: Изследвания по кирило-методиевистика. С., 1985, 116—128;

Към въпроса за Кирило-Методиевите традиции в дейността на преславските книжовници. — Език и литература, 37, 1982, № 6, 29—38;

Преводаческите принципи на Константин-Кирил и приложението им в дейността на преславските книжовници. — В: Преводното дело на Константин-Кирил Философ. Сборник доклади от научна конференция. С., 1982, 29—36;

Старобългарски кирилски откъслеци. С., 1978;

Старобългарският език в светлината на балканистиката. С., 1987.

Мирчев, К. За една старобългарска синтактична особеност при изразяване на притежанието. — БЕ, 19, 1969, № 3, 215—219;

Из историята на Кирилометодиевия евангелски превод в българските земи. — В: Хиляда и сто години славянска писменост 863—1963. Сборник в чест на Кирил и Методий. С., 1963, 155—164;

Към езиковата характеристика на Охридския апостол от XII век. — В: Климент Охридски 916—1966. Сборник статии по случай 1050 години от смъртта му. С., 1966, 107—120;

Към историята на инфинитивната форма в българския език. — ГСУ Ист.-филол. фак., 37, 1937, 3—37.

Мирчев, К., Хр. Кодов. Енински апостол. Старобългарски паметник от XI век. С., 1965

Михайлов, А. В. Древнеславянский перевод книги Руфь. Варшава, 1908;

К вопросу о литературном наследии св. Кирилла и Мефодия в глаголических хорватских миссалах и бревиариях. Варшава, 1904;

Книга Бытия пророка Моисея в древнеславянском переводе. Вып. 108, 1900—1912;

Опыт изучения текста книги Бытия пророка Моисея в древнеславянском переводе. Варшава, 1912.

Михайлов, А. В., F. Grivec. Viri Ciril-Metodove teologie. — Изв. ОРЯС, 30, 1925, 444—455.

Мразек, Р. Дательный падеж в старославянском языке. — В: Исследования по синтаксису старославянского языка. Прага, 1963, 225—261.

Никольский, К. Обозрение богослужебных книг. СПб, 1853.

Недељковић, О. Редакције старославянског еванђеља и старословенска синонимика. — В: Кирил Солунски. Симпозиум 1100-годишнина од смртта на Кирил Солунски. Кн. 2, Скопје, 1970.

Николаева, Т. М. Лингвистика текста — современное состояние и перспективы. — В: Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 8. М., 1978, 5—39.

Николова, С. Патеричните разкази в българската средновековна литература. С., 1980;
Проблемът за изданието на съчиненията на Кирил и Методий. — Palaeobulgarica, 11, 1987, № 1, 72—78;
Съвременно състояние на Кирило-Методиевите проучвания в чужбина. — В: Константин-Кирил Философ, български и славянски първоучител. Сборник статии. С., 1983, 334—394.

Німчук, В. В. Київскі глаголичні листки. Найдавніша пам'ятка слов'янської писемності. Київ, 1983.

Оболенский, М. А. Летописец Переяславля Суздальского, составленный в начале XIII в. — В: Временник Императорского Московского общества истории и древностей российских, 9, 1851.

Павлова, Р. Среднеболгарская Псалтырь XIII в. — В: Археографический ежегодник за 1977 г. М., 1978, 253—258.

Палаузов, С. Н. Век болгарского царя Симеона. СПб., 1852.

Погорелов, В. Образование имен существительных с окончанием -ЧИ в древнеболгарском языке. — Варшавские университетские известия, 9, 1914.

Пацнерова, Л. Синтаксис инфинитива в старославянских евангельских кодексах с точки зрения техники перевода. — Slavia, 33, 1964, № 4, 535—557.

Пешикан, М., Г. Јовановић. Текстолошки састав и основне одлике текста најстаријих српских четверојеванђеља. — Јужнословенски филолог, 31, 1974—1975.

Погорелов, В. Псалтыри. С приложением статьи „О редакциях славянской Псалтыри". М.,1901;
Словарь и толкования Феодорита Киррского на Псалтырь в древне-болгарском переводе. Варшава, 1910;
Толкования Феодорита Киррского на Псалтырь в древнеболгарском переводе. Варшава, 1910;
Чудовская псалтырь XI века. Отрывок толкования Феодорита Киррского на Псалтырь в древне-болгарском переводе. СПб., 1910.

Попруженко, М. Г. Козма Пресвитер. Болгарский писатель X века. С., 1936 (Български старини, кн. 12).
Козма Пресвитер. — ИРАИК, 15, 1911.

Резвин, И. И., В. Ю. Розенцвейг. К обоснованию лингвистической теории перевода. — Вопросы языкознания, 11, 1962, № 1, 51—59.

Северьянов, С. Синайская псалтырь. Глаголический памятник XI века. Петроград, 1922 (Памятники старославянского языка, 4);
Супрасльская рукопись. СПб., 1904 (Памятники старославянского языка, 2).

Семенюк, Н. Н. Некоторые вопросы изучения вариативности. — Вопросы языкознания, 14, 1965, № 1, 48—56;
Норма. — В: Общее языкознание. Формы существования, функции, история языка. М., 1970, 549—596.

Скабалланович, М. Н. Толковый типикон (объяснительное изложение Типикона с историческим введением). Вып. 1—3. Киев, 1910—1915.

Соболевский, А. И. Церковно-славянские тексты моравского происхождения. — РФВ, 1900, № 1—2, 150—217.

Славова, Т. Преславска редакция на старобългарския евангелски текст. Кандидатска дисертация. Машинопис. С., 1985.

Сперанский, М. Н. Из истории отреченных книг. 1. Гадание по псалтыри. СПб., 1899 (Памятники древней письменности и искусства, 129);
Отчет о XXIX присуждении наград графа Уварова. — Записки Императорской Академии наук, сер. 8, т. 3, 1899, № 5.

Срезневский, В. И. Древний славянский перевод Псалтыри. Исследование его текста и языка по рукописям XI—XIV вв. СПб., 1877.

Срезневский, И. И. Древние славянские памятники юсового письма с описанием их и с замечаниями об особенностях их правописания и языка. Спб., 1868;
Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. Т. 1—3.

СПб., 1893—1903;

Сведения и заметки о малоизвестных и неизвестных памятниках. *Т. 1—3. СПб.*, 1867—1881.

Станчев, К. Поетика на старобългарската литература. С., 1982.

Стара българска литература. 4. Житиеписни творби. Съставител и редактор Кл. Иванова. С., 1986.

Теодоров-Балан, А. Кирил и Методи. Свезка 1. Жития на Кирила и Методия и похвални тям слова. С., 1920.

Тихомиров, Н. Б. Каталог русских и славянских пергаментных рукописей XI—XII вв., хранящихся в Отделе рукописей Государственной библиотеки СССР имени Ленина. — Записки Отдела рукописей, вып. 30, 1968.

Трифонов, Ю. Беседата на Козма Презвитера и нейният автор. — СпБАН, 39, Клон историко-филологичен и философско-обществен, 16, 1923.

Троицки, С. В. Спор старог Рима са новим на странама словенске Крмчие. Београд, 1960 (Посебна издања).

Туницкий, Л. Н. Книги XII малых пророков с толкованиями в древне-славянском переводе. Сергиев посад, 1918.

Феодоров, А. В. Основы общей теории перевода. Лингвистический очерк. М., 1968.

Флоря, Б. Н. Сказания о начале славянской письменности. — В: Сказания о начале славянской письменности. М., 1981, 3—69.

Хадерка, К. Сочетания субъекта, связанного с инфинитивом, в старославянских и церковнославянских памятниках. — Slavia, 33, 1964, № 4, 505—533.

Хам, Й. К истории древне-славянского перевода Псалтыри. — В: Культурное наследие древней Руси. М., 1976, 359—363.

Ходова, К. И. К вопросу о выявлении лексической нормы в русской письменности. — В: Язык и текстология. М., 1968, 95—136.

Христова, Б. Боянският псалтир от XIII в. — Старобългарска литература, 7, 1980, 90—94.

Цейтлин, Р. М. Из наблюдений над лексикой Вуканова евангелия (сравнительно со старославянскими памятниками). — В: Исследования по сербохорватскому языку. М., 1972, 240—275;

Лексика древнеболгарских рукописей X—XI вв. С., 1986;

Лексика старославянского языка. Опыт анализа мотивированных слов по данным древнеболгарских рукописей X—XI вв. М., 1977.

Цонев, Б. Врачанско евангелие. Среднобългарски паметник от XIII в. С., 1914 (Български старини, кн. 4);

Добрейшово евангелие. Среднобългарски паметник от XIII в. С., 1906 (Български старини, кн. 1).

Чешко, Е. В. Об афонской редакции славянского перевода Псалтыри в ее отношении к другим редакциям. — В: Язык и письменность среднеболгарского периода. М., 1982, 60—93;

Редакция и особенности перевода Псалтыри Томича. — Старобългарска литература, 14, 1983, 37—58.

Чумаков, Г. М. Синтаксис конструкции с чужой речью. Киев, 1975.

Шиваров, Н. Древни източни коментарии на Псалтира и старобългарските им преводи. — Годишник на Духовната академия, 28(54), 1978/1979. С., 1986, 6—81.

Шифман, И. Ш. Ветхий завет и его мир. М., 1987, 165—170.

Щепкин, В. Н. *Болонская псалтырь. СПб., 1906*;

Рассуждение о языке Саввиной книги. СПб., 1899;

Саввина книга. СПб., 1903.

Ягич, В Образцы языка церковнославянского по древнейшим памятникам глаголической и кирилловской письменности. СПб., 1882;

Четыре критико-палеографические статьи. СПб., 1884 (Приложение к отчету о присуждении Ломоносовской премии за 1883 г.).

Якобсон, Р. О. Шифтеры, глагольные категории и русский глагол. — В: Принципы типологического *анализа языков различного строя. М., 1972, 95—113*.

Aitzetmüller, R. Das Hexaemeron des Exarchen Johannes. T. 1—7. Graz, 1958—1975.

Aland, K., M. Black, C. Martini, B. M. Metzger, A. Wikgren. The Greek New Testament. London, 1975.

Altbauer, M. Der älteste serbische Psalter. Köln-Wien, 1978 (Slavistische Forschungen, 23).

Altbauer, M., H. Lunt. An Early Slavonik Psalter from Rus'. Volum one: Photoreproduction, Cambridge-Mass., 1978.

von Arnim. B. *Beiträge zum Studium der altbulgarischen und altkirchenslavischen Wortbildung und Übersetzungskunst*. — Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse, 32, 1931, 952—1024.

Bauerovi, J. a M. Staroslověnské ѧштє. — Slavia, 1957, № 2, 157—179.

Bláhova, E. Библейские цитаты в Успенском сборнике XII—XIII вв. — In: Cyrillomethodianum. 6, 1982, 67—79.

Blass, F., A. Debrunner. Grammatik des neutestamentlichen Griechish. 11 Aufl., Göttingen, 1961.

Daničić, G. Hvalov rukopis. — Starine, 3, 1871, 100—146.

Devreesse, R. Les anciens commentateurs grecs des Psaumes. — Studi e testi, 264, 1980.

Grivec, F. Viri Ciril-Metodove teologije. — Slavia, 2, 1923—1924, № 1, 44—60.

Hamm, J. Psalterium vindobonense. Der kommentierte glagolitische Psalter der Österreichischen Nationalbibliothek. Wien, 1967.

Horálek, K. Evangeliáře a čtveroevangelia. Příspěvky k textové kritice a k dějinám staroslověnského překladu evangelia. Praha, 1954;

K otázce staroslovenského infinitivu. — In: Pocta Fr. Trávníčkovi a F. Wollmanovi. Brno, 1948, 159—165.

Geitler, L. Psalterium. Glagolski spomenik manastira Sinai-brda. Zagreb, 1883.

Grivec, F., T. Tomšič. Constantinus et Methodius Thessalonicensis Fontes. Zagreb. 1960 (Radovi Staroslovenskog instituta, 4).

Grünenthal, O. Die Übersetzungstechnik der altkirchenslavischen Evangelienübersetzung. — Archiv für slavishe Philologie, 32, 1911.

Izbornik Velikago knjaza Svjatoslava Jaroslavica 1073 goda. Wiesbaden, 1965 (Monumenta linguae slavicae dialecti veteris. Fontes et dissertationes, 3).

Jagić, V. Ein unedierter griechischer Psalmenkommentar. Vienne, 1904—1906;

Entstehungsgeschichte der kirchenslavichen Sprache. Berlin, 1913;

Quarttuor evangeliorum versionis palaeoslovenicae codex Marianus. Berolini — S. Peterburg, 1883;

Quarttor evangeliorum codex glagoliticus, olim Zographensis nunc Petropolitanus Berolini, 1879;

Словѣньскаꙗ псалътырь. Psalterium Bononiense. Vindobonae-Berolini-Petropoli, 1907;

S. Słonski. Die Übertragung der griechischen Nebensatzkonstruktionen in den altbulgarischen Denkmälern. — Archiv für slavische Philologie, 32, 1910, 12;

Zum altkirchenslavischen Apostolus. 1—3. Wien, 1919—1920;

Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavichen Sprache-Denkschriften der K. Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse, 47, 1902.

Kałużniacki, A. Actus epistolaeque apostolum palaeslovenice ad fidim codicis Christianopolitani saeculo XII scripti. Vindobonae, 1896;

Evangeliarium Putnaлum. 1888. (Monumenta linguae palaeoslovenicae collecta et in lucem edita, Vindobonae et Teschenae, 1).

Kurz, J. Evangeliarium Assemani. Codex Vatikanus 3. Slavicus glagoliticus. T. 2. Pragae, 1955.

Lehr-Spławiński, T. Przyczynek do badań nad żywotem Konstantyna-Cyryla (tzw. Obszernym). — В: Сборник в чест на акад. А. Теодоров-Балан по случай деветдесет и петата му годишнина. С., 1955, 307—310.

Lepissier, J. Les commentaires des Psaumes de Théodoret (version slave), I. — Etude linguistique et philologique. Paris, 1968.

Moczyński, L. Staro-cerkiewno-słowiański apracos. — Studia z filologii polskiej i słowiańskiej, 2, 1957.

Louth, R. De sacra poesi Hebraeorum. Oxford, 1753.

Lunt, H. The Byčkov psalter. — Slovo, 25—26, 1976, 255—261.

Meyer, K. Altkirchenslavisch-griechisches Wörterbuch des Codex Suprasliensis. Glückstadt, 1935.

Miklošić, F. Apostolus e codice monasterii Šišatovac palaeo-slovenice. Vindobonae, 1853.

Miklosich, F. Psaltir s tumačenijem, pisan 1346 zs Branka Mladenovića. — Starine, 4, 1872, 29—62.

Nahtigal, R. Euchologium Sinaiticum, staro-slovanski glagolski spomenik. 1—2. Ljubliana, 1941—1942.

Naumov, A. E. Biblia w structurze artystycznej utworów cerkiewno-słowiańskich. Kraków, 1983.

Nestle, E. Novum Testamentum graecae. Stuttgart, 1932.

Nedeljković. O. Vukanovo jevanđelje i problem punog aprakosa. — Slovo, 18—19, 1969, 41—90.

Pantelić, M. Zapadne varijante u staroslovenskim psaltirima. — В: Кирил Солунски. Симпозиум 1100-годишнина од смртта на Кирил Солунски. Кн. 2, Скопије, 1970, 291—300.

Pastrnek, F. Dei griechischen Artikelkonstruktionen in der altkirchenslavischen Psalter- und Evangelienübersetzung. I — In der Psalterübersetzung. — Archiv für slavische philologie. 35, 1913, 366—391.

Plevačová, H. Zámeny sloves vědeti a viděti v staroslověnských texech. — Slavia, 1957, 2, 249—255.

Rahlfs, A. Septuaginta. Stuttgart, 1935.

Rešetar, M. Zur Übersetzungstätigkeit Methods. — Archiv für slavische Philologie, 34, 1912, 234—239.

Sadnik, L. Das Hl. Johannes von Damaskus. Ἔκϑεσις ἀκριβὴς τῆς ὀρϑοδόξου πίστεως in der Übersetzung des Exarchen Johannes. — Monumenta linguae slavicae dialekti veteris., Wiesbaden-Freiburg, T. 5 (1), 1967; T. 14 (2), 1981; T. 16 (3), 1983; T. 17 (4), 1983.

Schumann, K. Die griechischen Lehnbildungen und Lehnbedentungen im Altbulgarischen. Wiesbaden, 1958.

Słonski, S. Die Übertragung der griechischen Nebensatzkonstruktionen in der altbulgarischen Sprachdenkmälern. Kirchhain, 1908.

Slovnik jazika staroslovenského. Praha, I-, 1958-.

Vajs, J. Které rezense byla řecká pžedloha staroslověnského překladu žaltáře. — Byzantinoslavica, 8, 1938—1946, 55—86.

Vaillant, A. Discours contre les Ariens de saint Athanase. Version slave et traduction français. S., 1954;
La préface de l'Évangéliaire vieux-slave. — Revue des etudes slaves, 24, 1948, 5—20;
La traduction vieux-slave des Catéchèses de Cyrille de Jérusalem: la deuxième ca-. téchèse. — Byzantinoslavica, 4, 1932, 253—302.

Vaillant, A., H.-Ch. Pucch. Le traité contre les Bogomiles de Cosmas le Prêtre. Trad et étude. Paris, 1945.

Vondrak, W. Altslovenische Studien. Wien, 1890;
O mluvč Jana exarcha bulharského. Přispěvek k dějinám cirkevni slovanštiny. Praha, 1896;
O cirkevněslovanskem překladu evangelia v jeho dvou různých částech a jak se nám zachoval v hlavněsich rukopisech. — In: Даничићев зборник. Београд—Љубљана, 1925, 9—27;
Studie z oboru církevněslovanského pisemnictvi. Praha, 1903.

Vrana, J. O tipovima, redakcijamai međusobnom odnosu staroslovjenskih evanđelja. — Slavia, 26, 1957, 321—336; 29, 1960, 552—571.

Татяна Славова, Ивона Карачорова, Пеньо Пенев

СЪКРАЩЕНИЯ

БАН — Българска академия на науките
БАН СССР — Библиотека Академии наук СССР — Ленинград
БЕ — Български език
ГБЛ — Государственная библиотека им. В. И. Ленина — Москва
ГИМ — Государственный исторический музей — Москва
ГПБ — Государственная публичная библиотека им. М. Е. Салтыкова-Щедрина— Ленинград
ГСУ ист.-филол. фак. — Годишник на Софийския университет, историко-филологически факултет
Изв. ОРЯС — Известия отделения русского языка и словесности
ИИБЕ — Известия на Института за български език
ИРАИК — Известия русского археологического института в Константинополе
НБКМ — Народна библиотека „Кирил и Методий“ — София
РФВ — Русский филологический вестник
Сб. ОРЯС — Сборник отделения русского языка и словесности
СпБАН — Списание на Българската академия на науките
ЦГАДА — Центральный государственный архив древных актов — Москва
JАЗУ — Југословенска академија знаности и уметности — Загреб

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод 5

Татяна Славова. Преславска редакция на Кирило-Методиевия старобългарски евангелски превод 15

Ивона Карачорова. Към въпроса за Кирило-Методиевия старобългарски превод на Псалтира 130

Пеньо Пенев. Към историята на Кирило-Методиевия старобългарски превод на Апостола 246

Литература 318

Съкращения 326

КИРИЛО-МЕТОДИЕВСКИ СТУДИИ, КН. 6

* * *

Редактор *Лиляна Неделчева*
Художник *Емил Станкулов*
Художествен редактор *Лили Радева*
Технически редактор *Донка Костова*
Коректори *Мариана Видулова, Лиляна Николова*

* * *

Издателски индекс 11148
Код 28 $\frac{9535372511}{5064\text{-}17\text{-}89}$

Дадена за набор на 26. I. 1989 г.
Подписана за печат на 16. X. 1989 г.
Излязла от печат на 30. X. 1989 г.
Формат 70 × 100/16 Тираж 1500
Печатни коли 20,50 Издателски коли 26,56 УИК 29,32
Цена 5,40 лв.

* * *

Печатница на Издателството на БАН
1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев“ бл. 6
Поръчка № 133